BIJBELVERKLARING.

XIII. DEEL.

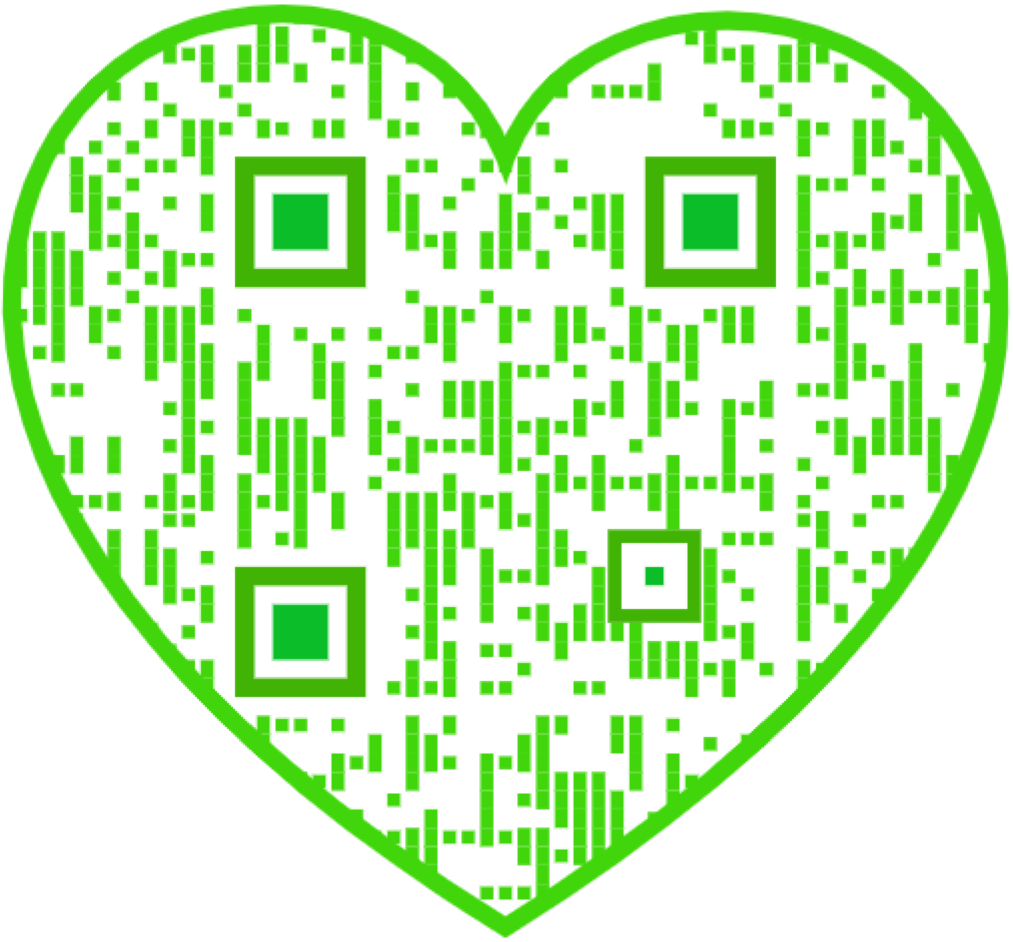

DE
BIJBEL,

DOOR BEKNOPTE

UITBREIDINGEN,

EN OPHELDERENDE

AENMERKINGEN,

VERKLAERD;

DOOR

J. VAN NUYS KLINKENBERG,

A. L. M. THEOL. ET PHIL. DOCTOR, HOOG-LEERAAR IN DE H. GODGELEERDHEID EN KERKELYKE GESCHIEDENIS, AEN HET ILLUSTRE ATHENÆUM, EN PREDIKANT IN DE GEMEENTE TE AMSTERDAM; MITSGADERS LID VAN HET ZEEUWSCH GENOOTSCHAP DER WETENSCHAPPEN TE VLISSINGEN.

DERTIENDE DEEL.

TE AMSTERDAM, BY
JOHANNES ALLART,
MDCCLXXXVI.

Met Privilegie van de Ed. Gr. Mog. Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

Met Adprobatie van Gecommitteerden van de Eerw. Klassis van Amsterdam.

den 11 December 1786.

INLEIDING
TOT DE
PROPHECY
VAN
JESAIAS.

THans komen wy tot de PROPHETISCHE SCHRIVTEN; welke buiten twijffel tot de gewichtigſte, maer ook tevens tot de moejelykſte gedeelten van den Bijbel behooren. —— Zy maken een getal uit van *zestien* Boeken, welke nae de meerdere of mindere uitgebreidheid, in vier *groote* en twaelv *kleine*, plegen verdeeld te worden.

De PROPHETEN waren heilige mannen, die van God met openbaringen van verborgene en toekomende zaken verwaerdigd werden. Zy waren Gezanten van God tot het volk; om 's HEEREN wil aen het zelve bekend te maken, hen ernſtig te beſtraffen over de ſteeds toenemende boosheden, hen te vermanen tot bekeering, en hun zaken bekend te maken welke in het vervolg gebeuren zouden. —— Eene PROPHECY, is derhalven, in het gemeen eene leer of vermaning, van zoodanig iemand die onmiddelyk van God gezonden is, om

dezelve uit 's HEEREN naem, aen een bepaeld persoon of aen een geheel volk voor te stellen; meer in het byzonder, eene bekendmaking van toekomende gebeurtenissen, welke nog niet in de tweede oorzaken zijn, en daerom door geen eindig vernuft kunnen voorzien worden.

Dan, daer ik voornemens ben, in het eerstvolgende deel van het ONDERWIJS IN DEN GODSDIENST, over de PROPHECYEN met opzet te handelen, zal ik my voor tegenwoordig alleenlyk tot dat gene bepalen, het welk tot nader verstand der PROPHECY van JESAIAS noodig is.

Wy beginnen met

I. *Den* SCHRIJVER.

Hy wordt genaemd JESAIAS, de zoon van AMOS, Kap. I: 1. XXXVII: 2, 21. XXXVIII: 2. Dezen zelvden naem draegt hy ook 2Kon. XIX: 2. 2Chron. XXXII: 10.

Wie deze AMOS geweest zy, kunnen wy niet bepalen. Zekerlyk moet hy onderscheiden worden van dien AMOS, welken wy onder de kleine Propheten ontmoeten: want, de naem van den Propheet AMOS, is in de oorspronglyke spelling blijkbaer onderscheiden van dezen AMOS, die de vader geweest is van onzen JESAIAS.

De Joden verhalen, dat onze Propheet JESAIAS uit het Koninglyk huis van Juda oorspronglyk ware: AMOS zijn vader, zou een broeder geweest

zijn

zijn van Koning AMAZIA. Anderen voegen 'er nog by, dat JESAIAS de schoonvader geweest zy van Koning MANASSE. —— Maer deze overlevering, mag men met recht als een verdichtsel verwerpen, daer 'er in de heilige schrivt noch schijn, noch schaduw van gevonden wordt; ook weet men 'er geen bewijs van by te brengen, het welk eenige opmerking verdienen zoude (*a*). Rabbi DAVID KIMCHI belijdt daerom edelmoedig: *wy weten het geslacht van* JESAIAS *niet, noch uit welk eene Stam hy geweest zy* (*b*). —— Zoo veel mogen wy evenwel in het algemeen vastftellen, dat onze Propheet van eene zeer aenzienlyke afkomst geweest zy. Het blijkt uit zijn geschrivt, dat hy in de regelen der welsprekendheid ongemeen geoeffend ware, zijn stijl wijst eene aenzienlyke geboorte en zeer beschaevde opvoeding aen; nu heeft de Heilige Geest, door welken de Propheten in het spreken en schrijven gedreven werden, zich doorgaends gevoegd naer elks stijl en natuurlyke wijs van uitdrukken.

Uit het genezen van den doodkranken Koning HISKIAS, 2 Kon. XX. hebben sommigen willen besluiten, dat JESAIAS ook in de Geneeskunde ervaren ware; maer niets is 'er blijkbarer, dan dat hy, in het voorschrijven van den plaester, door welken 's Konings gezwel genezen werd,

(*a*) Cel. VITRINGA *Proleg. Comment. in* JESAIAM, p. 2.
(*b*) Ad Jes. I: 1.

op Gods bevel gehandeld hebbe, en dat de genezing zelve wonderdadig geweest zy (*c*). — Zoo veel is zeker, dat hy, by den braven Koning HISKIAS, in zeer groote achting ware, 2 Kon. XIX: 2. 2 Chron. XXXII: 20.

JESAIAS heeft de Prophetische bediening eenen zeer geruimen tijd waergenomen: hy propheteerde onder UZZIA, JOTHAM, ACHAZ, en HISKIAS, Koningen van Juda, Kap. I: 1. Hier uit blijkt in het algemeen, dat hy eenen langen tijd geprophetеerd hebbe, zonder dat men evenwel den juisten tijd van zijne bediening bepalen kan. — JOTHAM en ACHAZ, hebben te zamen ruim 32 jaren geregeerd, 2 Chron. XXVII: 8. XXVIII: 1. Ook leevde JESAIAS nog toen MERODACH, Koning van Babel, gezanten afvaerdigde naer Jerusalem, om HISKIAS met de herstelling uit zijne doodelyke krankheid geluk te wenschen, en toen had HISKIAS 14 jaren geregeerd, 2 Kon. XX: 12-20. 2 Chron. XXXII: 25, 26, 31. Jes. XXXIX. — Deze 14 jaren by de voorige 32, maken reeds 46 jaren, behalven die welke JESAIAS nog na het gemelde gezandschap geleevd heeft. — Hier by moet nog de tijd gevoegd worden, gedurende welken hy by het leven van Koning UZZIA geprophetеerd heeft: het getal van deze jaren is onzeker, omdat wy niet bepalen kunnen wan-

(*c*) VOETIUS, *Disp. Salut.* part. III. p. 416.

wanneer hy heeft beginnen te propheteeren. Koning UZZIA heeft 52 jaren geregeerd, 2 Kon. XV: 1, 2. 2 Chron. XXVI: 1. In het begin der regeering van Koning UZZIA, kan JESAIAS niet geprophetеerd hebben; in dien tijd vinden wy wel melding van den Propheet ZACHARIAS, 2 Chron. XXVI: 5. maer van JESAIAS wordt in het geheel niet gesproken: ook zou men zijnen leevtijd al te hoog boven het gewoone perk moeten rekenen, wanneer men de geheele regeering van UZZIA daerin wilde trekken, hy moet eerst op het einde der regeering van dien Koning hebben beginnen te propheteeren. —— Kap. VI: 1-7. vinden wy een gezicht, het welk den Propheet vertoond is in het stervjaer van Koning UZZIA. Sommigen meenen, dat de Propheet dit gezicht nog gezien hebbe, by het leven van Koning UZZIA, en dat hy by die gelegenheid, voor de eerste mael, tot zijne bediening zy ingewijd; dan, uit vergelijking van Kap. XIV: 28, 29. meenen wy te mogen besluiten, dat JESAIAS het gemelde gezicht na den dood van Koning UZZIA gezien hebbe. De Prophecy derhalven, Kap. VI. is niet de eerste geweest, vermids JESAIAS ook onder Koning UZZIA geprophetеerd heeft. Trouwens, de uitdrukkingen Kap. VI: 6, 7. geven geenszins te kennen, dat de Propheet, by gelegenheid van dit gezicht, tot zijne bediening voor de eerste mael zy ingewijd; 'er wordt eene byzondere heiliging

bedoeld, tot dien bepaelden last welke den Propheet, vs. 8-13. wordt aenbevolen. —— Het juiste jaer derhalven, dat JESAIAS zijne Prophetifche bediening aenvaerd heeft, blijvt geheel onzeker. —— Uit het voorgemelde, volgt echter niet het befluit, dat de vijf eerfte Kapittelen van dit Boek, Voorzeggingen behelzen zouden welke by het leven van Koning UZZIA gedaen zijn. Dit fchijnt wel vry zeker te zijn van de tweede Prophetifche leerrede, Kap. II-IV. en 'er is niets tegen om 'er Kap. V. by te voegen: maer wat Kap. I. betreft, het gene als een Inleiding tot het geheele Boek kan worden aengemerkt, wy meenen, in onze UITBREIDENDE VERKLARING over 't zelve, betoogd te hebben, dat deszelvs inhoud tot den tijd van Koning HISKIAS betrekkelyk zy; gelijk ook, in de zamenvoeging der Prophetifche leerredenen, niet altoos de tijdorde is waergenomen (*d*).

Uit het gene wy tot dus ver beredeneerd hebben, wordt ook de overlevering der Joden hoogst onwaerfchijnlyk, dat onze Propheet JESAIAS, onder de regeering en op het bevel van den grouwzamen Koning MANASSE, door midden zou zijn gezaegd geworden. —— Hy kan de regeering van MANASSE niet wel beleevd hebben, ten zy men zijnen leevtijd ver weg buiten het gewoone perk wil uitftrekken. HISKIAS heeft 29 jaren geregeerd, deze

(*d*) pag. 4-6.

deze by de 32 van JOTHAM en ACHAZ, maken reeds 61 jaren, indien men nu ſlechts drie jaren ſtelt, voor de Prophetiſche bediening onder UZZIA, en één onder MANASSE, dan hebben wy 65 jaren; ſtelt men nu dat JESAIAS, met zijn dertigſte jaer, het Prophetisch ambt aenvaerd hebbe, dan zou hy 95 jaren geleevd hebben, en dan nog door eenen geweldigen dood zijn wechgerukt. —— Daerenboven ſpreekt hy zelvs, in het optellen der Koningen onder welke hy geprophteteerd heeft, in het geheel niet van MANASSE. —— Wijders is het zeer onwaerſchijnlyk, dat de heilige Schrijvers, die de boosheden van MANASSE zoo omſtandig hebben aengeteekend, dit vermoorden van JESAIAS met een diep ſtilzwijgen zouden zijn voorby gegaen (*e*). —— Men moet zich daerom met reden verwonderen, dat veele Kerk-vaders deze overlevering zoo gretig hebben aengenomen; gelijk JUSTIJN DE MARTELAER (*f*), TERTULLIANUS (*g*), ORIGENES (*h*), AUGUSTINUS (*i*), HIERONYMUS (*k*), en anderen. Gansch verkeerd brengt men hier toe het zeggen van PAULUS, Hebr. II: 37. dat ſommigen *zijn in ſtukken gezaegd:* want het is klaer genoeg, dat de Apostel het oog hebbe op de vervolgingen, welke de Joden van den geweldenaer ANTIOCHUS EPIPHANES ondergaen hebben.

(*e*) VITRINGA, l. 1. (*f*) *In Dialogo cum Tryphone.* (*g*) *Adverſus Marcionem*, l. 3. (*h*) *In Pſalmus* 37. hom. 1. (*i*) *De Civitate Deï*, l. 18. c. 24. (*k*) *In Jeſ.* c. I: 10.

Deze JESAIAS nu, van welken wy tot dus ver gesproken hebben, is de Schrijver van dit Boek. Het heet uitdrukkelyk, βίβλιον Ἠσαΐου τοῦ προφήτου, *het Boek van* JESAIAS *den Propheet*, Luc. IV: 17. Ook doen CHRISTUS en zijne Apostelen, meermalen aenhalingen uit dit Boek, met uitdrukkelyke benoeming van den Propheet, Matth. XIII: 14. Joh. XII: 39, 41. Rom. X: 20, 22. enz.

De Propheet heeft nog een ander Boek geschreven, over het leven en de daden van Koning UZZIA, beide de eerste en de laetste 2 Chron. XXVI: 22. Maer, deze Jaerboeken waren van geen Godlyk gezach; zy zullen, als tot de waereldlyke Geschiedenissen behoorende, eene plaets gekregen hebben onder de Archieven der Joodsche Koningen (*l*). —— JOSEPHUS bericht ons, dat 'er altoos leerlingen uit de scholen der Propheten, tot Geschiedschrijveren der Joodsche Koningen verkozen wierden.

Dan, tot het rechte verband van dit Boek, is het hoogst noodig, dat wy een behoorlyk denkbeeld hebben van

II. *Den toestand des Joodschen volks ten tijde der Prophetische bediening van* JESAIAS.

De Prophetische leerredenen, welke in dit boek voorkomen, heeft JESAIAS gedaen onder UZZIA, JO-

(*l*) VITRINGA, l. c. p. 13.

JOTHAM, ACHAZ, en HISKIAS, Koningen van Juda. Om deze redevoeringen derhalven wel te verstaen, is het van het uiterste belang, dat wy ons de geschiedenissen nauwkeurig voorstellen, welke op dien tijd in het Koningrijk van Juda zijn voorgevallen. Dit zal allerwegen een zeer aengenaem licht verspreiden, over het grootste gedeelte van dit geschrivt. —— Laten wy daerom den toestand der zaken, zoo in het Burgerlyke als Godsdienstige, in dit tijdperk, kortelyk herinneren.

Onder Koning UZZIA, was het Rijk van Juda tot eenen zeer aenmerkelyken bloeistaet gekomen. Hy had de muuren van Jerusalem, door Koning JOAS verwoest, wederom opgebouwd, de Stad met torens gesterkt, en meer andere steden van Juda in eenen goeden staet hersteld. Wijders had hy ook eenige nabuurige volken cijnsbaer gemaekt, en aen zijnen Scepter onderworpen. Maer na den dood van den Propheet ZACHARIAS, van wiens raed hy een goed gebruik gemaekt had, veranderde de Koning geheel van gedrag, en vergreep zich op eene schroomelyke wijs, toen hy zich de Priesterlyke waerdigheid wilde aenmatigen; het welk ten gevolge had, dat hy van God met melaetsheid geslagen wierd, en dat zijn zoon JOTHAM het bestuur van zaken in handen nam. —— Deze JOTHAM was een voorspoedig Koning. Hy

vercierde de hoofdſtad Jeruſalem met prachtige gebouwen ; hy bouwde ettelyke andere ſteden, en onderwierp zich de afgevallene Ammonieten. —— Maer zijn zoon en opvolger ACHAZ was een zeer ondeugend Koning. Hy ondervond ook de kennelykſte blijken van het Godlyk ongenoegen. Het Koningrijk kreeg eene gansch andere en zeer treurige gedaente. Hy werd zeer diep vernederd. REZIN en PEKAH, Koningen van Syrien en van Israël, verbonden zich te zamen, om hem, met vereenigde krachten, aen te vallen, en het Koninglyk huis van DAVID geheel uit te roeien. De Edomieten en Philiſtijnen brachten de Ingezetenen van het land, door hunne plunderende invallen, tot armoede. Onder alle deze geduchte oordeelen, volhardde de onbuigzame Koning in den verfoeilykſten afgodsdienst. Ten laetſten liet hy zelvs den Tempel ſluiten, zoodat de plechtige Godsdienst geheel en al ſtilſtond, en het volk rookte overal op de hoogten. De grouwzame ACHAZ, zijnen toeſtand geheel radeloos ziende, ſloot een verbond met den Koning van Asſyrien; die op zich nam om hem te beſchermen, mids dat ACHAZ hem alle de ſchatten van den Tempel ter hand ſtelde, en zijn leenman wierd. —— In dezen deerniswaerdigen toeſtand, liet ACHAZ het Koningrijk van Juda by zijnen dood over aen HISKIAS, zijnen zoon en op-

opvolger. Evenwel dees nieuwe Koning bracht het ſpoedig zoo ver, dat hy zich ontſloeg van het juk der overheerſching van de Asſyriers. Maer deze moedige onderneming bracht hem in de allerhachlykſte omſtandigheden. SANHERIB, de Koning van Asſyrien, viel met een verbazend heirleger in het land van Juda, ſloeg het beleg voor Jeruſalem; en het zou, met het Joodſche Rijk, voor altoos zijn gedaen geweest, indien 'er de HEER zelvs, om zijne belovte aen DAVID gedaen, niet in voorzien had. Door eene buitengewoone tusſchenkomst van het Godlyk Alvermogen, geſchiedde 'er op éénen nacht, zulk eene verbazende ſlagting, in het talrijk leger der Asſyriers, dat de overgeblevene hun heil in het vluchten zochten. Door deze wonderdadige verlosſing, werd de lovwaerdige yver van den vroomen HISKIAS nog meer ontſtoken, om de hoogstnoodige Hervorming in Godsdienst en zeden, welke hy reeds te vooren begonnen had, met al zijn vermogen voort te zetten. De plechtige Godsdienst werd in den voorigen luister herſteld, en, immers wat het uitwendige aenging, met yver waergenomen. Omtrent dezen zelvden tijd, werd de Koning met eene doodelyke krankheid bezocht, maer op zijn ernſtig gebed wonderdadig genezen. Dit gav aenleiding, dat de Koning van Babel hem een plechtig gezantſchap zond, om hem, wegens zijne herſtelling, geluk te wenſchen.

By die gelegenheid had HISKIAS de dwaesheid, om alle zijne ſchatten en rijkdommen den Babelſchen gezanten te vertoonen. De hoogmoed en de onbedachtzaemheid, welke in deze handelwys zoo kennelyk doorſtraelde, mishaegde den HEER dermate, dat Hy hem, door onzen Propheet JESAIAS, allerernſtigst liet beſtraffen, met bedreiging, dat eens zijn volk en ſchatten naer Babel gevangelyk zou worden wechgevoerd Dan, op zijne boetvaerdigheid, werd HISKIAS voor zijn perſoon verſchoond. Hy leevde nog eenigen tijd, in grooten voorſpoed, en had het genoegen van te zien, dat zijn Rijk op eene aenmerkelyke wys bloeide. — Hy ſtierv in den ouderdom van omtrent 54 jaren, en werdt opgevolgd door zijnen grouwzamen zoon MANASSE, toen een kind van 12 jaren. 2 Kon. XV-XX. 2 Chron. XXVII-XXXII. — Zoodanig was de gedaente van den Burgerſtaet, in het Koningrijk van Juda, geduurende de Prophetiſche bediening van onzen JESAIAS.

Ten opzichte van Godsdienst en zeden, zag het 'er allerbeklaeglykst uit. — Geduurende al dien tijd, en onder de gemelde afwisſelingen van voorſpoed en tegenſpoed, bleev het volk even verſlaevd aen den verfoeilyken afgodsdienst. — UZZIA was over het algemeen een deugdzaem Vorst; maer evenwel hy liet de hoogten niet wechnemen, het volk offerde en rookte overal op de hoogten 2 Kon. XV: 4. — Dit kwaed

bleev

bleev nog al aenhouden, onder zijnen anderszins lovwaerdigen zoon en opvolger JOTHAM 2 Kon. XV: 35. 2 Chron. XVII: 2. —— De volgende Koning ACHAZ was zeer ondeugend, een grouwzaem voorſtander van den afgodsdienst. Dit ging zoo ver, dat hy zich ten laetſten ſchuldig maekte aen de meest onmenſchelyke gruwelen. Zelvs verbrandde hy ſommigen zijner zoonen, ter eere van de afgoden. Hy offerde en rookte op de hoogten, op de heuvelen, en onder alle groen geboomte; zoodat hy de afgodery, onder het volk, met zijn eigen voorbeeld, op allerlei wijzen aenmoedigde. Zelvs ontzag hy zich niet, om de afgodery te ſtellen in de plaets van den plechtigen Godsdienst. Toen hy zich te Damascus bevond, om den Koning van Asſyrien, als leenman, hulde te doen, zag hy eenen fraejen altaer, die hem zoodanig behaegde, dat hy 'er eene afteekening van zond aen den Hoogepriester URIA, met bevel, om 'er eenen na te laten maken. De Hoogepriester was laeg genoeg, en zoo ontrouw aen zijne verplichting, dat hy dit God-onteerend bevel gehoorzaemde. Toen ACHAZ binnen Jeruſalem was wedergekeerd, zag hy den nieuwen Altaer met genoegen, en offerde aenſtonds op denzelven, ter eere van de Syriſche afgoden. Om dezelven nog meer te vereeren, liet hy den brandoffers-altaer noordwaerds verſchuiven, en zette den nieuwen altaer in de plaets, met last

aen den Hoogepriester, dat het morgen en avondoffer, met alle andere offeranden, voortaen op den Damasceenſchen altaer zouden geofferd worden, 2 Kon. XVI: 1-16. — Onder de lovwaerdige regeering van den braven HISKIAS, zag men de Godsdienſtigheid, onder het volk, wel in het uitwendige herleven; maer het hart had 'er, over het algemeen, geen deel in. De uiterlyke Godsdienſtigheid kwam meerendeels voort, uit vrees voor den Koning, en uit zucht om hem te behagen: want zoodrae was HISKIAS niet overleeden, en door den grouwzamen MANASSE opgevolgd, of de Joden vervielen van kwaed tot erger; zoodanig dat zy het zelvs nog erger maekten, dan de oude inwooners van Kanaan, welke de HEER, om hunne gruwelen, uit het zelve verdreven had 2 Kon. XXI: 9.

De zedelyke toeſtand derhalven van het Joodſche volk, geduurende dien tijd dat JESAIAS zijne Prophetiſche bediening heeft waergenomen, was allertreurigst. — Zy gaven by aenhoudendheid de kennelykſte blijken van verharding, zoodat zy, noch door zegeningen, noch door oordeelen, te verbeteren waren.

Naer gelang van den burgerlyken en zedelyken toeſtand des Joodſchen volks, is ingericht.

III. *De*

III. *De inhoud van dit Boek.*

Het is voornamelyk *bestraffend* en *vertroostend*.

Wy ontmoeten hier zeer ernstige *bestraffingen*, aen het Joodsche volk, over heerschende afgodery, en de steeds toenemende boosheid, welke ten hoogsten toppunte geklommen was; gepaerd met gemoedelyke vermaningen tot eene waerachtige bekeering, als het eenige middel ter behoudenis, en met bedreiging van de meest geduchte oordeelen en volksplagen, wanneer zy zich bleven verharden, byzonder van de gevangelyke wechvoering naer Babel.

Dan terwijl de bedreigende voorspelling van die schroomelyke oordeelen niet kon nalaten, eene zeer groote droevheid te verwekken, in de harten van die weinige oprechten, die den HEER in waerheid vreesden; zoo was het daerom noodig deze te vertroosten, en hun te verzekeren, dat God voor hun zorgen zoude, en de groote belovten aen ABRAHAM gedaen, ontwijffelbaer vervullen. Hier van daen ontmoeten wy in dit Boek, veele zeer opwekkende vertroostingen, en bemoedigende belovten; zoo omtrent den ondergang van hunne vyanden, de Assyriers, Babyloniers, Egyptenaers, en andere heidensche volken, als van lichamelyke verlossingen, en byzonder van geestelyke zegeningen.

Ten aenzien der laetstgemelde soort van troostredenen, munt dit boek van JESAIAS uit, boven die der overige Propheten. — Niemand heeft van den MESSIAS, van zijne lijdingen en verrichtingen, van het heil het welk Hy zou te weeg brengen; van de Euangelie-Kerk, hare uitbreiding, voorrechten, en lotgevallen, van het begin tot aen de voleinding der eeuwen; niemand heeft, van dit alles, zoo uitvoerig en duidelyk gesproken als onze JESAIAS. Gebeurtenissen, welke eerst na verloop van eeuwen stonden voor te vallen, beschrijvt hy zoo nauwkeurig, als of zy reeds werkelyk hadden plaets gehad; zoodat hy eer voorleedene geschiedenissen schijne te verhalen, dan toekomstige zaken te voorspellen. — Hier van daen draegt hy den naem van den EUANGELISCHEN JESAIAS en den VIJFDEN EUANGELIST (*k*). — Ook heeft men opgemerkt, dat 'er in de Schrivten van het Nieuwe Testament, meer plaetsen uit dit Boek van JESAIAS zijn aengehaeld, dan uit die van alle de overige Propheten te zamen.

Uit het gezegde, blijkt aenstonds van zelvs, dat

IV. *Het oogmerk en het nut van dit Boek.*

Tweeledig zy; deels ten opzichte van de Joden, zijne

(*m*) CYRILLUS ALEXANDR. *in prodinio comment in* JESAIAM, HIERONYMUS *in præf. ad* JESAIAM, AUGUSTINUS *de Civ. Dei* l. 18. c. 29.

zijne tijdgenooten, deels met betrekking tot de volgende eeuwen.

De godlooze Joden van zijnen tijd, die aen de afgodery en allerlei boosheden zoodanig verslaevd waren, dat het bederv der zeden den hoogsten trap beklommen had, wilde de Propheet tot ootmoed en bekeering ernstig opwekken, om de bedreigde en vast aennaderende oordeelen, welke in eene geheele slooping van het Koningrijk eindigen zouden, nog in tijds af te wenden. — De weinigen oprechten, die God en zijnen dienst getrouw bleven, wilde hy bemoedigen, door het aengenaem voorgezicht vooral van die geestelyke zegeningen, welke de MESSIAS verwerven zoude.

Wy, met alle Christenen, die de volgende eeuwen beleevd hebben, of nog beleven zullen, kunnen uit dit boek leeren, des HEEREN weg, met het Joodsche volk, te billyken in alle de geduchte oordeelen, welke over het zelve gekomen zijn. — Wy ontmoeten hier de kennelykste proeven van Gods onfeilbare waerheid, in het blijkbaer vervullen der duidelykste voorzeggingen, zoo omtrent de lotgevallen van verscheidene Heidensche volken, als byzonder omtrent het lijden en de verrichtingen van den gezegenden MESSIAS. — Voorts vinden wy hier allerduidelykste voorzeggingen, omtrent de uitbreiding, voorrechten, en lotgevallen der Ker-

ke, welke reeds kennelyk vervuld zijn; als mede zeer bemoedigende belovten, om den heerlyken ſtaet der Kerke af te malen, die nog toekomende is, en eenen aenvang nemen zal, wanneer de volheid der Heidenen zal ingaen en gansch Israël zal zalig worden.

V. *De ſtijl van dit Boek.*

Is ongemeen zuiver en zeer verheven, rijkelyk doorweven met de keur van de fraeiſte leenſpreuken en zinnebeelden. De welſprekendheid van JESAIAS, en de vloeibaerheid van zijnen ſtijl, vallen zelvs in onze Vertaling aenſtonds in het oog; en zy die het Hebreeuwsch in den grond verſtaen, ſtaen alle verwonderd, over de ſchoonheid der ſchrijvwijs van onzen Propheet. De doorluchtige GROTIUS betuigt, dat de tael van JESAIAS het zuiverſte Hebreeuwsch zy, het welk na den tijd van MOSES geſproken en geſchreven is (*n*). De ſtijl van JESAIAS, zegt HIERONYMUS, is zeer welſprekende, 'er is niets in van het onbeſchaevde (*o*). —— In de daed hy overtreft, in cierlykheid van ſtijl, alle menſchelyke Schrijveren (*p*). —— Het gewicht zijner woorden is zoo-da-

(*n*) *Annot. ad Jeſ.* 50: 4.
(*o*) *In Præf. ad* PAULUM *en* EUSTACHIUM &c.
(*p*) MORNÆUS *de verit. R. l.* c. 26.

danig gefchikt nae de verhevenheid van zaken, dat 'er allerwegen eene Majefteit in doorftrale, welke niet kan nalaten eerbied te verwekken. —— In zijne beftraffingen en bedreigingen, openbaert zich eene ernsthaftigheid, recht gefchikt om harten te roeren. Alle de cieraden der rederijkkunde worden, op de juiste plaets, en op de cierlykfte wijs gebruikt. Zijne troostredenen zijn ongemeen zacht, aengenaem, en hartverkwikkende. —— Kortom, zijne ganfche manier van voorftel is zoodanig ingericht, dat zy alles medebrenge, het welk zedelyker wijze gefchikt is, om harten te roeren (*q*).

VI. *Het Godlyk gezach van dit Boek.*

Is buiten alle bedenking. —— Zoo vele duidelyke voorzeggingen, omtrent de lotgevallen van het Joodfche volk, hunne gevangelyke wechvoering naer Babel, hunne verlosfing uit die gevangenis, door middel van den Perfiaenfchen Koning CYRUS, die meer dan een eeuw voor zijne geboorte, met name uitdrukkelyk genoemd is; omtrent de lotgevallen van machtige Koningrijken en Staten onder de Heidenfche volken; omtrent den MESSIAS, zijn lijden en verrichtingen, het heil het welk Hy verworven, en de onnadenkelyke

(*q*) LOWTH *de S. Poef.* Part. II. p. 413.

heerlykheid, welke Hy op den arbeid zijner ziele erlangen zoude; omtrent de lotgevallen der Euangelie-kerk, en een aental van zeer merkwaerdige byzonderheden, welke in dezelve reeds gebeurd zijn, en nog in het vervolg gebeuren zullen; —— zoo vele duidelyke Voorzeggingen omtrent dit alles, welke in alle de byzonderheden, reeds meerendeels zoo blijkbaer vervuld zijn, dragen de meest onbetwistbare kenmerken van eenen Godlyken oorſprong. —— JESAIAS, zegt JESUS SIRACH: „ zag, door eenen „ grooten geest, de laatſte dingen, en troost- „ te de genen die treurden in Sion. Hy „ wees aen de toekomende dingen, tot in eeu- „ wigheid, en de verborgene dingen, eer de- „ zelve geſchiedden (*r*)."

By de Joden, aen welke de woorden van God waren toevertrouwd, is dit Boek altoos in den Kanon van het Oude Testament geplaetst; en deze is, door het onfeilbaer gezach van den Heer JESUS en zijne Apostelen, voor altoos bekrachtigd; en wy hebben reeds opgemerkt, dat 'er in het Nieuwe Testament meer plaetſen uit dit boek van JESAIAS worden aengehaeld, dan uit alle de overige Prophetiſche Schrivten te zamen. —— Men vergelijke, om ſlechts eenige weinige voorbeelden op te geven, Kap. I: 9. met Rom. IX: 29;

(*r*) *Eccleſiaſticus* 48: 17, 18.

29—Kap. II: 19 met Luc. XXIII: 30—Kap. VI: 9 met Matth. XIII: 13, 14 Hand. XXVIII: 26—Kap. VII: 14 met Luc. I: 30-32.—Kap. XL: 3 met Matth. III: 3—Kap. LIII met Joh. XII: 38. Rom. X: 16. Matth. VIII: 17. 1 Petr. II: 22, 24. Matth. XXVII: 13, 14. Hand. VIII: 32. Marc. XV: 28. Luc. XXII: 37. XXIII: 34. enz.

Betreffende

VII. *De verdeeling van dit Boek.*

Men heeft dit Boek op zeer verſchillende wijzen verdeeld.

De oudſte onderſcheiding is die van HIERONYMUS, die dit boek nae de Koningen verdeelt, onder welke JESAIAS gepropheteerd heeft. Het eerſte deel zou de Openbaringen behelzen, welke de Propheet onder Koning UZZIA gehad heeft Kap. I—V. Het tweede deel zou de prophetiſche Openbaring vervatten, welke JESAIAS onder Koning JOTHAM genoten heeft Kap. VI. In het derde deel zouden de Godſpraken onder Koning ACHAZ voorkomen Kap. VII—XIV. Alle de overige Prophecyen zouden tot den tijd van Koning HISKIAS behooren, en het laetſte deel uitmaken (*s*).

Maer deze verdeeling kan in het geheel geen

(*s*) HIERONYMUS *in initi comment. in* JESAIAM.

ſteek houden. In de zamenvoeging der Prophetiſche redevoeringen, is de orde van tijd niet in alles in acht genomen. Wy meenen in onze Uitbreiding betoogd te hebben, om maer één voorbeeld op te geven, dat het *eerſte Kapittel* tot den tijd van HISKIAS moet gebracht worden; en wel, of tot het *zesde* jaer van zijne Regeering, wanneer de X Stammen door SALMANASSER waren wechgevoerd, en Juda alleen was overgebleven; of wat later in het *veertiende* jaer van HISKIAS, toen SANHERIB tegen alle de vaste ſteden van Juda optoog, dezelve innam, en RABSAKE naer Jeruſalem gezonden werd, om die Hoofdſtad voor den Koning van Asſyrie op te eisſchen 2 Kon. XVIII.

Onze Nederlanders onderſcheiden dit Boek, in vijf hoofddeelen. I. Het *eerſte* zou handelen, over de zonden der Joden, en derzelver ſtraffen, Kap. I—XII. II. In het *tweede* zouden de lotgevallen van onderſcheidene volken voorſpeld worden, Kap. XIII—XXVIII. III. In het *derde* zou het Godlyk oordeel, over de Joden door middel der Chaldeeuwen, worden voorgeſteld, met inmenging evenwel van eenige troostrijke beloften, Kap. XXIX—XXXIX. IV. In het *vierde* zou de verlosſing der Joden, uit de gevangenis van Babel, als een zinbeeld van de geestelyke verlosſing, worden voorgedragen, Kap. XL—XLVIII.

V. Ein-

V. Eindelyk zouden, in het laetste deel, het Koningrijk en de WELDADEN van CHRISTUS worden afgeteekend, Kap. XLIX—LXVI.

Dan deze verdeeling is t'eenemael onnauwkeurig. In het eerste deel, by voorbeeld, komen verscheiden heuchelyke Godspraken voor, welke tot de gezegende dagen van het Euangelie betrekkelyk zijn; neem Kap. II: 1-5. IV: 2-6. IX: 1-6. Kap. XI, XII. —— Het gene van Kap. XXXVI tot XXXIX voorkomt, is geheel geschiedkundig.

Wy zouden lievst dit Boek in drie deelen onderscheiden.

I. Het EERSTE is *Prophetisch*, Kap. I—XXXV.

II. Het TWEEDE is *Geschiedkundig*, Kap. XXXVI—XXXIX.

III. Het LAETSTE is wederom *Prophetisch*, Kap. XL—LXVI.

I. In het EERSTE deel ontmoeten wy, over het algemeen, driederlei soort van Voorzeggingen.

א. De *eerste* soort betreft het Joodsche volk, en de Kerk van het Nieuwe Testament, Kap. I—XII.

ב. De *tweede* soort betreft Heidensche volken, Kap. XIII—XXIII.

ג. De *derde* soort betreft, deels Joden, deels Heidenen, deels de Kerk van het Nieuwe Testament, Kap. XXIV—XXXV.

ℵ. Tot de eerste hoofdsoort behooren 9 Prophetische Redevoeringen.

A. De *eerste* behelst eene zeer scherpe bestraffing, aen het Joodsche volk, ten tijde van Koning HISKIAS, gepaerd met eene zeer ernstige vermaning tot bekeering, Kap. I.

B. De *tweede* is vervat Kap. II-IV.

A. Zy begint met eene zeer heerlyke belovte, omtrent de roeping der Heidenen tot de gemeenschap der Kerke, Kap. II: 1-5.

B. Zy bevat eene ernstige bestraffing van den Propheet, aen het diep bedorven Joodsche volk van zijnen tijd; gepaerd met eene bedreiging van Gods nakende oordeelen, en eene ernstige opwekking tot bekeering, Kap. II: 6—IV: 1.

C. Zy wordt met eene bemoedigende toezegging besloten, Kap. IV: 2-6. omtrent

α. De bekeering van veele Joden, die na eene algemeene verwoesting zouden overblijven, Kap. IV: 2.

β. De herstelling van gansch Israël, in de gunst van den Opperheer der waereld, Kap. IV: 3, 4.

γ. Den heerlyken staet der Kerke, die op Israëls bekeering volgen zal, vs. 5, 6.

C. De

C. De *derde* voorſpelt de hardnekkigheid der Joden, in de dagen van den MESSIAS, en de geduchte oordeelen aen welke zy deswegen, door de Romeinen, zouden worden blootgeſteld, Kap. V.

D. In de *vierde* beſchrijvt de Propheet het merkwaerdig gezicht, het welk hem in het ſtervjaer van Koning UZZIA vertoond is, en den last welken hy by die gelegenheid ontvangen heeft, Kap. VI.

E. In de *vijvde* vinden wy eene zeer aenmerkelyke voorzegging, welke de Propheet, by gelegenheid van de vyandelyke onderneming der vereenigde Israelieten en Syriers, aen ACHAZ gedaen heeft; zijnde ten deele betrekkelyk op de dagen van dien Vorst, ten deele op volgende tijden, Kap. VII.

F. In de *zesde*, Kap. VIII: 1—IX: 6.

A. Worden zeer geduchte oordeelen bedreigd over de Israëlieten en Syriers, die zich tegen Juda te zamen verbonden hadden, Kap. VIII: 1-8.

B. Wijders worden de Joden bemoedigd, door de verzekering, dat de vereenigde pogingen van hunne vyanden, door Gods gunſtig beſtuur, zouden verydeld worden, Kap. VIII: 9—IX: 6.

G. De *zevende* is eene Prophecy tegen het Rijk der X ſtammen, Kap. IX: 7—X: 4.

H. De *agtſte* is eene voorzegging, omtrent den Koning van Asſyrien, Kap. X: 5-34.

I. Eindelyk komt 'er eene beſchrijving by, van den MESSIAS en zijn luisterrijk Koningrijk, Kap. XI, XII.

A. Eerst wordt de MESSIAS zelvs, zoo ten aenzien van zijne afkomst, als perſooneele hoedanigheden, geteekend, Kap. XI: 1-5.

B. Daerna wordt zijn luisterrijk Koningrijk afgemaeld, Kap. XI: 6-16.

C. Vervolgens geevt de Propheet den lovzang op, welken de wedergekeerde Joden in het laetst der dagen zullen opheffen, Kap. XII.

ב. De *tweede* ſoort van Godſpraken, beſtaet uit eenige voorzeggingen omtrent de oordeelen, welke de HEER over verſcheidene Heidenen zou uitoeffenen, Kap. XIII-XXIII. Deze bundel van 10 Godſpraken,

A. Begint met eene voorzegging, omtrent den ondergang der *Babyloniſche* heerſchappy, welke door de Meders zou vernietigd worden, Kap. XIII: 1—XIV: 27.

B. Hierop volgt eene Prophecy omtrent de *Philiſtijnen*, Kap. XIV: 28-32.

C. Wij-

C. Wijders vinden wy eene voorzegging omtrent de *Moabieten*, Kap. XV, XVI.

D. Daerna ontmoeten wy eene voorzegging, omtrent het *Rijk van Syrien* en deszelvs hoofdſtad *Damascus*, Kap. XVII. —— Deze Godſpraek is betrekkelyk tot den oorlog tusſchen de Syriers en Israëlieten, ter eene, en het Koningrijk van Juda, ter andere zijde; zy behelst eene troostrede voor het volk van Juda, om het zelve te verzekeren, dat de HEER het Koningrijk der X ſtammen, zoo wel als der Syriers, gevoelig vernederen zoude.

A. Deze Prophecy begint met de omkeering van Damascus door den Asſyrier, vs. 1-3.

B. By die gelegenheid, zou ook het Koningrijk der X ſtammen gevoelige ſlagen ontvangen, vs. 4-11.

C. Wijders wordt de verdelging der vereenigde krijgsmacht geteekend, vs. 12-14.

E. Vervolgens wordt de ongelukkige uitſlag voorſpeld, van de onderneming welke TIRHAKA, Koning van *Cuſch* in Arabien, gedaen heeft, om in het land van SANHERIB den Koning van Asſyrien te vallen, terwijl die machtige Vorst bezig was om Jeruſalem te belegeren, Kap. XVIII.

F. Al verder, wordt 'er een zeer zwaer oordeel bedreigd over de inwooneren van *Egypte*, met byvoeging van eene zeer bemoedigende belovte, Kap. XIX.

G. Kap. XX. behelst eene voorzegging, omtrent de gevangelyke wechvoering van de *Egyptenaren* en *Mooren*, door den Koning van Asſyrien; om de Joden te leeren, dat zy op de hulp van deze volken niet vertrouwen moesten.

H. Kap. XXI. vervat drie onderſcheidene Prophecyen.

A. Omtrent *Babel*, vs. 1-10.

B. Omtrent de *Edomieten*, vs. 11, 12.

C. Omtrent de *Arabiers*, vs. 13-17.

I. Kap. XXII. vinden wy twee voorzeggingen.

A. De eerſte voorzegt een ſchroomelyk oordeel over *Jeruſalem*, vs. 1-14.

B. De andere is eene bedreiging tegen SEBNA, *den Hovmeester van Koning* HISKIAS, vs. 15-25.

K. Deze bundel wordt beſloten, met eene Prophecy omtrent *Tyrus*, Kap. XXIII.

A. Eerst wordt de verwoesting van die Stad voorſpeld, vs. 1-14. en

B. Daerna hare herſtelling, vs. 15-18.

3. De *derde* bundel der Prophecyen van het EERSTE DEEL, betreft deels de Joden, deels de

de Heidenen, deels de Kerk van het Nieuwe Testament, Kap. XXIV-XXV.

A. Eerst vinden wy eene bedreiging, tegen het *Rijk der X ſtammen*, beſloten met eene bemoedigende belovte, Kap. XXIV, XXV, XXVI. te weten:

A. De Propheet voorſpelt het Godlyk oordeel, het welk de HEER, door de *Asſyriers*, over het *Rijk der X ſtammen* heeft uitgeoeffend; toen de Allerhoogſte, ter zelvder tijd, zijne gunſtige beſcherming verleende aen het Rijk van Juda, onder de regeering van den braven HISKIAS, Kap. XXIV: 1-20.

B. Hierby voegt hy eene zeer merkwaerdige belovte, omtrent den ondergang der *Asſyriers*, door NEBUCADNEZAR en CYAXARES, met verwoesting van de hoofdſtad *Ninive*, Kap XXIV: 21-23.

C. Over deze gebeurtenis zingt de Propheet een lovlied, Kap. XXV: 1-5.

D. En by die gelegenheid, is hy door den Geest der Openbaring verder ingeleid, in de beſchouwing der uitnemende zegeningen, welke de God der waerheid aen Juda, in de dagen van den MESSIAS ſchenken zou, Kap. XXV: 6-12.

E. Na dit danklied, keert de Propheet weder tot het Godlyk oordeel over de

Israëlieten, by wijs van een lovlied, Kap. XXVI. behelzende:

α. Eene verheerlyking van God, over het ontzet van Jerusalem, en de bewaring van Juda's Koningrijk, Kap. XXVI: 1-11.

β. Eene nadere uitbreiding der byzonderheden van deze gewichtige gebeurtenis, Kap. XXVI: 12-19.

γ. Eene gepaste vermaning, vs. 20, 21.

B. Wijders bedreigt de Propheet een schroomelyk oordeel, over de *vyanden van Gods volk*, met belovte van allerlei zegeningen aen de Joden, Kap. XXVII.

C. Met Kap. XXVIII. begint een bundel van *wee* bedreigingen, welke met Kap. XXXV. eindigt.

A. De eerste *wee* bedreiging, Kap. XXVIII. is betrekkelyk tot *Ephraim* of het *Rijk der X stammen*, toen HOSEAS zoo wel als HISKIAS, van den Assyrischen Alleenheerscher was afgevallen. — Onder dit alles komen byzonderheden voor, welke ons naer volgende tijden wijzen, vooral vs. 16. het welk blijkbaer ziet op den MESSIAS.

B. De tweede betreft *Jerusalem*, voorkomende onder den zinbeeldigen naem van *Ariël*, Kap. XXIX. Hier schijnt de ein-

eindelyke verwoesting van Jerusalem, door de Romeinen, voorspeld te worden.

C. De *derde* ziet op het Rijk der X stammen en dat van Juda, beide voorkomende onder den naem van *afvallige kinders*, omdat zy hulp zochten in Egypte, Kap. XXX.

D. In de *vierde*, Kap. XXXI. vinden wy hoofdzakelyk dezelvde dingen, welke in de onmiddelyk voorgaende zijn voorgedragen. —— Hier

α. Bedreigt de HEER weder zijne oordeelen, over de *Israëlieten die hulp zochten in Egypten*, vs. 1-3.

β. Daerna beloovt de Propheet, dat de HEER zelvs zijn volk tegen de Assyriers beschermen zou, vs. 4-9.

E. Tusschen beide ontmoeten wy, Kap. XXXII. eene Prophetische redevoering; in welke

α. HISKIAS als een zeer lovwaerdig Koning beloovd wordt, die over Gods volk in gerechtigheid heerschen zou, vs. 1-8.

β. Wijders wordt een zeer geducht oordeel voorspeld; ziende zoo op den inval der *Assyriers* in het Joodsche land, als de verwoesting van *Jerusalem* door de Romeinen, vs. 9-14.

γ. Daerna wordt de bekeering der *Joden* in het laetst der dagen beloovd, vs. 15-20.

F. Hierop volgt Kap. XXXIII. wederom een *wee* over SANHERIB, den Koning van Asſyrien.

α. De ellende, in welke het Joodſche volk, door dien machtigen vyand, zou gedompeld worden, is vs. 1-9 beſchreeven.

β. Daerop wordt de merkwaerdige verloſſing beloovd, vs. 10-12.

γ. Eindelyk worden de gevolgen van die verloſſing aengewezen, vs. 13-24.

G. De Godſpraek, welke Kap. XXXIV: 1-4 voorkomt, betreft de *Asſyriers*, die met een talrijk leger, onder SANHERIB, tegen Jeruſalem waren opgeroogen.

H. De volgende is betrekkelyk tot de *Edomieten*, Kap. XXXIV: 5-17.

I. In de laetſte Prophecy van dezen bundel, Kap. XXXV.

α. Wordt de luisterrijke ſtaet der *Joodſche* Kerk in de dagen van den MESSIAS afgeteekend, vs. 1-6ª.

β. Daerna wordt 'er geſproken, van de gezegende verandering, welke het Euangelie, onder de *Heidenen*, zou te weeg brengen, vs. 6ᵇ, 7.

γ. Ein-

ז. Eindelyk worden 'er zaken voorſpeld, welke tot den ſtaet der Kerke onder het Nieuwe Testament, zonder onderſcheid van Joden of Heidenen, betrekkelyk zijn, vs. 8-10.

II. Het TWEEDE deel van dit Boek is geſchiedkundig, Kap. XXXVI-XXXIX. behelzende een uitvoerig verhael der *belegering van Jeruſalem*, door SANHERIB den Koning van Asſyrien, met derzelver gevolgen. —— Dit verhael wordt hier ingevoegd, als een blijkbaer bewijs der vervulling van veele der voorgaende Godſpraken.

א. De *belegering van Jeruſalem* door den gemelden Vorst, vinden wy Kap. XXXVI.

ב. De wonderdadige *ſlagting in het leger der Asſyriers*, met het daerop gevolgde *ontzet van Jeruſalem*, wordt Kap. XXXVII. beſchreven.

ג. Kap. XXXVIII. behelst de geſchiedenis der wonderdadige *genezing van den doodkranken* Koning HISKIAS.

ד. Hierop volgt het *oordeel*, het welk HISKIAS bedreigd werd, tot *eene ſtraf van zijnen hoogmoed*, dat hy alle zijne ſchatten vertoonde aen de gezanten des Konings van Babel, by gelegenheid dat zy gekomen wa-

ren, om hem met zijne herſtelling geluk te wenſchen, Kap. XXXIX.

III. Het DERDE deel is wederom *Prophetisch*, Kap. XL-LXVI.

א. In de Prophetiſche leerrede, Kap. XL, XLI. wordt:

A. De komst van den MESSIAS, en de oprichting van zijn Koningrijk, in de eerſte dagen van het Euangelie, allerduidelykst voorſpeld, Kap. XL.

B. Daerna worden de Heidenen aengeſproken, om hen tot het verlaten van de afgodery, en tot den dienst van den levendigen God te bewegen, Kap. XLI.

ב. Kap. XLII: 1—XLIV: 5. vinden wy wederom eene andere Prophetiſche leerrede.

A. Eerst wordt de MESSIAS beſchreven, en het gewichtig werk, het welk Hy als Leeraer verrichten zoude, Kap. XLII: 1-9.

B. Daerop worden de *Heidenen* vermaend, om de weldaden van den MESSIAS dankbaer te erkennen, Kap. XLII: 10-17.

C. Wijders worden de *Joden* ernſtig beſtraft, over het ongeloovig verwerpen van deze weldaden; met bedreiging van dat ontzachlyk oordeel, onder het welk zy zuchten tot op den huidigen dag, Kap. XLII: 18-25.

D. Ver-

D. Vervolgens wordt de *bewaring van het Joodsche volk* beloovd, in weerwil van hunne verspreiding over den ganschen aerdbodem, als mede hunne nog aenstaende *wederkeering in het land van hunne Vaderen*, Kap. XLIII.

E. Eindelyk wordt 'er bygevoegd, dat 'er by de verwerping der *Joden*, nog een *overblijvsel wezen zou nae de verkiezing der genade*, Kap. XLIV: 1-5.

3. Kap. XLIV: 6. begint eene nieuwe redevoering, welke zich uitstrekt tot het einde van Kap. XLVII.

A. Eerst wordt *de verlossing der Joden* voorspeld, *uit de Babylonische gevangenis*, benevens de herbouwing van Stad en Tempel, Kap. XLIV: 6-28.

B. Daerna voorspelt de HEER meer byzonder, dat Hy zich, tot die verlossing der Joden uit Babels gevangenis, van *Koning* CYRUS bedienen zoude, Kap. XLV: 1-17.

C. Hierop volgt eene aenspraek aen de Heidenen, om hen van den dwazen afgodsdienst af te trekken, en tot Gods zalige gemeenschap minzaem uit te noodigen, Kap. XLV: 18-25.

D. Eindelyk werdt de *ondergang van Babel* beschreven, Kap. XLVI, XLVII.

A. Ten aenzien van den *Godsdienst*, Kap. XLVI.

B. Met opzicht tot het *Staets-wezen*, Kap. XLVII.

ז. Kap. XLVIII richt de Propheet zijne aenſprak tot het *Joodſche volk.*

A. Hy beſtraft hen, over hunne verkleevdheid aen den afgodendienst, waer over zy, met de gevanglyke wechvoering naer Babel, zouden geſtraft worden, vs. 1-11.

B. Ter bemoediging van het beste deel des volks, beloovt hy wederom de ſlaking van die gevangenis door CYRUS, vs. 12-22.

ח. De volgende redevoering, Kap. XLIX: 1. L: 3. is geheel Euangelisch. De MESSIAS word hier ſprekende ingevoerd, *predikende onder de Heidenen.*

A. Eerst wordt het begin van den Euangelie-tijd afgeteekend; wanneer de verharding van het grootſte gros der Joden, den weg banen zou tot de *roeping der Heidenen*, Kap. XLIX: 1-6.

B. Daerna wordt de voorſpoedige *voortgang van het Euangelie*, *onder de Heidenen*, beſchreven, vs. 7-12.

C. Wijders wordt de algemeene *bekeering der Joden* in het laetst der dagen voorſpeld, Kap. XLIX: 13—L: 3.

ט. Kap.

1. Kap. L: 4—LI: 16. komt de MESSIAS wederom voor.

A. Zoo als Hy het Euangelie, in eigen persoon, *onder de hardnekkige Joden*, zou prediken, maer smadelyk verworpen worden, Kap. L: 4-11.

B. Vervolgens wordt de MESSIAS vertoond, zoo als Hy die weinige geloovigen uit de Joden, die na de verwoesting van Jerusalem, zeer veel zouden te lijden hebben van de verblinde Heidenen, bemoedigt met die heuchlyke belofte, dat de blijde tijd eens komen zou, wanneer hun gansche volk zou bekeerd worden, en in hun Vaderland wederkeeren, Kap. LI: 1-16.

2. Kap. LI: 17 begint eene nieuwe Prophetische redevoering, welke zeer breedsprakig is, en doorloopt tot Kap. LX. Zy behelst eene beschrijving van het *Koningrijk*, het welk de MESSIAS, na zijn lijden en verhooging, in de waereld zou vestigen en uitbreiden; benevens de lotgevallen van dat Koningrijk, tot den afloop der eeuwen.

A. Vooraf gaat eene *inleiding*, Kap. LI: 17—LII: 15. Zy vervat de volgende byzonderheden.

A. Eene spraekwendig tot *Jerusalem*, het welk, door de geweldige vervolgingen

van den Syrischen Koning, ANTIOCHUS EPIPHANES, zeer zware rampen had uitgestaen, en vermaend wordt zich op te beuren, onder belovte, dat de ellende van het Joodsche volk spoedig een einde nemen zoude, en aen hunnen vyanden gewroken worden, Kap. LI: 17 - 23.

B. Wijders wordt het Joodsche volk vertoond, zoo als het ten aenzien van het Godsdienstige gesteld was, niet lang voor den tijd van den MESSIAS, en aengemaend om hunne rouwklachten te staken, Kap. LII: 1 - *6.*

C. Vervolgens wordt die tijd vertegenwoordigd, op welken de Apostelen het Euangelie verkondigd hebben, eerst onder de Joden, en daerna onder de Heidenen, Kap. LII: 7 - 10.

D. Eindelyk wordt 'er eene opwekkende aenspraek bygevoegd, aen de verkondigers van het Euangelie, Kap. LII: 11 - 15.

B. Na deze Inleiding, volgt de voorname *inhoud der Prophetische Leerrede* zelve, Kap. LIII—LX.

A. Eerst wordt het *lijden van den* MESSIAS, als de grondslag van het heil der Kerke, aller-

allerlevendigst afgeteekend, Kap. LIII.

α. Vs. 1. worden de Leeraers van het Euangelie ingevoerd, klagende over de geringe vrucht van hunne prediking.

β. Deze klacht wordt uitvoerig beantwoord, door de geloovige Joden; dat de aenleiding tot het ongeloov des grootsten gros van hun volk, ontleend was uit den nederigen en ellendigen staet, in welken de MESSIAS zich vertoond had, vs. 2-10.

γ. Daerop geevt God de Vader eene beschrijving der heerlyke vruchtgevolgen van MESSIAS vernedering, vs. 11-12.

B. Wijders wordt de *uitbreiding der Euangelie-kerk*, *onder Joden en Heidenen* beschreven, Kap. LIV, LV.

C. Vervolgens wordt de *staet der Kerke geschilderd*, geduurende den afloop der volgende eeuwen, Kap. LVI—LX.

α. Kap. LVI worden voornamelyk de *twisten en verdeeldheden* voorspeld, welke in de Christen Kerk, al spoedig na hare eerste grondvesting, zouden plaets hebben.

β. Kap. LVII wordt het *algemeen bederv*

der zeden, het welk de Kerk al meer en meer besmetten zoude, en gepaerd gaen met onderdrukking der rechtvaerdigen, omstandig afgeteekend.

a. Eerst wordt de algemeene zorgloosheid beschreven, vs. 1, 2.

b. Daerna wordt de diep bedorven Kerk rechtstreeks aengesproken, met een bestraffend verwijt over de steeds toenemende boosheid, vs. 3-11.

c. Vervolgens worden haer zeer geduchte oordeelen bedreigd, vs. 12, 13.

d. Eindelyk worden de vroomen, die nog overgebleven waren, met troostrijke belovten bemoedigd, vs. 14-21.

γ. Kap. LVIII worden de dienaers van den gezuiverde Godsdienst opgewekt, om den *gebreken der Kerke*, welke *na de Hervorming* zouden plaets hebben, ernstig te bestraffen, en den volke aen te wijzen, hoedanig de eerdienst moet gesteld zijn, om Gode te behagen.

δ. Kap. LIX behelst eene beschrijving van het *diep verval*, het welk *in de Kerk* heerschen zoude, gepaerd met eene heuch-

heuchlyke toezegging van eenen zeer heerlyken bloeiſtaet.

ε. Eindelyk, Kap. LX. wordt de *heerlyke ſtaet der Kerke* beſchreven, die in het laetst der dagen, met het ingaen van de volheid der Heidenen, en de bekeering van gansch Israël, eenen aenvang nemen zal.

ח. Met Kap. LXI begint weder eene nieuwe Prophetiſche Leerrede, welke zich uitſtrekt tot Kap. LXII: 12.

A. De MESSIAS, ſprekende ingevoerd, geevt Kap. LXI eene zeer verhevene beſchrijving van zijne *zalving*, en de hoogwichtige einden, tot welke Hy van zijnen Vader gezonden was; als mede van de uitnemende weldaden, welke Hy aen zijn geloovig volk, uit Joden en Heidenen, ſchenken zoude.

B. Daerna teekent de MESSIAS den ſtaet zijner Kerke; zoo als zy, na het doorſtaen van vele en geweldige vervolgingen, ten tijde van CONSTANTYN DEN GROOTEN, eenen ongemeenen voorſpoed genieten zoude, Kap. LXII.

ט. Kap. LXIII: 1-6. vinden wy de afteekening van eenen uitmuntenden Held, die van het verſlaen zijner vyanden, als een zegepralend

overwinnaer, terug keert. Te weten de MESSIAS wordt vertoond, zoo als Hy eenmael de Roomſche Hierarchy geheel verdelgen zal.

*. De laetſte Prophetiſche Leerrede ontmoeten wy Kap. LXIII: 17—LXVI. Zy behelst

A. Eene ootmoedige ſmeekbede, Kap. LXIII: 7—LXIV: 12.

B. Het Godlyk antwoord, op dat gebed, Kap. LXV, LXVI.

A. In de ootmoedige ſmeekbede Kap. LXIII: 7—LXIV: 12, komt het Joodſche volk voor, als verkeerende in zeer benauwende omſtandigheden. De Joden worden hier vertoond, onder dat oordeel der verwerping en verharding, onder het welk zy, ſedert de verwoesting van Jeruſalem, tot op dezen dag blijven zuchten. — Te weten, de Geest der Godſpraek voorſpelt, dat 'er, in het laetst der dagen, onder de Joden, een Geest der genade en gebeden zal worden uitgezonden. Wy ontmoeten hier eenen boetvaerdigen Jood, als voorbidder voor zijne ongelukkige Natie.

A. Eerst geevt hy eene dankbare beſchrijving van de uitnemende weldaden, welke de HEER oudtijds aen de Israëlieten,

niet

niet tegenstaende hunne hardnekkige ongehoorzaemheid, zoo blijkbaer bewezen had, Kap. LXIII: 7-14.

B. Daerop laet hy eene zeer ernstige smeekbede volgen, om de verlossing van Israël, uit hunne benauwende omstandigden, Kap. LXIII: 15—LXIV: 12.

α. Hy stelt de gemelde smeekbede voor; dezelve aendringende, door de herinnering van Gods voorige weldaden, en van zijne gedane belovten, Kap. LXIII: 15—LXIV: 4.

β. Voorts billykt hy des HEEREN wegen, met Israël in dit geval gehouden, Kap. LXIV: 5-7

γ. Na dit alles herhaelt hy zijne smeekbede, om de afwending van Gods langduurige gramschap; en dringt dezelve ernstig aen, uit aenmerking, deels van Israëls betrekking tot God, deels van den rampzaligen toestand in welken zy geplaetst waren, Kap. LXIV: 10-12.

B. Het Godlyk antwoord op deze boetvaerdige smeekbede der Joden, vinden wy Kap. LXV, LXVI.

A. Het gunstig antwoordt zelvs, Kap. LXV. behelst drie hoofdbyzonderheden.

α. Eerst verdeedigt de HEER zijnen weg, in het verwerpen der Joden, en het aennemen der Heidenen in hunne plaets, Kap. LXV: 1-7.

β. Daerna beloovt Hy de herstelling van zijn oude volk, nadat het zou gezuiverd zijn, Kap. LXV: 8-15.

γ. Hier worden zeer heuglyke belovten bygevoegd, betreffende de wederaenneming der Joden in het laetst der dagen, en veelerlei uitnemende zegeningen, Kap. LXV: 16-25.

B. Eindelyk wordt de laetstgemelde belovte, omtrent de aenstaende wederaenneming der Joden, tegen eene bedenking der vleeschelyke Joden verdeedigd, ter verdere bemoediging der oprechten, Kap. LXVI.

α. De bedenking des ongeloovs is deze: Zo het Joodsche volk verworpen wordt, dan zal, met deze hunne verwerping, de vernietiging van den Tempel en van den plechtigen Godsdienst moeten gepaerd gaen; maer, zulk eene vernietiging van den Tempel en den Tempeldienst, is niet bestaenbaer met Gods belovten, volgens welke de HEER den Tempel verkozen heeft,

heeft, tot de plaets van zijne bestendige inwooning, en van zijne rust in eeuwigheid. —— Op deze bedenking antwoordt de HEER, dat de gemelde belovte alleen betrekkelyk was tot de oude huishouding, en geene kracht meer had wanneer de schaduwen, door de komst van het lichaem en tegenbeeld zelve, waren afgeschaft, Kap. LXVI: 1-4.

β. De HEER voegt 'er by; dat 'er onder de verworpene Joden, een overblijvsel wezen zoude nae de verkiezing der genade; dat de eerste Christenen uit de Joden zeer voorspoedig wezen zouden, in het uitbreiden der Kerke onder de Heidenen; en dat die Kerk bestendig op de aerde blijven zoude, tot den laetsten Oordeelsdag, Kap. LXVI: 5-24.

IX. *Uitlegkundige Schrivten.*

Behalven de algemeene verklaringen over den ganschen Bijbel, door de ENGELSCHE GODGELEERDEN, en HENRY en STACKHOUSE, als mede HARTMAN's HUISBIJBEL, hebben wy in onze tael de volgende Uitlegkundige Schriv-

ten over de Godſpraken van den Propheet JESAIAS.

H. SIBERSMA, *over* JESAIAS, in 4°.

A. HELLENBROEK, *Euangeliſche* JESAIAS, of *deszelvs voorname Euangeliſche Prophecyen*, vier Deelen in 4°.

C. VITRINGA, *Uitlegging over het Boek der Prophecyen van* JESAIAS, zes Deelen in 4°.

J. VAN NUYS KLINKENBERG.

Amſterdam den
28ſte Nov. 1786.

DE
PROPHEET
JESAIA.

DE
PROPHEET
JESAIA.

HET I. KAPITTEL.

1. HEt Gesichte Jesaia des soons Amoz, het welcke hy sagh over Juda ende Jerusalem, in de dagen van Uzzia, Jotham, Achaz, [*ende*] Hizkia, der Koningen Juda.

Dit opschrivt, is eigenlyk betreklyk tot het gansche Boek; wy hebben daer omtrent het een en ander, in onze INLEIDING opgemerkt. — Dan, met dit alles schijnt het een meer byzonder opzicht te hebben tot dit Kapittel, als de eerste Prophetische Leerrede; temeer, omdat ook het volgende Kapittel van een opschrivt voorzien is.

Wy leeren 'er uit, dat de Prophetische Leerrede in dit I. Kap. *Juda en Jerusalem* betreffe. — Maer, nu rijst de vraeg, of hier op het Joodsche volk in de dagen van JESAIAS gezien worde, dan of 'er verdere tijden bedoeld worden?

Er is, vooral onder de Oudvaderen, die meenen dat deze Godspraek haer uitzicht hebbe, op den staet van het Joodsche volk ten tijde van den MESSIAS, en kort daerna tot aen de verwoesting van Jerusalem. Het voornaemste bewijs ontleent men uit Rom. 9: 29. alwaer de Apostel vs. 9. van ons Kap., tot de gesteldheid van het Joodsche volk in zijnen tijd, schijnt over te brengen. Maer, PAULUS had, in de aengehaelde plaets, geen ander oogmerk dan om dat 9de vs. van ons Kap., als een bewijs aen te voeren van die stelling, welke hy bezig was te betoogen,

dat God, ten allen tijde, een uitverkoren zaed onder de Joden gehad had. Trouwens, hoe zou de beſchrijving welke wy hier vs. 5-7. ontmoeten, op den ſtaet van het Joodſche volk, ten tijde van den MESSIAS en kort daerna, kunnen worden toegepast?

Wy denken daerom letterlyk aen het Joodſche volk, en hunne hoofdſtad Jeruſalem, in JESAIAS dagen; omdat wy geene redenen kunnen vinden, welke ons tot een ander voorwerp wijzen zouden. — Maer, dewijl JESAIAS, volgens vs. 1. onder vier Koningen geprophețeerd heeft, UZZIA, JOTHAM, ACHAZ, en HISKIAS; zoo is de verdere vraeg, tot welk een gedeelte van JESAIAS leer- en propheteertijd, de inhoud van dit Kap. moet gebracht worden?

Koning UZZIA, heeft 52 jaren geregeerd. — Maer, het begin van zijn Koningrijk kan niet bedoeld zijn; in dien tijd, vinden wy melding van eenen Propheet ZACHARIAS: 2 Chron. 26: 5. maer van onzen JESAIAS wordt in het geheel niet geſproken. Men zou zijnen leevtijd ook al te hoog boven 't gewoone perk moeten rekenen, indien men de geheele regeering van UZZIA, daerin trok, — Hy moet dan eerst op 't einde der regeering van dien Koning begonnen hebben te propheteeren; maer in den laetſten tijd van UZZIA, was het Koningrijk van Juda in eenen uitnemenden bloeiſtaet, en daer mede kan de teekening vs. 5-7. geenszins worden overeen gebracht.

Om dezelvde reden, kan men ook aen JOTHAMS tijden niet denken. Daerenboven, ten tijde van UZZIA en JOTHAM had 'er wel een aenmerkelyk verval plaets, alzoo het volk nog bleev offeren op de hoogten; maer evenwel, onder de regeering van deze beide Koningen, is het verval nooit zoo groot geweest, als het vs. 4, 5, 21-23. wordt afgeteekend.

De tijden van ACHAZ komen nader: toen was het bederv in zeden en grondbeginſelen ten hoogſten toppunt geſtegen; en de akelige ſtaet van Juda in het burgerlyke, zoo als dezelve vs. 5-9. wordt afgeteekend, past zeer wel op de verwoesting van Judaes Koningrijk onder ACHAZ, door REZIN en PEKAH, de Koningen van Syrie en Israël, die

die tot Jerufalem waren doorgedrongen, 2 Chron. 28. — Maer de betuiging des HEEREN, vs. 11-15. is op ACHAZ tijd niet toepasfelyk: want deze grouwzame Vorst, verzamelde de vaten van het huis des HEEREN, hieuw dezelve in ftukken, en floot de deuren van den Tempel toe, ook deed hy den koperen altaer wech van zijne plaets, 2 Chron. 28: 24. 2 Kon. 16: 14.

Er blijvt derhalven niet anders over, dan de tijd van HISKIAS: en wel het zesde jaer van zijne regeering, wanneer de X Stammen door SALMANEZER waren wechgevoerd, en Juda alleen was overgebleven; of wat later, in het 14de jaer van HISKIAS, toen SANHERIB tegen alle vaste fteden van Juda optoog, dezelve innam, en RABSAKE naer Jerufalem gezonden werd, om die hoofdftad voor den Koning van Asfyrie op te eisfchen, 2 Kon. 18. — In de daed, op dezen tijd pasfen alle de byzonderheden van dit Kap. Toen heerschte 'er zulk een fchroomelyk bederv in de zeden, als hier vs. 4, 5, en 21-23. wordt afgeteekend. Het is waer, HISKIAS was een yverig hervormer; maer, men herinnere zich, dat het volk zich flechts gedwongen aen HISKIAS onderwierp, en in het heimelyke allerlei boosheden pleegde: ook past de treurige teekening van Juda's Burgerftaet, vs. 5-9. zeer wel op den tijd van HISKIAS; en de fchaduwachtige Godsdienst, welken HISKIAS herfteld had, wierd in zijnen tijd yverig waergenomen, even als hier vs. 11-15. gezegd wordt.

Tegen deze opvatting is evenwel eene zeer fchijnbare bedenking, zy is deze: daer JESAIAS volgens vs. 1. onder UZZIA, JOTHAM, ACHAZ en HISKIAS geprophetéerd heeft, fchijnt het zeer vreemd, dat de eerfte Prophetifche Leerrede welke in dit Boek voorkomt, tot den tijd van den laetften Koning zou moeten gebracht worden. — Dan, wy antwoorden, dat de tijdorde, in de zamenvoeging der Prophetifche Leerredenen, niet altoos is in acht genomen, dit is allerblijkbaerst in de Godfpraken van JEREMIA; ook is 'er geen twijfel aen, of 'er zijn gewichtige redenen, om welke deze Leerrede, het zy

door JESAIAS zelven by zijn leven, het zy door de Verzamelaers, de eerſte plaets gekregen hebbe, ſchoon zy in latere tijden ware uitgeſproken. — Die redenen kunnen in den aert der Godſpraek zelve gevonden worden. Wy vinden hier een nadruklyk vertoog van de uitnemende weldaden, welke de HEER, van de vroegſte tijden af, aen het Joodſche volk bewezen had, en van de ſnoode ondankbaerheid, met welke zy daeraen beantwoordden; ten betooge, dat de oordeelen, welke hun waren toegezonden, en nog zouden toegezonden worden, alleszins rechtvaerdig waren. Verdiende nu zulk een vertoog, het welk Gods wegen met Juda gehouden zoo kennelyk billykte, niet als eene Inleiding vooraen geplaetst te worden?

De aenleiding tot deze Godſpraek, moet derhalven gezocht worden, in de akelige geſteldheid van Juda's Koningrijk ten tijde van HISKIAS, zoo ten aenzien van het uitwendige, als van het zedelyke.

In dit Kapittel, van het welk wy reeds zoo even den zakelyken inhoud hebben opgegeven, kan men twee hoofdzaken onderſcheiden. I. Een merkwaerdig twistgeding, tusſchen den HEER en het Joodſche volk, vs. 2-20. II. Eene nadere bevestiging daervan, vs. 21-31.

I. In het eerſte deel vertoont de Propheet, A. op eenen dichtkundigen trant, het ſtatelyk opöntbod van hemel en aerde, om als Richters, het twistgeding des HEEREN met zijn volk aen te hooren en te beſlisſchen, vs. 2, 3 B. Het vonnis, het welk hemel en aerde over Juda uitſpreken, vs. 4. C. De billyking van dit vonnis, door den Propheet, vs. 5-9. D. Eene bekrachtiging van dit vonnis, door den HEER zelven, vs. 10-20.

2. (*a*) Hoort gy hemelen, en alle derzelver redelyke Inwooneren, met aendacht en opmerkzaemheid, ende neemt ter oore, gy verſtandige ſchepſelen op de aer-

(*a*) Deuter. 32: 1.

aerde, want de HEERE, de groote Schepper van het Geheeläl ſpreeckt, en roept u tot Richters, daer hy zijne zaek tegen het volk van Juda bepleiten zal: Ick, zegt de HEER, hebbe kinderen groot gemaeckt ende verhoogt, maer ſy hebben tegen my overtreden.

Elk ziet van zelvs, dat 'er eene blijkbare overeenkomst zy, tusſchen deze Godſpraek en het lied van MOSE, Deut. 32. en ſchoon hier eigenlyk maer twee weldaden gemeld worden, het *groot maken* en *verhoogen*, kan men het evenwel tot drie hoofdzaken brengen; de voortbrenging, grootmaking, en verhooging, even als Deut. 32: 6. of, men kan het grondwoord door *grootmaken* vertaeld, zoo ruim nemen, dat 'er de eerſte voortbrenging te gelijk onder begrijpen zy, verg. Hoſ. 9: 11.

Noemt de HEER het Joodſche volk *kinderen*, Hy herinnert hun de aenneming van Jacobs geſlacht, tot het volk van zijn byzonder eigendom, aen den voet van Sinaï. — Deze kinderen had de HEER *groot gemaekt*, eigenlyk *gevoed*. Dit kan zien op alle Gods handelingen met dat volk, van de oprichting des Sinaïtiſchen Verbonds, tot de komst van DAVID op den Throon; en dan zal het *verhoogen* betrekkelyk zijn tot de weldaden, welke de HEER dit volk bewezen had, onder de regeering van DAVID en SALOMO, wanneer het Koningrijk in vollen luister bloeide.

Aen deze weldaden, hadden die kinders met eene ſnoode ondankbaerheid beantwoord; *maer*, zegt de HEER, *zy hebben tegen my overtreden.* Het grondwoord *overtreden* vertaeld, wordt 2 Chron. 10. gebruikt van den afval der X Stammen van DAVIDS huis; en wijst ons derhalven naer zulk een wangedrag, het welk met eenen volſlagen afval van God gepaerd ging. Men denke derhalven, byzonder aen de afgodery, aen welke Juda zich, vooral ten tijde van Koning ACHAZ, had ſchuldig gemaekt.

Om het onverantwoordelyke van deze ondankbaerheid nog nader aen te toonen, maekt de HEER eene verge-

lijking tusschen het gedrag van Juda, en dat van het domste vee.

3. Een osse kent sijnen besitter, ende een esel de kribbe sijnes heeren: [*maer*] Israël en heeft geen kennisse aen my zijnen Heer, Israël vertoont geene de minste blijken van erkentenis aen my, en gedraegt zich omtrent my als omtrent eenen vreemden, tot welken hy geene de minste betrekking heeft; dit mijn volk het welk Ik zoo zonderling bevoorrecht heb, en verstaet niet, het toont geen het minste verstand, om mijne weldaden dankbaer te beantwoorden.

4. Wee den (*b*) sondigen volcke, zeggen daerom hemel en aerde, als Richters het vonnis uitsprekende, het zal aen de uiterste verwoesting worden bloot gesteld. Wee den volcke van sware ongerechtigheyt, den zade der boosdoenderen, den verdervenden kinderen: sy hebben den HEERE verlaten, sy hebben den Heyligen Israëls gelastert, sy hebben sich vervreemdet, [*wijckende*] achterwaerts.

Wy vinden hier eene opeenstapeling van uitdrukkingen, welke telkens nog hooger klimmen, om de grouwelyke geaertheid van Juda af te teekenen. — Een *zondig volk*, is eene geheel bedorven natie, by welke het bederv der zeden, tot allerlei rangen en staten, is doorgedrongen. *Een volk van zware ongerechtigheid*, is een volk het welk met allerlei ongerechtigheden, als het ware tot zinkens toe, beballast is. *Een zaed der boosdoenderen*, is eene menigte van boosdoenderen. *Verdervende kinders*, zijn kinders die verdorven zijn van hart, en by welke vooral de Godsdienst diep bedorven is, verg. Deut. 31: 29. 2 Chron. 27: 2. — Zy hadden *den* HEER en zijnen dienst *verlaten*, en geheel laten varen: zy hadden *den Heiligen Israëls gelasterd*, voor zoo ver zy Hem, die onder Israël zijne heilige woonstede had, gelasterd hadden; zoo met woorden, door te verklaren dat het vergeevsch ware den HEER te dienen,

(*b*) Ps. 78: 8. Jes. 57: 3.

nen, als met daden, door hulde te bewijzen aen de nietige afgoden. Zy hadden *zich vervreemd*, *wykende achterwaerds*, voor zoo ver zy, onboetvaerdig, hoe langs hoe meer van den HEER afgeweken waren, en Hem den rug toegekeerd hadden.

Anders zou men de drie laetstgemelde uitdrukkingen, kunnen opvatten met toespeling op het domme vee: zy *hebben den* HEER *verlaten*, en zijnen dienst laten varen; even als het onvernuftig vee, het welk zich onttrekt aen zijnen heer, en de weide alwaer zy wel gevoed worden, om in woeste plaetsen om te zwerven. Zy hebben, even als het ongetemde vee, dat de banden en het juk verbreekt, het juk én den dienst van den Heiligen God verworpen. Zy hebben, even als het losbandig vee, achteruit gewild. — Deze opvatting strookt ongemeen wel, met het zinneprent van den os en den ezel, vs. 3.

Dit vonnis van hemel en aerde, wordt door den Propheet gebillykt, vs. 5-9. — Het woordeken ons, *vs. 9. wijst ons naer eenen anderen Spreker, die zelvs een lid was van het Joodsche volk: en wat is eigenaertiger, dan dat wy aen* JESAIAS *zelven denken?*

5. Gy Juda, zijt, in weerwil van uwen rampspoedigen toestand, geheel onverbeterlyk. Waer toe soudt gy meer geslagen worden? zedert de regeering van den Koning ACHAZ, zijt gy op eene geduchte wijs gestraft, en onder dat alles nog meer verërgerd: (c) gy soudt wanneer gy nog zwarer gestraft wierdt, des afvals des te meer maken: het gantsche hooft is kranck, ende 't gantsche herte is mat.

6. Van de voetsole af tot het hooft toe, en is 'er niet geheels aen het selve, [*maer*] wonden, ende striemen, ende etterbuylen, [*die*] niet uytgedruckt, noch verbonden en zijn, noch geene derselve met olie versachtet is.

(c) 2 Chron. 28: 22. Jer. 2: 30.

Het zinbeeldig voorſtel, vs. 5b, 6. is ontleend van iemand, die in de handen van rooveren gevallen, van alles beroovd, en nog daerenboven op eene jammerlyke wijs geſlagen en gewond is. — Sommigen denken, dat hier eene afteekening zy van de zondige geſteldheid des Joodſchen volks; anderen vatten het op, als eene beſchrijving van deszelvs uitwendige rampen. Wy voegen ons by de laetſte; omdat de zondige geſteldheid van Juda reeds beſchreven is, vs. 4. en omdat de wonden hier voorkomen, als gevolgen der van buiten aenkomende ſlagen, gelijk het verband met vs. 5a. allerduidelykst aenwijst. — Wy denken daerom aen den jammerlyken toeſtand, waerin de ganſche Burgerſtaet van Juda, ſedert de regeering van ACHAZ gekomen was.

Deze jammerlyke geſteldheid van den Joodſchen Burgerſtaet, wordt vervolgens meer eigenlyk beſchreven, vs. 7, 8.

7. (*d*) Uw aerdrijck is een verwoeſtinge, uw land is tot de inwooning geheel buiten ſtaet geſteld, en als de verwoesting zelve, verg. Lev. 26: 30-33. uwe ſteden zijn met den vyere verbrandt: de inkomſten van uw lant dat verteeren de vreemde, en dat nog wel in uwe tegenwoordigheyt, zonder dat gy het beletten kunt, ende eene verwoeſtinge is 'er, als eene omkeeringe door de vreemden, of, *als eene omkeering door eenen wechſleependen vloed.*

8. Ende de dochter Zions, dat is de hoofdſtad Jeruſalem, is overgebleven als een hutken in den wijngaert, als een nachthutken in den comcommerhof, als eene belegerde ſtadt. Gelijk zulk een hutken in den wijngaerd, en een nachthutken in den komkommerhof, na de wechneming van den muur niet meer veilig is; zoo is ook Jeruſalem, nu de omliggende ſteden verlooren zijn, niet meer veilig; maer bloot geſteld voor de aenvallen der vyanden, ja zelvs reeds als eene belegerde ſtad aen te merken.

Deze

(*d*) Deut. 28: 51, 52. Jeſ. 5: 5.

Deze afteekening, past ongemeen wel op de gesteldheid van Juda, sedert de regeering van ACHAZ; vooral ten tijde van HISKIAS, toen SANHERIB tegen Jerusalem optrok.

9. (*e*) So niet de HEERE der heyrscharen ons nogh een weynigh overblijfsels, van rechtvaerdige lieden, en hadde gelaten: als (*f*) Sodom souden wy geworden zijn, wy souden Gomorra gelijck zijn geworden: de HEER zou, met ons gansche volk, reeds eene geduchte voleinding gemaekt hebben.

Wijders wordt de HEER *zelvs sprekende ingevoerd, die het gemelde vonnis bekrachtigt, vs.* 10-20.

10. Hoort des HEEREN woort, gy Overste van Sodom: neemt ter ooren de wet onses Godts, gy volck van Gomorra. Want gy, Oversten en volk van Juda, zijt in boosheid den Oversten en het volk van Sodom en Gomorra gelijk geworden.

11. Het is waer, gy zijt yverig in het waernemen van de uitwendige Godsdienst-plechtigheden; maer verbeeld u niet, dat gy daerdoor uwen ondergang zult voorkomen. Waer toe, zegt de HEER, die niet aenziet het gene voor oogen is, maer die het hart aenziet: *Waer toe* sal my zijn de veelheyt uwer slacht- en brand-offeren? zou ik in uiterlyke plechtigheden van een ondankbaer volk behagen scheppen? seyt de HEERE; (*g*) Ick ben sadt der brand-offeren der rammen, ende des smeers der vette [*beesten*], in uwe dank-offeren, ende ik en hebbe geenen lust aen den bloede der varren, noch der lammeren, noch der bocken.

12. Wanneer gylieden voor mijn aengesichte, in den Tempel te Jerusalem, komt te verschijnen, wie

(*e*) Jes. 17: 6. ende 24: 6. ende 30: 17. Rom. 9: 29. (*f*) Genes. 19: 24. , (*g*) Psalm 50: 8, 9. Spr. 15: 8. ende 21: 27. Jes. 66: 3. Jer. 6: 20. Amos 5: 22.

heeft ſulcks van uwe hant ge-eyſcht, dat gy mijne voorhoven betreden ſoudt?
13. En brengt niet meer vergeefſchen ſpijs-offer, het reuckwerck is my een grouwel: de nieuwe maenden, ende Sabbathen, [*ende*] het by een roepen der vergaderingen, en vermagh ick niet, 't is ongerechtigheyt, ſelfs de plechtige en buitengewoone verbodtsdagen, welke in kommerlyke tijden worden uitgeroepen en uitgeſchreven.
14. Uwe nieuwe maenden, ende uwe geſette hoogtijden, haet mijne ziele, ſy zijn my tot eenen laſt, ick ben moede geworden [*die*] te dragen.
15. Ende (*h*) als gylieden uwe handen al biddende uytbreydet, verberge ick mijne oogen voor u, oock wanneer gy het gebedt vermenigvuldigt, en hoore ick niet: [*want*] uwe handen zijn vol onſchuldig bloets.

Wanneer wy alle deze uitdrukkingen zamen voegen, komt de Godlyke verklaring hoofdzakelyk hierop neder: dat de Godsdienst-verrichtingen van het Joodſche volk, Hem in het geheel niet aengenaem, maer in tegendeel tot een walg waren. Het is waer, God zelvs had de ſchaduwachtige plechtigheden bevolen; ook keurt hy dezen dienst op zich zelven geenszins af; maer alleen de verkeerde wijs op welke de Joden denzelven verrichten: namelyk, niet uit gehoorzaemheid aen God, in een geloovig uitzien naer den MESSIAS, en met onderhouding der zedelyke plichten; maer, alleen om den Koning HISKIAS te believen, om eene eigene gerechtigheid op te richten, en met verwaerloozing der geboden van de zedelyke Wet.

Voorts, waren hunne *handen vol bloed. Bloed* beteekent doorgaends moord en doodſlag; maer het wordt ook meermalen genomen voor onrechtvaerdige onderdrukkingen, verg. vs. 17. en zulke wandaden houdt God even als bloedſchulden, omdat zy aen weerloozen gepleegd worden. Wil

(*h*) Spr. 1: 28.

Wilden derhalven de Joden nog behouden worden, 'er was geen ander middel over, dan de vermaning op te volgen, welke vs. 16-20. wordt voorgesteld.

16. Wasschet u, reyniget u, dat is, wascht u om daerdoor rein te worden van uwe zedelyke onreinheid, breekt uwe ongerechtigheden af door bekeering, doet de boosheyt uwer handelingen van voor mijne oogen wech, sta af van ongerechtigheid, (*i*) laet af van quaet te doen; vooral van de ellendigen te onderdrukken.

17. Leeret goet doen, in het onderhouden der zedelyke wetten, vooral ten opzichte van onderdrukten, soeckt en handhaevt het recht, helpt den verdruckten: doet den weesen recht, handelt de twistsake der weduwen.

18. Volgt mijnen hartenraed op, Komt dan, ende laet ons t'samen rechten, seyt de HEERE: ik wil my aen de vierschaer van uw eigen geweten, ja aen de vierschaer van hemel en aerde onderwerpen, om veroordeeld te worden, indien ik dan niet betoonen zal, dat uwe wegen my behagen wanneer gy u bekeert: (*k*) Al waren uwe sonden, gelijk zy waerlyk zijn, als scharlaken, zoodat zy, van wegens derzelver hoogstgaende snoodheid, by de bloedroode kleur van scharlaken konden vergeleken worden, sy sullen wit worden, als sneeuw, en volkomen in de toekomende verdiensten van den Borg worden afgewasschen; al waren sy root, als karmesijn, sy sullen worden als [*witte*] wolle, en nimmermeer gedacht worden.

19. Indien gylieden willigh zijt, om mijnen raed op te volgen, ende my hoort met een gehoorzaem hart, so sult gy het goede deses lants eten, en voorspoedig leven in Kanaan.

20. Maer indien gy weygert, mijnen raed te gehoorzamen, ende onder alle middelen ter verbetering wederspannigh zijt, so sult gy van het sweert

(*i*) Ps. 34: 15. ende 37: 27. Amos 5: 15. Rom. 12: 9. (*k*) Ps. 51: 9.

gegeten worden, want de mont des HEEREN, die in eeuwigheid niet liegen kan, heeft [*het*] gesproken.

21. Hoe is de getrouwe stadt, de hoofdstad Jerusalem, in welke de oefening van recht en gerechtigheid, ten tijde van DAVID, SALOMO, AZA, en JOSAPHAT, haren zetel had opgericht, tot eene hoere geworden, daer Overheden en Burgers den HEER verlaten hebben, en tot den grouwzaemsten afgodsdienst vervallen zijn! sy was in voorige dagen vol rechts, gerechtigheyt herbergde daer in, maer nu woonen daerin dootslagers en onderdrukkers van ellendigen.

22. Voorheen oefenden uwe Overheden recht en gerechtigheid; daerdoor vertoonden zy eenen glans als van *zilver*, en kracht als van edelen *wijn*: maer, welk eene treurige omwending! Uw (*l*) silver is geworden tot schuym van onrechtvaerdige Richters: (*m*) uw wijn is vermengt met water, en het recht wordt vervalscht.

23. Uwe Vorsten zijn afvallige van den HEER en zijnen dienst, ende uit hoofde van hunne onrechtvaerdige handelingen, metgesellen der dieven, een yeder van hen heeft de geschencken lief, om het recht te buigen, ende sy jagen de vergeldingen na, welke hun door vermogende lieden beloovd worden om onrecht te doen: (*n*) den weesen en doen sy geen recht, ende de twistsake der weduwen en komt voor hen niet, als of zy hunne aendacht niet eens waerdig ware.

24. Daerom spreeckt de Heere HEERE der heyrscharen, de Machtige Israëls, O wee, (*o*) Ick sal, daer ik door zulk een wangedrag hoogst beleedigd ben, my troosten van en mijnen moed koelen aen mijne wederpartijders, Ick sal my wreken van mijne vyanden.

By

(*l*) Ezech. 22: 18, 19. (*m*) Hos. 4: 18. (*n*) Jer. 5: 28. Zach. 7: 10. (*o*) Deuter. 28: 63.

By vs. 25-27. moeten wy vooraf een weinig stilstaen.

Sommigen brengen deze Godspraek, tot de tijden van HISKIAS; zoodat de HEER belooven zoude, dat de regeering van dien Vorst in het vervolg voorspoediger wezen zoude, — Anderen, denken aen de tijden van den MESSIAS; oordeelende, dat de belovten al te verheven zijn, om dezelve op andere tijden toe te passen: maer, kon Jerusalem, in den tijd van den MESSIAS, zoo ten aenzien van Overheden als volk, met zoo veel nadruk eene *stad der gerechtigheid* genaemd worden, vs. 26.? — Veelen bepalen zich daerom tot den tijd, die op de Babylonische gevangenis gevolgd is. Maer, dan verschilt men wederom daerin, of de woorden van vs. 25-27. byeen behooren; zoodat zy te zamen ééne belovte uitmaken, omtrent de verbetering welke de Babylonische gevangenis, in de zedelyke gesteldheid van het Joodsche volk, zou te weeg brengen; dan, of men in deze drie versen eene voorzegging zoeken moet, van eenige achter een volgende aengename gebeurtenissen, van de slaking der Babylonische gevangenis af, tot op den tijd van den MESSIAS.

Volgens het laetstgemelde begrip, zou vs. 25. zien op de zuivering van het Joodsche volk, door de Babylonische gevangenis, vs. 26. op de herstelling van hunnen Burgerstaet onder ZERUBBABEL, EZRA en NEHEMIA, of onder de MACCABEEN, en vs. 27. op de geestelyke verlossing door den MESSIAS, welke de Kerk, het geestelyk Jerusalem in nadruk, tot *eene stad der gerechtigheid* maken zoude.

Op deze wijs, zouden wy de zaek lievst begrijpen, omdat de belovte vs. 27. al te nadrukkelyk schijnt, om dezelve alleen op de zedelyke verbetering der Joodsche natie, door de Babylonische gevangenis, toe te passen. — Voeg 'er by, dat 'er als dan een aengenaem verband zy, met vs. 28-31. alwaer de verwoesting van Jerusalem, door de Romeinen, duidelyk schijnt voorspeld te worden.

25. Ende ick sal mijne straffende hant, in de Ba-

bylonische gevangenis, op eene geduchte wijs, tegen u keeren, ende (*p*) ick sal uwen schuym, het vuile van uwe afgodery, op 't allerreynste affuyveren, ende ick sal al uw tin wechnemen, de geveinsdheid, welke eigenaertig door *tin* kan worden afgebeeld, omdat het den schijn van zilver vertoont, in den uitwendigen Godsdienst doen ophouden.

26. Ende ick sal [*u*] uwe Richters wedergeven, als in 't eerste, ende uwe Raetslieden als in den beginne: uwe Overheden zullen, in yver voor recht en gerechtigheid, gelijk zijn aen de lovwaerdige Oudsten, welke MOSE in de woestijne heeft aengesteld: daer na fult gy o Jerusalem, in de dagen van ZERUBBABEL, EZRA en NEHEMIA, wegens het handhaven van het recht, een stadt der gerechtigheyt, eene getrouwe stadt, genoemt worden.

28. Ja eindelyk, Zion, het uitverkoren volk onder de Joden, sal in de dagen van den MESSIAS, door recht, door zijne eeuwige gerechtigheid, van den vloek der zonden verlost worden: ende hare wederkeerende, de Joden die uit Babels gevangenis zullen zijn wedergekeerd, zullen ten dage van den MESSIAS, zoo veelen hem geloovig aennemen, door zijne gerechtigheyt behouden worden.

Vs. 28-31. volgt hierop het oordeel der verwoesting, door de Romeinen, over de hardnekkige Joden.

28. (*q*) Maer daer sal verbrekinge, en een oordeel der geheele voleinding, zijn der overtreders, die zich in het ongeloov en de boosheid blijven verharden, ende der sondaers t'samen: ende die den HEERE verlaten, en den Verlosser ongeloovig versmaden, sullen op eene schroomelyke wijs omkomen.

29. Want sy sullen beschaemt worden, om der eycken wille, die gylieden begeert hebt: ende gy sult

(*p*) Jer. 6: 29. Mal. 3: 3. (*q*) Job 31: 3. Psalm 1: 6. ende 5: 6. ende 73: 27. ende 92: 10. ende 104: 35.

fult fchaemroot worden, om der hoven wille, die gy verkoren hebt.

Die Uitleggers die meenen, dat hier op de Babylonifche gevangenis geoogd worde, ontleenen hun voornaemfte bewijs uit vs. 29. alwaer de *eiken* en de *hoven*, welke de Joden begeerd en verkozen hadden, de heidenfche afgodery in de bosfchen beteekenen zouden, om welke zy, in de eerfte verwoesting van Jerufalem door de Chaldeërs, zoo blijkbaer geftraft zijn. — Dan, het wijst zich van zelvs, dat *de eike* van welke vs. 30. gefproken wordt, de Joodfche Overheid, en de *hov* het Joodfche volk beteekene. — Hierom zijn wy van oordeel, dat hier de *eiken* de Romeinfche Keizeren vertoonen, en de *hoven* de volken over welke zy heerschten.

De zin zal dan deze zijn: „ *Want* de verftokte Joden, „ die zich in het ongeloov verharden, *zullen befchaemd* „ en te fchande *worden*, *om der eiken wille die gylieden be-* „ *geerd*, enz. omdat gy op de Romeinen en hunne Kei- „ zeren vertrouwd hebt, in zoo ver zelvs, dat gy den „ MESSIAS vermoord hebt, om de vriendfchap der „ Romeinen te behouden, verg. Joh. 11: 45-51."

30. Want gy fult zijn als een eycke, welckes bladeren afvallen; uwe Burgerlyke Overheden zullen allen haren luister en alle gezach verliezen; ende het volk zal zijn als een hof, die geen water en heeft, en van alle hulp ontbloot zijn, het ganfche volk zal uitgeroeid en verftrooid worden.

31. Ende de ftercke, die zich verbeeldt, dat hy zich door zijne wijsheid en macht zoude kunnen redden, fal wefen tot grof-vlas, en door de geduchte oordeelen zoo ras verteerd worden, als vlas door het vuur; ende fijn werckmeester, of liever *zijn werk*, zal zijn tot eene voncke: zijne boosheid zal de oorzaek wezen van zijne verwoesting, ende de hardnekkige Joden zullen deze voleinding van hun volk, aen zich zelven en hunne verharding hebben dank te weten: fy fullen beyde, zy en hun werk, t'famen branden, ende daer en fal geen uytbluffcher wefen.

HET II. KAPITTEL.

Hier begint eene nieuwe Prophetische Leerrede, welke zich uitstrekt tot het einde van Kap. 4.

1. HEt woort dat Jesaia de sone Amoz gesien heeft over Juda en Jerusalem.

Op welken bepaelden tijd van zijne langduurige bediening, de Propheet deze redevoering gedaen hebbe, wordt ons niet aengewezen. — De zaek wordt onderscheidenlyk begrepen: voor het naest, zouden wy denken aen den laetsten tijd der regeering van Koning UZZIA; toen de Joodsche Burgerstaet nog dien bloei en luister genoot, die hier en elders in deze redevoering ondersteld wordt. — Dit leert ons het opschrivt allerduidelykst, dat de zaken welke hier voorspeld worden, byzonder betrekkelyk zijn tot het Koningrijk van Juda, en deszelvs hoofdstad Jerusalem.

Deze redevoering begint Kap. 2: 2-5. met eene zeer heerlyke belovte, en wordt Kap. 4: 2-6. met soortgelijk eene toezegging besloten; maer het middenste, en ver weg het grootste gedeelte dezer Prophetische Leerrede, is van eenen bestraffenden en bedreigenden inhoud. JESAIAS draegt het volk van zijnen tijd, uit 's HEEREN naem, hunne zware zonden voor, te gelijk met de geduchtste oordeelen welke daerop volgen zouden; gepaerd met ernstige vermaningen, tot eene tijdige bekeering.

In dit Kapittel, zijn derhalven twee hoofddeelen. I. Eene zeer bemoedigende belovte, vs. 2-5. II. Eene bestraffende redevoering van den Propheet, tot het diep verdorven Joodsche volk van zijnen tijd, vs. 6-22.

Tot nader verstand van de merkwaerdige belovte, vs. 2-5. hebben wy vooraf het een en ander op te merken.

De tijd, wanneer deze belovte zou vervuld worden, heet *het laetst der dagen*, vs. 2.

Het *laetst der dagen*, beteekent in den stijl der Joden, den tijd van den MESSIAS of van het Nieuwe Testament. — Zy verdeelen de gansche geduurzaemheid der waereld in drie tijdperken, voor de Wet, onder de Wet, en in de dagen van den MESSIAS. — De tijden van den MESSIAS, heten niet alleen in het Prophetisch woord, *het laetst der dagen*, verg. onder andere Jerem. 48: 47. maer PETRUS spreekt ook van de laetste dagen, Hand. 2: 17. en PAULUS van het einde der eeuwen, 1 Cor. 9: 21. — Trouwens, met het hoogste recht, wordt de tijd van het Euangelie *het laetst der dagen* genaemd: omdat dezelve, met het eindigen der oude huishouding, eenen aenvang nemen zoude; en omdat de bedeeling van het Euangelie de laetste is, zoodat 'er, na dezelve, geene verandering meer in de huishouding van Gods Kerk zal voorvallen.

Alleenlyk komt het nog in bedenking, of deze belovte haer uitzicht hebbe op de eerste dagen van het Euangelie; dan wel op den heerlyken staet der Kerke, welken wy nog in den avond der waereld te gemoet zien. — Onzes erachtens, moet het op de eerste wijs begrepen worden: niet alleen omdat de vervulling van alle de byzonderheden, in den sterksten nadruk, in het begin der Euangelische bedeeling kan worden aengewezen; maer ook voornamelyk, omdat toen ter tijd des HEEREN woord en wet, uit Jerusalem, tot de Heidenen is uitgegaen, vs. 3.

Wy onderscheiden in deze belovte, twee hoofdzaken.

I. De verheffing van den Tempelberg, boven alle andere bergen van den wijden aerdbodem, vs. 2ᵃ.

II. De merkwaerdige gevolgen, welke deze gebeurtenis hebben zoude, op en onder de Heidenen, vs. 2b-5.

2. Ende het ſal geſchieden in het laetſte der dagen, in het begin der Euangeliſche bedeeling, dat Sion, (*a*) de bergh des huyſes des HEEREN, op welken de prachtige Tempel gebouwd is, door eene wonderdoende kracht ſal geplaetst, en onbeweeglyk vaſtgeſtelt zijn op den top der hoogſte bergen, ende dat hy ſal verheven worden boven de heuvelen, zoodat de Tempelberg, boven alle heuvelen, en toppunten der meest verhevene bergen van den wijden aerdbodem, ver weg zal uitſteken; ende tot denſelven ſullen alle Heydenen toevloeyen: even als kleine rivieren, welke elkander ontmoetende, in eenen algemeenen kuil te zamen vloejen.

Het wijst zich van zelvs, dat het een en ander in eenen geestelyken zin moet worden opgevat. — Sion; *de berg van 's* HEEREN *huis*, is een zeer bekend zinneprent van de Kerk des Nieuwen Testaments, Pſ. 24: 3. Jeſ. 56: 7. — *Bergen* en *heuvelen*, zijn zinbeelden van Koningrijken en Staten, verg. Jerem. 51: 25. In het byzonder zullen ons de bergen en de heuvelen, de tempelen der Heidenſche afgoden vertoonen; in tegenſtelling tegen den berg van 's HEEREN huis, de plaets van den waren Godsdienst. Hier komt nog by, dat de Heidenen zich verbeelden, dat de toppen der bergen eene byzondere gemeenſchap hadden met hunne gewaende Godheden; en dat de afgoden daerom zelve bergen en heuvelen ſchijnen genaemd te worden, Jer. 3: 23.

De Godſpraek derhalven, *het zal geſchieden in het laetst der dagen, dat de berg van 's* HEEREN *huis*, enz. geevt drie hoofdzaken te kennen. — (1.) Dat de Euangelie-Kerk meer aenzien hebben zoude, dan de grootſte Koningrijken der aerde. — (2) Dat alle Koningrijken en heerſchappyen der waereld, zich van tijd tot tijd, aen de Euan-

(*a*) Mich. 4: 1.

Euangelie-Kerk, onderwerpen zouden. — (3). Dat de leer van het Euangelie, den verfoeilyken afgodsdienst, onder de Heidenen zoude uitroeien.

De volgende uitspraek, *en tot denzelven zullen alle Heidenen toevloeien*, sluit de volgende zaken in zich. — (1). Dat de Heidensche volken zich van tijd tot tijd bekeeren, en by de ware Kerk voegen zouden. — (2). Dat zy, even als waterstroomen, in zeer groote menigte komen zouden. — (3). Dat zy zich, even als een sterk gedreven waterstroom, met drivt, yver en volvaerdigheid, by de gemeenschap der ware Kerk, voegen zouden.

Eindelyk heeft men nog op te merken, dat hier, in de Prophetische vertooning, iets bovennatuurlyks voorkome. De berg van 's HEEREN huis zou, boven den top der hoogste bergen verheven worden, en evenwel zou de stroom der Heidenen derwaerds henen vloeien. Dit is een wonderdadig verschijnsel. — Het geevt in den Prophetischen zin te kennen: dat de Heidenen, door de almachtige genade van den Heiligen Geest, dermate zouden bewrocht werden, dat zy, in weerwil van hunne natuurlyke neigingen, den dienst der afgoden verlaten, en zich tot den levendigen God bekeeren zouden.

3. Ende vele volcken, eene zeer groote menigte van Heidenen, sullen, tot den berg van 's HEEREN huis, henen gaen, zich voegen by de gemeenschap der ware Kerk, ende tot elkander seggen, Komt laet ons opgaen tot den geestelyken bergh des HEEREN, tot den huyse des Godts Jacobs, op dat hy, die alleen de ware God is, ons leere van sijne wegen en geboden, welke wy, ter onzer eeuwige behoudenis, bewandelen en betrachten moeten, ende dat wy wandelen in sijne paden, door het blymoedig gehoorzamen van zijne geboden: want (*b*) uyt Zion sal de wet uytgaen, ende des HEEREN woort uyt Jerusalem, het Euangelie zal eerst, te Jerusalem en onder de Joden, ge-

(*b*) Ps. 110: 2.

predikt worden, en van daer vervolgens, tot de Heidenen, worden overgebracht.

4. Ende hy sal richten onder de Heydenen, ende bestraffen vele volckeren: ende sy sullen hare (c) sweerden slaen tot spaden, ende hare spiessen tot sickelen; [*het eene*] volck en sal tegen [*het ander*] volck geen sweert opheffen, noch sy en sullen geen oorloge meer leeren.

Wie is hier de persoon, van welken de Propheet zegt HY *zal richten* enz.? Buiten allen twijffel de HEER, de *God van Jacob*, van welken vs. 3. gesproken is; byzonder de MESSIAS, zoo als hy, tot eenen Richter op den verhoogden Tempelberg, tot Koning over de Euangelie-Kerk, zou verhoogd worden, vergelijk Ps. 2: 6.

De *Heidenen* en *volken* zijn zekerlyk die zelvde heidensche volken, welke zich van tijd tot tijd, van de afgoden, tot den levendigen God bekeeren zouden. — Maer wat zegt het *richten* en *bestraffen?* Sommigen nemen het, in eenen kwaden zin, voor de daed van eenen vergramden Richter; en meenen, dat de Geest der Godspraek het oog hebbe, op die zichtbare en voorbeeldige strafgerichten, welke de verhoogde MESSIAS, aen de vyanden van zijn Koningrijk, zoude uitoeffenen. Dan vermids het, onzes erachtens, uit het verband met vs. 2, 3, allerblijkbaerst is, dat hier niet van vyanden der Kerke, maer van bekeerde Heidenen, gesproken worde, voegen wy ons liever by de zulken, die de uitdrukkingen in eenen goeden zin nemen. — Het woord *richten* zal hier, gelijk meermalen, in het algemeen regeeren beteekenen, vergel. Ps. 67: 5. Het ander woord *bestraffen* zegt, in die buiging, in welke het hier voorkomt, iemand door kracht van redenen overtuigen. De Godspraak zal derhalven te kennen geven, dat de verhoogde MESSIAS, over de bekeerde Heidenen heerschen zoude, en van tijd, tot tijd al meer en meer volken, niet door geweld van wapenen, maer door zedelyke middelen, krachtig gemaekt door zijnen Geest, onder zijne heerschappy brengen zoude. De

(c) Joël 3: 10.

De volgende woorden, *en zy zullen hunne zwaerden slaen tot spaden* enz. teekenen eenen tijd van rust en vrede, in welken de Krijgswapenen, tot werktuigen van den akkerbouw, hersmeed werden. Wy leeren 'er uit: (1) Dat 'er een geestelyke vrede, onder de bekeerde Heidenen, heerschen zoude, voor zoo ver zy, in onderlinge lievde, vrede, en eensgezindheid, zouden verbonden zijn; vergel. Ps. 72: 7. — (2) Dat de bekeerde heidenen, uit onderscheidene Koningrijken, die, in eenen onderlingen nationalen haet, geboren en opgevoed waren, nu elkander als broederen beschouwen en behandelen zouden. — (3) Dat de bekeerde heidenen zich, met de geloovige Joden, lievlyk zouden vereenigen. — (4) Dat de leer van het Euangelie des vredes, den woesten aert der Heidenen beschaven zoude, en in zoo ver de onderlinge oorlogen en bloedstortingen verminderen.

5. Dan zullen de bekeerde Heidenen zelvs de Joden gemoedelyk opwekken, om den HEER in waerheid te dienen, Komt gy huys en nageslacht Jacobs, zullen de geloovige Heidenen zeggen, ende laet ons te zamen blymoedig wandelen in den lichte des HEEREN, nae het voorschrivt van het verlichtend Euangelie.

Vs. 6. begint hierop eene bittere klachte van den Propheet, over het diep verderv van den zedelyken toestand der Joden, gepaerd met eene bedreiging van Gods nakende oordeelen, en eene ernstige opwekking tot bekeering, welke zich uit strekt tot Kap. 4: 1.

Tot recht verstand van zaken, dienen wy vooraf te weten, welke oordeelen hier bedoeld worden. — Elk ziet, dat het bestraffend gedeelte der Prophetische Redevoering, in dit en het volgende Kap., eene beschrijving behelze van ellenden, welke den Joden overkomen zouden, en ten laatsten eindigen in eene volkomene wechvoering, en geheele voleinding. — Het wordt algemeen toegestaen, dat 'er zekere verwoesting van Jerusalem voorspeld worde. Maer men is het niet eens, of 'er van de eerste verwoes-

ting door NEBUCADNEZAR, dan van de tweede door de Romeinen, gefproken worde. — Wy voegen ons by de genen, die het op de eerstgemelde wijs begrijpen.

A. Het fchijnt al zoo voegzaem, dat het volk tegen oordeelen gewaerfchouwd worde, welke het naest voor de deur waren zo zy zich niet bekeerden, dan dat 'er een fprong zou gefchieden, met voorbygang der kort op handen zijnde oordeelen, tot de laatfte verwoesting door de Romeinen.

B. Vs. 8, 9. van ons Kap. wordt het volk befchuldigd van eene grouwzame afgodery. Maer niets is 'er bekender, dan dat de Joden zich, na de Babylonifche gevangenis, van de afgodery onthouden hebben.

C. Kap. 3: 4 14. wordt, van des volks *Heerfchers*, *Oudften* en *Vorften* gefproken. Maer ten tijde van den optocht der Romeinen, hadden de Joden geene Vorften, en waren aen de Roomfche Landvoogden onderworpen.

D. Allerduidelykst geevt de Propheet te kennen, dat de Vorften, die vervolgens op den throon van Juda zitten zouden, door hun kwaed beftier en godlooze levenswijs, niet weinig zouden toebrengen, tot de omkeering van den burgerftaet Kap. 3: 4, 14, 15. Dit is blijkbaer vervuld, in de meefte Koningen van Juda, na UZZIA en JOTHAM, die grootendeels de oorzaken geweest zijn van de verwoesting door NEBUCADNEZAR.

Eéne bedenking is 'er maer overig, zy is deze: Kap. 2: 2-5. wordt over de heuglyke dagen van den MESSIAS gefproken: hoe kan de Propheet daerop eene beftraffing laten volgen, aen de afgodifche Joden van zijnen tijd, en eene bedreiging van de verwoesting door NEBUCADNEZAR, welke zy, in geval van verharding, eerlang te wachten hadden? — Dan wy antwoorden, dat de orde van tijd hier niet in acht genomen worde: en de Propheet geevt duidelyk genoeg te kennen, dat de belovte Kap. 2: 2-5, eerst in latere tijden zoude vervuld worden, zeggende: het zal gefchieden *in het laatst der dagen.* — Daeren-

enboven de volvaerdigheid, met welke de Heidenen het Euangelie omhelzen zouden, en de Joden opwekken, tot den dienst van den waren God, gav den Propheet eene gepaste aenleiding, om over de hoogstgaende boosheid en verharding der Joden van zijnen tijd, op eene aendoenlyke wijs te klagen. — Hy doet dit, by wijs van aenspraek tot den hoogen God vs. 6-10. daerna vermaent hy de Joden tot bekeering, uit aenmerking van de geduchte oordeelen, welke zy anderszins te wachten hadden vs. 11-22.

6. Maer HEER! hoe zeer de Heidenen U, den waren God, onder den dag van het Euangelie, blymoedig dienen zullen, gy hebt uw volck, het welk Gy, aen Sinai, onder uwe onmiddelyke bescherming had aengenomen, het huys en het nageslacht Jacobs rechtvaerdig verlaten, en zult het zelve, eerlang, aen eene geheele verwoesting overgeven: want sy zijn vervult [*met godtloosheyt*] meer dan het oosten, of *zy zijn vervuld van het Oosten*: het Land is als opgevuld met die afgoderijen en bygeloovigheden, welke by de Oostersche volken in zwang gaen, ende sy zijn vervuld met guychelaers en waerzeggers, gelijck de Philistijnen; ende aen de kinderen der vreemden toonen sy haer behagen, zy stellen hun vermaek, in de verkeering en verzwagering met de afgodische Heidenen.

7. Ende haer lant is vervult met silver ende gout, ende harer schatten, welke langs allerlei wegen van onrecht verkregen zijn, en is geen eynde: haer lant is oock, tegen Uw uitdrukkelyk verbod Deut. 17: 16. vervult met peerden, ende harer wagenen, op welke zy hun vertrouwen vestigen, en is geen eynde.

8. De afgodery is algemeen, onder allerlei rangen van menschen. Oock is haer lant vervult met afgoden: voor het werck harer handen buygen sy haer neder, voor 't gene dat hare vingeren gemaeckt hebben.

9. Daer bucket sich de gemeene man, ende de aensienlicke man vernedert sich: daerom en sult

gy 't haer niet vergeven; wanneer zy, in hunne boosheid, onverbeterlyk voortgaen.

10. O mijne zondige land en Stadgenooten! u hangen zeer geduchte oordeelen boven het hoofd. Dan zullen uwe pogingen om te ontvlieden, geheel vruchteloos wezen. Gaet dan vry in den rotzsteen, ende verbergt u in den stof; van wegen den schrick des HEEREN, ende om de heerlickheyt sijner majesteyt, welke Hy alsdan zal openbaren, om uwe hemeltergende boosheid rechtvaerdig te vergelden.

11. (*d*) De hooge oogen der menschen, die op zich zelven, hunne macht en rijkdom vertrouwen, sullen vernedert worden, ende de hoogheyt der trotsche mannen sal nedergebogen worden: ende de HEERE alleen sal in dien dage verheven zijn, vermids gy bevinden zult, dat gy u, tegen den Almachtigen, niet verzetten kunt.

12. Want de dagh des HEEREN der heyrscharen, op welken Hy zijne gramschap staet uit te oeffenen, sal zijn tegen allen hoovaerdigen, ende hoogen, ende tegen allen verhevenen, die zich aen de Godlyke wet niet onderwerpen wil, op dat hy door geduchte straffen vernedert worde.

13. Ende dit oordeel zal niet alleen gemeene lieden treffen, maer het zal ook ingericht zijn, tegen lieden van den eersten rang, tegen alle hooge ende verhevene personen, die als cederen van Libanon, in aenzien en hoogheid uitmunten, ende tegen alle hooge personen, die by sterke eycken van Basan mogen vergeleken worden.

14. Ende tegen alle hooge bergen, ende tegen alle verhevene heuvelen.

15. Ende tegen allen hoogen toren, ende tegen allen vasten muer. Met een woord tegen al wat machtig en aenzienlyk is.

16 Ende mede tegen de Kooplieden, tegen alle schepen van Tharsis, ende tegen alle gewenschte schil-

(*d*) Jes. 5: 15.

ſchilderyen en andere kunſtſtukken, met welke de ſchepen plegen verſierd te worden.

17. Ende de hoogheyt des menſchen ſal gebogen, ende de hoogheyt der mannen ſal vernedert worden: ende de HEERE alleen ſal in dien dage verheven zijn, en betoonen, dat het vreesſelyk zy, te vallen in de handen van den levendigen God.

18. Ende elck-een der afgoden ſal gantſchelick vergaen, het zal blijken, dat de afgoden nietige en onvermogende ſchepſelen zyn.

19. Dan ſullen ſy, die zich tegen God verheven, en tot de afgoden gekeerd hebben, in de ſpeloncken der rotzſteenen gaen, ende in de holen der aerde; van wegen den ſchrick des HEEREN, ende van wegen de heerlickheyt ſijner majeſteyt, om, ware het mogelyk, zijne ſlaende hand te ontwijken, wanneer hy ſich opmaken ſal, om de aerde van het Joodſche land te verſchricken.

20. Dan zullen de verdwaesde Joden eindelyk zien, dat de afgoden niets vermogende ydelheden zijn, en door die oordeelen, van den afgodsdienst worden afgeſchrikt. In dien dage ſal de menſche ſijne ſilvere afgoden, ende ſijne gouden afgoden, welcke ſy ſich gemaeckt hadden om haer [*daer voor*] neder te buygen, met verachting wechwerpen voor de mollen, ende de vledermuyſen:

21. Gaende in de reten der rotzen, ende in de kloven der ſteenrotzen; van wegen den ſchrick des HEEREN, ende van wegen de heerlickheyt ſijner majeſteyt, wanneer hy ſich opmaken ſal, om de aerde van het Joodſche land geweldelick te verſchricken.

22. Niemand kan den Almachtigen God wederſtaen. Vertrouwt daerom niet op de hulp van menſchen, hoe machtig en aenzienlyk zy ook wezen mogen. Latet gylieden [*dan*] af van den menſche, wiens adem in ſijnen neuſe is: want waer in is hy te achten, dat gy op hem uw vertrouwen zoudt vestigen?

HET III. KAPITTEL.

Vs. 1-7. wordt de bedreiging, in het voorige Kap. begonnen, verder vervolgd. Daerop volgt wijders eene nadere verklaring en billyking van dezelve, met invlechting van 's volks zware ongerechtigheden vs. 8.— Kap. 4: 1.— Deze billyking geſchiedt A. Ten aenzien van het ganſche volk vs. 8-11. B. met opzicht tot de Vorſten vs. 12-15. C. met betrekking tot de trotschheid der vrouwelyke ſexe vs. 16— Kap. 4: 1.

1. GOds oordeelen, over de grouwzame Joden, zullen allerontzachlykst wezen. Te vergeevsch zullen zy dan op menſchen hulp vertrouwen. Want ſiet, de Heere, de opperſte Richter, de HEERE der heyrſcharen, die een onbepaeld bewind voert over alle geſchapene wezens, ſal van Jeruſalem, ende van Juda wechnemen den ſtock, ende den ſtaf, alle middelen, welke anders, tot onderſteuning van der Joden Kerk en Burgerſtaet, zouden kunnen dienen; ja de HEER zal wechnemen allen ſtock des broots, ende allen ſtock des waters, de Joden van allen leevtocht berooven, en tot eene nypende armoede brengen.

Dit is blijkbaer vervuld, in en na de belegering van Jeruſalem, door NEBUCADNEZAR Jer. 37: 21. 38: 9. Klaegl. 4: 4.

2. Ook zal de HEER de Joden alsdan berooven van alle hulp der menſchen. Den dapperen helt, zal de HEER wechnemen, ende den ervaren krijgsman, den Richter, ende den Propheet, ende den waerſegger of den verſtandigen raedsman, ende den ouden die, door eene langduurige ondervinding, veel geleerd heeft:

3. Wijders zal de HEER de mindere beambten wechnemen. Den Overſten van vijftigh, ende den aenſien-

ſienlicken, door geboorte of eerambten, ende den verſtandigen Raetsman, ende den wijſen onder de werckmeeſters, vernuftige werklieden en kunstenaers, ende dien die kloeck ter tale is, en uitmunt in welſprekendheid. Met een woord, alle zulke lieden, welke aen Kerk en Burgerſtaet, tot wezenlyk nut zijn konden.

4. Ende ick zegt de HEER, ſal jongelingen, die nog geen verſtand hebben, om hunne eigene zaken te beſtieren, ſtellen [*tot*] hare Vorſten, ende onbedrevene kinderen ſullen over haer heerſchen, zoodat jongelingen en kinders de plaets bekleeden zullen, van die wijze en achtbare mannen, welke de HEER zal wechnemen.

5. Wat wonder, dat daeruit allerlei verwarring zal voortkomen? Ende 't volck ſal gedrongen worden en geweldig tegen elkander handelen; d'een ſal zijn tegen d'ander, *man tegen man*, ende een yegelick tegen ſijnen naeſten of *de man tegen zijnen vriend:* alle ondergeſchiktheid zal ophouden, de jongelingh ſal ſtout zijn tegen den ouden, de verachte tegen den heerlicken, ſlechte en geringe lieden zullen zich ſtout en baldadig aenkanten, tegen achtbare mannen, welke God in aenzien en hoogheid geſteld heeft.

6. Dit zal maken, dat niemand de eerambten begeeren zal, en dat men, met de aenzienlykſte posten, als het ware, te koop zal loopen. Wanneer yemant ſijnen broeder, eenen zijner naestbeſtaenden, [*uyt*] den huyſe ſijnes vaders, ſal aengrijpen, om hulp by hem te zoeken, [*ſeggende*,] Gy hebt een aenzienlyk kleet, eenen Magiſtraetsperſoon pasſende; weeſt daerom ons tot een Overſte, laet doch deſen aenſtoot, deze diep vervallen ſtaet van ons volk, onder het beſtuur en de beſcherming van uwe hant weſen:

7. [*So*] ſal hy in dien boozen dage ronduit weigeren, en [*ſijne hant*] opheffen, tot eene plechtige verklaring, dat hy het eerambt niet begeert, ſeggende, Ick en kan geen heelmeeſter weſen, het is my onmogelyk de diep vervallen zaken te herſtellen, daer en is oock geen broot, noch geen kleet in mijnen huyſe, nauwlyks

heb ik eenen genoegzamen voorraed van voedsel en deksel, voor my zelven en mijn huisgezin: en daerom sett my niet tot een Overste des volcks.

8. Dit oordeel, hoe zwaer ook, zal alleszins rechtvaerdig zijn. Want Jerusalem heeft aengestooten, is geweldig geschokt, en waggelt als een gebouw het welk dreigt in te storten, ende geheel Juda is gevallen en te ondergegaen; de luister van dat machtig volk ligt vertreden ter aerde: dewijle de woorden van hare tonge ende alle de handelingen van dit zondig volk tegen den HEERE en zijne wetten zijn aengekant, om de oogen sijner heerlickheyt te verbitteren.

De *aenstoot* of waggeling van Jerusalem wijst ons, naer het diep verval, onder ACHAZ en MANASSE; en de geheele *val* van Juda, tot den tijd van JEHOJAKIM en ZEDEKIA, welken tijd de Propheet zich, als reeds tegenwoordig voorstelt.

9. Het onbeschaemd gelaet hares aengesichts getuygt tegens haer, en levert de kennelykste bewijzen op van hun onverbeterlyk bestaen, en van hunne verharding in de zonden, ende hare sonden spreken sy vry uyt, met aflegging van alle schaemte, gelijck de lieden van Sodom deden Gen. 19: 5, sy ontveinzen en verbergense niet: wee haerlieder ziele, want sy doen haerselven quaet. Zy hebben hunnen ondergang aen zich zelven, aen hunne onverzettelyke boosheid te wijten.

10. Segget, zoospreekt de HEER, ter bemoediging der Godvruchtigen, den rechtveerdigen, dat het [*hem*] wel gaen sal, en dat zelvs de algemeene volksrampen, in welke zy staen ingewikkeld te worden, hun ten goede zullen medewerken: dat sy de vrucht harer wercken sullen eten, en de genadige belooning van hunne Godsvrucht ondervinden zullen.

11. Wee daerentegen den godtloosen, het sal [*hem*] qualick gaen, allerlei geduchte rampen zullen hem treffen: want de rechtvaerdige vergeldinge van de grouwzame werken sijner handen sal hem geschieden.

12. De gesteldheid van Judaes burgerstaet is allerjammerlykst.

lykst. De drijvers en Overheden mijns volcks, die het zelve met een foort van geftrengheid beheerfchen, zijn kinders in verftand, ende verwijvde Vorften, die als wijven zijn in blohartigheid, heerfchen over het felve: O mijn volck, de Overheden, die gefteld zijn, om u, als herders van het volk, te leyden, de Burgerlyke en Kerkelyke Voorgangers, die u den rechten weg behoorden aen te wijzen, verleyden [*u*] en zijn de voorname oorzaken van uwe onheilen, ende den wegh uwer paden, uwen handel en wandel, flocken fy in, zy verflinden, door hunne inhaligheid, de vruchten van uwen arbeid en pogingen.

De woorden, *die u leiden verleiden u*, zou men ook, op deze wijs vertalen kunnen: *die u gelukzalig roemen*, de valfche Propheten, die u geduurig zoeken wijs te maken, dat gy voor geen kwaed te vreezen hebt, *verleiden* en bedriegen u; en dan zal de volgende uitdrukking, *den weg uwer paden flokken zy in*, te kennen geven, dat die valfche Propheten, de ware Zaligmakende leer, welke den rechten weg tot de Godlyke gunst duidelyk aenwijst, bederven en als geheel wechnemen. — Men weet, dat 'er iets van dien aert plaets had, omtrent de tijden der Babylonifche gevangenis, vergel. Jer. 8: 8.

Dan met deze opvatting, kan ik my niet al te wel vereenigen; uit hoofde van het gewoone gebruik des grondwoords, het welk *inflokken* beteekent, en door inflokking verflinden. — Wy verftaen het daerom van de inhaligheid en fchraepzucht der Joodfche Voorgangeren; te meer omdat vs. 12 15, van het flecht gedrag der Overheden gefproken wordt.

13. De HEERE ftelt fich en maekt zich gereed, om, ten aenhooren van de geheele waereld, tegen het Joodfche volk te pleyten, om zich te verantwoorden, over de ftrafgerichten, welke Hy het zelve zal toezenden, ende hy ftaet gereed, om het vonnis tegen Juda uitte-fpreken, en in zoo ver om de volckeren te richten.

14. De HEERE komt ten gerichte tegen of [?]

in het gericht treden, met de Oudtste sijnes volcks, ende desselfs Vorsten, want gylieden, Oversten van Juda, hebt desen wijngaert verteert: de roof des elendigen is in uwe huysen.

De HEER wordt hier verbeeldt, als hemel en aerde tot getuige roepende van de rechtvaerdigheid zijner handelingen met het Joodsche volk. — Het is by de Propheten, en vooral by onzen JESAIAS, zeer gewoon, dat de HEER op zoodanig eene wijs worde ingevoerd. Dit diende niet alleen, om elk, van de rechtvaerdigheid der Godlyke Gerichtsoeffeningen omtrent zijn volk, te overtuigen; maer ook hoe God zondaren, eer hy hen straft, nog eerst laet waerschouwen, om hen tot beschaming, en ware het mogelyk tot inkeer te brengen.

Gylieden, zegt de HEER tot de Joodsche Overheden, *hebt dezen wijngaerd verteerd.* — *Deze wijngaerd* is het Joodsche Gemeenebest, vergel. Kap. 5: 1. Jer. 2: 21. De Oudsten van Juda hadden denzelven *verteerd*, eigenlyk *afgegeten* en *verwoest*, als wilde dieren, welke in eenen wijngaerd ingelaten, alles vernielen. — *De roov des ellendigen*, dat is, het gene gy van armen en weerlozen geroovd hebt, *is in uwe huizen*, tot een onlochenbaer bewijs van uwe boosheid.

15 Wat is ulieden, en wat recht hebt gy daertoe, dat gy mijn volck verbrijselt, dat gy het zelve, op eene gewelddadige wijs, onderdrukt en mishandelt; ende dat gy de aengesichten der elendigen vermaelt, zoodat gy zelvs het voornaemste en sierlykste niet spaert dat mijn volk bezit? dat gy mijn volk dermate mishandelt dat zelvs hunne aengezichten de teekenen daervan dragen? spreeckt de Heere, de Opperste Richter, de HEERE der heyrscharen.

Hierop

Hierop volgt eene bedreiging over de trotsheid en dartelheid der vrouwelyke ſexe vs. 15. — Kap. 4: 1. — Dit voorſtel wordt, aen het voorige, door voorder *verbonden, omdat de hovaerdy der aenzienlykſte onder de Joodſche vrouwen, het gevolg was van de ſchraepzucht der gener, die de macht in handen hadden. — A. Wordt de weelde en hoogmoed voorgeſteld vs. 16, en dan de ſtraffen, met welke de* HEER *daerover bezoeking doen zoude vs. 17. Kap. 4: 1.*

16. Voorder ſeyt de HEERE, Daerom dat de dochteren Zions, de aenzienlykſte vrouwen en maegden van Jeruſalem, waervan Zion het voornaemſte gedeelte is, zich aen eene buitenſporige dartelheid en trotsheidſchuldig maken, omdat ze haer verheffen, ende gaen met uytgeſtreckten halſe, ten blijke van haren hoogmoed, ende loncken, knikken en zweven met de oogen, het gezicht, dan rechts dan links, draeiende, de wenkbrauwen, dan op dan nederwaerds, buigende; waerdoor zy de ydelheid van hare gedachten en hare ontuchtige begeerten kenbaer maken: al gaende ende trippelende, met eenen gemaekten en dansſenden gang, daer henen treden, ende als of hare voeten gebonden waren, en zy niet, dan met zeer korte ſtappen, gaen konden.

17. So ſal de Heere, de rechtvaerdige Richter, deze dartele en wellustige vrouwen ſtraffen, juist in die dingen, door welke zy hare ligtzinnigheid openbaer maken. De HEER zal den ſchedel der dochteren Zions, die thans met ſchoone hairen bedekt is, ſchurfdigh maken, zoodat hare hoofden al dien ſieraed, op welken zy zoo trotsch zijn, verliezen, en eene zeer walgelyke gedaente vertoonen zullen: ende de HEERE ſal hare ſchaemte ontblooten, zy zullen tot zulk eene ſchamele armoede vervallen, dat zy nauwlyks kleederen genoeg hebben, om hare naektheid te bedekken, en tevens, aen de ſchandelyke mishandeling der vyanden, worden overgegeven.

Deze bedreiging wordt meer byzonder uitgebreid vs. 18-24.

Dit ſtuk heeft, den Taelkenneren en Uitleggeren, zeer veel moeite verſchaft. — Dan wy zouden te ver van ons ontwerp verwijderen, wanneer wy onderzoek doen wilden, naer alle de byzonderheden van den ydelen tooi eener opgepronkte Oosterſche Vrouwe. — Alleenlyk zullen wy, op het voetſpoor van den Hooggeleerden SCHROEDER *de vestigi mul. Hebr.*, kortelyk zoo veel aenmerken, als tot nader verſtand van de uitdrukkingen, volſtrekt noodig is.

18. Ten ſelven dage ſal de Heere wechnemen den cieraet der kouſſebanden, of beenverſierſelen, van goud, zilver, elpenbeen, of andere kostbare ſtoffen, welke, tusſchen de enkels en de kuiten, met een gesp worden vastgemaekt; ende de netkens, of de zonnekens van zilver, goud, of edele geſteenten, welke om den hals gedragen worden, en by denzelven nederhangen, ende de zilveren of gouden maenkens, welke, met een ſnoer, aen den hals gebonden worden, en hoog op de borst nederhangen.

19. De rieckdooſkens of oorringen, ende de kleyne ketenkens of armringen, ende de glintſerende kleedingen of de los af hangende ſluijers, waervan de een op den rug, de ander op de borst, af hing.

20. De hooftkrooninge, zijnde een zeker bewindſel, om en boven het hoofd, in de gedaente van eenen tulband, ſchuins opgaende en eenigzins puntig toeloopende, ende de armvercierſelen, of beenketenkens van goud of zilver, waermede men de beenen aen elkander vastmaekt; zoo om de pracht te vermeerderen, als om de ſchreden niet te wijd, en altoos aen elkander evenredig te maken, ende de bindſelen, zijnde kostbare en cierlyk gewerkte gordels, welke men midden om het lijv, over de kleederen draegt; ende de reuckballekens, zijnde dooskens, met welriekenden balſem gevuld, welke men by de gemelde gordels laet af hangen, ende de oorringen of de ſlangenbeel-

beelden, welke men, tusſchen de borsten, van den hals laet afhangen.

21. De ringen, aen de vingers, ende de voorhoofţcierſelen, het zy ſnoeren van paerlen, welke, over het aengezicht, op den neus hangen; het zy kostbare neusringen, welke door den neus heen geſtoken, of aen denzelven worden vastgemaekt.

22. De wiſſel of geborduurde kleederen, ende de mantelkens, of loshangende opperkleederen, welke byna tot de enkels komen, ende de hoedekens, of mantels, die meest over den ſlinker ſchouder hangen, en den rechterarm bloot laten, ende de kostbare buydels of zakken, welke beneden den gordel afhangen.

23. De ſpiegels, of doorſchijnende kleederen, welke de onkuisheid heeft uitgedacht, ende de fijne-lnnen-deckſels of onderhembden, ende de hulledoecken of hairbindſelen, ende de ſluyers of kleine mantelkens, welke over de ſchouderen hangen, en ook over het hoofd kunnen gehaeld worden.

24. Ende 't ſal geſchieden, dat 'er voor en in de plaets van ſpecerye en welriekenden balſem, verrottende ſtanck ſal zijn, van wegens de ſchurfdigheid en andere vuile ziekten, ende loſſigheyt of geſcheurde kleederen, van wegens den ellendigen en wanhopigen toeſtand, voor en in de plaets van eenen cierlyken gordel, ende eene verachtelyke kaelheyt op het hoofd in plaetſe van kunstige hayrvlechten, ende, ten blijke van droevheid, omgordinge eenes ſacks in plaetſe van eenen wijden rock of een plechtig feestgewaed: ende verbrandinge door de blakende zonnehitte, in plaetſe van ſchoonheyt.

Merk 'er in op, dat de buitenſpoorige optooi der vrouwelyke ſexe een bewijs zy van een verdarteld en onkuisch gemoed; als mede hoe blijkbaer Gods rechtvaerdigheid zy, alzoo de Joodſche vrouwen van al dat gene zouden beroovd worden, waerin zy hare trotsheid vertoonden, en aen de tegenovergeſtelde verachting worden blootgeſteld.

25. Uwe mannen en jongelingen, ſullen door het ſweert vallen, ende uwe helden in den ſtrijt.

26. Ende Jeruſalem zal diep vernederd worden; hare poorten, anders vervuld met menſchen, ſullen treuren, als eene bedrukte weduw, ende leet dragen: ende ſy ſal ledigh gemaeckt zijnde, zoo wel van inwooneren, als van allen luister, in diepen rouw gedompeld, op de aerde treurig neder ſitten.

Deze bedreiging is, ten tijde der Babyloniſche gevangenis, blijkbaer vervuld. — Ten tijde van ACHAZ, werden 'er reeds 120000 Joden, alle ſtrijdbare mannen, op éénen dag geſlagen 2 Chron. 28: 6. — Het gene, omtrent de dochteren van Sion, en alle de heerlykheid in Juda, hier voorſpeld werd, is mede allerduidelykst door de uitkomst bevestigd, ten tijde der Babyloniſche gevangenis, vergel. Jer. 14: 2. Klaegl. 1: 4. 2: 14, 15, 21. 5: 10, 11.

HET IV. KAPITTEL.

Vs. 1. had nog tot Kap. 3. moeten gebracht worden, als behoorende nog tot het tweede, of het beſtraffende deel der tweede Prophetiſche Leerrede; doch welke hier vs. 2-6, met eene zeer merkwaerdige belovte, beſloten wordt.

1. ENde te dien dage der gemelde ellende van het Joodſche volk, ſullen 'er maer weinige mannen, van de algemeene ſlagting overblijven, zoodat ſeven of meer vrouwen éénen man aengrijpen zullen, om hem ten huwelyk te verzoeken, ſeggende, Ons broot ſullen wy eten, ende met onſe kleederen ſullen wy bekleedt zijn, wy zullen zien, dat wy ons zelven, door onzen arbeid, voedſel en dekſel verſchaffen, laet ons alleenlick toe, om u tot wijven te zijn, en daerom nae uwen name genoemt worden, neemt onſe ſmaet-

ſmaetheyt wech, bewaer ons voor kinderloos te ſterven, het welk, by ons volk, voor zulk eene groote ſmaedheid gehouden wordt.

Omtrent de nadrukkelyke belovte vs. 2 - 6. hebben wy vooraf het een en ander op te merken.

Deze belovte is, buiten allen twijffel, geheel Euangeliesch. — Maer hoe ſtrookt dit, met de tijdsbepaling vs. 2. *te dien dage*, welke in het onmiddelyk voorgaende vs, den tijd der Babyloniſche gevangenis beteekent? Dan het is, in de Prophetiſche ſchrivten, gansch niet ongemeen, dat de uitdrukking *te dien dage* ſomtijds eene zeer groote ruimte van tijd in zich ſluit. — Anders zou men het zoo begrijpen kunnen, dat de Propheet, door de tijdsbepaling *te dien dage*, terug zie, *op het laetst der dagen*, den tijd van het Euangelie, waervan hy in het begin dezer Prophetiſche redevoering geſproken heeft Kap. 2: 2 - 5. Althans wy geven in bedenking, of men het redeverband niet zoo zou kunnen opvatten: dat de Propheet, Kap. 2: 2 - 6. geſproken hebbende van de toevoeging der Heidenen, tot de gemeenſchap der Euangelie-Kerk, nadat *de wet uit Sion, en* 'S HEEREN *woord uit Jeruſalem was uitgegaen*; de volvaerdigheid, met welke de heidenen alsdan de Joden, tot den waren Godsdienst zouden opwekken, hem aenleiding gegeven hebbe, om uitvoerig te handelen, over de boosheid der Joden in zijnen tijd, en de geduchte oordeelen, welke zy in de Babyloniſche gevangenis te wachten hadden Kap. 2: 6— 4: 1; en dat hy, na dezen langen uitſtap, Kap. 4: 2. wederkeere, om de voorheen gemelde Euangeliſche belovte verder te vervolgen.

Althans deze opvatting is ons, onder verbetering, zeer aennemelyk voorgekomen. Op dezen gelegden grond, en uit aenmerking der byzondere uitdrukkingen, meenen wy, dat de Propheet de lotgevallen der Israëlieten afteekent, tot aen de voleinding der waereld. —. Wy onderſcheiden in deze belovte drie hoofdzaken.

I. De bekeering van vele Joden, die na eene algemeene verwoesting, zouden overblyven vs. 2.

II. De herſtelling van gansch Israël, in de gunst van den Opperheer der waereld vs. 3, 4.

III. De heerlyke ſtaet der Kerke, welke op Israëls bekeering volgen zal vs. 5, 6.

Deze belovte was recht geſchikt, om de ware geloovigen onder de Joden, in JESAIAS dagen te bemoedigen, dat hun ganſche volk niet zou uitgeroeid, en voor altoos verſtooten worden, hoe zeer 'er eerlang, in de Babyloniſche gevangenis, en naderhand nog eens door de Romeinen, eene ontzachlyke ſlagting zoude gemaekt worden.

2. Te dien dage, ten tijde in welken vele heidenen, door het Euangelie, zullen bekeerd worden, ſal de MESSIAS, die des HEEREN SPRUYTE en Zoon is, nae zijne Godlyke natuur, in den allereigenlykſten zin, zijn tot cieraet en eenen ſchitterenden luister, voor allen geloovigen Joden, voor zoo ver zy de oneindige waardigheid van zijn Perſoon erkennen zullen, door Hem hartelyk bemind, getrouwelyk beſchermd, en mildelyk gezegend worden; ende tot heerlickheyt, voor zoo ver zy Hem als Koning eeren zullen, en zich verblijden over zijne Heerlykheid: ende die zelvde verhoogde Middelaer, die nae zijne menſchelyke natuur, de vrucht der aerde is, zal den geloovigen Joden zijn tot voortreffelickheyt, ende tot vercieringe, voor zoo ver zy, in zijne gemeenſchap, gunstgenooten wezen zullen van den Opperheer der waereld, en door Hem krachtdadig zullen geheiligd worden. Deze zegeningen van den MESSIAS zijn geſchikt voor den genen, die Hem geloovig aennemen, en die 't oordeel, waermede hunne hardnekkige landgenooten, door de verwoesting der Romeinen, ſtaen geſtraft te worden, ontkomen ſullen in Iſraël.

3. Ende dit is het nog niet al, het ſal ook naderhand geſchieden, dat de overgebleven in Zion, ende de overgelaten in Jeruſalem, de nazaet des genen, die het evengemelde oordeel ontkomen is, in deugd en Gods-

vrucht

vrucht ſal uitblinken, en daerom by uitnemendheid heyligh geheeten worden: een yegelick die geſchreven is ten leven te Jeruſalem. Zoo zal het geſteld zijn met elk der Joden, die in het Boek van Gods eeuwige verkiezing geſchreven, en geſchikt is tot een erfgenaem van het zalig leven.

4. Maer, wanneer zal die heuchlyke tijd komen? Als de Heere ſal afgewaſſchen, en volkomen uitgezuiverd hebben den dreck der dochteren Zions, de ſnoode grouwelen aen welke de Joden zich, geduurende hunne verharding, hebben ſchuldig gemaekt, van verſmading der genade, van verſtooting des Euangeliums, van godslastering, en dergelijke roepende zonden, ende als de HEER de bloetſchulden Jeruſalems, alle ſchreeuwende onrechtvaerdigheden, het ombrengen der Propheten, en vooral het vermoorden van den MESSIAS, ſal verdreven hebben en zoodanig uyt het midden derſelver, en uit het binnenſte van hun hart gezuiverd hebben, dat 'er van de voorige beſmetting, geen ſchijn of ſchaduw zal zijn overgebleven. Dit zal geſchieden door den Geeſt des oordeels, ende door den Geeſt der uytbrandinge.

Sommigen denken aen de gewoone werking van den Heiligen Geest, in het vernieuwen en heiligen van zondaren. De Heilige Geest zou de *Geest des oordeels* heten, omdat Hy het oordeel van den zondaer regelt, en hem leert zich zelven als doemſchuldig te veroordeelen; en de *Geest der uitbranding*, omdat hy het hart zuivert van zondige neigingen, gelijk het goud, door vuur en uitbranding, van ſchuim gelouterd wordt. — Dan, deze opvatting ſchijnt ons zeer gedrongen, en gansch niet te beantwoorden aen den zonderlingen nadruk der ſpreekwijzen; het komt ons zoo voor, dat de *Geest des oordeels en der uitbranding*, eene beſchrijving zy van dat ontzachlyk oordeel der Joden, het welk in Jeruſalems verwoesting beginnen, en veele eeuwen lang met allerlei rampen zou achtervolgd worden: deze geduchte ſtrafoefening heet een *Geest des oordeels*, omdat de HEER daerdoor de hardnekkig-

heid van het gros der Joden, op eene zeer geduchte wijs bezoeken zoude; en een *Geest der uitbranding*, omdat deze langduurige ſtraf, voor het Joodſche volk, als een ſmeltkroes wezen zoude, in welken zy, door het vuur der Godlyke gramſchap, zoo lang moeten worden uitgebrand, tot dat zy zouden gelouterd wezen.

Onzes erachtens, wordt derhalven de aenneming der Joden in de Godlyke gunst, by hunne nog aenſtaende bekeering, vs. 3, 4. voorſpeld. — De *overgeblevene in Sion en de overgelatene in Jeruſalem*, wijst ons niet naer die zelvde perſonen, van welke vs. 2. gezegd was *dat zy het ontkomen zouden in Israël*; maer naer hunne nazaten, die den dag der algemeene bekeering beleven zullen. — Onze bewijzen zijn de volgende:

1. Omdat de bepaling van den tijd, op welken de hier voorgeſtelde belovte moest vervuld worden, vs. 4. ons blijkbaer henen wijst, tot den nog toekomenden tijd der algemeene bekeering van Israël.
2. Wierden hier dezelvde Joden bedoeld, die vs. 2. beſchreven zijn, dan zou hier eene nutteloze herhaling plaets hebben, en dezelvde zaek zou maer met andere woorden worden voorgeſteld.
3. Die Joden, welke in het laetſte der dagen zullen bekeerd worden, kunnen eigenaertig beſchreven worden, als *de overgeblevene in Sion en de overgelatene in Jeruſalem*, voor zoo ver zy aengemerkt worden in hunne Voorvaderen, die na de verwoesting van Jeruſalem zijn overgebleven.
4. Onder de bekeerde Joden, zijn in de eerſte eeuw van het Christendom wel *heiligen* geweest; maer, niet in dien nadruk en die algemeenheid, als vs. 3. voorſpeld wordt; dit zal eerst plaets hebben wanneer de HEER, op de gezegde wijs *zal afgewasſchen hebben den drek der dochteren Sions, en de bloedſchulden van Jeruſalem*, Verg. Jer. 31: 31-34.

Eindelyk wordt deze belovte besloten, met eene allerlevendigste afteekening van de gunstrijke bescherming en weldadige voorzorg, met welke de HEER *zijne Kerk in het laetst der dagen verwaerdigen zal, vs.* 5, 6.

5. Ende de HEERE ſal, in het laetſte der dagen, nadat de Joden in zijne gunst zullen herſteld zijn, over alle wooninge des bergs Zions, ende over hare vergaderingen, over alle onderſcheidene gemeenten der Christenen, welke op verſchillende plaetſen vergaderen, ſcheppen een wolcke des daegs, ende eenen roock, ende den glantz eenes vlammenden vyers des nachts: de verheerlykte Middelaer zal zijne Kerk in het gemeen, en de onderſcheidene gemeenten in het byzonder, tegen alle onheilen beſchermen door zijne gunſtige tegenwoordigheid; op ſoortgelijk eene wijs, als hy oulings Israël bewaekte en beveiligde, in de Vuur- en Wolk-kolom: want over alle Christen Overheden, over alle mannen van rang en aenzien, die hunne heerlykheid inbrengen in het nieuw Jeruſalem, over alles wat heerlick is, ſal door Gods gunſtige beſcherming, eene beſchuttinge weſen.

6. Ende daer ſal een hutte, eene plaets van veiligheid zijn tot eene ſchaduwe des daegs, en eene beveiliging tegen de hitte van allerlei tegenſpoeden, byzonder van vyandige vervolgingen, ende tot een toevlucht, ende tot eene verberginge, om onder Gods byzondere voorzorg veilig te zijn, tegen den vloet ende tegen den regen, van allerlei onheilen en verdrukkingen.

Deze Godſpraek zal eerst in nadruk vervuld worden, in het laetſte der dagen, verg. Kap. 11: 9. — Aen de geloovige Joden, in de eerſte Eeuw van het Christendom, is zy zekerlyk niet bewaerheid, toen de belijders van JESUS naem op de geweldigſte wijs vervolgd werden.

HET V. KAPITTEL.

Wy vinden hier I. Eene Poëtische beschrijving van der Joden ondankbaerheid, vs. 1-7. II. Eene bedreiging van zeer geduchte straffen, over hunne hemeltergende boosheid, vs. 8-30.

VOoraf dienen wy te weten, van welke personen hier gesproken, en op welken tijd 'er geoogd worde.

Wie zijn de personen, van welke hier gesproken wordt? — Sommigen denken aen de X Stammen; anderen aen Juda; nog anderen, aen het gansche volk van Israël.

Vs. 3. worden de *inwooners van Jerusalem, en de mannen van Juda aengesproken.* Dit bepaelt ons byzonder tot het Rijk van Juda; maer vs. 7. wordt van het *gansche huis Israëls, en de mannen van Juda* gesproken, Wy hebben derhalven, aen het gansche geslacht van Israël te denken; doch zoo, dat de stam van Juda daervan het grootste en voornaemste gedeelte uitmaekte.

Maer welk een tijd wordt 'er bedoeld? — Wy hebben zoo even opgemerkt, dat de stam van Juda en de stad Jerusalem wel voornamelyk bedoeld, doch dat 'er tevens van het gansche huis Israëls gesproken worde; dit wijst ons naer zulken tijd, op welken het onderscheid tusschen het Rijk van Juda, en dat van Israël, niet meer plaets had. — De weldaden welke hier gemeld worden, hebben onder de Israëlieten plaets gehad, zoo lang zy een volk hebben uitgemaekt, onderscheiden van andere natien, en aengemerkt worden als des HEEREN wijngaerd. — Onder de zonden, over welke de Israëlieten bestraft worden, is de afgodery niet genoemd; 'er wordt gesproken van verdrukking der ellendigen, van zorglozen buikdienst, van verzaking der Godlyke Voorzienigheid, en het heerschend be-

bederv in grondbeginselen en zeden. — De bedreigde oordeelen, bestaen in eene schroomelyke verwoesting, door een oorlogzuchtig volk, vs. 14, 25-30. Dit oordeel zou voor Israël eene geheele voleinding maken, vs. 6, 29'. 'er zou geen Verlosser wezen, het zou rondom duisternis, en het licht zelv duisternis wezen, vs. 29, 30. — Eindelyk moeten wy, met het lied vs. 1-7. de merkwaerdige parabel vergelijken, welke de HEER JESUS, den Overheden van het Joodsche volk heeft voorgesteld, daegs voor zijne plechtige intrede binnen Jerusalem, Matth. 21: 33-41. Marc. 12: 1-9. Luc. 20: 9-16. Tusschen dit lied en de gemelde parabel, is eene allerblijkbaerste, en in veele opzichten eene woordelyke overeenkomst. Evenwel, is 'er dit aenmerkelyk onderscheid tusschen beide, dat hier alleen van den wijngaerd, deszelvs onvruchtbaerheid en verwoesting; maer in de gemelde parabel, voornamelyk van de landlieden, dat is, de Oudsten des volks, gesproken wordt.

Uit alle deze opgegevene kenmerken is het blijkbaer, dat hier zulk een oordeel bedreigd worde, het welk na de komst van den MESSIAS plaets zou hebben; wanneer de HEER alles aen zijnen wijngaerd zou gedaen hebben, wat aen denzelven te doen was, en het geheele volk, om deszelvs verharding, op eene geduchte wijs zou gestraft worden, zonder hoop op herstelling. — Kortom, dit oordeel is, onzes erachtens, de geheele verwoesting van der Joden Kerk- en Burgerstaet, door de Romeinen.

Evenwel, behoevt men de verwoesting door de Chaldeërs niet geheel uit te sluiten; deze kan als een voorbereidend oordeel beschouwd worden, als een middel om den wijngaerd te snoejen en om te hakken.

In het Lied vs. 1-7. onderscheiden wy, A De voorrede, vs. 1ª. B. Den inhoud zelven, vs. 1ᵇ-7.

Maer, wie is de Spreker? — Sommigen denken aen eenen Godlyken persoon. Het is waer, met vs. 3. wordt een Godlyk persoon, *de* HEER *van den wijngaerd*, sprekende

ingevoerd; maer daeruit volgt niet, dat deze door het gansche lied henen spreke; het komt ons allereenvouwigst voor, dat JESAIAS zelvs als de Spreker worde aengemerkt. — Maer, wie is dan *de beminde* van JESAIAS? deze is de HEER zelv: want, die beminde is de eigenaer van den wijngaerd, vs. 1^{b}. en de eigenaer van den wijngaerd, wordt vs. 7. *de* HEER *der heirscharen* genaemd. Het schijnt ons daerom allerduidelykst dat Gods Zoon, de MESSIAS bedoeld worde.

1. Nu sal ick den MESSIAS, welken ik als mijnen Beminden hartelyk liev heb, ter zijner eer een zeer verheven liedt zingen; ik zal den MESSIAS een lied mijnes Liefsten singen, voor zoo ver Hy zelv dit lied in de dagen van zijn vleesch zingen zal. Dit lied zal handelen van sijnen wijngaert, van het Joodsche volk, verg. Kap. 3: 14. het welk Hy als een wijngaerd geplant en verzorgd heeft: Mijn Beminde de MESSIAS, heeft eenen wijngaert op eene wel gelegene plaets, op eenen vetten heuvel.

Eigenlyk staet 'er, *op eenen hoorn*, *eenen zoon der vetheid.* — De uitdrukkingen zijn zeer verheven: men denke aen eene uitstekende en heuvelachtige plaets, op welke de wijngaerden plegen geplant te worden, en eenen zeer vruchtbaren grond op dien heuvel.

2. Ende de MESSIAS heeft alles aen dien wijngaerd gedaen, het welk eenigzins mogelyk is, hy heeft dien omtuynt, deels, om denzelven van andere landen af te zonderen, verg. Matth. 21: 33. Marc. 12: 1. deels, ter beveiliging tegen alle invallen; ook heeft Hy 'er alles uitgeworpen, wat den groei zou kunnen verhinderen, denzelven *ontsteend*, ende van steenen gesuyvert, ende hy heeft hem, nadat Hy den grond had gereed gemaekt, beplant [*met*] stekken van edele wijnstocken; ende hy heeft in 't midden desselven eenen toren gebouwt, opdat de landlieden de wacht zouden houden, tegen den inval van vossen en vyanden; ende oock eenen wijnback daer in uit een rotssteen uytgehouwen, om het uitlekkende of uitgeperste druiven-

sap

ſap te ontvangen: ende hy heeft, toen Hy aen dien wijngaerd alles gedaen had, dat noodig was om den wijngaerd te doen groejen en bloejen, en om de vruchten in te zamelen, met reden verwacht, dat hy [*goede*] druyven ſoude voortbrengen, maer hy heeft ſtinckende, wilde en zuure druyven voortgebracht.

Hierop wordt de MESSIAS, de eigenaer van den wijngaerd, ſprekende ingevoerd, vs. 3. Daerom wil de Propheet zeggen, ſpreekt de MESSIAS:

3. Nu dan, gy inwoonders van Jeruſalem, ende gy mannen van Juda, oordeelt doch tuſſchen my, ende tuſſchen mijnen wijngaert, of ik geene redenen heb, om over deszelvs onvruchtbaerheid gansch zeer onvoldaen te wezen.

4. (*a*) Wat is 'er meer te doen aen mijnen wijngaert, om denzelven goede vruchten te doen voortbrengen, 't welck ick aen hem niet gedaen en hebbe? kan de onvruchtbaerheid aen mijn verzuim geweten worden? Waerom heeft hy dan mijne verwachting te leur geſteld? waerom heb ick verwacht dat hy [*goede*] druyven voortbrengen ſoude, ende hy heeft ſtinckende druyven voortgebracht?

5. Nu dan, dewijl gy, mannen van Juda en Jeruſalem, niets weet voort te brengen ter verſchooning van mijnen wijngaerd, ick ſal ulieden nu bekent maken, wat ick mijnen wijngaert doen ſal: Ick ſal (*b*) ſijnen tuyn wechnemen, op dat hy zy tot afweydinge, ſijnen muer ſal ick verſcheuren, op dat hy zy tot vertredinge: en dat elk dier dat het goedvindt, ſtekken en ranken vertrappe.

7. Ende ick ſal mijn opzicht aen dien wijngaerd geheel onttrekken, en hem [*tot*] woeſtheyt maken, hy en ſal niet beſnoeyt, noch omgehackt worden, maer geheel aen zich zelven overgelaten; diſtelen ende doornen ſullen [*daer in*] opgaen: ende ick ſal den wolcken gebieden, dat ſy gee-

(*a*) Jer. 2: 5. Mich. 6: 3, 8. (*b*) Pſ. 80: 13.

nen regen daer op en regenen, zoodat hy door de brandende zonnehitte verteeren zal.

Na dit verbloemde voorstel, volgt de duidelyke toepassing, vs. 7.

7. (*c*) Want, of *voorwaer*, des HEEREN der heyrscharen wijngaert, van welken ik tot dus ver zinbeeldig gesproken heb, is het huys Israëls, ende de mannen van Juda, zijn een plante sijner verlustingen: ende hy heeft gewacht nae recht, maer siet het is schurfdigheyt, nae gerechtigheyt, maer siet het is geschreeuw.

De *wijngaerd is het huis Israëls*, dat is, het nageslacht van JACOB; deze natie, had de HEER tot het volk van zijn byzonder eigendom aengenomen, Ps. 114: 1, 2. — Dezen wijngaerd had de HEER geplant *op eenen vetten heuvel*, voor zoo ver Hy Israël, in het bergachtig en vruchtbaer land van Kanaan had doen woonen, Exod. 3: 8. 33: 3. Num. 13: 27. Jer. 2: 7. — Hy had denzelven *omtuind*, door Israël van alle andere natien, als het volk van zijn byzonder eigendom, af te scheiden, en tegen alle vyanden te beveiligen. — Hy had denzelven *van steenen gezuiverd*, nadien hy de hardnekkige Kanaänieten verdreven had, Ps. 80: 9.

De mannen van Juda zijn eene plante zijner verlustingen, het voorwerp van 's HEEREN welbehagen, opzicht, en onderscheidene voorzorg. — De stam van Juda was in het midden van den wijngaerd geplant, en onder dezelve den zetel van den Godsdienst opgericht, Ps. 78: 68. — Daer had de HEER *eenen toren gebouwd*, en de Koninglyke regeering geplaetst, tot opzicht van binnen en van buiten. — Daer had de HEER *eenen wijnpersbak uitgehouwen*, voor zoo ver het volk zich, binnen Jerusalem, op de hooge Feesten vereenigde, en aldaer geperst en aengespoord werd, om het aengenaem sap van Godsvrucht en dank-

(*c*) Ps. 80: 9.

dankbaerheid voort te brengen. — Wijders had de HEER dien wijngaerd *besnoeid*, vs. 6. door vermaningen, kastijdingen, en ſtrafgerichten; onder deze ſnoejing moet men ook denken, aen de inkortingen door de Asſyriers, Babyloniërs, Syriers, en Egyptenaren: het *omhakken* door zware rampen, had gediend om de doornen en distelen van allerlei ondeugden uitroejen. — Eindelyk had de HEER, *de wolken* op dien wijngaerd *doen regenen*. Men denke in het gemeen, aen de aerdſche zegeningen en vruchtbare tijden, Deut. 28: 12. byzonder aen de geesteJyke zegeningen van woord en Geest, Jeſ. 55: 10.

Maer, wat was de uitſlag geweest? — De HEER had edele vruchten verwacht, ſmakelyke en ſappige druiven, godzalige bedrijven als die van ABRAHAM, ISAAC en JACOB: maer, zy waren geheel ontaert van het beſtaen der geloovige Aertsvaderen, en den vreemden Heidenen gelijk geworden; zy waren veranderd in verbasterde ranken van eenen vreemden wijnſtok, Jer. 2: 21. — De HEER had *gewacht naer recht*, naer dankbaerheid en Godsvrucht; maer *ziet, het was ſchurfdigheid*, eene trotſche vertooning van vuile zelv-verheffing, onder welke eene walgelyke boosheid verborgen lag. De HEER had gewacht *naer gerechtigheid, maer ziet, het was geſchreeuw*, roepende zonden van murmureering tegen den HEER, en onrechtvaerdige onderdrukking der ellendigen.

De bedreiging, vs. 5, 6. wordt in de toepasſing niet nader opgehelderd. — Dan, zy laet zich zeer gemakkelyk verklaren. — De HEER zou *den tuin wechnemen*; de Israëlieten zouden niet meer een afgezonderd volk uitmaken, en aen het geweld der vyanden worden overgelaten. — De wijngaerd zou *tot afweiding en vertreding zijn*; voor zoo ver Stad en Tempel, ten deele wel door de Babyloniërs, maer volkomen door de Romeinen, zou verwoest worden. — Dezelve zou niet meer *beſnoeid en omgehakt worden*; de vermaningen zouden een einde nemen, en het volk aen hunne verharding worden overgelaten. — Zy zouden een bosch van *doornen en distelen*, eene zeer godloze menigte uitmaken. — De HEER *zou den wolken*

gebieden, dat zy geenen regen daerop regenden, zijne zegeningen inhouden, en den Joden alle middelen der genade onttrekken.

Dit alles is blijkbaer vervuld, in de verwoesting door de Romeinen.

II. In het overige van dit Kap., vinden wy zeer geduchte bedreigingen, vervat in zes Weeſpreuken.

8. (*d*) Wee den hebzuchtigen, den genen die het huys van hunnen naesten aen hun huys trecken, om hunne bezittingen op allerlei wijzen te vermeerderen, niet alleen in de ſtad maer ook in het veld, en daerom ook acker aen acker brengen; tot dat 'er geen plaetſe meer en zy, om hunne vaste goederen uit te breiden. Ik bedoel u lieden die alles naer u trekt, ende niets anders begeert, dan dat gylieden alleen inwoonders gemaeckt wort in 't midden des lants, en u daertoe bedient van onrecht en geweld.

9. Voor mijne ooren en zeer duidelyk [*heeft*] de HEERE der heyrſcharen [*geſproken*]: So niet vele huyſen tot verwoeſtinge ſullen worden, de groote ende treffelicke huizen, welke door rijke en vermogende menſchen bewoond worden, zullen zijn ſonder inwoonder! daer de burgers door het zwaerd zullen vallen, of gevangelyk worden wech gevoerd.

10. Ja tien bunderen wijngaerts, zoo veel land, als tien koppel osſen op eenen dag kan afploegen, met wijnſtokken beplant, ſullen ſlechts een eenigh Bath wijn geven: ende een Homer zaets, ſal ſlechts een Epha geven.

Een *Bath* natte waren, bedraegt ruim $11\frac{1}{2}$ ſtoop of 23 Amſterdamſche mingelen, een niet noemenswaerdige voortbrenging voor zoo veel lands. — Een *Homer* was byna $3\frac{1}{2}$ zak of ruim 10 ſchepels, een *Epha* ſlechts het tiendedeel van een Homer of ruim 1 Schepel: zie onze INLEIDING tot

EXO-

(*d*) Mich. 2: 2.

EXODUS, bl. XLIII, XLIV. — Dus zou de inkomst flechts het tiendedeel van 't gezaeide zijn, daer anders de goede aerde in Kanaan 30, 60, tot 100 voudig voortbracht, Matth. 13: 8. Dit was eene rechte ſtraf voor de gierigheid, welke door droogte, en vooral ook door verwoesting, zou vervuld worden.

11. (*e*) Wee den brasſeren en dronkaerts, den genen die haer vroegh opmakende in den morgenſtont, ſtercken dranck najagen, [*ende*] daer mede den ganſchen dag aenhouden; zoodat zy in de drinkgelagen vertoeven tot in de ſchemeringe, [*tot dat*] de wijn haer heeft verhittet, dartel gemaekt, en de zinnen beneveld.

12. Ende die zich aen luidruchtige vermaken overgeven, zoodat harpen, ende luyten, trommelen ende pijpen, ende het onmatig gebruik van wijn zijn [*in*] hare maeltijden: maer ſy en aenſchouwen het werck des HEEREN niet, met aendacht en eerbied, ende ſy en ſien niet op het maeckſel ſijner handen, om Hem de eer te geven van zijne grootmachtige werken.

13. (*f*) Daerom ſal het Joodſche volk, het welk ik tot mijn volck had aengenomen, gevanckelick wechgevoert worden, om dat het geene wetenſchap en heeft, my en den waren Godsdienst niet kennende: ende deſſelven heerlicke ſullen honger lijden, ende hare menigte ſal verdorren van dorſte.

14. Daerom, dat zy mijne weldaden zoo ondankbaer beantwoord hebben, ſal het graf of de hel, de ſtaet des doods, ſichſelven wijt opſperren, ende ſijnen mont open doen, om haer in te ſlokken ſonder mate of zonder verzadigd te worden: op dat in het grav nederdale hare heerlickheyt, en al wat aenzienlyk is, ende hare menigte, met haer gedruys en dartelen aenhang, ende die in haer thans van vreugt opſpringt.

(*e*) Spreuck. 23: 29, 30. (*f*) Amos 6: 7.

15. Dan ſal de gemeene man nedergebogen worden, ende de aenſienlicke man ſal tevens vernedert worden: ende de oogen der hoovaerdigen ſullen vernedert worden.

16. Doch de HEERE der heyrſcharen ſal verhoogt worden door het uitoefenen van recht, en rechtvaerdige ſtraffen: ende Godt die heylige, ſal geheyligt worden, en zijnen afkeer van het zedelyke kwaed betoonen, door gerechtigheyt.

17. (g) Ende evenwel zullen ſommigen verſchoond worden, de weinige lammeren, dat zijn de oprechten, die onder dit godlooze volk gevonden worden, ſullen weyden in de grazige weiden der zuivere genadeleer, nae hare wijſe en nae ouder gewoonte, ende de heidenen die voortijds vreemdelingen waren, ſullen de verwoeſte plaetſen der vetten eten, en deel hebben aen de geestelyke zegeningen, welke de hardnekkige Joden verſmaed hebben.

18. Wee den genen die de ongerechtigheyt trecken met koorden der ydelheyt, ende de ſonde als [*met*] dicke wagenzeelen.

De Propheet ſpreekt van *ongerechtigheid* en *zonde.* — Door het eerſte woord, kan men allerlei verkeerdheid verſtaen, waerdoor men zich verdraeid aenſtelt en averechtsch gedraegt; bedrog, valschheid, leugen en laster; door het ander woord, opzettelyke euveldaden, doodſlag, overſpel, dievery en dergelijke. — Deze misdaden worden vertoond als zware lasten, welke nauwlyks te tillen zijn; zoodat 'er zware arbeid vereischt worde, om aen deze zonden dienstbaer te zijn, naedien de natuur zelve daervan eenen afkeer heeft. — Die zware lasten worden voortgetrokken, *met koorden der ydelheid en dikke wagenzeelen.* Onze kantteekenaren, denken aen ſchoonſchijnende voorwendſels en uitvluchten, om onder dezelve de zonden ongevoelig te bedrijven; zoodat de Joden de ongerechtigheden naer zich trokken, onder voorwendſel van ydelheid, en

(g) Jeſ. 14: 30.

en door dikke wagenzeelen van eene zamenknooping der ongerechtigheid.

19. Die daer ſeggen by zich zelven, en niet ſchroomen tot elkanderen te zeggen: Wat hebben wy voor Gods bedreiging te vreezen? Dat hy haeſte om gerichten te houden, dat hy ſijn werck ſpoedige om ons te ſtraffen, op dat wy 't ſien dat het meening zy: ende laet naderen ende komen den raetſlagh des Heyligen van Iſraël, welken Hy ons bedreigd heeft, dat wy [*het*] vernemen.

20. Wee den genen die het quade goet heeten, ende het goede quaet noemen: die de duyſterniſſe van leugen tot licht van waerheid ſtellen, ende 't licht tot duyſterniſſe; die 't bitter van Gods oordeelen tot ſoet van zijne zegeningen ſtellen, ende 't ſoete tot bitterheyt.

21. (*h*) Wee den genen die in hare oogen wijs, en daerom naer geene onderrichting hooren willen, ende by haerſelven verſtandigh zijn, zoodat zy allen raed verſmaden.

22. Wee den genen die helden zijn om wijn te drincken: ende die kloecke mannen zijn om ſtercken dranck te mengen, en geestrijke vochten aen te zetten.

23. Die tot Richters verheven, den godtlooſen rechtveerdigen om een geſchenck, ende (*i*) de gerechtigheyt der rechtveerdigen van deſelve afwenden; zoodat zy onder de gedaente van ſchuldigen voorkomen.

24. Daeromme (*k*) gelijck de tonge des vyers, als het ware al lekkende, den droogen ſtoppel verteert, ende het kaf door de vlamme verdaen wort; [*alſoo*] zullen zy ook, door het vuur van geduchte oordeelen, geheel verteerd worden; zelvs ſal haer wortel

(*h*) Spr. 3: 7. Rom. 12: 16. (*i*) Spreuck. 17: 15. ende 24: 24.
(*k*) Exod. 15: 7. Jeſ. 9: 18.

als eene uytteeringe wesen, ende hare bloeme sal als stof opvaren: hunne geheele Kerk- en Burgerstaet zal verwoest worden, zy zullen van onderen tot boven toe geheel verteerd worden: om dat sy verwerpen de wet des HEEREN der heyrscharen, ende de reden des Heyligen van Israël versmaden.

25. Daerom is de toorn des HEEREN ontsteken tegen de Joden, welke Hy oulings tot sijn volck had aengenomen, ende hy heeft tegen het selve sijne straffende hant uytgestreckt, ende hy heeft het op eene geweldige wijs geslagen, so dat de bergen der omliggende Koningrijken van schrik hebben gebeeft, ende 'er is zulk eene schroomelyke slagting onder hen geschied, dat hare doode lichamen zijn geworden (*l*) als dreck in 't midden der straten: om (*m*) allen desen grouwzamen handel, en keert sijn toorn niet af, maer sijne straffende hant is nogh uytgestreckt tot grooter gerichten.

26. Want hy sal een baniere, een Krijgs-veldteeken opwerpen of opheffen onder de Heydenen, die van verre op eenen grooten afstand van Kanaan woonen, tot een teeken om ten strijde op te trekken, ende hy salse [*herwaerts*] tsissen en aendrijven om herwaerds te komen, van het eynde der aerde, om de uitvoerers van Gods rechtvaerdigen raed te zijn: ende siet hier in Gods hand en merkwaerdige bestiering, haestelick, zeer snellick als met arends-vleugelen, sullen sy aenkomen als een eenig man.

27. Geen moede, noch geen struyckelende, die onder de moeilykheden van eenen zoo zwaren tocht bezwijkt, en sal onder hen wesen: zy zullen alle even wel toegerust en gemoed zijn: niemant sal sluymeren, nochte slapen, noch het gordel sijner lendenen ontbonden worden, om zijne wapenrusting af te leggen, noch de schoemriem sijner schoenen afgescheurt wor-

(*l*) Jes. 10: 6. (*m*) Jes. 9: 11, 16, 20. ende 10: 4.

worden; zoodat elk rustig zal kunnen doorſtappen, zonder iets te ontzien. De Heidenen, die tegen u zullen verwekt worden, zijn dappere oorlogshelden, in alles wel toegeruſt.

28. Welcker pijlen ſcherp ſullen zijn, ende alle hare bogen geſpannen: harer peerden hoeven zullen zoo ſterk wezen, dat zy ſullen als een rotze geacht zijn, ende hare raderen in de krijgswagenen, zullen zoo gezwind zijn als een wervelwint.

29. Zy zullen met eene ontembare woede op u aenvallen. Haer gebrul ſal in den geweldigen aenval, zijn als eenes ouden leeuws, die den roov voor zich ziet, ende ſy ſullen brullen als de jonge leeuwen, wanneer zy uitgehongerd zijn; ende ſy ſullen als roovgierige leeuwen op eene woedende wijs brieſſchen, ende den roof aengrijpen ende wechvoeren, ende daer en ſal geen verloſſer zijn, noch iemand die de minſte hulp verleent.

30. Ende ſy ſullen op het Joodſche volk aenvallende, tegen 't ſelve te dien dage geweldig bruyſen, als het bruyſen der zee: dan ſal men (*n*) de aerde van het Joodſche land met oplettendheid aenſien, maer ſiet, daer ſal duyſterniſſe van ellende, [*ende*] benaeuwtheyt zijn, ende het licht van hoop op uitkomst, ſal geheel verduyſtert worden in hare ſchroomelyke verwoeſtingen.

Deze bedreigde onheilen, zijn den Joden wel eenigermate en als by voorraed overgekomen, in de Babyloniſche gevangenis; maer, in den ſterkſten nadruk hebben zy deze oordeelen ondervonden, by de geheele verwoesting van Stad en Tempel door de Romeinen; toen de eene ſteen niet op den anderen gelaten is. — By de eerſte verwoesting van Jeruſalem, door de Chaldeërs, was 'er nog licht; dewijl de gevangenis maer voor zeventig jaren bepaeld was: maer, by de verdelging der Joden door de Romeinen, is *het licht verduisterd in hunne verwoestingen*, en tot hier toe is het licht voor hun nog niet wederom opgegaen, verg. Deut. 32: 22.

(*n*) Jeſ. 8: 22.

HET VI. KAPITTEL.

In dit Kap. komen twee zaken voor. I. Een zeer merkwaerdig Gezicht, aen den Propheet vertoond, vs. 1-7. II. De last welken hy, by die gelegenheid ontvangen heeft, vs. 8-13.

1. IN (*a*) den jare 3244, na de schepping der waereld, doe de Koningh Uzzia sterf, in den ouderdom van 68 jaren, 2 Kon. 10: 7, 32, 33. 2 Chron. 27: 1. aen de melaetsheid welke hy zich, door zijn indringen in 't Priesterambt, had op den hals gehaeld, so werd my, in eene verrukking van zinnen, een zeer merkwaerdig Gezicht vertoond; allerduidelykst sagh ick den Heere, den Richter der gansche aerde, als Koning, sittende op eenen zeer hoogen ende verhevenen throon, ende sijne zoomen, de zoomen van zijne ruimen en wijden Koninglyken mantel, vervullende den Tempel van de eene tot de andere zijde.

2. De Seraphim, de Engelen in eene vuurige gedaente, stonden boven en *rondom* hem, een yegelick van deze verhevene Throonwachters hadde (*b*) ses vleugelen: met twee van deze vleugelen, die ter wederzijde van de borst geplaetst waren, bedeckte [*yeder*] uit diepen eerbied sijn aengesichte, ende met twee andere vleugelen, welke elk aen zijne heupen geplaetst had, bedeckte hy sijne voeten, ende met twee andere vleugelen, die op de schouderen geplaetst waren, vloogh elk van hen, wanneer hy zich naer elders begeven moest.

3. Ende zy galmden geduurig den lov uit, van dien Godlyken Koning, wiens Throon zy omringden; d' eene riep tot den anderen, ende seyde; (*c*) Heyligh, heyligh, heyligh is de HEERE der heyrscharen: De gantsche aerde, zoo wijd zy zich uitstrekt, is sij-ner

(*a*) 2 Kon. 15: 7. (*b*) Openb. 4: 8. (*c*) Openb. 4: 8.

ner heerlickheyt vol: of, *de volheid zijner heerlykheid, is de ganſche aerde.*

4. So dat de poſten der dorpelen, tusſchen welke de posten van den Tempel vervangen waren, haer beweegden en ſtonden te ſchudden, van de ſtemme des roependen, van de lovgalmen welke de Seraphs, als uit eenen mond uitriepen: ende het geheele huys van den Tempel, wert vervult met eenen dikken roock.

5. Doe ſeyde ick, in de uiterſte verbaesdheid: Wee my, want ick vergae, en heb niet anders dan eenen gewisſen dood te wachten; dewijle ick een man van onreyne lippen ben, die veelzins in woorden geſtruikeld heb, ende ick woone in 't midden eens zondigen volcks dat mede geheel onreyn van lippen is: ik kan daerom niet anders verwachten, dan dat ik met mijn zondig volk zal verteerd worden: want mijne oogen hebben den Koningh den HEERE der heyrſcharen geſien, zoo als Hy gezeten is op zijnen Throon, om het gericht te houden.

6. Maer één van de Seraphim vloogh op het bevel van den Godlyken Koning tot my, ende hadde een gloeyende kole in ſijne hant, [*die*] hy met de tange van den brandoffer-altaer genomen hadde:

7. Ende hy roerde mijnen mont daer mede aen, ende ſeyde, Siet deſe (*d*) heeft uwe lippen aengeroert: alſo is uwe miſdaet [*van u*] geweken, ende uwe ſonde is verſoent. Dat ik uwe lippen met vuur van den Altaer heb aengeraekt, dient om u door een zinbeeldig vertoog te verzekeren, dat de ſchuld van uwe overtredingen is wechgenomen.

By dit Gezicht, moeten wy een weinig ſtilſtaen.

A. Het werd aen JESAIAS vertoond, in het ſtervjaer van den Koning UZZIA, vs. 1. — Sommigen denken, dat de Propheet dit Gezicht, nog by het leven van den

(*d*) Jer. 1: 9. Dan. 10: 16.

gemelden Koning gezien hebbe: op deze onderstelling meent men, dat JESAIAS, by deze gelegenheid, voor de eerste mael tot Propheet zy ingewijd. — Dan, onzes erachtens, geevt het opschrivt vs. 1. te kennen, dat JESAIAS met dit Gezicht verwaerdigd zy na den dood van UZZIA; vooral, omdat wy soortgelijk eene tijdbepaling vinden, Kap. 14: 28. in *den jare doe Koning* ACHAZ *stierv*, *geschiedde deze last*, het welk blijkbaer te kennen geevt, dat deze last geschiedde, nadat Koning ACHAZ gestorven was, uit vergelijking met vs. 29.

De hier voorkomende Prophetie, is derhalven niet de eerste geweest in orde van tijd: want, JESAIAS heeft ook onder de regeering van Koning UZZIA geprophe-teerd, Kap. 1: 1. — Ook geven de uitdrukkingen, vs. 6, 7. geenzins te kennen, dat JESAIAS, by deze gelegenheid, voor de eerste mael tot het Prophetisch ambt zy ingewijd: 'er wordt eene byzondere heiliging bedoeld tot dien bepaelden last, welken den Propheet vervolgens wordt aenbevolen.

Alleenlyk zou men kunnen denken, waerom heeft zich dan de Propheet zoo twijfelachtig uitgedrukt? had hy dit Gezicht gehad na den dood van Koning UZZIA, kon hy zich verstaenbaer verklaerd hebben, met te zeggen: *in het eerste jaer van* JOTHAMS *regeering.* — Maer, de Propheet spreekt van UZZIAS dood, om den tijd nauwkeuriger te bepalen; te weten, 'er is een tweederlei begin van JOTHAMS regeering, het eerste, toen hy het Rijksbestier aenvaerde, namens zijnen vader UZZIA, toen hy melaetsheid geslagen was, 2 Chron. 26: 16-23. het andere eenige, misschien 5 jaren later, toen UZZIA gestorven was, 2 Chron. 27: 1. — Verg. de INLEIDING tot het VII. Deel, p. CXVII.

B. Dan, het Gezicht zelvs vordert eene nadere overweging. — Het was niet enkel daertoe ingericht, om JESAIAS tot dien last, die in het overige van dit Kap. wordt opgegeven, te volmachtigen; maer, 'er liggen zaken van verhevener uitzicht onder deze teekening opgesloten. JOHANNES zegt uitdrukkelyk, dat JESAIAS, in dit

dit Gezicht, de heerlykheid van CHRISTUS gezien hebbe, Joh. 12: 41. Dit Gezicht derhalven, behelst eene zinbeeldige Voorzegging van CHRISTUS heerlykheid en Koningrijk.

De HEER *der heerlykheid*, welken JESAIAS op eenen zeer verhevenen Throon zag zitten, vertoont den verhoogden Middelaer, aen welken God de Vader de macht gegeven heeft, om het Gericht te houden. — De geheele fchildery, is ontleend van de inwijdingen des Tabernakels en Tempels, Exod. 40. en 1 Kon. 8. en vertoont ons derhalven, de inwijding van de Kerk des Nieuwen Testaments, als eenen geestelyken Tempel. — De SERAPHS vertoonen in hunne houding, het diep ontzach der Engelen voor den verheerlykten Middelaer, als den Koning der Kerke, en hunne dienstvaerdigheid om Hem te gehoorzamen. — De lovzangen der SERAPHS, vertegenwoordigen ons de eer- en lovzangen, welke de Engelen, ter eere van hunnen gebiedenden Vorst, in den hemel uitgalmen. — *De vervulling der gantfche aerde met zijne heerlykheid*, fchildert ons de uitbreiding van MESSIAS heerlykheid onder de menfchen, door het Euangelie. — Vs. 5-7. vinden wy de inwijding van JESAIAS tot dien byzonderen last, die vervolgens wordt opgegeven. Hy was een zondig mensch, hy deelde mede in de overtreding van het Joodfche volk: maer deze zinbeeldige vertooning diende, om hem te verzekeren, dat de fchuld zijner zonden was wechgenomen; zoodat hy nu, met vrymoedigheid, tot zijne landgenooten fpreken konde.

Uit al het beredeneerde, volgt van zelve, dat de last welke den Propheet wordt opgelegd, vs. 8-13. bepaeldelyk betrekkelyk zy tot de Joden, na de verhooging van den Middelaer; maer, voor de verwerping van dit volk en hunne verftrooijing onder de Heidenen, vs. 11, 12. — Hieruit vloeit wederom voort, dat het oordeel van verharding, vs. 9, 10. eerst na de verheerlyking van CHRISTUS over de Joden gekomen zy, toen zy de prediking der Apostelen hardnekkig verworpen hebben, Hand. 28: 25-27. hoewel men de beginfelen van deze verhar-

ding, reeds ten tijde van JESUS omwandeling op aerde, blijkbaer vernomen hebbe, verg. Matth. 13: 14, 15. Marc. 4: 12. Luc. 8: 10. Joh. 12: 39, 40. gelijk deze hardnekkigheid, ook altoos het nationale karacter van het Joodsche volk geweest is, verg. Deut. 29: 19, 20.

8. Daer na hoorde ick de stemme des Heeren, die op den gemelden Throon gezeten was, dewelcke seyde: Wien sal ick senden? ende wie sal ons henen gaen, om eene gewichtige boodschap aen het Joodsche volk over te brengen? doe ik deze stem hoorde, welke my gelegenheid gav om mijnen persoon en dienst aen te bieden, seyde ick, Siet [*hier*] ben ick, HEER! ik ben gereed om uwe bevelen te volbrengen, sendt my henen.

9. Doe seyde hy, die op den Throon gezeten was, Gaet henen, ende segt tot desen volcke, (*e*) Hoorende hoort, maer en verstaet niet, ende siende siet, maer en merckt niet. Hoewel gy Joden hooren en zien zult, zal de verharding van uw hart u verhinderen, om te verstaen en op te merken.

10. Alle pogingen om dit volk te verbeteren, zullen geheel vruchteloos wezen; alle waerschouwingen en vermaningen, zullen in tegendeel aenleiding geven, dat zy hunne harten nog meer verstokken: ga gy evenwel voort met hen te vermanen. Maeckt in zoo ver het herte deses volcks vet, dom en gevoelloos, gelijk het vet van het menschelyk lichaem, van alle gevoel ontbloot is; ende maeckt hare ooren swaer en doov, ende sluyt hare oogen des verstands, (*f*) op dat het niet en sie met sijne oogen, noch met sijne ooren en hoore, noch met sijn herte en verstae, noch sich bekeere, ende hy het genese, of, *en het genezen worde*, door zich te bekeeren en vergeving te erlangen.

Maer zou men kunnen denken: strijdt het niet met de Godlyke Volmaektheden, een volk geheel te verdwazen, en het zelve

(*e*) Matth. 13: 14. Marc. 4: 12. Luc. 8: 10. Joh. 12: 40. Hand. 28: 26. Rom. 11: 8. (*f*) Jer. 5: 21.

zelve dan om die verdwazing te ſtraffen? — Deze en dergelijke bedenkingen hebben wy eens vooral beantwoord II Deel. pag. 37-40. — Thans herinneren wy maer met een enkel woord, dat de verkeerdheden der menſchen, in deze en andere plaetſen, aen God zelven worden toegeſchreven, voor zoo ver Hy de gelegenheden doet voorkomen, uit welke de boosheid der menſchen aenleiding neemt tot zondigen; als mede voor zoo ver Hy, by wijs van ſtrafoeffening over voorige achteloosheden, zijnen overtuigenden invloed intrekt. Daerenboven, wanneer een Leeraer wederhoorige zondaers ernſtig vermaent en waerſchouwt, en zy tegen alle zedelyke middelen aendruiſchen; dan kan zulk een Leeraer gezegd worden, zoodanige menſchen erger gemaekt en verhard te hebben, hoewel de ſchuld daervan, niet in de pogingen van den Leeraer, maer alleen in de wederſpannigheid van zulke zondaren, gelegen zy. In dezen zin, moet ook des HEEREN tael tot JESAIAS verſtaen worden.

De vervulling is, uit de ondervinding, allerblijkbaerst. Men vergelijke onder andere Hand. 28: 25-27.

11. Doe ſeyde ick, Hoe lange Heere, zal dit oordeel der verharding duuren? ende hy ſeyde: Tot de geheele verwoesting van den Joodſchen Burgerſtaet, tot dat de ſteden verwoeſt worden, ſo dat 'er geen inwoonder en zy, ende de huyſen, dat 'er geen menſche en zy, ende dat het lant, door de Romeinen, met eene volkomene verwoeſtinge verſtoort worde.

12. Want de HEERE ſal die hardnekkige en onverbeterlyke menſchen, uit Kanaan verre wechdoen, hen onder alle volken verſtrooijen, ende de verlatinge of ontvolking ſal groot weſen in 't binnenſte des lants.

13. Doch 'er ſal nogh een heilig zaed, het welk nae de verkiezing is, overblijven, het welk een vooruitzicht op eene toekomende herſtelling geven zal Rom 11. Het land moge ontvolkt worden, 'er zal evenwel een tiende deel, dat is, ſlechts een klein getal, daer in zijn, ende 't ſal wederkeeren, ende zijn om af te weyden en wederom verſlonden te worden, ten tijde van Keizer HADRIANUS: " [maer] evenwel, nimmer zal het geheele Joodſche volk worden uitgeroeid;

Neen, gelijck de eycke, ende gelijck de haegh-eycke, in dewelcke na de afwerpinge [*der bladen nogh*] steunsel en blijk van leven is, [*alsoo*] sal het evengemelde heylige zaet het steunstel daer van zijn, het blijk van leven des Joodschen volks, en een onderpand van hunne toekomende wederaenneming.

Liever zou wy denken, dat hier gezien wordt op die eigenschap der Eiken, dat zy, al worden de takken en zelvs de stam afgeknot, nog leven in den wortel behouden en weder uitspruiten, vergel. Job 14: 7-9, te meer omdat het woord, het welk de onzen voor *eene afwerping der bladen* nemen, eigenlyk eene afknotting beteekent. — Dit zinneprent was recht geschikt, om het kleine overblijvsel der Joden afteschilderen, het welk naderhand wederom zou uitspruiten.

HET VII. KAPITTEL.

Wy vinden hier eene aenmerkelyke Voorzegging, op Gods bevel, by gelegenheid van eenen ontstanen oorlog, aen Koning ACHAZ *gedaen, welke, ten deele op de dagen van den gemelden Vorst, ten deele op volgende tijden, betrekking heeft. Wy onderscheiden 'er in. I. De aenleiding tot deze Voorzegging vs.* 1-6. *II. De Voorzegging zelve vs.* 7-25.

1. HEt geschiedde nu in de dagen Achaz des soons Jothams, des soons Uzzia, des Konings Juda, toen de Joden de maet van hunne gruwelen vervuld hadden, (*a*) dat Rezin de Koningh van Syrien, ende Pekah, de sone Remalia de Koningh Israëls, die zich reeds op het einde der regeering van JOTHAM ten oorlog hadden toebereid, tegen het Koningrijk van Juda

(*a*) 2 Kon. 16: 5. 2 Chr. 28: 5.

Juda 2 Kon. 15: 37, werkelyk optoogh, om in het land van Juda te vallen; zelvs trokken zy, na het behalen van groote overwinningen, ſtoutmoedig door nae Jeruſalem, ter oorloge tegen haer, om haer te vermeesteren. De verbondene Vorſten waren voornemens, om na het bemachtigen van Jeruſalem, het land onderling te verdeelen, en eenen vreemdeling Koning te maken. Men wilde daertoe het geſlacht van DAVID geheel uitroeien; omdat men zeer wel begreep dat men zich, zoo lang 'er één uit dat huis was overgebleven, nimmer van het vreedzaem bezit van het Joodſche land verzekeren konde: maer de HEER zelvs verydelde het oogmerk van REZIN en zijnen bondgenoot, want hy, Jeruſalem belegerd hebbende, en vermocht met ſtrijden niet tegen haer. De HEER verloste die Stad, om zijne belovte welke Hy aen Davids huis gedaen had 2 Kon. 16: 5.

2. Als men nu den huyſe Davids boodſchapte, ſeggende; De Syriers zijn in aentocht en ruſten reeds op Ephraim, zy zijn reeds in het land van Israël genaderd, om het zelve doortetrekken, en vereenigd met de benden van Pekah in het land van Juda te vallen: ſo beweegde hem ſijn herte ende het herte ſijnes volcks, gelijck de boomen des wouts beweegt worden van den wint. Koning en volk was in de alleruiterſte verlegenheid. Had ACHAZ ondertusſchen de groote belovte van den toekomenden MESSIAS geloovd, hy zou den vyand gemoedigd hebben kunnen afwachten, in vertrouwen dat God, uit kracht van die belovte, de verdelging van DAVIDS huis niet gedogen zoude. De bron van zijne verlegenheid lag dus in zijn ongeloov.

3. Ende de HEERE ſeyde tot Jeſaia, Gaet nu uyt, Achaz te gemoete, gy, ende uw ſone Schear-jaſchub, gy zult den Koning, vergezeld van zijne Rijksgrooten, ontmoeten aen het eynde van den watergangh des opperſten vyvers, om daer te zien of hy middel vinden kan, om den aennaderenden vyand het water te ontnemen, en hem daerdoor tot den aftocht te noodzaken; gy zult hem vinden aen den hoogen wegh, van het velt des vollers, daer de vollers gewoon zijn de lakens te bereiden.

Waertoe moest de Propheet zijnen zoon *Schear-Jaſchub*

met zich mede nemen? — Dit kind was nog zeer jong, misschien 1½ of 2 jaren oud, hy heet daerom *een knechtken* vs. 16, en dit woord wordt Kap. 8: 4, van de eerste kindsheid genomen. Zijn naem *Schear Jaschub* beduidt, *het overblijvsel zal wederkeeren.* — Dit kind kon derhalven tot een zinbeeldig vertoog dienen, dat de overgeblevene Joden, hoe groot eene slagting de verbondene Koningen gemaekt hadden, tot eenen bloeienden staet zouden wederkeeren.

4. Ende, zoo vervolgde het Godlyk bevel tot den Propheet, wanneer gy den Koning Achaz zult ontmoet hebben, segt dan tot hem, Wacht u van een ongeloovig wantrouwen, ende zijt gerust stil en bedaerd, en vreest niet, ende uw herte en worde niet weeck door moedeloosheid, van wegen die twee steerten of uitgebrande einden deser niet meer vlammende maer slechts roockender vyerbranden: deze twee Koningen hebben wel, als vuurbranden, eenen verwoestenden brand in Juda ontstoken, maer zy zullen u en uw volk geen verder nadeel toebrengen; zy zijn slechts aen te merken aen uitgebrande staerten van vuurbranden, die niet dan rook verspreiden kunnen. Vrees niet van wegen de ontstekinge des toorns Rezins, ende der Syriers, ende des soons Remalia: die niet waerdig is genoemd te worden, omdat hy den throon van Israël, op de onwaerdigste wijs beklommen is.

5. Om dat de Syrier quaet, en den geheelen ondergang van uw huis, tegen u beraetslaegt heeft [*met*] Ephraim of Israël, ende Pekah den sone Remalia, seggende:

6. Laet ons optrecken tegen Juda, ende haer verdriet aendoen, door hunne steden, en vooral Jerusalem, te belegeren, ende haer Koningrijk vernietigen en het land onder ons deylen: ende den sone Tabeals Koningh maken, om in onzen naem te regeeren, in het midden van haer

7. Aldus seyt de Heere HEERE: Dit ontwerp moge ondernomen worden, maer 't En sal niet bestaen of tot stand komen, noch 't gene zy voornemens zijn en sal niet geschieden.

8. Maer

8. Maer Damascus sal het hooft, de hoofdstad, alleen en bepaeld van Syrien zijn en niet van andere Rijken te zamen, ende zoo zal ook Rezin het Hooft zijn van Damascus alleen en niet van andere hoofdsteden: ende in nogh vijf en tsestigh jaer, sal Ephraim verbroken worden, dat het geen volck en zy, dat het geene byzondere Maetschappy meer uitmake, welke door eigene wetten, regeeringswijs, burgerlyke en Godsdienstige gewoonten, verbonden is.

Dit is letterlyk vervuld; 20 jaren na deze voorzegging werd SAMARIA, door SALMANEZER, ingenomen, en het Rijk der X stammen geeindigd 2 Kon. 17: 6. 18: 10. Ondertusschen bleev de stam Ephraim, van de algemeene verwoesting en geheele ontvolking verschoond. Maer 45 jaren later, 65 na deze Voorzegging, werd het land der X stammen, door EZAR HADDON, met vreemde Natiën bevolkt, waerdoor Ephraim ophield een byzonder volk te zijn 2 Kon. 17: 24-41.

9. Ondertusschen sal Samaria alleen en bepaeld Ephraims hooftstad zijn, ende Pekah de sone Remalia zal alleen het Hooft zijn van Samaria, en niet tevens van andere hoofdsteden. De God der waerheid, Koning ACHAZ en zijne Hovelingen! zal zijne belovte omtrent den MESSIAS niet vergeten; geloovt dit: maer indien gylieden niet en gelooft, sekerlick gy en sult niet bevestigt worden.

10. Ende de HEERE voer voort te spreken, door den dienst van den Propheet Jesaias, tot Achaz, wanneer hy zijn ongeloov door een verachtelyk stilzwijgen openbaer maekte, seggende:

11. Eyscht u een wonderteecken van den HEERE uwen Godt, ter bevestiging van de waerheid der groote belovte, omtrent den toekomenden MESSIAS: eyscht het waer gy wilt, opdat 'er geene bedenking van menschelyk bedrog overblijve, of beneden in de diepte, of eyscht boven uyt der hoogte.

12. Doch Achaz, die den God zijner vaderen verlaten had, seyde: Ick en sal 't teeken, daer gy van gesproken hebt, niet eysschen, noch ick en sal den HEERE,

dit voegde hy 'er by, om den schijn te maken van verstandig en Godvruchtig te handelen, niet versoecken.

13. Doe seyde hy, te weten JESAIAS, met eenen ernst en yver, die eenen Propheet betaemden: Hoort gylieden nu, gy Koning ACHAZ en Prinsen van den bloede, gy alle die tot het huys en geslachte Davids behoort; is 't ulieden te weynigh, dat gy de menschen moede maeckt en afmat, door alle welmeenende pogingen, tot uwe behoudenis, hardnekkig te verwerpen en te dwarsboomen, dat gy oock zelvs mijnen God, die door eene onbegrijpelyke nederbuiging, alles in het werk stelt om u tot het geloov te bewegen, mede moede maeckt, en Hem noodzaekt, u aen uzelven geheel over te laten?

14. Daerom dat uw ongeloov en halsstarrigheid zoo hoog geklommen is, dat gy het aengeboden wonderteeken, ter bevestiging van de Godlyke belovte omtrent den toekomenden MESSIAS, versmaed hebt; daerom sal de Heere selve ulieden een teecken geven en daer stellen, tot staving van zijne belovte en om uw ongeloov te hulp te komen: (b) Siet, eene maegt sal swanger worden, ende sy sal eenen sone baren, ende sijnen name IMMANUEL heeten.

By dit wonderteeken moeten wy ons een weinig ophouden.

I. Vooraf heb ik op te merken, dat men de woorden van den Propheet niet verder trekken moete, dan hy zelvs duidelyk te kennen geevt. — Hy zegt niet: de HEER zal ulieden, ter dezer plaets en op dit zelvde oogenblik, een teeken geven. — Ook zegt hy niet: de HEER zal u zulk een teeken geven, hoedanig een ik u, uit Gods naem, in de hoogte of diepte, te vergeevsch heb aengeboden. Zulk een teeken had ACHAZ versmaed. — Noch minder drukt zich JESAIAS uit op deze wijs: dit zal u het teeken zijn, het welk de HEER u geven zal. Deze uitdrukking wordt gebruikt, als het te geven teeken onmiddelyk volgen zal, vergel. Exod. 3: 12. 1 Sam. 14: 10. enz. — De onmiddelyk volgende woor-

(b) Matth. 1: 21, &c. Luc. 1: 31.

woorden derhalven behelzen de opgave van het bedoelde teeken niet in zich. Dit teeken zal eerst naderhand worden opgegeven. — Met deze uitdrukkingen: *de* HEER *zelvs zal ulieden een teeken geven*, wil de Propheet eenvouwig zeggen: „ De HEER zelvs zal, ten overvloede, o huis van „ DAVID! om u van de waerheid der belovte omtrent den „ toekomenden MESSIAS te verzekeren, aen ulieden een „ teeken geven."

II. By dit voorſtel zag JESAIAS de groote zaek, welke door een teeken zou bevestigd worden, als reeds aenwezig voor oogen. Hy laet 'er daerom op volgen: *ziet eene maegd zal zwanger worden, en zy zal eenen zoon baren.* — Eigenlyk ſtaet 'er: *ziet de maegd, zwanger wordende, of zwanger zijnde, en eenen zoon barende.* Het is derhalven, als of de Propheet zich de beloovde zaek, met verrukking, als tegenwoordig voorſtellende, het Vorſtelyk huis aldus had aengeſproken: „ Ziet, o Koning ACHAZ en gy huis van DA„ VID! ziet, erkent en omhelst die groote waerheid: „ ziet de Maegd, van welke reeds in de eerſte moeder„ belovte geſproken is, ziet de Maegd zwanger wor„ dende en eenen zoon barende; draegt toch zorg, dat „ het teeken, het welk de HEER u geven zal, het oog„ merk bereike, waertoe Hy u met het zelve wil be„ gunſtigen; ziet dan de Maegd zwanger wordende, en „ eenen zoon barende."

III. *En* voegt hy 'er by, *zijnen naem* IMMANUEL *heeten.* — IMMANUEL zegt: *De ſterke God met of by ons; de ſterke God is onze gunstige helper; die ſterke God, die machtig en gewlilig is om ons te behouden.* Een naem derhalven, die met opzicht tot deszelvs voornaemſte beduidenis, en bedoelde hoofdzaek, met den naem JESUS overeenſtemt. — Het is derhalven als of de Propheet, in zijne aenſpraek aen DAVIDS huis, op deze wijs voortging: „ IMMANUEL zal de „ naem zijn van dien Wonderzoon: en voor u, o huis van „ DAVID! is de eer wechgelegd, om aen den zoon der „ Maegd, dien veel beteekenenden naem te geven. Houd „ dan moed; gy zult niet worden uitgeroeid. De MESSIAS „ zal op zijnen tijd komen. Gy zelvs zult Hem den naem

„ IMMANUEL geven; uw huis, o Koning ACHAZ zal in die
„ heuchelyke tijden gelooven, en zich in zijne komst ver-
„ blijden."

De aenspraek, en dit moet men wel in het oog houden, is doorgaends tot het huis van DAVID ingericht. Onze Overzetters brengen de laetste woorden tot de Maegd; *en* (ZY *zal*) *zijnen naem* IMMANUEL *heeten.* Maer eigenlyk staet 'er: GY *zult zijnen naem* IMMANUEL *heeten.* Zoo heeft het ook MATTHÆUS Kap. 1: 23. Dit vorderde ook het byzonder doelwit, tot het welk de Euangelist deze woorden aenhaelt. Hy bericht ons, dat het huis van DAVID, toen voornamelyk in de personen van JOSEPH en MARIA bestaende, de hier beloovde eer genoten hebbe, en dat 'er eene hemelsche Openbaring geschied zy, om deze voorzegging hare vervulling te doen erlangen. JOSEPH toch, der zaken onbewust, wilde MARIA verlaten; maer de Engel des HEEREN verzekerde hem in den droom, zeggende: JOSEPH, *gy zoon Davids — gy zult zijnen naem* (den naem van den zoon der maegd) JESUS *heeten: want* enz. Matth. 1: 21-23.

DAVIDS huis derhalven heeft, in den persoon van JOSEPH, aen den zoon der Maegd MARIA, den naem IMMANUEL gegeven.

IV. Wanneer wy nu alles te zamen trekken, komt de hoofdzakelyke zin van vs. 14. hierop neder: „ *Daerom*, ter be-
„ schaming van uwe hardnekkigheid, *zal de* HEER *zelvs*
„ *ulieden*, o huis van DAVID! *een teeken geven*, opdat gy
„ toch eindelyk de belovte van den toekomenden MESSIAS
„ in geloov mogt aennemen. My dunkt ik zie de belovte
„ reeds vervuld, en den Verlosser werkelyk gekomen.
„ Laet daerom het teeken, het welk u zal vergund wor-
„ den, aen het oogmerk beantwoorden, dat gy eindelyk
„ eens den beloovden MESSIAS, in het geloov te gemoet
„ ziet. Stel u den grooten persoon, die gewisselyk komen zal,
„ voor oogen; leer Hem u te vertegenwoordigen, als reeds
„ werkelyk in het vleesch verschenen. *Ziet* en erkent *de*
„ *Maegd zwanger wordende, en eenen zoon barende.* Laet dan
„ uwe vrees varen, o DAVIDS huis, dat gy zoudt uitgeroeid
„ worden. Neen; Gods belovte zal niet feilen, gy zult

„ over-

„ overblijven; gy zult den MESSIAS, by zijne komst, in het
„ geloov eerbiedigen, gy zelvs *zult zijnen naem* IMMANUEL
„ *heeten*; een afstammeling uit uw Koninglyk huis, zal Hem
„ dien verhevenen naem geven, aen welken Hy ook in
„ vollen nadruk zal beantwoorden."

15. En zoo weinig als gy, o huis van DAVID! zult worden uitgeroeid, even zoo weinig zal het land Kanaan, aen eene onherstelbare verwoesting worden overgegeven. In de dagen zelvs van MESSIAS komst, zal het land zijne oude vruchtbaerheid nog niet verloren hebben. Boter ende honich sal hy eten en daeraen geen gebrek hebben, geduurende zijne kindsche jaren, tot dat hy, tot jaren van onderscheid gekomen zijnde, wete te verwerpen het quade, ende te verkiesen het goede.

Boter en *honich* behoort tot het gewoone voedsel der kinderen, in het Oosten.

Vs. 13-15. had de Propheet in het algemeen, tot het gansche huis van DAVID gesproken; nu hervat hy weder vs. 16. zijne redevoering bepaeldelyk tot Koning ACHAZ, in betrekking tot de tegenwoordige tijdsomstandigheden.

16. Sekerlick, o Koning Achaz! eer dit knechtken, het welk ik hier aen mijne hand heb, eer dit mijn nauwlyks tweejarige zoonken *Schear-Jaschub*, tot jaren van onderscheid zal gekomen zijn, en weet te verwerpen het quade, ende te verkiesen het goede: eer hy den ouderdom van twintig jaren zal bereikt hebben, verg. Num. 32: 11. met Deut. 1: 39, 40, sal dat lant van Syrien en Israël, dat nu als één land tegen u verbonden is, daer over en waerdoor gy nu verdrietigh en beangstigd zijt, verlaten zijn van sijne twee Koningen. Beide die Koningrijken, die nu met vereende krachten op u aentrekken, zullen dan reeds verwoest worden.

Zoo is het ook geschied. — SALMANESER, de Koning van Assyrien, trok in het 4de jaer van HISKIA den Koning van Juda, in 't Rijk der X stammen, nam het gansche land in, en belegerde de hoofdstad Samaria. Dit was 17 jaren na deze Godspraek, en dus eer SCHEAR-JASCHUB 20 jaren oud was, zijnde

dit juist de ouderdom, waerin men gezegd werd, *te weten het kwade te verwerpen en het goede te verkiezen* Num. 32: 11. Deut. 1: 39, 40. — Die zelvde SALMANEZER Koning van Asſyrien, heeſt ook, omtrent dien zelven tijd, het Rijk van Syrien te ondergebracht.

17. [*Doch*] ondertusſchen zult gy, o Koning ACHAZ, gelijk ook uwe opvolgers en het ganſche volk, niet tegenſtaende de belovte omtrent den MESSIAS op zijnen tijd zal vervuld worden, u, door ongeloov en godloosheid, geduchte oordeelen op den hals halen. Hoe onfeilbaer de belovte zy, omtrent de toekomst van den MESSIAS, de HEERE ſal over u, ongeloovig Koning, ende over uw zoo tegenwoordig als navolgend volck, ende over uwes vaders huys, het Koninglyk geſlacht van DAVID, dagen van rampen en onheilen doen komen, hoedanige niet gekomen en zijn van dien dage af, dat Ephraim, by de ſcheuring van het Rijk, onder REHABEAM, met de overige negen ſtammen, van Juda en BENJAMIN is afgeweken, en dit kwaed zal de HEER doen komen, [*door*] den Koningh van Aſſyrien, door de Asſyriſche Vorſten, die, in het vervolg, op hunnen throon, ook te Babel zullen regeeren.

18. Want het ſal te dien dage, wanneer dat geduchte oordeel komen zal, geſchieden, dat de HEERE ſal toe-tſiſſen, en in het land doen komen, even als iemand, die door het maken van zeker geluid, beesten beſtiert; de vliegen die aen 't eynde der rivieren van Egypten zijn, dat is de Philiſtijnen, die woonen aen het einde van Egypten, daer de rivier Sichor zich in de Middellandſche zee ontlaet; ende de byen, die in den lande Aſſur zijn.

De Philiſtijnen mochten *vliegen* heeten; omdat zy door die inſecten zeer geplaegd werden, en ter afkeering van dezelve, den afgod *Bael Zebub*, dat is *den God der vliegen*, eerden. Voeg 'er by, dat zy, even als vliegen, lastig en moeilyk waren. — De beke Sichor heet hier, even als Joſ. 13: 3, *de rivier van Egypte*, waerſchijnlyk omdat men dezelve moest overtrekken, wanneer men, uit Kanaan, naer Egypte reisde.

De

De Asſyriers worden *byen* genaemd; omdat zy eenen zeer grooten overvloed van byen in hun land hadden, en ook dezelve, zoo in menigte, in yver en moed, als beleedigende aenvallen, gelijk waren.

19. Ende ſy ſullen komen, ende ſy alle, de vliegen en de byen te zamen, de Philiſtijnen en Asſyriers, zullen het land vervullen, en dat niet ſlechts voor eenen korten tijd, maer zy ſullen aldaer ruſten, en zich langen tijd legeren. De Philiſtijnen zullen zich, nae den aert der vliegen, byzonder legeren in de woeſte dalen, in lagere plaetſen van Juda, ende in de kloven der ſteenrotzen, in welke men zich pleegt te verdeedigen, in de ſterkten en vestingen van het lagere gedeelte des lands: ende de Asſyriers zullen zich, nae den aert der byen, meer bepaeld legeren in alle de doornhagen, in de vaste ſteden, welke met muuren, gelijk lusthoven met doornhagen, omgeven zijn, ende in alle gepreſene plaetſen, welke ſchoon en vruchtbaer zijn.

Dit heeft de uitkomst blijkbaer bevestigd. — Nauwlyks was ACHAZ uit de handen van REZIN en PEKAH verlost, of de Philiſtijnen vervulden de plaetſen en vestingen, in het lagere gedeelte van Juda gelegen 2 Chron. 28: 18. — Te gelyker tijd zag men de Asſyriers, onder den ſchijn van vrienden, doch waerlyk als vyanden, in het Joodſche land. TIGLATH PILEZER kwam, en holp ACHAZ tegen REZIN en PEKAH; maer ten aenzien der Philiſtijnen, ſpeelde hy eene zeer listige rol. Met oogmerk om gansch Palestina aen zijne kroon te hechten, kwam hy, op het verzoek van ACHAZ, met eene talrijke legermacht in het land. Hy werd als vriend ontvangen, en vervulde de beste plaetſen in Juda. Onder ſchijn van ACHAZ tegen de Philiſtijnen te helpen, belegerde hy de ſterke vesting Asdod; maer in plaets van dezelve aen ACHAZ weder te geven, eigende hy zich de gemelde vesting toe, en hield dusdoende vasten voet in het land 2 Chron. 28: 20, 21.

20. Te dien dage van rampen en oordeelen, ſal de Heere eene zeer geduchte verwoesting, over uw land en volk brengen. En, om u die ontblooting des lands, onder het

zinnceprent van eenen mensch, die kael geschoren wordt, voor te dragen, Hy zaldoor een gehuert scheermes, [*'t welck*] aen gene zijde der riviere de Euphraet is, te weten door den Koningh van Assyrien, welken gy thans, door de schatten van uw huis en van den Tempel, gehuurd hebt, om u te helpen tegen Rezin en Pekah, afscheeren het hooft, ende het hayr der voeten, voor zoo ver de Asfyriers uw land, van alle boom en veldvruchten ontblooten zullen: ja het zelvde scheermes sal oock den baert gantsch wechnemen, zoodat uw geheel land, van alle sieraed en heerlykheid zal beroovd worden.

21. Ende 't sal geschieden te dien dage, dat yemant, hoe rijk en aenzienlyk hy ook wezen moge, van eene zeer groote menigte vee, slechts een koeyken in 't leven sal behouden hebben, ende van het klein vee niet meer dan slechts twee schapen. Het land zal door zulk eene menigte van vyanden bedekt zijn, dat zy, door roovzucht en moedwil, alle inkomsten van vee en veld zullen wechnemen en vernielen.

22. Evenwel zal de HEER voor als nog geene voleinding maken. Indien uw volk en hun Koning zich verootmoedigen, zal de HEER eene wonderbare verandering ten goede geven. Ende 't sal geschieden, dat hy, die slechts een koeiken en twee schapen had overgehouden, daermede dermate zal gezegend worden, dat hy, van wegen de veelheyt des melcks die sy geven sullen, niet slechts het noodige, voor zich en zijn huisgezin, maer zelvs het aengename genieten, en boter sal eten: ja een yeder die overgebleven sal zijn in 't midden des lants van alle die gevlucht, gevangen, of gedood zullen wezen, die sal het land tot de oude vruchtbaerheid zien wederkeeren, zoodat hy boter ende honich eten zal in vollen overvloede.

En indedaed, SANHERIBS krijgsbenden zijn naderhand, ten tijde van HISKIAS, tot Jerusalem doorgetrokken, nadat zy het land verwoest hadden; maer de HEER zegende Juda in 't vervolg der regeering van dien Godvruchtigen Vorst, weder met eene ongemeene vruchtbaerheid 2 Kon. 18, 19, 2 Chron. 32.

23. Oock

23. Oock sal het te dien selven dage van rampen en oordeelen geschieden, dat yeder plaetse alwaer duysent wijnstocken geweest zijn, welke, van wegens de algemeene vruchtbaerheid, geen grooter waerde hadden dan van duysent silverlingen, (*c*) die zelvde zeer vruchtbare plaets sal tot doornen ende distelen zijn:

24. In zoo ver zelvs Dat men met pijlen ende met den boge aldaer sal moeten gaen, om zich tegen het wild gedierte te beveiligen: want het gantsche lant sal woest en onvruchtbaer, en byna niets anders dan doornen ende distelen zijn.

25. Oock alle de wijnbergen die men, om dezelve van het onkruid te zuiveren, met houweelen pleegt om te hacken, en met wiedyzers uit te wieden, daer en sal men niet komen [*uyt*] vreese der doornen ende der distelen, die alles vervullen zullen: maer die voorheen zoo ongemeen vruchtbare wijnbergen sullen wesen tot insendinge des osses, ende tot vertredinge van 't kleyne vee, men zal dezelve aen de beesten ter vertreding overlaten.

Dit alles is vervuld, by de verwoesting van Stad en Tempel. Zelvs de akkerlieden en wijngaerdeniers, die uit de geringsten des volks waren achtergelaten, weken naer Egypte. Alles werd door het weinig overgebleven vee vertreden. Toen moest men klagen, dat de berg Sions verwoest was, en dat zelvs de vosfen op denzelven liepen Klaegl. 5: 18.

(*c*) Levit. 26: 22.

HET VIII. KAPITTEL.

Hier begint eene nieuwe Prophetische Redevoering, welke doorloopt tot Kap. 9: 6. — Wy vinden, in dit Kap. eene nadere bevestiging van het bedreigde oordeel, over de Koningrijken van Syrien en Israël vs. 1-4. en vervolgens eene beschrijving van de rampen, welke het Koningrijk van Israël meer byzonder treffen zouden, terwijl dat van Juda tevens, in zeer groot gevaer komen zoude vs. 5-8. Ondertusschen wordt het Koningrijk van Juda bemoedigd, met de verzekering, dat de vereende pogingen der vyanden, om het zelve uit te roeien, zouden verydeld worden vs. 19-23.

1. VOorder en niet lang, nadat ik de zoo even gemelde boodschap, aen Koning ACHAZ en aen DAVIDS huis, gebracht had, seyde de HEERE tot my, in eene volgende openbaring: Neemt u eene groote rolle, ende schrijft daer op met eenes menschen griffie; gelijk men onder de menschen gewoon is te schrijven, zeer duidelyk, den last, welken ik u thans mededeel, en waervan de hoofdzakelyke inhoud op deze weinige, maer veel beteekenende woorden uitkomt, welke gy aen 't hoofd der rolle moet stellen: Haestende tot den roof, is hy spoedigh tot den buyt.

Oudtijds was men gewoon, op pergament te schrijven, en dit pergament werd, in de gedaente van *rollen*, op houtjes opgewonden. Ten zy men denken wil, aen eene schrijvtafel van marmer of metael, in het welk de letters gegraveerd werden vergel. Kap. 30: 8. — Hoe het zy, de Propheet moest, met groote en voor elk leesbare letteren, de volgende openbaring schrijven, om te dienen tot een openbaer gedenkteeken. — De merkwaerdige inhoud van dit geschrivt was: *haestende tot den roov, is hy spoedig tot den buit*, of; *hy haest zich tot den roov, hy spoedt zich tot den buit.* Dit ziet zekerlyk op den Koning van Assyrien, die eerlang de Koningrijken van Sy-

Syrien en Israël tot zijnen roov maken zoude, gelijk uit het vervolg allerblijkbaerst is. — Tot deze weinige woorden was geen groote rol noodig, zy maekten derhalven slechts het hoofd uit van de Openbaring, welke JESAIAS moest opschrijven, en voor aller oogen, in het openbaer ten toon stellen, in welke de beteekenis en 't oogmerk van die woorden nader zullen verklaerd zijn.

2. Doe nam ick my tot getrouwe getuygen de wel bekende mannen, Uria den Priester, ende Zacharia den sone Jeberechja, en in hunne tegenwoordigheid schreev ik de gemelde voorzegging op de rolle: en URIA de Priester droeg zorg, dat dit geschrivt, by den ingang van den Tempel, voor aller oogen, in het openbaer werd opgehangen; om het volk daerdoor te verzekeren, dat de Koningrijken van Syrien en Israël de buit van Asfyrien worden zouden.

3. Ende ick was tot mijne Echtgenoote de Prophetinne genaedert, die wert swanger, of was zwanger geworden, ende baerde nu juist in dezen tijd eenen sone: ende de HEERE seyde tot my, Noemt sijnen name MAHER SCHALAL CHAS BAZ.

Dit zijn juist dezelvde Hebreeuwsche woorden, welke de Propheet, volgens vs. 1, op de rolle schrijven moest. Met deze woorden moest hy ook zijnen jonggeboornen zoon benoemen, tot een teeken van het bedreigde oordeel, over Syrien en Israël.

4. Want eer dat knechtken, het welk u geboren is, onderscheidenlyk sal kunnen spreken en roepen, Mijn vader, of, Mijn moeder, en derhalven binnen twee jaren, sal men den rijckdom van Damascus, ende den buyt van Samaria dragen voor het aengesicht des Konings van Assur. De Koning van Asfyrien zal, binnen zoo korten tijd, de Koningrijken van Syrien en Israël te onderbrengen, en zich met den buit verrijken van derzelver beide hoofdsteden, Damascus en Samaria.

Dit is derhalven eigenlyk het teeken, het welk Kap. 7: 14. beloovd was.

5. Ende de HEERE sprack nogh voorder tot my, in die zelvde Openbaring, seggende:

6. Dewijle dat dit vyandig volck, het welk thans tegen Juda is opgekomen, veracht de wateren van Siloah, die sachtkens gaen; ende daer vreugt is by Rezin den Koning van Syrien, ende by Pekah den sone van Remalia, Koning van Israël, over den verzwakten staet van Juda:

Siloah was een fontein, waeruit een klein beekjen voortkwam, het welk de benedenstad van Jerusalem bewaterde. De *wateren* van Siloah *gingen zachtkens*, in vergelijking van groot en snel vlietende rivieren. In het zinbeeldige wordt 'er den zwakken toestand van Juda door aengewezen; dat, tot de Koningrijken van Syrien en Israël, in dezelvde evenredigheid stond, als de zachtkens gaende wateren van eene beke, tot groote en sterk stroomende rivieren.

7. Daerom omdat de Koningen van Syrien en Israël zich verblijden, over den verzwakten staet van Juda, siet, so sal de Heere, de rechtvaerdige Richter, over haer doen opkomen, die stercke ende geweldige wateren der riviere de Euphraet, namelyk den Koningh van Assyrien, die hun land, met zijne machtige en talrijke heirbenden, geheel zal overstroomen; ende de Assyrische Koning zal komen, met alle sijne macht en heerlickheyt, ende hy sal opkomen over of *met* alle sijne stroomen van machtige krijgsbenden, ende gaen over alle sijne oeveren: niets zal den inval en overwinningen van de Assyriers kunnen stuiten.

8. Ende omdat die van Juda, in den tegenwoordigen nood, hunne toevlucht nemen, niet tot den HEER, maer tot den Koning van Assyrien, zullen zy ook in de bedreigde rampen deelen; de Koning van Assyrien zal alsdan Juda niet verschoonen: want hy sal doortrecken in Juda, hy sal het overstroomen met zijn krijgsvolk, ende daer ongestoord doorgaen, hy sal tot aen den hals reycken: hy zal Juda in zulk een hoogstgaend gevaer brengen, als iemand is, wanneer hy tot den hals toe in het water staet; de Assyrische Koning zal het geheele Joodsche land, van het eene einde tot het andere, met zijne krijgsbenden vervullen: ende de uytstreckingen sijner vleugelen sullen vervullen de breette uwes lants, o Immanuel. De

De Propheet richt in de laetste woorden, zijne aenspraek tot den MESSIAS onder den naem van IMMANUËL. — Het land van Juda, wordt het *land van* IMMANUËL genaemd, omdat de MESSIAS aldaer zou geboren worden, en op het zelve eene zeer byzondere betrekking hadde. — De Propheet, begaen met het gevaer van zijn land en volk, klaegt zijnen nood by den IMMANUËL.

Deze voorzegging is blijkbaer vervuld, toen de Assyrische Koning TIGLATH PILEZER Damascus bemachtigde, de hoofdstad van Syrien, en ook tevens in het land van Israël viel, van waer hy de Overjordaensche Ingezetenen naer Assyrien wechvoerde, 2 Kon. 15: 29. 16: 9. Niet lang daerna, heeft de volgende Assyrische Koning SALMANASSER, Samaria ingenomen, en gansch Israël gevanglyk wechgevoerd, 2 Kon. 17: 6. Dit geschiedde in het 6de jaer van HISKIAS, Koning van Juda, 2 Kon. 18: 9-12. — Agt jaren later, kwam SANHERIB, de zoon en opvolger van SALMANASSER, met een machtig heirleger, in het land van Juda. Dan, nadat hy veele steden ingenomen en Jerusalem berend had, zoodat de zaken wanhopig schenen, werd Juda, door Gods wonderdoend Alvermogen, op eene zeer merkwaerdige wijs verlost, 2 Kon. 18: 13.-19: 1.

Om deze reden, bemoedigt zich de Propheet, vs. 9.

9. Vergesellet u te samen, gy volckeren van Syriën en Israël! om met vereenigde krachten het Koningrijk van Juda uit te roejen; doch uwe pogingen zullen niet gelukken: wordet verbroken, of, *gy zult verbroken*, en uw voornemen zal verydeld *worden*: ende nemet ter oore zelvs alle gy die in verre landen zijt, het gene ik thans op Gods bevel verzeker; omgordet en wapent u om het Koningrijk van Juda te vernietigen: doch wordet verbroken, of *gy zult verbroken worden*, ja omgordet u, doch wordet verbroken.

10. Beraetslaegt vry eenen raet tegen het Koningrijk van Juda, doch hy sal vernietigt worden:

ſpreeckt een woort, beroem u op uw voornemen om ons Koningrijk te verdelgen: doch 't gene gy by u zelven hebt vast geſteld, en ſal niet beſtaen, want Godt is met ons, en zal ons verloſſen, wanneer de nood op het hoogst gekomen is.

11. Want alſoo heeft de HEERE tot my, zijnen Propheet, in eene openbaring geſeyt met eene ſtercke hant, Gods woorden maekten eenen zeer diepen indruk op mijnen geest, ende hy onderwees en waerſchouwde my allerernſtigst, van niet te wandelen op den wegh deſes volcks, en my zorgvuldig te wachten van de boosheden, welke in Juda heerſchen, ſeggende:

12. Gylieden, gy JESAIAS, uwe kinderen, en alle die God vreezen, en ſult niet ſeggen, Eene verbinteniſſe, eene ſchrikkelyke verbindtenisſe is 'er geſloten, tusſchen de Koningen van Syriën en Israël, om het Koningrijk van Juda te verdelgen, verg. Kap. 7: 2. van alles daer dit ongeloovig volck van ſeyt, 't is een verbinteniſſe welke wy niet wederſtaen kunnen, zult gylieden niet met ontroering ſpreken: ende en vreeſt gylieden hare vreeſe niet, ſtelt u niet gelijk met de ongeloovige Joden, die van wegen de vereeniging der Syriers met de Israëlieten geheel wanhopig zijn, ende en verſchrickt niet.

13. Den HEERE der heyrſcharen, dien ſult gylieden heyligen en Hem eeren, door op Hem uw vertrouwen te ſtellen: ende hy zy uwe vreeſe, ende hy zy uwe verſchrickinge, vreest voor den HEER en niet voor menſchen.

14. Dan ſal hy [*uliedcn*] tot een heyligdom zijn, tot eene veilige ſchuilplaets en tot eene machtige beſcherming: maer (*a*) tot een ſteen des aenſtoots, ende tot een rotzſteen der ſtruyckelinge, tot eene aenleiding van zonden en verderv, den tween huyſen Iſraëls, zoo aen die van Juda als aen het Rijk der X Stam-

(*a*) Jeſ. 28: 16. Luc. 2: 34. Rom. 9: 33. 1 Petr. 2: 7.

Stammen, tot een ſtrick, ende tot een net, in welke zy, door allerlei rampen, als het ware zullen verward zijn, en deze onheilen zullen byzonder den inwoonderen te Jeruſalem overkomen.

Hier begint de Prophest te ſpreken van MESSIAS, en den tijd van het Euangelie. Dit blijkt allerduidelykst uit de aenhaling van deze woorden, en derzelver toepasſing op de ongeloovige Joden, onder den dag der vervulling, Luc. 2: 34. 20: 18. Matth. 21: 44. Rom. 9: 33. 1 Petr. 2: 7. Voeg 'er by, dat het volgende vs. 18. door PAULUS in den mond van den MESSIAS gelegd wordt, Hebr. 2: 13.

De HEER *der heirſcharen*, vs. 13. is dan de MESSIAS. — Het woord (*ulieden*) ſtaet niet in den tekst. — De MESSIAS zou *den tween huizen van Israël*, *zijn* niet alleen *tot een Heiligdom*, *maer* ook *tot een ſteen des aenſtoots*, enz. Sommigen der Israëlieten, zouden den MESSIAS geloovig aennemen, en daerdoor hun wezenlyk heil bevorderen; anderen zouden zich aen Hem ergeren, en daerdoor hun verderv berokkenen. — Zoo zou het gaen met de *twee huizen van Israël*, dat is, met JACOBS nakomelingen: die wel in JESAIAS dagen twee huizen en Koningrijken uitmaekten; maer, by de vervulling dezer Godſpraek zouden zy weder vereenigd wezen, gelijk zy na de gevangenis maer één volk hebben uitgemaekt, Ezech. 37: 19. — De plaets der vervulling, zou in het byzonder *Jeruſalem* wezen.

Alleen zou men kunnen denken, dat de ſprong al te groot zy, van JESAIAS dagen tot de tijden van den MESSIAS. — Maer, zoodanige ſprongen zijn in de Prophetiſche Schrivten zeer gewoon; en men zal zich daer over niet verwonderen, wanneer men in aenmerking neemt, dat de Propheten de toekomende dingen, door den Geest der Godſpraek, als werkelyk tegenwoordig gezien hebben.

15. Ende vele onder hen ſullen ſtruyckelen, ende vallen, (*b*) ende verbroken worden, ende ſullen verſtrickt ende gevangen worden.

(*b*) Matth. 21: 44. Luc. 20: 18.

In vs. 16. schijnt God de Vader te worden ingevoerd, sprekende tot den MESSIAS.

16. Bindet het getuygenisse toe, of *schrijv* het getuigenis, de leer van het Euangelie, in het hart der menschen: versegelt de wet van het Euangelie onder mijne leerlingen, die mijne leer geloovig aennemen.

Hierop antwoordt de MESSIAS, *vs.* 17, 18.

17. Daerom sal ick den HEERE verbeyden, of *heb ik den* HEER *verbeidt*, en op Hem mijn vertrouwen gevestigd, die sijn aengesichte verbergt voor den huyse Jacobs, door het meerderdeel aen een rechtvaerdig oordeel der verharding over te geven, ende ick sal hem verwachten, en de vervulling van zijne belovten te gemoet zien.

18. Evenwel zijn 'er ettelyke weinigen, die my en mijne leer geloovig hebben aengenomen. (*c*) Siet ick ende de kinderen, mijne geloovige leerlingen, die my de HEERE gegeven heeft, verg. Joh. 17: 6, 7, 9, 11, 12. zijn tot teeckenen ende tot wonderen in Israël, voor zoo ver de verlichte kennis welke zy bezitten, en de wonderen welke zy verrichten, aen het Godlyk Alvermogen moeten worden toegeschreven. Ik en mijne leerlingen zijn tot wonderen en teekenen, door de macht en de genade van den HEERE der heyrscharen, die op den bergh Zions woont, en aldaer zijnen Tempel heeft.

Hierop volgt eene vermaning, van den Propheet, aen het Joodsche volk, om het onderwijs van dien Godlyken Leeraer aen te nemen, vs. 19, 20. *gestaevd door eene geduchte bedreiging, in geval van verharding, vs.* 21, 22. *Wijders volgt 'er eene zeer merkwaerdige belovte, vs.* 23.

19. Wanneer sy dan, die aen de afgodery en het bygeloov verslaevd zijn, u tot dergelijke boosheden verlei-

(*c*) Hebr. 2: 13.

leiden, en tot ulieden seggen sullen, Vraegt de waerseggers om raed en hulp, ende duyvelskonstenaers, die daer als uit den buik met een dof geluid piepen, ende binnen 's monts mompelen: [*so* verwerpt dergelijke aenzoeken, en *segget*,] Hoe zeer zouden wy ons dusdoende tegen den hoogen God vergrijpen! Sal niet elk een volck sijnen Godt vragen? en zouden wy dan, die den eenigen en waren God dienen, niet den HEER om raed en hulp vragen? (*d*) sal men voor en ten nutte van de levendige de doode [*vragen*]? die van ons niet weten? Welk eene ongerijmdheid?

20. Tot de wet, ende tot het getuygenisse: tot de leer van MOSE en de Propheten, welke door den MESSIAS, dien grooten Leeraer, nog nader zal verklaerd worden, moet men komen om onderwezen te worden: so 'er onder u zijn die zich aen het bygeloov verslaven, en sy niet en spreken nae desen woorde, het welk in de Wet en het getuigenis vervat is, 't sal zijn datse geenen dageraet en sullen hebben, geen het minste licht van blijdschap en vertroosting genieten zullen; maer in de duisternis van allerlei ellende geworpen worden.

21. Ende een yeder van hen, die de Wet en het getuigenis verworpen hebben, sal daer doorgaen, op de aerde omzwerven, hart-gedruckt, deerlyk geteisterd, wanhopig, van alles beroovd, ende hongerigh; ende het sal geschieden wanneer hem hongert, ende hy seer toornigh en onverduldig sal zijn over zijnen ellendigen toestand, dan sal hy vloecken op sijnen Koningh, ende op sijnen Godt, als hy wanhopende opwaerts sal sien naer den hemel:

22. (*e*) Als hy de aerde met neergeslagen oogen aenschouwen sal, siet daer sal geen dageraed, geen het minste licht van blijdschap en vertroosting; maer be-

(*d*) Deut. 18: 11. (*e*) Jes. 5: 30.

naeuwtheyt ende duysterniſſe zijn: hy ſal verduyſtert zijn door angſt, ende voortgedreven door donckerheyt; zijn toeſtand zal allerakeligst, en in alle opzichten wanhopig zijn.

Sommigen denken aen de ongeloovige Joden onder het Euangelie, byzonder aen de Pharizeeuwen, die de Wet en het getuigenis verbasterden; en dan zou hier het ſchroomelyk oordeel bedoeld worden, het welk, door de Romeinen, over het Joodſche volk is uitgeoefend. — Maer onzes erachtens, ſpreekt de Propheet tot de Joden van zijnen tijd; zoodat het bedreigde oordeel, op den ellendigen ſtaet der Joden door de verwoesting van NEBUCADNEZAR, moet worden toegepast: vooral, omdat dergelijke afgoderyen en bygeloovigheden, als van welke vs. 19. geſproken wordt, by de Joden, na de Babyloniſche gevangenis, geene plaets gehad hebben.

Met vs. 23. volgt eene zeer merkwaerdige belovte, welke tot Kap. 9: 6. nader wordt uitgebreid. Men had derhalven met vs. 23., of nog beter met Kap. 9: 7., een nieuw Kapittel moeten beginnen.

23. Maer evenwel, [*het lant*] dat beangſtigt was, en ſal niet [*gantſch*] en gaer, noch voor altoos verduyſtert worden; 'er zal in den dag der vervulling een zeer groot en uitnemend licht opgaen. Dit licht, zal in dat gedeelte van het Joodſche land opgaen, daer men het niet zou verwacht hebben; gelijck als Hy die alle dingen beſtiert, het in den eerſten tijt verachtelick gemaeckt heeft nae het lant Zebulon aen, ende nae het lant Naphtali aen: voor zoo ver die van Zebulon en Naphtali, zwarer benauwd zijn dan andere Israëlieten, en voor alle anderen door TIGLATH PILEZER zijn wech gevoerd: alſoo heeft Hy 't zelvde gedeelte des lands, in 't laetſte onder den dag der vervulling, heerlick gemaeckt nae den wegh zeewaerts aen, by de Galileeſche zee of het meir van Ti-

Tiberias, [*gelegen*] over de Jordane, palende aen (*f*) Galilea der Heydenen, alwaer zich veele vreemde volken hebben nedergezet.

In de daed, dit Galilea is zonderling verheerlykt; daer de HEER JESUS, in dit gedeelte des lands, zeer veel verkeerd en gepredikt heeft, Matth. 4: 13-16.

HET IX. KAPITTEL.

De laetst gemeldé belovte, wordt in het overige van deze Prophetische redevoering nader uitgebreid, vs. 1-6. Waerop vs. 7. een nieuwe voorzegging begint, tegen het Rijk der X Stammen.

1. HEt Galileesche (*a*) volck dat in duysternisse wandelt van onkunde en godloosheid, sal een groot licht sien, of *heeft een groot licht gezien*, in de prediking van den MESSIAS, dien Godlyken Leeraer: de gene die woonen in het lant van de schaduwe des doots, over deselve onbeschaevde en verachte Galileërs, sal een licht schijnen, of *heeft een groot licht geschenen.*

2. Welk eene uitnemende weldaed, hebt gy, o God! aen het Galileesche volk bewezen! Gy hebt dit volck vermenigvuldigt, vergroot en aenmerkelyk verëerd; [*maer*] gy en hebt de blijtschap niet groot gemaeckt: sy sullen [*nochtans*] blijde wesen voor uw aengesichte, gelijck men sich verblijdt in den oogst, gelijck men verheugt is wanneer men den buyt uytdeylt.

De Onzen, hebben de woordjes *maer* en *nochtans* ingelascht, om den zin op te helderen; dan, de eene uitspraek schijnt, met dit alles, de andere tegen te spreken. — In den gedrukten tekst, staet לא beteekenende NIET, *gy hebt*

(*f*) Matth. 4: 15. (*a*) Matth. 4: 15, 16. Eph. 5: 14.

de blijdschap NIET *groot gemaekt*. Dan, alles wordt duidelyk, wanneer men de lezing לו aenneemt, welke de Masoreeten op den kant hebben aengeteekend, en vertaeld moet worden, AEN HET ZELVE; op deze wijs: „ *Gy hebt dit* Ga-
„ lileesche volk zonderling *verheerlykt*, *gy hebt de blijdschap*
„ AEN HET ZELVE *groot gemaekt ; zy* daerom, die den
„ MESSIAS in het rechte daglicht beschouwen, *zullen*
„ *blijde wezen*, gelijk men zich op een Feest verblijdt
„ *voor uw aengezicht*, enz."

3. Want, Gy o God! hebt overvloedige stof gegeven tot blijdschap, het jock hares lasts of hun lastig juk, bestaende in eenen staet van dienstbaerheid onder de Wet, ende den stock harer schouderen, de verplichting door welke zy aen deze dienstbaerheid verbonden waren, ende den staf des genen die haer dreef, het gezach der Goden die op MOSES stoel zitten, hebt gy, door den verzoenenden dood van den MESSIAS, door zulk een ongezien middel verbroken, (*b*) gelijck gy weleer ten dage der Midianiten, Israël verlostet door middelen, welke zeer ongeschikt schenen, Richt. 7.

4. Doe de gantsche strijt der gener die streden, slechts met een gedruys van bazuinen geschiedde, ende de opper-kleederen welke de vluchtende Midianieten afwierpen, om des te spoediger voort te komen, in 't bloet der verslagenen gewentelt, ende verbrandt wierden, [*tot*] een voedsel des vyers; vermids zy onrein waren, en de Israëlieten daervan geen gebruik hebben konden.

5. Dit licht, het welk het Galileesche volk is opgegaen, bestaet in de geboorte van den MESSIAS, en in de oprichting van zijne eeuwige heerschappy. Want een kint, een zaed der vrouwe, het welk van de vroegste tijden beloofd was, is ons geboren, een Sone is (*c*) ons gegeven, ende de heerschappye is op sijne schouder: Hy is de Koning niet alleen van

(*b*) Richt. 7: 22. Jes. 10: 26. (*c*) Jes. 22: 22. Luc. 2: 10, 11. Joh. 4: 10.

van zijn geloovig volk, maer ook van de gansche waereld, ende men noemt sijnen name Wonderlick, omdat deze Zoon tevens de waerachtige God is, (*d*) Raet, omdat Hy door het Euangelie den besten raed geevt om wezenlyk gelukkig te worden; Stercke Godt, voor welken niets te wonderlyk is; Vader der eeuwigheyt, naedien deze zelvde Persoon, die als een mensch geboren is, tevens God is van eeuwigheid tot eeuwigheid, de oorsprong van het eeuwig aenwezen der schepselen; Vredevorst, omdat Hy de verzoening zal te wege brengen, en een Koningrijk van vrede en genade zal oprichten.

6. Der grootheyt deser heerschappye, welke de MESSIAS zal uitoefenen, ende des vredes welken Hy zal te wege brengen, en sal geen eynde zijn, zijne heerschappy is eeuwig, en zijne verzoening van eene altoosduurende kracht: Hy zal heerschen op den throon Davids, ende in sijn Koninckrijcke, voor zoo ver alle de geestelyke belovten, aen DAVID gedaen, in den MESSIAS zullen vervuld worden. Alle zijne pogingen zullen daertoe strekken, om dat geestelyke Koningrijk van DAVID te bevestigen, ende dat te stercken, uit te breiden en te beschermen; niet door onrecht en geweld, maer met gerichte ende met gerechtigheyt, van nu aen tot in eeuwigheyt toe: (*e*) de yver en de onwederstaenbare kracht des HEEREN der heyrscharen sal sulcks doen, en alle hinderpalen door zijn Alvermogen te boven komen.

Vs. 7. begint eene nieuwe Prophetie, welke doorloopt tot Kap. 10: 5. In het zelve worden de geduchte oordeelen voorgesteld, met welke EPHRAIM, *dat is, het Rijk der X Stammen, zoude gestraft worden.*

7. De Heere heeft een woort van strafbedreiging gesonden in Jacob door den mond zijner Propheten, ende het is gevallen en bekend geworden in gansch Israël.

(*d*) Jes. 11: 2. Jer. 23: 6. (*e*) 2 Kon. 19: 31. Jes. 37: 32.

8. Ende al dit volck ſal 't gewaer worden, en de vervulling ondervinden; te weten, die van Ephraim of het Rijk der X Stammen, ende de inwoonder van Samaria, de hoofdſtad van het Rijk der X Stammen: offchoon zy deze bedreiging ongeloovig verworpen, en geheel andere zaken verwacht hadden, in hoogmoet ende grootſcheyt des herten ſeggende,

9. De tichelſteenen zijn gevallen, maer [*met*] uytgehouwene ſteenen ſullen wy [*wederom*] bouwen: wy hebben voorheen, zware ſlagen gekregen door de Syriers; maer, nu PEKAH onze Koning zich met REZIN, den Koning van Syriën, verbonden heeft, zal ons Rijk in veel grooter luister bloejen: de wilde vijgeboomen zijn afgehouwen, maer wy ſullenſe in cederen veranderen, de toeſtand van ons Rijk, zal eerlang zoo veel heerlyker zijn dan die in voorige dagen, als het cederenhout uitmunt boven het hout van wilde vijgeboomen.

10. Want in deze hoogmoedige verbeelding, zullen de Israëlieten jammerlyk worden te leur geſteld. God de HEERE ſal de Aſſyriers, Rezins tegenpartijders tegen hem verheffen, en in hunne vyandelyke ondernemingen voorſpoedig maken; zoodat de Syriers zullen te onder gebracht worden: ende wat EPHRAIM aengaet die zoo zeer op REZIN vertrouwt; hy, in wiens hand het lot is van alle volken, ſal ſijne vyanden te ſamen vermengen: Hy zal het Rijk van Israël eene vermengde menigte van verſchillende vyanden op den hals zenden.

11. De Syriers, die zich by de heirbenden der Aſſyriers zullen moeten voegen, nadat zy door deze overwinnaers zullen te onder gebracht wezen, zullen van vooren of van het Oosten, ende de Philiſtijnen van achter of van het Westen, op het Rijk der X Stammen aenvallen; dat ſy Iſraël op-eten met vollen monde, even als roovdieren met hunnen prooi doen: maer dit is het nog niet al; omdat zy zich na dit oordeel nog zullen blijven verharden, zullen zy nog zwarer onheilen ondergaen. Ik zie die onboetvaerdigheid, met de daerop volgen-

gende ſtraf, door den Prophetiſchen geest reeds als werkelyk tegenwoordig: (*f*) om allen deſen en keert ſijn toorn niet af, maer ſijne ſlaende hant is nogh uytgeſtreckt.

12. Want dit volck en keert ſich niet boetvaerdig, en met berouw, tot dien God, die het tot deszelvs verbetering ſlaet, ende den HEERE der heyrſcharen en ſoecken ſy niet, maer blijven even afkeerig van God en zijnen dienst.

Deze bedreiging is door de uitkomst duidelyk bevestigd; toen de Asſyriſche Koning TIGLATH PILEZER, zich Syriën onderworpen heeft, en vervolgens op het Rijk der X Stammen is aengevallen, en een aenmerkelyk gedeelte der Inwooneren gevangelyk heeft weçhgevoerd, 2 Kon. 16: 7. Omtrent denzelven tijd zijn de Philiſtijnen in Juda gevallen, 2 Chron. 28: 18. en 'er is geen twijfel aen, of zy zullen by die gelegenheid vooral op de Ephraïmieten zijn aengevallen, die dermaten door den Asſyrier verzwakt waren.

De Propheet zag duidelyk te gemoet, hoe de Israëlieten zich tegen dit oordeel verharden, en nog veel zwarer onheilen op den hals halen zouden.

13. Daerom ſal de HEERE vervolgens afhouwen uyt Iſraël, den kop, ende den ſteert, den tack, ende de bieſe, Hy zal het ganſche volk, zoo wel aenzienlyken als geringen, zoo wel rijken als armen, gevangelyk wechvoeren, op eenen en denzelvden dagh.

Dit is vervuld, toen SALMANEZER de nog overige Ephraïmieten, naer Asſyrien en Medien gevoerd heeft, in het zesde jaer van HISKIAS, Koning van Juda, 2 Kon. 17: 1.

14. (De oude ende aenſienlicke die is de kop: maer de Propheet die valſcheyt leert, en het volk vleit met bemoedigende belovten, die is de ſteert en de verachtelykſte van het ganſche volk.)

15. Want het ganſche lichaem des volks is bedorven,

(*f*) Jeſ. 5: 25. ende 10: 4.

van den hoofdschedel tot de voetzoole; de Burgerlyke en
Kerkelyke Overheden, de leyders deses volcks zijn
verleyders, ende die van haer geleydet worden,
worden door hunne inhaligheid ingeslockt.

16. Daerom en sal hem de Heere niet verblij-
den over, noch eenig welgevallen hebben in hare jon-
gelingen, ende harer weesen ende harer wedu-
wen en sal hy hem niet ontfermen, want sy zijn
al 't samen (*g*) huychelaers, ende boosdoenders,
ende alle mont spreeckt dwaesheyt, leugens en
godloosheden: om allen desen en keert sijn toorn
niet af, maer sijne hant is nogh uytgestreckt.

17. Want (*h*) de godtloosheyt brandt als vyer,
zy is niet slechts als een smeulend vonksken; maer, zy
heeft openlyk het hoogste toppunt bereikt, even als eene
vlam die het dak uitslaet: doornen ende distelen van
booze lieden sal sy verteeren: voor zoo ver de boos-
doenders, zich zelven, door hunne godloosheid, een schroo-
melyk verderv berokkenen zullen: ende dat vuur sal aen-
steken de verwerrede struycken des wouts, en het
gansche bosch van het Israëlietische volk verteeren; het
zijn vlammen die haer verheven hebben [*als*] de
verheffinge des roocks; zoodat men de verwoesting des
volks van verre zal kunnen aenschouwen.

18. Van wegen de verbolgenheyt des HEE-
REN der heyrscharen, sal het geheele lant der tien
Stammen verduystert, en tot eenen rampzaligen toe-
stand gebracht worden: ende 't volck sal zijn als
een voedsel des vyers, van Gods ontzachlyke gram-
schap, het volk zal onder en tegen elkander doldrivtig
woeden: d' een sal den anderen niet verschoonen,
niemand zal zijnen broeder verschoonen.

19. So hy ter rechterhant snijdt, afhouwt en ge-
weld pleegt, sal hy doch hongeren, ende so hy ter
slinckerhant eet en verslindt, en sal hy doch niet
versadigt worden: de onderlinge woede zal ontembaer
we-

(*g*) Jes. 10: 6. (*h*) Jes. 5: 24. ende 24: 6.

wezen, een yegelick ſal het vleeſch ſijnes arms eten: elk zal zijne eigene landgenooten verwoesten.

20. De eene Stam zelvs zal de andere verdelgen. Manaſſe zal den Ephraim, ende Ephraïm den Manaſſe verſlinden, [*ende*] ſy ſullen te ſamen tegen Juda zijn: om allen deſen en keert ſijn toorn niet af, maer ſijne hant is nogh uytgeſtreckt, omdat de Israëlieten zich na dit alles nog verharden zullen, hangen hun nog al meerder rampen boven het hoofd.

Wy mogen uit deze voorzegging beſluiten, dat ſommige Ephraïmieten, die gevlucht waren, in het land van Israël wedergekeerd zijn, en onder elkanderen ſchroomelyke verwoestingen hebben aengericht. En reeds te vooren zijn buiten twijfel zulke dingen gebeurd, geduurende de beroerten in den laetſten tijd van het Rijk der X Stammen.

HET X. KAPITTEL.

Het vervolg der voorige bedreigingen over Israël, vs. 1-4 Vs. 5. volgt eene nieuwe Prophetie, omtrent den Koning van Asſyrien.

1. WEe den onrechtvaerdigen Richteren, den genen die ongerechte inſettingen inſetten, en onrechtvaerdige wetten maken, ende den geheim-ſchrijvers van zulke Overheden, die zulke wetten welke de Ingezetenen moeyte en kwelling veroorzaken, voorſchrijven;

2. Om de arme van 't recht af te wenden, ende om het recht der elendigen mijnes volcks te rooven; op dat de weduwen hare buyt worden, ende op dat ſy de weeſen mogen plunderen.

3. Maer wat ſult gylieden doen ten dage der beſoeckinge, ende der verwoeſtinge, [*die*] van verre uit het land der Asſyriers komen ſal? wat zult gy dan tot uwe redding by de hand nemen? tot wien

ſult gy vlieden om hulpe? ende waer ſult gy uwe heerlickheyt, den luister en het vermogen van uw Koningrijk, te pande laten?

4. Dat elck-een wie hy ook wezen mag, van den Koning af tot den geringſten toe, ſich niet en ſoude buygen onder de gevangene, ende vallen onder de gedoodde? Om allen deſen en keert ſijn toorn niet af, maer ſijne ſtraffende hant is nogh uytgeſtreckt, en des HEEREN ſtrafgerichten zullen geen einde nemen, voor dat het geheele volk van Israël, of gedood is, of gevangelyk wechgevoerd.

Met vs. 5. had weder het nieuwe Kap. moeten aenvangen. Hier begint eene Prophetie omtrent den Koning van Asſyriën. Wy onderſcheiden 'er in, I. Eene voorzegging omtrent den inval, van den Asſyriſchen Koning, in het land van Juda, vs. 5-14. II. Omtrent zijnen ondergang, nadat hy aen het Godlyk oogmerk zou voldaen hebben, vs. 15-19. III. Eene bemoediging aen Gods volk, om onder alle die rampen wel getroost te wezen, vs. 20-34.

5. (*a*) Wee den Aſſyrier [*die*] de roede mijnes toorns is, en het werktuig van het welk ik my bedien, zegt de HEER, om mijn zondig volk te ſtraffen, ende mijne grimmigheyt is een ſtock in hare hant, hy is de ſtok, met welken Ik Israël geſlagen heb.

6. Ick ſal hem met zijne heirbenden ſenden tegen Israël, het welk een huychelſch en godloos volck is, ende ick ſal hem bevel geven, om zijne wapenen te wenden tegen het gemelde volck, het welk het voorwerp is mijner rechtvaerdige verbolgenheyt: op dat hy den roof roove, ende plundere de plunderinge, ende ſtelle het ter vertredinge, (*b*) gelijck het ſlijck der ſtraten, en het eindelyk geheel verdelge.

7. Hoe-

(*a*) Jeſ. 3: 1. Jer. 25: 9. Ezech. 21: 9. (*b*) Jeſ. 5: 25.

7. Hoewel hy het soo niet en meynt, noch sijn herte alsoo niet en denckt, dat hy slechts een werktuig is in mijne hand, om een beweldadigd maer ondankbaer volk te straffen; maer hy sal in sijn herte hebben te verdelgen, ende uyt te roeyen niet weynigh volckeren. Het oogmerk van den Asſyrischen Koning, is alleen om zijne heerschappy wijd en zijd uit te breiden.

8. Want hy is zeer hoogmoedig, en handelt enkel uit heerschzuchtige beginselen; daerom seyt hy by zich zelven: Hoe zeer ben ik verheven boven andere Alleenheerschers! Zijn niet mijne Vorsten en dienaers, al t'samen in aenzien en vermogen, gelijk aen de Koningen van andere volken?

9. Hoe voorspoedig zijn mijne wapenen! hoe roemruchtig zijn mijne overwinningen? Is niet Calno, die overoude stad, welke reeds ten tijde van NIMROD gebouwd was, Gen. 10: 10. gelijck de stad Carchemis, aen de rivier de Euphraet, genoodzaekt geweest voor mijne wapenen te bukken? is Hamath eene voorname stad van Syriën, niet even gelijck Arpad in mijne handen gevallen? is niet Samaria de hoofdstad van het Rijk der X Stammen, even gelijck Damascus, de hoofdstad van Syriën, voor mijne wapenen bezweken?

10. Gelijck als mijne hant gevonden en overwonnen heeft de Koninckrijcken der afgoden, welke elk op zijnen byzonderen God vertrouwden; of schoon hare gesnedene beelden beter en machtiger zijn, dan [*die*] van Jerusalem, ende dan [*die*] van Samaria, de kracht van mijne wapenen hebben zy evenwel niet kunnen wederstaen.

De Asſyrische Koning sprak als een blinde Heiden, die den eenigen en waren God niet kende; en daerom stelde hy JEHOVAH, den waren God van Jerusalem, in denzelvden rang, met de gewaende Beschermgoden der volken, en met de afgoden en beelden die ook in 't Joodsche land gediend werden, verg. 2 Kon. 18: 22, 33-35.

11. Gelijck als ick gedaen hebbe aen Samaria, ende aen hare afgoden, soude ick alsoo niet kun-

nen doen aen Jerusalem, ende aen hare afgoden? Dan, deze Godslasterlyke trotschheid van den Assyrischen Koning zal niet ongestraft blijven.

12. Want het sal geschieden, als de Heere, de rechtvaerdige Richter, een eynde sal gemaeckt hebben van al sijn werck op den bergh Zion, ende te Jerusalem, en door den Assyrier als een werktuig zijne oordeelen aen het Joodsche volk zal volbracht hebben: dan sal ick, zegt JEHOVAH, de eenige en ware God, te huys soecken de vrucht der grootscheyt des herten des Konings van Assyrien, ende de pracht van de hoogheyt sijner oogen. Ik zal hem, over zijne onverdraeglyke trotschheid, gevoelig straffen.

13. Om dat hy in zijne opgeblazenheid geseyt heeft, Door de kracht mijner hant hebbe ick 't gedaen, ende door mijne wijsheyt; alle mijne overwinningen, heb ik aen mijne dapperheid en wijsheid te danken; want ick ben verstandigh en van een groot beleid: ende ick hebbe de lantpalen der volckeren wechgenomen, landen by landen aen mijne heerschappy gehecht, ik heb volken by volken overweldigd, zoodat hunne oude landscheidingen nu ten onbruik geworden zijn; ende ik hebbe haren voorraet en rijkdommen geroost, ende hebbe als een geweldige, als een onverwinbaer held, de inwoonders doen nederdalen en aen mijne macht onderworpen; of, volgens eene andere lezing: *ik heb veele zittende doen nederdalen*, ik heb veele Koningen van de Throonen gebonst, op welke zy zaten.

14. Ende mijne hant heeft gevonden en overmeesterd het vermogen en de rijkdommen der volcken, en dit heeft my even zoo weinig moeite gekost, als dat iemand eenen nest van vogelen uithaelt, ende ick hebbe zelvs alle de schatten van het gantsche aerdrijck te samen geraept, gelijck men de eyeren die verlaten zijn, te samen raept: ende daer en is niemant geweest, die eenen vleugel verroerde, of den beck opdede, of piepede. Niemand durvde zich tegen my verzetten. Wanneer men een

nest

nest uithaelt, zal de vogel nog piepen, zijne vleugelen ſterk verroeren, en rond vliegen; maer, toen ik my meester maekte van de ſchatten der aerde, was 'er niemand onder de volken, die kikken durvde of zijne hand tegen my uitſteken.

15. Ondertusſchen is deze trotſche Koning, niet anders dan een werktuig in Gods hand; die zich van zijne wapenen bedient, om einden te bereiken welke hem geheel onbekend zijn. Hoe onbetamelyk is het derhalven, dat deze trotsaert alles aen zijne macht en wijsheid toeſchrijvt? Sal een bijle haer beroemen tegen dien die daer mede houwt? ſal een zage pocchen tegen dien dieſe treckt? als of een ſtaf beweegde de gene die hem opheffen? als men eenen ſtock opheft, en is 't geen hout? en zal dan de Asſyriſche Koning, die zoo weinig weet wat ik met hem voorheb, als een bijl of ſtok! die gekroonde aerdworm! zich beroemen tegen den hoogen God, die hem gebruikt als een werktuig in zijne hand, om de volken te ſtraffen?

16. Daerom ſal de Heere Heere der heyrſcharen, die het bewind voert over alle geſchapene wezens, onder ſijne vette of *vetheden*, eene magerheyt ſenden, door het doen verſmelten van zijn talrijk leger: ende onder ſijne heerlickheyt, onder zijn heirleger, het welk zijne voornaemſte heerlykheid is, (*c*) ſal hy die rechtvaerdig oordeelt, eenen pestilentie-brant doen branden, als de brant des vyers: zoodat 'er duizenden by duizenden, op eenen nacht zullen verteerd worden.

Dit is blijkbaer vervuld, door die ſchroomelyke ſlagting in het leger der Asſyriers, 2 Kon. 19.

17. Want de Allerhoogſte God, die het licht Iſraëls en hunne Verlosſer is, in duistere tijden van benauwdheid, ſal den Koning van Asſyriën tot een verteerend vyer zijn, ende ſijn Heylige, Israëls Godlyke Koning, zal hem worden tot een vlamme, welcke in brant

(*c*) Jeſ. 24: 6.

steken ende verteeren sal het gansche leger der Assyriers, als of alle zijne dappere soldaten sijne doornen ende sijne distelen waren, en dat op éénen en denzelvden dagh.

18. Oock sal hy die de Richter is der gansche aerde, verteeren de geheele heerlickheyt des wouts, dat is van het Assyrisch leger, het welk, van wegen de menigte der soldaten en der spiesfen, by een woud van boomen mag vergeleken worden; ende de heerlykheid sijnes vruchtbaren velts, voor zoo ver het leger der Assyriers, in het welk de soldaten digt op een staen, de vertooning maekt van eenen koorn-akker: deze verdelging zal plaets hebben, van der ziele aen tot den vleesche toe, van de bevelhebbers tot de gemeene soldaten: ende hy sal zijn, gelijck als wanneer een vaendrager versmelt en wechvlugt; zoo zullen ook de overgeblevenen van het talrijk leger der Assyriers, in alleryl wechvlieden en versmelten.

19. Ende de overgeblevene boomen sijnes wouts, de overgeblevene krijgslieden in zijn leger, sullen weynige in getale zijn, ja een jonge soudese gemakkelyk kunnen opschrijven.

20. Ende het sal geschieden te dien dage, dat het overblijffel Israëls, ende de ontkomene des huyses Jacobs, die naer Jerusalem zullen gevlucht, en door de wonderdadige nederlage der Assyriers zullen behouden zijn, niet meer steunen en sullen op dien Koning van Assyriën, diese als eene roede in 's HEEREN straffende hand, geslagen heeft: maer sy sullen steunen op den HEERE den Heyligen Israëls, oprechtelick.

21. Het overblijffel sal wederkeeren, na het vluchten der Assyriers, tot den HEER om op Hem te vertrouwen, het overblijffel Jacobs, tot den stercken Godt, om op Hem te steunen.

De Propheet schijnt hier het oog te hebben op den naem van zijnen zoon SCHEARJASCHUB, Kap. 7: 3. En deze belovte is ook vervuld ten tijde van Koning HISKIAS: na den aftocht der Assyriers zijn de Joden zonderling gezegend, 2 Chron. 32: 27. waeruit wy mogen besluiten, dat het gros van het

het volk toen ook hunne wegen verbeterd hebben. — Dit heeft ook plaets gehad by de wedergekeerde Joden, na de Babylonische gevangenis. — Maer, by uitnemendheid is deze voorzegging bewaerheid in de geloovige Joden, ten dage van den MESSIAS.

22. Want (*d*) of wel uw volck, o Israël, is gelijck het zant der zee, so en sal [*doch maer*] het overblijfsel daer van, tot de verlatene steden, en tot den dienst van den waren God wederkeeren: de verdelginge van een groot gedeelte des Joodschen volks is vastelick besloten, en zal, eer de Asſyriers wonderdadig verslagen zijn, zekerlyk ter uitvoering gebracht worden. Het oordeel het welk God over u zal uitoefenen, zal overvloeyende zijn, en zich als een vloed over uw volk verspreiden; maer, het zal zijn met gerechtigheyt, vermids gy deze straf dubbel verdiend hebt.

23. Want (*e*) een verdelginge, die vastelick besloten is, sal de Heere HEERE der heyrscharen doen in het midden deses gantschen lants.

24. Daerom, omdat ik op de gezegde wijs met de Asſyriers zal handelen, seyt de Heere HEERE der heyrscharen alsoo, En vreest niet, gy mijn geloovig volck dat te Zion woont, en my aldaer in waerheid dient, vreest niet voor Assur; als hy u met de roede sal slaen, ende hy sijnen staf tegen u sal opheffen, en u dreigen onder zijne dienstbaerheid te brengen, nae de wijse der Egyptenaren: zoo als gy in voorige eeuwen van de Egyptenaers gehandeld zijt.

25. Want nogh een kleyn weynigh, so sal volbracht worden de voorheen gemelde gramschap ende mijn toorn aen de Asſyriers, tot harer vernielinge, door eene wonderdadige slagting in hun leger.

26. Want de HEERE der heyrscharen sal tegen hem, door zijn wonderdoend Alvermogen, een

(*d*) Rom. 9: 27, 28. (*e*) Jes. 28: 22.

geesfel en geweldige flagting verwecken, gelijck de slachtinge was aen de rotze Orebs: wanneer de Midianieten wonderdadig verslagen zijn, verg. Richt. 7: 25. ende [*gelijck*] (*f*) sijn staf over de zee was, toen PHARAO met zijn leger, in eenen nacht, in den Arabischen zeeboezem verzwolgen werd, verg. Exod. 14. den welcken zelvden staf hy verheffen sal over de Assyriers, om hen wonderdadig en op eenen nacht te verdelgen, nae de wijse der Egyptenaren.

27. Ende het sal geschieden ten selven dage, dat sijn last sal afwijcken van uwen schouder, ende sijn jock van uwen halse: ende het jock sal verdorven worden, alle zijne pogingen, om u onder zijne dienstbaerheid te brengen, zullen eensklaps geheel verydeld worden; om des Gesalfden wille, om Koning HISKIAS wil; of liever om MESSIAS wil, die uit het Koninglyk zaed van DAVID moet voortkomen.

28. Ik zie door den Prophetischen Geest, reeds den Assyrischen Koning aenrukken! ik zie hem reeds in het land van Israël invallen! Hy komt met zijn ontzachlyk leger te Ajath, in de landstreek van de verwoeste stad Ai, Jos. 10: 1. hy treckt door Migron, in het ervdeel van BENJAMIN: 1 Sam. 14: 2. te Michmas, de naest by gelegen stad, leyt hy sijne gereetschap af: *zijne vaten*, het reistuig het welk hy het minst noodig heeft, om des te spoediger voort te rukken.

29. SANHERIB en zijne Krijgsknechten snellen spoedig voort. Sy trecken door den doorgangh der twee steenklippen, 1 Sam. 14: 4, 5. te Geba houden sy hare vernachtinge: Rama beeft, Gibea Sauls vlucht, en wordt van de Ingezetenen verlaten, die zich naer Jerusalem begeven.

30 Roept luyde met uwe stemme, schreeuwt van angst, gy dochter en Inwooneres van de stad Gallim: 1 Sam. 25: 44. dat uwe klaegstem zich verheffe, laetse hooren zelvs tot Laïs toe, om de inwooners te waer-

(*f*) Exod. cap. 14.

waerſchouwen, o elendige Anathoth, die reeds door de plunderende Asſyriers overrompeld zijt.

31. Al wat in Madmena woont vliedt wech, de inwoonders van Gebim vluchten met hoopen.

32. De dwingeland nadert Jeruſalem. Nogh een dagh blijft hy te Nob, en ſlaet aldaer zijn hoofdleger neder: hy ſal ſijne hant bewegen en de verſchrikkelykſte bedreigingen doen, [*tegen*] onze prachtige hoofdſtad, den bergh der dochter Zions, den heuvel Jeruſalems.

Hier wordt de legertocht van SANHERIB zeer levendig afgeſchilderd, in de verbazende ſnelheid met welke hy het land, vooral het ervdeel van BENJAMIN, overſtroomt, en regelrecht op de hoofdſtad aentrekt.

33. [*Doch*] ſiet, de Heere HEERE der heyrſcharen, die alle ſchepſelen in zijne hand heeft, zal SANHERIB ſtuiten, juist op dien tijd wanneer hy zich verbeeldt reeds meester te zijn van Jeruſalem: de HEER ſal met gewelt en door eene wonderdadige ſlagting, de tacken, de voornaemſte bevelhebbers van het Asſyriſche leger, afkappen, ende die hooge van ſtature zijn, ſullen nedergehouwen worden, ende de verhevene ſullen vernedert worden.

34. Ende voorder zal de ſlagting zich uitſtrekken tot het gros van het leger: hy die hooger is dan de hooge, ſal even als met yſer de verwerrede ſtruycken des wouts, de verſchrikte ſoldaten in het Asſyriſche leger, omhouwen: ende de Libanon, het geheele leger van SANHERIB, het welk zich vertoont als het woud op den Libanon, ſal vallen door de hand van den Heerlicken en krachtigen Engel, van welken de HEER zich ten dien einde bedienen zal.

Nimmer kan 'er eene voorzegging duidelyker vervuld zijn, dan deze, in den met Godslasterlyke ſnorkeryen verzelden aentocht en de wonderdadige verdelging van het Asſyriſche leger, ten tijde van Koning HISKIAS. Men vergelijke 2 Kon. 18 en 19, en houde dan in 't oog dat dit eene Godſpraek is, zeer waerſchijnlyk reeds in ACHAZ tijd gedaen, om zich over het Godlyke van die voorzegging te verwonderen.

HET XI. KAPITTEL.

Eene beschrijving van den MESSIAS, *zoo ten aenzien van zijne afkomst als personeele hoedanigheden, vs.* 1-5. *en eene teekening van zijn luisterrijk Koningrijk, vs.* 6-16. *maken den hoofd-inhoud uit van dit Kapittel.*

DAt hier van den MESSIAS en zijn Koningrijk gesproken wordt, is allerblijkbaerst. — De eigenschappen en hoedanigheden, welke aen den hier bedoelden Koning worden toegeschreven, kunnen op niemand anders dan op den MESSIAS worden toegepast. — Deze is het, die de gaven van den Heiligen Geest zonder mate ontvangen heeft, vs. 2. die onfeilbaer is in het recht spreken, vs. 3. en wiens regeering een Koningrijk des vredes is, vs. 6-8. — Hier komt het beslisschend gezach van PAULUS nog by, die deze Prophetie rechtstreeks op den HEER CHRISTUS te huis brengt, Rom. 15: 12. — Om nu niet eens te spreken van veele gelijkluidende Prophetiën in dit zelvde Boek, welke ontegenzeggelyk handelen van den MESSIAS en zijn Koningrijk, en van de bekeering der Heidenen, welke vs. 10. allerduidelykst voorspeld is.

Eéne schijnbare bedenking is 'er maer overig; zy is ontleend uit het verband van zaken. — In het onmiddelyk voorgaende Kap. zou men kunnen denken, is de wonderdadige slagting voorspeld, welke de HEER, ter verlossing van de Joden, in de dagen van Koning HISKIAS, onder het leger der Asfyriers zoude aenrichten; maer, welk een aenmerkelyke sprong zou hier plaets hebben, van de gemelde slagting tot het Koningrijk van den MESSIAS! en welk een verband is 'er tusschen het een en ander? — Dan, wy antwoorden, dat het by de Propheten, en byzonder by JESAIAS, gansch niet ongewoon is,

van

van nog vroegere tijden dan die Kap. 10. vermeld zijn, onmiddelyk over te gaen tot de dagen van den MESSIAS, verg. Kap. 8: 14. — De Propheet wijst ons aen, door den Koppelletter ו, welke de Onzen door *want* vertaeld hebben, dat 'er een onmiddelyk verband zy, tusschen het gene Kap. 10. is voorgedragen, en tusschen het gene hier Kap. 11. zal voorspeld worden. Wy zouden het liever door *ende* overzetten: te weten, in het slot van Kap. 10. was voorspeld, dat de boom en het woud van Assyriën geheel zou worden afgehouwen; maer, de Propheet laet 'er Kap. 11. aenstonds op volgen, by tegenstelling, dat het geheel anders gaen zoude met het huis van DAVID. Deszelvs tronk zou wel worden afgehouwen: maer evenwel, 'er zou nog ééne scheut uit voortkomen, die de geheele waereld aen zijne heerschappy onderwerpen zoude. — Dit onderstelt allerduidelykst, dat de boom van DAVIDS huis, na de merkwaerdige verlossing ten tijde van Koning HISKIAS, door veelerlei oordeelen, van tijd tot tijd aenmerkelyk zoude besnoeid worden; maer, hoe zeer die Tronk mogt gesnoeid worden, hy zou niet uitsterven, 'er zou een Rijsken, eene jonge Scheut uit voortkomen, voor welke een Koningrijk van uitnemenden luister bestemd was.

1. Want of *ende* (*a*) daer sal een rijsken, een zeer tedere roede, voortkomen uyt den afgehouwenen tronck, uit den afgekapten stam van Isai, ende een scheute of jonge telg uyt sijne wortelen sal vrucht voortbrengen, uitspruiten, opwassen en groot worden.

De afgehouwen Tronk van ISAÏ. is hier de stam van DAVIDS huis, die naer ISAÏ den vader van DAVID genaemd wordt; de Propheet leert derhalven, dat de MESSIAS uit DAVIDS huis zoude voortkomen, en wel op zulken tijd wanneer het zelve diep vernederd was. — Maer, waerom wordt hier niet regelrecht van DAVID, maer van ISAÏ melding gemaekt? — Omdat ISAÏ hier wordt aengemerkt als

(*a*) Jes. 4: 2. Hand. 13: 22, 23.

de wortel, en DAVID als de stam van dien boom, uit welken de MESSIAS moet voortkomen.

De MESSIAS wordt hier geteekend als een *rijsken* en eene *scheute:* het wijst ons aen, dat Hy by zijne geboorte uit DAVIDS huis, zwak zoude zijn, van weinig aenzien en eene geringe verwachting. — Dan met dit alles, dit *rijsken* en deze *scheut zou vrucht voortbrengen*, opwassen en groot worden; de MESSIAS zou al vroeg blijken geven van de hooge waerdigheid van zijn persoon, en de gewichtige oogmerken, tot welke Hy in de waereld gekomen was.

De vervulling, is in de geschiedenis van den gezegenden JESUS van Nazareth allerduidelykst.

2. Ende die uitnemende persoon, hoewel in zeer onaenzienlyke omstandigheden geboren, zal met eenen zeer grooten overvloed van 's Geestes gaven overstort worden: want op hem sal de Geest des HEEREN, in grooten overvloed worden uitgestort, en bestendig op Hem blijven rusten: te weten, de Geest der wijsheyt, ende des verstants, (*b*) de Geest des raets, ende der sterckte, de Geest der kennisse ende der vreese des HEEREN.

Hier worden zes onderscheidene gaven van den Heiligen Geest opgeteld, maer het is niet gemakkelyk te bepalen, waerin het eigenlyk onderscheid gelegen zy.

De Geest der wijsheid en des verstands. Wijsheid en verstand, zijn twee hoog noodige hoedanigheden, niet alleen in eenen Leeraer, maer ook in eenen Koning. — Meer byzonder, zou men door de *wijsheid*, die hoedanigheid van den MESSIAS, aengemerkt als mensch, verstaen kunnen; waerdoor Hy de natuur en volmaektheden van God, het oogmerk van Gods werken en wegen, en het einde van zijne eigene zending, volmaektelyk verstaen heeft. Het *verstand*, zal dan meer bepaeldelyk de voorzichtigheid aenduiden, waerdoor men nauwkeurig acht geevt, wat men in onderscheidene omstandigheden doen of laten moet.

De

(*b*) Jes. 9: 5.

De Geest des raeds en der sterkte. De eerste gave wijst ons naer het vermogen, om anderen eenen heilzamen raed te geven; en de andere naer de standvastigheid van het gemoed, en eene onwankelbare gerustheid, in alle omstandigheden. — *De Geest der kennisse en der vreeze des* HEEREN. De *kennis des* HEEREN, in onderscheiding van de voorheen gemelde wijsheid, schijnt meer byzonder te zien, op eene werkdadige kennis van en eene hartelyke lievde tot God. *De vrees des* HEEREN sluit niet alleen den eerbied voor God in, maer ook de gehoorzaemheid aen zijne geboden.

De HEILIGE GEEST wordt hier de Geest *van deze gaven* genaemd, omdat Hy 'er de oorzaek en werkmeester vàn is. De gaven van den Heiligen Geest zouden aen den MESSIAS, nae zijne menschelyke natuur, worden medegedeeld; en even daerdoor zou Hy, met de gemelde hoedanigheden, worden toegerust.

3. Ende sijn riecken sal zijn in de vreese des HEEREN: of *hy zal de vrees des* HEEREN *rieken*, Hy zal een byzonder welgevallen hebben in de vrees des HEEREN, en daerom aen zulken, die den HEER vreezen, eene onderscheidende achting toedragen: ende hy en sal nae 't gesichte sijner oogen niet richten; hy en sal oock nae 't gehoor sijner ooren niet bestraffen. Hy zal, in eenen tijd, wanneer 'er vele geveinsden wezen zullen, niet nae de uiterlyke vertooningen der menschen oordeelen.

4. Maer hy sal de arme en geringe, zoo wel als de vermogende en aenzienlyke, zonder aenneming des persoons, met gerechtigheyt richten, en hen tegen alle onderdrukking beschermen, ende de sachtmoedige des lants met rechtmatigheyt bestraffen en richten: doch, met de vyanden van zijn Koningrijk, zal hy gansch anders handelen: want hy sal de Joodsche aerde slaen met de roede sijnes monts, ende met den adem sijner lippen sal hy den godtloosen dooden, voor zoo ver hy den hardnekkigen Joden hunnen schroomelyken ondergang bedreigen en voorspellen zal.

5. Want de gerechtigheyt, waerdoor Hy zijn Koningrijk, volgens de allerbillykste wetten bestuurt, sal de gordel sijner lendenen zijn: deze deugd zal Hem op het naeuwst aenkleven, gelijk een gordel kleevt aen de lendenen van eenen man, en zich in alle zijne daden en handelingen openbaer maken: oock sal de waerheyt, in het vervullen van alle de belovten, welke Hy aen zijn volk gedaen heeft, in dien zelvden zin, de gordel sijner lendenen zijn.

De vervulling van deze Godspraek, in alle de opgenoemde byzonderheden, is even bekend. — Wie weet niet, hoe de gezegende JESUS de gaven van den Heiligen Geest, vooral by zijnen doop, zonder mate ontvangen hebbe, volgens vs. 2. — Ook heeft Hy, reeds in zijne omwandeling hier op aerde, met eene onfeilbare doorzichtigheid, de vroomen van de geveinsden onderscheiden, volgens vs. 3. Zie by voorbeeld Joh. 2: 24, 25. 4: 64. 7: 24. 8: 15. enz. — Hy heeft de Joodsche aerde, met de roede van zijnen mond geslagen, en den schroomelyken ondergang der Joden allerduidelykst voorspeld Matth. 24. — Voorts heeft het geen betoog noodig, dat Hy zijne gerechtigheid en waerheid, in het bestuuren van zijn Koningrijk, allerwegen openbaer make.

Hierop volgt de beschrijving van MESSIAS *Koningrijk vs.* 6-16. *Er zou een algemeene vrede en eendracht heerschen vs.* 6-9. *Wijders wordt de algemeene bekeering der Heidenen beloovd vs.* 10. *als mede de wederbrenging der verstrooide Joden vs.* 11-14. *en de vernedering der Koningrijken van Egypte en Assyrien vs.* 15, 16.

6. Ende 'er zal een algemeene vrede en eendracht heerschen: (*c*) de verscheurende wolf zelvs sal met het weerloze lam verkeeren, ende de luypaert by den geytenbock nederliggen: ende het kalf, ende de jonge leeuw, ende het mestvee t'samen, ende een kleyn

(*c*) Jes. 65: 25. Hos. 2: 17.

kleyn jonſken ſalſe drijven, zoo mak zullen de wilde roovdieren wezen.

7. De koe ende de beyrinne ſullen t'ſamen vreedzaem weyden, hare jongen ſullen [*t'ſamen*] nederliggen, ende de leeuw ſal niet meer andere dieren verſcheuren, maer hy zal ſtroo gras en hooi eten, gelijck de oſſe.

8. Ende de vergivtige dieren zullen geen ſchadend vermogen meer hebben: zelvs een weerloos ſoogkint ſal ſich vermaken over het hol van een adder, zonder dat 'er eenig kwaed te vreezen zy: ende een geſpeent kint ſal ſijne hant uytſteken in den kuyl des baſiliſken, en geen het minſte nadeel lijden.

9. Men ſal nergens leet doen, noch verderven op den gantſchen bergh mijner heyligheyt, in den ganſchen omtrek der Christelyke Kerk: want de aerde ſal vol kenniſſe des HEEREN zijn, gelijck de wateren den [*bodem der*] zee bedecken.

De teekening vs. 6-9ᵃ. moet zekerlyk zinbeeldig worden opgevat. — Zonder ons in de byzonderheden in te laten, wordt 'er in het algemeen voorſpeld:

A. Dat menſchen van eenen wreeden en woesten aert, die in zoo ver, by wolven, beeren, leeuwen, en dergelijke dieren, en ook zulke die, wegens hunne meer bedekte en listige boosaertigheid, by adders en bazilisken, mogten vergeleken worden, door de prediking van het Euangelie, geheel zouden veranderd, beſchaevd en verzacht werden.

B. Dat vele woeste en barbaerſche volken, tot de gemeenſchap der Kerke, zouden worden toegevoegd.

C. Dat de verdervende oorlogen, en onderlinge verwoestingen, onder de Christen volken, zouden ophouden.

Het middel, door het welk deze zeer aenmerkelyke verandering ſtond veroorzaekt te worden, zou de prediking van het Euangelie wezen, en de kennis des HEEREN, welke zich wijd en zijd, over den aerdbodem verſpreiden zoude vs. 9ᵇ.

De *kennis des* HEEREN is de erkentenis, eerbied, en gehoorzaemheid van en jegens den hoogen God, welke door het Euangelie zou voortgeplant worden. Deze zou de aerde vervullen, en als het ware, gelijk een vloed overſtroomen; zoo vervullen, als de wateren den onoverzienbaren Oceaen tot eene peilloze diepte vervullen.

Deze Voorzegging is wel eenigermate vervuld, in de eerſte eeuwen van het Christendom, toen 'er vele woeſte volken, uit de Heidenen, tot de gemeenſchap der Christelyke Kerk zijn toegevoegd; maer in den volſten nadruk, vooral met opzicht tot den algemeenen vrede en de uitgebreidheid der kennisſe, zal zy bewaerheid worden, in den nog toekomenden heerlyken ſtaet der Kerke.

10. Want het ſal geſchieden ten ſelven dage, wanneer de Kerk van CHRISTUS in vollen luister bloeien zal, dat de nog onbekeerde Heydenen nae den MESSIAS, die ſcheut uit den (*d*) wortel Iſai vergel. 1. die ſtaen ſal tot een baniere der volckeren, om de Natien onder dezelve te verzamelen, ſullen vragen en tot dien grooten Koning de toevlucht nemen, ende ſijne ruſte, de rustplaets van den MESSIAS, elk een Tempel, in welken Hy gediend wordt, ſal heerlick zijn, en de kennelykſte proeven vertoonen van zijne heerlyke tegenwoordigheid.

11. Want of *ende* het ſal geſchieden te dien dage, wanneer de volheid der Heidenen zal zijn ingegaen, dat ook gansch Israël zal zalig worden: wanneer de Heere ten anderen male ſijne hant aenleggen en zijn Alvermogen te koste leggen ſal, om weder en ten anderen male, op ſoortgelijk eene wijs, als by de ſlaking der Babyloniſche gevangenis, te verwerven en tot zijnen dienst te doen wederkeeren, het overblijfſel ſijnes volcks Israël; 't welck overgebleven ſal zijn van Aſſyrien, werwaerts de X ſtammen zijn wechgevoerd 2 Kon. 17, ende van Egypten, werwaerts Ptolomæus Laguszoon vele Joden ge-

(*d*) Rom. 15: 12.

gevoerd heeft, ende van Pathros, op de grenzen van Ethopien, ende van Moorenlant of Arabien, ende van Elam of Perfien, ende van Sinear of Mefopotamien en Babylonien, ende van Hamath of Syrien, ende van de eylanden der zee, ende kortom, van alle plaetfen der waereld, in welke zy, zedert de verwoesting van Jerufalem door Titus Vespafianus, verftrooid zijn.

12. Ende hy fal eene baniere oprichten, tot een teeken van verzameling, onder de Heydenen, ende hy fal de verdrevene Ifraëls verfamelen, ende de verftroyde uyt Juda vergaderen van de vier eynden des aerdrijcks, en uit alle waerelddeelen, in welke zy zullen verftrooid wezen.

13. Ende alsdan zal 'er een zeer aengename vrede heerfchen, onder de bekeerde Israëlieten: de nayver, welke thans plaets heeft, tusfchen het Koningrijk van Juda en dat der X ftammen; zal alsdan geheel onbekend wezen; de nijt Ephraims fal wechwijcken, ende de tegenpartijders van Juda fullen uytgeroeyt worden: Ephraim en fal Juda niet benijden, ende Juda en fal Ephraim niet benaeuwen.

14. Maer fy fullen te zamen, en als leden van één lichaem, de Philiftijnen op de fchouder vliegen, om hen, met geestelyke wapenen, te overwinnen en aen het Euangelie gehoorzaem te maken: Op deze wijs, zullen de bekeerde Joden handelen, met de Philiftijnen, die volken, die tegen 't weften, en naer de zee woonen, [*ende*] fy fullen t'famen die van 't ooften berooven en aen zich onderwerpen, in gehoorzaemheid des geloovs: [*aen*] Edom ende Moab fullen fy hare handen flaen, ende de kinderen Ammons fullen haer gehoorfaem zijn. Met een woord, de bekeerde Joden zullen zich onvermoeid beyveren, om de nog onbekeerde Heidenen aen den MESSIAS te onderwerpen.

15. Oock fal de HEERE alles, wat de wederkeering der verftrooide Joden zou kunnen hinderlyk zijn, uit den weg ruimen. Daertoe zal hy den inham of tong der roode zee, die Arabien van Egypten affcheidt, verban-

nen en geheel doen opdroogen: de HEER zal alles, wat de wederkeering der Joden zou kunnen hinderen, uit den weg ruimen; op soortgelijk eene wijs, als Hy gedaen heeft, toen hy Israël, by den uittocht uit Egypten, dwars door de roode zee henen leidde, ende hy sal sijne almachtige hant bewegen tegen de Euphraet, die groote riviere, door de sterckte sijnes wints: ende hy sal deselve slaen in de seven stroomen, om daer door het water van die rivier afteleiden, ende hy sal dusdoende maken, dat men met schoenen of droogvoets daer door sal gaen. Met een woord; de HEER zal, door zijn Alvermogen, alles toebrengen, het welk zal kunnen dienen, om de wederkeering der verstrooide Joden te bevorderen en gemakkelyk te maken.

16. Ende daer sal overal een gebaende wegh zijn voor het overblijffel sijns volcks, dat overgebleven sal zijn van Assur en alle de volgende verstroojingen, gelijck als Israël geschiedde ten dage doe het (e) uyt Egyptenlant optoogh, toen 'er wegen gebaend werden, door de roode zee en de Jordaen henen.

HET XII. KAPITTEL.

Ten slotte dezer voorzegging geevt de Propheet den lovzang op, welke de wedergekeerde Joden, in het laetst der dagen, zullen opheffen.

1. ENde te dien selven dage sult gy, in de personen van uwe laetste naneven, seggen, Ick dancke u, HEERE, dat gy toornigh op my geweest zijt: [*maer*] uw toorn is afgekeert, of *dat uw toorn is afgekeerd*, en ten laetsten een einde genomen heeft, of-

(e) Exod. 14: 29.

offchoon gy toornig op my geweest zijt, en ons volk eeuwen lang, uwe rechtmatige gramſchap hebt doen ondervinden: maer nu hebt Gy al dat leed vergoed, ende gy trooſt my, en verblijdt ons volk by uitnemendheid.

2. Siet, elk merke wel op, Godt is mijn heil, onze merkwaerdige verloſſing hebben wy, alleen aen Gods macht en goedheid te danken; ick ſal daerom ook voor het vervolg vertrouwen ende niet vreeſen: want de HEERE HEERE is mijn ſterckte, op wien ik veilig vertrouwen kan, ende mijn pſalm, het onderwerp van mijne blijde dankzegging, ende hy is my tot heyl geworden.

3. Ende gylieden mijne beweldadigde volksgenooten, ſult het (*a*) water der vertroosting ſcheppen met vreugde uyt de woorden van het Euangelie, die de fonteynen des heyls zijn: op ſoortgelijk eene wijs, als de oude Israëlieten by uitnemenheid verkwikt werden, toen zy, op den tocht naer Kanaan, de fonteinen te Elim aentroffen.

4. Ende gy ſult te dien ſelven dage ſeggen, in uwe laetſte naneven, om de een den anderen tot dankbaerheid op te wekken: Dancket den HEERE, roept ſijnen name aen met lovzangen, maeckt ſijne daden bekent onder de volckeren: (*b*) vermeldt dat ſijn naem verhoogt is, en dat Hy zijne Volmaektheden aen ons volk blijkbaer verheerlykt hebbe.

5. Pſalmſingt den HEERE, want hy heeft heerlicke dingen, aen ons volk gedaen, ſulcks zy bekent op den gantſchen aerdbodem.

6. Juycht ende ſingt vrolick, gy inwoonderſſe van Zion, alle gy bekeerde en wedergekeerde Joden; want de Heylige Iſraëls is groot in 't midden van u.

(*a*) Joh. 7: 37, 38. (*b*) Joh. 17: 1, 4, 6, 26.

HET XIII. KAPITTEL.

Tot dus ver had de Propheet ettelyke Godspraken voorgedragen, welke betrekking hadden, op de Koningrijken van Juda en Israël. Met dit Kapittel beginnen eenige Voorzeggingen, omtrent de oordeelen, welke de HEER *over de Heidensche volken zou uitoeffenen; deze loopen door tot het einde van Kap. 23. Deze bundel van Godspraken, welke de Heidenen betreffen, begint met eene Voorzegging, omtrent den ondergang der Babylonische Monarchy, welke door de Meders zou vernietigd worden. — Deze Prophecy strekt zich uit, tot Kap. 14: 27. — Wy onderscheiden 'er in; A. Het opschrivt vs. 1. B. De voorzegging zelvs vs. 2. en vervolgens.*

1. DE Last Babels, dien Jesaia de sone Amoz gesien heeft.

BABEL beteekent de Heerschappy van Babel, en byzonder de zeer beroemde Rijkszetel van dat Koningrijk. — Deze Monarchy was, in zeer vroege tijden, door NIMROD gesticht; die Babel verkoos tot den zetel van zijn Koningrijk Gen. 10. — In volgende tijden, hebben de Assyriers dit Koningrijk aen hunne Monarchy onderworpen; zijnde Babel, de hoofdstad, door hen vernieuwd, vergroot en versterkt. Geduurende eenen geruimen tijd, zijn de Babelsche Koningen, als Vasallen en Leenmannen, aen den Assyrischen Monarch, onderworpen gebleven. Maer even na den dood van SANHERIB, na dat de Meders het juk der Assyriers hadden afgeworpen, zijn de Babyloniers hun voorbeeld gevolgd; gelijk blijkt uit de bezending, door MERODACH BALADAN aen HISKIA gedaen na zijne verlossing van de Assyriers. En schoon kort daerna, onder de regeering van MANASSE, EZARHADDON Babel weder innam, werwaerds hy

hy den gevangenen MANASSE liet overbrengen; is echter NABOPOLASSER, Opperveldheer der Asſyriers, de Vader van NEBUCADNEZAR, op nieuw afgevallen: die den roem wechdroeg, dat hy Babel tot een onafhangelyk Koningrijk maekte. NEBUCADNEZAR heeft den luister en de majeſteit van dit Koningrijk aenmerkelyk vergroot, en, na de verdelging van Ninive, den Asſyriſchen Rijkszetel, het zelve tot de voornaemſte Monarchy in het Oosten gemaekt; welke zich wijd en zijd uitbreidde, van de rivier den Tigris, tot aen Egypte. — Deze NEBUCADNEZAR is het geweest, die het Koningrijk van Juda vernietigd, Jeruſalem verwoest, den Tempel verbrand, en de Joden gevangelyk naer Babel wechgevoerd heeft.

Het oorſprongelyk woord, door *last* vertaeld, zegt eigenlyk eene gewichtige en verhevene rede, welke over het een of ander onderwerp gehouden wordt; en is derhalven geſchikt, om allerlei Godſpraken aen te wijzen, byzonder de zulke, welke ten aenzien der manier van voorſtel, naer het verhevene trekken; en allerbyzonderst zulke die bedreigend zijn. — *De last Babels* is gevolgelyk, eene bedreigende Godſpraek omtrent Babel.

Dezen last heeft JESAIA, *de zoon van* AMOS *gezien.* Het geevt niet alleen te kennen, dat hem de zaken, welke hier voorſpeld worden, door God geopenbaerd zijn; maer ook byzonder dat deze dingen hem, door middel van een Prophetisch gezicht, aen zijne verbeelding vertoond zijn, zoodat de toekomſtige lotgevallen van Babel zoo klaer voor zijnen geest geſchilderd wierden, als of hy dezelve werkelyk, met zijne lichamelyke oogen gezien had. — Uit kracht van deze ſchildery, welke hem in een Godlyk gezicht vertoond was, voert de Propheet den hoogen God, als eenen Koning in; op wiens hoog bevel een krijgsbanier wordt opgericht, op eenen hoogen berg, om de vyandelyke heirbenden van vreemde Vorſten te verzamelen, welke dezen krijgstocht tegen Babel ondernemen zouden. Wijders vertoont hy de vereenigde krijgsbenden, ten ſtrijde toegerust, en God zelven, als dat heirleger monſterende. Vervolgens ſchildert hy den optocht van dat machtig heirleger, de ver-

woesting en schrik, welke het zelve alomme verspreidt, de verbystering en ellenden der Babyloniers, welke in hun uiterste verderv eindigen. En om de heerlykheid dezer Godspraek recht te gevoelen, merke men op, dat dezelve gedaen is in een tijd, toen, en de Babyloniers, en de Meders, nog onderhoorig waren aen de Asfyrische Monarchie.

Maer wat was het oogmerk van deze Godspraek? — Om een vertoog te geven van de Godlyke rechtvaerdigheid, omtrent de afgodische vyanden van zijn volk, welke, offchoon de HEER hen gebruikte, om het zondig Juda te straffen, evenwel de maet van hunne ongerechtigheid geenzins ongestraft zouden vol maken. Maer byzonder, om de geloovigen onder de Joden te bemoedigen, en hun vertrouwen te doen stellen op de Godlyke belovten; naedien hier uit blijken zoude, dat des HEEREN roede, slechts voor eenen bepaelden tijd, op zijn volk rusten zoude, om hen te tuchtigen.

I. Eerst wordt het oordeel over Babel, op eenen meer verbloemden en schilderachtigen trant uitgeteekend vs. 2-16, en

II. Daerna, met meer eigenlyke woorden, nader verklaerd en bevestigd vs. 17-22.

I. In het eerste deel vinden wy A. De verzameling en optocht van eene vyandelyke oorlogsmacht vs. 2-5. B. De verrichtingen van die oorlogsmacht; tot verderv van Babels Heerschappy vs. 6-16.

2. Ik zag, in een Prophetisch gezicht, hoe de hooge God bevel gav, om eene geduchte krijgsmacht, ten verderve van Babel, by een te zamelen. Dit Godlyk bevel was van dezen inhoud: Gy Koning van Medien, en gy Vorsten, die aen zijne heerschappy onderworpen zijt, Heft op een krijgsbaniere, eenen standaert, hoedanig de Vorsten, die eenen krygstocht voor hebben, gewoon zijn te planten, opdat hunne Vasallen weten mogen, dat zy zich gewapend derwaerds begeven moeten. Plant dien standaert op eenen hoogen bergh, op het gebergte waerdoor Medien,

dien, van het Babylonisch grondgebied, wordt afgescheiden: verheft een stemme tot hen, die den veldtocht by moeten woonen, en laet het geluid van de krijgstrompet, door het geheele land gehoord worden; beweegt de hant om hooge, ontziet geene moeite, en neem alle middelen by de hand, om het volk tot den krijgstocht te verzamelen, dat sy intrecken door de deuren der Princen. Babel vermeesteren, en zich in het bezit stellen van de Vorstelyke Paleizen, welke aldaer gevonden werden.

3. Ick hebbe, zoo sprak de Allerhoogste God, in het Prophetisch gezicht, aen mijne geheiligde, aen de krijgslieden, welke Ik afgezonderd en verordend heb, om mijnen raed tegen de Babyloniers dienstbaer te wezen, bevel gegeven, om tegen Babel op te trekken: oock hebbe ick tot werktuigen der uitoeffening van mijnen toorne geroepen mijne helden, die Ik met moed en yver vervuld heb, wien ik een onverzaegd hart en een onverwinbaer vermogen gegeven heb, om groote en kloeke daden te verrichten; de vrolicke mijner hoogheyt, die zich reeds verblijden in de stoutste vooruitzichten, om hunnen moed, aen de lang gehate Babyloniers te koelen, en zich, met derzelver vetten buit, te verrijken.

4. Daer is een ruysschende stemme op de bergen, ik hoor een verward gedruis, op het grensgebergte van Medien, gelijck eenes grooten volcks: gelijk het gedruisch van eene dik op een gepakte menigte, welke zich verdringt, om rondom de opgerichte banier te verzamelen. Het is een stemme van gedruys der veelvuldige krijgsknechten, uit onderscheidene Koninckrijcken, een geweldig gedruisch der versamelde Heydenen; niet alleen uit Persien, maer ook uit de aengrenzende landen, en uit alle Koningrijken, welke aen de Meders onderworpen zijn. Ook zie ik den hoogen God zelve, in de gedaente van eenen Krijgsman, aen het hoofd der vergaderde menigte; want de HEERE der heyrscharen monstert het krijgsheyr.

5. Het krijgsheir vermeerdert nog hand over hand. De krijgsknechten streven de een den anderen voorby. Sy

komen uyt verren lande, van het eynde des hemels en als het ware van het uiterste der gezichteinders: de HEERE ende de ontelbare menigte der krijgsknechten, die de instrumenten sijner gramschap zijn, om dat gantsche lant van Babel te verderven.

De hoofdsom der zaken, welke in dit Prophetisch gezicht, aen JESAIAS vertoond werden, komt hier op neder: dat de Meders zich, metde Persianen, en andere hulpbenden, vereenigen zouden, om Babels Koningrijk en Rijkszetel te verderven; en dat dit werk met zulk eene gezwindheid zou toegaen, dat het ten allerduidelykften blijken zoude, dat de hooge God, in het bestuur zijner Voorzienigheid, deze onderneming begunstigde.

Indedaed zoo is het ook vervuld. — De Meders hebben, gelijktijdig met de Babyloniers, het juk der Assyrische Monarchy afgeworpen, en, onder hunnen Koning DEJOCES, eene onafhangelyke Heerschappy, in het Oosten opgericht. Ondertusschen stak de Babylonische Heerschappy vooral het hoofd op, en werd, geduurende 70 jaren, de voornaemste Monarchy in het Oosten, welke zich allerwegen uitbreidde. Dit verwekte den nijd der Meders, zoodat zy nergens meer naer verlangden, dan naer gelegenheid, om de Babyloniers te vernederen. Deze gelegenheid kreeg ASTYAGES, Koning der Meden, wanneer, na den dood van NEBUCADNEZAR, het Koningrijk van Babel, onder het bestier van den lafhartigen EVILMERODACH, in eenen slechten staet begon te geraken. Na eene korte regeering, werd EVILMERODACH vermoord, en opgevolgd door NERIGLISSAR, die zich de dochter van NEBUCADNEZAR ter gemalinne genomen had. — Onder de regeering van dezen NERIGLISSAR, ontstond 'er een bloedige oorlog met de Meders, welke 21 jaren geduurd, en eindelyk aen het Babyloniesch Rijk den ondergang berokkend heeft.

Het is onzeker, welke redenen de Meders voor dezen oorlog hebben voorgewend. Vorsten, die lust hebben tot oorlogen, weten altoos schijnredenen te vinden, en aen dezelve eenen glimp te geven. — Hoe het zy, NERIGLISSAR kreeg machtige hulp van zijne bondgenooten, daer

de Lydiers, met Koning CRÆSUS, de Phrygiers, met Koning ARTAMAS, de Cappadociers, met Koning ARIBEUS, en MARAGDES de Arabier, met eenige duizenden ruiters en slingeraers, zich by hem voegden. — ASTYAGES, Koning der Meden, ontbood CYRUS zijnen kleinzoon, met een leger uit Persien; terwijl hy tevens aenmerkelyke versterkingen ontving van TIGRANES, den Koning van Armenien, die den Meden dienstbaer was. Hierby kwamen nog de hulpbenden van MINNI en ASKENAS. — De gemelde CYRUS was de zoon van CAMBYSES, Koning der Persianen, welke CAMBYSES in huwelyk had MANDANE, de dochter van ASTYAGES. Hy was, van der jeugd af, een dapper krijgsheld, waervan hy, reeds in zijn 16de jaer, proeven gegeven had, toen hy, by zekere gelegenheid, den Babyloniers eene gevoelige neep gav. Zijn Grootvader daerom, zijn moed en beleid kennende, gav hem het hoogste bewind, over zijne legers in den oorlog, die, tusschen de Meders en hunne bondgenooten ten eener, en tusschen de Babyloniers en hunne hulpbenden ter andere zijde, met de grootste hevigheid, geduurende verscheidene jaren, gevoerd werd.

De wederzijdsche legers, op het Babylonisch grondgebied, in elkanders gezicht verschenen zijnde, kwam het, na eenige dagen, tot eenen bloedigen veldslag, waerin NERIGLISSAR, met zijne bondgenooten, eene verschrikkelyke nederlaeg ontving. Hy zelvs sneuvelde in den veldslag. Hier kwam nog by, dat CRÆSUS, de Koning der Lydiers, met andere bondgenooten der Babyloniers, naderhand, in eenen tweeden veldslag, geheel overwonnen wierd. Op deze wijs verdween de heerlykheid van het Babyloniesch Rijk: waertoe vervolgens nog zeer veel toebracht, dat LABOROSOARCHOD, de zoon en opvolger van NERIGLISSAR, het Rijk van binnen hoe langs zoo meer in verwarring bracht. Dees lafhartige en losbandige Koning werd, na eene regeering van 9 maenden, in zijn paleis vermoord.

Na de gemelde dubbele overwinning, verscheen CYRUS tweemalen voor de poorten van Babel, om de Babyloniers,

die zich in hunne hoofdſtad, welke zy voor onverwinbaer hielden, beſloten hielden, ten ſtrijde uit te dagen; maer zy durvden niet. Babels helden hadden opgehouden, zy bleven in de vestingen, hunne macht was bezweken, zy waren tot wijven geworden Jer. 51: 30. — Nadat CYRUS den winter in Medien had doorgebracht, keerde hy in het volgende jaer weder, om Babel te belegeren, gelijk in het vervolg nader blijken zal.

Vs. 6-16. vinden wy de verdere verrichtingen van de krijgsmacht der Meders.

Vooraf gaet eene weeklachte, over de nakende ellenden der Babyloniers vs. 6. — De Propheet, den ondergang der Babyloniers, in het Prophetiesch gezicht aenſchouwd hebbende, wordt tot medelijden bewogen, en ſpreekt daerom de Babyloniers, by wijs van perſoons verbeelding, op deze wijs aen:

6. Huylt gylieden, gy Babyloniers, over uwen nakenden ondergang! want de dagh des HEEREN, in welken Hy zijne geduchte wraek aen u zal uitoeffenen, is naeby en nadert met ſterke ſchreden: hy komt als eene volſlagene verwoeſtinge van den Almachtigen, die zich, van de Meders en hunne bondgenooten, als zijne werktuigen bedient. De uitwerkſels van den optocht uwer vyanden zullen allerverſchrikkelykst wezen.

7. Daerom ſullen alle handen ſlap worden, zoodat zy niets zullen kunnen uitvoeren, om de vyandelyke macht tegenſtand te bieden: ende aller menſchen herte ſal verſmelten; de moed zal ieder eenen ontzinken.

8. Ende ſy, die weleer de geheele waereld dwingen wilden, ſullen door alle de ſlagen, welke hun volk, land, en ſtad, treffen zullen, verſchrickt worden, ſmerten ende ween ſullen haer aengrijpen, ſy ſullen bange zijn als een barende vrouwe: de grootſte angſten en benauwdheden zullen hen dermate prangen, dat zy het luidkeels zullen uitſchreeuwen: een yegelick ſal over ſij-

ſijnen naeſten verbaeſt zijn, of *een iegelyk zal, jegens zijnen naeſten, als een verbaesde ſtaen*, zoodat zy als verſtomd en radeloos zijn zullen, niet wetende wat te zeggen of te beginnen; hare aengeſichten ſullen vlammende aengeſichten zijn: zy zullen, van angst en wanhopige woede, zoo rood zien als vuur.

Vs. 9-16. moeten wy den HEER zelven, als ſpreker beſchouwen, gelijk duidelyk blijkt uit vs. 11, en ons de zaek zoo voorſtellen, dat God hier ſpreke tot den Propheet, om hem eene nadere verklaring te geven van het gene in het gezicht vertoond was.

9. Siet de dagh van des HEEREN geduchte gerichtsoeffening komt, grouwelick, met verbolgenheyt, ende hittigen toorn: de Almachtige wil aen Babel een toonbeeld ſtellen van zijne heilige wraek, om het lant van Babels heerſchappy te ſtellen tot verwoeſtinge, ende deſſelven ſondaers daer uyt te verdelgen.

De Babyloniers zijn *zondaers* geweest by uitnemendheid. Hun Nationael karakter was weelde en wellust Kap. 47: 1, 8, daerenboven trotsheid en hoogmoed, in den hoogſten trap Jer. 50: 31. Zelvs was het geene gemeene hoogmoed, maer eene godverlochenende trotsheid, door welken men God van den hemel trotſeerde Dan. 3: 15. 4: 30. Hierby kwam nog de wreedheid, zoodat zy de overwonnen volkeren, als dwingelanden mishandelden Jer. 25: 18-26, daerom werd de Babyloniſche heerſchappy afgebeeld, als een leeuw, die van den roov leevt Dan. 7, als de verderver der Heidenen Jer. 4: 7, als de hamer der ganſche aerde Jer. 50: 23. Om nu van de ſnoode afgodery, en het heerſchend bygeloov, niet te ſpreken Jer. 50: 38.

10. Daerom zullen de Babyloniers, op eene zeer geduchte wijs, geſtraft worden. Want de ſterren des hemels, ende ſijne geſternten, en ſullen haer licht niet laten lichten: (*a*) de ſonne ſal verduyſtert

(*a*) Ezech. 32: 7. Joël 2: 31. ende 3: 15. Matth. 24: 29. Marc. 13: 24. Luc. 21: 25.

worden, wanneer sy opgaen sal, ende de mane en sal haer licht niet laten schijnen.

Omtrent de letter van deze teekening, hebben wy op te merken, dat 'er van eene ongewoone en ontzettende verduistering der hemelsche lichten gesproken worde. — Ondertusschen is het moeilyk te bepalen, wat 'er, door de *gesternten*, in onderscheiding van de *sterren*, bedoeld worde. Wy vinden hier het zelvde woord, in het meervoud, het welk Amos 5. en Job 9, door *Orion* vertaeld is. Sommigen denken aen den Sirius, of hondstar; welke nog heden ten dage, by de Arabiers, onder denzelven naem voorkomt, en hier, als de helderst schijnende, ten voorbeelde zou worden opgenoemd. Dan, vermids het oorsprongelyk woord in het meervouwige staet, zou men misschien al zoo voegzaem, aen de Planeeten of dwaelstarren, kunnen denken. Hoe het wezen moge, in de letter, schijnt ons het uitwerksel van een vreesselyk onweder geteekend te worden, het welk dag en nacht, op zulk eene geduchte wijs woedt, dat 'er geenerlei hemellichten gezien worden, en alles eene schrikkelyke omkeering schijnt te dreigen, verg. Hand. 27: 20.

Dit voorstel is buiten allen twijffel verbloemd en leenspreukig. Door zulke voorstellen, zijn de Propheten meermalen gewoon, de zwaerste oordeelen te beschrijven, door welke geheele Koningrijken, op eene vreesselyke wijs worden omgekeerd, vergel. Kap. 24: 23. en 34: 4. Jer. 4: 28. Ezech. 32: 7. Joël 2: 10, 31. en 3: 15. Amos 5: 20. en 8: 9. Matth. 24: 29. Openb. 6: 12. — De Propheet voorspelt met een woord, dat den Babyloniers een verschrikkelyk en alles verwoestend oordeel treffen zoude, een onweder der Godlyke gramschap, in dien vernielenden oorlog, waerdoor zy in allerlei ellenden zouden gedompeld worden; dat zy geen het minste licht van moed, blijdschap en vertroosting hebben zouden; ja dat hunne gansche burgerstaet zoude verwoest en omgekeerd worden.

Deze uiterste verwoesting van Babel wordt wijders, met meer eigenlyke bewoordingen voorgedragen, wanneer de HEER dus vervolgt.

11. Want ick sal, als rechtvaerdig Richter, over

de Babyloniers, die de geheele werelt beheerschen willen, de boosheyt, met geduchte straffen besoecken, ende over de godtloose Chaldeers hare ongerechtigheyt: ende ick sal den hoogmoet der stouten doen ophouden, ende de hoovaerdye der tyrannen sal ick vernederen, door de Babyloniers, welken hoogmoed ten hoogsten top gestegen is, op het diepst te vernederen.

12. Ick sal de zaek zoo bestuuren, dat de Babyloniers, ten dage hunner benauwdheid, door hunne vrienden en bondgenooten, geheel zullen verlaten worden; zoodat de Koning, op de aennadering der vyandelyke krijgsmacht, de grootste moeite hebben zal, om de gehuurde hulpbenden by zich te houden, en zy, zelvs door de grootste aenbiedingen, niet zullen te bewegen zijn, om zich de belangen der Babyloniers verder aen te trekken. De Koning zal alle pogingen aenwenden, om medehelperen, als met goud te koopen; maer het zal te vergeevsch wezen. In zoo ver zal Ik, die alles bestier, maken dat een man dierbaerder sal zijn, dan dicht gout: ende een mensche, dan fijn gout van Ophir.

13. Daerom of bovendien sal ick den hemel beroeren, ende de aerde sal beweegt worden van hare plaetse, van wegen de verbolgenheyt des HEEREN der heyrscharen, ende van wegen den dagh sijnes hittigen toorns.

De zinbeeldige uitdrukkingen zijn wederom ontleend, van een vreesselyk onweder, het welk alle de elementen als het ware in beroering brengt, zoodat de hemel schijnt te kraken, en de aerde te schudden, en het zich laet aenzien, als of hemel en aerde zou verwoest worden. — In den zakelyken zin, geevt deze poëtische teekening te kennen: „ Het geduchte onweder van mijne vreesselyke gramschap „ zal niet alleen verwoesting en ellende, benauwdheid en „ schrik veroorzaken, maer ook zulk eene verbazende ver- „ andering, in het geheele stelsel van het Babylonisch „ Rijk veroorzaken, als of de hemel viel, en de aerde „ uit hare standplaets bewogen wierd." — Trouwens het Babylonisch Rijk zou geheel gesloopt en ontbonden wer-

den; zoo met betrekking tot den Koning, de Vorsten, en Grooten van het Rijk, welke als bestierers voegzaem, onder het zinneprent van den hemel, zouden kunnen begrepen worden, als met opzicht tot de onderdanen, en de volken, welke aen dat Rijk onderworpen waren, die als de aerde zouden kunnen beschouwd worden. Alles zou verwoest, verdelgd en omgekeerd worden, onder de kennelykste proeven van de Godlyke gramschap en wrake.

Schoon deze teekening veelzins gelijk zy, aen die, welke wy vs. 10. vinden, is zy evenwel daerin onderscheiden, dat 'er een nog zwarer trap van rampen en ellenden worde uitgebeeld. — De voorige teekening vertoonde, hoe het onweder van de Godlyke verbolgenheid algemeene donkerheid en benauwdheid, by de Babyloniers veroorzaken zoude; maer in deze wordt meer bepaeld gezien, op de verschrikkelyke verwoesting, en volslagene omkeering van het geheele Rijk. Die verwoesting zou voltooid worden, wanneer de sterke, en zoo het scheen, onverwinbare Rijkszetel, by verrassing zou ingenomen, en daerdoor het Babylonisch Rijk alle hoop van behoudenis ontnomen worden.

14. Voorts zal Ik de HEER een algemeene en verbijsterende vrees zenden, onder de ingezetenen van Babel. Ende [*een yegelick*] sal zoo vreesachtig zijn als een verjaegt rhee, ende als een verlooren schaep dat niemant en vergadert, en het welk, zonder opzicht en bescherming, hoe langs hoe verder afdwaelt; een yegelick sal nae sijn volck omsien, ende een yegelick sal nae sijn lant vluchten.

Ter opheldering van de laetste woorden, dient men te weten, dat men in Babels hoofdstad, gemeenlyk eene groote verzameling van menschen vond, uit alle gewesten en volken, zoo die aldaer woonachtig waren, als die 'er zich voor eenigen tijd ophielden, vergel. Jer. 50: 37. — Deze vreemdelingen zouden, by de belegering, en vooral by de verrassching van de hoofdstad, zich door de vlucht zoeken te bergen. *Een iegelyk zou omzien naer zijn eigen volk*, en vaderlandschen bodem, om, ware het mogelyk, *naer zijn land te vluchten*; het welk velen mislukken zoude,

die

die als dwalende schapen, den wolven zouden in den mond loopen.

15. Trouwens de vyanden zullen eene verwoede slachting, onder de Babyloniers aenrichten. Al wie van de overwinnaers gevonden wort, die sal doorsteken worden, ende al wie daer bygevoegt is, al wie tot hulp wil toeschieten, sal door het sweert vallen, vergel. Jer. 50: 30.

16. Ook sullen hare kinderkens voor hare oogen verplettert worden: hare huysen sullen geplundert, ende hare wijven geschendt worden.

Dit bedreigde oordeel over Babel wordt vs. 17-22, *met meer eigenlyke woorden, verklaerd en bevestigd.*

17. Siet, zegt de HEER, ick sal de Meden en hunne bondgenooten tegen haer verwecken, en deze woedende vyanden zullen, door geene aenbiedingen, tot bedaren te brengen wezen. Het zullen ontembare krijgslieden zijn, die het silver niet en sullen achten: ende aen het gout en sullen sy geenen lust hebben. Niemand zal hen, door het aenbieden van de grootste schatten, ter verschooning van zijn leven, bewegen kunnen.

18. Maer [*hare*] bogen en wapentuigen sullen de jongelingen verpletteren: ende sy en sullen haer zelvs niet ontfermen over de tedere vrucht des buycks; hare ooge en sal de kinderen niet verschoonen. Hunne woede zal alle palen van menschelykheid te buiten gaen, en zich uitstrekken zelvs tot weerloze voorwerpen, welke anders van edelmoedige vyanden verschoond worden.

19. Also sal Babel, de cieraet der Koninckrijcken, de grootste van alle Monarchyen, vergel. Jer. 51: 31. Dan. 4: 30, de heerlickheyt, de hoovaerdigheyt der Chaldeen, Babel, welke ten aenzien van hare pracht, rijkdom en sterkte, het ooglijn is van alle steden, dat Babel zal zijn, gelijck (*b*) als Godt Sodom ende Gomorra

(*b*) Genes. 19-25. Jes. 1: 9. Jer. 49: 18. ende 50: 40.

omgekeert heeft. De verwoesting van dat trotſche Babel zal zoo verſchrikkelyk zijn, dat zy, met de ſchromelykſte verwoestingen, welke ooit op aerde hebben plaets gehad, zal mogen vergeleken worden.

20. Daer en ſal, na die verwoeſting in Babel, geen woonplaetſe zijn in der eeuwigheyt, noch ſy en ſal niet bewoont worden van geſlachte tot geſlachte: noch de Arabier en ſal daer geen tente ſpannen, de zwervende Arabiers, die in tenten woonen, en geduurig van de eene plaets nae de andere trekken, zullen dezen oord altoos vermijden, als eene verſchrikkelyke ſtreek, die de duidelykſte merkteekenen dragen zal van den Godlyken vloek; ende de herders en ſullen daer niet legeren, omdat de landſtreek geheel onvruchtbaer wezen zal.

21. Maer daer ſullen nederliggen de wilde dieren der woeſtijnen, gelijk de wilde katten, welke in eenzame plaetſen woonen, en alles met een naer gehuil vervullen, ende hare huyſen, welke voormaels tooneelen van vermaek en weelde waren, ſullen vervult worden met ſchrickelicke gedierten, die de wildernisſen, door een akelig gehuil, doen weergalmen, ende daer ſullen de jonge ſtruyſſen, met haer naergeestig geluid woonen, ende de duyvelen ſullen daer huppelen.

Het woord, door *duivelen* vertaeld, wijst ons zekerlyk naer een zeker ſoort van wild gedierte. — Somtijds wordt het ook door *bokken* vertaeld. Misſchien wordt 'er een ſoort van groote en vreesſelyke apen bedoeld, hoedanige hedendaegsch *Orang-Outangs* genaemd worden.

22. Ende de wilde dieren der eylanden, jachtwolven, die kleiner zijn dan wolven, en meer naer vosſen gelijken; deze wilde dieren, welke des nachts uitgaen om roov te jagen, en ſomtijds de graven openbreken, om de lijken te verſlinden, ſullen na de verwoesting van het machtig Babel, in ſijne verlatene plaetſen troepsgewijze rondloopen, en malkanderen met een naer gehuil toeroepen, mitſgaders de draken en groote ſlangen, welke elkander met haer verſchrikkelyk geſchuiſſel

zul-

zullen antwoorden, in die plaetsen alwaer weleer de wellustige paleysen der Babyloniërs gestaen hebben: deze verwoesting zal gewisselyk plaets hebben, haer tijt doch is naeby om te komen, ende hare dagen en sullen niet vertogen worden.

Deze Godspraek is blijkbaer vervuld. — Na eene belegering van twee jaren, heeft CYRUS de stad Babylon by verrassching ingenomen; dit geschiedde by nacht, wanneer de Babyloniërs een jaerlyksch feest vierden, en zich aen brassery, weelde en wellust geheel overgaven; de Koning en alle die by hem waren, wierden met het zwaerd neergehouwen: dusdoende werd Babel een eigendom der Meders. JOSEPHUS verhaelt uit BEROSUS, dat CYRUS den buitenmuur deed nederwerpen, en dus de stad ontmantelen. XENOPHON voegt 'er by, dat CYRUS de ingezetenen van Babel, op straffe des doods verplichtte, om hem alle hunne wapenen over te geven, dat hy der stad schatting opleide, en dezelve met eene sterke bezetting voorzag, waervan de burgers de kosten dragen moesten.

Wanneer de Babyloniërs naderhand, tegen DARIUS HYSTASPES waren opgestaen, is Babel, na een beleg van 20 maenden, wederom door eene krijgslist ingenomen; by deze gelegenheid, liet DARIUS 3000 van de voornaemste grooten kruicigen, de muuren van de stad geheel sloopen, en de poorten wechnemen. — Van dien tijd, is Babel al meer en meer te gronde gegaen: want, ofschoon die groote stad 386 stadien in den omtrek had, waren 'er, toen ALEXANDER DE GROOTE derwaerds kwam, slechts 90 stadien die bewoond wierden.

Omtrent eene eeuw voor de geboorte van CHRISTUS, is Babel eene woonplaets van het wild gedierte geworden; en zoodanig is hare toestand tot op den huidigen dag, blijkens de getuigenissen der reizigers, die deze plaets bezocht hebben.

HET XIV. KAPITTEL.

Dit Kap. behelst twee hoofdzaken. I. Eenige byzonderheden, welke nog tot de voorheen gemelde Prophetie omtrent Babel betrekking hebben, vs. 1-27. II. Eene Voorzegging omtrent de Philistijnen, vs. 28-32.

I. De alleenwijze God, heeft zeer gewichtige redenen, tot het uitoefenen van het voorheen gemelde oordeel over het trotsche Babel, om namelyk, het Joodsche volk, 't welk intusschen in Babylonien zal in gevangenis komen, uit die gevangenis te verlossen. Want de HEERE sal hem over Jacob, met een teder medelijden ontfermen, ende hy sal Israël nogh verkiesen, de Allerhoogste God zal door sprekende daden doen blijken, dat hy het volk van Israël niet voor altóos verstooten had; maer het zelve wederom, als van nieuws, tot het volk van zijn eigendom verkozen, gemâekt en bevestigd had: ende hy salse in haer lant Kanaan, waeruit hy hen naer Babel verbannen had, wederom setten: ende de vreemdelingh sal sich tot hen vervoegen, en den Joodschen Godsdienst omhelzen, ende sy die tot nog toe blinde Heidenen zijn, sullen den huyse Jacobs aenhangen, en met de Joden één volk uitmaken.

Wat de vervulling van deze Godspraek aengaet: dat de Joden, uit de Babylonische gevangenis, nadat CYRUS het Babylonische Rijk overweldigd had, in hun Vaderland zijn wedergekeerd, is algemeen bekend. Maer, wanneer is de volgende belovte bevestigd: *de vreemdeling zal zich tot hen vervoegen, ende zy zullen den huize Jacobs aenhangen?* Er is byna geen twijfel aen, of 'er zullen verscheidene inwooneren van Babel, geduurende het verblijv der Joden in dat land, geweest zijn, die uit aenmerking van de verbazende won-

wonderen, in oude tijden aen dat volk gewrocht, zullen bewogen zijn om zich tot den Joodschen Godsdienst te vervoegen; dit zal vooral hebben plaets gehad, toen DANIËL en zijne metgezellen zoo zeer gezien waren aen het Persiaensche Hov. Ook mag men denken, dat veelen uit de nabuurige volken, na de wederkeering der Joden, zich by de Joden zullen gevoegd hebben; vooral toen CYRUS en de volgende Persische Vorsten, zulke aenmerkelyke gunsten bewezen aen het Joodsche volk en deszelvs Opperhoofden. — Ten tijde van AHASVEROS, gav de val van HAMAN en de verheffing van MORDECHAI aenleiding, dat veelen uit de volken van dat land Joden wierden, Esth. 8: 17. — Nog duidelyker is deze voorzegging vervuld in volgende dagen, ten tijde der Asmoneesche Vorsten, en byzonder van HYRCANUS, die de Idumeërs tot den Joodschen Godsdienst verplichtte, en met de Joden tot één volk maekte. — En strekt men deze belovte uit tot de Euangelie-prediking onder de Heidenen; welk een aental zal men dan niet vinden van geloovige vreemdelingen, die zich met de Moederkerk uit de Joden vereenigd hebben?

2. Ende de volcken die den Joodschen Godsdienst omhelsd hebben, zullen de Joden niet meer met verachting aenzien; maer, zy sullense als broeders en geloovsgenooten aennemen, ende in hare plaetse brengen, hen naer Kanaan vergezellende, ende het huys Israëls salse erffelick besitten in den lande des HEEREN, tot knechten ende tot maegden: ende sy sullen gevanckelick houden de gene die haer gevangen hielden, ende sy sullen heerschen over hare drijvers.

Het is waer, in de Boeken van EZRA en NEHEMIA, wordt niet uitdrukkelyk gemeld, dat 'er eenige bekeerde Heidenen, met het Joodsche volk, uit Babel zijn opgetoogen, en de Joden in hun land gebracht hebben; dan, dit kan men uit de omstandigheden ligtelyk opmaken, veele toch waren door banden van het huwelyk aen de Joden verbonden. — Dat de Joden in hun Vaderland wederge-

keerd, de vreemdelingen *tot knechten en maegden ervelyk bezeten hebben*, blijkt allerduidelykst uit Ezra 2: 69. alwaer het getal der knechten en maegden, op niet minder dan 7337 bereekend wordt; het welk in volgende tijden, by het toenemen van den bloeiſtaet der Joden, nog aenmerkelyk zal vermeerderd zijn. — De laetſte woorden: *zy zullen gevangelyk houden die hun gevangen hielden* enz. zijn niet terſtond na hunne wederkeering vervuld; maer wel eenigen tijd daerna, toen zy de Samaritanen aen zich onderworpen hebben, en vooral in nog latere dagen onder de Asmoneeſche Vorſten, toen niet alleen de Idumeërs, maer ook de overblijvſelen der Asſyriers, Syriers, Babyloniërs, en Egyptenaren, door welke zy voorheen gevangen gehouden, of immers wreedelyk mishandeld waren, aen den Joden en hunne heerſchappy onderworpen zijn.

3. Ende het ſal geſchieden ten dage, wanneer u de HEERE ruſte geven ſal van uwe ſmerte, ende van uwe beroeringe, ende (*a*) van de harde dienſtbaerheyt daer in men u heeft doen dienen:

Maer, men zou kunnen vragen, hoe kan 'er van de Babyloniſche gevangenis gezegd worden, dat de Joden in dezelve, *ſmert, beroering, en eene harde dienstbaerheid* ondergaen hebben, daer zy in Babel vry groote voorrechten genooten, en zelvs hunne Leeraren hadden, Jer. 29: 5-7. — Deze zwarigheid, is ſommigen zoo gewichtig voorgekomen, dat zy deze harde dienstbaerheid tot volgende tijden, byzonder tot die van ANTIOCHUS EPIPHANES, hebben uitgeſtrekt; zoodat het lovlied vs. 4. en vervolgens, eerst met nadruk in den mond der Joden pasſen zoude, ten tijde van SIMON en zijnen zoon JOHANNES HYRCANUS. — Het is waer, de Joden genooten zeer aenmerkelyke voorrechten in Babel; maer, met dit alles waren zy in eenen ſtaet van *ſmert, beroering, en harde dienstbaerheid.* Hoewel zy niet als ſlaven behandeld wierden, waren zy evenwel onderworpen aen eenen vreemden heer, die zijn gezach uitoefende niet met gematigdheid,

maer

(*a*) Deut. 28: 48.

maer met gestrengheid en wreedheid, verg. Ezra 9: 9. Jer. 50: 17. 51: 34. Klaegl. 4: 16. 5: 12. Mogt het geene harde dienstbaerheid heeten, wanneer zy, op straf van den vuurigen oven, gedrongen worden, het gouden beeld van NEBUCADNEZAR aen te bidden?

4. Dan, wanneer gy weder uit de Babylonische gevangenis zult verlost zijn, sult gy o Joden! dese spreucke, dit triumphlied, blymoedig opnemen tegen den Koningh van Babel, ende vrolyk zingende seggen: Hoe houdt de Drijver en overheerscher op, zijn geweld uit te oefenen? [*hoe*] houdt de Goudene, de rijke en vermogende heerschappy van Babel op?

Omtrent dit lied, het welk vs. 4^b. eenen aenvang neemt, hebben wy vooraf op te merken, dat het een meesterstuk is van welsprekendheid. Hoe verheven zijn de uitdrukkingen! hoe krachtig de gezegden! hoe sierlyk de leenspreuken! welk een aental van personen verschijnen hier op het tooneel, en dat zonder de minste verwarring! hoe stout zijn de persoons-verbeeldingen, en echter zonder de minste gedrongenheid! hoe juist en regelmatig loopt alles af!

Het tooneel wordt als het ware geopend, met eenen volvrolyken uitroep van het Joodsche volk, over den val van Babel, vs. 4^b-6. Daerna wordt de gansche aerde vertoond, als zich over dien val verblijdende, vs. 7. zelvs worden de dennen en cederen op den Libanon juichende ingevoerd, vs. 8. Daerop komt de hel te voorschijn en de daerin liggende Koningen, die den Babyloniër by zijne aenkomst te gemoet treden, om hem te beschimpen, vs. 9-11. Wijders komt het Joodsche volk weder te voorschijn, het welk by wijs van lijkzang, de grootheid van Babels val bewondert, vs. 12-15. Vervolgens verschijnen 'er nog eenige anderen, die verbeeld worden het lijk van Babels Koning te vinden, en te verklaren dat zy niet het allerminste van de voorige grootheid aen hem ontdekken kunnen, vs. 16-20. Eindelyk wordt God zelvs sprekende ingevoerd, die het vonnis

over Babel nog eens herhaelt en nader bekrachtigt, vs. 21-27.

5. De HEERE heeft den ſtock van overheerſching der godtlooſen, der Babyloniërs, door middel van de Meders gebroken: den ſcepter der Heerſchers te niet gedaen, en hunne toomelooze dwinglandy doen eindigen: de HEER heeft den trotſchen Koning van Babel diep vernederd.

6. Die de volckeren en onder deze ook de Joden, plaegde in verbolgenheyt met eene plage ſonder ophouden, zonder verſchooning en onafgebroken: die in toorn over de Heydenen heerſchede, zoodat zy zijne wreede mishandelingen geduurig ondervonden: die machtige en wreedaertige dwingeland, wort nu op zijne beurt vervolgt en diep vernederd, ſonder dat het yemant afweeren kan.

7. De gantſche aerde met alle de volken, die aen de heerſchappy der Babyloniërs onderworpen waren, ruſt en bevindt zich in ſtillen vrede, ſy is ſtille en wel te vrede: ſy, die voorheen onder het geweld van den Babelſchen Koning zuchten moesten, maken groot geſchal met gejuych, en barſten uit in een vrolyk gezang.

8. Oock verheugen haer de dennen over u, [*ende*] de cederen van Libanon: [*ſeggende*,] Sint dat gy Koning van Babel, die een gewelddadige bijl waert, daer nederligt, en komt niemant tegen ons op, die ons afhouwe.

Volgens eene Poëtiſche verſiering, worden hier de boomen van Libanon by perſoons-verbeelding vertoond, als zich verblijdende, dat zy door den Babyloniër niet langer zouden afgehouwen worden, tot dienst van den krijg; maer voortaen weelig blijven groejen. — Wil men het voorſtel anders leenſpreukig opvatten, dan zullen de boomen zinbeelden zijn van Koningen en Vorſten, die aen de Babyloniſche heerſchappy onderworpen waren; byzonder zullen dan hier de onderworpene Koningen bedoeld worden, die het naest aen den Libanon woonden, onder welke de Tyriers en Sidoniers vooral

vooral in aenmerking komen. Het gansche voorstel zal dan te kennen geven, dat deze Vorsten zich verblijden zouden, wanneer 'er na den val van Babel niemand meer opkwam, die hunne vryheid en voorrechten verkortte.

9. De helle, het gewest daer zich de dooden bevinden, van onder was beroert om uwent wille, o Koning van Babel! De dooden, en vooral de afgestorvene Vorsten, die onder uwe overheersching gestaen hebben, raekten in beweging, om [*u*] te gemoete te gaen als gy quaemt: de geheele hel is beroerd, sy weckt om uwent wille de dooden op, alle de bocken der aerde, dat is, de Koningen en Vorsten die het volk leiden, even als de bokken de kudde doen, sy doet alle de Koningen der Heydenen van hare throonen opstaen, op welke zy in het rijk der dooden gezeten zijn, om u te gemoet te gaen.

Hier wordt gezinspeeld, op het algemeen gevoelen der Oosterlingen in dien tijd; dat namelyk de zielen der afgestorvenen, onder de oppervlakte der aerde nederdaelden, en aldaer haer bestendig verblijv hielden. — Dit algemeen begrip der Oosterlingen, wordt hier door den Propheet overgenomen, om zijne beeldtenissen des te levendiger af te schilderen.

10. Die afgestorvene Koningen allegaer sullen, by uwe aenkomst in het rijk der dooden, antwoorden, ende spottende tot u seggen, Gy zijt oock kranck en doodelyk verzwakt geworden, gelijck wy, gy zijt ons gelijck geworden.

11. Uwe hoovaerdye is, met alle uwe pracht en prael, in de helle, in deze onderaerdsche gewesten nedergestort, [*met*] het geklanck uwer luyten: al uw vermaek en weelde is met u te gronde gegaen: uw lichaem, het welk, in uw leven, met de prachtigste staetsie-kleederen versierd was, ondergaet nu de diepste vernedering: de maden sullen onder u als gestroyt worden, ende de wormen sullen u bedecken.

Het onderstelt, dat het lichaem van den Babelschen Koning niet, gelijk anders gebruikelyk was, zoude gebal-

zemd; maer met verachting wechgeworpen worden, vergel. vs. 19, 20.

12. Hoe zijt gy uyt den hemel gevallen, zullen als dan de wedergekeerde Joden uitroepen: o morgensterre, gy sone des dageraets? gelijk de morgenstar, welke den dageraed aenkondigt, alle de andere planeten in schitterenden glans overtreft; zoo hebt gy, o Babel! ook uitgemunt boven alle heerschappyen der waereld: en evenwel hoe zijt gy nu op het diepst vernederd! [*hoe*] zijt gy ter aerde nedergehouwen, gy die de Heydenen en de volken die onder uw gebied stonden, krencktet, en gewoon waert dezelve geweldig te overheerschen?

13. Ende seydet in uw herte, met eene hemeltergende trotschheid, waerdoor gy u verbeelddet boven het menschelyke verheven te wezen: Ick sal ten hemel opklimmen, ick sal mijnen throon boven de sterren Godts verhoogen: ende ick sal my setten op den bergh der t'samenkomste, aen (*b*) de zijden van 't noorden.

14. Ick sal boven de hoogten der wolcken klimmen: ick sal den Allerhoogsten gelijck worden.

Er is, die alle de uitdrukkingen van vs. 13, 14. verklaren van den toeleg welken de Babelsche Koning had, om door de verwoesting van den Jerusalemschen Tempel, die de woonstede was van den Allerhoogsten, zich zelven Gode als het ware gelijk te maken. — Volgens deze onderstelling, zou dezelvde vs. 13ª. meer verbloemd, maer 13ᵇ. en vs. 14. meer eigenlyk worden uitgedrukt.

Vs. 13. zou dan, door den *hemel*, niet de eigenlyk gezegde hemel bedoeld worden; maer eene zekere plaets, aen den hemel gelijk: te weten, het Heilige der Heiligen in den Tempel, de woonplaets van den Allerhoogsten. — De *starren* zouden geheimzinnig de Priesteren beteekenen. — Het *opklimmen ten hemel*, *en het verhoogen van zijnen throon boven de starren Gods*, zou de trotsche inbeelding van den Ba-

(*b*) Ps. 48: 3.

Babyloniër vertoonen, dat hy, door het verwoesten van den Tempel en het dooden der Priesteren, de woonplaets van den God des hemels zoude willen innemen, en zich daerdoor den Allerhoogſten gelijk maken.

Dit zou meer eigenlyk beſchreven worden, vs. 13[b] en 14. — *De berg der zamenkomst*, is de berg Sion en wel deszelvs heuvel Moria, alwaer de Tempel ſtond, in welken de Joden, ter bywooning van den Godsdienst, zamen kwamen; deze heuvel Moria nevens de heuvel Acra, was, ten aenzien van den berg Sion, *aen de zijde van het Noorden.* — *Ik zal my zetten op den berg der zamenkomſte, aen de zijden van het Noorden*, zegt dan, ik zal den Tempel overweldigen en innemen. — Er wordt vs. 14. bygevoegd: *ik zal boven de hoogten der wolken klimmen.* Vermids 'er van eene *wolk* in het enkelvouwige geſproken wordt, denkt men aen de wolk, welke in het Heilige der Heiligen boven de Verbonds-ark, tusſchen de vleugelen der Cherubs geplaetst was. De meening zou dan wezen: ik zal niet alleen den Tempel innemen, maer ook het Heilige der Heilige, daer de wolk is. — De laetſte uitdrukking: *ik zal den Allerhoogſten gelijk worden*, zou dan zeggen, ik zal door het innemen van den Tempel betoonen, dat ik Israëls God gelijk ben.

Maer onzes erachtens, is 'er geene reden, om de woorden vs. 13[a]. zinbeeldig op te vatten; ook ſchijnt ons de verklaring wat gedrongen, dat de *hemel* het binnenſte Heiligdom, en de *ſtarren* de Priesters beteekenen zouden. Voeg 'er by, dat NEBUCADNEZAR wel den Tempel in zijne afwezigheid heeft laten verbranden; maer nimmer heeft hy zich op den Tempelberg geplaetst, om aldaer als eene Godheid geëerd te worden. — Wy voegen ons daerom liever by de zulken, die al de ſpreekwijzen voor eene Poëtiſche ſchildery houden, om de hemeltergende trotschheid van den Babelſchen Koning af te teekenen; die zulke daden meende te verrichten, welke het menſchelyke te boven gingen, en zich zoo hoog te verheffen, dat men hem als eene Godheid eerbiedigen zoude.

15. Maer, uwe trotſche voornemens zullen niet gelukken. Ja in de helle ſult gy nedergeſtooten wor-

den, aen de zijden van den diepsten kuyl, in plaets van u tot boven de starren te verheffen.

16. Alle die uw doode lichaem vinden, zullen daeraen niets van uwe voorige grootheid ontdekken kunnen. Die u sien sullen, sullen u aendachtig aenschouwen, sy sullen op u letten, [*ende seggen,*] Is dat die vermaerde en trotsche man, die de aerde beroerde? die de Koninckrijcken dede beeven?

17. Die de werelt door zijne verwoestingen, als een woestijne stelde, ende derselver steden verstoorde? die sijne gevangene niet en liet los[*gaen*] nae huys toe; maer dezelve uit hoogmoed en wreedheid, by zich hield?

18. Alle de Koningen der Heydenen, sy alle zelvs, die door u, o trotsche Babyloniër! overwonnen zijn, liggen neder met eere, een yegelick is in sijn eigen huys of grav, met eene staetsie overeenkomstig zijnen rang begraven:

19. Maer gy zijt verworpen van uw graf, uw praelgrav heeft zich niet verwaerdigd uw lijk te ontvangen, als een grouwelicke scheute, [*als*] een kleet der gedoodden, die met den sweerde doorsteken zijn: [*als*] die die nederdalen in eenen steenkuyl, als een vertreden doot lichaem. Gy zijt door de hand van eenen anderen gesneuveld; en uw lijk is, met bloed bemorst, onder de gemeene lijken, met verachting wechgeworpen.

20. Gy en sult by deselve Koningen, die te vooren onder uwe macht stonden en met staetsie begraven zijn, niet gevoegt worden in de begravenisse; want gy hebt uwe wreedheden niet tot vreemde volken en landen bepaeld, maer zelvs uw eigen lant verdorven, [*ende*] uw eigen volck gedoodt: (*c*) het zaet der boosdoenders, die gelijk gy, in nadruk booswichten zijn, en sal in eeuwigheyt niet genoemt worden, noch in achting zijn.

(*c*) Job 18: 19. Psalm 21: 11. ende 37: 28. ende 109: 13.

Vs. 21-27. wordt God zelvs sprekende ingevoerd, die het vonnis over Babel nog eens herhaelt en nader bevestigt.

21. Maeckt gy Meders, vergezeld van de Persen, door uwe zegepralende wapenen, de slachtinge voor den Koning van Babel en sijne kinderen gereet, (*d*) om harer vaderen ongerechtigheyts wille: dat sy niet op en staen, om hunnen vader in de Babylonische heerschappy op te volgen, ende de aerde erven, ende de werelt op nieuws vervullen met steden:

22. Want ick, die het hoogst bewind voer over alle dingen, sal tegen haer opstaen om hen geheel te verdelgen, spreeckt de HEERE der heyrscharen: ende ick sal van Babel uytroeyen den genen, die deszelvs name zou kunnen voortplanten, ende het overblijffel, (*e*) ende den sone, ende den soonssone, spreeckt de HEERE. Op den Throon van Babels trotschen Monarch zal niemand verder dan zijn Kleinzoon zitten, en met denzelven zal zijn geslacht worden uitgeroeid.

23. Ende ick zal de hoofdstad van Babel geheel verwoesten, en salse stellen (*f*) tot een erve, en eene bestendige woonplaets der nacht-uylen, ende [*tot*] waterpoelen, naedien de Euphraet al het lage land overstroomen zal: ende ick salse met eenen besem des verderfs uytvagen, of hen in eenen peilloozen afgrond, tot hun eeuwig verderv, doen nederzinken, spreeckt de HEERE der heyrscharen.

24. De HEERE der heyrscharen heeft gesworen by zich zelven, dat deze bedreiging ontwijfelbaer zal bevestigd worden, seggende: Indien niet, gelijck ick gedacht hebbe, het alsoo geschiede, ende gelijck ick beraetslaegt hebbe, het bestaen sal, zoo zal Ik geen God zijn! Dit heb Ik, wiens raed bestaen zal, vastelyk besloten.

(*d*) Exod. 20: 5. Matth. 23: 35. (*e*) Job 18: 19. Psalm 21: 11, ende 37: 28. (*f*) Jes. 34: 11. Zeph. 2: 14.

25. Dat ick Assur met alle zijne macht in mijn lant Judea sal verbreken, ende hem op mijne bergen vertreden: op dat sijn jock van hen, dat is, van de Joden afwijcke, ende sijn last van sijne schouder wijcke.

De vraeg is hier, of men door *Assur*, den Assyrier, dan den Babyloniër, verstaen moet. — Neemt men het in den eersten zin, dan wordt hier het ontzachlyk oordeel beschreven, het welk binnen korten over de Assyriers komen zoude; met dat oogmerk, om het Joodsche volk des te meer staet te doen maken op de belovte, welke de HEER omtrent den val van Babel gedaen had: dewijl de Assyrier in JESAIAS tijd, een al zoo geducht vyand was, als de Babyloniër naderhand worden zoude. — Anders kan men hier, door *Assur*, ook Babel verstaen; het welk Assur zoude genaemd worden, omdat de Babylonische heerschappy uit de Assyrische haren oorsprong genomen had, en ook aen Assyriën in geweld en onderdrukking gelijk was, waerom de Koningen van Babel, ook wel eens Koningen van Assyrien genaemd worden.

Wy zouden het lievst op de laetste wijs begrijpen, omdat de zaken dusdoende beter te zamenhangen, en de gansche Godspraek op Babel betrekkelyk is, verg. Kap. 13: 1.

26. Dit is de raetslagh die beraetslaegt, en mijn onveranderlyk voornemen het welk vastgesteld is over dat gantsche lant van Babylon: ende dit is de straffende hant die uytgestreckt is over alle volcken, welke aen de heerschappy van Babel onderworpen zijn.

27. Want de HEERE der heyrscharen, tegen welken niemand zich verzetten kan, heeft het in sijnen raet besloten, (g) wie sal het dan breken? ende (h) sijne almachtige en wrekende hant is uytgestreckt, wie salse dan keeren?

(g) 2 Chron. 20: 6. Job 9: 12. Spr. 21: 30. (h) Dan. 4: 35.

Vs. 28-32.

V. 28-32. vinden wy eene Prophetie, omtrent de Philistijnen.

28. In den jare 3276, na de schepping der waereld, (*i*) doe de Koningh Achaz sterf, kort na den dood van dien Vorst, geschiedde dese Last, kreeg ik de volgende openbaring.

Deze Prophetie heeft betrekking tot de Philistijnen, die bekende nabuuren en vyanden van het Joodsche volk, die ten Westen van Kanaan aen de Middellandsche zee woonachtig waren. — Zy behelst eene Godlyke afmaning aen de Philistijnen, om geene vreugde te bedrijven over den dood van ACHAZ; dewijl het afsterven van dien Vorst, hun dat voordeel niet zoude aenbrengen, het welk zy daervan verwachteden. Hun wordt in tegendeel bedreigd, dat dit stervgeval voor hun een allernadeeligst gevolg hebben zoude; vermids HISKIAS hen niet alleen vernederen, maer ook een Noordsche vyand hen zoodanig krenken zoude, dat zy buiten staet wezen zouden om HISKIAS tegenstand te bieden. — Deze Prophetie was derhalven recht geschikt, om Koning HISKIAS en het Joodsche volk, de vrees voor de Philistijnen te ontnemen, en hun vertrouwen op den HEER op te wekken.

29. Verheugt u niet, gy gantsche Palestina, gy land der Philistijnen, dat de roede van DAVIDS huis, die u zoo menigmalen sloegh gebroken is in den dood van ACHAZ, die het Joodsche Koningrijk, in eenen zeer vervallenen en allerdeerniswaerdigsten toestand, aen zijnen zoon HISKIAS heeft nagelaten: want uyt den wortel der slange, uit het Koninglyk huis van DAVID dat u gebeten heeft, sal een basiliskus voortkomen, die tot het kwaedaertigste soort van slangen behoort, ende hare vrucht sal een vyerige vliegende draeck zijn, of een Hyderslang, wiens schuiffeling zelvs doodelyk is.

Deze figuurlyke teekening, geevt in den zakelyken zin te

(*i*) 2 Kon. 16: 20.

kennen, dat HISKIAS den Philistijnen nog veel meer nadeel zoude toebrengen, den iemand zijner voorzaten.

30. Ende de eerstgeborene der armen, de arme en geringste der Joden, die het meest van uwe stroopende invallen geleden hebben, sullen weyden, en als voorheen in voorspoed en overvloed leven, ende de nootdruftige sullen seker nederliggen, zonder door uwe invallen verschrikt te worden: Uwen wortel daerentegen, en het overblijvsel van uw verzwakte volk, sal ick, zegt de HEER, door den honger dooden, ende uw overblijffel sal hy als het werktuig mijner wrake ombrengen.

31. Huylt gy poorte der Philistijnsche steden, met allen die 'er doorgaen, schreeuwt van weedom gy stadt, gy zijt gesmolten en geheel verschrikt, gy gantsch Palestina: want van 't noorden komt het Asfyrische leger als een roock, ende daer en is geen eensame in sijne t'samenkomsten, of *onder zijne beschrevene* krijgsknechten, *is geene die alleen loopt*, de gelederen van het Asfyrische leger zijn digt in een gesloten.

32. Wat sal men dan o Joden, antwoorden den boden des Philistijnschen volcks, die, by gelegenheid van ACHAZ dood, gezanten hebben afgevaerdigd om u harde voorwaerden voor te schrijven? Antwoordt dit: Dat de HEERE Zion gegrondet heeft, en het zelve nog beschermt door zijne machtige hand, op dat de bedruckte sijnes volcks eene toevlucht daer in hebben souden, en niet verder door de Philistijnen vernederd worden.

Zulk eene vernedering hebben de Philistijnen werkelyk ondervonden, vooral na de wonderdadige slagting in het leger der Asfyriers; te weten, de Asfyriers waren reeds op de Philistijnen aengevallen, en hadden veele van hunne steden ingenomen. Koning HISKIAS bediende zich, nadat hy van de Asfyriers verlost was, van die gelegenheid, om de aenmerkelyk verzwakte Philistijnen nog meer te vernederen; hierop heeft de heilige Geschiedschrijver het oog, wanneer hy zegt 2 Chron. 32: 22. *Alzoo verloste de* HEER *Hiskias en de mannen van Jerusalem, uit de hand van Sanherib den Koning van Asfyrien, en uit aller hand.* Vergelijk 2 Kon. 18: 8.

HET

HET XV. KAPITTEL.

Hier vinden wy eene Voorzegging omtrent de Moabieten, welke tot het einde van Kap. 16. doorloopt.

DE Propheet vertoont de rampen en ellenden, welke den Moabieten zouden overkomen, als of zy reeds werkelyk hadden plaets gehad: hy ſtelt de ſterke en bloejende ſteden der Moabieten voor, als of zy door eenen zeer machtigen vyand veroverd waren: hy ſchildert de Moabieten af, als weenende en kermende over het rooven van hunne goederen, het geweld, de wreedheden, en de bloedſtortingen; en zelvs als wanhopig, vermids zy van hunnen afgod te vergeevsch hulp verwacht hadden. — Hy voegt 'er ten ſlotte deze nauwkeurige tijdsbepaling by, dat deze voorzegging binnen drie jaren zoude vervuld worden, Kap. 16: 14.

Na het opſchrivt, worden de rampen welke den Moabieten overkomen zouden, I. in het gemeen voorgeſteld, vs. 1. en daerna, II. in de byzonderheden nader uitgeteekend, vs. 2-9.

1. (*a*) De Laſt of voorzegging, omtrent Moabs lotgevallen. Sekerlick in der nacht, dat is zeer ſpoedig en onverwacht, verg. Job 27: 20. en 34: 25. is Ar Moabs, die zeer vermaerde en bloejende ſtad, geheel verwoeſt, ſy is uytgeroeyt, zoodat 'er niet dan puinhoopen zijn overgebleven; ſekerlick in der nacht, zeer ſchielyk en onverwacht, is de ſterke ſtad Kir Moabs verwoeſt, ſy is uytgeroeyt, en in puinhoopen veranderd.

2. Hy, de Koning en het volk der Moabieten, gaet

(*a*) Jer. 48: 1. Ezech. 25: 8. Amos 2: 1.

op nae Baïth, ende Dibon, [*ende nae*] Bamoth, steden van hun land, om over de algemeene verwoesting te weenen: over het verdelgen van Nebo, ende over het verlies van Medeba sal het volk van Moab huylen; elk een Moabieter bedrijvt rouwe, op (*b*) alle hare hoofden is kaelheyt, aller baert is afgesneden.

3. Op hare wijcken hebben sy sacken aengegordet: op hare daken, ende op hare straten huylen sy altemael, afgaende met geween over de algemeene rampen en ellenden.

4. So Hesbon als Eleale met hare inwooneren, schreeuwt van weedom des harten, hare stemme wort gehoort tot Jahaz de uiterste grensstad toe: daerom maken niet alleen weekhartige lieden, maer zelvs de toegeruste en dapperste krijgshelden Moabs een geschrey, eenes yegelicks ziele in hem is qualick gestelt.

5. Ik zelvs, kan de ellenden der Moabieten, niet zonder medelijden aenschouwen. Mijn herte schreeuwt over Moab, hare grendelen zijn nae Zoar toe, de driejarige veerse: of liever, *hunne vluchtelingen* begeven zich *naer Zoar*, met een gekerm zoo luid, *als* het geloei van eene sterke en *driejarige veerse*: want hy, de Koning en het volk van Moab, gaet op met geween nae den opgangh van Luhith, want op den wegh nae Horonaim verwecken sy een jammergeschrey, alle plaetsen waer zy komen, vervullen de Moabieten, met geschrei en jammerklachten.

6. Want de wateren van Nimrim, die het omliggend land vruchtbaer maekten, sullen enckele verwoestinge wesen: zy zullen door den vyand afgeleid en verdorven worden, dit veroorzaekt eene algemeene onvruchtbaerheid: want het gras is door de brandende hitte en gebrek aen water verdorret, het teder gras is vergaen, daer en is geen groente.

7. Daerom sullen sy den overvloet [*dien*] sy ver-

b) Jer. 48: 37. Ezech. 7: 18.

vergadert hebben, ende 't gene dat ſy wechgeleyt hebben, aen de beke der wilgen voeren, dat is naer Babyloniën, alwaer zeer veele wilgen aen de rivieren groejen, verg. Pſ. 137: 2,

8. Want dat geſchreeuw en treurig jammergekerm, ſal ommegaen door de ganſche lantpale Moabs, haer gehuyl tot Eglaim toe, ja tot Beër-Elim toe ſal haer gehuyl zijn, tot de uiterſte grenzen van het land der Moabieten.

9. Want de wateren Dimons zijn vol bloets, der Moabieten die van den vyand verſlagen zijn: want ick de HEER, zegt de Allerhoogſte God, ſal Dimon nogh meer kwaed toeſchicken dan andere deelen des lands: [*te weten*] leeuwen zal Ik aldaer zenden, onder en over de ontkomene Moabs, mitſgaders over het overblijffel des lants van de Moabieten.

Deze bedreigde onheilen, zijn den Moabieten werkelyk overgekomen, toen SALMANEZER, Koning der Asſyriers, eene krijgstocht ondernam tegen het Rijk der X Stammen, en om van achteren niet overvallen te worden, eenen onverwachten inval deed in het land der Moabieten, en hunne ſteden innam en verwoestte. Verg. 2 Kon. 18: 9.

HET XVI. KAPITTEL.

Vervolg der Prophetie omtrent de Moabieten. — De Propheet geevt hun van 's HEEREN *wege, eenen gewichtigen raed, vs. 1-5. met bedreiging van zeer geduchte oordeelen, wanneer zy dien raed ongehoorzaem waren, vs. 6-14.*

1. SEndet gy Moabieten, de lammeren des Heerſchers des lants, des Konings van Juda, aen welken gy reeds in DAVIDS tijden onderworpen en ſchattingplichtig geweest zijt, van de ſtad Sela of Petra af,

op de Zuidelykste grenzen van uw land, alwaer gy in de vlakten zeer talrijke kudden weidt, nae de woestijne henen, om langs dien weg naer Jerusalem, tot den bergh der dochter Zions, verder heen gevoerd te worden: met één woord, betaelt, gy Moabieten, de schatting welke gy aen den Koning van Juda verschuldigd zijt.

2. Andersins sal 't geschieden, dat de dochteren, dat is de inwoonerenMoabs aen de veyren of aen den overtocht van de Arnon, die rivier welke het land der Moabieten van dat der Joden afscheidt, sullen zijn, als een swervende vogel, [*uyt*] het nest gedreven zijnde.

Het woord *uit*, hebben de Onzen ingelascht; doch zonder deze invoeging zal men het nadrukkelyker vertalen: *als een zwervende vogel, als een verstoord vogelnest.* De zin is deze: dat de Moabieten, door zulke schrikkelyke verwoestingen, als Kap. 15. bedreigd zijn, uit hun land verdreven zijnde, by het Joodsche volk geen toevlucht vinden zouden, en in de uiterste verlegenheid niet weten zouden, waer zy ergens eene schuilplaets tot hunne veiligheid vinden zouden.

Tot nader verstand van zaken, moeten wy twee vragen beantwoorden.

I. Met wat recht, kon de Propheet de gemelde lammeren eischen? — DAVID had de Moabieten het eerste cijnsbaer gemaekt, derhalven waren zy aen het Koningrijk der Joden, in opvolging van DAVIDS huis, schatting in vee verschuldigd, 2 Sam. 8: 2. 2 Kon. 3: 4. Na de scheuring van het Rijk, hadden zy deze schattingen aen den Koning der X Stammen opgebracht, het zy met of zonder toestemming der Joodsche Koningen: maer evenwel, zy waren en bleven dezelve eigenlyk aen den Koning van Juda verschuldigd, als den opvolger van DAVIDS huis; en dat te meer, omdat zy zich, met het verloopen der zaken van het Rijk der X stammen, tegen alle recht, aen de verplichting tot het opbrengen van die schatting, onttrokken hadden 2 Kon. 3: 5. — De Propheet vermaent hen daerom, om nu nog aen de gemelde verplichting te voldoen, en de

de verschuldigde schatting aen den Koning van Juda op te brengen; opdat zy dusdoende eenige hoop mogten hebben, om by het aennaderen der bedreigde oordeelen, in het land van Juda eene schuilplaets te vinden.

II. Wat was het oogmerk van den Propheet, met dezen raed? — Om den Moabieten verwijtender wijs onder het oog te brengen, hoe het verzuimen van den gemelden plicht grootelyks medewerkte, tot voltooijing van hunne rampen; en hoe zy derhalven hun geheel verderv, en het missen van alle menschelyke hulp, aen hunne eigene onverdraeglyke trotschheid zouden te verwijten hebben.

Hierop volgt een tweede raed, om zich vriendelyk en menschlievend, omtrent Israëls vluchtelingen te gedragen, vs. 3-5.

3. Brengt eenen raet aen, *beraetslaegt eenen raed*, beschikt uwe zaken met goed beleid, handelt bedachtzaem en voorzichtig, houdt gerichte, betracht het gene de rechtvaerdigheid u gebiedt, maeckt uwe schaduwe op 't midden van den middagh, gelijck den nacht: verbergt de verdrevene, [*ende*] en meldet den omswevenden niet.

De woorden, *maekt uwe schaduw op het midden van den middag, gelijk de nacht*, zijn in den eersten opslag vry duister. Dan, zy laten zich, uit de Oostersche beeldenspraek, zeer duidelyk verklaren; de heete *middagzon*, welke vooral in de Oostersche landen zeer lastig is, komt zeer gemeenzaem voor als een gepast zinbeeld van zware verdrukking en vervolging, verg. Ps. 121: 6. de *schaduw* in tegendeel, is een zinneprent van verkwikking, verg. Kap. 4: 6. 25: 4. — De zin is derhalven deze: maekt, in het midden van de hitte der verdrukking, uwe schaduw en verkwikking zoo verkoelende, als die is van den middernacht. De Propheet vordert, dat zy aen den verdrukten en vluchtenden Israëlieten, in hun land schuilplaets en bescherming vergunnen

zouden, wanneer zy door de Asſyriers verjaegd waren. — Trouwens, zoo wordt het ook meer eigenlyk verklaerd: *verbergt de verdrevene*, dat is, geevt den Israëlieten, welke de vervolging uit hun land drijvt, by u eene ſchuilplaets, *en meldet den omzwevenden niet*, namelyk aen hunne vyanden, levert hen niet over in de handen van hunne vervolgeren.

Vervolgens voert de Propheet den HEER *zelven ſprekende in, die den gemelden raed nog eens op eene ſierlyke en beweeglyke wijs voordraegt, vs.* 4, 5.

4. Laet mijne verdrevene, de Israëlieten, die mijn volk en uit hun land verdreven zijn, veilig en ongeſtoord onder u verkeeren, o Moab, weeſt gy hen een ſchuylplaetſe voor 't aengeſichte des verſtoorders: den Asſyrier, dien geweldigen verwoester: want eerlang zal men kunnen zeggen, de Asſyrier, die geweldige onderdrucker heeft een eynde, de verſtooringe is te niete geworden, de vertreders zijn van der aerde verdaen.

Hier wordt meer dan waerſchijnlyk gezien, op het gene verricht was door den Asſyriſchen Koning, TIGLATH PILEZER, die veele ſteden der Israëlieten innam, en de inwooners gevangelyk wechvoerde naer Asſyriën, 2 Kon. 15: 29. Dit is voorgevallen in het 4de jaer van ACHAZ. Het is zeer waerſchijnlyk, dat de vluchtende Israëlieten, en vooral de Overjordaenſche, toen ſchuilplaets by hunne nabuuren gezocht hebben; maer zeer ſlecht van hen behandeld zijn, het zy uit vrees voor den Asſyrier, het zy uit eenen ingekankerden haet tegen de Israëlieten.

Maer waer toe deze raed, daer die Israëlieten, toen JESAIAS dezen laſt kreeg tegen Moab, in het begin namelyk der regeering van HISKIAS, vs. 14. reeds gevangelyk naer Asſyriën waren wechgevoerd? — Om den Moabieten hunne zware misdaed te verwijten, dat zy de menschlievendheid omtrent de verdrevene Israëlieten verzuimd hadden, waervan zy de jammerlyke gevolgen, in de aennaderende

vende bedreigde oordeelen, eerlang ondervinden zouden; als mede om hen aen te spooren, dat zy omtrent het volk van Juda, die ook door den Assyrier zouden overvallen worden, zich vriendelyker gedragen zouden.

Door den *onderdrukker*, *die een einde had*, enz. wordt SANHERIB bedoeld, wiens talrijk leger wonderdadig verslagen wordt, 2 Kon. 19. welke nederlage hier voorzegd wordt. — Dit was eene gepaste drangreden voor Moab, om zich vriendelyk omtrent Juda te gedragen; daer de Joden, na de wonderdadige slagting in het leger der Assyriers, de handen ruimer hebben zouden, en over hunne hateren zegepralen.

5. Want daer sal een throon bevestigt worden in goedertierenheyt, ende op denselven sal bestendelick een sitten (*a*) in de tente Davids, een die oordeelt, ende 't recht soeckt, ende veerdigh zy ter gerechtigheyt.

De groote vraeg is hier, wien men door dien Heerscher, die *op den Throon in Davids tente bestendig zitten* zoude, te verstaen hebbe? — Laten wy eerst de karakters van den hier bedoelden Heerscher, zoo uit de woorden als uit het verband van zaken opmaken, en daerna onderzoeken, welk een persoon aen die karakters beantwoordt.

A. *Daer zal*, is het, *een Throon bevestigd worden in goedertierenheid*, dat doet ons denken aen de vaststelling van eene zekere zeer voortreffelyke heerschappy. Het woord *bevestigen*, zegt niet alleen iets schikken en inrichten; maer ook iets, het welk te vooren reeds geschikt en ingericht was, vast en meer bestendig maken: men denke aen eene heerschappy, welke zoodanig eene vastigheid hebben zoude, dat zy niet ligt aen verandering of verval zou onderworpen wezen. De grond, op welken dit Koningrijk zou gevestigd zijn, was *goedertierenheid*: het geevt te kennen, dat de regeering zacht en lievlyk wezen zoude, en het volk vrede en voorspoed aenbrengen. — Op dezen Throon zou een heerscher *zitten in de tente Davids*, dat is, uit het geslacht van DAVID, en

(*a*) Jes. 9: 6. Dan. 7: 14, 27. Mich. 4: 7. Luc. 1: 33.

wel *bestendelyk.* Men kan het ook vertalen *in waerheid*, en dit zouden wy verkiezen, omdat de bestendigheid van dit Rijk, reeds in het woord *bevestigen* ligt opgesloten: het geevt te kennen, dat die Koning in waerheid en oprechtheid regeeren zoude. — De Koning wordt nader afgeteekend, als een lovwaerdig en rechtvaerdig Vorst, die zich onvermoeid daerop toelegt, om elk zijner onderdanen recht te doen wedervaren, als *een die oordeelt en het recht zoekt, en vaerdig is tot gerechtigheid.* — Voorts, moet men wel in het oog houden, dat de beschrijving dezer heerschappy hier inkomt, als eene drangreden voor den Moabieten, om Israëls verdrevenen schuilplaets te verleenen, en eene oprechte vriendschap met Gods volk te onderhouden.

De karakters derhalven van den hier bedoelden Koning, zijn de volgende: (1.) Dat zijne heerschappy vast en bestendig zou gemaekt worden. (2.) Dat zijne regeering lievlyk en vreedzaem wezen zoude. (3) Dat hy uit DAVIDS huis zou voortkomen. (4.) Dat zijne bestiering alleszins billyk en rechtmatig wezen zoude. (5.) Dat het een en ander, voor de Moabieten, eene krachtige drangreden moest opleveren, om Israëls verdrevenen in hunne bescherming te nemen.

B. Maer, wie is nu de hier bedoelde Koning, die aen al de opgegeven karakters beantwoordt?

Zou men hier regelrecht aen den MESSIAS denken moeten? In dien verhevenen Eere-koning vinden wy alle de opgenoemde karakters, uitgenomen de laetste byzonderheid. Moab zou reeds lang door NEBUCADNEZAR verwoest zijn, wanneer de MESSIAS verschijnen zoude; de komst derhalven en het Koningrijk van den MESSIAS, kon voor de Moabieten onmogelyk eene drangreden zijn, om den verdrevenen van Israël schuilplaets te verleenen.

In het slot van dit Kap. wordt de tijd, binnen welke de hier bedreigde oordeelen over de Moabieten komen zouden, op drie jaren bepaeld, vs. 14. De oprichting derhalven van den hier bedoelden Throon, moest ook bin-

binnen drie jaren, nadat JESAIAS dezen last over Moab ontvangen had, plaets hebben. — Nu volgt deze last over Moab, onmiddelyk op dien van de Philistijnen; maer JESAIAS ontving den last over de Philistijnen in het stervjaer van ACHAZ, Kap. 14: 28. gevolgelyk heeft hy ook dezen last over Moab, niet lang daerna ontvangen. — Deze aenmerking schijnt ons duidelyk aen te wijzen, dat de hier bedoelde Koning de beroemde HISKIAS zy, de zoon en opvolger van ACHAZ.

Op dezen HISKIAS, passen ook alle de opgegevene karakters. — Hy was uit het *huis van* DAVID, en geplaetst op den Throon van dien Vorst. — 2 Kon. 18: 5. wordt van hem dit uitnemend getuigenis gegeven: *hy betrouwde op den* HEER, *den God Israëls; zoodat na hem zijns gelijke niet was onder alle Koningen van Juda, noch die voor hem geweest waren.* — God zelv *bevestigde* zijnen Throon, door die wonderdadige slagting in het leger der Assyriers. — Zijne regeering was in waerheid en rechtmatigheid, 'er was vrede en voorspoed in zijne dagen. — Dit begrip krijgt nog meerder kracht, wanneer wy deze belovte in het verband beschouwen, als eene drangreden aen de Moabieten, om menschlievendheid te bewijzen aen Israëls verdrevenen.

Dan evenwel, dewijl HISKIAS zeer voegzaem als een luisterrijk voorbeeld van den MESSIAS kan worden aengemerkt, zouden wy tevens de zaek lievst zoo begrijpen: dat de Propheet, in eene heilige verrukking vervoerd, het hier bedoelde Koningrijk beschouwd hebbe, zoo als het, in DAVIDS rechtvaerdige Spruit, eerst met nadruk zijne bestendige vastigheid verkrijgen zoude. — In de volste kracht en in alle hare uitgebreidheid, ziet derhalven deze belovte op den MESSIAS en zijn Koningrijk: in dezen verhevenen zin waren ook deze woorden recht geschikt, zoo tot troost van het Joodsche volk, als ter aenmoediging der Moabieten, om de gunst te zoeken van dat volk, over het welk zulk een Vorst eens Koning wezen zoude.

Ondertusschen zou Moab dezen raed verwerpen, en 'er de geduchte gevolgen van ondervinden, vs. 6-14.

6. Wy, ik de Propheet JESAIAS en het Joodsche volk, wy (*b*) hebben gehoort de hoovaerdye Moabs, en 'er de duidelykste bewijzen van gezien, hy is seer hoovaerdigh: sijn hoogmoet, ende sijne hoovaerdye, ende sijne verbolgenheyt, en euvelmoed, zijn kwaedaertigen en wrevelmoedigen handel omtrent anderen, byzonder omtrent het volk van Israël, uit zijnen trotschen waen voortvloejende, en zijn alsoo sijne grendelen niet.

Meermalen hebben de Moabieten hunne vyandschap aen Israëls volk doen ondervinden; de byzondere blijken daervan vinden wy 2 Kon. 3. toen hy door het inhouden der schatting eenen oorlog veroorzaekte, en 2 Kon. 13: 20. alwaer wy van een inval der Moabieten in Israël lezen by het sterven van ELIZA.

De laetste woorden zijn ongemeen duister: *zijn alzoo zijne grendelen niet.* — Het grondwoord door *grendelen* vertaeld, beteekent meermalen leugens en leugenaers, daervan daen waerzeggers of leugendichters, zie Kap. 44: 25. Het kan namelyk afgeleid worden van een wortelwoord, het welk *uitsnijden* te kennen geevt; van waer het in eenen overdrachtigen zin beteekent, iets uit zijne gedachten uit te halen, iets te verzinnen. — Wanneer men nu deze beteekenis aenneemt, dan is de zin deze: „ Zijne leugendichters, „ zijne waerzeggers of valsche Propheten, zijn niet recht, „ spreken of handelen niet recht, 'er is by dezelve geene „ vastigheid en geene bestendigheid. De ydele inbeeldin„ gen en hoogmoedige gedachten van Moab, hem door de „ valsche Propheten ingeboezemd, zullen geene vastigheid „ hebben, nimmer tot stand komen, maer in rook en damp „ verdwijnen."

Verkiest men evenwel by onze overzetting te blijven, dan wil de Propheet dit zeggen: „ *Alzoo zijn zijne gren-*

„ *de-*

(*b*) Jer. 48: 29, 30.

„ *delen*, zijne sterkten, poorten en vastigheden *niet*; zijne
„ macht en sterkte komt geenszins overeen, met zijn ydel
„ gezwets en hoogmoedige verbeelding."

7. Daerom van wegen deze hoogstgaende trotschheid, sal Moab over Moab, dat is, de ééne Moabieter over den anderen (*c*) huylen, de een zal over des anderen onheilen bitterlyk weenen, altemael sullen sy huylen over de personeele zoo wel als algemeene rampen: 'er zal een vreesselyk misbaer, een jammerlyk geklag opgaen, en het gansche land vervullen, over de omkeering der fondamenten van Kir-Hareseth, eene van uwe voornaemste hoofdsteden, sult gylieden suchten, gewisselick sy zijn gebroken.

Anders zou men het ook vertalen kunnen: *over de* FLESSCHEN *van Kir-Hareseth zult gylieden zuchten; gewisselyk zy*, die fleschen, *zijn gebroken.* — Men denke dan aen aerdenfleschen of wijnvaten, waerin men den zeer vermaerden en gezochten wijn van Kir-Hareseth pleegt te bewaren, en waer mede de Kooplieden groote winsten deeden. — Die fleschen waren gebroken, geheel onbruikbaer en onnut geworden, waervan de reden vervolgens wordt opgegeven.

8. Want de voorheen zoo vruchtbare velden van Hesbon, gelegen in zulk eene vruchtbare landsdouwe, niet ver van het Overjordaensche gebergte, zijn verslaeuwt, derzelver wijnstokken kwijnen, zoo wegens de verwoesting welke aldaer is aengericht, als door gebrek van volk om dezelve te bearbeiden; [*oock*] de wijnstock van Sibma, eene stad wat meer naer de rivier Arnon gelegen, is zeer kwijnende: de heeren en Vorsten der Heydenen, de Assyriers, hebben hare uytgelesene planten, de beste en edelste wijnstokken, verplettert, vernield en vertreden; sy, die wijnstokken, verspreiden zich nu nog wijd en zijd door alle de vlakten, zy reycken tot Jaëzer toe, zijnde eene stad, gelegen by een groot meir van dien zelvden naem, aen de uiterste grenzen van het Overjordaensche land, sy dwalen [*door*] de woestijne en

(*c*) Jer. 48: 20.

vlaktens: (*d*) hare ſcheuten zijn uytgeſpreydt, ſy zijn gegaen over de gemelde zee van Jaëzer, verg. Jerem. 48: 32. Maer dit geheele land, zoo vruchtbaer en bekoorlyk, voorzien met de edelſte en uitgelezene wijngaerden, zal verwoest, en in een treur-tooneel van de akeligſte ellenden veranderd worden.

9. Daerom beweene ick, in het zeker vooruitgezicht van deze aenſtaende verwoesting, in of behalven de weeninge over Jaëzer, den wijnſtock van Sibma, ick make u doornat met mijne tranen, o Heſbon, ende Eleale: want het vreugdengeſchrey over uwe ſomervruchten, ende over uwen oogſt, is gevallen: alle uwe blijdſchap heeft opgehouden.

De Propheet, aengedaen over de verwoesting van zulke vruchtbare landsdouwen welke hy te gemoet zag, mengt zich als het ware onder de rouwklagende Moabieten, over hunne ſteden, velden en wijnbergen, *in de weening* van of *over Jaëzer*, dat is: „ Behalven de weening en aendoening „ welke ik gevoel over Jaëzer, zoo beween ik ook den „ edelen wijnſtok van Sibma; en ten bewijze van de he- „ vigheid mijner aendoening, welke my eenen vloed van „ tranen uit de oogen perst, *maek ik u doornat met mijne* „ *tranen, o Hesbon*, enz."

Anders, zou men ook de laetſte woorden dus vertalen kunnen: *want een krijgsgeſchrei*, het gejuich van uwe vyanden, *is gevallen op uwe zomervruchten en op uwen oogst*; de vyanden hebben uwen oogst geplunderd, en maken zich daer vrolyk over.

10. Alſo dat de blijtſchap ende vrolickheyt wechgenomen is van 't voorheen zoo vruchtbare velt: ende in de wijngaerden en wort niet geſongen, [*nogh*] eenigh gejuych gemaeckt, gelijk anders in den oogsttijd geſchiedde; de [*druyve*]treder en treedt geenen wijn uyt in de wijnbacken, Ick, zegt de HEER, hebbe het vreudengeſchrey doen ophouden.

Behalven de voortteeling van het vee, waren de inkomſten

(*d*) Jer. 48: 32, 33.

ften der wijnftokken, de uitnemendfte zegeningen van het land der Moabieten; door de verwoesting van hunne akkeren en wijnftokken gingen dus hunne voornaemfte bezittingen verlooren. Ondertusfchen fluit de Propheet, van de akkers en wijnbergen fprekende, hunne andere goederen en bezittingen geenszins uit; hy noemt alleen het voornaemfte. — De vruchtbaerheid van hun land was de voornaemfte bron van hunnen rijkdom, en deze was de oorzaek van hunne ondraeglyke trotschheid; zy zouden daerom juist in dat gene geftraft worden, het welk aenleiding gegeven had tot hunnen trotfchen waen.

11. Ik ben waerlyk gevoelig aengedaen, over het vooruitgezicht van deze fchroomelyke verwoesting. Daerom rommelt mijn ingewant uit medelijden over Moab, en maekt een hoorbaer geluid, foortgelijk als dat van een harpe: ende mijn binnenfte is in hevige beweeging, over de vermaerde ftad Kir-Heres.

12. Ende te vergeevsch zullen de Moabieten hunne toevlucht nemen tot hunnen afgod: 't fal gefchieden als men fien fal dat Moab vermoeyt is geworden op de hoogten, door het heen en wederloopen van de eene plaets naer de andere, en door het opofferen van menigvuldige offeranden, gelijk de Moabieten gewoon zijn, verg. Num. 22 en 23. dan fal hy in fijn heyligdom gaen om zijnen afgod daerin op de allerplechtigfte wijze te aenbidden, maer hy en fal (*e*) niet vermogen, alle pogingen om van de bedreigde oordeelen ontlast te worden, zullen ten eenemael vruchteloos wezen.

13. Dit is het woort en het vonnis, dat de HEERE tegen Moab gefproken heeft, van doe af, en het welk de onveranderlyke God zekerlyk volbrengen zal.

Van doe af, van wanneer? De uitdrukking zegt in eenen onbepaelden zin, *al van ouds*, verg. Kap. 45: 21. Men denke daerom aen het gene de HEER, in vroegere dagen, al meermalen over Moab bedreigd had, inzonderheid door den

(*e*) Deuter. 32: 37, 38, 39.

dienst van AMOS, die reeds onder de regeering van UZZIA geprophceteerd had, verg. Amos 2: 1-3.

14. Maer nu fpreeckt de HEERE en verklaert zich nader, feggende, Binnen drie jaren (als de jaren eenes huerlings) die zich om geld voor eenen bepaelden tijd verbonden heeft, zoo zeker als die huurling niet, voor het zelvde loon, over den beftemden tijd arbeiden zal, zoo zeker zullen in die drie jaren, alle die zaken gebeuren welke tot dus ver voorfpeld zijn: dan, eer de drie jaren geëindigd zijn, fal de eere Moabs, zijn rijkdom en fterkte, met alles waerin hy zijne eer en luister ftelde, verachtfaem gemaeckt worden, van weinig waerde meer zijn, en veel van deszelvs gewicht verliezen, met alle die groote menigte, en grooten overvloed van fchatten en rijkdommen: ende het overblijffel, het welk anderszins, wegens de ongemeene vruchtbaerheid van het land, weder fpoedig zou kunnen toenemen, fal kleyn, weynigh, onmachtigh wefen, en in het geheel niet beftand tegen dien machtigen vyand, die eens komen zal om dit land geheel te verwoesten.

Binnen drie jaren derhalven, zou men reeds de beginfelen zien van dit bedreigde oordeel, het welk naderhand door NEBUCADNEZAR volkomen ftond vervuld te worden, gelijk nog nader is bedreigd door JEREMIA Kap. 48.

Alles hangt derhalven af van de vraeg, wanneer heeft JESAIAS deze Godfpraek over Moab ontvangen? — Dit is zekerlyk gefchied voor de wonderdadige flagting in het leger der Asfyriers, waerop duidelyk fchijnt geoogd te worden, vs. 4. Nu is de optocht van SANHERIB tegen Juda gefchied in het 14de jaer van Koning HISKIAS, 2 Kon. 18: 13. — Maer, hoe lang voor deze flagting, is onze voorzegging door JESAIAS uitgefproken? Wy hebben reeds opgemerkt, dat deze Godfpraek niet lang na den onmiddelyk voorgaenden last over de Philiftijnen, in het ftervjaer van ACHAZ of kort daerop, gefchied zy. — Gevolgelyk hebben wy het *verachtzaem worden van Moabs eer*, en zijne aenvangelyke vernedering, te zoeken, in het 3de of 4de jaer der regeering van HISKIAS.

Plegen wy nu raed, met de gefchiedenis van Israël en Juda,

Juda, dan zullen wy vinden, dat SALMANASSER, de voorzaet van SANHERIB in het Asfyrisch Rijk, omtrent dezen tijd in Kanaan gekomen zy, en Samaria, de hoofdstad van het Rijk der X stammen, belegerd en ingenomen hebbe. Deze belegering is begonnen in het 4de en geeindigd in het 6de jaer der regeering van HISKIAS 2 Kon. 18: 10. — Nu is het zeer waerschijnlyk, dat SALMANASSER, dezen tocht tegen het Rijk der X stammen ondernemende, om van achteren veilig te zijn, eerst de Moabiten onverhoeds overvallen, eenige steden ingenomen en verwoest, en het land afgeloopen hebbe.

HET XVII. KAPITTEL.

Deze Prophecy heet, in het opschrivt vs. 1a, *de last van Damascus*, dat is eene Voorzegging, omtrent het Rijk van Syrien, en deszelvs hoofdstad Damascus.

De Godspraek schijnt betrekkelyk, tot den oorlog, tusschen de Syriers en Israëlieten ter eene, en het Koningrijk van Juda ter andere zyde, waervan Kap. 7, 8, 9. omstandiger gesproken is. Men kan deze Prophecy aenmerken, als eene troostreden voor het volk van Juda, om het zelve te verzekeren, dat de HEER het Koningrijk, zoo der X stammen, als der Syriers, gevoelig vernederen zoude: gelijk daerom ook de Joden, al juichende worden ingevoerd vs. 14. *dit is het deel der gener, die ons berooven, en het lot der gener, die ons plunderen.*

Maer worden hier de oordeelen, beide over het Rijk der X stammen, en over dat van Syrien, bedoeld, hoe kan dan deze Godspraek bepaeldelyk *de last van Damascus* genaemd worden? Wy antwoorden, dat de lotgevallen, in deze Godspraek voorspeld, een zeker verband hadden, met de onheilen, welke over Damascus komen zouden, zoodat zy zeer voegzaem, onder één hoofd konden gesteld worden. — Te weten de Propheet begint, met de omkeering van Damascus, door den Asfyrier vs. 1-3. By die gelegenheid zou ook het Koningrijk der X stammen gevoelige

slagen ontvangen vs. 4-11, waerop de verdelging van beider vereenigde krijgsmacht geteekend wordt vs. 12-14.

Wijders zou men kunnen vragen, wanneer deze Godspraek zy uitgegeven? — Indien het doorging, dat alle de Godspraken van JESAIAS geplaetst zijn, volgens de orde van tijd, in welken zy zijn uitgegeven, dan moest de Propheet deze Voorzegging gedaen hebben, na het stervjaer van ACHAZ, en gevolgelyk onder de regeering van HISKIAS, volgens Kap. 14: 28. Maer niet altijd is, in de rangschikking der Prophetien, de tijdorde waergenomen; gelijk men duidelykst by JEREMIA ontdekt. — Het schijnt uit vs. 3, dat, toen deze Godspraek voortgebracht werd, het Koningrijk van Damascus nog in vollen bloei was: maer het Syrische Rijk, waer van Damascus de hoofdstad was, is door den Assyrischen Koning TIGLATH PILEZER te ondergebracht, Rezin den Koning gedood, Damascus ingenomen, en het volk naer Kir in Opper-Medien wechgevoerd, in het 3de of 4de jaer der regeering van ACHAZ, volgens 2 Kon. 16: 9. vergeleken met 15: 29. Derhalven schijnt deze Godspraek voor dien tijd te zijn uitgegeven.

Aen de andere zijde echter is 't waer, dat in dien tijd Damascus nog niet geheel verwoest is, daer TIGLATH PILEZER, nog na die inneming, aldaer door ACHAZ begroet is 2 Kon. 16: 10. en dus schijnt men de geheele verwoesting dier Stad voegzamer toe te schrijven aen SALMANASSER, in denzelven krijgstocht dien hy, in HISKIAS 4de jaer, tegen 't Rijk der X stammen deed; te meer, daer JOSEPHUS in 't IX Boek zijner *Oudheden*, van dien Vorst zegt, dat hy ook de kracht zijner wapenen aen Syrien en Phenicien deed gevoelen. Neemt men dit aen, dan zou men deze voorzegging in de rechte tijdorde met het voorgaende en volgende Kap. kunnen houden. — Wy geven het een en andere ter keuze over; doch zullen de eerste gedachte ten grondslage onzer uitbreiding leggen.

1. De Last van Damascus. Siet Damascus, die beroemde en bekoorlyke hoofdstad van Syriën, daerom genaemd *eene Stad der vrolykheid en des lovs* Jer. 49: 25, sal, door het geweld van eenen alles verwoestenden vyand,

wech-

wechgenomen, verbannen, en uit hare plaets wechgenomen worden, dat ſy geen ſtadt meer en zy, maer ſy ſal een vervallen ſteenhoop zijn. Die vermaerde Stad zal, door de ſloping van hare vestingwerken, muuren, poorten, paleizen, en huizen, verwoest en omgekeerd worden; ook zullen de inwooners verdelgd, en de overgeblevene gevangelyk wechgevoerd worden.

2. Ook zal het ganſche grondgebied van het Syriſche Koningrijk, in het lot van de hoofdſtad en den Rijkszetel deelen moeten. De ſteden Aroërs aen de beke Arnon, welke den Moabiten oudtijds door de Israëlieten ontweldigd, en tot de bezittingen der Overjordaenſche ſtammen gebracht waren Num. 22: 34. Deut. 2: 36, 3: 12. en Joſ. 13: 8, 9, maer naderhand door de Syriers overheerd, en aen hun Rijksgebied gehecht zijn 2 Kon. 10: 33; deze ſteden Aroërs, met al wat tot het Koningrijk van Damascus behoort, van de hoofdſtad af, tot de uiterſte grenspael der overheerde landen, zullen in het zelvde lot, met de hoofdſtad Damascus deelen; zy ſullen verlaten en van inwooneren ontledigd worden: deze bekoorlyke landsdouwen zullen een droevig ſchouwtoneel der verwoestingen van den oorlog opleveren. De plaetſen, daer nu bloeiende en volkrijke ſteden gevonden worden, zullen woest liggen, en met gras begroeien; voor de kudden ſullen ſy weſen, die ſullen [*daer*] gerust nederliggen, ende niemant der voorbygangeren ſalſe verſchricken.

3. Ende de HEER zal, op ééne keer, met het geheele Koningrijk van Syriën, eene ganſche voleinding maken: want de veſtinge ſal ophouden van Ephraim; het Koningrijk van Damascus, het welk, voor het Rijk der X ſtammen of voor Ephraim, uit hoofde van het onderling verbond, vergel. Kap. 7, eene vesting of barriere is, om het tegen de geduchte macht van den Asſyrier te beveiligen, zal geheel te onder gebracht worden, en daardoor zal Ephraim deszelvs vesting en ſterken voormuur verliezen, ende het Koninckrijcke van Damaſcus zal uitgeroeid worden; ende wat het overblijfſel der Syriers

aengaet, de onderdanen van dat Rijk, welke overgebleven zullen zijn, nadat het gansche land, door den Assyrischen Koning, zal te onder gebracht zijn: sy sullen zijn gelijck de heerlickheyt der kinderen Israëls, spreeckt de HEERE der heyrscharen.

De woorden *en het overblijvsel der Syriers*, voegen wy, niet by de voorige, maer by de volgende, *zy zullen zijn*, *gelijk de heerlykheid der kinderen Israëls*, dat is, zy zullen een gelijk lot ondergaen, als de heerlykheid der kinderen Israëls.

De Propheet heeft hier het oog, op het gene, reeds in voorige redevoeringen, aen het Rijk der X stammen bedreigd was, namelyk dat al, wat tot deszelvs *heerlykheid* behoorde, zou worden wechgenomen. De heerlykheid van Ephraim zal wechvliegen, als een vogel, zegt HOSEAS Kap. 9: 11. De voornaemste ingezetenen, Vorsten zoo wel als onderdanen, zouden met alle hunne goederen en rijkdommen, waerin zich hunne pracht en heerlykheid vertoonde, naer 's vyands land worden wechgevoerd. — Even het zelvde lot zou ook *het overblijvsel der Syriers* ondergaen: by de omkeering van hun Rijksgebied, zouden zy, met hunne goederen en rijkdommen, uit hun land verbannen, en naer de verst afgelegen gewesten van de Assyrische Monarchy, wechgevoerd worden; gelijk geschied is, het zy door TIGLATH PILEZER, het zy door SALMANASSER, gelijk straks gezien is. Want schoon het waer is, dat ons, noch 2 Kon. 16: 9, noch elders in de H. Schrivten, zulk eene verwoesting van Damascus verhaeld wordt als hier bedreigd is, waer door die Stad *een vervallen steenhoop* worden zoude, zoo mogen wy echter besluiten dat zulks geschied zy; men was oudtijds meer gewoon op die wijze met overwonnen volkeren te handelen, gelijk daervan Samaria en Jerusalem ook voorbeelden zijn. Daerenboven, redenen van belang en staetkunde maekten het voor den Assyrischen Vorst noodzakelyk, om in dien oord geene voorname steden over te laten, welke welligt zouden hebben kunnen t' zamen spannen met zijne vyanden, om den loop zijner overwinningen te stuiten, 't zy met de Joden, 't zy met de Egyptenaren, die in dien tijd zeer nayverig waren omtrent de Assyrische grootheid.

Zoo is toen het Syrifche Rijk, met deszelvs hoofdftad Damascus, geheel te ondergebracht, en heeft voor altoos opgehouden. Naderhand is wel weder een Syrisch Rijk uit Alexanders Monarchie ontftaen; maer dit was veel uitgebreider, zoodat het eerder een nieuw Asfyrisch Rijk mogt genoemd worden, en waervan niet Damascus, maer Antiochien, of ook Seleucia, de hoofd en hovftad was.

Alleen komt nog in bedenking, hoe wy dan by JEREMIA Kap. 49: 23-27. ruim een eeuw daerna, een nieuwe bedreiging tegen Damascus kunnen aentreffen, in welke die Stad weder als in eenen bloejenden ftaet voorkomt. — Maer wy moeten aenmerken dat het, voor een Stad als Damascus, zoo beroemd van wegen hare aengename en voordeelige ligging, niet moejelyk was in een eeuw weder uit hare puinhoopen op te rijzen, en by de vermindering der Asfyrifche Monarchie een gezach over de omliggende landftreek te verkrijgen, zonder echter weder een Koningrijk te worden.

Vermids nu die van het Rijk der X ftammen zich verbonden hadden met, en veel fchuldiger waren dan de Syriers, zouden zy ook in derzelver ftrafgerichten deel hebben vs. 4-11.

Ondertusfchen zou het oordeel der verwoesting het Rijk der X ftammen niet zoo eensklaps treffen, maer trapsgewijs overkomen. I. Eerst gewaegt de Godfpraek van het gene het Rijk der X ftammen, door TIGLATH PILEZER, zou worden aengedaen; een oordeel, het welk wel zwaer, maer evenwel met eenige verfchooning zou gepaerd wezen vs. 4-8. II. Daerna wordt de voleinding van dit oordeel door SALMANASSER aengewezen vs. 9-11.

4. Ende het zal met het Koningrijk der X Stammen gaen, gelijk met eenen mensch, die 'er gezond en wel gedaen uitziet; maer door eene onverwachte krankheid, vermagert en uitteert: want het fal gefchieden te dien dage, wanneer de Syriers zullen geftraft worden, dat de heerlickheyt Jacobs, dat al wat tot den bloeiftaet van het Israëlitifche Rijk behoort, verdunt en verminderd fal worden: ende dat de vettigheyt fijnes vleefches

mager worden sal, al wat tot den welvaert en den luister van dat Rijk behoort, zal verteerd en wechgenomen worden; zoodat het lichaem van dezen staet slechts eene schaduw zal vertoonen van het gene het te vooren was.

5. Want hy sal zijn gelijck [*wanneer*] een maeyer 't staende koorn versamelt, ende sijn arm aren afmaeyt: ja hy sal zijn gelijck [*wanneer*] yemant aren leest in het dal Rephaim.

Het dal van Rephaim was eene groote en ruime vlakte, ten Zuidwesten van Jerusalem, dus waerschijnlyk genaemd, naer de oude bewooneren. Dit dal leverde de schoonste koornoogsten op. Hier ter plaets schijnt het vermeld te worden, om aen te wijzen, hoe gestreng de hier bedoelde maeijing zou toegaen. Een maeijer, die, in eene effenbare vlakte, het staende koorn afmaeit, zal daervan minder ter nalezing overlaten, dan in eene bergachtige landstreek. De Propheet wil derhalven zeggen; de maeijing zal zoo gestreng toegaen, als wanneer men airen leest, in het dal Rephaim.

De verbloemde zin is ligtelyk op te maken. — Het weleer bloeiend en van God zoo blijkbaer gezegend Rijk der X stammen, had tot hier toe nog eene gelijkheid behouden, aen een zeer rijk en vruchtbaer koornland. Maer God zou Ephraim eenen sterken maeijer toeschikken, namelyk den Koning van Assyrien, die met eenen sterken arm, de inzameling zou komen verrichten. Hy zou het Godlyk oordeel over Ephraim uitvoeren, en het grootste gedeelte, als afgemaeid graen, naer elders vervoeren. Hy zou hierin, met alle mogelyke gestrengheid te werk gaen; zoodat 'er slechts een klein overblijvsel zou gelaten worden, ter nalezing voor volgende oordeelen.

6. Doch eene nalesinge sal daer in overigh blijven, gelijck [*in*] de afschuddinge eenes olijfbooms, twee [*of*] drie besiën in den top des oppersten twijgs, ende viere [*of*] vijve aen sijne vruchtbare tacken, spreeckt de HEERE de Godt Israëls.

Ephraim wordt hier vergeleken, by eenen groenenden

en

en rijkgeladen olijvboom, van wegens deszelvs uitwendigen bloeistaet en heerlykheid. Maer de Koning van Assyrien zou, by de Israëlieten, den oogst van Gods gerichten komen uitvoeren. Hy zou dien olijvboom geweldig schudden, en deszelvs voortbrengselen, dat is de onderdanen van het Rijk der X stammen, met hunne schatten, naer elders vervoeren; en dat wel zoo, dat 'er slechts weinigen zouden overblijven, tot eene nalezing voor SALMANASSER.

Hier tegen is wel deze zwarigheid, dat de verwoesting door SALMANASSER, veel uitgestrekter en vollediger geweest is als die onder TIGLATH PILEZER: doch men kan uit de omstandigheden, en vooral uit 2 Chr. 30: 6, 7. alwaer het Rijk van Israël door HISKIA slechts als een *overblijvsel* aengemerkt wordt, met veel gewisheid opmaken, dat TIGLATH PILEZER een grooter verwoesting in dat Rijk moet aengericht hebben dan ons geboekt is.

Evenwel zouden deze oordeelen, voor sommigen, dit heilzaem uitwerksel hebben, dat zy zich bekeeren zouden, tot den God hunner Vaderen vs. 7, 8.

7. Te dien dage sal de mensche, een klein getal der overgeblevene Ephraimieten, met boetvaerdigheid, geloovsvertrouwen en gebeden, sien nae dien eenigen en waren God, die hem gemaeckt heeft, ende sijne oogen sullen op den Heyligen Israëls sien, om op Hem te vertrouwen en Hem alleen te dienen.

8 Ende hy en sal niet aenschouwen de altaren, welke hy ter eere der afgoden heeft opgericht, om daerop zijne gaven te brengen. De nietige afgoden, het werck sijner eigen handen, noch 't gene dat sijne vingeren gemaeckt hebben en sal hy niet aensien met oogen van eerbied, hulde en vertrouwen, noch de donkere bosschen, in welke de Heidenen gewoon zijn de afgoden te eeren, noch de sonnebeelden, de beelden en tempelen, ter eere van de zon opgericht.

Indedaed Gods geduchte oordeelen, over het Rijk der X stammen, hebben ten gevolge gehad, dat veelen dergener, die overgebleven waren, den afgodsdienst verlie

ten, om den waren God aen te bidden 2 Chron. 30: 11, 18.

Evenwel zou dit oordeel naderhand, door SALMANASSER, voltooid worden vs. 9, welke geſtrenge gerichtshandel des HEEREN vs. 10, 11. gebillykt wordt.

9. Te dien dage ſullen ſijne ſtercke ſteden zijn, als een verlaten ſtruyck, ende opperſte tack, welcke ſy verlaten hebben om der kinderen Iſraëls wille; hoewel daer ſal verwoeſtinge weſen.

Deze woorden worden zeer verſchillendlyk vertaeld en opgevat.

In het eerſte gedeelte ſchijnt ons de ellendige toeſtand te worden afgeteekend, waerin het Koningrijk der X ſtammen verkeeren zoude, na de verwoesting door TIGLATH PILEZER. — Eigenlyk ſtaet 'er: *Ten dien dage zullen zijne ſterke ſteden zijn, als het verlatene* of overgelatene *van een ſtruik, en opperſten tak, welken zy*, te weten TIGLATH PILEZER en de Asſyriers, *verlaten hebben, om der kinderen Israëls wil; ja het zal verwoesting wezen.*

Nadat TIGLATH PILEZER het Overjordaenſche verwoest, en de inwooneren gevangelyk wechgevoerd had, heeft hy nog eenige *ſterke ſteden*, en onder deze de hoofdſtad Samaria *overgelaten.* — Deze ſteden hadden de Asſyriers overgelaten, *om der kinderen Israëls wil*, of ten aenzien van de kinderen Israëls, vergel. Jer. 9: 7. Het kan te kennen geven, dat God dit zoo beſtierd had, opdat de naem van Israël, voor als nog, niet geheel zou uitgeroeid worden, en zy nog een vernederd volk mogten uitmaken, ten einde zy nog tijd tot bekeering hebben zouden. — Maer deze overgeblevene ſteden zouden, ten dien dage, zijn *als het verlatene* of overgelatene *van een ſtruik en opperſten tak.* Zy zouden, even als de overgelatene vruchten na den oogst, niet alleen weinige in aental, maer ook, gelijk het met zulke overgelaten vruchten gaet, niet zeer geacht worden van den landman. God zou dezelve laten varen, en aen hun eigen noodlot overgeven.

Op deze wijs, wordt de ellendige toeſtand afgeteekend, waerin het overblijvſel van Ephraims Koningrijk zich bevin-

vinden zoude, by die binnenlandſche oproeren en verdeeld-heden, waerdoor zy elkander te gronde helpen zouden.

Na weinige jaren zou de doodelyke ſlag volgen. *Ja het zal verwoesting wezen;* al wat TIGLATH PILEZER heeft overgelaten, zal, by eenen verderen inval van SALMANASSER, tot verwoesting zijn, en volkomenlyk verdelgd worden.

10. Dit oordeel, hoe geſtreng ook, zal allerbillykst wezen. Want gy Israëlieten hebt (*) Godes uwes heyls, die uwen Vaderen, zoo menige malen, tot heil en verlosſing geweest is, vergeten, zijne hulde aen afgoden gegeven, ende niet gedacht aen den rotzſteen uwer ſterckte, noch vertrouwen gevestigd op dien machtigen God, die alleen in ſtaet was om u te helpen: daerom ſult gy wel lieflicke planten planten, ende gy ſult hem met uytlantſche rancken beſetten:

De laetſte gelijkenis is ontleend van iemand, die eenen kweekhov hebbende aengelegd, en denzelven tot zijn vermaek opſierende, daerin niets wil hebben dan het gene vreemd en uitheemsch is. — De woorden moeten in den voorledenen tijd vertaeld worden: *gy hebt wel lievlyke planten*, of *plantingen der lieflykheden en der wellusten geplant.* De Israëlieten hadden hunnen Kerkelyken en Zedelyken toeſtand gelijk gemaekt, aen kweekhoven van plantingen der wellusten: dat is te zeggen, zy hadden vreemde en valſche leeringen naegejaegd, welke alleen dienden, tot ſtreeling van het wellustig en verdorven vleesch, hoedanig de afgodiſche grondſtellingen der Heidenen waren. Wijders hadden zy dezen kweekhov *bezet, met uitlandſche ranken* of *ſcheuten*, dat is zy hadden allerlei vreemde Godsdienstplechtigheden overgenomen.

11. Ten dage als gyſe ſult geplant hebben, ſult gy [*die*] doen waſſen, of liever wederom in den voorledenen tijd, *Ten dage als gyze geplant had deed gyze wasſen:* nadat gy vreemde Godsdienstplechtigheden had ingevoerd, hebt gy 'er u met allen yver op toegelegd, om dezelve overal te verſpreiden en algemeen te ma-

(*) *Hebr.* den Godt uwes heyls.

ken, ende in den morgenstont sult of *hebt* gy uw zaet doen bloeyen, gelijk iemand die des morgens, dat is ter geschikter tijd, zijn zaeisel besproeit, en 'er alles aen doet, het welk dienen kan om het zelve te doen uitspruiten, zoo hebt gy ook al wat mogelyk was in het werk gesteld, om de verbastering in den Godsdienst te bevorderen: [*doch 't en sal maer*] een hoop van 't gemaeyde [*zijn*], in den dagh der kranckheyt, ende der pijnlicke smerte.

Wanneer men de laetste woorden dus vertaelt: *de oogst* of inzameling *zal verdwijning zijn, ten dage der krankheid en der pijnlyke smerte*, dan is de zin deze. „ Gy hoopt wel, „ dat gy, door uw bondgenootschap met het machtig Ko- „ ningrijk van Syrien, eenen aengenamen oogst, en een „ langduurig genot van uwe bemoeienissen, hebben zult; „ maer, als die *dag van krankheid* en gevoelige slagen over „ u komen zal, welke u, in eenen afgrond van *pijnlyke* „ *smerten* dompelen zal, dan *zal* al *die oogst verdwijning zijn*, „ en gy zult ondervinden, dat gy ydelheid gezaeid hebt."

12. Gy vertrouwt te vergeevsch op de talrijke legermacht van de Syriers, uwe bondgenooten. Wee der veelheyt der grooter volckeren, die daer bruysen gelijck de zeen bruysen: ende [*wee*] den geruysche der natien, die daer ruysschen gelijck de geweldige wateren ruysschen.

De Godspraek vertoont hier de Syriers, zoo als zy, opgezwollen van hoogmoed, al snoevende en snorkende, tegen Juda en Jerusalem zouden optrekken, en alom schrik en verwoesting verspreiden, even of de zee zich verhiev met hare onstuimige golven. Maer het Godlyk oordeel zou hen treffen, op eene zeer geduchte wijs.

13. Zy zullen voor eenen tijd, wel eene geduchte vertooning maken: De Syrische natien sullen [*wel*] ruysschen gelijck groote wateren ruysschen, en, by hunnen inval in het land van Juda, een zeer groot alarm veroorzaken, doch hy, die hooger is dan alle de hoogen, sal dien trotschen vyand beteugelen, hem schelden, en in het bestier zijner Voorzienigheid verbreken, so sal hy verre

verre wechvlieden: ja hy sal, uit het grondgebied van Juda, gejaegt worden, (*a*) als het kaf der bergen van den wint, ende gelijck een kloot, liever een *stoppel*, van den wervelwint wordt wechgedreven.

14. De Allerhoogste God zal eene spoedige omwending, ten voordeele van Juda te wege brengen. Ten tijde des avonts, siet so is 'er nog eene algemeene verschrickinge onder de Joden, voor de geduchte macht van den vyand; maer eer het morgen is, en is hy daer niet meer: voor het aenbreken van den dageraed, is hy reeds wechgevloden. Dan zullen de verloste Joden, by wijs van triumphlied, blymoedig uitroepen: Dit is het deel der gener die ons berooven, ende het lot der gener die ons plunderen, zoo gaet het met allen, die zich verzetten tegen Juda, het volk, het welk de HEER beveiligt.

Sommigen verstaen de 3 laetste versen, van die wonderdadige slagting, welke de HEER, in het leger der Assyriers, gemaekt heeft, ten tijde van Koning HISKIAS: maer dit schijnt ons, met het opschrivt dezer Prophecy vs. 1, en het verband van zaken, in het geheel niet overeen te komen. — Onzes erachtens, wordt hier de vernieling der vereenigde legermacht van de Syriers en Ephraimieten voorspeld, toen zy, in ACHAZ tijd, tegen Jerusalem opgetogen waren; waertoe zich de HEER van TIGLATH PILEZER, den Assyrischen Koning, als een middel en werktuig, bedienen zoude.

Trouwens de vervulling heeft ook allerduidelykst geleerd, dat de HEER toen, aen het benauwde Juda, eene zeer onverwachte en gansch merkwaerdige verlossing geschonken heeft. Toen de beroemde hoofdstad Jerusalem, door de vereenigde heirmacht der Syriers en Ephraimieten belegerd was, zoodat alle hoop verlooren scheen, deed TIGLATH PILEZER, de Koning van Assyrien, eenen gansch onverwachten inval in het Koningrijk der Syriers, waerdoor zy genoodzaekt werden, het beleg van Jerusalem op te breken, en hun eigen land te gaen verdeedigen.

Wanneer men echter deze Godspraek, volgens het ge-

(*a*) Job 21: 18. Psalm 1: 4. ende 35: 5. ende 83: 14. Hos. 13: 3.

zegde bladz. 148, opvat als eerst gedaen in HISKIAS tijd, dan zou men by vs. 3. moeten denken, dat HOSEA de Koning van Israël, zich op den Throon bevestigd hebbende, met het nog aenwezige doch den Asſyrier onderworpene Damascus, even als volgens 2 Kon. 17: 4. met Egypte, raedſlagen genomen had om het Asſyriſche juk af te ſchudden; zoodat in zoo ver Damascus toen nog als Ephraims voormuur konde aengemerkt worden. — En dan zou men het beloop der Godſprake zoo moeten vatten, dat SALMANASSER die ſterke maejer zou zijn vs. 4, 5, die ſlechts, volgens vs. 6, eene kleine nalezing zou overlaten; welke naderhand geſchieden zou, onder de regeering van MANASSE in Juda, door EZARHADDON, toen die het overſchot van dit volk onder vreemde volken vermengde. — Te dien dage zouden wel, volgens vs. 7, 8. een klein getal der Ephraïmieten zich bekeeren tot God en zijnen dienst, die dan weder, onder den godvruchtigen HISKIA, in vollen luister bloejen zoude, gelijk wy daervan de vervulling zien 2 Chr. 30: 11, maer te dien zelven dage zouden echter, volgens vs. 9, alle ſterke ſteden van Ephraïm verwoest en verlaten worden. — Dit oordeel wordt wel gebillykt vs. 10, 11, maer tevens echter aen dien verwoester eene verwoesting bedreigd vs. 12-14, waervan men dan, in SANHERIB, zeer duidelyk de vervulling zou aentreffen: te meer daer ſommigen die 3 laetſte verſen tot het volgende Kap. brengen.

Op deze wijze behoudt men hier de tijdorde der voorzegging, en ontwijkt de bedenking uit vs. 5, 6. — Doch wy geven nogmaels beide verklaringen ter keuze.

HET XVIII. KAPITTEL.

Dit Kapittel is wel kort, maer tevens zeer moeilyk. — Er komen niet alleen ſpreekwijzen in voor, welke duister zijn, maer men is het ook niet eens, over het land en volk, welke hier bedoeld worden. Het een en ander heeft aenleiding gegeven, tot zeer verſchillende uitleggingen. — Onze oordeelkundige Randſchrijvers zelve geven ſom-

ſomtijds, van één voorſtel, drie of vierderlei verklaringen, en durven ook niet beſlisſen, welk een volk hier bedoeld zy.

Vooraf evenwel dienen wy iets te bepalen, omtrent het land en volk, welke de voorwerpen van deze Godſpraek uitmaken.

De Propheet ſpreekt van *een land*, *dat ſchaduwachtig is aen de frontieren*, *dat aen de zijde der rivieren van Moorenland is* vs. 1. — Maer hoedanig een land was *Moorenland*, en waer was het gelegen? — In het Hebreeuwsch ſtaet eigenlyk *het land van* CUSCH. De Onzen vertalen het doorgaends, in naevolging der LXX, door *Moorenland*; alleenlyk 2 Kon. 19: 9. en Jeſ. 37: 9. hebben zy de benaming van CUSCH behouden. — Dit heeft gelegenheid gegeven, om aen tweederlei land te denken. Het meer eigenlyk zoogenaemde Moorenland of Ethiopien lag ten Zuiden van Egypte; zoo dat geheel Egypte, in deszelvs volle langte, tusſchen het Joodſche land en Moorenland gelegen ware. De *Cuſchieten* ondertusſchen lagen zoo ver niet van Kanaan, ten Oosten en Zuid-Oosten van het zelve, in het ſteenachtig en woest Arabien, langs de Oostelyke zijde van de roode zee, of Arabiſchen zeeboezem.

De vraeg is derhalven, of hier de Mooren en Ethiopiers, dan de meer eigenlyk gezegde Cuſchieten en Arabiers, bedoeld worden? — Vs. 2. wordt van *de zee* geſproken; men denke derhalven, aen de meer eigenlyk gezegde Cuſchieten, byzonder die aen wederzijde van de Roode Zee woonden. Te weten de Cuſchieten, de nakomelingen van CUSCH, eenen zoon van CHAM, woonden allereerst in het ſteenachtig, vervolgens in het woest Arabien, langs de Roode Zee, ten Oosten van dezelve. Dit land was onvruchtbaer, en kon hen niet voeden toen zy talrijker werden. Zy ſtaken daerom over, naer den Wester oever van de Roode Zee, en namen die aenmerkelyke breedte land in, welke tusſchen de Roode Zee is, en de bergen die Egypte inſluiten. — Maer toenemende, zakten zy langzamerhand meer Zuidwaerds áf, en beſloegen dat uitgebreide land, het welk boven Egypte ligt, en eigenlyk Moorenland of Ethiopie genaemd is.

Voor het naest zouden wy daerom denken, dat hier de ongelukkige uitslag voorspeld wordt van de onderneming, welke TIRHAKA, *Koning van Cusch* in Arabien, gedaen heeft, om in het land van SANHERIB den Koning van Assyrien te vallen, terwijl die machtige Vorst bezig was, om Jerusalem te belegeren 2 Kon. 19: 9.

Wy onderscheiden in deze Prophecy, twee hoofddeelen:

I. Eerst wordt een zeer zwaer oordeel beschreven, het welk Morenland treffen zoude vs. 1-6. en

II. Daerna worden meer heuchelyke tijden voorspeld, welke dit zelvde volk zouden te beurt vallen vs. 7.

1. Wee den lande dat schaduwachtigh is aen de *vleugelen*, dat is *de* uiterste grenzen en frontieren, vermits aldaer, naer den kant van Egypte, hooge bergen gelegen zijn, welke zeer veel schaduw geven, dat aen de zijde der rivieren van Moorenlant is, rondom de roode Zee, welke ten Noorden in twee armen eindigt, die niet veel breeder zijn, dan een gewoone rivier. Dit land zal God, op eene zeer geduchte wijs bezoeken.

2. Dat gesanten sendt over de Roode zee, ende in zeer ligte schepen van biesen, welke de Roode zee in menigte oplevert, op de wateren; Gaet henen, gy snelle boden, tot een volck dat getrocken is, ende gepluckt, tot een volck dat vreeslick is van dat het was, ende voortaen: een volck van regel [*ende*] regel, ende van vertredinge, wiens lant de rivieren berooven.

Met vs. 2b begint de Prophetische beschrijving van het oordeel, het welk over het volk, dat vs. 1, 2a geteekend is, gewisselyk komen zoude. — JESAIAS voorziet de uitvoering van het Godlyk vonnis. Hy waerschouwt dit volk als het ware uit Judæa, alwaer hy zich bevond. Hy vertegenwoordigt zich boden en loopers gereed, om hem ten dienste te staen. Hy zegt in de Prophetische verrukking: *gaet henen, gy snelle boden, tot een volk, dat getrokken*, uitgerekt en verspreid is langs den oever van de Roode zee, *ende geplukt* of zonder hair is, omdat zy gewoon zijn zich

te

te scheeren, *tot een volk dat vreesselyk* machtig en geducht *is, van dat het was, ende voortaen* van tijd tot tijd nog machtiger geworden is; *een volk van r g l en regel*, vermids zy niet in steden, maer in dorpen, en hier en daer by stammen woonen, zoodat men, dan hier dan weder daer, eene linie van volk vinde, *ende* een volk *van vertreding*, dat andere Natien verwoest, *wiens land de rivieren berooven*, door overstroomingen van de Roode zee.

3. Alle gy ingesetene der werelt, en alle gy inwoonders der aerde, als men de baniere sal oprichten, [*op*] de bergen van het Joodsche land, en aldaer den standaert planten om krijgsvolk te vergaderen, sult gylieden [*het*] sien, ende als de basuyne sal blasen, om het krijgsvolk tot den strijd aen te moedigen, sult gylieden [*het*] hooren. Wanneer gy dit nu hoort en ziet, dan zal dat gene gebeuren, het welk de snelle boden, aen de Cuschieten zullen aenzeggen.

4. Want, om den inhoud van die boodschap voor te dragen, alsoo heeft de HEERE tot my zijnen Propheet, in eene Openbaring geseyt: Ick sal stille zijn, den vyand niet beteugelen, zijne oogmerken niet verydelen, en hem den oorlogsstandaert gerust laten planten, ende sien in den hemel, mijne luisterrijke wooninge, op den vyand, die den standaert plant en de bazuin blaest, zijne stappen, maetregelen, en bedoelingen waernemen, om hem op den meest geschikten tijd te stuiten, als de glintserende hitte op den regen, als een wolcke des daeuws, in de hitte des oogsts:

De laetste woorden zijn zeer moeilyk, vooral in het verband van zaken. — *De glinsterende hitte*, een heldere zonneschijn, *op den regen*, is van eenen zeer gezegenden invloed, om den groei en de vruchtbaerheid, in het Rijk der planten, te bevorderen. — *Eene wolk van dauw, in de hitte des oogsts*, is, vooral in het Oosten, ongemeen verkwikkelyk.

Maer hoe komt dan het een en ander te pas, in dit verband van zaken? de HEER *zou zien in zijne wooning, als de glinsterende hitte* enz. Het geevt, onzes erachtens, een-

vouwig te kennen, dat de HEER den vyand zou laten woelen en werken, en middelerwijl zorg dragen voor de beveiliging van zijn volk.

5. Want voor *het aengezicht van* den oogst, dat is eer de oogst komt, als de botte van den wijnstok, meer en meer gezwollen zijnde, volkomen is en zich ontwikkelt in den bloesfem, ende de onrijpe druyve rijp wort [*na*] den bloessem; so sal hy, of *zoo zal men* geheel ontijdig, de tedere ranken en uitspruitende loten, met snoeymessen afsnijden, ende zelvs de oudere tacken wechdoen [*ende*] afkappen.

6. Sy, die afgesneden ranken en afgekapte takken, sullen t'samen gelaten worden den roofvogelen der bergen, ende den dieren der aerde: ende de roofvogelen sullen op haer oversomeren, ende alle dieren der aerde sullen daer op overwinteren.

Het zinnebeeld vertoont ons eenen vruchtbaren wijnstok. Hy bot uit, 'er vertoonen zich vele knoppen. Deze ontwikkelen zich in bloesfem; de bloesfem zet zich, de druiven worden gezien, men beloovt zich eenen rijken oogst. Maer tegen alle verwachting, even voor den oogst, wordt 'er geweld gepleegd aen den veel beloovenden wijnstok. De loten en takken worden afgesnoeid, afgehakt, en alles in het wilde gelaten. Niemand ziet 'er naer om. Alles wordt een prooi van de roofvogelen en wilde dieren, die hier zoo veel vinden, dat zy het, in één jaergetijde, niet verteeren kunnen.

In den zakelyken zin geevt het te kennen, dat 'er op het alleronverwachtst, een geducht oordeel komen zoude, over de Cuschieten. Op dien tijd, wanneer zy zich alles goeds en ongemeen veel voordeel beloovden, zouden zy op eene geweldige wijs verdaen worden. Zy zouden eene zware nederlaeg krijgen. De ranken, dat is de jonge manschap, en de takken, dat is de ervarene krijgslieden en Oversten, zouden worden neergehouwen. Het veld zou dermate met lijken bezaeid zijn, dat de roofvogelen en wilde dieren 'er, zomer en winter, genoeg aen hadden.

Het is ons zeer waerschijnlyk voorgekomen, dat deze God-

ſpraek hare vervulling gekregen hebbe, ten tijde van HISKIAS, toen Jeruſalem, door den Asſyriſchen Koning SANHERIB, belegerd werd 2 Kon. 18, 19. — In die benauwdheid, zondt Koning HISKIAS tweemalen tot den Propheet JESAIAS. By de eerſte bezending antwoordde de HEER, door den mond van den Propheet: *ziet ik zal eenen geest in hem geven, dat hy een gerucht hooren zal, en weder in zijn land keeren, en ik zal hem, door het zwaerd, in zijn land vellen* 2 Kon. 19: 7. — Uit kracht van deze Voorzegging, mogen wy onderſtellen, dat kort daerop, het gerucht der oorlogstoebereidſelen, welke TIRHAKA de Koning van Cusch maekte, ter ooren van SANHERIB gekomen zy, welligt terwijl hy bezig was met Libna te beſtrijden 2 Kon. 19: 8.

SANHERIB kon, omtrent deze beweging van TIRHAKA, niet onverſchillig wezen. Daerdoor zou hy gevaer geloopen hebben, om, tusſchen de krijgsmacht van HISKIAS en TIRHAKA, ingeſloten te worden. Zeer vermoedelyk zal hy daerom den Cuſchieten zijn te gemoet getoogen. — Dit gav verademing aen HISKIA, die zich zekerlyk van deze gelegenheid zal bediend hebben, om den vyand zoo veel afbreuk te doen, als mogelyk was. Waerſchijnlyk heeft hy, in dien tusſchentijd, Millo verſterkt, den muur opgebouwd, de waterfonteinen geſtopt, en naer elders afgeleid 2 Chron. 32: 4-8, 30. — Hoe het zy, HISKIAS kreeg lucht; en SANHERIB moest ook tegen TIRHAKA op zijne hoede wezen, die een machtig leger kon op de been brengen: ZERAH, een zijner Voorzaten, had ten tijde van ASA, niet minder dan een Millioen mannen in het veld gebracht 2 Chron. 14. — Eindelyk hoorde SANHERIB van TIRHAKA zeggen: *ziet hy is uitgetogen, om tegen u te ſtrijden*, dat is, hy is gereed, om u ſlag te leveren 2 Kon. 19: 9. Daerop zond de Asſyriſche Koning ten anderen male, brieven tot HISKIAS, om hem, door ſchrik, tot het overgeven van Jeruſalem te bewegen 2 Kon. 19: 9. Terwijl die boden op weg zijn, kwam het tot het hoofdtreffen, tusſchen de Asſyriers en Cuſchieten, waerin de laetſte verſlagen werden, gelijk in deze Godſpraek voorſpeld is. — Ondertusſchen kreeg HISKIAS, door JESAIAS, de toezegging van eene vol-

komene verlossing, gelijk hy dan ook wonderdadig gered is.

Het is waer, nergens leest men van zulk eenen veldslag, tusschen de Assyriers en Cuschieten. Maer het geschiedverhael is zeer kort; en deze byzonderheid laet zich, uit het gansche beloop van zaken, vooral uit het beknopte bericht 2 Kon. 19: 9. gemakkelyk opmaken. Dit wordt uitdrukkelyk gezegd, dat TIRHAKA zy uitgetogen, om tegen SANHERIB te strijden, vergel. Jes. 37: 9.

Alleenlyk zou men kunnen denken, deze uittocht van den Koning der Cuschieten was recht geschikt, om HISKIAS uit de benauwdheid te redden, waerom werden dan zijne wapenen niet gezegend? — Het antwoord op deze vraeg, vinden wy vs. 4. van onze Godspraek. De HEER zou den Cuschiter laten woelen en werken, maer Hy zelvs zou het Joodsche volk begunstigen en blijkbaer verlossen. — Hadden de Cuschieten de overwinning behaeld op de Assyriers, en hen genoodzaekt, het beleg van voor Jerusalem op te breken, dan zouden de Joden zoo duidelyk niet gezien hebben dat zy door den HEER verlost waren, als toen SANHERIBS leger, na het overwinnen der Cuschieten, wonderdadig verslagen werd.

7. Te dier tijt of na dien tijd, onder den dag van het Nieuwe Testament, sal den HEERE der heyrscharen een geschenck van hulde, eerbied en onderdanigheid gebracht worden, [*van*] de Cuschieten, het volck, dat getrocken is, ende gepluckt, ende van het volck dat vreeslick is van dat het was, ende voortaen: een volck van regel [*ende*] regel, ende van vertredinge, wiens lant de rivieren berooven: vergel. vs. 2. tot de plaetse des naems des HEEREN der heyrscharen, tot den bergh Zions, alwaer de Tempel gesticht is, en werwaerds men, den levendigen God, geschenken en offeranden pleegt te brengen.

Dergelijke spreekwijzen worden, door de Propheten, meermalen gebruikt, om aen te wijzen, dat de Heidenen den waren God zouden leeren kennen, zich aen Hem toewij-

wijden, en Hem in waerheid dienen zouden. Vergel. Pſ. 68: 32. — Ook mag men vastſtellen, dat 'er, in het begin van het Nieuwe Testament, velen der Cuſchieten tot den levendigen God bekeerd zijn.

HET XIX. KAPITTEL.

Hier vinden wy eene Prophecy, omtrent Egypte. I. Eerst wordt, aen den inwooneren van dat land, een zeer zwaer oordeel bedreigd vs. 1-17. II. Daerop volgt eene zeer bemoedigende belovte vs. 18-25.

DE Prophetiſche vertooning, zoo als zy, in een gezicht, aen JESAIAS was voorgedragen, is zeer merkwaerdig. — Hy voert den Allerhoogſten God in, als rijdende op eene wolk, en komende in Egypte, om aldaer zijne oordeelen uit te oeffenen. De ſchouwplaets van het gezicht is Egyptenland, het welk den Propheet vertoond wordt, als door Gods ſtraffende hand, met zeer zware plagen geſlagen.

In het eerſte deel, in het welk een zeer zwaer onheil over Egypte bedreigd wordt vs. 1 17. vinden wy dit oordeel. A. In het gemeen voorgeſteld vs. 1. B. vervolgens in de byzonderheden nader beſchreven vs. 2-10. en dan C. worden de oorzaken van deze onheilen aengewezen vs. 11-17.

Deze Prophecy wordt zeer verſchillendlyk opgevat. Wy voor ons, voegen ons by de zulken, die meenen dat hier geoogd worde, op de vernedering van Egypte, eerst door burgerlyke oorlogen, daerna op de onderwerping van dat Land, aen het Babylonisch Rijk, door den vermaerden NEBUCADNEZAR, en eindelyk op de verwoesting door CAMBYSES; gelijk wy, by de vervulling, nadat wy eerst de uitdrukkingen der Godſpraek zullen hebben opgehelderd, nader hopen aen te toonen.

1. De Laſt, de Prophetiſche bedreiging van zeer ge-

duchte oordeelen, over het land van Egypten. Siet de HEERE rijdt, als Koning, op de koets van een snelle wolcke, om zijne oordeelen over straffschuldigen uit te oeffenen. De komst des HEEREN, tot gerichten, is spoedig en onverwacht, ende hy sal in Egypten komen: of *hy komt* werkelyk op dien staetsie wagen, in Egypte *aen*: ende de afgoden van Egypten, op welke de verdwaesde inwooners hun vertrouwen vestigen, sullen zidderen van angst, en tevens uit hunne plaetsen beweegt, wechgeworpen en verdaen worden, van sijn aengesichte, en door de meer onmiddelyke tegenwoordigheid van den levendigen God, ende 't herte der Egyptenaren sal smelten in 't binnenste van haer, 'er zal eene algemeene schrik en verslagenheid heerschen.

2. Want ick, zoo spreekt de HEER, sal eenen burgerlyken oorlog verwekken onder de inwooneren van Egypten, en de Egyptenaren tegen de Egyptenaren verwerren, dat sy sullen strijden een yegelick tegen sijnen broeder, ende een yegelick tegen sijnen naesten: stadt tegen stadt, Koninckrijcke tegen Koninckrijcke.

3. Ende de inwooners zullen, in deze verwarringen, radeloos zijn; de geest der Egyptenaren sal uytgeledigt worden in 't binnenste van haer, ende haren raet sal ick verslinden, zoodat de schranderste niet in staet zal wezen, om eenig middel, ter herstelling van zaken, op te geven: dan sullen sy, daer de schranderste Staetslieden verlegen staen, hare afgoden vragen, ende de besweerders, ende de waersèggers, ende de duyvelskonstenaers, en andere werktuigen van bygeloov.

4. Ende ick sal de Egyptenaers besluyten, overgegeven en beknellen in de hant van harde heeren, wreede overheerschers, ende een strenge Koningh sal over haer heerschen, spreeckt de Heere HEERE der heyrscharen.

5. Ende sy sullen de wateren uyt de zee doen vergaen: of de wateren van den Nijl, die wel een zee

mag

mag genaemd worden, vergel. Nah. 3: 8. *zullen ontbreken*, ende de gemelde groote riviere sal versijpen, ende verdroogen.

6. Sy sullen oock de rivieren verre te rugge drijven: of *de rivieren zullen verre terug gedreven worden*, de wateren van den Nijl zullen, naer het bovenste gedeelte van Egypten, terug gedreven worden, sy sullense uythoosen, ende de gedamde stroomen opdroogen: of *de rivieren van Egypten zullen verzwakt worden en uitdroogen*: het riet ende het schilf en andere watergewasſen aen den oever van den Nijl sullen verwelcken.

7. Het papiergewas by de stroomen, aen de oevers der stroomen, ende al het gezaeyde aen de stroomen, welke uit den Nijl worden afgeleid, sal verdroogen, het sal wechgestooten worden, ende niet [*meer*] zijn, 'er zal geen schijn of schaduw van overblijven, als of 'er dergelijke gewasſen nooit geweest waren.

Het voorstel vs. 5-7. kan verstaen worden als zinbeeldig, en vertoonen, hoe de Egyptenaers, van alle hunne goederen en inkomsten, zouden beroovd worden. De Nijl was in Egypte, de bron van voorspoed en vruchtbaerheid. Wanneer deze verdroogde, verdorden alle de gewasſen, en was het met den bloeienden welvaert geheel gedaen. Maer ook hebben de Tyrannen, die toen Egypte beheerschten, deze voorzegging in eenen letterlyken zin vervuld.

8. Deze onheilen zullen eene algemeene droevheid veroorzaken. Ende de visschers sullen treuren, omdat 'er niets meer te vangen is, ende alle die den angel in de stroomen werpen, sullen rouwe maken: ende die het werpnet uytbreyden op de wateren, sullen quelen en kermen.

9. Ende de werckers in 't fijne vlas sullen beschaemt worden, oock de wevers van de witte stoffe.

10. Ende sy sullen [*met*] hare fondamenten verbrijselt worden en geheel verarmen, alle die [*voor*] loon lustige staende wateren of vijvers maken, tot verlustiging en ook om daerin visch te bewaren; met een woord alle werklieden zullen treuren en gebrek lijden.

De voornaemſte oorzaken van deze ellenden zouden, in de dwaesheid der Rijksgrooten, en in de ſlaphartigheid der Egyptenaren gelegen zijn vs. 11 - 17.

11. Gewiſſelick de Vorſten van Zoan of *Tanaïs*, de alleroudſte en beroemdſte Stad van Egypten, zijn dwaſen, de raet der wijſen, der raetgevers Pharaos, is onvernuftigh geworden: hoe kont gylieden [*dan*] met eenigen ſchijn ſeggen tot Pharao, uwen Koning, Ick ben een ſone der wijſen, een ſone der oude Koningen, daer gylieden nu geheel radeloos zijt?

12. Waer zijn nu, gy trotſche Egyptenaers, die zoo zeer gewoon zijt op uwe kundigheden te boogen, *waer zijn nu* uwe wijſe? datſe u nu te kennen geven, ofte vernemen en nauwkeurig naeſpeuren, wat de HEERE der heyrſcharen beraetſlaegt heeft tegen Egypten.

13. De Vorſten van Zoan of Tanaïs zijn ſot geworden, de Vorſten van Noph of Memphis zijn bedrogen: ſy ſullen oock gansch Egypten, door hunnen verkeerden raed, doen dwalen, [*tot*] den uyterſten hoeck, dat is den voornaemſten ſijner ſtammen.

14. De HEERE heeft eenen ſeer verkeerden en dwalenden geeſt, als eenen vergivtigen drank, ingeſchoncken in 't midden van haer: ende ſy, van welken men goeden raed verwachten zoude, hebben Egypten doen dwalen in al ſijn doen, gelijck een dronckaert ſich om en om wentelt in ſijn uytſpouwſel.

15. Ende daer en ſal geen werck noch goede raed weſen voor de Egyptenaren, 't welck (*a*) het hooft, dat is de Staetslieden, ofte de ſteert, dat is de Priesteren, de tack der Overheden ofte de bieſe der onderdanen doen moge. Daer de Egyptenaers anders zoo zeer beroemd zijn van hunne wijsheid, zal 'er, onder alle de verſchillende rangen van menſchen, niemand wezen, die

(*a*) Jeſ. 9: 13.

die in ſtaet zal zijn, om eenen goeden raed te geven, of iets nuttigs te ondernemen.

16 Te dien dage ſullen de Egyptenaers zoo bloohartig zijn als de wijven: ende ſy ſullen beeven ende vreeſen van wegen de beweginge der ſtraffende hant des HEEREN der heyrſcharen, welcke hy tegen hen bewegen ſal, om hen met zijne oordeelen te bezoeken.

17. Ende de HEER, de God van het lant Juda ſal den Egyptenaren tot eenen ſchrick zijn, ſo wie het vermelden ſal, dat de God van Juda tegen hen vertoornd is, die ſal in ſichſelven bevreeſt weſen van wegen den raet des HEEREN der heyrſcharen, dien hy tegen haer beraetſlaegt heeft, en van wegen het geduchte oordeel, het welk de Allerhoogſte voornemens is omtrent hen uit te oeffenen.

De vervulling van deze Prophecy heeft aenvangelyk plaets gehad, in de verwoesting van Egypten door NEBUCADNEZAR, welke zoo duidelyk voorſpeld is door JEREMIAS, Kap. 43: 10.—44: 29, 30. en door EZECHIEL, Kap. 29-32. — Het is waer, de oude Geſchiedſchrijvers maken in het geheel geene melding van zoodanig eenen krijgstocht, welken NEBUCADNEZAR tegen Egypte zoude gedaen hebben; maer, het is uit de omſtandigheden hoog waerſchijnlyk, dat die Koning van Babel, na het overmeesteren van Palestina en Phænicien, ook zijne wapenen tegen Egypten gewend hebbe, daer 'er een groote naeyver was tusſchen de Koningrijken van Babel en Egypte: ook weten wy, dat de Koning van Egypten, toen Jeruſalem ten tijde van ZEDEKIA, door NEBUCADNEZAR belegerd werd, met een leger zy opgetogen om den gemelden Joodſchen Koning te helpen, Jer. 37: 5. — Dan, hoewel het oordeel hier over Egypte bedreigd, door NEBUCADNEZAR begonnen zy, is het evenwel eerst naderhand door CAMBYSES, den Koning van Perſien, volkomen voltooid. — Laten wy het een en ander, in de byzonderheden, een weinig nader aentoonen.

De Propheet ſchijnt de ellenden der Egyptenaren een

weinig verder op te halen, en vs. 2. het oog te hebben op de oneenigheden en burgerlyke beroerten onder de XII Vorsten: te weten, volgens het verhael van HERODOTUS en DIODORUS, hebben de Egyptenaren, na den dood van SETHO of SABACO, eenigen tijd zonder opperhoofd geleevd, tot dat de oproeren en binnenlandsche verdeeldheden aenleiding gaven, dat XII Vorsten zich tot Koningen opwierpen en Egypten onder zich verdeelden, tot dat een van allen, met name PSAMMETICHUS, den overigen den oorlog aendeed, en hen met behulp van vreemde volken overwonnen heeft. — Vs. 3 11. wordt het raedplegen met de afgoden voorspeld, het welk allerduidelykst vervuld is in de starrenwichelary van NECHEPSOS, eenen der gemelde XII Vorsten. De *strenge Koning* vs. 4 is duidelyk de gemelde PSAMMETICHUS. — In dien tijd was 'er ook gebrek aen het vruchtbaermakend Nijlwater, vooral toen die Vorsten dat water tot lustvijvers by het meir Meris misbruikten. Verg. SCHUTTE *Bijbelsche Hist.* II deel p. 330-334. — In volgende tijden zijn de Egyptenaers nog dieper vernederd, toen zy, door de Persische Koningen, vooral CAMBYSES en ARTAXERXES OCHUS, tot dienstbaerheid gebracht zijn, vs. 4. — Niet alleen heeft NEBUCADNEZAR, eenen grooten roov uit Egypten medegevoerd, Ezech. 29: 19. 30: 12. maer het gene die Babylonische Vorst begonnen had, is voltooid door CAMBYSES, die, volgens het getuigenis van JOSEPHUS, *Antiq.* l. 2. c. 5. en van DIODORUS *Hist.* l. 16. Egypte heeft omgekeerd, de voornaemste steden verwoest, de heiligdommen beroovd, en groote schatten met zich mede gevoerd: dit alles vinden wy zinbeeldig voorspeld, vs. 5-10. — De oorzaek van alle deze rampen, zou gelegen zijn in het gebrek van goeden raed en in onvoorzichtige stappen. Trouwens, uit het verhael van HERODOTUS, schijnt het te blijken, dat de Egyptische Koning AMASIS, toen CAMBYSES zijne dochter ten huwelyk vroeg, eene andere vrouw gezonden hebbe, uit vrees dat zijne dochter slechts als eene byzit zoude behandeld worden, en dat dit bedrog CAMBYSES aenleiding gegeven hebbe, om zijne wapenen tegen Egypten te wenden.

Hierop volgt eene zeer heuchlyke belovte, aen de Egyptenaren, vs. 18-25.

18. Te dien dage, dat is na dien tijd, ſullender vijf voorname ſteden in Egyptenlant zijn, welker inwooners te vooren aen den ſchroomelykſten afgodsdienst verſlaevd waren, maer dan ſprekende de ſprake Canaans, en belijdenis doende van den dienst van den eenigen en waren God, die in Kanaan geëerbiedigd wordt, ende (*b*) ſweerende den HEERE der heyrſcharen, dat zy zich aen Zijne bevelen eerbiedig onderwerpen zullen: ééne ſal genoemt zijn, Een ſtadt der verſtooringe, of *onder deze zal* Heliopolis de zonneſtad zijn, welke eertijds de voornaemſte zetel was van den Egyptiſchen afgodsdienst.

19. Te dien dage ſal de HEERE eenen altaer hebben in het midden van Egyptenlant, ten blijke dat zijn dienst openlyk beleden wordt, ende een opgerecht teecken aen hare lantpale voor den HEERE, in de plaets van de Naeldzuilen, welke te vooren, ter eere van de zonne, te Heliopolis waren opgericht; tot een teeken dat aldaer nu de levendige God gekend wierd.

20. Ende hy, die opgerichte pylaer, ſal zijn tot een teecken, ende tot een getuygeniſſe, dat men den dienst van den HEERE der heyrſcharen in Egyptelande hebbe aengenomen: want ſy ſullen tot den HEERE roepen om hulp, van wegen de verdruckers, ende hy ſal hen eenen Heylant ende Meeſter of *Grooten* ſenden, die ſalſe verloſſen.

21. Ende de HEERE ſal den Egyptenaren bekent worden, in zijne Almacht en Goedheid, ende de Egyptenaers ſullen den HEERE kennen, erkennen en eerbiedigen als den eenigen en waren God, te dien dage: ende (*c*) ſy ſullen [*hem*] dienen [*met*]

(*b*) Deuter. 10: 20. Jer. 12: 16. (*c*) Mal. 1: 11.

ſlacht-offer, ende ſpijs-offer, ende ſy ſullen den HEERE een geloſte beloven, ende betalen.

22. Ende de HEERE ſal de Egyptenaers wel dapper of *ſlaende* ſlaen, ende hy zal evenwel ook genesen en in voorigen luister herſtellen: ende ſy ſullen haer tot den HEERE bekeeren, ende hy ſal ſich van hen verbidden laten, ende hy ſalſe geneſen.

23. Te dien dage ſalder een opgehoogde, gebaende en gemakkelyke wegh weſen van Egypten in Aſſyrien, tusſchen welke volken nu geduurige vyandſchap is, zoodat dan de Aſſyriers in Egypten, ende de Egyptenaers in Aſſyrien komen ſullen: ende de Egyptenaers ſullen met de Aſſyriers [*den HEERE*] dienen.

24. Te dien dage ſal Iſraël, als de derde vereenigd weſen met de Egyptenaren, ende met de Aſſyriers, en 'er zal een byzondere ſegen zijn, in 't midden van den lande dezer vereenigde volken.

25. Want de HEERE der heyrſcharen ſalſe ſegenen, ſeggende, Geſegent zy mijn volck de Egyptenaers, die zich nu tot my bekeerd hebben, ende de Aſſyriers die nu het werck mijner handen zijn, voor zoo ver ik hen tot mijnen dienst heb overgebracht, ende Iſraël mijn erfdeel, het welk ik van oude tijden tot het volk van mijn byzonder eigendom heb aengenomen.

Maer, wanneer en hoe is deze merkwaerdige belovte vervuld? — Door dien *Heiland en Meester* of *Grooten*, welken de HEER zenden zou om de Egyptenaren te verlosſen, vs. 20. kan men ALEXANDER DEN GROOTEN, den Koning van Macedonien verſtaen; die, nadat hy DARIUS CODOMANNUS, den laetſten Koning der Perſianen, overwonnen had, de Egyptenaren in vryheid geſteld heeft, zoodat zy wederom door hunne eigene Koningen geregeerd wierden. — Van dien tijd af is het ook eenigermate vervuld, het welk, omtrent de bekeering der Egyptenaren, tot den HEER den God van Israël, voorſpeld wordt: toen, en vooral door PTOLOMÆUS LAGUSZOON, is 'er eene groote menigte van Joden, naer Alexandrien en andere

plaet-

plaetfen van Egyptenland overgekomen. Hiertoe wierden de Joden deels gedwongen, deels deden zy het vrywillig, uitgelokt door de vruchtbaerheid van het land: hier hadden zy hunne Synagogen en Bedehuizen, en het is niet alleenlyk waerfchijnlyk, dat zy veele Egyptenaren bewogen hebben, om met hen den waren God te dienen; maer, wy weten met zekerheid uit Hand. 2: 10. dat 'er in latere tijden, veele Jodengenooten in Egypten geweest zijn. Voeg 'er by, dat de heilige Boeken der Joden, onder PTOLOMÆUS PHILADELPHUS, in Egypte in de Griekfche tael zijn overgezet; en dit zal buiten allen twijffel den weg gebaend hebben, dat veele Egyptenaren den waren Godsdienst omhelsden.

In meerder nadruk, is deze voorzegging omtrent de bekeering der Egyptenaren, onder het Euangelie vervuld: en het gene van de bekeering en vereeniging der Egyptenaren, Asfyriers en Israël voorfpeld wordt, fchijnt ons in volle kracht te zien op het laetfte der dagen, wanneer de volheid der Heidenen zal ingaen, en de Israëlieten in hun Vaderland zullen herfteld worden.

HET XX. KAPITTEL.

Hier wordt de gevangelyke wechvoering van de Egyptenaren en Mooren voorfpeld, door den Koning van Asfyrien; om de Joden te leeren, dat zy op de hulp van deze volken niet vertrouwen moesten.

1. IN den jare 3289 na de fchepping der waereld, ten tijde van HISKIAS, Koning van Juda, wanneer SANHERIB, de Vorst van Asfyrien, Jerufalem belegerde, doe Tartan, een der Veldheeren van SANHERIB, 2 Kon. 18: 17. nae Afdod quam, die vermaerde Stad der Philiftijnen, als hem Sargon of SANHERIB, de Ko-

ningh van Assyrien gesonden hadde, doe hy krijgh
voerde tegen Asdod, ende het innam:
2. Ter selver tijt sprack de HEERE door *de*
hand, dat is, door den dienst van Jesaia den sone
Amoz, seggende, Gaet henen, ende ontbindt den
sack van uwe lendenen, met welken gy u, in dezen
kommerlyken tijd, tot een teeken van rouw en vernedering,
bekleed hebt, ende doet uwe schoenen van uwe
voeten: ende hy dede alsoo, gaende naeckt, dat
is, enkel in zijne onderkleederen, ende barvoets.
3. Doe seyde de HEERE, Gelijck als mijn
knecht Jesaia, eenigen tijd, naeckt ende barvoets
wandelt; drie jaren [*tot*] een teecken ende won-
der over Egypten ende over Moorenlant:

De tijdbepaling van drie jaren, moet niet tot het naekt en barrevoets wandelen van JESAIAS gebracht worden; maer tot het volgende. Behalven dat het geheel onwaerschijnlyk is, dat de Propheet drie jaren lang ongekleed en barrevoets zoude gelopen hebben, zoo komt dit ook in het geheel niet overeen met de geschiedenis: want, het hier bedreigde oordeel, is zeer spoedig gekomen over de Egyptenaren en Mooren. — De zin is deze: „ *Gelijk mijn knecht* „ *Jesaia*, eenigen tijd, naekt en barrevoets wandelt, *tot een* „ *teeken en een wonder*, dat is, tot een zinbeeldig teeken, „ tot eene levendige afteekening van het oordeel, dat „ *over Egypten en over Moorenland* komen zal, en daerop „ drie jaren blijven rusten."

4. Alsoo sal de Koningh van Assyrien voort-
drijven de naekte en berooide gevangene der Egyp-
tenaren, ende de Mooren die wechgevoert sullen
worden, jonge ende oude, naeckt zullen zy voort-
gedreven worden, ende barvoets, ende met bloote
billen, den Egyptenaren [*tot*] schaemte, die anders
zoo zeer gezet zijn op de pracht der kleederen.

De *Mooren* zijn hier de Cuschieten, woonende aen de oevers van de roode zee, vergelijk het gene wy by Kap. 18: 1. hebben aengeteekend.

5. Ende dan zullen de Joden zien, dat zy te ver-
geevsch

geevsch op de Cuſchieten vertrouwd, en verwacht hebben dat SANHERIB het beleg van voor Jeruſalem zou opbreken, toen TIRKAHA, de Koning van Cusch, de wapenen tegen de Asſyriers had opgevat, verg. 2 Kon. 19. ſy ſullen verſchricken, ende beſchaemt zijn van de Mooren op dewelcke ſy ſagen als hunne verlosſers, ende van de Egyptenaers, van welke 'er ſommigen zich by de Cuſchieten gevoegd hadden, haren roem, het volk waerop zy onbedachtzaem vertrouwden.

6. Ende de inwoonders deſes eylants, van deze zeekust, dat is van het Joodſche land, het welk niet ver van de zee gelegen is, ſullen te dien dage ſeggen: Siet alſoo is 't [*gegaen*] dien op welcken wy ſagen als op onze verlosſers, derwaerts henen wy vloden om hulpe, om gereddet te worden van het aengeſichte des Konings van Aſſyrien; wy dachten dat de Cuſchieten den Koning van Asſyrien zouden noodzaken, om het beleg voor Jeruſalem op te breken; maer, onze verwachting is verydeld, hoe ſullen wy dan ontkomen, en waer zullen wy hulp by menſchen vinden?

Deze Prophecy is vervuld, toen TIRHAKA, de Koning der Cuſchieten, met de Egyptenaren, die zich by hem gevoegd hadden, door SANHERIB verſlagen is, verg. Kap. 18.

HET XXI. KAPITTEL.

Hier ontmoeten wy drie onderſcheidene Prophecyen, A. omtrent Babel, vs. 1-10 *B. omtrent de Edomieten, vs.* 11, 12. *C. omtrent de Arabiers, vs.* 13-17.

DE eerſte Prophecy betreft *de woeſtijne aen de zee.* Dat hier Babel bedoeld worde, is uit vs. 9. allerblijkbaerst. — Maer, waerom wordt Babel *de woeſtijne aen de zee genaemd*? De zaek wordt op verſchillende wijzen begrepen. — Voor het naest zouden wy denken, dat Babel *de*

woestijne aen de zee genaemd worde, of in eene Geographischen, of in eenen verbloemden zin. — Eene *woestijne* is juist geene onbewoonbare wildernis, maer een vlak en effenbaer land, in tegenstelling van eene bergachtige landstreek: door de *zee* zou men de rivier de Euphraet verstaen kunnen, die Babel in twee deelen scheidde, en ten Zuiden groote meiren en moerasfen maekte; deze rivier komt meermalen voor, onder den naem van zee, Jer. 51: 36. Zach. 10: 11. In eenen Geographischen zin, kon Babel derhalven *de woestijne aen de zee* heeten, voor zoo ver die landstreek vlak en effenbaer was, en door de groote rivier de Euphraet doorsneden werd. — In eenen verbloemden zin, kon Babel *eene woestijne aen de zee* of *der zee* genaemd worden, voor zoo ver de *woestijne* een zinbeeld is van een wijduitgestrekt Koningrijk, en de *zee* van eene talrijke meenigte des volks. Babel was eene zeer wijduitgestrekte heerschappy, en komt daerom meermalen voor, onder de teekening van eene *woestijne*; dit land was ongemeen volkrijk, en de *zee* beteekent meermalen eenen zeer grooten zamenvloed van volk, Openb. 17: 17. In soortgelijken zin, wordt Babel *de woestijne der volken* genaemd, Ezech. 20: 35.

Kap. 13 en 14. was reeds een zeer geducht oordeel over Babel bedreigd: soortgelijk eene bedreiging wordt hier herhaeld; niet alleen om de zekerheid aen te toonen, maer ook voornamelyk om de Joden te bemoedigen, die van dit Koningrijk zeer veel zouden moeten lijden.

De bedreiging over Babel, wordt I. meer eigenlyk voorgesteld, vs. 1-5. en daerna II. zinbeeldig afgeteekend, vs. 6-10.

1. De Last of Prophetische beschrijving, der zware rampen, welke Babel, die woestijne aen de zee, zullen overkomen. Gelijck de geweldige wervelwinden, welke in de landstreken, in 't zuyden ten aenzien van Judea gelegen, henen doorgaen, en alles met eene onwederstaenbare kracht wechvoeren; zoo sal ook hy die Babel verstooren zal, te weten CYRUS, uyt de woestijne

ſtijne van Perſien en Medien, met een onwederſtaenbaer geweld komen, hy zal opdagen uyt een vreeſlick lant, voor wiens inwooneren de Chaldeërs zeer bevreesd zijn.

2. Een hart geſichte is my te kennen gegeven: zeer ſchroomelyke gebeurtenisſen zijn my in een gezicht vertoond. Trouwens, de Koning van Babel heeft die geduchte oordeelen rechtvaerdig verdiend: Die trouwlooſe handelt trouwlooſlick, en gaet ſteeds voort met het recht der volken te ſchenden, en tegen alle billykheid de natien te verdrukken, ende die verſtoorder verſtoort; die verwoester houdt niet op, zijne verwoestingen allerwegen te verſpreiden. Ik hoorde daerom den Allerhoogſten God, in dat gezicht, zeggen: treckt op ten ſtrijde, tegen Babylon, o Perſien, waervan Elam een voornaem gedeelte uitmaekt; belegert[*ſe*], o Media, ick hebbe alle hare ſuchtinge, welke Babel veroorzaekte, de ſmerten, welke zy andere Natien aendeed, doen ophouden, en haer in het onvermogen geſteld, om andere volken verder leed aen te doen.

3. Daerom zijn mijne lendenen, wanneer ik my verbeeld in de plaets der Babyloniers te wezen, vol van groote kranckheyt en zware pijnen, bange ween hebben my aengegrepen, gelijck de bange ween eener die baert: ick kromme my van hooren, ick worde ontſtelt van 't aenſien, of liever ik *kro n* my zoodanig van angst, en ik ben dermate *ontſteld*, dat my het gebruik mijner zintuigen benomen is, dat ik noch hooren noch zien kan.

4. Mijn herte dwaelt, en keert zich, als het ware, om en om, grouwen verſchrickt my, (*a*) de anderszins zoo aengename morgen-ſchemeringe daer ick nae verlangt hebbe, ſtelt hy my tot beevinge, en is nog verſchrikkelyker dan de akelige nacht zelve.

5. Trouwens, ik heb in een Prophetisch Gezicht gezien, hoe het machtig Babel, in eenen nacht, terwijl men

(*a*) Job 7: 3.

bezig was om een vrolyk Feest te vieren, onverwacht door CYRUS zal worden ingenomen; ik zag en hoorde het volgende: Bereydt de tafel, of *de tafel werd toebereid* om een prachtig feest te houden: 'er werden schildwachten op de muuren gesteld, om acht te geven op de bewegingen der Meden en Persen, die Babel belegerd hadden; met dit bevel, siet nauwkeurig toe gy wachter, de eene riep den anderen toe binnen Babel, eet, drinckt en vermaekt u gerust, wy kunnen het op de schildwachten veilig laten aenkomen: maer terwijl de Babyloniers lustig en onbezorgd bezig waren met eten en drinken, hoorde ik Gods bevel tot de hoofden van het leger der Meden en Persen, maeckt u op gy Vorsten, bestrijckt den schilt, en maekt uwe wapenen gereed, om eenen onverwachten inval in Babel te doen.

6. Want aldus heeft de Heere tot my geseyt, in eene andere Prophetische vertooning, welke op de eerste onmiddelyk volgde: Gaet henen, set eenen van uwen leerlingen tot eenen wachter, en op eene hoogte buiten Babel, laet hem nauwkeurig letten op alle de bewegingen der Persen en Meden, die Babel belegerd hebben, en aenseggen wat hy siet.

7. Ende hy sagh eenen wagen, liever een *gerid*, een paer benden ruyters, en vervolgens een wagen [*met*] esels, een wagen [*met*] kemels: liever een *gerid van ezels en kemelen* en lastbeesten die zwaer beladen waren: ende hy merckte 'er seer naeuwe op, met groote opmerckinge, om te vernemen wat die optocht verrichten zoude.

8 Ende toen schreeuwde de gemelde wachter luidkeels, om verslag te doen van zijne waernemingen, hy riep als Een leeuw: Heere, (*b*) ick stae op den wachttoren gedueriglick by dage, ende op mijne hoede sette ick my gantsche nachten, dag en nacht neem ik met alle oplettendheid waer, wat 'er by de belegeraren omgaet.

9. En-

† (*b*) Hab. 2: 1.

9. Ende siet nu op het onverwachtst, na zoo lang niets byzonders bespeurd te hebben, daer komt een wagen of een *gerid* van mannen, [*ende*] een paer benden ruyters: en doe 'er nog een korte wijl tijds verloopen was, kondigde de wachter aen, dat Babel door CYRUS was ingenomen; met eene groote stem antwoordde hy, ende seyde, (*c*) Babel is gevallen, sy is gevallen, ende alle de gesnedene beelden harer goden heeft hy, of heeft men verbroken tegen d' aerde.

Vs. 10. *richt de Propheet zijne tael tot het Joodsche volk.*

10. O Joden! die mijne dorschinge, ende de tarwe mijnes dorschvloers zijt, voor zoo ver ik my beyver om het kaf van het koorn af te scheiden, en my daerop toeleg, om u door bestraffingen, bedreigingen en vermaningen, van het kaf der godloosheid te zuiveren! wat ick, omtrent den val van Babel, gehoort hebbe van den HEERE der heyrscharen, den Godt Israëls, dat hebbe ick ulieden aengeseyt, en zal ten zijner tijd ontwijfelbaer vervuld worden.

Deze Prophetie is duidelyk vervuld. — Nadat CYRUS, de Stad Babel twee volle jaren belegerd had, zonder iets byzonders uit te richten, heeft hy die Stad op eenen zekeren nacht, door behulp van zijne ruitery, zeer onverwacht ingenomen; en wel terwijl de Babyloniers een dartel feest vierden, en bezig waren met eten en drinken, vergelijk Dan. 5.

Eene Prophecy omtrent de Edomieten, vs. 11, 12.

De Propheet wordt hier als een wachter vertoond, staende op eene verhevene plaets, aen welken de Edomieten omtrent den morgenstond vroegen, of de nacht haest geëindigd was.

(*c*) Jer. 25: 12. ende 51: 8. Openb. 14: 8. ende 18: 2.

11. De Last van Duma, of eene Prophetische bedreiging omtrent Edom en de Idumeers. Men roept tot my in een Prophetisch Gezicht, uyt het land van Edom van het gebergte Seïr, terwijl ik op eenen wachttoren geplaetst ben: Wachter wat is 'er van de nacht der rampen en ellenden, welke wy met het Joodsche volk gemeen hebben? wachter wat is 'er van de gemelde nacht? zal dezelve haest geëindigd zijn, en met den vrolyken dag van voorspoed worden afgewisseld?

12. De wachter seyde, De morgenstont, het eerste beginsel van verlossing, is voor de Joden gekomen, ende 't is nogh volkomen nacht voor de Idumeers, voor deze doet zich nog geene de minste schemering van uitkomst op: wilt gylieden naer uwe toekomende lotgevallen vragen, vraegt dan my en andere Propheten met een oprecht gemoed, en een hart het welk waerlyk belang stelt in de zaek; voor het overige, keert weder tot den HEER, den God van onzen vader ABRAHAM, bekeert u oprechtelyk, komt om Hem te dienen, dan zult gy ook van uwe onheilen bevrijd worden.

De hoofdsom derhalven van de Prophecy, is deze: Dat de Idumeers aen dezelvde onheilen zouden worden bloot gesteld als de Joden; maer, dat de eerste 'er langer onder zuchten zouden dan de laetste: het zou voor den Joden reeds morgenstond wezen, terwijl het nog nacht bleev voor de Edomieten. — Zoo is het ook door de uitkomst bevestigd. — NEBUCADNEZAR had de Edomieten geweldig geslagen en veele steden verwoest, Obadja vs. 5. Jer. 49: 9. De Babylonische gevangenis nam voor den Joden een einde, na verloop van 70 jaren, ten tijde van CYRUS: toen ging voor hun den *morgenstond* op; maer, voor den Edomieten bleev het nog *nacht*. het blijkt niet, dat zy ooit het gebergte Seir, de oude woonplaets van hunne voorouderen, wederom ingenomen hebben: hunne nieuwe woonplaetsen in de Zuiderdeelen van Judea, hebben zy ook niet gerust bezeten, daer de Asmoneesche Vorsten hen tot dienstbaerheid gebracht, en gedwongen hebben den Joodschen Godsdienst te omhelzen, vergel. 2 Macc. 10: 15, 16. JOSEPHUS *Antiq.* l. 12. c. 11. l. 13. c. 17. *Vs.* 13 17.

Vs. 13 - 17. *vinden wy eene Prophecy omtrent de Arabiers.*

De Propheet komt hier voor, als door den Geest der voorzegging ziende, hoe de Asfyriers gewapender hand op de *Arabiers* zouden aenvallen, dezelve verflaen en op de vlucht drijven.

De hier bedoelde *Arabiers*, worden vs 17. *Kedareenen* genaemd. Nu was KEDAR de broeder van NEBAJOTH, den zoon van ISMAËL, Gen. 25: 13. De *Kedareenen* derhalven, waren nakomelingen van ABRAHAM uit ISMAËL. — Ook ontmoeten wy de *inwooners van het land van Thema*, vs. 14. Deze THEMA was ook een zoon van ISMAËL, Gen. 25: 15. — Men denke dan aen de Arabiers die uit ISMAËL oorfpronglyk waren, en, nae zijnen zoon NEBAJOTH, gemeenlyk Nebateërs genaemd worden; zy bewoonden die landen van Arabien, welke het naest aen Judea gelegen waren, en wel het fteenachtig Arabien, tusfchen Palestina en Egypte.

Deze Prophecy zou binnen het jaer hare vervulling erlangen, vs. 16. zoodat zy flechts één jaer voor de uitkomst aen JESAIAS geopenbaerd zy. Nu heeft SALMANASSER, Koning der Asfyriers, het hier bedreigde oordeel over de Arabiers uitgevoerd, nadat hy de vaste fteden van Palestina ingenomen, en de Egyptenaers met de Kufchieten verflagen had.

13. De Laft, de Prophetifche bedreiging tegen Arabia. In den woude en onbewoonde wildernisfen, van Arabia fult gylieden voor den vyand vluchtende vernachten, o gy reyfige Arabifche Kooplieden, die in gefelfchappen en karavanen gewoon zijt te reizen, gy kinderen van Dedanim, of Dedan, den kleinzoon van Abraham, Gen. 25: 3.

14. Komt den dorftigen vluchtelingen, die van alles beroovd zijn, te gemoete [*met*] water: de inwoonders des lants van Thema zijn den vluchtigen met fijn broot bejegent, of *Gy inwooners van Thema, biedt den vluchtenden brood aen*, om hen te verkwikken.

15. Want sy vluchten voor de sweerden, van de vyanden die hen vervolgen, voor het uytgetrockene sweert, ende voor den gespannenen boge, ende voor de swarigheyt des krijgs.

De Propheet teekent hier de ellenden der Nebateërs, welke zoo groot wezen zouden, dat zy door de Asfyriers uit hunne woonplaetsen verdreven, en van alles beroovd zijnde, door de huilende wildernissen zouden moeten omzwerven, en zelvs gebrek hebben aen noodig voedsel.

16. Want alsoo heeft de Heere tot my geseyt: Nogh binnen een jaer, gelijck de jaren eens dagglooners zijn, so sal al de heerlickheyt, alle de macht, het aenzien, en de rijkdom der kinderen van Kedar, der Arabieren die in tenten woonen, geheel t'ondergaen.

17. Ende het overgebleven getal der schutters, de helden der Kedarenen, sullen weyniger worden: eigenlyk, *en het overige van het getal der bogen, van de helden der Kedareenen, zal iets gerings zijn*: de helden van dit dapper volk, zullen voor het grootste gedeelte, in den krijg omkomen, en op de vlucht gedreven worden: want de HEERE de Godt Israëls heeft het gesproken, en derhalven zal het ontwijffelbaer vervuld worden.

Zoo is het ook geschied, wanneer SALMANASSER in het woest Arabien gevallen is, en eene groote slagting maekte onder de Kedareenen, by gelegenheid dat hy optrok tegen SO, den Koning van Egypte, ten tijde van HOSEAS, Koning van Israël.

HET XXII. KAPITTEL.

Hier vinden wy I eene Voorzegging van een schroomelyk oordeel over Jerusalem, vs 1-14. II. Eene bedreiging tegen SEBNA, *den Hovmeester van Koning* HISKIAS, *vs.* 15-25.

IN het eerste deel verhaelt de Propheet, hoe hy in eene Prophetische vertooning gezien hebbe, dat Jerusalem onder eenen zwaren hongersnood zuchtte, dat de Chaldeers, na eene langduurige belegering, den muur van de beneden stad doorbraken, dat het volk radeloos op de daken klom, en dat de inwooners gebonden wierden, om gevangelyk wechgevoerd te worden tot NEBUCADNEZAR. Over dit alles weent hy bitterlyk, en geevt tevens de misdaden van het volk op, welke Gods geduchte gramschap verwekt hadden.

Door *het dal des gezichts*, wordt buiten twijffel Jerusalem bedoeld, dit blijkt allerduidelykst uit vs. 8-10. — De LXX hebben het vertaeld door *het dal van Sion* — Jerusalem wordt een *dal* of eene vallei genaemd; omdat het middenste gedeelte van die Stad, tusschen twee heuvelen, in eene vallei gelegen was, en omdat dezelve omringd was van zeer hooge bergen, vergel. Ps. 125: 1. een dal *des gezichts*; omdat de HEER aldaer zijne Propheten gewoon was, met gezichten en openbaringen te verwaerdigen, byzonder ook met betrekking tot onzen JESAIAS, die te Jerusalem veelerlei Prophetische gezichten gehad heeft.

Sommigen verstaen de 5 eerste versen van het oordeel, door NEBUCADNEZAR Koning van Babel, en vs. 6-14. van dat door SANHERIB, Koning van Assyrien, over Jerusalem zou worden uitgevoerd. — Dan, het is ons zoo voorgekomen, dat de heirtocht van NEBUCADNEZAR tegen Jerusalem, ten tijde van Koning ZEDEKIA, door dit gansche gezicht henen voorspeld worde.

A. Eerst wordt de onverwachte en woedende aenval der Chaldeeuwen, op Jerufalem befchreven, vs. 1-8ª.

B. Daerna wordt de vruchtelooze poging der Joden afgeteekend, om tegenftand te bieden; dewijl zy, door hun wangedrag, dit oordeel rechtvaerdig verdiend hadden, vs. 8ᵇ-13.

C. Eindelyk wordt de zekerheid van dit oordeel aengewezen. vs. 14

1. De Laft of Prophetifche afteekening van het oordeel, dat over Jerufalem, het dal des gefichtes, komen zal. Ik zie een verbazende verwarring onder de burgeren van Jerufalem. Wat is u nu zoo onverwacht overgekomen, gy inwooners van Jerufalem, dat gy allegaer radeloos op de daken klimt, om te kermen en om u in veiligheid te ftellen?

2. Gy Jerufalem, die vol van groot gedruys en gewoel waert, gy woelige ftadt, gy vrolickhuppelende ftadt: wat is u zoo onverwacht overgekomen, dat gy alle zoo treurig zijt en dat de ftraten ledig zijn? uwe verflagene en zijn niet verflagen met den fweerde, noch geftorven in den ftrijt, het is niet het zwaerd, maer de hongersnood, door welken veele van uwe ingezetenen gefneuveld zijn.

3. Alle uwe Overfte zijn te famen wechgevlucht: zy hebben de Stad fchandelyk verlaten; evenwel hebben zy zich door de vlucht niet kunnen redden, fy zijn van de Chaldeeuwfche fchutters achterhaeld, gevangen en gebonden, ja zelvs alle die in u gevonden zijn, zijn t'famen gevangen en gebonden, en fy die op het land waren, zijn van verre gevloden, zonder den vyand aftewachten.

4 Daerom ben ik bitterlyk bedroevd, omdat Jerufalem zoo jammerlyk geteisterd is: uit hoofde van deze droevheid fegge ick, Wendt het gefichte van my af, gy alle die my zoudt willen opbeuren, (a) laet my bitterlick weenen: en dringt niet aen om my te troolten

(a) Jer. 9: 1.

troosten over de verstooringe der dochter mijnes volcks.

5. Want het is een dagh van beroeringe en verschrikking, ende van vertredinge en verwoesting, ende van verwerringe en wanhoop, gezonden van den Heere, den rechtvaerdigen Opperrichter, den HEERE der heyrscharen, in Jerusalem het dal des gesichtes, ja het is [*een* schroomelyke *dagh*] van ontmueringe des muers ende van geschreeuw nae het gebergte toe, het welk ten Oosten tusschen Jerusalem en Jericho gelegen is, werwaerds de Koning en de Vorsten gevlucht zijn.

6. Want Elam, dat is de Persiaen, het welk nog aen Babylon onderhevig is, heeft den pijlkoker genomen, de Persianen dienen als boogschutters in het vyandelyk leger, de man is op den wagen of het *gerid* 'er zijn voetknechten en daer zijn ruyters: ende Kir, dat is, de inwooners van Medien, waervan Kir eene voorname Stad is, 2 Kon. 16: 9. *Kir* ontbloot den schilt, en maekt zich gereed tot den strijd. Daer Medien toen ook nog met Babylonien verbonden was.

7. Ende het sal geschieden, dat uwe uytgelesene en vruchtbare dalen, o Jerusalem! vol krijgs-wagenen en ruiteren sullen zijn, ende dat de ruyters haer gewisselick sullen setten ter poorten aen, om dezelve met geweld in te dringen.

8. Ende de Koning van Babel zal ook den Tempel verwoesten, hy sal het deckfel van Juda ontdecken: door den Tempel te sloopen, die voor Jerusalem als een borstweering en dekfel is, op welken de Joden hun vertrouwen plegen te vestigen: ende alle uwe pogingen om den vyand tegenstand te bieden, zullen geheel vruchteloos wezen; te dien dage van benauwdheid, sult gy sien nae de wapenen in het huys des wouts, dat vermaerde wapenhuis, het welk Koning SALOMO heeft aengelegd, 1 Kon. 10: 17.

9. Ende gylieden sult, met aendacht en opmerking, besien de reten der stadt Davids, in de burcht Zion,

om datſe vele zijn, en overleggen, 'op welke eene wijs dezelve best zouden kunnen herſteld worden: ende gy ſult de wateren des onderſten vyvers vergaderen, en de waterleidingen van dien vijver, welke zich buiten de Stad verſpreiden, afſnijden en toeſtoppen, om den vyand den voorraed van water te benemen.

10. Gy ſult oock de huyſen Jeruſalems nauwkeurig bezien en tellen: ende gy ſult huyſen, welke het best kunnen gemist worden, zonder de Stad merkelyk te benadeelen, afbreken, om de mueren te beveſtigen en te verſterken.

11. Oock ſult gy een gracht maken tuſſchen beyde de mueren, voor de wateren des ouden en opperſten vyvers, om dezelve in die graft afteleiden: alle deze en dergelijke middelen zult gy by de hand nemen, om den voortgang van het vyandelyk leger, ware het mogelyk, te ſtuiten Op deze en dergelijke vruchteloze pogingen, zult gy uw vertrouwen vestigen: maer aen den HEER, den God uwer Vaderen, zult gy niet denken, gy en ſult niet opwaerts ſien, met een geloovig vertrouwen, op dien die ſulcks gedaen heeft, en die zich van Nebucadnezar bedient, als eene roede in zijne hand, om u te ſlaen, nochte aenmercken dien hoogen God, die alles, dat u nu overkomt, van verre [*tijden*] geformeert en beſloten heeft.

12. Ende te dien dage, voor en omtrent dien tijd, ſal de Heere, de HEERE der heyrſcharen u nodigen tot boete en bekeering, u roepen tot geween, ende tot rouwklage, ende tot kaelheyt, ende tot omgordinge des ſacks, en tot eene diepe verootmoediging.

13. Maer ſiet alle vermaningen worden hardnekkig in den wind geſlagen, (*b*) daer is vreugt ende blijtſchap met runderen te dooden, ende ſchapen te kelen, vleeſch t' eten, ende wijn te drincken, [*ende* vele zijn gewoon, als losbandige Vrygeesten, die geen toekomend

(*b*) Jeſ. 56: 12.

mend leven gelooven, *te ſeggen*,] (*c*) Laet ons eten ende drincken, want morgen ſullen wy ſterven.

14. Maer de HEERE der heyrſcharen heeft ſich voor mijne ooren geopenbaert en plechtig verzekerd, dat dit bedreigde oordeel onfeilbaer zal ter uitvoering gebracht worden, [*ſeggende*,] Indien ulieden deſe ongerechtigheyt verſoent wort tot dat gy ſterft! indien u, geduurende uw leven, eenige barmhartigheid zal bewezen worden! zoo zal ik geen God zijn, ſeyt de Heere, de HEERE der heyrſcharen.

Deze Prophecy is duidelyk vervuld, toen NEBUCADNEZAR de Stad Jeruſalem, ten tijde van Koning ZEDEKIA, liet innemen, en kort daerna den Tempel verbranden. — Geduurende eene driejarige belegering, ſtierven 'er zeer vele door den hongersnood, vergel. Klaegl. 4: 9. ZEDEKIA de Koning, en alle dappere Oorlogshelden, verlieten des nachts de Stad, en vlooden naer den kant der vlakte van Jericho Jer. 39: 3, 4. Maer zy werden door de vyanden achterhaeld, en gebonden gevoerd naer Ribla, tot NEBUCADNEZAR 2 Kon. 25: 6, 7. Jer. 39: 6. Klaegl. 4: 19. — Toen was het een tijd van verwoesting en ontzetting; de Stad werd ingenomen, de Tempel verbrand, en alle pogingen, om den vyand te ſtuiten, waren geheel vruchteloos. Trouwens door hunne gruwelen, hadden de Joden zulk een ſchroomelyk oordeel rechtvaerdig verdiend.

Vs. 15-25. wordt het oordeel voorſpeld, het welk over SEBNA, *den Hovmeester van Koning* HISKIAS, *komen zoude.*

Hier wordt A. De val van SEBNA beſchreven vs. 15-19. II. Daerna de verheffing van ELIAKIM vs. 20-25.

Het kan zijn, dat de wellustige levenswijs der Joodſche Grooten, voor en omtrend den tijd van Jeruſalems verwoesting, waervan vs. 1-13. geſproken is, den Prophetiſchen Geest als het ware aenleiding gegeven hebbe, om den Propheet te vertoonen, hoe de HEER eerlang, in den val van

(*c*) 1 Cor. 15: 32.

SEBNA, eene proev zoude geven, dat Hy eenen afkeer hebbe van een losbandig leven.

15. Alſoo ſeyt de Heere, de HEERE der heyrſcharen, Gaet henen, gaet in tot dien Schatmeeſter, tot Sebna den Hofmeeſter, [*ende ſpreeckt,*] welken gy bezig zult vinden, met het bouwen van eene zeer prachtige gravtombe, by de Koninglyke Graven.

Van dezen SEBNA kunnen wy niet anders zeggen, dan dat hy, ten tijde van HISKIA, hofmeeſter in het Koninglyk Paleis is geweest, zoodat hy het opzicht had, over de ſpijs en de tafel. Hy ſchijnt derhalven van SEBNA *den Schrijver*, onderſcheiden te zijn 2 Kon. 18: 18, 26. 19: 2. Hy was zekerlyk een man van een zeer ſlecht gedrag. Misſchien was hy reeds, door den voorigen grouwzamen Koning ACHAZ, tot dezen post verheven. — Althans uit vs. 16. ſchijnen wy te mogen beſluiten, dat hy van eene lage afkomst en denkelyk een vreemdeling geweest zy.

De Propheet moest hem op deze wijs, uit 's HEEREN naem, aenſpreken:

16. Wat hebt gy hier, by de begraevplaetſen der Koningen te doen? of wien hebt gy hier van uwe voorzaten, dat gy u hier een prachtig graf uytgehouwen hebt? [*als*] die ſijn graf in de hoogte, tot een teeken van eenen zeer hoogen rang en van een luisterrijk aenzien uythouwt, die een wooninge voor ſich op eenen rotzſteen laet afteeckenen of uithouwen, zoodat dit grav geſchikt zy tot een geheele wooning, tot eene begraevplaets van vele volgende geſlachten.

17. Die eer, om in zulk een prachtig grav, digt by de Koningen, begraven te worden, zult gy niet genieten. Zy komt u ook in het geheel niet toe Siet, de HEERE ſal u wechwerpen, en uit uwen verhevenen ſtaet verſtooten, met eene mannelicke wechwerpinge, op eene geweldige wijs, welke gy niet zult kunnen wederſtaen: ende hy ſal u gantſchelick met ſchande overdecken.

18. Hy ſal u gewiſſelyk voortrollen, gelijck men eenen bal rolt, in een lant wijt van begrijp;

gy

gy zult naer landstreken, ver van hier gelegen, in ballingschap gezonden worden: aldaer fult gy fterven, ende aldaer fullen uwe heerlicke ftaetfie-wagenen zijn, op welke gy nu, met eene ondraeglyke trotsheid, gewoon zijt te rijden, o gy fchandvlecke des huys uwes heeren, die, door uw wangedrag, tot fchande zijt van uwen braven Vorst Hiskias en zijn Koninglyk huis.

19. Ende ick fal u afftooten van uwen ftaet en uit uwe waerdigheid, zegt de HEER, ende van uwen verheven ftant fal hy u verftooren.

20. Ende het fal te dien dage gefchieden, dat ick mijnen knecht, (*d*) Eljakim, den fone Hilkia, dien braven man, die my in waerheid vreest, roepen fal, om hem groot en luisterrijk te maken, in uwe plaetfe. — 2 Kon. 18: 18, 26, 27, en in deze zelvde Godfpraek Kap. 36: 3 11. 37: 2. ontmoeten wy dezen ELIAKIM. Hy wordt de *Hovmeester* genaemd, en geteld onder de eerfte Staetsdienaers van HISKIA, die gezonden werden, om met RABSAKE en andere Veldheeren van SANHERIB, den Asfyrifchen Koning, over zijne onbillyke eifchen te fpreken. — Hy was een godvrezend man, juist het tegenovergeftelde van SEBNA, daerom heet hy de *knecht des* HEEREN. — Ook fchijnt zijn Vader HILKIA eershalven genoemd te worden, ten blijke dat hy van eene aenzienlyke geboorte was.

21. Ende ick, zegt de HEER, zal Eliakim in uwe plaets ftellen, en hem de kleederen en teekenen van uwe waerdigheid aentrekken; ik fal hem met uwen ftaetfie-rock bekleeden, ende ick fal hem met uwen gordel, welken gy als Hovmeester draegt, ftercken, ende uwe heerfchappye fal ick in fijne hant geven: ende hy fal den inwoonderen te Jerufalem, ende den huyfe Juda tot een vader zijn, hy zal de Joden, met zachtheid en befcheidenheid bejegenen, ook zal hy weldadigheid bewijzen, aen armen en verdrukten, aen weduwen en weezen.

22. Ende ick fal den fleutel des huys Davids

(*d*) 2 Kon. 18: 18. 26, 37.

op sijne schouder leggen, en hem de macht geven, om des Konings Hovgezin te bestuuren: ende hy sal open doen, ende niemant sal sluyten, ende hy sal sluyten, ende niemant sal open doen, zoo als hy de zaken schikt, zal het wel gedaen wezen, en een ieder zal zich, aen zijne maetregelen, gehoorzaem onderwerpen.

Een *sleutel* is een zinbeeld van macht en gezach: niemand kan een huis uit of ingaen, zonder bewilliging van hem die meester van den sleutel is. — Misschien droegen de Hovmeesters der Joodsche Koningen, tot een teeken van hunne waerdigheid, eenen sleutel *op hunne schouderen*, of die van hunne schouderen afhing. — Hoe het wezen moge, wanneer de HEER van ELIAKIM zegt: *Ik zal den sleutel van Davids huis op zijne schouderen leggen*, geevt het blijkbaer te kennen, dat hy door Gods bestier de macht ontvangen zou, om de hovhouding van HISKIA te regeeren.

23. Ende ick sal hem [*als*] eenen nagel inslaen in een vaste plaetse, hy zal in zijne waerdigheid bevestigd worden en dezelve bestendig bezitten: ende hy sal wesen tot eenen stoel der eere den huyse sijnes vaders, hy zal zijn gansche geslacht tot eer verstrekken, en 't zelve, door zijnen invloed, zeer geëerd maken.

24. Ende men sal aen hem hangen alle heerlickheyt des huyses sijnes vaders, door zijnen invloed zullen alle zijne naestbestaenden, tot eerambten en waerdigheden verheven worden, hy zal aenleiding geven tot de verheffing der uytspruytelingen ende der afkomelingen, dat is zulken in zijn geslacht, die nog in nedrige omstandigheden geplaetst waren. Zelvs [*oock*] alle kleyne vaten, van de vaten der bekers af, selfs tot alle de vaten der flesschen, menschen van eenen zeer geringen stand, doch bekwaemheid en getrouwheid tot de hun opgedragene bedieningen bezittende, zullen, door zijnen invloed, tot luister en aenzien verheven worden.

25. Te dien dage, spreeckt de HEERE der heyrscharen, sal die nagel, die aen eene vaste plaetse gesteken was, wechgenomen worden: die

Seb-

Sebna, die tot luister en aenzien verheven was, en daerin bevestigd scheen, zal van zijne waerdigheid verstooten worden, ende hy sal afgehouwen worden, ende hy sal onherstelbaer in de laegte van verachting vallen, ende de last die daer aen is, sal afgesneden worden; alle zijne aenhangers en gunstelingen, die op zijn aenzien en vermogen rusteden en betrouwden, zullen met hem vernederd worden. Het een en ander zal zekerlyk geschieden; want de HEERE heeftet gesproken.

Er is geen twijffel aen, of deze voorzegging, omtrent SEBNA en ELIAKIM, is vervuld, hoewel ons de Geschiedkundige berichten, omtrent de byzonderheden, geheel ontbreken.

HET XXIII. KAPITTEL.

Een Prophecy omtrent Tyrus. I. Eerst wordt de verwoesting van die Stad voorspeld vs. 1-14. en daerna II. hare herstelling vs. 15-18.

JESAIAS zag, in eene Prophetische vertooning, hoe NEBUCADNEZAR de Stad Tyrus belegerde, en hoe dezelve, na eene langduurige belegering, ten laetsten wierd ingenomen. Hy bemerkte hoe 't gerucht van deze gebeurtenis zich aenstonds wijd en zijd verspreidde, en wekt daerom de nabuurige steden op, zoo wel als Tyrus zelve, om over de vernedering van die bloeiende koopstad, te weenen en te kermen. Hy besluit, met eene voorzegging, omtrent de herstelling van Tyrus en haren bloeistaet.

1. De Last van of de Prophecy van de lotgevallen, welke (*a*) Tyrus zullen overkomen, eene zeer vermaerde en bloeiende koopstad, in het land der Phæniciers, aen de Middellandsche zee gelegen. Huylt gy, die met schepen van Tyrus op Tharsis of Tartessus, in het westelyk

(*a*) Jer. 47: 4: Ezech. capp. 26. 27. 28. Zach. 9: 3, 4.

gedeelte van Spanje vaert, verg. VII Deel. p. 126, over den ondergang van die bloeiende koopſtad, het prachtig Tyrus: want ſy is verwoeſt, dat 'er geen huys meer en is, dat niemant daer meer in en gaet, om koophandel te drijven, en zouden de Tyriſche ſcheepelingen, die thans te Tharſis zijn, over de verwoesting van Tyrus niet weenen, nu zy die treurige tijding over Italien gekregen hebben? want uyt den lande Chittim is 't aen hen openbaer geworden.

2. Swijgt gy inwoonders des eylants, op het welk Tyrus gelegen is, vergel. Ezech. 27: 3. 28: 2: te vooren was 'er in u een geduurig gevoel, door het drijven van koopmanſchap en veelvuldige neering: maer dat 'er nu eene doodelyke ſtilte heerſche. Hoe diep zijt gy vernederd, gy eertijds bloeiende koopſtad, die de kooplieden van Zidon, over zee varende, met allerlei koopwaren vervulden.

3. Ende wiens inkomſte was het zaet van Sichor, dat is de granen, en andere voortbrengſelen van Egypten, welke over de groote wateren aengevoerd werden, benevens de oogſt, welke in Egypte, door de overſtroomingen der riviere den Nijl, aenmerkelyk bevorderd wordt. Tyrus was wel eer de voorraedſchuur van alle koopmanſchappen: ende ſy was de merckt der Heydenen.

Sichor is de Nijl, vergel. Jer. 2: 18. — *Sihor* beteekent zwart. De Nijl droeg dezen naem, omdat het water troebel, en de ſlijk van eene zwarte kleur was.

4. Wordet beſchaemt, o nabuurige Stad Zidon, over den val van Tyrus, van welker koophandel uwe welvaert veelzins afhangt: want de zee, welke Tyrus beſpoelt, ſpreeckt al klagende, over het verlies van deze voorname haven, [*ja*] Tyrus, welke de ſterckte der zee geweest is, ſpreekt, ſeggende, Ick, die voorheen zoo vruchtbaer was, en hebbe nu geenen barensnoot gehadt, ick en hebbe oock niet gebaert, noch ick en hebbe geen jongelingen groot gemaeckt, [*noch geene*] jonge dochters opgebracht, ik, die voorheen zoo volkrijk was, ben nu eenzaem geworden.

5. Ge-

5. Gelijck als u, Sidoniers, zeer akelig geweest is de tijdinge der inneming van Egypten, waeruit gy, door den koophandel, zulke groote voordeelen trekt, zoo sal men oock in uwe Stad in weedom zijn, als men van Tyrus ondergang hooren sal.

6. Vaert over nae Tharsis, begeevt u te scheep naer Tartesfus, gy inwooners van Tyrus, om aldaer te woonen, nu uwe Stad verwoest is, huylet dan over uwe rampen, gy inwoonders des eylants van Tyrus.

7. Welk eene akelige vertooning maekt nu het voorheen zoo prachtige Tyrus! Is dit uwe vrolickhuppelende [*stadt*], welker inwooners, van wege den grooten bloeistaet, vrolyk huppelden, welcker oudtheyt [*wel*] van oude dagen af is, [*maer*] hare eygene voeten sullense verre wechdragen, om in vreemdelingschap te verkeeren, om eene nieuwe woonplaets op te zoeken.

Vertaelt men de laetste woorden, *welker voeten haer verre henen gedragen hebben, om in vreemde landen te verkeeren;* dan wordt 'er geoogd, op de volkplantingen, welke de Tyriers wijd en zijd verzonden hadden.

8. Wie heeft dit schroomelyk onheil beraetslaegt over Tyrus, die kroonende of Koninglyke [*stadt*], die hare inwooneren met rijkdom en luister kroonde; welcker kooplieden Vorsten zijn, welcker handelaers de heerlickste in den lande zijn, en, wegens hunnen rijkdom, en prachtige levenswijze, wel by Vorsten mogen vergeleken worden?

9. De HEERE der heyrscharen heeft het oordeel, het welk Tyrus nu is overgekomen, beraetslaegt, op dat hy ontheylige en als iets verachtelyks nederwerpe de hoovaerdye alles cieraets, alle de rijkdommen en kostbaerheden, op welke de Tyriers zich verhovaerdigd hebben, om alle de heerlickste der aerde of *des lands* verachtelick te maken.

10. Gaet door [*nae*] uw lant, begeev u daer henen, met allen spoed, als een snel stroomende riviere: gy dochter van Tharsis, gy inwooners van Tartesfus, die, uit hoofde van Koophandel, gewoon zijt, op Tyrus te

varen, daer en is geen gordel geene sterkte meer in de voorheen zoo bloeiende en beroemde Koopstad Tyrus, om 'er veilig te wezen.

11. Hy, die den hovaerdigen wederstaet, heeft sijne straffende hant uytgestreckt over de zeekust; hy heeft de Koninckrijcken, welke in Phænicien, langs de zeekust gelegen zijn, beroert en geweldig geschokt: de HEERE heeft bevel gegeven tegen de Phæniciers, die uit Canaan oorsprongelyk zijn, vergel. Gen. 10: 15, om hare sterckten te verdelgen, en dat Almachtig bevel zal door Nebucadnezar volbracht worden.

12. Ende hy heeft geseyt, Gy en sult niet meer vrolick-huppelen, van wegens uwen voorspoed, o gy Tyrus, dat thans gelijk zijt aen eene verdruckte maegt, gy zult niet meer pochen op uwen bloeistaet, o Tyriers, die de dochter de afstammelingen Zidons zijt: Nae Chittim toe, vlucht naer Italien, en de onderhoorige eilanden, maeckt u op, haest u, vaert de zee over; maer oock en sult gy aldaer geen ruste hebben, noch veilige woonplaets vinden.

13. Dit oordeel zal de HEER, door de Chaldeers, laten uitoeffenen. Siet, het lant der Chaldeen, dit volck en was 'er nog niet, toen Tyrus reeds eene zeer bloeiende Stad was: Assur heeft het gefondeert, voor zoo ver Ninus, Koning van Assyrien, en zijne Gemalin Semiramis, de landstreek van Babel versterkt, en de Stad verbeterd hebben, voor de gene die in de wildernissen woonden, dat is, ten behoeve der Chaldeeuwen, die oudtijds gewoon waren de woestijnen van Mesopotamie te doorkruisfen, en naer Babel zijn overgevoerd: sy richteden hare stercken op, [ende] bouwden hare paleysen, [maer] hy, die eertijds onvermogende Babylonier, heeft nu het machtig Tyrus verwoest; en tot eenen vervallenen hoop gestelt.

14. Huylet gy, die met schepen van Tyrus, naer Tharsis vaert, vergel. vs. 1: want ulieder sterckte is verstoort, uwe prachtige Stad is in eenen puinhoop veranderd.

15. Ende

15. Ende het sal geschieden te dien dage, dat Tyrus sal vergeten, niet genoemd noch bezocht zal worden tseventigh jaren, gelijck éénes Konings dagen, of *volgens de dagen van eenen Koning*, juist zoo lang, als het Koningrijk van Babel duuren zal: [*maer*] ten eynde van die tseventigh jaer, sal in Tyro als een hoereliedt zijn, wanneer die zeventig jaren geeindigd zijn, zal Tyrus, van hare oude minnaers, vrienden en nabuuren, wederom een lied worden toegezongen, soortgelyk als eene hoer gewoon is te zingen, om hare minnaers tot haer aen te lokken.

Het zinneprent van eene *hoere* dient hier, om de Tyriers; als schrandere kooplieden uit te teekenen, die 'er op afgericht zijn, om door den handel, de schatten van andere volken naer zich te trekken. De Kooplieden worden gerekend zich aen anderen, als het ware overtegeven, wanneer zy waeren, welke de begeerte van anderen verwekken, voor den bedongen prijs, aen dezelve overdoen.

16. Dit lied zal van dezen inhoud wezen: Neemt de harpe, gaet in de stadt rontom, gy vergetene hoere, speelt wel, singt veel liedekens, op dat uwer weder gedacht werde.

17. Want het sal geschieden ten eynde van tseventigh jaer, dat de HEERE Tyrus, met zijne weldadigheid, sal besoecken, ende dat sy wederkeeren sal tot haren hoerenloon, dat is tot haren koophandel, ende sy sal hoererye bedrijven, en handel drijven met alle Koninckrijcken der aerde, die op den aerdbodem zijn.

18. Ende haer koophandel ende haer hoerenloon, dat is de winsten, welke zy met den Koophandel doen zullen, sal den HEERE heyligh zijn, den HEERE tot een Godsdienstig gebruik worden afgezonderd, het en sal niet ten schatte vergadert, noch in de schatkisten opgesloten worden: maer de winst van haer koophandel sal wesen voor die, die voor het aengezicht van den HEERE woonen, dat is voor de dienaers van den waren God, op datse eten tot versadinge; ende dat sy duerigh deckſel hebben.

Laten wy 'er kortelyk iets byvoegen, omtrent de vervulling.

Dit oordeel over TYRUS zou, door NEBUCADNEZAR, Koning van Babel, worden uitgeoeffend. Dit blijkt allerduidelykst, uit eene gelijkluidende Godspraek van EZECHIEL Kap. 26: 7. *Want alzoo zegt de* HEER, *ziet ik zal* NEBUCADNEZAR, *Koning van Babel, den Koning der Koningen, van het Noorden, tegen Tyrus brengen, met paerden, en met wagenen, en met ruiteren, en krijgsvergaderingen, en veel volks*; vergel. Kap. 19: 18: 19. — Ondertusschen kunnen wy alle de byzonderheden der vervulling, uit de geschiedenis, by gebrek van oude aenteekeningen, niet omstandig aenwijzen: en wie zal zich daerover verwonderen, daer zoo veele oude gedenkstukken zijn verlooren geraekt? Evenwel vinden wy, by de oude Geschiedschrijvers, eenige melding van de hier voorspelde gebeurtenissen, daer de Tyrische Jaerboeken, door JOSEPHUS aengehaeld, ten minsten dit duidelyk leeren, dat de Tyriers, door de Babyloniers zijn overheerscht geweest, en de Stad, na een beleg van 13 jaren, is ingenomen, 't welk ligt te denken is dat met een groote verwoesting zal zijn gepaerd geweest. — Na verloop van LXX jaren zijn de Tyriers hersteld, door Koning CYRUS, die aen de volken, welke door de Babyloniers onderdrukt waren, hunne vryheid wedergav, en dus zijn ze, door den koophandel, weder tot den voorigen bloeistaet gekomen: schoon ze naderhand wederom eene verwoesting hebben ondergaen door Alexander; doch ook van deze weder hersteld zijn.

Het laetste deel der voorzegging, dat de winsten der Tyriers den HEER zouden heilig wezen, is reeds begonnen vervuld te worden, toen sommigen der wedergekeerde Joden zich in Phænicien en Tyrus gevestigd, en vele Tyriers den Joodschen Godsdienst aengenomen hebben; byzonder evenwel toen de Heer JESUS zelvs, zich naer de landpalen van Tyrus en Sidon begeven heeft Matth. 15: 21. Marc. 7: 24. — PAULUS vondt te Tyrus Discipelen, en hield 'er zich zeven dagen op Hand. 20: 3, 4. Onder de vervolging van DIOCLETIANUS heeft Tyrus standvastige belijders der waerheid opgeleverd; gelijk men ook aldaer, na het eindigen van die vervolging,

eenen

eenen zeer prachtigen Tempel, ter eere van den gezegenden JESUS, en ter oeffening van den Christen Godsdienst, heeft opgericht, volgens het verhael van EUSEBIUS *Hist. Eccl.* l. 8. c. 7, 8; l. 10. c. 4.

HET XXIV. KAPITTEL.

Hier vinden wy eene bedreiging tegen de Joden, vs. 1-20. daerop volgt eene bemoedigende belovte, vs. 21-23.

Offchoon 'er geen opschrivt zy boven dit Kapittel, is het evenwel uit den inhoud klaer genoeg, dat hier eene nieuwe Prophhetische redevoering beginne, welke geacht wordt door te loopen tot het einde van Kap. 27.

Het wijst zich van zelve, dat dit Kapittel betrekkelyk zy tot het Joodsche volk, onder het welk het eeuwig verbond plaets had, vs. 5. Ook worden Sion en Jerusalem uitdruklyk gemeld, vs. 23. — Het bedreigt een zeer zwaer oordeel, over het Joodsche land en deszelvs inwooneren, byzonder over de hoofdstad Jerusalem, doch besloten met eene troostrijke belovte.

Maer, welk een oordeel wordt hier bedoeld? — Onder alle de verschillende gedachten der Uitleggeren, komen 'er twee voornamelyk in aenmerking. — Sommigen denken aen het oordeel van God over de Joden, na den dood van ALEXANDER DEN GROOTEN, door de Syriers, inzonderheid ten tijde van ANTIOCHUS EPIPHANES. — Dan, hoewel 'er ettelyke byzonderheden in de Godspraek en deszelvs verband voorkomen, welke zich uit deze onderstelling laten verklaren, zouden wy ons evenwel liever by de zoodanigen voegen, die aen het Godlyk oordeel denken, het welk de HEER door de Assyriers over het Rijk der X stammen heeft uitgeoeffend, toen de Allerhoogste ter zelvder tijd zijne bescherming verleende

aen het Rijk van Juda, onder de regeering van den braven Koning HISKIAS: wanneer wy de geschiedenis van het Rijk van Israël met deze Godspraek vergelijken, zullen wy eene blijkbare overeenkomst vinden, tusschen deze Voorzegging en de vervulling.

Voor het overige, is de stijl van den Propheet zeer verheven, vol overdrachtige en verbloemde spreekwijzen, woordwisselingen, gelijkenissen, persoons-verbeeldingen, en spraekwendingen, en door dit alles zeer diepzinnig.

1. Siet, de HEERE maeckt het lant der X stammen ledigh, ende hy maeckt het woeste of *uitgeput*, even als een fles welke men omkeert, zoodat 'er het water met een geborrel uitloope: ende hy keert desselven gestaltenisse of *aengezicht* om, gelijk men eene fles omkeert om denzelven te ontledigen, ende hy verstroyt sijne inwoonders, of *hy doet de inwooners*, zich aen alle kanten verspreiden en *wechvloejen*.

De spreekwijzen zijn ontleend van eene fles welke men omkeert, opdat dezelve ledig loope. — Het zinbeeldig vertoog schildert ons af, hoe de HEER bezig was aen het land van Israël eene geheele ontlediging toe te brengen; zoodat het geheele land zou omgekeerd, en deszelvs inwooners, op eene geweldbadige wijs, allerwegen zouden verspreid worden, op soortgelijk eene wijs, als het water uit eene omgekeerde fles wordt uitgedreven.

Dit algemeene voorstel wordt vervolgens nader uitgebreid, zoo door de verzekering van de waerheid der zake, vs. 2, 3. als door het vermelden van de verzwarende omstandigheden, vs. 4-9.

2. Het verspreiden van de inwooneren van het land, zal alle Israëlieten gelijkelyk treffen, zonder onderscheid van staet of rang, Overheden en onderdanen, dienstbaren en vryen, rijken en armen; zy zullen alle het zelve lot ondergaen. Ende gelijck het volck, alsoo sal de Priester wesen; gelijck de knecht, alsoo sijn heere; gelijck de dienstmaegt, alsoo hare vrouwe; (a) gelijck

(a) Ezech. 7: 12, 13.

lijck de kooper, alſoo de verkooper; gelijck de leener, alſoo de ontleener; gelijck de woeckeraer, alſoo die van welcken hy woecker ontfangt.

3. Dat ganſche lant van het Rijk der X ſtammen, ſal van inwooneren gantſchelick ledigh gemaeckt worden, ende het ſal gantſchelick berooft worden: want de HEERE heeft dit woort geſproken, en derhalven zal het onfeilbaer vervuld worden.

4. My dunkt, ik zie reeds den deerniswaerdigen toeſtand van Israëls Koningrijk. Het platte lant, het welk eertijds pleeg bebouwd te worden, treurt, 't verwelckert gelijk een verdorde boom, zelvs het aerdrijcke, het bewoonde land daer veele ſteden zijn, queelt, 't verwelckert: overal heerscht een groot verval: door den inval der vyanden, is ieder van zijn vermogen beroovd, en buiten ſtaet geſteld om zijn bedrijv voort te zetten: in deze algemeene rampen deelen ook de aenzienlykſten van het volk, de hoogſte van het volck des lants quelen.

5. Want het lant is bevleckt van wegen de boosheid van ſijne inwoonders, die het met allerlei grouwelen verontreinigd hebben: want ſy overtreden de Godlyke wetten, ſy veranderen de inſettinge, door het inſtellen van willekeurige plechtigheden in den Godsdienst, ſy vernietigen het eeuwigh verbont, het welk de HEER, aen Sinai, met JACOBS nakomelingen gemaekt heeft.

De eerſte woorden, welke de Onzen dus vertaeld hebben: *Het land is bevlekt van wegen zijne inwooneren*, kan men ook vertalen: *De aerde heeft gewankeld onder de inwooneren*; en dan kan de toeſpeling wederom zijn op een fles, van welke de inwooners, wanneer zy vast ſtaet, het vocht behouden; maer, als God die fles doet wankelen en vallen, dan worden de inwooners van het land uitgeſpogen, Lev. 18: 28. 20: 22.

6. Daerom verteert de vloeck het lant, de zegeningen zijn rechtvaerdig in vloeken en oordeelen veranderd, ende die daer in woonen, ſullen verwoeſt worden, of *zijn ſtrafbaer geworden*: daerom ſullen de in-

woonders des lants (*b*) verbrandt worden, of *de inwooners des lands zijn verbrand*, en door het vuur van Gods toorn als door eenen brandenden Oostenwind verzengd, ende daer sullen weynigh menschen overigh blijven, *het overblijvsel der menschen zal geringheid* zijn; de edelsten en rijksten zullen gevangelyk worden wechgevoerd, alleenlyk zullen 'er eenige arme en geringe lieden overblijven.

7. De most treurt, de wijnstock queelt, door gebrek aen wijngaerdeniers en de verwoesting der vyanden; dit baert eene algemeene droevheid en neerslachtigheid, zoodat alle die blijdhertigh waren zitten te suchten.

8. De (*c*) vreugt der trommelen rust, staet stil en houdt Sabbath, het geluyt der vrolickhuppelenden houdt op en verslapt, zelvs de vreugt der harpe, waervan men zich anders binnens huis en in het eenzame bediende, rust en houdt mede Sabbath.

9. Schoon 'er nog eenige voorraed van voorige jaren mogt wezen, om wijn te kunnen drinken, 'er zal evenwel geen gezang mede gepaerd gaen. Sy en sullen geenen wijn drincken (*d*) met gesangh: de stercke dranck die weleer zoo smakelyk was, sal bitter zijn den genen die hem drincken.

Het oordeel over de hoofdstad in het byzonder, vinden wy vs. 10-12.

10. De woeste stadt, welke woest en ontledigd is van inwooneren, is verbroken en onbewoonbaer gemaekt, alle de huysen staen gesloten, door de puinhopen welke den ingang sluiten, dat 'er niemant inkomen en kan.

11. Daer is een klagelick geroep op de straten, om des wijns wille, of *over den wijn*: de wijnzuipers, die een vrolyk getier plegen te maken in hunne drinkgelagen, schreeuwen nu luidkeels van weedom des harten

(*b*) Jes. 9: 18. ende 10: 16. (*c*) Jer. 7: 34. ende 16: 9. ende 25: 10. Ezech. 26: 13. Hos. 2: 10. (*d*) Jes. 16: 10.

een langs de ſtraten: alle blijtſchap is verduyſtert en *ondergegaen:* Samaria was weleer eene Stad van vermaek en vrolykheid, daer wellust en dartelheid den hoogſten top beklommen had; maer die blijdſchap is gedaeld, even als de zon achter de kimmen ondergaet, de vreugt des lants, die zich door het geheele land pleeg te verſpreiden, is henen gevaren en als *gevangelyk wechgevoerd.*

12. Verwoeſtinge is in der ſtadt overgebleven, alles wat in de Stad is overgebleven is enkele verwoesting, afgebroken paleizen en huizen zonder inwooners, ende met gekraeck wort of *is* de poorte in ſtucken verbroken Poorten, muuren en vestingen, alles is verdelgd; de geheele Stad is in eenen puinhoop veranderd.

Hierop volgt eene ſpraekwending van den Propheet, tot het geringe overblijvſel des volks, vs. 13-20.

13. Want in 't binnenſte van den lande Israëls, in 't midden deſer volckeren of ſtammen Israëls, ſal 't alſoo weſen, (*e*) gelijck by de afſchuddinge des olijfbooms, wanneer 'er altoos nog eenige olijven blijven zitten, vergel. Kap. 17: 6. gelijck de naleſingen, wanneer de wijn-oogſt ge-eyndigt is, en hier en daer nog enkele druiventrosſen blijven hangen.

14 Maer deze weinige Israëlieten, die in het land ſtaen overgelaten te worden, zullen in hun beſtaen geheel onderſcheiden zijn van de wechgevoerden. Die overgeblevene ſullen hare ſtemme opheffen, ſy ſullen vrolick ſingen, dat zy nog in hun Vaderland zijn overgebleven: van wegen de heerlickheyt des HEEREN ſullen ſy juychen van der zee af.

Van der zee af. Verſcheidene ervdeelen der X ſtammen, ſtrekten zich uit tot aen de Middellandſche Zee. Althans ASER ſtrekte zich, in het Noorden des lands, langs den zee-oever, Richt. 5: 17. ZEBULON woonde aen de haven der zeën, en was aen de haven der ſchepen, Gen. 49: 13.

(*e*) Jeſ. 17: 6.

Ook ftrekte zich het ervdeel van MANASSE uit tot aen de zee, Jof. 17: 9, 10. — Sommigen Israëlieten, zouden derhalven naer den zeekant vluchten, en zich aldaer verfteken kunnen; en hiertoe was vooral gelegenheid in het ervdeel van ASER, van wegen de kloven der fteenrotfen: zelvs konden zy gemakkelyk te fcheep ontkomen, het zy naer klein Afie, het zy naer eenige der eilanden in de Middellandfche Zee. — Aldaer zouden zy *juichen*, en zich verblijden *over de heerlykheid des* HEEREN; men denke aen de verhevene Majefteit des HEEREN, welke Hy nu blijkbaer had ten toon gefpreidt, zoo door het betoonen van zijne rechtvaerdigheid, in zijne geduchte ftrafgerichten over het zondig Israël, als van zijne goedheid in het fparen van een klein overblijvsel.

15. Daerom eeret den HEERE, gy ontkomene Israëlieten, in de valleyen, holen en fpelonken der fteenrotfen; loovt langs den oever, en in de eylanden der Middellandfche zee den name des HEEREN des Godts Ifraëls.

16. Van het uyterfte eynde der aerde, van de verst afgelegene grenzen des lands, hooren wy pfalmen en blijde lovzangen, [*tot*] verheerlickinge des Rechtveerdigen: doch [*nu*] fegge ick, Ick worde mager, ick worde mager, wee my! de trouwloofe handelen trouwlooflick, ende met trouwloofheyt handelen de trouwloofe trouwlooflick.

Tot verheerlyking des Rechtvaerdigen. God kan hier by uitnemendheid *de Rechtvaerdige* genaemd worden; vooral, uit aenmerking van zijne geduchte oordeelen over de zondige Israëlieten. — Anders kan *de rechtvaerdige*, of elk een rechtvaerdige, eene benaming zijn van het overblijvsel, het welk nog aen de einden des lands gevonden wordt; en dan wordt 'er te kennen gegeven, dat de uitnemendheid of *heerlykheid* van elken rechtvaerdigen, het onderfcheid, het welk God gefteld had tusfchen den rechtvaerdigen en godlozen, de ftof van het gemelde Pfalmgezang zou uitmaken.

Ondertusfchen was de Propheet, gevoelig aengedaen over

den

den ellendigen toestand van het Rijk der X stammen, vs. 16[b]-20. — *Doch nu zegge ik, of ik heb gezegd*, onaengezien dit alles moet ik zeggen: *ik worde mager*, waerlyk, *ik worde mager* van weedom des harten, *wee my!* ik ben gevoelig door medelijden getroffen! welke zware rampen zijn Israël overgekomen! De oorzaek van deze onheilen, is in hunne zonden gelegen: want, *de trouwlooze* Israëlieten hebben God verlaten, zy *handelen trouwlooslyk*, ja met bedrog *en met trouwloosheid*, *handelen de trouwlooze trouwlooslyk.*

17. Het is u gegaen als het wild, wanneer de jagers om het zelve te vangen, netten of strikken spannen, kuilen delven, en zich van veelerlei kunstgrepen bedienen, even zoo hebben uwe vyanden met u gehandeld, gy Israëlieten. (*f*) De vreese, ende de kuyl, ende het strick is over u gekomen, o inwoonder des lants van Israël!

18. Gy zult zekerlyk gevangen worden, het minste onheil zal u bevreesd maken, gy zult u zelven in de gespannen strikken verwarren, en een prooi van den vyand worden. Ende het sal geschieden, so wie voor de stemme der vreese, en het gerucht van een gevreesd kwaed vlieden sal, (*g*) die sal in den kuyl vallen; ende die uyt den kuyl opklimt, die sal in het strick gevangen worden, 'er zal geen ontkomen aen zijn: want de sluysen in der hoogte zijn opgedaen, allerlei rampen zullen, als eene wolkbreuk, op uw land nederstorten, ende de fondamenten der aerde, de vastigheden van Israëls land, sullen beeven.

19. De aerde van het Israëlietische land sal gantschelick verbroken worden: de verbroken aerde sal gantschelick van een gescheurt worden, alle banden van zamenhechting zullen los gemaekt worden, de aerde sal gantschelick beweegt worden, en de stukken zullen ginds en herwaerds verstrooid worden.

De toespeling is ontleend van een vast lichaem, het

(*f*) Jer. 48: 43. (*g*) Jer. 48: 44. *vergel.* Amos 5: 19.

welk, door geweldige ſlagen, wordt in ſtukken gebroken en geheel verbrijzeld, zoodat 'er niets geheel blijve. — Het geevt, met één woord, eene geheele verwoesting van het land van Israël te kennen.

20. Het land zal alle deszelvs vastigheid geheel verliezen. De aerde waerop de Israëlieten woonen, ſal gantſchelick waggelen, (*h*) gelijck een dronckaert, die op den minſten aenval nederſtort, ende ſy ſal heen ende weder beweegt worden, (*i*) gelijck een nachthutte, welke zonder vasten grondſlag op de aerde wordt neder gezet: ende hare overtredinge ſal ſwaer op haer zijn, vermids de overtreding der Israëlieten zwaer is, zoo zullen ook de welverdiende ſtraffen zwaer op hen nederkomen; ende ſy, de aerde van het land der Israëlieten, ſal tegen dien last niet beſtand zijnde, vallen, ende niet weder opſtaen.

Vs. 21-23. vinden wy eene merkwaerdige belovte, omtrent den ondergang der Asſyrters.

21. Ende het ſal geſchieden te dien dage, niet lang na dien tijd, dat de HEERE als een rechtvaerdig Richter, beſoeckinge doen ſal over de heyrſchare des hoogen in de hoogte, ende over de Koningen des aerdbodems op den aerdbodem.

Door den *hoogen*, denke men aen den Koning van Asſyrien, die zich den grooten Koning liet noemen, Kap. 36: 4. — Hem wordt eene *heirſchaer* toegeſchreven, waerdoor het leger bedoeld wordt dat onder zijn gebied ſtond. — Daer over zou de HEER bezoeking doen *in de hoogte*: deze *hoogte* ſchijnt op den hemel te zien, daer zou God zijne vierſchaer ſpannen en vonnis vellen. — Die bezoeking zou gaen *over de Koningen des aerdbodems op den aerdbodem*; men denke aen de Vorſten, die aen den Asſyriſchen Koning onderworpen waren. De *aerdbodem* is de grond der landſchappen,

(*h*) Jeſ. 19: 14. (*i*) Job 27: 18. Jeſ. 1: 8.

pen, over welke die Vorften het bewind voerden, afhangelyk van den Asfyrifchen Alleenheerfcher; op dien grond zou de HEER hen bezoeken.

22. Ende die hooge met zijne ondergefchikte Koningen, fy fullen t'famen vergadert en gebonden worden, [*gelijck*] de gevangene in eenen put, ende fy fullen befloten worden in eene gevanckenifse, de HEER zal zich, als het ware, meester maken van dat ganfche heir, het zelve vangen en influiten, om daer over zijne ftrafgerichten uit te voeren; maer dit evenwel, zal flechts een beginfel wezen der ellenden, na vele dagen zullen zy [*weder*] op nieuws, met geduchte oordeelen befocht worden.

23. (*k*) Ende de mane fal fchaemroot worden, ende de fonne fal befchaemt worden: deze hemellichten zullen als verlegen zijn, 'er zal een tijd zijn van uiterfte duisternis en benauwdheid, voor dien hoogen en zijne Koningen, als de HEERE der heyrfcharen op den bergh Zions regeeren fal, ende te Jerufalem, als de HEER zich aldaer, ter handhaving van DAVIDS huis, en van den waren Godsdienst, als den Koning der Koningen kennelyk zal openbaer maken, ende voor fijne Oudfte in Juda fal heerlickheyt zijn, voor zoo ver deze de heerlykheid van God, in zijne gunftige beftiering, met dankzegging zullen opmerken.

Betreffende de vervulling van deze Godfpraek.

Het gene hier voorfpeld wordt, is werkelyk gefchied, toen het Rijk van Israël, nadat het door PUL en TIGLATH PILEZER geweldig gefnuikt was, door de wapenen van SALMANASSER geheel werd ondergebracht, 2 Kon. 17. zoodat 'er flechts een klein overblijvfel overig ware. — Ten tijde van HISKIAS, waren 'er reeds in de ervdeelen van MANASSE, ZEBULON en ASER, fommigen geweest die zich tot den HEER vervoegd hadden; weshalven 'er gelegenheid was,

(*k*) Jef. 13: 10. Ezech. 32: 7. Joël 2: 31. ende 3: 15.

dat deze, het zy met fchepen, het zy in de kloven der fteenrotzen, de algemeene verwoesting hebben kunnen ontwijken.

En wat het oordeel over den Asfyrier aengaet, de vervulling vinden wy Kap. 36, 37. vergel. met 2 Kon. 18, 19. en 2 Chron. 32, 33. toen die wonderdadige flagting voorviel in het leger der Asfyriers ; en naderhand vooral, wanneer 90 jaren daerna, NABOPOLASSER, de vader van NEBUCADNEZAR, van de Asfyriers afgevallen zijnde, dezelve beoorloogde, en eindelyk, door NEBUCADNEZAR, met hulp van CYAXARES I, Ninivé ingenomen en verwoest, en de Asfyrifche Monarchie geeindigd is. — Dusdoende is het Rijk van Juda befchermd, en des HEEREN heerlykheid openbaer geworden.

HET XXV. KAPITTEL.

Dit Kapittel behelst een danklied.

OVer dit danklied zijn de gedachten der Uitleggeren zeer onderfcheiden, en het is ons zeer moeilyk voorgekomen, iets vast te ftellen. Alleenlyk zullen wy kortelyk opgeven, het gene ons meest aennemelyk is toegefchenen; latende aen elk de vryheid welke wy voor ons vorderen, dat men zijn licht volge.

In het laetfte gedeelte van het voorgaende 24fte Kapittel, is voorfpeld hoe het Asfyrifche Rijk, door NEBUCADNEZAR en CYAXARES I. zoude geëindigd, en de hoofdftad Ninive verwoest worden; dit zou eene uitnemende ftof tot dankbare blijdfchap opleveren voor het Koningrijk van Juda, aen het welk de Asfyriers, ten dage van onzen Propheet onder HISKIAS, den ondergang bedreigd hadden; de HEER zou het Koningrijk van Juda befchermen, en de groote belovten aen DAVIDS huis gedaen onfeilbaer vervullen. — Het is ons daerom zoo voorgekomen, dat de ziender JESAIAS, door den Prophetifchen Geest, de verwoesting van het Asfyrifche Rijk

Rijk als werkelyk voltooid aenschouwende, daer over een lovlied hebbe opgezongen, vs. 1-5. By die gelegenheid, is hy, door den Geest der openbaring, verder ingeleid in de beschouwing der uitnemende zegeningen, welke de God der waerheid, uit kracht van zijne onfeilbare belovten aen Juda, in de dagen van den MESSIAS schenken zoude, vs. 6-12.

1. HEERE, gy zijt mijn Godt, u sal ick verhoogen, door het roemen van den luister uwer Volmaektheden, uwen name sal ick blymoedig en dankbaer loven, want gy hebt een blijkbaer wonder gedaen in dat geduchte oordeel, het welk Gy over den trotschen Asfyrier hebt uitgeoeffend; [*uwe*] raetslagen welke gy van verre, en van voor de tijden der eeuwen, genomen hebt, zijn waerheyt [*ende*] vastigheyt, alle uwe voornemens worden onfeilbaer ter uitvoering gebracht.

2. Zelvs hebt Gy het geheele Rijk van Asfyrien vernietigd, en de hoofdstad verwoest. Want gy hebt van de groote stadt Ninive, een (*a*) [*steen*]hoop gemaeckt, de vaste stadt welke zoo veele eeuwen gestaen had en onwinbaer scheen, tot een vervallen hoop: het paleys der vreemdelingen, Ninive, het welk alle vreemdelingen met verwondering beschouwden, hebt gy verwoest, dat het geen stadt meer en zy, in eeuwigheyt en sal sy niet herbouwt worden.

3. Daerom sal u een machtigh volck eeren, de stadt der tyrannige volckeren sal u vreesen.

Wat hebben wy te verstaen door het *machtig volk*, en de *stad der tyrannige volken*? — De zaek komt ons zeer duister voor: voor het naest zouden wy deze uitspraek onbepaeld opvatten; en dan zal zy in het algemeen te kennen geven, dat zelvs de machtigste volken, en de meest vermaerde steden, ja de hoogmoedigste dwingelanden, Gods onbeperkt Alvermogen, in het oordeel over de Asfyriers, met vrees en ontzach zouden opmerken.

4. Want gy zijt den armen Joden, toen zy door

(*a*) Jes. 21: 9. ende 23: 13. Openb. 14: 8. ende 18: 2.

den Asfyrier benauwd werden, een ſterck'e geweeſt, een ſterckte den nootdruftigen, als hem in de belegering van Jeruſalem zeer bange was: een toevlucht voor den vloet der verdrukkingen, een ſchaduwe voor de hitte der vervolgingen: want het blaſen, dreigen en woeden der tyrannen is als een vloet, of geweldigen ſtorm [*tegen*] eenen zwakken wandt, en zonder uwen magtigen byſtand zou Jeruſalem, door den woedenden Asſyrier, geheel zijn verwoest geworden.

5. Gelijck de hitte in een dorre plaetſe, door eene wolk verminderd wordt, ſult gy de ongeſtuymigheyt der vreemdelingen nederdrucken: liever *hebt gy de onſtuimigheid* het onſtuimig geraes, het blazen en dreigen *der* Asſyriers, die *vreemdelingen, nedergedrukt*, en hunne woede beteugeld: [*gelijck*] de hitte door de ſchaduwe eener dicke wolcke, zonder menſchelyke hulp bekoeld wordt, ſal 't geſangh der tyrannen vernedert worden, liever *is het krijgsgeſchrei der geweldenaren vernederd.*

6. Ende in volgende tijden zal de God der waerheid, ter vervulling van zijne belovten, nog aenmerkelyker weldaden aen Juda en Jeruſalem bewijzen: want de HEERE der heyrſcharen ſal eens op deſen bergh Sion, allen volcken een vette maeltijt maken van keurige en uitgelezene gerechten, een maeltijt van reynen wijn, die zuiver van den droesſem is afgetapt, van vette vol mergs of *wel gemergde vetten*, van reyne wijnen die wel geſuyvert zijn.

Door dezen *maeltijd*, wordt zinbeeldig, de groote overvloed van genadegoederen, onder den dag der vervulling, afgeteekend; deze heilgoederen, zouden op den berg Sion en te Jeruſalem, niet alleen voor Joden maer ook voor allerlei ſoort van Heidenen, verworven, en aldaer het eerſte voorgeſteld en aen elk aengeboden worden.

7. Ende hy ſal op deſen bergh, door de prediking van het Euangelie, welke binnen Jeruſalem eenen aenvang nemen zal, verſlinden het bewindſel des aengeſichts, dat is, het dekſel der vooroordeelen, der verblind-

blindheid, en der tegenkanting tegen de leer der genade, wechnemen, daer mede alle volckeren in hunnen natuurstaet bewonden zijn, ende het deckſel daer mede alle natien bedeckt zijn.

8. (*b*) Hy ſal de doot verſlinden tot overwinninge, en deszelvs geweld, door den verzoenenden dood van den MESSIAS, te niet doen, ende de Heere HEERE ſal de tranen van alle aengeſichten afwiſſchen, wanneer hy, in volgende tijden, alle vervolgingen tegen de Christenen zal doen ophouden: ende hy ſal de ſmaetheyt ſijnes volcks van de gantſche aerde wechnemen, 'er zal eenmael een tijd komen, dat de belijders van JESUS naem, aen geen ſmaed en vervolging, zullen bloot ſtaen: want de HEERE heeft 'et geſproken, en derhalven zal het onfeilbaer zeker zoo geſchieden, hoe wonderlyk het ook in onze oogen wezen moge.

9. Ende men ſal te dien dage ſeggen, elk een geloovige zal deze uitſpraek doen, geloovig en eerbiedig verklaren: Siet, deſe verheerlykte JESUS, welken wy aenbidden, is in nadruk onſe Godt, wy hebben hem verwacht, ende hy ſal ons ſaligh maken of *heeft ons zalig gemaekt:* deſe is de HEERE, wy hebben hem verwacht, wy ſullen ons verheugen, ende verblijden, of *wy verheugen en verblijden ons* in ſijne ſaligheyt.

10. Want de hant van des HEEREN machtige beſcherming ſal op deſen bergh Sion beſtendig ruſten, om denzelven geduurig te beveiligen: maer Moab ſal onder hem of *in zijne plaetſe*, overal waer hy gevonden wordt, verdorſcht en vertreden worden, gelijck het ſtroo verdorſcht wort tot miſt.

Neemt men hier *den berg* Sion zinbeeldig voor de Euangelie-Kerk, dan wordt Gods gunstige en waekzame voorzorg voor dezelve afgeteekend. Door de *Moabieten*, als de oude vyanden van Israël, kan men dan alle vyanden der Kerke verſtaen, die, vooral in het laetst der dagen, geheel zullen vernietigd worden.

(*b*) 1 Cor. 15: 54.

11. Ende hy, die alles beſtuurt, ſal ſijne handen uytbreyden in 't midden van haer, om hen, van alle kanten, te bereiken en gevoelig te ſlaen, gelijck als een ſwemmer [*die*] uytbreydt om te ſwemmen: ende (*c*) hy ſal haren hoogmoet vernederen met de lagen, met al de kracht en ſterkte harer handen.

12. Ende hy ſal de hooge veſten uwer mueren buygen, vernederen, [*ja*] hy ſalſe ter aerde tot den ſtof toe doen reycken, alle vyanden van Gods volk zullen op het diepst vernederd, en in het onvermogen geſteld worden, van het zelve eenigermate te benadeelen.

HET XXVI. KAPITTEL.

Wy vinden hier wederom een lovlied vs. 1-19. *het welk, met eene gepaste vermaning, beſloten wordt vs.* 20, 21.

DUs luidt het opſchrivt, *ten dien dage zal dit lied in Juda gezongen worden.* Dit danklied is derhalven, van het voorige onderſcheiden, en kan niet als een vervolg daervan worden aengemerkt.

De tijd der vervulling wordt dus bepaeld: *te dien dage.* Welk een dag wordt hier nu bedoeld, die van welken in het laetst van Kap 25, dan op het einde van Kap. 24, geſproken is? Wy zouden het lievst, op de laetſte wijs begrijpen; zoodat de Propheet, na het danklied Kap. 25, wederkeere tot het Godlyk oordeel over de Asſyriers, te meer, omdat 'er uitdrukkelyk wordt bygevoegd, dat dit lied in *Juda*, zoude gezongen worden. Voeg 'er by, dat hier van zoodanig een merkwaerdige verlosſing geſproken worde, welke niet door zwaerd of boog, maer door Gods Almachtigen byſtand, zou worden te weeg gebracht.

Dan met dit alles, ſchijnt de verhevenheid der uitdrukkingen ons aenleiding te geven om te denken, dat 'er, in den ver-

(*c*) Jeſ. 16: 6.

verbloemden zin, geoogd worde, op de verlossing der bekeerde Joden, van alle hunne vyanden, in het laetst der dagen.

Men kan, in dit Lied, twee hoofddeelen onderscheiden. I. Eene verheerlyking van God, over het ontzet van Jerusalem, en de bewaring van Judæs Koningrijk vs. 1-11. *II. Eene nadere uitbreiding der byzonderheden van deze gebeurtenis, gepaerd met eene gegronde hoop op de gevolgen vs.* 12-19.

1. Te dien dage, als de HEER eene wonderdadige slagting, onder de Asſyriers, zal gemaekt hebben, sal dit dankliedt blymoedig gesongen worden in den lande Juda: Wy (*a*) hebben een stercke stadt, dat Jerusalem, voor den ondergang, welke haer door de Asſyriers bedreigd werd, verschoond zy, moet niet aen natuurlyke oorzaken worden toegeschreven, maer daer aen, dat wy aen den God van onze Vaderen, eene sterke stad hebben, die ons, in den bangen nood, tot eene schuilplaets geweest is; door zijne macht heeft Hy ons beveiligd, en alle de ontwerpen van onze vyanden in rook doen verdwijnen, [*Godt*], by welken wy eene verberging hadden, ten tijde der benauwdheid, stelt of *heeft gesteld*, heyl tot mueren ende voorschanssen. Onze hoofdstad had wel muuren en voorschansen; maer deze zouden, voor de overmacht der vyanden, spoedig hebben moeten bukken, indien de HEER geen heil gesteld, en ons, door zijne reddende macht, beveiligd had.

2. Jerusalem is nu ontzet en het beleg opgebroken. Wy behoeven daerom niet langer opgesloten te blijven. Doet derhalven de poorten van de Stad en van den Tempel open, dat het rechtveerdige volck, onder onze landgenooten, daer ingae, 't welck de getrouwigheden bewaert: het volk dat God in waerheid vreest.

3. " 't Is een bevestigt voornemen of liever *eene zekere gedachte*, het staet by ons vast, HEER, en in de kracht van ons geloov, twijffelen wy 'er geen oogenblik aen, gy sult allerley vrede en voorspoed, onder ons volk bewa-

(*a*) Ps. 46: 6. ende 125: 1. Spr. 18: 10.

ren en bestendig maken; want men heeft op u vertrouwt, of liever, *men vertrouwt op u*, daer wy zulke duidelyke proeven van uwe gunstige voorzorg gezien hebben, wachten wy verder op uwen zegen.

4. Zijn 'er nog kleinhartigen onder u, verloste Joden? verbant hoe eer hoe beter alle wantrouwen. Vertrouwt op den HEERE tot in der eeuwigheyt, stelt alle uwe belangen in Gods handen, altoos en in alle gevallen: want in den HEERE HEERE, die oneindig verheven is, boven alle valsch genaemde goden der Heidenen, is een eeuwige rotzsteen. De God der goden is voor allen, die op hem vertrouwen, eene veilige schuilplaets, gelijk de rotssteenen en spelonken in dezelve, als plaetzen van beveiliging worden aengemerkt.

5. Want hy zal uwe benauwers verdelgen, en Hy buygt de hooge gesetene, die tot den hoogsten trap van eere zijn opgeklommen, neder, de verhevene hoofdstadt van het Assyriesch Rijk, het trotsche Ninive, zal Hy ter zijner tijd nederbuigen: hy vernedertse, hy vernedertse tot de aerde toe, hy verwoest die machtige Stad geheel en al, Hy maekt haer met den grond gelijk, en doetse tot aen den stof reycken.

6. De voet salse vertreden, de voeten des elendigen, de treden der armen.

Om deze leenspreukige uitdrukkingen wel te verstaen, moet zich eene Oostersche gewoonte herinneren, volgens welke een overwinnaer den voet zette op den nek van zijnen vyand, om hem de grootste verachting aen te doen. — De Propheet wil derhalven te kennen geven, dat het Assyrisch Rijk, met deszelvs volk en hoofdstad, tot die schandelyke laegte stond gebracht te worden, dat dezelve met de uiterste verachting zouden behandeld worden; ja dat zelvs de zoodanigen, die de Assyriers, in hunnen voorspoed, als armen en ellendigen, met verachting beschouwd hadden, hen op allerlei wijzen beschimpen zouden.

7. Het padt des rechtveerdigen of het pad voor den rechtvaerdigen is geheel effen, en als de *effenheden* zelve: de wegen, in welke de HEER de rechtvaerdigen inleidt,

leidt, al schijnen ze ook krom, en in hun bederv te zullen uitloopen, zijn altoos volkomen recht, ten eenemael onberispelyk, en geschikt om hun wezenlyk geluk te bevorderen: den gangh des rechtveerdigen weegt gy recht, of *Gy* HEER, die volmaekt *recht* en rechtvaerdig zijt, in alle uwe handelingen, bestuurt alle de ontmoetingen van uw volk, en draegt zorg, dat alles hun ten goede medewerke.

8. Wy hebben oock in den wegh uwer gerichten, u, o HEERE, verwacht: wy hebben geloovig vertrouwd, dat Gy U ter onzer verlossing zoudt opmaken, door het te onderbrengen van onze verdrukkeren: tot uwen name, ende tot uwer gedachtenisse is of *was* de begeerte [*onser*] ziele. Wy hadden eene ernstige begeerte, dat Gy, door het verdelgen van onze trotsche vyanden, blijkbare gedenkteekenen van Uwe macht en goedheid zoudt oprichten, en ons daerdoor aenleiding geven, om uwen naem met blijde dankzegging te loven.

9. [*Met*] mijne ziele hebbe ick, met alle mijne Godvruchtige landgenooten, u begeert in der nacht, in dien akeligen nacht, toen het 'er voor ons Vaderland, van alle kanten, even donker uitzag, oock sal ick, in dien benauwden tijd, [*met*] mijnen geest, [*die*] in 't binnenste van my is, u vroegh soecken: of *heb U* zoo yverig *gezocht*, dat ik daervan als vermagerd ben; met onze innigste begeerten, hebben wy ons naer U uitgestrekt, en halsreikende verlangd, dat Gy U, tot ons heil, en tot verdelging van onze vyanden, zoudt opmaken. Het scheen ons toe, dat een voorbeeldige gerichtshandel, in het verdelgen van onze vyanden, tot een spiegel en ter waerschouwing van andere volken, zou kunnen verstrekken: want wanneer uwe gerichten op der aerde zijn, so leeren de inwoonders der werelt gerechtigheyt, en worden daerdoor, van hunne godloosheden, terug geroepen.

10. Onze vyanden toch, op welker verdelging wy gehoopt hebben, waren tot zulk een toppunt van boosheid opgeklommen, dat zy geheel onverbeterlyk waren. Wort of *al wierd* den godtloosen Asfyrier genade bewesen, zoo dat hy, eenen geruimen tijd, van het welverdiende oordeel

verschoond wierd, hy en leert of *leerde* [*evenwel*] geen gerechtigheyt, hy bleev even hardnekkig, in zijne toomlooze boosheid voortgaen, hy drijft of *dreev* onrecht, in gantsch richtigen lande: of *in het land der gerechtigheden*, dat is in het Joodsche land, alwaer over het algemeen, de deugd en Godsvrucht, na de hervorming van Hiskia, haren zetel had opgericht, heeft de Assyrier onrecht gepleegd, en als een toomlooze dwingeland, gewoed, geroovd, geplunderd, en allerlei geweld aengericht: ende hy en siet de hoogheyt des HEEREN niet aen, of de Assyrier *heeft de hoogheid des* HEEREN *niet aengezien*, hy heeft niet in aenmerking genomen, dat JEHOVAH de beschermer is van Juda, maer den God der goden op allerlei wijzen getergd.

11. De Assyriers zijn zoo verstokt, dat de kennelykste blijken van Gods Majesteit geene de minste uitwerking hebben, op hunne gemoederen. HEERE, is of *was* uwe hant verhoogt, sy en sien of *sagen* 't niet: Gy HEER hebt, van tijd tot tijd, onderscheidene blijken gegeven van uwe macht en Majesteit, om Juda tegen zijne vyanden te beschermen; maer deze verharde zondaers hebben het in het geheel niet opgemerkt: [*maer*] evenwel sy sullen 't sien en te laet ondervinden, wanneer zy die ontzettende tijding ontvangen zullen, van die wonderdadige slagting in hun talrijk heirleger, ende zy zullen eens beschaemt en met schande overdekt worden, [*van wegen*] den yver [*over uw*] volck, oock sal 't vyer uwe wederpartijders verteeren.

In de laetste woorden is de invulling *van wegen* niet noodig, zoodat de zin deze zy: *de yver* van lievde tot *uw volk* Juda, *en het vuur* van uwen toorn, *zal* deze *uwe* vermetele *wederpartijders* eens geheel en al *verteeren*, zoodat de geheele Assyrische Monarchy, by de verwoesting van Ninive, zal verdelgd worden.

12. HEERE, gy sult ons vrede bestellen, en zorgen, dat dezelve op vaste gronden gevestigd zy, en bestendig blijve: want gy hebt ons oock alle onse saken uytgericht. Geduurende den tijd der benauwdheid, waren wy geheel hulp en radeloos; wy hadden wel alle midde-

ſtelen aengewend, om den voortgang van 's vyands overwinningen te ſtuiten, doch alle onze pogingen waren ydel: maer toen alle menſchelyke uitzichten waren afgeſneden, hebt Gy U onze zaek gunſtig willen aentrekken, en ons gered, door kennelyke proeven van uw onbeperkt Alvermogen.

13. Wy hebben onder ellenden gezucht, welke voor ons volk onverdraeglyk waren. HEERE, offſchoon Gy onſe Godt waert, die ons tot het volk van uw byzonder eigendom hebt aengenomen, [*andere*] heeren behalven u, hebben evenwel over ons geheerſcht: wy zijn byna geheel, en zoo het ſcheen onherſtelbaer, geweest onder het juk van andere heerſchers, welke over ons met wreede onderdrukking geheerscht hebben: [*doch*] door u alleene gedencken wy uwes naems, thans loven wy uwe heerlyke Volmaektheden, welke Gy in onze verlosſing, zoo luisterrijk hebt ten toon geſpreid, met dankbare harten, *en gedenken* in zoo ver *aen uwen naem.* Dit is *door u alleen:* dit uitnemend voorrecht hebben wy, alleen uwe wonderdoende macht te danken; door U zijn wy het gene wy zijn; zonder uwe redding, had de vyand ons niet alleen de ſtoffe, maer ook zelvs de gelegenheid, om U te verheerlyken, benomen. Dit geevt ons hope, dat Gy verder zult voortgaen, om uwen naem, tot heil tot ons volk, te verheerlyken.

14. Doot zijnde, en ſullen ſy, die ons zoo geweldig onderdrukt hebben, niet [*weder*] leven, overleden zijnde, en ſullen ſy niet opſtaen: daerom hebt gyſe beſocht, ende hebtſe verdelgt, ende gy hebt alle hare gedachteniſſe doen vergaen.

De eerſte woorden zien op het Asſyrisch heirleger; het welk door eene wonderdadige ſlagting vernield was, en het welk nimmer herleven zoude, om Gods volk te benauwen. Maer dewijl deze ſlagting, als een voorlooper van de vernietiging der geheele Asſyriſche Monarchy, kan worden aengemerkt; zou men door de *dooden* en de *overledenen*, alle de Asſyriers verſtaen kunnen, die door eenen figuurlyken ſpreektrant, als reeds vernietigd worden afgebeeld, omdat zy burgerlyk dood waren, vergel. Hoſ. 13: 1. Dan zullen de Sprekers te kennen geven, dat de Asſyriſche Monarchy, wan-

neer de HEER dezelve eenmael verdelgd had, nimmer weder verrijzen, of eenen naem hebben zoude, onder de Koningrijken der waereld.

Volgens deze opvatting, wordt het leenſpreukig voorſtel, in het volgende, nader uitgebreid en bevestigd. *Daerom hebt gyze bezocht* enz. — Het eerſte gezegde ſtaet in den voorledenen tijd, de twee volgende worden in den toekomenden tijd voorgeſteld: *Daerom*, omdat het by U, o HEER! een bevestigd voornemen is, de Asſyriers uit te roeien, het welk Gy reeds aenvangelyk hebt begonnen uit te voeren, daerom *hebt Gyze*, als Richter *bezocht*, en het doodvonnis, tegen de Asſyriſche legermacht, ter uitvoering gebracht; *ende Gy zultze verdelgen*, hunne geheele heerſchappy te niete maken, *en Gy zult alle hunne gedachtenis doen vergaen*, zoodat zy geenen naem en geene plaets meer hebben zullen, onder de Koningrijken der waereld, vergel. Exod. 17: 14.

15. Daer tegen voeden wy de aengename hoop, dat Gy den bloeiſtaet van Juda herſtellen zult. Dit mogen wy opmaken, uit het gene Gy reeds aen ons volk gedaen hebt. Gy, o HEERE, hadt of *hebt* dit volck vermeerdert, ja gy hadt of *hebt* dit volck vermeerdert en *tot het zelve toegedaen.* Ons volk, was, door den Asſyriſchen oorlog, aenmerkelyk geſmolten, vergel. Kap. 33: 8, 9, maer ons land zal nu, door uwe gunstige voorzorg, wederom zeer ſpoedig bevolkt worden. Gy, God der waerheid, hebt ons daeromtrent eene merkwaerdige belovte gedaen 2 Kon. 19: 30, 31, en deze belovte beſchouwen wy, in de kracht van ons geloov, als reeds werkelyk vervuld. Trouwens gy waert verheerlickt geworden, door ons op zulk eene wonderdadige wijs uit te redden: [*maer*] gy hebtſe [*in*] alle de eynden des aerdrijcks verre wechgedaen. Of liever: *Gy zijt verheerlykt geworden; Gy hebt alle de einden van de aerde*, dat is van ons land, *ruim gemaekt*, door ons land van de vyanden te zuiveren.

16. HEERE, in benaeuwtheyt hebben de Joden zich tot U gewend, ſy hebben u beſocht of *gemist* verg. Kap. 34: 16. Gy hadt hun uwe hulp en beſcherming ont-

trok-

trokken: ſy hebben [*haer*] ſtille gebedt uytgeſtort, of uit hunnen bangen boezem uitgeperst, als uwe tuchtinge over hen was, door het loslaten van zulk eenen machtigen vyand.

17. (*b*) Gelijck eene bevruchte vrouwe, als ſy naedert tot het baren, ſmerten heeft, ende ſchreeuwt in hare ween, maer met al haren arbeid en misbaer, niets kan toebrengen tot hare gewenschte verlosſing, zoo lang Gy HEER! zelvs de banden der natuur niet losmaekt: alſoo zijn wy geweeſt, o HEERE, toen wy door den Asſyrier benauwd werden, en alle menſchelyke pogingen, ter onzer behoudenis, niet met al baten konden, van wegen uw toornig aengeſichte, terwijl Gy U, eenen geruimen tijd, verborgen hield.

18. Wy waren bevrucht, het ging ons, als eene hoog zwangere vrouw, wy hadden de ſmerten en barensnood, wy ſchreeuwden even als eene barende vrouw, in onze ween, wy ſtonden duizend angſten uit, wy ſchreeuwden tot God, [*maer*] wy hebben [*niet*] als wint gebaert: het was met ons niet anders, dan of wy wind baerden; alle onze ſmertelyke arbeid en pogingen, om verlosſing te erlangen, kwamen op ydelheid en op wind uit: wy en deden den lande geene behoudeniſſe aen, alle de pogingen, welke wy ter onzer verlosſing aenwendden, waren geheel vruchteloos, ende de inwooners der werelt en vielen niet neder.

Het woord *waereld* zegt hier zoo veel als het land onzer inwooning. De vrucht wordt, by eene barende vrouw, gezegd *neder te vallen*, wanneer de verlosſing voorſpoedig is. — De meening is derhalven deze: „ alle onze bemoeienisſen konden niets toebrengen, om de ingezetenen van „ ons land te verlosſen, uit de banden der ellenden, in „ welke zy geprangd waren.” Verg. Kap. 37: 3.

19. Uwe doode ſullen leven, de herſtelling van den bloeiſtaet onzes volks mag, als eene opſtanding uit den dooden worden aengemerkt, [*oock*] mijn doot lichaem

(*b*) Joh. 16: 21.

zal leven, ſy ſullen opſtaen: waeckt op, ende juycht, gy die in d n ſtof woont; want uwe daeuw ſal zijn, [*als*] een daeuw der moeskruyden, ende het lant ſal de overle lene uytwerpen.

Dit vers is zeer moeilyk. — De Sprekers richten hier hunne tael, by wijs van ſpraekwending, tot hunne bedrukte landgenooten, die, hoewel reeds levendig gemaekt, echter nog als in het ſtof des doods bleven zitten. — De inlasſching van het woordje *ook* is hier onnoodig. Eigenlyk ſtaet 'er: *uwe dooden*, *mijn dood lichaem*, dat is uwe dooden, HEER, die ook mijn dood lichaem zijn, omdat ik op hen de naeuwſte betrekking heb, *zullen leven*, *zy zullen opſtaen* enz.

Door de *dooden*, worden de overgeblevene Joden verſtaen, die, geduurende de Asſyriſche onderdrukking, als in eenen ſtaet des doods geweest waren. Zy heten *uwe*, dat is des HEEREN *dooden*; niet alleen omdat zy, door den HEER, tot eene rechtvaerdige ſtraf, in dien ſtaet des doods gebracht waren, maer ook omdat Hy nogtans hun God en Koning bleev. — Deze dooden noemt de Spreker *mijn dood lichaem*, omdat de verdrukte Joden zijn volk en landgenooten waren, op welke hy de naeuwſte betrekking had. — Hy zegt *zy zullen leven* en *zy zullen opſtaen*. Twee zinbeeldige ſpreekwijzen, welke de trapswijze herſtelling van het Joodſche volk, tot den voorigen bloeiſtaet, afteekenen. Maer dewijl de HEER dit heil, toen dit lied gezongen werd, reeds werkelyk beſchikt had, zou men de werkwoorden, ſchoon in den toekomenden tijd ſtaende, gelijk meermalen gebruikelyk is, in den onvolmaekten tijd nemen kunnen. — Het is derhalven, als of de Spreker zeide: „ Schoon alle onze „ bemoeinisſen vruchteloos waren, om ons land en volk „ te redden; evenwel hebt Gy, o HEER, U over uw Juda, „ het welk gelijk was aen een dood lichaem, willen ontfermen, en het zelve eene verlosſing beſchikken, welke „ gelijk is, aen een leven uit den dooden."

Er wordt, by wijs van tusſchenrede en ſpraekwending, eene aenmoedigende opwekking, aen den Joden bygevoegd; *waekt op en juicht*, *gy die in het ſtof woont*, dat is, in

in den zakelyken zin: „ O gy Land en Stadgenooten,
„ die als een nieuw leven uit den dooden ontvangen hebt!
„ blijvt niet langer zitten in het ſtof, in eenen ſtaet van
„ treurigheid; maer verheerlykt blymoedig den naem van
„ onzen getrouwen God, die ons op nieuws het leven
„ geſchonken heeft."

Na dezen uitſtap, wordt de tael wederom vervolgd, tot God zelven: *want uwe dauw zal zijn* of WAS *als een dauw der moeskruiden, en het land zal de overledenen uitwerpen.* — *Uw dauw*, dat is uwe gunst en zegen, de werking van uwe machtige goedertierenheid, *was als de dauw der moeskruiden*, dat is als de dauw, die op het kruid des velds nedervalt, en aen het zelve, wanneer het door de hitte des daegs als verſchroeid is, nieuw leven byzet, vergel. Hoſ. 10: 6. — Het gevolg zou wezen, dat *het land zijne overledenen uitwierp*, dat de Joden als van nieuws leven ontvangen hadden.

Vs. 20, 21. *behelzen eene ſlotreden, in welke de Propheet de Joden van zijnen tijd gemoedelyk opwekt.*

20. Gaet henen mijn volck, gaet in uwe binnenſte kamers, om by den HEER, al biddende, hulp en beſcherming te zoeken; even als iemand gewoon is, zich by het opkomen van een verſchrikkelyk onweder, in het binnenſte van zijne wooning te verbergen, ende ſluyt uwe deuren na u toe, om in ſtilheid de beloovde verloſſing geloovig in te wachten: verbergt u (*c*) als eenen kleynen oogenblick, tot dat de gramſchap overgae.

21. Want ſiet, de HEERE ſal uyt ſijne plaetſe uytgaen, en zich in zijne Richterlyke Heerlykheid vertoonen, om de ongerechtigheyt der inwoonderen der aerde, byzonder der Asſyriers, over haer met geduchte ſtraffen te beſoecken: ende de aerde ſal haer bloet ontdecken, ende en ſal hare dootgeſlagene

(*c*) 2 Cor. 4: 17.

niet langer bedeckt houden. Deze toomlooze verwoesters hebben de aerde vervuld met doodſlagen; dit bloed heeft de aerde tot hier toe eenigzins bedekt, naedien het nog niet gewroken is: maer de aerde zal het ontdekken, wanneer alle die doodſlagen rechtvaerdig zullen vergolden worden.

HET XXVII. KAPITTEL.

Vs. 1. *wordt een ſchroomelyk oordeel, over de vyanden van Gods volk bedreigd, en daerna allerlei zegeningen beloovd, aen den Joden vs.* 2-13.

1. TE dien dage, omtrent denzelvden tijd, van welken Kap. 26: 21. geſproken is, ſal de HEERE met ſijnen harden, ende grooten, ende ſtercken ſweerde beſoecken den Leviathan, de langwemelende ſlange, ja den Leviathan, de kromme ſlomme ſlange: ende hy ſal de drake die in der zee is, dooden.

De perſonen, die op eene vreesſelyke wijs zouden geſtraft worden, komen onder een drieledig zinneprent voor, van *den Leviathan, de langwemelende ſlang; den Leviathan de kromme ſlomme ſlang; en de draek, die in de zee is.* — De benaming *Leviathan* ſchijnt, uit twee woorden zamengeſteld, *op of inſluipende, en kronkelende, zich in bogten ſlingerende;* men vergelijke verder het gene wy, by Job 40: 20. hebben aengemerkt. In het zinbeeldige hebben wy te denken, aen alle vyanden, die als in den balg opſlorpen, en, met kronkelende bogten te werk gaen; met een woord geweldige en listige vyanden. — Deze Leviathan wordt nader beſchreven: (1). Als de *lang wemelende ſlang*, of ſnel uitſchietende, die ſnel op den prooi ſchiet. Waerſchijnlyk wordt de Krokodil hier bedoeld. (2) Als *de kromme ſlomme ſlang*, denkelyk is het de Koningsſlang, ter lengte van

20

20 of 22 voeten, die zich met den ſtaert om den prooi ſlingert, en die dan in den wijden balg verſlindt. (3.) Als de *draek die in de zee is*, waerdoor een ſoort van zeer groote Dolphijnen ſchijnt bedoeld te worden.

In het zinbeeldige, zal de eerstgemelde ſoort van ſlangen, voor het naest den Asſyrier afbeelden, die ſnel ſchoot in het invallen; de tweede den Babylonier, die alles verſlondt; en de zeedraek den Egyptenaer, die meermalen onder deze teekening wordt voorgeſteld, vergel. Ezech. 29: 3. 32: 2. — Deze vyanden van zijn volk, zou God aenvallen en dooden, met een ſterk zwaerd, dat niet weet van ſtomp te worden.

En in de daed, zoo is het ook geſchied, en wel in die zelvde tijdorde. De Asſyrier, werd in het laetſte van JOSIAS regeering te ondergebracht, de Babylonier door CYRUS, en de Egyptenaer ontving door CAMBYSES eene doodelyke wonde.

Het overige van dit Kapittel, behelst eene bemoedigende belovte, omtrent het Joodſche volk.

De onderwerpen van deze Godſpraek, worden *Jacob* en *Israël* geheten, vs. 6. en *kinderen Israëls*, vs. 12. Wy hebben derhalven te denken aen zulken tijd, in welken het onderſcheid der Koningrijken van Juda en Israël was wechgenomen. Dit tijdmerk wijst ons naer de dagen, welke op de Babyloniſche gevangenis gevolgd zijn; in dit begrip worden wy geſterkt, omdat 'er geene afgodery meer zou plaets hebben, volgens vs. 9.

A. Eerst wordt de gelukkige toeſtand van het Joodſche volk voorſpeld, na de verdelging van hunne onderdrukkeren, vs. 2-5.

B. En daerna worden hunne volgende lotgevallen nader afgeteekend, vs. 6-13.

2. Te dien dage, als de voorheen gemelde vyanden van Gods volk zullen verdelgd wezen, ſalder een wijngaert van rooden wijne zijn, ſingt van denſelven by beurte.

De *wijngaert*, vertoont in het zinbeeldige eene maetschappy van menschen. *Roode wijn*, is opbruischende wijn die in den beker tintelt; het schildert ons een volk af, het welk yverig is in den Godsdienst. — Zoodanig was het gesteld met het Joodsche volk, na de Babylonische gevangenis; en deze gelukkige gesteldheid des volks zou aen de Godvruchtigen stoffe geven tot blijde lovzangen.

3. Ick de HEERE, zegt de God der goden, behoede dien wijngaerd, en zal het Joodsche volk tegen alle vyandelyke aenvallen beschermen, zelvs alle oogenblick sal ick hem bevochtigen, en het Joodsche volk blijkbaer zegenen, Ik zal dien wijngaerd beschermen: op dat [*de vyant*] hem niet en besoecke, sal ick hem bewaren nacht ende dagh.

4. Grimmigheyt en is by my niet: of *grimmigheid is by my* NIETS, de gramschap van menschen tegen mijnen wijngaerd, doet niets uit, en vermag niet tegen mijne gunstige bescherming: wie soude my [*als*] een doorne [*ende*] distel in oorloge stellen? dat ick tegen hem soude aenvallen, [*ende*] hem te gelijcke verbranden soude? of: *wie zoude doornen en distelen tegen my in oorlog stellen?* zouden nietige menschen, welke ik zoo gemakkelyk verdelgen kan, als men doornen en distelen vertreedt, zich tegen my in den strijd durven en kunnen begeven? *ik zou tegen hem* die dit ondernemen durvde, geweldig *aenvallen*, *ik zou hem te gelijk* en zeer spoedig, even als doornen en distelen, *verbranden.*

5. Ofte hy moeste mijne sterckte aengrijpen, hy sal vrede met my maken; vrede sal hy met my maken. Liever: *maer indien hy*, te weten JACOB, in den tijd der benauwdheid, wanneer hy door vyanden verdrukt wordt, *mijne sterkte aengrijpt*, gelijk men de hoornen van den altaer pleegt aen te grijpen, en de toevlucht neemt tot mijne macht, in wijsheid en goedheid gegrond, *za hy vrede met my maken* en mijne gunst genieten, ja *vrede zal hy* dan *met my maken.*

Dit is vervuld by de verlossing der Joden, uit de Babelsche gevangenis.

6. In

6. In het toekomende ſal Jacob wortelen ſchieten als een vruchtbare wijnſtok, (*a*) Iſraël ſal bloeyen ende groeyen: de Joden zullen, na de wederkeering uit Babel, in een zeer luisterrijken bloeiſtaet herſteld worden: ende ſy ſullen de werelt met inkomſten vervullen, hunne nakomelingen zullen zoo talrijk wezen, dat zy zich allerwegen over den aerdbodem verſpreiden zullen.

7. De HEER heeft zijn volk wel zwaer gekastijdt, maer nimmer geheel verlaten. Heeft hy JACOB zoo ſtrengelyk behandeld, en hem tot verdervens toe geſlagen, gelijck hy dien vyand geſlagen heeft, die hem ſloegh als eene roede in Gods ſtraffende hand? immers neen! of is hy gedoodt, gelijck ſijne gedoodde gedoodt zijn geworden? is hy in die akelige en onherſtelbare omſtandigheden geplaetst, tot welke zijne vyanden verwezen zijn? immers neen!

8. (*b*) Met mate en met gematigdheid, hebt gy HEER! uwen wijngaerd geſtraft, en met hem getwiſt, wanneer gy hem wechſtiet uit het vruchtbaer Kanaan, en Jacob gevangelyk voerdet naer Babel: [*als*] hy [*hem*] wechnam door ſijnen harden wint, in den dage des ooſten wints, of *als Hy*, Israël's God, in zijnen toorn *blies door zijnen harden wind*, en geduchte oordeelen, *in den dage* der benauwdheid, die even gevaerlyk was als in 't Oosten een dag *des* verdervenden *Oosten winds*.

9. Daerom ſal daer door en op dien voet, de ongerechtigheyt Jacobs verſoent, en zijne ſtraffen opgeheven worden, ende dit is de gantſche vrucht en het weldadig oogmerk, van Gods gerichtshandelingen met Jacob, dat hy deſſelven of *zijne* ſonde ſal wechdoen, en afſtaen van die misdaden om welke hy uit Kanaan verbannen was, wanneer hy alle de ſteenen des altaers maken ſal als verſtroyde kalckſteenen: de boſſchen ende de ſonnebeelden en ſullen niet beſtaen. Of liever: *by het ſtellen der ſteenen*, welke voorheen

(*a*) Pſ. 72: 16. (*b*) Jer. 30: 11. ende 46: 28.

tot afgodische *altaren* gediend hebben, *als verstrooide* en niets waerdige *kalksteenen*, *zullen de bosschen en de zonnebeelden niet bestaen*, noch weder opstaen.

Het geevt met één woord te kennen, dat de Joden, uit Babel wedergekeerd, den afgodsdienst volkomen verlaten zouden.

10. Voor de Babyloniers zullen de Joden dan niet meer te vreezen hebben. Want Babel, de vermaerde en vaste hoofdstadt van het Chaldeeuwsche Rijk, sal verwoest en eensaem worden, de prachtige woonstede der Babyloniers sal verstooten ende verlaten worden, gelijck een woestijne: daer sullen de kalveren weyden, ende daer sullen sy nederliggen, ende sullen hare tacken en wilde gewassen welke aldaer voortkomen, verslinden.

11. Als hare tacken, de takken van den Chaldeeuwschen boom, die weleer zoo weelig bloeide, verdorret sullen zijn, sullense afgebroken worden, [*ende*] de wijven, komende, sullen se aensteken: de geheele Stad, zal langzaem, door de Arabiers verdelgd worden: want 't en is geen volck van eenigh verstant; zy hebben zich aen den buitenspoorigsten afgodsdienst overgegeven, daerom en sal hy die het in den weg zijner Voorzienigheid groot gemaeckt heeft, sich desselven niet ontfermen; ende die het geformeert heeft, en sal aen het selve geen genade bewijsen.

12. Ende het sal te dien dage geschieden, dat de HEERE dorschen sal, om het koorn der rechtvaerdigen van het kaf der godlozen af te scheiden, van den stroom der riviere de Euphraet af, tot aen den Nijl, de zeer vermaerde riviere van Egypten: doch gylieden (*c*) sult opgelesen worden, om naer uw land weder te keeren, één by één, o gy kinderen Israëls.

13. Ende het sal te dien dage geschieden, dat 'er

(*c*) Jes. 17: 5.

'er met een groote basuyne geblasen sal worden, gelijk pleeg te geschieden wanneer men het leger verzamelt; dan sullen die Joden blymoedig komen, die in den lande Assur verloren zijn, ende die henengedrevene in den lande van Egypten: ende sy sullen den HEERE aenbidden en in waerheid dienen, op den heyligen bergh te Jerusalem.

Het gene vs. 2-11. voorspeld wordt, is blijkbaer vervuld, by de wederkeering der Joden uit de Babelsche gevangenis, en by de verwoesting van Babel zelve. Vervolgens zijn de gedachten van den Ziender, onzes erachtens, door den Prophetischen Geest, verder opgeheven tot de bekeering der Joden, en hunne wederkeering naer het land van hunne vaderen, in het laetste der dagen nog te verwachten, vs. 12, 13.

HET XXVIII. KAPITTEL.

MEt dit Kapittel, begint een bundel van *wee* bedreigingen, welke eindigt met Kap. 35.

Deze Voorzegging is betrekkelyk tot *Ephraim*, of het Rijk der X stammen. Ondertusschen wordt ook Jerusalem uitdrukkelyk genoemd, vs. 14. ten blijke, dat 'er ook tevens op het Rijk van Juda gezien worde. — Deze Prophetische leerrede schijnt derhalven gehouden te zijn, in het begin der regeering van Koning HISKIAS; wanneer het Rijk der X stammen nog aenwezig was, en HISKIAS zoo wel als HOSEAS, van den Assyrischen Koning was afgevallen.

Er komen in deze Prophecy byzonderheden voor, welke ons naer volgende tijden wijzen; vooral de belovte welke vs. 16. voorkomt, en blijkbaer ziet op den MESSIAS. — Uit deze overweging, onderscheiden wy dit Kapittel in twee hoofddeelen.

I. Het eerste heeft betrekking, op den staet van het Joodsche volk in JESAIAS dagen, vs. 1-4.

II. Het andere ziet op volgende tijden, vs. 5-29.

1. Wee de hoovaerdige kroone der dronckenen van Ephraim, welckes heerlick cieraet is een afvallende bloeme, die daer is op het hooft der seer vette valleye, der geslagenen van den wijne.

Wie worden door de *dronkenen van Ephraim* bedoeld? — *Ephraim* is het Rijk der X stammen, het welk thans door HOSEAS, den laetsten Koning, bestuurd werd. — Maer, moeten de *dronkenen van Ephraim*, in eenen eigenlyken zin genomen worden, voor die onderdanen van het Rijk der X stammen, die zich in dronkenschap verliepen? Hoewel wy de eigenlyke dronkenschap niet uitsluiten, het welk eene der hoofdzonden was der Israëlieten, vergel. Hos. 4: 11. meenen wy evenwel, dat 'er voornamelyk op eene zinbeeldige dronkenschap geoogd wordt; te meer, omdat de dronkenschap hier inkomt, als de oorzaek van verwoesting en ondergang. — Die zinbeeldige dronkenschap bestaet daerin: dat een mensch, door vooroordeelen en vleeschelyke begeerlykheden, als van zijn verstand beroovd en buiten zich zelven vervoerd, achteloos verkeert omtrent zijne gewichtigste belangen, en zijn eigen verderv onzinnig berokkent, vergel. Kap. 29: 9. De *dronkenen van Ephraim*, zijn gevolgelyk de onderdanen van het Rijk der X stammen, die bedwelmd waren door den zwijmelwijn van verkeerde bevattingen en vleeschelyke gezindheid, en daerom, de Godlyke bedreigingen in den wind slaende, hunnen ondergang berokkenden.

Aen deze *dronkenen van Ephraim*, wordt *eene hovaerdige kroon*, of, gelijk 'er eigenlyk staet: *eene kroon der hovaerdy* toegeeigend. — De *kroonen* waren niet alleen de sieraden der Koningen; maer men had ook van ouds de gewoonte, vooral onder lieden van rang en aenzien, om zich onder brasseryen en drinkgelagen, met kroonen en kransen te versieren, en daerdoor de verhevenheid van hunnen staet te vertoonen, vergel. Ezech. 23: 42. — De *kroon*

der

der hovaerdy derhalven *van Ephraims dronkenen*, beteekent niet alleen de heerlykheid der Israëlieten, voor zoo ver zy ter dier tijd nog eene kroon en eenen Koning hadden; maer vooral, de ongelukkige gesteldheid van het Rijk der X stammen, waerdoor het zelve, op soortgelijk eene wijs als dronkenen, hunne hoofden met kroonen en kransen versierden, en daerop hovaerdig waren, zich dwaesselyk beroemende op de macht van hunnen Koning, op het bondgenootschap met Egypten, op de vriendschap van HISKIAS, op de sterkte van de hoofdstad Samaria, en dergelijke dingen meer.

Met één woord, de Propheet teekent door die zinbeeldige uitdrukkingen, de rampzalige gesteldheid van het Rijk der X stammen; zoodat zy, door den zwijmelwijn van een vleeschelyk vertrouwen op ydele steunsels, geheel verdwaesd, de Godlyke bedreigingen verachteden en hun eigen verderv berokkenden.

Er wordt bygevoegd, *welkes heerlyk sieraed is eene afvallende bloem, die daer is op het hoofd der zeer vette valleije, der geslagenen van den wijn.* — Deze woorden hebben eene meer dan gewoone opheldering noodig.

Onzes erachtens, wordt 'er een nieuw onderwerp beschreven. — Het bewijs ontleenen wy uit den grondtekst: want de uitdrukkingen welke wy hier ontmoeten, worden geenszins, door het woordeken *welk*, tot het voorige onderwerp betrekkelyk gemaekt; maer alleen door de letter ו aen het voorige verbonden, zoodat 'er eigenlyk in den grondtekst staet: *Wee de kroone der hovaerdy van Ephraims dronkenen*, EN *de afvallende bloeme*, enz. Gevolgelyk is *de afvallende bloem* een onderwerp, onderscheiden van *de kroone der hovaerdy.* — Wy lezen daerom volgens den grondtekst, by onderscheiding: *Wee de kroone der hovaerdy van Ephraims dronkenen*, EN wee *de afvallende bloem des heerlyken sieraeds van haer, die daer is op het hoofd der zeer vette valleije der geslagenen van den wijn.*

Er wordt gesproken van *eene zeer vette valleije*, — deze zeer vette valleije, wordt aen *geslagenen van den wijn* toegekend; — aen deze vette vallei der geslagenen van

den wijn, wordt *een heerlyk fieraed* toegefchreven, en wel zoo, dat dit heerlyk fieraed is *op het hoofd* van die vallei; — eindelyk, dit heerlyk fieraed wordt aengemerkt, als *eene afvallende bloem.*

A. Laten wy eerst de letter ophelderen.

α. Er wordt gefproken van *eene vette vallei*, eigenlyk *vallei van vettigheden* of *olyen.* — Men behoevt door de *vallei*, in den volftrekften zin, juist niet te denken aen eene lengte tusfchen bergen en heuvelen gelegen; maer aen eene ftreek, welke zich van de zijde eenes bergs opwaerds en nederwaerds uitftrekte. — Eene *vallei van vettigheden*, is derhalven eene zoodanige ftreek welke zeer vruchtbaer is, vooral in olijvboomen. — Vermids nu eene plaets zeer gemeenzaem voor hare inwooneren genomen wordt, zoo worden de bewooners van zulk eene vruchtbare ftreek bedoeld.

β. Deze worden nader geteekend, als *geflagenen van den wijn.* — Men denke aen zulke menfchen, die dermate befchonken zijn, dat zy niet alleen de krachten van hunne lichamen verloren hebben; maer zelvs, door vallen en ftooten, zware wonden ontvangen hebben, vergel. Spreuk. 23: 25.

γ. Aen deze vette vallei der geflagenen van den wijn, wordt *een heerlyk fieraed op hun hoofd* toegekend. — Men verbeelde zich ftomdronkene inwooneren van eene zeer vruchtbare ftreek; welker hoofden met heerlyke kroonen verfierd zijn.

δ. Dit heerlyk fieraed wordt hier geteekend, als *eene afvallende* of *verwelkende bloem*, het geevt te kennen, dat die kranfen nu haren voorigen luister verloren hadden.

B. Maer, wat zegt dit alles in het zinbeeldige?

α. De *vette vallei*, beteekent, onzes erachtens, het Koningrijk van Juda, wegens de ongemeene vruchtbaerheid van het land.

β. De onderdanen van dit Koningrijk, waren *geflagenen van den wijn*: voor zoo ver zy zich niet alleen in ei-

eigenlyk gezegde dronkenschap verliepen; maer ook, door een ydel vertrouwen op nietige steunsels, verblind waren.

γ. Het *heerlyk sieraed op het hoofd* van Israëls Koningrijk, was de Stad Jerusalem en de Tempel.

δ. Dit sieraed was *als eene afvallende bloem:* voor zoo ver Jerusalem zeer verzwakt, en de Godsdienst in den Tempel te jammerlyk verbasterd was geworden, onder de regeering van ACHAZ; en vooral zoo als Stad en Tempel zijn zoude, in dien tijd wanneer deze bedreiging hare vervulling zoude ontvangen.

De voorwerpen der Prophetische bedreiging zijn dan tweederlei. Aen den eenen kant, het Rijk der X stammen en deszelvs hoofdstad Samaria; aen de andere zijde, het Koningrijk van Juda, met de hoofdstad Jerusalem en de Tempel. — Over beide spreekt de Propheet het *wee* uit, en bedreigt dezelve Gods geduchte oordeelen.

Dit korte voorstel wordt vervolgens nader uitgebreid, vs. 2-4.

2. Siet, de Heere heeft eenen stercken ende machtigen vyand by de hand, om denzelven, wanneer het Hem behaegt, met zijne heirlegers te doen aenrukken, daer is gelijck een alles verwoestende hagelvloet, een poorte des verderfs, of een verdervende brandende wind: gelijck een geweldige vloet der stercke wateren die overvloeyen, en door alles heen breken, sal hyse, te weten Ephraim en Juda, ter aerde nederwerpen met der hant van zijne Mogendheid.

3. De hoovaerdige kroonen der dronckenen van Ephraim, de ydele steunsels op welke de verdwaesde Israëlieten vertrouwen en zich verhovaerdigen, sullen met voeten vertreden, en door de overwinnende vyanden, op de verachtelykste wijs behandeld worden.

4. Maer Juda zal niet minder dan Ephraim gestraft worden. Ende de afvallende bloeme sijnes heerlicken cieraets, die op het hooft der seer vette valleye is, de hoofdstad Jerusalem en de Tempel, sal

zijn gelijck eene vroegrijpe vrucht voor den somer, welcke, wanneerse yemant siet, terwijle sy nogh in sijne hant is, slockt hyse op.

Eene vroegrijpe vrucht, beteekent wel allerlei soort van vroegrijpe vruchten; in het byzonder evenwel, worden de vroegrijpe vijgen bedoeld, welke in het Oosten, by eenen slappen winter, reeds in het begin der lente rijp worden, en in zoetheid die gene overtreffen, welke anders in den zomer rijp worden. — Hier wordt derhalven gesproken van iemand, die zulk eene *vroege vijg* reeds *voor den zomer rijp ziet*, en daer naer zulk eene begeerte gevoelt, dat hy dezelve gretig afsplukt, *in zijne hand* neemt en *opslokt*. — Even op dezelve wijs, zou het gaen met *de afvallende bloeme des heerlyken sieraeds, die op het hoofd der zeer vette valleije is*, dat is, met de hoofdstad Jerusalem en den Tempel: die kostelyke vijg zou gretig afgeplukt en opgeslokt worden; een machtig vyand zou Jerusalem innemen, en den Tempel verwoesten.

Het een en ander is aen Ephraim en Juda vervuld, toen de Asſyriers en Babyloniers, met hunne talrijke legerbenden, eerst Ephraim en daerna Juda hebben aengevallen, alles overstroomd, vernield en verwoest.

Het overige van dit Kapittel, heeft uitzicht op het wedervaren des Joodschen volks in volgende tijden, vs. 5-29. — De Propheet stelt eerst de heuchlyke staets-verwisseling voor, welke aen het overblijvsel van Ephraim en Juda zou te beurt vallen, vs. 5, 6.

5. Te dien dage, wanneer het Rijk der X stammen door de Asſyriers zal gesloopt, en wanneer Jerusalem met den Tempel, door de Babyloniers zal verwoest zijn, sal de HEERE der heyrscharen tot een heerlicke kroone, ende tot eenen cierlicken krans zijn, den overgeblevenen sijnes volcks: den genen, die na het voorheen gemelde oordeel, uit Ephraim en Juda zullen zijn overgebleven.

De HEER *der Heirscharen*, dat is de MESSIAS, die zich zal openbaer maken, en als den JEHOVAH, den God der waer-

waerheid in het vervullen van zijne belovten, en als de Opperheer van het ganſche heir der geſchapene wezens; die zou den overgeblevenen van Ephraim en Juda zijn:

A. *Tot eene heerlyke kroone.* — Eene *kroon* is het ſieraed der Koningen, het welk hun luister byzet, en te gelijk eerbied voor hunne perſonen aen anderen inboezemt. — Deze belovte geevt derhalven te kennen: dat de HEER het overblijvſel van zijn volk ten hoogſten verſieren zoude, en zoo veel luister op hen leggen, dat zy van anderen met byzonderen eerbied zouden behandeld worden. — Die heerlykheid zou hierin beſtaen; dat God hen weder als het volk van zijn byzonder eigendom erkennen, in het midden van hen woonen, en hen met allerlei zegeningen begunſtigen zoude.

B. *Tot eenen ſierlyken krans.* — Men kan dit byvoegſel aenmerken, als een trek der dichtkundige welſprekendheid, wanneer dezelvde zaek, door twee bewoordingen van dezelvde beteekenis, wordt voorgeſteld. — Wil men het anders vertalen: *tot eenen dageraed der heerlykheid*, dan zal 'er door aengewezen worden, dat die heerlykheid, van welke onder de benaming van eene *kroone* geſproken is, een *dageraed* of voorbode wezen zoude van die heerlykheid, die in het vervolg, wanneer de Zon der Gerechtigheid was opgegaen, op hen zoude gelegd worden.

6. Ende de HEER zal niet alleen den geestelyken, maer ook den uiterlyken welſtand der overgeblevenen van zijn volk blijkbaer bevorderen: Hy zal zijn tot eenen Geeſt des oordeels, dien die ten oordeele ſitt, ende tot een ſterckte den genen die den ſtrijt afkeeren tot der poorte toe.

Die ten oordeel zit is een Richter, die het beſtuur der rechtzaken in handen heeft. — Men denke aen den Voorzitter van de Rechtbank, of in eenen verzamelenden zin, aen de geheele vergadering der Richteren. — Dezen zou de HEER zijn *tot eenen Geest des oordeels*, dat is: Hy zou de Richteren door zijnen Geest bekwaem maken, om het gericht te houden met wijsheid en getrouwheid.

Er wordt bygevoegd: *en tot eene sterkte den genen, die den strijd afkeeren tot der poorte toe.* — Behoud men deze vertaling, dan hebben wy te denken aen krijgsknechten, die den aenvallenden vyand zouden afdrijven, en vervolgens tot hunne eigene poorten, of landen en steden, verjagen. Dezen zou de HEER *tot sterkte zijn*, hen met den Geest der dapperheid voorzien, en hunne wapenen zoodanig zegenen, dat zy hunne vyanden volkomen overwinnen zouden. — Ondertusschen is het bedenkelyk, of men de woorden niet al zoo goed op deze wijs vertale: de HEER zal *tot eene sterkte* zijn den genen, *die den twist stillen in de poorte.* Het grondwoord, het welk de Onzen door den *strijd* vertalen, wordt meermalen genomen voor eenen *twist* van byzondere personen, zie Ps. 120: 7. vergel. vs. 2, 3. 140: 8. vergel. vs. 4. Het grondwoord, het welk de Onzen door *afkeeren* hebben overgebracht, heeft meermalen de beteekenis van *stillen*, *tot bedaren brengen*, Num. 25: 11. Spr. 15: 1. — Volgens deze opvatting: *zijn de genen die den twist stillen in de poorte*, mindere Richters, die zaken van minder aenbelang beoordeelen. Dezen zou de HEER, even als den hoogen Richteren, *tot eene sterkte* zijn, en hen in staet stellen om de gerichtszaken, welke voor hun gebracht worden, rechtmatig en onpartijdig te behandelen.

Maer, wanneer is de belovte vs. 5, 6. vervuld?

Na de verlossing der Joden uit Babel; en wel aenvangelyk ten tijde van EZRA en NEHEMIA. — Toen was de HEER, voor het *overblijfsel van zijn volk*, het welk ten deele uit Ephraimieten, ten deele uit Joden bestond, *eene heerlyke kroon*, voor zoo ver Hy het plechtig voor zijn volk erkende en weder in hun midden woonde; toen waren 'er lovwaerdige Richters, in de personen van ZERUBBABEL, JOSUA, EZRA en NEHEMIA. — Vooral is deze belovte vervuld in de tijden der MACCABEEUWEN. Toen waren de Joden gevreesd by hunne vyanden, en de burgerstaet bloeide by uitnemendheid, door het rechtmatig bestuur van JUDAS en zijne broederen, allerbyzonderst onder SIMON. *Vs.* 7-29.

Vs. 7 - 29. stelt de Propheet het wedervaren des Joodschen volks voor, in volgende tijden, en wel byzonder in de dagen van den MESSIAS. *Dan zouden zy zich, aen zeer zware zonden, schuldig maken, en ook zeer geduchte oordeelen ondergaen. A. Eerst wordt de bedorvene gesteldheid van het Joodsche volk, ten tijde van den* MESSIAS, *geteekend vs.* 7 - 10. *B. Daerna wordt het oordeel beschreven, het welk over hen komen zoude vs.* 11 - 13. *C. Daerop volgt eene ernstige vermaning van den* HEER, *byzonder aen de Overheden des Joodschen volks, om zijne slaende hand te eerbiedigen vs.* 14 - 23. *D. Eindelyk wordt dit gansche vertoog, met eene gepaste gelijkenis, besloten vs.* 24 - 29.

7 Ende (*a*) oock dwalen dese, die late nakomelingen zijn van het gemelde overblijvsel, van den wijn, ende sy doolen van den stercken dranck: niet alleen verloopen zy zich, in eigenlyk gezegde dronkenschap; maer zy zijn ook geheel verdwaesd, door den zwijmelwijn van vooroordeelen en valsche begrippen, zoodat zy zich, met niets beteekenende kleinigheden ophouden, en hunnen wezenlyken welstand verwaerlozen. Dit is niet alleen het bestaen van het gros des Joodschen volks, maer ook van de hoofden en voorgangeren: de Priester ende de Propheet dwalen van den stercken dranck, sy zijn verslonden van den wijn, sy doolen van stercken dranck, sy dwalen in 't gesichte, sy waggelen in 't gerichte.

8. Want alle tafelen zijn vol uytspouwsels, [*ende*] drecks en vuiligheden, gelijk het gaet in de gezelschappen der dronkaerts: so dat 'er geen plaetse [*schoon*] en is.

Het zegt in het zinbeeldige: „ *Alle tafelen*, alle open„ bare plaetsen, alwaer de hoofden des volks vergaderen, „ de Synagogen en Gerichtshoven, zijn vol van allerlei on„ reinigheden. Hunne leerstelsels, zoo wel als Richter-

(*a*) Jes. 5: 11.

„ lyke uitſpraken, zijn zoo afſchuwelyk, dat zy een
„ walg zijn, in de oogen van God, en alle weldenkende
„ menſchen."

9. Deze hunne grouwzame geſteldheid maekt, dat zy, voor het onderwijs van den MESSIAS, geheel onvatbaer zijn. Wat nut kan het onderwijs van den MESSIAS doen, by zulke menſchen? Wien ſoude hy [*dan*] de kenniſſe van den waren Godsdienst leeren? ende wien ſoude hy 't gehoorde, het gene zy, uit MOSES en de Propheten, als mede uit zijn eigen mondeling onderwijs, gehoord hebben, te verſtaen geven, zoodat zy hun gedrag daernae inrichten? den geſpeenden van de melck? den afgetrockenen van de borſten?

Wie zijn hier *de geſpeenden van de melk? de afgetrokkenen van de borſten?* — Neemt men het eigenlyk, dan worden 'er jonge kinders bedoeld, die nieuwlings geſpeend zijn; en dan worden 'er de zulken onder het Joodſche volk door afgeteekend, die zeer onbedreven, en voor geen onderwijs van wezenlyke zaken vatbaer zijn. — Maer neemt men de uitdrukkingen zinbeeldig, dan kan men door de *melk*, de redelyke en onvervalschte melk van de leer der waerheid verſtaen, door de *borsten*, de ſchrivten van MOSES en de Propheten, en, door *de geſpeenden van de melk en de afgetrokkenen van de borsten*, de Joden, die met geweld, van het onderwijs van MOSES en de Propheten, werden terug gehouden. Men vindt hier dan eene afbeelding van de beklaeglyke geſteldheid des Joodſchen volks, die door hunne leeraers, op menſchelyke overleveringen onthaeld worden, in plaets van op de voedende leer van MOSES en de Propheten. — Onzes erachtens laet zich het een en ander zeer wel zamenvoegen.

De meening derhalven van den Propheet, in het verband met het voorige, is deze: „ zou de MESSIAS zijn Godlyk
„ onderwijs met vrucht kunnen mededeelen, aen men-
„ ſchen, die den jongen kinderen, in onkunde en onvat-
„ baerheid, gelijk zijn? aen menſchen die, door hunne
„ leeraers, van de zuivere leer der waerheid ontwend zijn,
„ welke door MOSES en de Propheten is medegedeeld?

„ zy

„ zy weten niet, dan van menſchelyke overleveringen,
„ en willekeurige plechtigheden."

10. Want het gene hunne leeraers hun voorſtellen is gebodt op gebodt, gebodt op gebodt, regel op regel, regel op regel; het zijn enkel menſchelyke voorſchrivten, en willekeurige inſtellingen, in menigte op elkander gehoopt, hier een weynigh, daer een weynigh. Hunne lesſen maken geen geregeld zamenſtel uit; het zijn losſe ſtukken, welke noch gewicht hebben, noch zamenhang.

11. Daerom ſal hy, die de rechtvaerdige Richter is, vermids zy het onderwijs van den MESSIAS verwerpen, door belacchelicke lippen, door zoutloze redenen, en beuzelachtige voorſtellen, ende door een (b) ander tonge, of lage en laffe manier van voorſtel, tot deſen volcke ſpreken.

12. Tot dewelcke hy door den MESSIAS en zijne gezanten geſeyt heeft, Dit is de ruſte, voor zoo ver hun de rechte weg gepredikt was, langs welken zy de ware rust verkrijgen konden. De MESSIAS had tot zijne gezanten gezegd: geeft den moeden ruſte; wijs hen die vermoeid zijn onder den last hunner zonden, en onder het juk van alle die inzettingen, op my, als de bron van rust en vrede; ende dit, dat men tot my komt, is de rechte weg tot de ware verquickinge: doch ſy en hebben niet willen hooren: zy hebben dit onderwijs hardnekkig verſmaed.

13. So ſal haer het woort des HEEREN, vervat in de ſchrivten van MOSES en de Propheten, door hunne beuzelachtige leeraers, ten eenemael vervalscht worden, zoodat het zijn zal gebodt op gebodt, gebodt op gebodt, regel op regel, regel op regel; hier een weynigh, daer een weynigh: enkel menſchelyke voorſchrivten, en willekeurige inzettingen, zullen hun voor Gods woorden en geboden worden uitgevent: (c) op dat ſy henen gaen, ende achterwaerts vallen, gelijk iemand, die zich aen eenen ſteen ſtoot, ende elkanderen verbreken, ende zy verſtrickt, ende gevangen worden,

(b) 1 Cor. 14: 21. (c) 2 Cor. 2: 16.

gelijk dieren, voor welke ſtrikken geſpannen worden. Zy zullen zich, aen het woord des HEEREN, en aen de leer van den MESSIAS ergeren, en in hunne vleeſchelyke vooroordeelen verſtrikt blijven.

14. Daerom hoort des HEEREN woort, gy voorgangers der Joden, die onbedachtzame beſpotters en verachters zijt van den waren Godsdienst; gy trotſche en willekeurige Heerſchers over dit volck, dat te Jeruſalem is.

15. Om dat gylieden met Gods bedreigde oordeelen den ſpot drijvt, en ſegt, Wy hebben voor geen kwaed te vreezen; want wy hebben een verbont met de doot gemaeckt, ende met de helle hebben wy een voorſichtigh verdragh gemaeckt: wy vreezen, voor de bedreigingen van Gods tijdelyke en eeuwige oordeelen, zoo weinig, als men voor iemand vreest, met welken men in een nauw verbond van vriendſchap ſtaet. Wy hebben alle redenen, om gerust en welgemoed te wezen: wanneer de overvloeyende of *overſtroomende* geeſſel der Romeinſche heirmacht, doortrecken ſal, om al meer en meer volken te onder te brengen, en ſalſe tot ons niet komen; wy hebben voor de Romeinen niet te vreezen, want wy hebben de leugen ons tot eene toevlucht geſtelt, ende onder de valſchheyt hebben wy ons verborgen. Wy ſteunen op onze eigene gerechtigheid, en verlaten ons op de vriendſchap der Romeinen. De gezanten van God mogen deze ſteunſels voor *leugen* en *valschheid* uitkrijten, wy zijn en blijven 'er evenwel gerust op, als op genoegzame gronden van vertrouwen.

16. Daerom, alſoo ſeyt de Heere HEERE, de opperſte Richter die recht doet: Siet (*d*) ick legge, in den perſoon van den MESSIAS vergel. Rom. 9: 33. 1 Petr. 2: 5, 6. een grontſteen in Zion, op welken men alleen veilig bouwen kan, eenen beproefden ſteen, die door den hoogen God zelven getoetst is en goedgekeurd, eenen koſtelicken hoeckſteen, die wel vaſte gegrontveſt is, in Gods eeuwig raedsbeſluit. Dezen MESSIAS

(*d*) Pſalm 118: 22. Matth. 21: 42. Hand. 4: 11. Rom. 9: 33. ende 10: 11. Epheſ. 2: 20. 1 Petr. 2: 6, 7, 8.

SIAS heb Ik de HEER in de waereld gezonden, en doen worden tot eene algenoegzame oorzaek van eene Eeuwige zaligheid, voor allen die Hem gehoorzaem zijn; al wie in Hem gelooft, die en sal niet haesten, zal geenen onbedachtzamen stap doen, niet onbezonnen te werk gaen, noch ook in zijne verwachting te leur gesteld worden.

17. Ende ick sal het gerichte stellen nae het richtsnoer, ende de gerechtigheyt nae het pasloot: het geduchte oordeel, het welk Ik de HEER aen u, hardnekkige Joden zal toezenden, zal met de gestrengste regelen van billykheid, volkomen overeenstemmen: ende gy moogt nog zoo gerust zijn, op uwe bedrieglyke steunselen, de hagelvloed van mijne geduchte oordeelen sal de gemelde valsche toevlucht des leugens wechvagen, ende de wateren van de Romeinsche legermacht sullen de schuylplaetse, in welke gy u veilig achtet, overloopen. Dan zullen u alle die bedrieglyke gronden van vertrouwen op eenmael geheel ontzinken.

18. Ende ulieder verbont met de doot sal te niete worden, ende uw voorsichtigh verdragh met de helle en sal niet bestaen, wanneer de overvloeyende of *overstroomende* geessel der heirlegers van de Romeinen doortrecken sal, dan sult gylieden van deselve vertreden worden.

19. Van den tijt af als sy doortreckt, sal sy ulieden aenstonds wechnemen, want de Romeinsche krijgsknechten zullen in hunne tochten onvermoeid zijn, alle morgen sal sy doortrecken, by dage ende by nachte, tot dat het leger by u kome: ende 't sal geschieden, dat het geruchte van de aennadering der Romeinen te verstaen reeds enckel beroeringe wesen sal.

20. Dan zult gy ondervinden, dat alle uwe steunsels onvoldoende zijn. Want het bedde sal korter zijn, dan dat men sich daer op uytstrecken konne: ende het deckse1 sal te smal wesen, als men sich [*daer onder*] voegt. Het zal u eveneens gaen, als iemand,

die zijne leden uitstrekt op een bed, het welk te kort is, en die zich tegen de koude beveiligen wil met een deksel, het welk te smal is.

21. Want de HEERE sal sich opmaken, gelijck op den bergh Perazim, hy sal beroert zijn, gelijck [*in*] het dal Gibeons: om sijn werck te doen, sijn werck sal vreemt zijn, ende om sijne daet te doen, sijne daet sal vreemt zijn.

Men vraegt, of hier geoogd worde, op een enkel geval, dan op twee onderscheidene gebeurtenissen? — De laetsten zijn van oordeel, dat hier gezien worde, op het verslaen der Philistijnen, in het dal Rephaim te Baal Perazim, 2 Sam. 5: 17 20, en op de gebeurtenis in de tijden van JOSUA, toen de HEER de Koningen van Kanaan, die Gibeon slaen wilden, verschrikte, en met groote hagelsteenen verpletterde Jos. 10. Anderen denken, dat 'er alleen op het eerstgemelde geval gezinspeeld worde, zoodat de eerste uitdrukking zou zien, op de eerste overwinning der Philistijnen 2 Sam. 5: 17-20, en de andere, op de tweede zegeprael vs. 22-25. Hoe het zy, op soortgelijke wijs, als de HEER wel eer gehandeld had, in het vernielen der vyanden van zijn volk, zoo zou Hy nu handelen, met de Joden zelve. — Daertoe zou de HEER *zich opmaken*, met toespeling op iemand, die eenig leed hem aengedaen, lang verdragen hebbende, zich eindelyk ter wrake toerust. — Hy *zou beroerd zijn*, de spreekwijs is ontleend van iemand, die in geweldige gramschap ontstoken is. *Zijn werk en zijne daed* zou *vreemd zijn*, geheel verschillende van Gods voorige handelingen met de Joden; zoodat de Heidenen, en zelvs de Romeinen, zich daerover verwonderen zouden.

22. Nu dan en drijft den spot niet langer met mijne bedreigingen, op dat uwe banden niet vaster gemaeckt, en uwe straffen nog grooter en verschrikkelyker worden: want ick hebbe van den Heere HEERE der heyrscharen gehoort eene verdelginge, ja eene die vaste besloten is over het gantsche lant. De verdelging van uw volk is my door God zelven geopenbaerd, en zal ontwijffelbaer zeker volbracht worden.

23.

23. Neemt dan ter ooren, ende hoort mijne ſtemme; merckt op, ende hoort mijne reden:

24. Ploegt de ploeger den geheelen dagh om te zaeyen? opent ende egget hy ſijn lant [*den geheelen dagh*]? Doet een landman niet anders, dan enkel ploegen en eggen? is hy daermede den ganſchen dag bezig: Immers neen. Zijn ploegen en eggen geſchiedt nergens anders toe, dan om het land ter bezaeijing gereed te maken.

25. Is 'et niet alſoo? wanneer hy het bovenſte deſſelven effen gemaeckt heeft, dan ſtroyt hy wicken of *Nardus zaed*, ende ſpreydt komijn; ofte hy werpt 'er van de beſte tarwe in, of uytgeleſene gerſte, ofte ſpelte en de koſtelykſte tarwe, elck aen ſijne plaetſe, welke hy meent dat voor ieder zaed het meest geſchikt is.

26. Ende ſijn Godt onderricht hem van de wijſe, hy leert hem, om het land, op de voordeeligſte wijs te bebouwen.

27. Even zoo verſtandig gaet de landman ook te werk, by het inoogſten der vruchten. Want men dorſcht de wicken niet met den dorſchwagen, noch men laet het wagenradt niet rontom over het komijn gaen: maer de wicken ſlaet men uyt met eenen ſtaf, ende het komijn met eenen ſtock;

In het Oosten, heeft men tweederlei ſoort van dorschtuigen. — Voor het kleindere zaed, gebruikt men *ſtokken* of *ſtaven*, om de zaedkorrels uit de airen en het ſtroo te ſlaen. Voor het grootere zaed, heeft men zwarer werktuigen; en dat *dorschſleden*, welke door osſen of paerden worden voortgetrokken, of *dorschwagens*, welke yzeren getande *raderen* hebben, waerdoor het graen uitgedreven, en het ſtroo tot gruis vermalen wordt. — De meening is derhalven deze: dat een verſtandig landman, het ſijne zaed, niet met een zwaer, maer met een ligter werktuig dorſchen zal, omdat hy het anders verbrijzelen zoude.

28. Het broot[*koorn*], het graen, dat tot brood geſchikt is, moet verbrijſelt worden, of liever vraegs-

gewijs, *zal hy het broodkoorn verbrijzelen*, door zware dorschtuigen? Immers neen; maer hy en dorſcht het niet gedueriglick dorſchende: noch hy en breeckt [*het niet met*] het wiel ſijnes wagens, noch hy en verbrijſelt het niet met ſijne peerden. Hy draegt zorg, dat het zaed behouden in zijne ſchuuren gebracht worde.

29. Sulcks komt oock voort van den HEERE der heyrſcharen, die den landman deze voorzichtigheid leert: hy is wonderlick van raet, zijne voornemens, door wijsheid bepaeld, zijn wonderlyk en gaen alle vernuft te boven, hy (*e*) is groot van daet, Hy voert zijnen raed op eene heerlyke wijs uit, door zijn Alvermogen.

De geestelyke zin nu van deze gelijkenis is of meer algemeen, of meer byzonder. — In het algemeen geevt het te kennen, dat gelijk een landman, in het bebouwen van den akker, met wijsheid te werk gaet, en alles niet op dezelvde wijs, maer met onderſcheid, overeenkomſtig den aert der dingen behandelt; alzoo ook de HEER, in het beſtuuren van de waereld en zijne Kerk, met wijsheid en met onderſcheid te werk gae. — Maer evenwel, 'er moet iets meer byzonder bedoeld worden, het welk betrekking heeft, op de onmiddelyk voorgaende bedreiging, der verwoesting van het Joodſche volk.

De HEER vertoont hier zijne hoogstwijze handelwijs, tot hier toe met het Joodſche volk gehouden, en nog verder te houden. — Tot hier toe had Hy, als een Hemelsch landman, Kanaan, het land voor Israël geſchikt, toebereid, *beploegd en geëgd*, door de Kanaanieten 'er uit te verdrijven, en het zelve *geëffend*, door rust en vrede te ſchenken, ten tijde van JOSUA. Vervolgens had Hy dat land *bezaeid*, het Joodſche volk daerin geſteld en bevestigd, vooral toen DAVID aen het roer der regeering kwam. Het zaed van Israëls volk wies weeldrig op. Hy *dorschte* het daerna, door zijne oordeelen, vergel. Kap. 27. 12. Joël 3: 14. Maer in dit dorſchen maekte Hy onderſcheid, nae

(*e*) Jer. 32: 19.

nae de gesteldheid der personen. Dit geschiedde eerst met een ligter werktuig, op dat het teder graen der geloovigen niet zou verbrijzeld worden; toen Hy hen bracht in de gevangenis van Babel, welke slechts korten tijd duurde. Daerop had de HEER het *broodkoorn* weder in Kanaan geplant, na de Babylonische gevangenis. Hy had het land wederom bereid, beploegd en geëgd; toen Hy hun ZERUBBABEL, EZRA en NEHEMIA zond, die het land van vyanden zuiverden, en in rust brachten. Hy *bezaeide* het weder, toen Hy hunnen Godsdienst vastftelde. Dit zaed groeide ter anderen male zeer welig, tot dat het rijp werd voor eenen dorschtijd, en wel voornamelyk door de Romeinen. — Dit oordeel was daerin, van alle andere verdrukkingen, de Babylonische, Syrische en Egyptische, onderscheiden, dat alle deze slechts, by het slaen met eenen *stok en staf*, maer dit by het dorsschen met een *dorschslede* en *dorschwagen*, kon vergeleken worden.

De gelijkenis diende derhalven, om het Joodsche volk te doen opmerken, dat God nog een veel zwarer oordeel over hen brengen zoude, dan de gene, welke zy tot dus ver ondergaen hadden.

HET XXIX. KAPITTEL.

DEze Prophecy ziet op Jerusalem: want ARIËL, over welke vs. 1. het *wee* is uitgesproken, wordt vs. 8, met den *berg Zions* verwisseld. — Onzes erachtens wordt hier de eindelyke verwoesting, door de Romeinen, voorspeld. Dit schijnt ons duidelyk te blijken, uit de aenhaling van vs. 10 en 13. Rom. 11: 8. en Matth. 15: 8. — A. Eerst wordt dit geduchte oordeel beschreven vs. 1-8; en dan B. de verharding der Joden onder het zelve vs. 9-24.

1. Wee Ariël, Ariël, de stadt Jerusalem, [*daer in*] David gelegert en zijn verblijv genomen heeft.

1 Chron. 11: 7. Doet jaer tot jaer, laetse feest-offeren slachten, of *laat de jaerlyksche feesten in de ronde omgaen* en gezettelyk gevierd worden.

2. Evenwel sal ick Ariël beangstigen: ende daer sal treuringe ende droefheyt wesen, ende [*die stadt*] sal my gelijck Ariël zijn.

Wat zegt de benaming ARIËL? — Het woord zegt zoo veel als, *een leeuw Gods*. Gemeenlyk denkt men, dat de brandoffer-Altaer, en meer bepaeldelyk deszelvs haerdstede, dus genaemd zy, omdat dezelve de offeranden, welke daerop gebracht werden, als een leeuw verslond: doch, daer 't zeker is dat die Altaer alleen hier niet bedoeld kan zijn, om dat ARIËL hier voorkomt als een *Stad* waerin DAVID zijn verblijv gehouden heeft, meent men dat JERUSALEM hier ter plaetse dien naem krijgt, by overnoeming van dien Altaer. Maer dit begrip kan geen steek houden; om dat de Stad *Ariël* vs. 2, met de haerdstede der altaers, *Ariël* genaemd, vergeleken wordt; en *de Stad zal my gelijk Ariël zijn.* — Maer wat dan? de zaek is duister. Wy hebben nog niets beter gevonden, dan de opvatting der gener, die het zoo begrijpen, dat *Ariël* eene benaming zy van eenen zeer beroemden held, vergel. 2 Sam. 23: 20, Jes. 33: 7, en dat DAVID hier de *Ariël*, de held by uitnemendheid, geheeten zy. ARIËL zal dan vs. 1, by uitlating van het woord Stad, *de Stad van* ARIËL, of de Stad van DAVID beteekenen; de burcht Zion, welke *de Stad van* DAVID genaemd wordt 2 Sam. 5: 7.

Over dit *Ariël* wordt het *wee* uitgesproken; dat is, 'er wordt een zeer geducht oordeel, over Jerusalem bedreigd. Dat Jerusalem de Stad van David was, zoo min als het onderhouden der jaerlyksche feesten, en het gezet waernemen der uitwendige plechtigheden van den Godsdienst, in welke het hart geen deel had, dat alles zou den inwooneren van Jerusalem niet kunnen baten. De HEER zou, in weerwil van dit alles, *Ariël beangstigen*, en Jerusalem laten belegeren. Dan zou 'er binnen het zelve, *treuring en droefheid wezen*; *ende* voegt 'er de HEER by, *de Stad zal my, gelijk Ariël wezen.* — Hier wordt het woord *Ariël*, in de eigenlyke beteekenis genomen, voor de haerdstede

van

van den Altaer, even als Ezech. 43: 15. Het geeft derhalven te kennen, dat Jerusalem den HEER, tot eene haerdstede wezen zoude, om de Joden, door het vuur van zijnen toorn, aldaer te verteeren.

3. Want (*a*) ick sal een talrijk leger van machtige vyanden in 't ronde om u slaen, o Jerusalem! ende ick sal u belegeren, door die vyanden, welke Ik, in den weg mijner Voorzienigheid, tegen u zal opmaken, met bolwercken en verschansingen, ende ick sal vestingen en werktuigen ter bestorming tegen u opwerpen.

4. Dan sult gy vernedert worden, gy sult uyt de holen der aerde, in welke gy, inwooners van Jerusalem, u verschuilen zult, nedrig en beschroomd spreken, ende (*b*) uwe sprake sal uyt den stof, in het welk gy u vernederen zult, sachtkens voortkomen: ende uwe stemme sal zijn uyt der aerde als eenes toovenaers, ende uwe sprake sal uyt den stof piepen, even als de waerzeggers, uit hunnen buik, of uit een onderaerdsch hol, schijnen te spreken.

5. Ende alle de steunsels op welke gy uw vertrouwen zult vestigen, zullen u geheel en al begeven, de menigte uwer vreemde [*soldaten*], die, ter uwer bescherming, binnen Jerusalem trekken zullen, sal zijn gelijck dunne stof, zy zullen haestig verstrooid en vernield worden, ende de menigte der tyrannen, der dapperste en yvetigste legerhoofden, zal zijn (*c*) als voorbyvliegende kaf, het welk tegen den wind niet bestaen kan, ende (*d*) 't sal in eenen oogenblick haestelick geschieden, zoodat uwe toestand geheel wanhopig wezen zal.

6. Gy sult daerby onmiddelyk van den HEERE der heyrscharen besocht worden met donder, ende met aerdbeevinge, ende groot geluyt: [*met*] wervelwint, ende onweder, ende de vlamme eenes verteerenden vyers.

7. Ende gelijck de droom eenes nachtgesichtes is, [*alsoo*] sal het met de veelheyt aller Heydenen

(*a*) Jer. 6: 3. Ezech. 17: 17. (*b*) Jes. 8: 19. (*c*) Job 21: 18. Psalm 1: 4. ende 35: 5. Jes. 17: 13. (*d*) Jes. 30: 13.

zijn, die tegen Ariël ſtrijden ſullen: ſelfs alle die tegen haer, ende hare veſtingen ſtrijden, ende haer beangſtigen ſullen.

8. Het ſal alſoo zijn, gelijck wanneer een hongerige droomt, ende ſiet, hy eet, maer als hy ontwaeckt, ſo is ſijne ziele ledigh; of, gelijck als wanneer een dorſtige droomt, ende ſiet, hy drinckt, maer als hy ontwaeckt, ſiet, ſo is hy nogh mat, ende ſijne ziele is begeerigh: alſoo ſal de menigte aller Heydenen zijn, die tegen den bergh Zion krijgen. De wreedheid der vyanden, welke Jeruſalem belegeren en verwoesten zullen, zal onverzadelyk wezen. Wanneer men denken zou, dat zy van rooven en bloedvergieten verzadigd waren, zullen zy nog even gretig wezen, naer bloed en verwoesting.

Deze voorzegging is blijkbaer vervuld, in de belegering en verwoesting van Jeruſalem, door de Romeinen. Toen is de Stad den HEER geweest *als Ariël.* Zy werd *belegerd met bolwerken, en vestingen werden tegen haer opgeworpen.* Toen is die Stad op het diepst vernederd, en de angst, welke binnen dezelve heerschte, ging alle verbeelding te boven. — Er was *eene menigte vreemde ſoldaten* in Jeruſalem, *en eene menigte der tyrannen.* Die *Tyrannen* vertoonen ons de zoogenaemde Zeloten of Yveraers, die het uiterſte tegen de Romeinen wagen wilden. Deze Zeloten riepen de Idumeers te hulp, om hunne party te ſtaven. Deze Idumeers rechteden eene vreesſelyke ſlachting aen, onder de gematigde burgeren, die zich met de Romeinen verdragen wilden; maer het was 'er zoo ver van daen, dat Jeruſalem daerdoor zou ontzet worden, dat deze onderneming de eerſte oorzaek van den ondergang der Stad geweest zy. — De nacht, toen de Idumeers in Jeruſalem vielen, was zeer onſtuimig, en 'er woedde, volgens het verhael van JOSEPHUS, *de Bello Jud.* l. 4. c. 7, ſoortgelijk een ſchroomelyk onweder, als vs. 6. geteekend is. — En dat de wreedheid der alles verwoestende Romeinen, by het innemen van Jeruſalem, toomeloos en onverzadelyk geweest zy, is over bekend.

Onder dit geduchte oordeel, zouden de Joden zich verharden vs. 9-24. De verharding zelvs vinden wy vs. 9-16.

9. Sy vertoeven, daerom verwondert u; of liever gebiedender wijs, *vertoevt wegens verbaesdheid, en verwondert u*, ftaet in verwondering opgetogen, gy Oudften des volks, over de hardnekkige verblindheid der Joden; fy zijn vrolick, derhalven roept gylieden: of *verblind u zelven, en zijt verblind:* fy zijn droncken, maer niet van wijn, fy waggelen, maer niet van ftercken dranck, zy zijn dronken, door den zwijmelwijn van verkeerde bevattingen en vleefchelyke vooroordeelen.

De eerfte woorden van vs. 9. worden zeer verfchillendlyk overgezet. — De hoofdzaek evenwel komt blijkbaer hier op uit, dat 'er eene fchroomelyke verblinding onder de Joden zou plaets hebben, en dat hunne Leeraers en Leidslieden daervan de oorzaken wezen zouden. Vergel. Matth. 11: 25. 13: 14. 23: 16. Joh. 9: 39, 40. 12: 40.

10. Want de HEERE heeft, tot eene rechtvaerdige ftraf van uwe hardnekkigheid, over ulieden uytgegoten (*e*) eenen geeft des diepen flaeps, ende hy heeft uwe oogen, door een oordeel van verblinding, toegefloten: de Propheten, ende uwe Hoofden, [*ende*] de Sienders zelve, die u leeren en leiden moeten, heeft hy verblindet.

11. Daerom is ulieden alle gefichte, de ganfche leer van Mofes en de Propheten, geheel onverftaenbaer geworden, even als de woorden eenes verfegelden boecks, 't welck men geeft aen eenen die lefen kan, feggende, Leeft doch dit: ende hy feyt, Ick en kan niet, want het is verfegelt.

12. Of men geeft het boeck onverzegeld aen eenen die niet lefen en kan, feggende, Leeft doch dit: ende hy feyt, Ick en kan niet lefen.

13. Dit oordeel der verblinding is het Joodfche volk,

(*e*) Rom. 11: 8.

tot eene ſtraf van hunne grouwzame geveinsdheid, rechtvaerdig toegezonden. Want de Heere heeft geſeyt, (*f*) Daerom dat dit volck [*tot my*] geveinsdelyk naedert met ſijnen monde, ende ſy my ſlechts met hare lippen eeren, doch haer herte verre van my doen: ende hare vreeſe [*daer mede ſy*] my [*vreeſen*] menſchen geboden en willekeurige inzettingen zijn die haer geleert zijn, van de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, om eenen eigenwilligen Godsdienst in te voeren:

14. Daerom, ſiet ick ſal voorts, na het verwoesten van Jeruſalem, wonderlick handelen met dit huichelachtig volck, wonderlick, ende wonderbaerlick: (*g*) want de wijſheyt ſijner wijſen ſal vergaen, ende het verſtant ſijner verſtandigen ſal ſich verbergen. Elk zal zich moeten verwonderen, over de verbazende verharding en verblinding der Joodſche Natie. Van vooren zou men nauwlyks geloovd hebben, dat het mogelyk ware, dat een volk, het welk met de kennis van den waren Godsdienst, boven alle andere Natien, verwaerdigd was, zoodanig had kunnen verdwaesd worden.

15. Wee den genen die haer diepe verſteken willen voor den HEERE, [*haren*] raet verbergende: die den alwetenden God, door list en geveinsdheid, bedriegen willen, ende welcker wercken in duyſterheyt geſchieden, ende ſy ſeggen, (*h*) Wie ſiet ons? ende wie kent ons? Onze voornemens en ondernemingen zijn zoo wel voor God als voor menſchen verborgen.

16. Zulk eene denk- en handelwijs is even zoo onbeſtaenbaer, als God-onteerende. Ulieder omkeeren en manier van doen is even zoo ongerijmd en buitenſporig, als of de pottebacker geacht wierde als het leem, het welk door hem bearbeid wordt, (*i*) dat het maeckſel ſeyde van ſijnen maker, Hy en heeft my niet gemaeckt, ende het geformeerde vat van ſijnen pot-

(*f*) Matth. 15: 8. Marc. 7: 6. (*g*) Jer. 49: 7. Obadj. vs. 8. Matth. 11: 25. 1 Cor. 1: 19. (*h*) Pſalm 94: 7. (*i*) Jeſ. 45: 9.

pottebacker ſeyde, Hy en verſtaet het niet, en kent mijne geſteldheid niet. Zou de Oneindige, die u geformeerd heeft, uwe gedachten en ondernemingen niet kennen? welk eene ongerijmdheid!

De Joden zouden geheel verworpen, en de Heidenen, in hunne plaets, aengenomen worden vs. 17-21.

17. Is 't niet nogh om een kleyn weynigh, dat de Libanon in een vruchtbaer velt ſal verandert worden? ende het vruchtbaer velt voor een wout geacht ſal worden?

De Libanon zal in een vruchtbaer veld veranderd worden. — De *Libanon* was een wijd uitgeſtrekt en boschrijk gebergte, op het welk wel zeer vele boomen groeiden, geſchikt tot timmerhout, maer het bracht geene eetbare vruchten voort. In het zinbeeldige vertoont derhalven de Libanon zeer eigenaertig, de Heidenſche Koningrijken, die wel eene zeer aenzienlyke vertooning in de waereld maekten, maer evenwel geene vruchten van gerechtigheid en Godsdienst voortbrachten. — Deze Libanon zou in *een vruchtbaer veld veranderd worden.* Eigenlyk *in Karmel*, zijnde een ongemeen vruchtbare berg, vergel. Kap. 35: 2. Jerem. 50: 19. De Godſpraek wijst ons allerduidelykst naer de roeping der heidenen, die zich tot God bekeeren zouden, en vruchten der gerechtigheid voortbrengen. *Het Koningrijk van God*, zeide daerom de Heer JESUS tot de Joden, *zal van u wechgenomen, en een volk gegeven worden, dat zijne vruchten vaortbrengt*, Matth. 21: 43.

Het vruchtbaer veld zal voor een woud geacht worden. — Het *vruchtbaer veld* is een zinneprent van het Joodſche volk, het welk van God, met alle geestelyke voorrechten begivtigd was, zoodat men 'er niet anders dan vruchten der gerechtigheid van verwachten konde. — *Dit vruchtbaer veld zou als een woud geacht worden*, alle geestelyke voorrechten verliezen, en even zoo min vruchten der gerechtigheid voortbrengen, als een woud van wilde boomen eetbare vruchten voortbrengt.

Met één woord, de Joden zouden van God verstooten, en de Heidenen, door het Euangelie, in hunne plaets geroepen worden. — Dit zou binnen korten geschieden. *Is het niet nog een klein weinig, dat de Libanon* enz. Deze voorzegging is blijkbaer vervuld, in vele en machtige volken der Heidenen, vooral kort na de verwoesting van Jerusalem.

18. Ende te dien dage sullen de Heidenen, die eertijds als (*k*) de doove waren voor de leer van het Euangelie, dezelve hooren, verstaen, gelooven, en gehoorzamen de woorden des Godlyken Boecks: ende de oogen der Heidenen, die als blinden waren, in zaken van den Godsdienst, zijnde uyt de donckerheyt, ende uyt de duysternisse van onkunde, bygeloov, en afgodery verlost, sullen sien, en door Gods genade verlicht worden.

19. Ende de weinige geloovigen uit de Joden, die sachtmoedige en *arme* zijn, sullen vreugt op vreugt hebben in den HEERE: ende zy, die wel de behoeftige en verdrukte onder de menschen mogen genaemd worden, sullen haer in den Heyligen Israëls verheugen, over den voorspoed van het Euangelie onder de Heidenen.

20. Wanneer de tyran en de geweldige vervolger, onder de hardnekkige Joden, die de Christenen woedende vervolgden, een eynde sal hebben, ende dat het met den bespotter, die zich vermaekte in het vergieten van het onschuldig bloed der Christenen, uyt sal zijn, ende dat alle die tot ongerechtigheyt waken, en niets onbeproevd lieten om de Christenen te verdelgen, uytgeroeyt sullen zijn.

21. Die eenen mensche schuldigh maken om een woort, en hem veroordeelen omdat hy de waerheid spreekt, ende leggen dien stricken, die [*haer*] bestraft in de poorte, over hun ongeloov en hardnekkigheid: ende die den rechtveerdigen verdrijven in het woeste, zonder dat hy eenig kwaed bedreven heeft.

De

(*k*) Matth. 11: 5.

De vervulling van deze Godſpraek is duidelyk, en genoegzaem bekend.

In volgende tijden evenwel zal de HEER *zich weder, over Israël, ontfermen vs.* 22-24.

22. Daerom ſeyt de HEERE, om deze gezegende gevolgen, welke het Euangelie onder de Heidenen hebben zal, zal Israël eens tot jaloersheid verwekt worden. De God der waerheid, die Abraham verloſt heeft, uit een afgodisch land, zegt, tot den huyſe en het late nageſlacht Jacobs alſoo: Jacob en ſal nu niet [*meer*] beſchaemt worden, noch nu en ſal ſijn aengeſichte niet [*meer*] bleeck worden: omdat 'er zoo weinigen onder Israël zijn, die den HEER in waerheid vreezen.

23. Want als hy ſijne geestelyke en geloovige kinderen, het werck mijner handen, die door het Euangelie, gepaerd met mijne almachtige Genade, tot het geloov in CHRISTUS zullen bekeerd zijn, ſien ſal in het midden van hem, ſullenſe mijnen name heyligen: ende ſy ſullen den Heyligen Jacobs heyligen, ende den Godt Iſraëls in waerheid vreeſen.

24. Ende gansch Israël zal nog eens bekeerd worden, nadat de volheid der Heidenen zal zijn ingegaen. De hardnekkige Joden, die voorheen dwalende van geeſte zijn geweest, ſullen tot verſtant komen, en hunne dwaling boetvaerdig erkennen: ende zelvs de murmureerders, die zich het vuilaertigst tegen het Euangelie hebben aengekant, ſullen de leeringe van CHRISTUS, welke hun voorheen tot eene ergernis was, met een geloovig hart, blymoedig aennemen.

HET XXX. KAPITTEL.

EErst dienen wy te weten, wie de voorwerpen zijn van deze Godſpraek.

Zy worden *afvallige kinders* genaemd, vs. 1. een *wederſpannig volk*, *leugenachtige kinders*, *die des* HEEREN wet niet hooren *willen*, vs. 9. Ondertusſchen waren zy met de leer van den rechten Godsdienst bevoorrecht, zy hadden gelegenheid om des HEEREN *mond te vragen*, vs. 2. Dan, zy vertrouwden op eenen vleeſchelyken arm, vs. 16. en zochten hulp in Egypten, vs. 2.

Maer, hebben wy nu aen het Rijk van Israël te denken, of aen dat van Juda, of aen beide? — Vs. 31. wordt blijkbaer geſproken van de wonderdadige ſlagting in het leger der Asſyriers; wy worden derhalven gewezen naer zulk eenen tijd, in welken Gods volk door de Asſyriers verdrukt werd, en hulp zocht in Egypten. — Dit heeft plaets gehad by het Rijk der X ſtammen, toen Koning HOSEA eene verbindtenis gemaekt had met SO, den Koning van Egygte, om zich te ontſlaen van de jaerlykſche ſchatting, welke hy den Asſyriſchen Koning moest opbrengen. — Aen ſoortgelijk een vleeſchelyk vertrouwen, ſtond Juda mede ſchuldig; voor zoo ver zy het gedrag der Ephraimieten goedkeurden, en zelvs naer ſoortgelijk eene verbindtenis met den Egyptenaer verlangden, immers naer het vermoeden van SANHERIB, Kap. 36: 6.

Deze Godſpraek, behelst derhalven eene bedreiging van zware oordeelen over Gods uitwendig volk, omdat zy in den nood den HEER voorby zagen, en hulp zochten in Egypte.

I. Eerst wordt het gemelde oordeel bedreigd, vs. 1-18.

II. Daerna worden uitnemende zegeningen beloovd, aen den genen die den HEER vreezen, vs. 19-33.

1. Wee

1. Wee den kinderen, welke Ik tot het volk van mijn byzonder eigendom had aengenomen, maer die schandelyk van my en mijnen dienst afvallen, spreeckt de HEERE, zy zijn dwaes genoeg om in den nood eenen raetslagh te maken, maer niet uyt my; om middelen ter hunner redding by de hand te nemen, welke regelrecht tegen mijne voorschrivten aenloopen; ende om [*haer*] met eene bedeckinge te bedecken, maer niet [*uyt*] mijnen Geest: *om een weevsel te weeven, maer niet mijnen geest*, om een middel uit te vinden het welk hen zou kunnen beveiligen. Dit middel zou wel te vinden geweest zijn in mijnen Geest, waerdoor Ik eene krachtige hulp openbaer; maer daerin hebben zy het niet gezocht, zy zoeken zich te bedekken, met een deksel het welk zy zich zelven vormen: zy zijn derhalven bezig om sonde tot sonde te doen. Het is hen nog niet genoeg, dat zy tot den grouwzaemsten afgodsdienst vervallen zijn; maer nu verlaten zy My geheel, en zoeken hunne bescherming by eenen vleeschelyken arm.

2. Die ondankbare Israëlieten bedoel ik, die gaen om af te trecken in Egypten, om aldaer hulp te zoeken tegen hunne vyanden, ende en vragen mijnen mont niet om raed, gelijk zy in zaken van aenbelang behoorden te doen: zy zien My, den God hunner vaderen, ondankbaer voorby, en begeven zich naer Egypte: om haer te stercken met de macht van Pharao, ende om hare toevlucht te nemen onder de schaduwe en beveiliging van Egypten. Eene onderneming, welke hoogst verdervelyk is.

3. Want de sterckte van Pharao sal ulieden tot schaemte zijn, zy zullen in hunne verwachting worden te leur gesteld, PHARAO zal hen niet kunnen helpen, ende die toevlucht onder de schaduwe van Egypten zal hun tot schande zijn.

4. Wanneer sijne Vorsten, welke Israël als gezanten naer Egypten zal afvaerdigen, sullen geweest zijn tot Zoan, eene zeer vermaerde Stad van Egypten, Num. 13: 22. ende sijne gesanten sullen gekomen zijn

tot naeby Chanes of Tachpanhes, alwaer PHARAO ook een paleis heeft, Jer. 43: 9. om eene verbindtenis te maken, tusschen hunnen Koning HOSEA, en tusschen SO, den Koning van Egypte, 2 Kon. 17: 4.

5. Dan zal PHARAO wel hulp belooven, maer zy zal van geenen dienst zijn: Hy salse alle beschaemt maken, en de gezanten te leur stellen, door hun legerbenden toe te schikken die geen nut zullen doen, het zal een volck zijn, (a) dat haer geen nut en kan doen, noch tot hulpe, noch tot voordeel, maer tot schande, ende oock tot smaetheyt zijn sal, omdat de Assyriers daerdoor des te meer zullen verbitterd worden.

6. Hoort derhalven Den last of de Prophetische bedreiging, der rampen die komen zullen over de last-beesten, van 't zuyden, die met pakgoederen beladen, uit het land van Israël, Zuidwaerds aen naer Egypten trekken: nae het lant des angstes, ende der benaeuwtheyt, alwaer Israël weleer in harde dienstbaerheid beangst en benauwd geweest is, van waer de stercke leeuw, ende de oude leeuw is, de basiliskus, ende de vyerige vliegende drake; vermids de wilde dieren en de slangen zeer overvloedig zijn in Egypten. Evenwel zullen de Israëlieten derwaerds geschenken zenden; hare goederen sullen sy voeren op den rugge der veulens, ende hare schatten op de bulten der kemelen, tot het volck van Egypten, [*dat haer*] geen nut en sal doen.

7. Want Egypten sal wel hulpbenden belooven en leveren, maer hy zal ydelick, ende te vergeefs helpen, de bystand van PHARAO zal van geenen wezenlyken dienst zijn: daerom hebbe ick de HEER hier over geroepen, en mijn volk door mijne Propheten ernstig laten waerschouwen; zeggende: Stilsitten, in hun eigen land te blijven, zonder naer Egypten om hulp af te trekken, sal haer sterckte zijn.

8. Nu

(a) Jer. 2: 36.

8. Nu [*dan*], zoo heeft de HEER tot my zijnen Propheet gesproken, gaet henen, schrijft voor hen op een tafel, stel het openlyk ten toon, opdat het elk een voorbyganger lezen kan, ende teeckent het in een boeck: op dat het blijve tot een getuige tegen Israël, tot den laetsten dagh, voor altoos, tot in eeuwigheyt.

9. Want het is een wederspannigh volck, het welk gedurig tegen God opstaet, 't zijn leugenachtige kinderen, die ontrouw zijn aen Gods Verbond: kinderen die eenen afkeer hebben van God en zijnen dienst, zoodat zy zelvs des HEEREN wet niet hooren en willen.

10. Die daer seggen tot de de Sienders, En siet niet, wy begeeren onze toekomende lotgevallen van u niet te hooren: ende tot de Schouwers of Propheten, En schouwt ons niet wat loodrecht is, en geschikt naer het pasloot der Godlyke vergelding; spreeckt tot ons sachte en aengename dingen, schouwt ons bedriegeryen of *losheid van lippen*; voorspelt ons dingen welke ongegrond zijn, en onbedachtzaem worden uitgesproken. Met een woord, zy willen liever door valsche Propheten en aengename voorzeggingen misleid worden, dan de waerheid hooren tot hunne behoudenis.

11. Wijckt af van den wegh, spreekt niet langer op den ouden en verdrietigen trant, maeckt u van de oude bane: laet den Heyligen Israëls van ons ophouden, en spreekt niet meer van Hem, naedien wy ons tot Baal en de gouden kalveren gewend hebben.

12. Daerom, soo seyt de Heylige Israëls, Om dat gylieden dit woort, het welk uit mijnen naem door de Propheten gesproken wordt, verwerpt, ende vertrouwt op onderdruckinge, ende verkeertheyt, in het afpersfen van lasten, om het geschenk voor den Koning van Egypte te vinden, ende steunt daer op:

13. Daerom sal ulieden dese misdaet zijn gelijck een vallende scheure uytwaerts gebogen in

eenen hoogen muer, (*b*) diens breucke haestelick, in eenen oogenblick komen sal. Het zal u op soortgelijk eene wijs gaen, als eenen hoogen muur, die van boven naer beneden gescheurd wordt, en buitenwaerds uitzijgt; zoodat hy den last van het gebouw niet langer dragen kan, en dus noodzakelyk eens schielyk en onverwacht moet instorten.

14. De HEER zal uwen muur scheuren. Ja hy salse verbreken, gelijck een (*c*) pottebackers kruycke verbroken wort; in 't brijselen en sal hy niet verschoonen: also dat van hare verbrijselinge niet een scherf en sal gevonden worden, zoo groot dat ze geschikt is om vyer uyt den heert te nemen, of om water te scheppen uyt eene gracht.

15. Want alsoo seyt de Heere HEERE, de Heylige Israëls, Door wederkeeringe tot mijnen dienst, ende door ruste soudt gylieden behouden worden; in stilheyt zonder hulp in Egypten te zoeken, ende in vertrouwen op my soude uwe sterckte zijn, doch gy en hebt niet gewilt mijnen raed op te volgen.

16. Ende gy segt, Neen; wy zullen op den HEER niet vertrouwen, maer op peerden sullen wy vlieden, om onze behoudenis elders te zoeken, wanneer wy het tegen onze vyanden niet zullen kunnen uithouden; daerom sult gy ook werkelyk vlieden: ende omdat gy zegt, Op snelle [*peerden*] sullen wy rijden, daerom sullen uwe vervolgers [*oock*] snel zijn.

17. Er zal eene algemeene verslagenheid en wanhoop plaets hebben. Eén duysent zal vluchten, van het schelden eens eenigen, van het schelden van vijve sult gy [*alle*] vlieden: (*d*) tot dat 'er maer een zeer gering overblijvsel wezen zal, tot dat gy overgelaten wort gelijck een mast op den top van eenen bergh, ende als een baniere op eenen heuvel, gy zult verstrooid worden gelijk bakens en veldteekens op zekeren afstand van elkander verwijderd staen.

18. En-

(*b*) Jes. 29: 5. (*c*) Jer. 19: 11. (*d*) Jes. 17: 6. ende 24: 6, 13.

18. Ende daerom ſal de HEERE zijne zegeningen uitſtellen, Hy zal wachten, op dat hy u genadigh zy, ende daerom ſal hy eerst in zijn recht verhoogt worden, op dat hy ſich over ulieden ontferme, de HEER zal eerst uwe bekeering afwachten, eer Hy u weder in gunst zal aennemen: want de HEERE is een Godt des gerichtes, die een ieder rechtvaerdig vergeldt nae zijne daden: (e) welgeluckſaligh zijn die alle, die hem verwachten en op zijn heil geloovig hopen.

De uitkomst heeft deze voorzegging allerduidelykst bevestigd. — De hulp van Egypte heeft geen nut gedaen, noch aen Ephraim, 2 Kon. 17: 4. noch naderhand aen Juda, Jer. 37: 5-7. Het eerſte Koningrijk is door de Asſyriers, en het andere door de Chaldeeuwen, te onder gebracht, 2 Kon. 17. 2 Chron. 36. — De oorzaek was gelegen in het verlaten van den HEER; en om die reden heeft Hy uitgeſteld om genade te bewijzen, aen Juda zeventig jaren, en aen 't grootſte deel van Israël tot op dezen dag. — Dan, met dit alles, is 'er verwachting van genade tegen het laetſte der dagen.

Hierop volgt eene bemoedigende toezegging van herſtelling, na het bedreigde oordeel, voor zulken die op den HEER *vertrouwden, vs.* 19-33.

19. Want, wanneer het volck van Israël zich zal bekeerd hebben, dan zal de HEER het zelve wederom in gunst en genade aennemen; dan ſal het weder in Zion woonen, en de voorrechten van den zuiveren Godsdienst genieten; dan zullen zy wederom te Jeruſalem hun verblijv nemen: gy Israëlieten en ſult gantſchelick niet weenen over eenige rampen, gewiſſelick dan ſal hy, die den toorn niet in eeuwigheid behoudt, u genadigh zijn op de ſtemme uwes boetvaerdigen geroeps, ſoo haeſt als hy die hooren ſal, ſal hy u antwoorden en gunſtig verhooren.

20. De Heere ſal ulieden [*wel*] broot der be-

(*e*) Pſ. 2: 12. ende 34: 9. Spr. 16: 20. Jer. 17: 7.

naeuwtheyt, ende wateren der verdruckinge geven: naedien Jerusalem zal herbouwd worden in benauwdheid der tijden, Dan. 9: 27. vergel. Neh. 9: 32, 36, 37. Hagg. 1: 6. Zach. 1: 8. maer gy zult evenwel een zeer groot voorrecht genieten, en bestendig van Leeraren voorzien worden; want uwe Leeraers en sullen niet meer als met vleugelen wechvliegen, maer uwe oogen sullen uwe Leeraers sien. God zal u bestendig getrouwe Leeraren geven; en gy zult dezelve, met lievde en blijdschap, als Gods gezanten aenschouwen.

21. Ende uwe ooren sullen met aendacht en eerbied hooren het woort [*des genen die*] als uw Herder en Leidsman, achter u is, seggende, Dit is de rechte wegh ten leven, wandelt in denselven, zy zullen u ernstig waerschouwen, als gy soudt gevaer loopen, om aftewijcken ter rechter, of ter slinckerhant.

22. Ende gy zult dan eenen innigen afkeer hebben van den afgodsdienst, gylieden sult voor onreyn houden het gouden decksel of bekleedsel uwer silveren gesneden beelden, ende het overtrecksel uwer gouden gegoten beelden, die van metael gemaekt en met goud overtogen zijn: gy sultse met verachting en verontwaerdiging wechwerpen gelijck men een maenstondigh kleet met afkeer wechsmijt, ende tot elck van dien seggen, Henen uyt, en dusdoende den afgodsdienst op het sterkste verfoejen.

23. Dan zult gy ook weder met de keur van lichamelyke zegeningen bevoorrecht worden; dan sal hy die den wasdom geevt, uwen zade, daer mede gy het lant bezaeyt hebt, regen geven, den vroegen en den spaden regen elk op zijnen tijd, ende de HEER zal u broot geven in overvloed, van des lants inkomen, ende dat selve sal niet schrael, maer vet ende smoutigh zijn: gy zult ook overvloedige weide voor uw vee hebben, zonder door eenig vyand belemmerd te worden, Uw vee sal te dien dage [*in*] een wijde landouwe weyden.

24. Ende de ossen, ende eselveulens, die het lant

lant bouwen, sullen versch, groen en suyver voeder eten: 't welcke verschuddet is met den werpschoffel, ende met den wan, om 'er het kaf uit te zuiveren: gy zult niet noodig hebben het voeder met kaf te vermengen, om het des te langer te doen strekken.

25. Ende daer sullen op allen hoogen bergh, ende op allen verhevenen heuvel beeckskens, [*ende*] watervlieten zijn, op alle verhevene plaetsen zullen overvloedige waterbeken zijn, zoo tot dorstlessching van menschen en beesten, als tot vruchtbaermaking van den grond, in den dagh der groote slachtinge en verwoesting van uwe vyanden, wanneer de torens en vyandelyke sterktens vallen sullen, en ter neder geworpen worden.

26. Ende het licht der mane sal zoo aenmerkelyk vermeerderd worden, dat het zoo helder zijn zal, als het licht der sonne, ende het licht der sonne sal sevenvoudigh zijn, zoo helder als of 'er zeven zonnen schenen; het licht van één dag zal als het licht van seven dagen zijn: ten dage als de HEERE de breucke sijnes volcks sal verbinden, ende de wonde daer mede het geslagen is, genesen, en alle de rampen herstellen zal, welke Israël ondergaen heeft.

Deze belovte kan eenigzins zien op de wederkeering uit Babel, toen de HEER de Joden door CYRUS verlost heeft; maer in vollen nadruk zal zy vervuld worden in het laetste der dagen, wanneer de HEER zijn volk eene zeer overvloedige mate van kennis en vertroosting schenken zal.

27. Ook zullen zy die op den HEER vertrouwen, in zware ongelegenheden gunstig bevrijd worden. Siet, de name des HEEREN, dat is God zelv, in het openbaer maken van zijne oneindige Volmaektheden, komt van verre, en is als het ware reeds in aentocht, om zijne vyanden te verdelgen en zijn volk te verlossen, sijn toorn brandt, ende de last of *verheffing* van zijne vuurige gramschap is swaer: sijne lippen zijn vol gramschaps, ende sijne tonge als een verteerende vyer.

28. Ende (*f*) ſijn adem is als een overloopende beke, [*die*] door alles henen breekt, en tot aen den hals der vyanden toe raeckt: om de Heydenen die mijn volk vyandig zijn, te ſchudden en in beweging te brengen, met een ſchuddinge der ydelheyt, daer hunne ondernemingen tegen mijn volk zullen verydeld worden; ende hun woelen zal zijn, als een misleydende toom in de kinnebackens der volckeren. De Vorst, die deze volken, onder zijn gebied, als door eenen toom zal leiden, zal hen misleiden; zoodat zy, in plaets van voordeel te behalen, hun eigen verderv berokkenen zullen.

29. Daer ſal dan een loffangh by ulieden zijn, gelijck in der nacht wanneer het Paeschfeeſt, ter gedachtenis der ſlagting onder de eerstgeborenen, geheyligt wort: ende blijtſchap des herten zal zijn, gelijck eenes die met pijpen en andere werktuigen van muziek wandelt, by die genen die buiten Jeruſalem woonen, en zich opmaken, om te komen tot den bergh des HEEREN, tot God den Rotzſteen en Beveiliger Iſraëls.

30. Ende de HEERE ſal den donder, die ſijne heerlicke ſtemme is, Pſ. 29: 4. doen hooren, ende de nederlatinge ſijnes arms, de openbaring van zijn onbeperkt Alvermogen, doen ſien, gepaerd gaende met geduchte blijken der grimmigheyt van zijnen toorn, ende met een vlamme des verteerenden vyers, met blixem-ſtralen, ende met eenen zwaren regen-vloet, ende met hagelſteenen.

31. Want door de ſtemme des HEEREN, door den donder van zijne Mogendheid, ſal Aſſur te morſel geſlagen worden, [*die*] met de roede ſloegh, en een werktuig in Gods hand was, om de volken te tuchtigen.

32. " Ende al waer die gegrontveſte ſtaf, die geheel onwederſtaenbaer ſcheen, doorgegaen ſal zijn,

(op

(*f*) Jeſ. 8: 8.

(op welcken de HEERE dien ftaf fal hebben doen ruften ,) [*daer*] fal eene uitnemende blijdfchap plaets hebben ; men zal daer met trommelen ende harpen zijn : want met bewegende beftrijdingen , met eenen ftrijd , die enkel zal beftaen in het bewegen van 's HEEREN Almachtige hand , fal hy tegen haer, te weten de Asfyriers, ftrijden.

33. Want Topheth, eene onreine plaets vol vuiligheden, alwaer de kinders aen Moloch werden opgeofferd, Topheth, die brand- en ftrafplaets, is van gifteren en reeds van voorige tijden bereydt en gereed gemaekt, [*ja*] hy is oock voor den Koningh van Asfyrien bereydt, hy die de hoogfte Richter is, heeft hem diepe [*ende*] wijt gemaeckt, zoodat in dezelve vele Asfyriers kunnen verdelgd worden : fijns brandftapels vyer, ende hout, is veel, de adem des HEEREN fal hem aenfteken als eenen fwevelftroom, om de Asfyriers te verteeren.

De vervulling van dit geheele ftuk, is blijkbaer te vinden in het oordeel, het welk de HEER over de Asfyriers heeft uitgeoeffend, 2 Kon. 18, 19. 2 Chron. 32. Jef. 36, 37. — God had den Asfyrier gegrondvest, zijn Rijk tot eene groote fterkte laten komen, en hem gebruikt als een ftaf, om vele volken te tuchtigen; maer, daerna werd hy hoogmoedig, en verbeeldde zich dat de God van Israël, aen de goden der Heidenen gelijk ware; de HEER maekte zich daerom op om zijn volk te redden, en den Asfyrier op eene zeer geduchte wijs te ftraffen.

HET XXXI. KAPITTEL.

IN dit Kapittel bedreigt de Propheet wederom Gods geduchte oordeelen over de Israëlieten, die hulp zochten in Egypte, vs. 1-3. Daerna beloovt hy, dat de HEER zelvs zijn volk tegen de Asfyriers befchermen zou-

de, vs. 4-9. — Het behelst hoofdzakelyk dezelvde dingen, welke Kap. 30. zijn voorgedragen.

1. Wee den genen die in Egypten om hulpe tegen de Asſyriers aftrecken, 2 Kon. 18: 21. ende ſteunen (*a*) op peerden, ende vertrouwen op wagenen, welke hun uit Egypten zullen toegezonden worden, om dat 'er vele zijn, ende op ruyters, om dat die ſeer machtigh zijn: ende en ſien ondertusſchen niet met een oog van vertrouwen op den Heyligen Iſraëls, ende en ſoecken den HEERE niet in ernſtige gebeden.

2. Gy Joden meent, dat gy hierin wijs en voorzichtig te werk gaet. Nochtans is hy, die het beſtuur voert over alles, en alleen in ſtaet is om u hulp te verleenen, oock wijs, ende hy doet het quaet komen over de zulken die Hem verlaten, ende en treckt ſijne woorden welke Hy geſproken heeft niet te rugge: maer hy ſal ſich opmaken tegen het huys der booſdoenders, ende tegen de hulpe der gener die ongerechtigheyt wercken, om dien verwachten byſtand te verydelen.

3. Want de Egyptenaers zijn zwakke menſchen, ende geen Godt, 'er is een oneindige afſtand tusſchen hunne kracht en die van den Almachtigen God, ende hare peerden zijn vleeſch, ende geen geeſt in ſterkte en vaerdigheid: ende de HEERE ſal ſijne allesvermogende hant uytſtrecken, dat de Egyptiſche helper ſtruyckelen ſal, ende die geholpen wort, ſal nedervallen, ende ſy ſullen al te ſamen te niete komen.

4. Want alſoo heeft de HEERE tot my, zijnen Propheet, in eene openbaring geſeyt, Gelijck als een leeuw, ende een jonge leeuw over ſijnen roof brult, als hy op denzelven zal aenvallen, wanneer ſchoon een volle menigte der herderen t'ſamengeroepen wort tegen hem, om hem den roov te ont-

(*a*) Pſ. 20: 8. Jer. 17: 5.

ontnemen, en verschrickt hy voor hare stemme
niet, noch en vernedert hem niet van wegen harer veelheyt: alsoo sal de HEERE der heyrscharen nederdalen, of ten strijde trekken, om te strijden voor den bergh Zions, ende voor haren heuvel, om zijn volk te verlosfen, zonder het aental en de macht van hunne vyanden eenigermate te ontzien.

5. (*b*) Gelijck vliegende vogelen kloekmoedig toeschieten, wanneer zy hunne jongen in gevaer zien: alsoo sal de HEERE der heyrscharen Jerusalem beschutten, beschuttende sal hyse oock verlossen, doorgaende om de vyanden te vernielen, sal hyse oock uythelpen.

6. Bekeert u tot [*hem*, *van*] den welcken de kinderen Israëls diepe afgeweken zijn, door afgodery en allerlei grouwelen: dusdoende zult gy den rechten weg ter behoudenis inslaen.

7. Want te (*c*) dien dage sullen de Joden de ydelheid van den afgodsdienst ondervinden, daerom zullen sy met verachting verwerpen een yeder sijn silvere afgoden, ende sijn gouden afgoden, welcke u uwe handen [*ter*] sonde gemaeckt hadden.

8. " Ende Assur sal vallen door het sweert, niet eens mans, ende het sweert, niet eens menschen, maer de onmiddelyke werking van Gods straffend Alvermogen, sal hem verteeren: ende hy sal voor het sweert van Gods geduchte oordeelen vlieden; ende sijne jongelingen sullen versmelten, zijne krijgsknechten in groote menigte verslagen worden.

9. Ende (*d*) hy sal van vreese doorgaen [*nae*] sijnen rotzsteen, naer de vestingen in zijn eigen land, ende sijne Vorsten sullen voor de baniere verschricken, welke God zelvs ter verlosfing van zijn volk zal oprichten. Dit zal, hoe wonderlyk ook in onze oogen, onfeilbaer zeker geschieden: want, alzoo spreeckt de HEERE, die tot Zion vyer, ende

(*b*) Deut. 32: 11. (*c*) Jes. 2: 20. (*d*) 2 Kon. 19: 36, 37.

te Jerusalem eenen oven heeft: die te Jerusalem, in den Tempel en op den Altaer, zijne vuur- en haerdstede heeft, en daerom voor dezelve wel waken en zorgen zal.

Deze Prophecy is blijkbaer vervuld, in de belegering van Jerusalem door de Assyriers; toen de hulp welke men uit Egypte verwachtte ydel werd bevonden, en de HEER zelvs eene wonderdadige verlossing heeft te wege gebracht, 2 Kon. 18, 19.

HET XXXII. KAPITTEL.

Wy ontmoeten hier eene belovte, omtrent eenen zeer lovwaerdigen Koning, die over Gods volk in gerechtigheid heerschen zoude, vs. 1-8. Wijders wordt een zeer geducht oordeel voorspeld, vs. 9-14. Daerop volgt eene zeer bemoedigende toezegging van uitnemende zegeningen, vs. 15-20.

DE groote vraeg van welke ongemeen veel afhangt, is deze: wie de Koning zy van welke vs. 1. gesproken wordt, sommigen denken aen HISKIAS, sommigen aen den MESSIAS. — Laten wy vooraf den letterlyken zin ophelderen, wanneer wy over dit stuk beter zullen kunnen oordeelen.

1. Siet een gebiedend en lovwaerdig (*a*) Koningh sal regeeren in gerechtigheyt, volgens de regelen van billykheid: ende zelvs de Vorsten, Staetsdienaers en Hovelingen van dien Koning, sullen heerschen nae recht.

2. Ende [*die*] uitmuntende man sal zijn, als een verberginge tegen het woeden van den geweldigsten stormwint, ende een schuylplaetse tegen den vloet van alles overstroomende plasregenen: de onderdanen zul-

(*a*) Ps. 45: 7. Zach. 9: 9

zullen, onder het bestuur en de bescherming van dezen Koning, tegen de aenvallen van geduchte vyanden, even zoo veilig zijn als de dieren, wanneer zy zich, tegen de woede van stormwinden, plasregens, en vreeslyke onweders, in eene schuilplaets verbergen. Die Koning zal zijn, als waterbeken in een dorre plaetse, hy zal alle vervallene zaken herstellen, en zijne onderdanen in alle ongelegenheden vertroosting toebrengen, op soortgelijk een wijs als een dor land, het welk door droogte verzengd is, door waterbeken verkwikt en in de voorige vruchtbaerheid hersteld wordt; hy zal zijn als de schaduwe eenes swaren rotzsteens in een dorstigh lant, gelijk de schaduw van zulk een rotssteen, in eene verzengde landstreek, eene aengename verkoeling aenbrengt, zoo zal hy ook zijne onderdanen, in alle ongelegenheden, met raed en hulp bystaen.

3. Ende de (*b*) oogen der gener die met een geloovig vertrouwen op God sien, en sullen niet te rugge sien of *donker worden*, dat vertrouwen zal wel gegrond en bestendig wezen, ende de ooren der gener die naer Gods woord en vermaningen hooren, sullen eerbiedig opmercken.

4. Ende het herte der onbedachtsamen, die een verkeerd en voorbarig oordeel geveld hebben over de wegen der Voorzienigheid, sal de wetenschap verstaen, en betamelyk denken over des HEEREN handelingen: ende de tonge der stamelenden, die twijffelachtig over Gods wegen redeneerden, sal veerdigh en vrymoedig zijn, om bescheydentlick te spreken.

5. De personen en zaken, die zich onder valsche gedaenten vertoond hebben, zullen met derzelver eigene namen benoemd worden. De godloze dwaes, die snoode gevoelens koestert omtrent God, zijne Voorzienigheid en dienst, zal alle zijne achting verliezen, en sal niet meer genoemt worden miltdadigh of edelmoedig:

(*b*) Jes. 29: 18. ende 30: 21.

ende de gierige en fal niet [*meer*] milde geheeten worden.

6. Want een godvergeten dwaes fpreeckt, of *zal fpreken* dwaefheyt, ende fijn herte doet of *zal doen* ongerechtigheyt, hy zal geduurig grouwzame ontwerpen by zich zelven fmeden, om huychelerye te plegen, en onder den fchijn van godsvrucht allerlei boosheid te bedrijven, ende om dwalinge te fpreken tegen den HEERE, om de ziele des hongerigen ledigh te laten, ende den dorftigen dranck te doen ontbreken: om zich langs onbetamelyke wegen te verrijken.

7. Ende eens gierigaerts gantfche gereetfchap, de geheele toeftel der middelen van welke hy zich bedient om anderen te misleiden, is quact: hy beraetflaegt fchendelicke verdichtfelen, om de elendige te bederven met valfche redenen, ende het recht, als de arme fpreeckt, of, *en dat wanneer de zachtmoedige het recht fpreekt*, en de wegen der Godlyke Voorzienigheid verdeedigt.

8. Maer een miltdadige beraetflaegt miltdadigheden, een edelmoedige is altoos bedacht om edelmoedig te handelen, ende ftaet op of ftaet voor de miltdadigheden in de bresfe.

Vs. 9-14. wordt een zeer geducht oordeel bedreigd.

9. Staet op, gy geruste wijven, die lui en zorgeloos nederzittet, hoort mijn ftemme: gy dochters die foo feker en voor geen kwaed beducht zijt, neemt mijne redenen ter oore,

10. [*Veel*] dagen over 't jaer fult gy beroert en droevig zijn, gy [*dochters*] die foo feker zijt: want de wijn-oogft fal uyt zijn, daer en fal geen infamelinge van druiven komen.

11. Beevet gy gerufte [*wijven*], weeft beroert [*dochters*] die foo feker zijt: treckt u zelven de fierlyke klee-

kleederen uyt, ende ontbloot u van allen opschik, ende gordet [*facken*] om uwe lendenen, tot een teeken van droevheid en verootmoediging.

12. Men sal rouwklagen over de borsten, de bronnen van 's lands welvaerd, die anders de ingezetenen overvloedig voedsel verschaffen: te weten, over den beklaeglyken toestand van de anderszins zoo gewenschte ackers, en over de akelige gedaente, welke de voorheen zoo vruchtbare wijnstocken vertoonen zullen.

13. Op het lant mijnes volcks, het welk in voorige tijden zoo beroemd was door de ongemeene vruchtbaerheid, sal de doorn [*ende*] de distel opgaen: ja op alle vreugdehuysen en prachtige buitenverblijven, zelvs [*in*] Jerusalem, de thans zoo vrolickhuppelende stadt, zullen doorns en distels groejen.

14. Want het paleys van den Tempel, sal verlaten en vernield zijn, het gewoel der stadt Jerusalem sal ophouden: Ophel eene verhevene plaets binnen Jerusalem, op den Oosterheuvel van Sion, 2 Chron. 27: 3. Neh. 3: 26, 27. ende de wachttorens op het Koninglyk Paleis, sullen geheel verwoest worden, en tot spelonken zijn, tot in der eeuwigheyt, een vreugde der wout-eselen, een weyde der kudden.

Hierop volgt eene zeer bemoedigende toezegging van uitnemende zegeningen, vs. 15-20.

15. Tot dat over ons in eene zeer ruime mate (*c*) uytgegoten worde de Geest met deszelvs gaven, uyt der hoogte: dan sal de voorheen onvruchtbare (*d*) woestijne der Heidenen, tot een vruchtbaer velt worden, ende het vruchtbaer velt der Joden sal voor een wout geacht worden.

(*c*) Joël 2: 28. Joh. 7: 37, 38. Hand. 2: 17, 18. (*d*) Jes. 29: 17.

16. Ende het recht, de deugd en Godsvrucht, ſal in de woeſtijne woonen, en onder de Heidenen eenen beſtendigen zetel oprichten, ende de gerechtigheyt ſal op het voorheen woeste, maer als dan vruchtbaer velt der Heidenen verblijven.

17. Ende het werck of vrucht der gerechtigheyt van den MESSIAS, door het geloov aengenomen, ſal vrede en voorſpoed zijn: ende de werckinge der gemelde gerechtigheyt, ſal zijn geruſtigheyt ende ſekerheyt tot in eeuwigheyt.

18. Ende mijn volck ſal in (*e*) eene woonplaetſe des vredes woonen, ende in welverſekerde wooningen, ende in ſtille geruſte plaetſen, zonder van iemand verdrukt of vervolgd te worden.

19. Maer de vyanden van mijn volk zal ik richten: want het ſal hagelen daer men afgaet in 't wout eenes zeer talrijken volks, ende de vermaerde ſtadt zal diep vernederd, zy ſal leege worden in de leegte.

20. Welgeluckſaligh zijt gylieden, die aen alle wateren zaeyt: gy die den voet des oſſes ende des eſels [*derwaerts*] henen ſendet, om de aerde te beploegen, en tot het ontvangen van het zaed bekwaem te maken.

Dit zy genoeg, omtrent de letter: laten wy nu den Prophetiſchen zin wat nader onderzoeken.

I. Ten aenzien van eenen zeer lovwaerdigen Koning wordt vs. 1-8. voorſpeld, dat hy recht en gerechtigheid zou uitoeffenen, dat zijne Staetsdienaers treffelyke mannen zijn zouden, dat hy zijne onderdanen tegen alle vyanden beveiligen zoude, dat 'er veel godvruchtigen in zijn Rijk wezen zouden, dat de zulken zelvs, die voorbarig geoordeeld hadden over de wegen der Voorzienigheid, tot betere gedachten komen zouden, en eindelyk,

(*e*) Jer. 33: 16.

lyk, dat de perfonen en zaken, welke zich, onder eene valfche gedaente vertoond hadden, nu met derzelver eigene namen zouden benoemd worden.

Wie is nu die Koning, van welke alle die dingen getuigd worden? — Wy voor ons kunnen, na een onpartijdig onderzoek van zaken, niet anders zien, of hier wordt Koning HISKIAS bedoeld, die godvruchtige Vorst, die zulk eene gezegende Hervorming onder de Joden heeft ingevoerd. Onze bewijzen zijn de volgende:

A. Omdat alle de byzonderheden, in den eigenlyken nadruk, van HISKIAS kunnen verklaerd worden. — Niets is 'er bekender, dan dat deze *Koning in gerechtigheid geregeerd hebbe*; zijn beftuur was allerlovwaerdigst, gelijk uit de gewijde gefchiedenis, ten overvloede bekend is 2 Chron. 29: 2. — Ook *heerscaten zijne Vorften nae recht.* Zijne Hovelingen en Amptenaers waren mannen van beproevde braevheid. Hy weerde SEBNA, den voornaemften Hoveling van ACHAZ zijnen Vader, van het Hovmeefterfchap, en ftelde den braven ELIAKIM in zijne plaets Jef. 22: 15. Ook vinden wy uitdrukkelyke melding van zijne lovwaerdige Vorften, met welke hy raedpleegde 2 Chron. 31, 32. — HISKIAS is zijnen onderdanen geweest, *als eene verberging tegen den wind, eene fchuilplaets tegen den vloed* vs. 2ª. niet alleen voor zoo ver hy de Godvruchtigen, die, ten tijde van zijnen Vader ACHAZ, fchroomelyk verdrukt werden, tegen alle vervolging, maer ook voor zoo ver hy, door zijn geloovig vertrouwen en ernftige gebeden, zijn volk tegen de woede van den Asfyrier, beveiligd heeft. Hy is zijnen onderdanen geweest, *als waterbeeken in eene dorre plaetfe, als de fchaduw van eenen zwaren rotsfteen in een dorstig land*; voor zoo ver hy het volk, het welk onder de regeering van ACHAZ, geweldig mishandeld en verarmd is, eene zeer aenmerkelyke verkwikking heeft aengebracht. — Onder zijn beftuur, is het geloovsvertrouwen der Godvruchtigen gefterkt vs. 3, vooral na het wonderdadig oordeel, het welk over den As-

ſyrier is uitgeoeffend, en de voorige bedenkingen van het ongeloov heeft wechgenomen. — By den optocht van den Asſyrier, waren 'er velen onder de Joden, die onbedachtzaem oordeelden over de wegen der Voorzienigheid; maer, nadat God zijne heerlykheid in het verſlaen van den Asſyrier geopenbaerd had, zijn zy tot betere gedachten gekomen, gelijk vs. 4. voorſpeld is. — Na de gemelde verlosſing werden de huichelaers openbaer, volgens vs. 5-8. en HISKIAS droeg zorg, om niemand tot waerdigheden en eerambten te verheffen, dan welker oprechte Godsvrucht genoegzaem gebleken was. In het begin zijner regeering, bleven eenige ondeugende lieden in de waerdigheden, tot welke zy door ACHAZ verheven waren; maer naderhand, vooral na die merkwaerdige ſlagting onder de Asſyriers, heeft HISKIAS alle die deugnieten afgezet, en waerdige mannen in hunne plaetſen geſteld.

Van dezen Koning en zijne lovwaerdige regeering, ſpreekt de Propheet in den toekomſtigen tijd, *ziet, een Koning* ZAL *regeeren in gerechtigheid:* want deze Prophecy is uitgebracht in de eerſte jaren van HISKIAS, toen zijn Rijk nog niet vast bevestigd, en hy nog omringd was van ondeugende Hovelingen en Raedslieden, die reeds ten tijde van ACHAZ in het bewind geweest waren.

B. Ons tweede bewijs, ten betooge dat Koning HISKIAS hier bedoeld worde, ontleenen wy uit den zamenhang, met het voorgaende en volgende. — In het onmiddelyk voorgaende XXXIſte Kapittel, is blijkbaer geſproken, van Gods geduchte oordeel over de Asſyriers. — In het gene, op de beſchrijving van dezen Koning, onmiddelyk volgt vs. 9-14. vinden wy eene afteekening van de onheilen, welke den Joden, eerst door de Asſyriers, en naderhand door de Chaldeers, overkomen zouden.

Uit dit alles beſluiten wy, dat HISKIAS de hier bedoelde Koning zy. — Ondertusſchen zouden wy

den

den MESSIAS niet geheel willen uitfluiten; men kan dezen Koning befchouwen, als een voorbeeld van dien gezegenden Perfoon, die aen 's Vaders rechtehand verhoogd zijnde, zijne onderdanen by uitnemendheid regeeren zoude in gerechtigheid enz. tot welken JESAIAS tevens, door den Prophetifchen Geest, is opgeleid.

II. Maer welk een oordeel wordt vs. 9-14. bedoeld? — Wy vinden hier eene tweederlei of herhaelde aenfpraek, aen de *geruste wijven* vs. 9, en vs. 11. Er fchijnt derhalven een tweederlei oordeel bedoeld te worden.

Wie zijn de *geruste wijven?* — De benaming van *wijven* wordt hier zinbeeldig genomen, voor volksgenootfchappen. Deze worden meermalen *wijven* en *dochters* genaemd Pf. 97: 8. Ezech. 16: 41. Tusfchen de *wijven* en *dochters*, zou men dit onderfcheid maken kunnen, dat door de eerfte, grootere, en door de tweede, kleinere fteden bedoeld worden. — De *geruste wijven* en *dochters*, zijn dan de inwooners van het Joodfche land, die, toen de Asfyriers zich tot den aenval, volgens Gods bedreiging, gereed maekten, zorgeloos bleven zitten vergel. Kap. 22: 12. — Deze worden opgewekt, om uit hunne zorgloosheid te ontwaken, en de Godlyke bedreiging in acht te nemen.

Er wordt een tweederlei oordeel bedreigd.

A. Van fchaersheid en hongersnood vs. 9, 10. — Dit is vervuld, by den inval van SANHERIB in het Joodfche land; die op de akkeren en in de wijngaerden, zulk eene verwoesting aenrichtte, dat de vruchten, langer dan een jaer, en misfchien twee jaren, ontbraken.

B. Vs. 11-14. wordt eene geheele verwoesting van Stad en Tempel bedreigd. Het geheele land, en zelvs de plaets, daer Jerufalem en de Tempel geftaen had, zou tot een weide der kudden worden, *tot in der eeuwigheid*, dat is eenen langen tijd. Die tijd wordt nader bepaeld, *tot dat over ons uitgegoten worde, de Geest uit de hoogte* vs. 15. — Maer welk eene verwoesting van

Stad en Tempel wordt nu hier bedoeld, die door de Chaldeeuwen, of die door de Romeinen? — Op de eerste kan, onzes erachtens, niet worden gezien, omdat de tijd, geduurende welken Stad en Tempel woest zou leggen, bepaeld wordt, tot de uitstorting van den Heiligen Geest. Maer Jerusalem en de Tempel, welke de Chaldeers verwoestten, waren reeds meer dan vier Eeuwen herbouwd, eer de Heilige Geest werd uitgestort. — Het is waer, sommigen verklaren de uitstorting van den Heiligen Geest eenvouwig, van de bekeering der Joden, by de slaking der Babylonische gevangenis, voor zoo ver zy toen den afgodsdienst geheel verlaten hebben. Dan dit schijnt ons, aen den nadruk der spreekwijzen, geenszins te beantwoorden; te minder omdat 'er wordt bygevoegd, dat *de woestijne tot een vruchtbaer veld worden zou*, het gene zekerlyk ziet op de bekeering der Heidenen, en op den tijd der verlossing van de Joden uit de Babylonische gevangenis niet kan worden toegepast. — Wy denken daerom aen de verwoesting van Stad en Tempel door de Romeinen.

III. Met dit begrip laet zich de volgende toezegging vs 15 20. zeer wel overeen brengen. — Jerusalem, zoo als het door de Romeinen verwoest is, zal in het laetst der dagen herbouwd worden, wanneer de HEER eenen Geest van bekeering, onder de tot dus ver hardnekkige Joden, zal hebben uitgezonden. Als dan ook zal de *woestijne tot een vruchtbaer veld worden*, wanneer de volheid der Heidenen zal ingaen, vs. 15. Dan zal 'er *recht en gerechtigheid woonen*, zoo wel onder de Heidenen als onder de Joden, en Gods volk zal een veilig verblijv hebben in het land hunner vaderen, vs. 16-18. De bedreiging vs. 19. schijnt op den val van het geestelyk Babel te zien, en de inhoud van vs. 20. op de menigte der Leeraren, in het laetst der dagen, en den gelukkigen uitslag in het beploegen van den akker der Kerke, door de prediking van het Euangelie.

Eene zwarigheid is 'er maer overig, dat het *vrucht-*

baer veld voor een woud zou geacht worden vs. 15, het welk, volgens de gemelde opvatting, van het ongeloov der Joden niet kan verklaerd worden. Deze zwarigheid erken ik openhartig niet te kunnen oplossen.

HET XXXIII. KAPITTEL.

Vs. 1-9. wordt de groote ellende beschreven, in welke het Joodsche volk, door eenen machtigen vyand, zou gedompeld worden; daerna wordt de verlossing beloovd vs. 10-12. eindelyk worden de gevolgen van die verlossing aengewezen vs. 13-24.

1. WEe u gy verwoester, die gy alles, wat u voorkomt, *verwoest*, roovt en plundert, en tot nog toe zelvs niet verwoest en zijt, ende gy die trouwloosliick, tegen alle wetten van recht en billykheid handelt, niets ontziende, om maer uwe heerschzucht te verzadigen, daer men niet trouwloosliick tegen u gehandelt en heeft: eindelyk zult gy eens, volgens de wet der wedervergelding, gestraft worden; als gy het verwoesten sult volbracht hebben, sult gy verwoest worden; als gy het trouwloosliick handelen sult voleyndt hebben, sal men trouwloosliick tegen u handelen.

Wie is hier de *verwoester*? Sommigen denken aen den Syrischen geweldenaer ANTIOCHUS EPIPHANES. Andere aen den Babylonier. — Maer wy kunnen dien verwoester, veel nader by de tijden van JESAIAS vinden, in den persoon van den Assyrischen Koning SANHERIB. Ook laten zich alle de byzonderheden dezer Godspraek, op dien Vorst, eigenaertig en nadrukkelyk toepassen. — Alleenlyk zou men kunnen denken, hoe kan SANHERIB ge-

zegd worden *trouwlooslyk* gehandeld te hebben, daer HISKIAS hem in tegendeel ontrouw geworden was, en de schatplichtigheid geweigerd had? Wy antwoorden, dat ACHAS, maer niet HISKIAS, zich aen den Assyrischen Koning onderworpen had. Naderhand werd HISKIAS gedwongen de schatting te betalen, welke hem door SANHERIB werd opgelegd 2 Kon. 18: 14. Maer toen handelde de Assyrier trouwlooslyk, in den sterksten nadruk; wanneer hy, niet tegenstaende dit alles, verraderlyk viel in het land van Juda 2 Kon. 18: 17—

2. Gy verwoester zult ons volk wel geweldig benauwen, maer als dan zullen de oprechten ootmoedig roepen, tot den God van hunne vaderen. HEERE, zullen zy zeggen, weest ons genadigh, wy hebben op u en uwen bystand geloovig gewacht: ondersteun onze krijgslieden; weest hare arm alle morgen, den eenen dag voor, en den anderen na. Zijt Gy daerenboven, ook daer toe onse behoudenisse ter tijt der benaeuwtheyt.

3. Gy zult ons eens op eene zeer luisterrijke wijs uitredden. Van het geluyt des rumoers en des gekerms, het welk de verslagene Assyriers maken zullen, sullen de volckeren, die hun hulpbenden leveren, verschrikt wechvlieden: van uwe verhooginge, door het openbaer maken van uwe macht, sullen de Heydenen verstroyt worden.

4. Dan sal ulieder buyt, gy verwoestende Assyriers, welken gy, door het berooven van veelerlei volken, hebt zamen geschraept, versamelt worden, door ons volk, wanneer gy wanhopig zult zijn wechgevloden, gelijck de kevers versamelt worden, liever *gelijk de kevers* het geroovde koorn *verzamelen*: men sal zich over den buit grootelyks verblijden, en daer in gins en weer huppelen gelijck de sprinckhanen gins en weer huppelen, wanneer zy de vruchten der aerde verslinden.

5. De HEERE is verheven, of *zal verheven worden*, Hy zal zijne macht by uitnemendheid openbaer maken, in het wonderdadig verslaen van het leger der Assyriers; want hy woont [*in*] der hoogte: Hy is oneindig verheven, boven

ven de machtigsten der stervelingen: hy heeft Zion vervult of *zal Zion vervullen* met gerichte ende gerechtigheyt, voor zoo ver Hy HISKIAS bestieren zal, om eene gezegende hervorming in te voeren, zoo in het burgerlyk bestuur, als in den Godsdienst.

6. Ende het sal geschieden, dat de vastigheyt uwer tijden o Koning HISKIAS, de bestendigheid uwes Koningrijks, en de stercke van [*uwe*] behoudenissen, de langduurige voorspoed van uwe regeering, sal gelegen zijn, in uwe wijsheyt ende kennisse: de vreese des HEEREN sal sijne schat en de zuivere Godsvrucht hem, boven alles, dierbaer zijn.

7. Siet, hare allersterckste of *herauten* roepen daer buyten, Rabsake en andere gezanten van den Assyrischen Koning eischen de Stad Jerusalem op, onder de schroomelykste bedreigingen, de boden des vredes, die gezonden waren, om met de Assyriers te handelen, en door welke wy aengename berichten verwachtten, weenen bitterlick, over de trotsche vorderingen van Sanherib.

8. Het gansche land is in eenen deerlyken toestand. De openbare en wel gebaende wegen zijn verwoest, die door de paden gaet houdt op en *rust*, de wegen zijn, door de plunderzucht der Assyrische soldaten, zoo onveilig, dat 'er zich niemand op begeven durve. Koning SANHERIB handeld even zoo trouwloos als geweldig: want hy vernietigt het verbont, en schoon hy de schatting van HISKIAS ontvangen heeft, doet hy evenwel eenen vyandigen inval in het land; hy veracht de sterke steden, en neemt dezelve in, zonder veel moeite; hy en acht geenen mensche, hy ontziet niemand, van wat rang, jaren, of kunne hy ook wezen moge.

9. Het lant treurt, het queelt, daer het door de roovzuchtige Assyriers is afgeloopen, zelvs de Libanon schaemt sich, hy verwelckert, door de menigte van boomen, welke SANHERIB heeft laten afhouwen: Saron, die schoone en vruchtbare vallei, is geworden als een woestijne; so Basan als Carmel, daer grazige weiden

plegen te wezen, zijn gefchuddet, en zoo naekt en bloot, als een boom van welken de bladen zijn afgefchud.

Dit alles is blijkbaer vervuld, by den inval der Asfyriers in het Joodfche land, en by de belegering van Jerufalem 2 Kon. 18, 19. 2 Chron. 32.

10. Nu de nood en de benauwdheid van mijn volk op het hoogst gekomen is, *nu* fal ick opftaen, feyt de HEERE en my gereed maken, om het te verlosfen, uit de hand van dien geweldigen verwoester, nu fal ick verhoogt worden en mijne macht openbaer maken, nu fal ick verheven worden, en elk zal, over de proeven van mijn onbeperkt Alvermogen, in verwondering zijn opgetogen.

11. Uw voornemen, trotfche Asfyriers, om Jerufalem te bemachtigen, zal verydeld worden. Gylieden gaet met ftroo fwanger, gy fult ftoppelen baren, het zal ulieden gaen, als eenen landman, die in plaets van granen, kaf en ftoppelen inzamelt, uw geeft, uwe opgeblazenheid en gramfchap tegen mijn volk, fal u [*als*] vyer verflinden, en de oorzaek zijn van uwen fchroomelyken ondergang.

12. Ende de volckeren, die tegen Jerufalem zijn opgetogen, fullen zijn [*als*] de verbrandingen des kalcks: zy zullen geheel verbrijzeld worden, even als kalkfteenen in den oven, [*als*] afgehouwene doornen fullen fy met den vyere van mijne gramfchap verbrandt worden.

Dit is duidelyk vervuld, in die wonderdadige flagting, welke de HEER, in het leger der Asfyriers heeft aengericht.

13. Hoort gylieden die verre zijt, wat ick door mijn Alvermogen gedaen hebbe, in het vernielen van het leger der Asfyriers: ende gylieden die naeby zijt, bekent mijne macht, welke ik, in deze wonderdadige verlosfing van mijn volk, zoo blijkbaer betoond heb. Het gerucht van deze zonderlinge gebeurtenis zal zich allerwegen wijd en zijd verfpreiden.

14. De fondaren te Zion, de ongeloovige burgers van Zion, die mijnen byftand wantrouwden, zijn verfchrocken

ken, beevinge heeft de huychelaren aengegrepen, die onbedachtzaem oordeelden, over de wegen van mijne Voorzienigheid, als of Ik al te geftreng handelde, met het Joodfche volk: [*fy* waren gewoon te *feggen*,] zonder mijne goedheid en beloften in aenmerking te nemen, Wie is 'er onder ons die by God, die zich als een verteerende vyer gedraegt, woonen kan? wie is 'er onder ons die by zulk eenen eeuwigen gloet woonen kan?

15. De zoodanige ondertusfchen, die My in waerheid vreest, zal by My woonen, en zich gerust op my verlaten kunnen. (*a*) Die in gerechtigheden wandelt, zich rechtvaerdig gedraegt omtrent zijnen naesten, ende die billickheden of oprechtelyk, naer de meening van zijn hart, de waerheid fpreeckt: die het gewin en de voordeelen der onderdruckingen verwerpt, die fijne handen uytfchuddet, datfe geen gefchencken en behouden, om hem tot het kwaed te vervoeren, die fijne oore ftopt, dat hy geen raedflagen tot bloetfchulden en hoore, ende fijne oogen toefluyt, dat hy het quade niet met goedkeuring en toeftemming aen en fie:

16. Die fal in de hoogten woonen, die zal, hoe de vyanden ook woeden mogen, altoos veilig zijn, de fterckten der fteenrotzen fullen fijn hoogh vertreck zijn, zoodat hy voor geen gevaer te vreezen hebbe: fijn broot wort hem gegeven, fijne wateren zijn gewis, hy zal nimmer gebrek aen fpijs en drank hebben.

17. Uwe oogen fullen, na het verflaen van den Asfyrier, den Koningh Hiskias fien zegepralen, in fijne fchoonheyt en Vorstelyke kleederen: fy fullen een verre gelegen lant fien, gy zult niet langer, gelijk ten tijde der belegering, binnen Jerufalem befloten blijven, maer vry en onbefchroomd, naer verre landen kunnen heen reizen.

Anders zou men, door *den Koning*, den HEER zelven verftaen kunnen. Dezen zouden *de oogen* der Joden, *zien in zijne fchoonheid*, zoo als Hy zich zou verheerlykt hebben, in het

(*a*) Pf. 15: 2. ende 24: 3.

verdelgen der Asſyriers. — *Zy zullen een ver gelegen land zien*, zou kunnen te kennen geven, dat de grenspalen van het Joodſche land, onder de godvruchtige en voorſpoedige regeering van HISKIAS, aenmerkelyk zouden worden uitgebreid.

18. Uw herte ſal de verſchrickinge en de benauwdheden, in welke gy voorheen verkeerd hebt, met vermaek, onder eene dankbare nagedachtenis van uwe merkwaerdige verlosſing, overdencken, [*ſeggende*,] Waer is de ſchrijver die de ſoldaten opteekende? waer is de betaelsheere of *weger*, die de ſchattingen by het gewicht inzamelde? waer is hy die de torens telt, en ziet, waer en hoe hy best de vestingen zou kunnen overweldigen? De vyanden zullen alle eensklaps gevloden zijn.

19. Gy en ſult niet [*meer*] dat ſtuere en wreede volck van Asſyrien, binnen uwe landpalen ſien, het volck dat ſoo diep hol en lispende van ſprake is, dat men 't niet hooren en kan, van belacchelicke of *ſtamelende* tonge, 't welck men niet verſtaen en kan.

20. Schouwt Zion aen, de ſtadt onſer byeenkomſten, alwaer het ganſche volk op de hooge Feesten vergadert; en verwondert u, over de uitnemende voorrechten van onze hoofdſtad: uwe oogen ſullen Jeruſalem, dat zoo zeer door de Asſyriers benauwd was, ſien, een geruſte woonplaetſe, alwaer men voor geen kwaed te vreezen heeft; als (*b*) een onwankelbare tente die niet door ſtorm of onweders ter neder geworpen ſal worden, welckes pinnen aen welke de behangſels der tente plegen vastgemaekt te worden, en die in den grond geſlagen werden, in der eeuwigheyt niet en ſullen uytgetogen worden, ende welckes zeelen, die de gemelde behangſels ophouden, geene en ſullen verſcheurt worden.

21. Maer de HEERE ſal aldaer by ons heerlick zijn, en zijne gunstige tegenwoordigheid, binnen Jeruſalem, blijkbaer betoonen, het ſal zijn als een plaetſe van rivieren,

(*b*) Pſ. 46: 6. ende 125: 1, 2.

ren, van wijde ſtroomen omgeven, en derhalven voor den vyand ontoegangelyk: geen roeyſchuyte ſal daer door varen, noch geen treflick ſchip, geen vyandelyk Schip, ten oorloge toegerust, het zy dat het door roeijers, het zy dat het door den wind, wordt voortgedreven, ſal daer over varen. Met één woord wil het zeggen: Jeruſalem zal, door de Godlyke beveiliging, voor geene vyandelyke aenvallen, hoe ook genaemd, te vreezen hebben.

22. Want de HEERE is onſe Richter en Verlosſer, Hy zal dezelvde macht, ten onzen behoeve uitoeffenen, als Hy wel eer ten tijde der Richteren gedaen heeft, de HEERE is onſe Wetgever, aen welken wy alleen gehoorzaemheid te bewijzen hebben: de HEERE is onſe Koningh., aen welken wy alleen hulde verſchuldigd zijn, hy ſal ons behouden, en zorg dragen, dat wy niet aen vreemde heeren onderworpen worden.

23. Uwe touwen, o Asſyriers! zijn ſlap geworden, ſy en ſullen haren maſtboom niet kunnen recht ſtijf houden, ſy en ſullen het zeyl niet uytſpannen: dan ſal de roof eenes overvloedigen buyts, welken men in uwe verlaten legerplaets zal vinden, uytgedeylt worden, [*ſelfs*] ſullen de lamme, de anderszins zwakſte lieden, den roof rooven.

Het eerſte zinneprent is ontleend van eene tent, in welker midden een boom was, als een mast, die de zuilen of gordijnen droeg. Het ſlap worden der touwen, welke den gemelden mast recht hielden, deed de tent te veel neigen. Hier wordt derhalven het onvermogen der Asſyriers geteekend, om zich zelven in hunnen geduchten ſtaet te handhaven.

24. Ende geen inwoonder van Jeruſalem ſal ſeggen, Ick ben ſieck, en door het beleg der Asſyriers verzwakt: [*want*] het volck dat daer inne woont, ſal vergevinge van ongerechtigheyt hebben, zy zullen, op de verootmoediging van Koning HISKIAS, en de bekeering van het volk, van de ſtraffen bevrijd worden, welke zy, door hun voorig wangedrag, verdiend hadden.

De belovte vs. 20-24. is, in den voorſpoedigen ſtaet van

Jerusalem onder de regeering van den vroomen HISKIAS, nadat de Assyriers wonderdadig geslagen waren, duidelyk vervuld. — Dan wy vinden hier, onzes erachtens, tevens eene Prophetische beschrijving van den geestelyken voorspoed der Euangelie-Kerk, onder de dagen van het Nieuwe Testament. — Sion en Jerusalem, zijn zinbeelden van de Euangelie-Kerk; ook kan de gansche Kerk by eene tente vergeleken worden, welke onwankelbaer gevestigd is, op de belovten en de bescherming van den verheerlykten Middelaer, daerom genaemd een onbeweeglyk Koningrijk, Hebr. 12: 28. Alle pogingen der vyanden om dit Koningrijk te overweldigen, zijn vruchteloos, Matth. 16: 18. — CHRISTUS is alleen de Richter, Koning, en Wetgever. — De pogingen der Heidenen, om den voortgang van CHRISTUS Koningrijk te stuiten, zijn blijkbaer verydeld; zelvs heeft de Kerk den roov der Heidenen gedeeld. — En onder den Euangeliedag, is de belovte van vergeving der ongerechtigheid in nadruk vervuld.

HET XXXIV. KAPITTEL.

Wy ontmoeten hier twee voorzeggingen. De eerste betreft een volk, het welk onder den naem van Heidenen voorkomt, vs. 1-4. De tweede is betrekkelyk tot de Edomieten, vs. 5-17.

IN de eerste voorzegging, worden alle volken en natien tot getuigen geroepen, om de geduchte oordeelen te aenschouwen, welke de HEER over *alle Heidenen* zoude uitoeffenen. — Maer wie zijn *alle de Heidenen*, vs. 2. ? onzes erachtens de Assyriers, die met een talrijk leger, onder SANHERIB, tegen Jerusalem waren opgetogen. Deze kunnen voegzaem *alle de Heidenen* genaemd worden; omdat 'er in het Assyrische leger hulpbenden waren uit alle volken, welke SANHERIB zich onderworpen had, vergel.

2 Kon.

2 Kon. 18: 24. — Hier wordt derhalven als in een kort begrip zamengetrokken, al het gene de Propheet te vooren, omtrent de wonderdadige nederlage der Asſyriers, in het breede had voorgeſteld.

1. Naedert gy Heydenen, om te hooren, ende gy volckeren luyſtert toe: de aerde hoore, ende hare volheyt; de werelt, ende alles wat daer uyt voortkomt. God zal zijne eer handhaven, tegen de lasteringen van SANHERIB en zijne afgevaerdigden; Hy zal voor het oog der geheele waereld openbaer maken, dat Hy zich niet laet beſpotten.

2. Want de verbolgenheyt des HEEREN is over alle de Heydenen, die aen den Asſyriſchen Koning onderworpen zijn; ende grimmigheyt over al haer talrijk heyr, met het welk zy Jeruſalem belegeren zullen: hy die hooger is dan alle de hoogen, heeftſe verbannen, hy heeftſe ter verſchrikkelyke ſlachtinge overgegeven.

3. Ende hare verſlagene ſullen wechgeworpen worden, ende van hare doode lichamen ſal hare ſtanck opgaen, eer men de lijken der verſlagenen, wegens gebrek aen tijd en volk, zal kunnen uit den weg ruimen: ende de bergen ſullen ſmelten van haren bloede, het bloed van 185000 verſlagene Asſyriers, zal door het medevoeren der aerde de bergen verminderen, gelijk anders plaets heeft by geweldige plasregenen.

4. Ende al het heyr der hemelen ſal (*a*) uytteeren, ende de hemelen ſullen toegerolt worden, gelijck een boeck: ende al haer heyr ſal afvallen, gelijck een bladt van den wijnſtock afvalt, ende gelijck [*een vijge*] afvalt van den vijgeboom.

De zinbeeldige teekening vs. 4. geevt te kennen, dat de nederlaeg der Asſyriers met zulke verſchrikkelyke omſtandigheden zou vergezeld wezen, dat de hemel zelvs tegen hen ſtreed, en het ſcheen, als of het Geheeläl ſtond geſloopt te worden.

(*a*) Openb. 6: 13, 14.

Hoe duidelyk is hier de ontzettende nederlaeg der Assyriers afgeteekend, tot welke de HEER zich, niet alleen van eenen Engel, maer ook van een woedend onweder, bediende.

De tweede Prophecy, vs. 5-17. is betrekkelyk tot de Edomieten. A. Eerst wordt het Godlyk oordeel over dat volk, in het algemeen voorgesteld, vs. 5, 6ᵃ. B. Daerna in de byzonderheden nader afgeteekend, vs. 6ᵇ-15. C. Eindelyk bevestigd, vs. 16, 17.

5. Want, liever *ja* gewisselyk, zegt de HEER, mijn oorlogs-sweert is droncken en verzadigd geworden van bloed, in gevolge mijn voornemen, het welk in den hemel is vastgesteld: siet het sal ten oordeele nederdalen op de nakomelingen van Edom, ende op het volck der Edomieten, 't welck ick ter uitroejing verbannen hebbe.

6. Het oorlogs-sweert des HEEREN is vol van bloede, het is vet geworden van smeer, van den bloede der lammeren ende der bocken, van 't smeer der nieren van de rammen: want de (b) HEERE heeft een slacht-offer te Bozra, ende een groote slachtinge in den lande der Edomiten.

Het zinneprent is ontleend van een *slagtoffer*, wanneer 'er eene groote menigte van dieren geslagt wordt, vergel. 1 Kon. 8: 63. Zulk een groot slagtoffer zou de HEER hebben te Bozra, de hoofdstad der Edomieten, en *eene groote slagting* maken *in den lande* der nakomelingen van ESAU. — By zulk een slagtoffer wordt eene menigte van *lammeren*, *bokken* en *rammen* geslagt; zoodat het slagtzwaerd met bloed en vet bemorst zy, en als daer mede doortrokken; soortgelijk eene slagting zoude de HEER, tot zijne eer, ter betooning van zijne rechtvaerdigheid, en tot handhaving van zijn volk, onder de Edomieten, en in hunne hoofdstad Bozra aenrichten.

7. En-

(b) Jes. 63: 1, 2.

7. Ende de eenhoornen of *Reëms*, fullen met haer als makke beesten afgaen, ende zich naer de slachtbank laten leiden, als mede de varren met de ftieren, ende haer lant fal doordroncken en week zijn van den bloede, ende haer ftof fal van 't fmeer vet gemaeckt worden. Er zal eene flagting gefchieden onder de Edomieten, welke duizenden het leven kosten zal, onder allerlei rangen van menfchen, zoo onder de geringere als aenzienlyken: de aerde zal doortrokken zijn van het bloed der verflagenen; en het vet, de fchatten en rijkdommen welke de Edomieten vergaderd hebben, zullen wechgevoerd worden.

8. Want het fal zijn de dagh der wrake des HEEREN, een jaer der vergeldingen, om Zions twiftfake.

God zou, door deze flagting, *de twistzaek van Sion twisten*; dat is, de HEER zou den Edomieten al het leed rechtvaerdig vergelden, het welk zy den Joden hadden aengedaen, vooral by de wechvoering naer Babel, vergel. Pf. 137: 7. Klaegl. 4: 22. Ezech. 25: 12-14. Amos 1: 11. Obadja vs. 10. — Deze laetfte byzonderheid, hoe zeer nog toekomende, ftelt zich de Propheet voor als werkelyk tegenwoordig.

9. Ende hare beken fullen in peck verkeert worden, ende haer ftof in fwevel: ja hare aerde fal tot brandenden peck worden.

De fpreekwijzen fchijnen ontleend te zijn van Sodoms omkeering, en geven eene geheele verwoesting van het land der Edomieten te kennen,

10. Het vuur van dien brandenden pik zal onophoudelyk branden, 't en fal des nachts, noch des daegs niet uytgeblufcht worden, tot in der eeuwigheyt fal (*c*) hare roock opgaen: van geflachte tot geflachte fal het land der Edomieten woeft zijn, tot in eeuwigheyt der eeuwigheden en fal niemant daer door gaen.

(*c*) Openb. 14: 11. ende 19: 3.

Het zal ten eenemael, en voor altoos, onbewoonbaer wezen.

11. Maer (*d*) de roerdomp of reiger, die gewoon is in de poelen en moerassige plaetsen op roov te loeren, ende nacht-uyl sullen het erflick besitten, ende de schuyfuyt, een groote en vreesselyke roofvogel, die zich in de wildernissen onthoudt, ende de rave sal daer in woonen: want hy die het leed, zijn volk aengedaen, niet kan ongewroken laten; sal een richtsnoer der woestigheyt over haer trecken, ende een richtloot der ledigheyt. Het land der Edomieten, zal als door een meetsnoer en schietlood, tot eene geheele verwoesting worden uitgeteekend.

12. Hare Edele of *Witten*, die naer de hoogste eerambten dingen, (doch sy en zijn daer niet), vermids zy allen door het zwaerd verdelgd zijn, sullen sy [*tot*] het Koninckrijcke roepen, en hun het Oppergezach aenbieden; maer alle hare Vorsten, die geschikt waren om de Koninglyke heerschappy te aenvaerden, sullen niets en alle verdelgd zijn; zoodat 'er eene allerverdervelykste regeeringloosheid plaets hebben zal.

13. Ende in hare paleysen, met zoo veel kunst en kosten opgebouwd, sullen doornen opgaen, netelen, ende distelen in hare vestingen: ende 't gansche land sal een wooninge der draken zijn, een sale of wel toegericht vertrek, voor de jongen der struyssen.

14. Ende de wilde dieren der woestijnen sullen de wilde dieren der eylanden [*daer*] ontmoeten, roovdieren die hun prooi te water en te land zoeken, zullen zich aldaer onthouden, ende de duyvel sal sijnen metgeselle toeroepen: de saters, groote apen, en orang outangs zullen elkanderen toeschreeuwen: oock sal het nachtgedierte sich aldaer nedersetten, ende 't sal een rustplaetse voor sich vinden.

15. Ook zullen de wilde dieren in dat land een geruste ver-

(*d*) Jes. 13: 21, 22. Zeph. 2: 14. Openb. 18: 2.

verblijvplaets hebben, en door niemand geſtoord worden. Daer ſal de wilde meerle die hooge boomen bemint, neſtelen ende eijeren leggen, ende hare jongen uit de uitgebroeide eijeren uitbicken, ende onder hare ſchaduwe vergaderen: oock ſullen aldaer de groote gieren, die tot het geſlacht der arenden behooren, met malkanderen verſamelt worden.

16. Soeckt in het Boeck des HEEREN, byzonder in deze Prophecy, ende leeſt 'er in met opmerking: niet één van deſe dingen welke ik voorſpeld heb, en ſalder feylen, 't eene noch 't ander en ſal men miſſen: want mijn onfeilbare mont ſelve, zegt de HEER, heeft 'et geboden, ende ſijn Geeſt en almachtig bevel ſelve ſalſe, die wilde dieren namelyk, in het land der Edomieten te ſamen brengen.

17. Want hy ſelve heeft voor haer, voor die wilde dieren, als het ware het lot geworpen, ende ſijne hant heeft het land der Edomieten hen uytgedeylt met het richtſnoer: tot in der eeuwigheyt ſullen ſy dat erflick beſitten, van geſlachte tot geſlachte ſullen ſy daer in woonen. Het land van Edom zal altoos verwoest, en eene woonplaets van het wild gedierte blijven.

Wanneer en hoe is deze Godſpraek vervuld? — Sommigen zoeken de vervulling in het geestelyk Edom, of het Antichristiſche Rome; maer, 'er is niets het welk ons noodzaekt om het letterlyk Edom voorby te zien. — Het is waer, men kan de vervulling, ten aenzien van alle de byzonderheden, in de eigenlyke Edomieten niet aenwijzen; en hier over zal zich niemand verwonderen, die in aenmerking neemt, dat 'er geene gedenkſchrivten van de Edomieten tot ons zijn overgekomen. De berichten der Joden gaen niet verder dan tot de Babyloniſche gevangenis; of zy betreffen alleen hun eigen volk, gelijk de boeken van JOSEPHUS en de MACCABEEUWEN: ten opzichte van de Grieken en Romeinen, was Edom, in de bergachtige landſtreken langs de Roode Zee woonende, een volk van weinig beteekenis.

Dan, in weerwil van het gebrek aen genoegzame berichten, weten wy evenwel veel van de Edomieten, het welk in deze Godspraek voorspeld is. — Niet lang na hunnen euvelmoed aen het Joodsche volk, by derzelver gevangelyke wechvoering, heeft God de Idumeërs bezocht, hun land maekte vol beroering. NEBUCADNEZAR heeft hen zwaer geteisterd, met dat gevolg dat de meesten het land verlieten, en de overgeblevenen zich met de Nebatheërs of Arabiers vereenigden: sedert dien tijd verloor hun Koningrijk deszelvs luister, zy zworven in regeeringloosheid om, en het land wierd eene woestijne. — Die het land verlaten hadden, zetteden zich neder in een gedeelte van Judea, het gene daerom in het vervolg den naem kreeg van Idumea; maer, nadat de wedergekeerde Joden wederom ruimte en voorspoed hadden, hebben zy hunne wraek aen het vyandig Edom doen gevoelen: JUDAS MACCABEUS versloeg 'er meer dan 40000, en richtte eene schroomelyke verwoesting aen, volgens de berichten van JOSEPHUS, vergel. 1 Macc. 5. en 2 Macc. 10. — Eindelyk heeft JOHANNES HYRCANUS, de Edomieten geheel ondergebracht, en hen gedwongen den Joodschen Godsdienst aen te nemen. Van dien tijd af, is de naem van Edom geheel verlooren; zoodat zy niet meer als een byzonder volk zijn bekend geweest, en de voorzegging, omtrent de bestendige verwoesting van hun land, volkomen vervuld zy.

HET XXXV. KAPITTEL.

DIt Kapittel is blijkbaer verbonden aen het voorige. De verwoesting van Edom Kap. 34. voorspeld, zou eene stof van groote *blijdschap* zijn voor de *woestijne en de dorre plaetsen*, vs. 1. — Nu hebben wy by Kap. 34. gezien, dat 'er geene redenen zijn om van de eigenlyke Edomieten af te wijken; derhalven moet dit Hoofdstuk ook niet worden

ſen toegepast op den ſtaet der Kerke, omtrent den tijd van den val des Antichrists.

Sommigen nemen dit Kap. geheel letterlyk, van het eigenlyk gezegde Kanaan, en deszelvs herſtel in eenen voorigen bloeiſtaet, na voorafgaende verwoestingen: het zy dat zy denken aen de herſtelling van land en volk, na de nederlaeg van SANHERIB, het zy aen den toeſtand van het land, na de Babyloniſche gevangenis, of nog later, in de tijden der Maccabeeuwen. — Dan, de ſpreekwijzen zijn al te ſterk en te nadrukkelyk, om dezelve alleen op den eigenlyken toeſtand van het volk en land der Joden toe te pasſen. — Wy voegen ons daerom liever by de zoodanigen, die zich bepalen tot den tijd van het Nieuwe Testament, toen het Euangelie aen Joden en Heidenen verkondigd werd. Veelal immers zijn de Propheten gewoon, na de aenkondiging van zware oordeelen, die Israëls volk of vyanden treffen zouden, eene zeer heuchlyke belovte omtrent den MESSIAS en zijn heil te laten volgen. Deze gedachte wordt geſterkt door het aenhalen van vele ſpreekwijzen, uit dit Kap. in de ſchrivten van het Nieuwe Testament.

Maer, welke tijden van het Nieuwe Testament worden hier bedoeld? — Voor het naest zouden wy denken aen het begin van den Euangelietijd; toen eerst de Joden, en daerna de Heidenen, door het Euangelie geroepen werden, om den MESSIAS hulde te doen, en deel te hebben aen zijne verworven zaligheid.

Maer, wordt hier van Joden en Heidenen elk afzonderlyk, of van beide te zamen gehandeld? — Het is ons zoo voorgekomen, dat hier drie hoofdzaken behandeld worden.

I. Eerst wordt de luisterrijke ſtaet der Joodſche Kerk, in de dagen van den MESSIAS, afgeteekend, vs. 1-6a.

II. Daerna wordt 'er geſproken van de gezegende verandering, welke het Euangelie onder de Heidenen zou te wege brengen, vs. 6b, 7.

III. Eindelyk, wordt 'er van zaken geſproken, welke tot den ſtaet der Kerke van het Nieuwe Testament, zonder onderſcheid van Joden en Heidenen, betrekkelyk zijn, vs. 8-10.

Onze bewijzen zijn de volgende: — Twee malen wordt 'er van de *woestijne* gesproken, vs. 1, 6. In het eerste geval, worden aen die woestijne zoodanige dingen toegeëigend, welke meer betrekking hebben tot het Joodsche volk; 'er wordt gesproken van haren bloeistaet, haer wordt de heerlykheid van Libanon, het sieraed van Carmel en Saron toegeschreven. In het tweede geval, komt de woestijne voor als eene wildernis, welke nimmer voor vruchtbaerheid vatbaer, maer de woning der draken geweest was. — In de drie laetste versen ontmoeten wy niets, dat ons byzonder tot de Joden of alleen tot de Heidenen bepalen zoude.

1. De woestijne ende de dorre plaetsen sullen hier over, dat het land der Edomieten verwoest is, vrolick zijn: ende de wildernisse sal sich verheugen, ende sal bloeyen als een roose.

2. Sy sal lustigh bloeyen, ende sich verheugen, ja [*met*] verheuginge, ende juychen: de heerlickheyt van Libanon is haer gegeven, de cieraet van Carmel, ende Saron: sy sullen sien de heerlickheyt des HEEREN, den cieraet onses Godts.

Omtrent de letter, hebben wy het volgende op te merken. — Eene *woestijne* is een land, het welk wel niet bezaeid, maer evenwel tot de veefokkery geschikt is, en alwaer grasrijke weiden zijn; *dorre plaetsen* zijn landstreken daer gebrek aen water is, zoodat zy ongeschikt zijn om bebouwd te worden. — Aen deze plaetsen, wordt een blijde bloeistaet en eene verrukkelyke schoonheid toegeschreven: het *bloejen*, waervan hier by herhaling gesproken wordt, doet ons denken aen het voortbrengen van bloemen, welke ongemeen fraai zijn, en zeer aengenaem voor het gezicht en den reuk beide. De voorheen onbebouwde landstreken, welke door gebrek van water onvruchtbare wildernissen waren, zouden eenen ongemeenen bloeistaet vertoonen; zoodanig dat het genoegen zich allerwegen vertoonen, en daer over een vrolyk gejuich zoude opgaen. — Zy zouden ontvangen *de heerlykheid van Libanon, de sieraed*

van

ven Carmel en Saron; zy zouden zien de heerlykheid des HEEREN, *de sieraed van onzen God.* De *heerlykheid van Libanon* bestondt in cederboomen en speceryen, Hos. 14: 6, 7. Nah. 1: 4. *Carmel* en *Saron* waren twee plaetsen, zeer vermaerd van derzelver lustige vruchtbaerheid. *De heerlykheid des* HEEREN *en de sieraed van onzen God*, is de sierlyke gedaente welke God, ten betooge van zijne heerlyke Volmaektheden, aen deze woestijne geven zoude. — De letterlyke zin derhalven, komt hoofdzakelyk hierop uit: dat de woestijne geen woestijne meer blijven zou; zy zou veel eer eenen lusthov vertoonen, aengenaem bloejen, en lievlyke vruchten voortbrengen. Alle vruchtbaerheid, zou als het ware in haren schoot worden uitgestort: ja al wat schoon, heerlyk en verrukkelyk was, zou zich van alle kanten aen het oog voordoen, en juichende vreugdezangen verwekken.

Maer, wat zegt dit alles in den Prophetischen zin? — De *woestijne* teekent ons Gods Kerk in eenen diep vervallen staet: men denke aen het Joodsche volk in de dagen van den MESSIAS, dat ook Kap. 40: 3. by eene woestijne vergeleken wordt. In de daed, de Joodsche Kerk, die weleer een hov des HEEREN was, toen 'er kennis, blijdschap en Godsvrucht woonde, was nu eene wildernis, daer de sleutel der kennis verlooren, en de Godsvrucht verbannen was. — In zulken tijd, en in zoodanig eene gesteldheid van zaken, zou de MESSIAS komen: dan zouden de wateren van genade worden uitgestort, en 'er zou eene algemeene vruchtbaerheid bespeurd worden; by de komst van den MESSIAS, zou de vreugde opgaen voor die weinigen, die de verlossing van Israël verwachtten, en het licht van kennis zou langzamerhand hersteld worden. — Op zich zelven, zou deze gezegende omkeering van zaken even zoo wonderlyk zijn, als de verandering van eene woestijne in een vruchtbaer land; maer, de HEER zelvs zou daerin zijne *heerlykheid* openbaer maken, en daertoe den arm zijner Mogendheid ontblooten.

De vervulling van dit alles is zoo klaer, dat de zaek geen nader betoog noodig hebbe.

Hierop volgt eene bemoedigende vermaning, vs. 3, 4.

3. (*a*) Versterckt de slappe handen, ende stelt de struyckelende knien vaste.

4. Segt den onbedachtsamen van herten, Weest sterck, en vreest niet: siet ulieder Godt sal [*ter*] wrake komen [*met*] de vergeldinge Godts, hy sal komen, ende ulieden verlossen.

Het is ons zoo voorgekomen, dat JESAIAS hier zijne tael wende tot de godvruchtige Joden van zijnen tijd; die bekommerd waren over de steeds toenemende zonden, en over de bedreiging van de Babylonische gevangenis. Deze bemoedigt de Propheet tegen alle bedenkingen van het ongeloov, door de overweging dat Gods waerheid nimmer feilen zal. De zakelyke zin, is volgens die opvatting deze: „ Het is waer, de zonden van het volk nemen hand over „ hand toe, en deze zullen in de gevangenis van Babel „ rechtvaerdig gestraft worden; maer, daerom moest gy „ niet twijffelen aen de zoo even voorgestelde belovten: „ vindt gy bedenkingen van het ongeloov in uwe harten, „ geev 'er toch geen voedsel aen. *Versterkt de slappe han-* „ *den en stelt de struikelende knien vast*, neemt geduurig toe „ in het geloov, verlaet u met vertrouwen op Gods onfeil- „ bare belovte. *Zegt den onbedachtzamen* of *ongerusten van* „ *harte*, die by het minste toeval aenstonds den moed opge- „ ven: *weest sterk*, wel gemoed *en vreest niet*; de MESSIAS, „ *ulieder God*, welken gy zoo lang verwacht hebt, *zal ter* „ *wrake komen met de vergeldinge Gods*, om zijne vyanden te „ verdelgen, en u het beloovde heil toe te brengen: want „ *Hy zal komen en ulieden verlossen* van alle vyanden."

Na dezen uitstap, keert de Propheet weder tot de beschrijving van den luisterrijken staet der Joodsche Kerke, in de dagen van den MESSIAS, *vs.* 5, 6[a].

5. Alsdan, wanneer de woestijne bloeien zal, en de heerlykheid des HEEREN gezien worden, in de dagen van

den

(*a*) Hebr. 12: 12.

den MESSIAS, ſullen (*b*) der blinden oogen opgedaen worden, ende (*c*) der dooven ooren ſullen geopent worden, zoodat zy, die te vooren blind en doov waren, zien en hooren zullen.

6. Alſdan ſal ook (*d*) de kreupele, niet alleen het vermogen erlangen om te gaen, maer zelvs ſpringen als een hert, ende (*e*) de tonge des ſtommen ſal niet ſlechts ſprekende gemaekt worden, maer vrolyk juychen:

Dit alles is letterlyk vervuld, in de wonderdadige genezingen, welke CHRISTUS en zijne Apostelen verricht hebben, verg. Matth. 11: 3-5. Luc. 7: 20-22. — Maer evenwel, de geestelyke zin moet geenszins worden uitgeſloten. — *Blinden* zijn natuurlyke menſchen, welker verſtand verduisterd is, 1 Cor. 2: 14. dezer *oogen zijn geopend*, en zy, door de verlichting van den Heiligen Geest, ingeleid *geworden*, in de de rechte kennis van het zaligend Euangelie, 2 Cor. 4: 6. Eph. 1: 17, 18. — Zulke natuurlyke menſchen zijn *doov*, voor zoo ver zy ongehoorzaem zijn, en onbekwaem om Gods heilzamen wil te doen, Rom. 8: 7. maer, dezer *dooven ooren zouden geopend*, en zy door Gods genade tot gehoorzaemheid bewrocht worden, Hand. 16: 14. Phil. 2: 13. — *Kreupelen* zijn zulken die niet alleen traeg, maer ook geheel onbekwaem zijn om het pad van Gods geboden te betreden; deze *zouden ſpringen als een hert*. en kracht krijgen om onvermoeid voort te gaen op den weg der gerechtigheid, Phil. 3: 14. — *Stommen* vertoonen ons menſchen, die geheel ongeſchikt zijn om over geestelyke zaken te ſpreken; dezer *tong zou juichen*, en Gods eer blymoedig verkondigen. — Deze voorzegging is blijkbaer vervuld in vele Joden, die door de Prediking van JESUS en zijne Apostelen bekeerd zijn.

(*b*) Matth. 9: 27. ende 11: 5. ende 12: 22. ende 20: 30. ende 21: 14. Joh. 9: 6. (*c*) Matth. 11: 5. Marc. 7: 32. (*d*) Matth. 11: 5. ende 15: 30. ende 21: 14. Joh. 5: 8, 9. Hand. 3: 2. ende 8: 7. ende 14: 8. (*e*) Matth. 9: 32. ende 12: 22. ende 15: 30.

Vs. 6b, 7. vinden wy de groote verandering, welke het Euangelie onder de Heidenen zou te weeg brengen.

want of *gewisselyk*, in de dorre waterlooze woestijne der Heidenen, die door onverdraeglyke hitte verbrand is, sullen (*f*) wateren van genade overvloedig uytbersten, ende zelvs geheele beken van de leer der genade zullen zich vertoonen, in de schroomelyke wildernisse der Heidenen, die geheel en al onvruchtbaer was.

7. Ende het dorre lant sal tot staende en geduurig water worden, dat nimmer zal uitdroogen, ende het dorstigh lant tot sprinckaders der wateren: in de allerwoeste landstreek, die eene wooninge was der draken, daer sy gerust en ongestoord gelegen hebben, sal gras met riet ende biesen zijn, vermids die woeste landstreek in eene waterachtige plaets zal veranderd worden.

Dit ziet allerduidelykst op de roeping en bekeering der Heidenen, door het Euangelie.

Eindelyk volgt 'er nog eene aengename teekening, welke beide op Joden en Heidenen betrekkelyk is, vs. 8-10.

8. Ende aldaer, in de bevochtigde en vruchtbaer gemaekte woestijne van bekeerde Joden en Heidenen, sal eene verhevene bane, een pad dat met vlijt is opgehoogd, ende een wegh, door menschen betreden zijn, welcke de heylige wegh, of *de weg der heiligheid* sal genaemt worden; de onreyne en sal daer niet doorgaen, maer hy sal voor dese zijn, die God in waerheid vreezen: die [*desen*] wegh met verlating van alle andere bypaden yverig wandelt, selfs de dwasen en onvoorzichtigen, die niet nauwkeurig genoeg op hunne gangen letten, sullen niet dwalen.

De *verheven baen en de weg*, is hier in het geestelyke, de

(*f*) Joh. 7: 38, 39.

de leer van het Euangelie, welke alleen leidt tot de gemeenschap van God en CHRISTUS, Pf. 25: 8, 9. Matth. 21: 32. Hand. 22: 4. Deze weg, die door God zelven verheven en bevestigd is, en die door alle geloovigen betreden wordt, is *de heilige weg*, voor zoo ver dezelve tot heiligheid leidt. *Onreine* en grouwzame zondaers *gaen door* dezen weg *niet*; hy is alleen voor den oprechten van harten, deze vorderen hoe langs zoo meer in heiligmaking: *zelvs de dwazen* en onvoorzichtigen, zulke onder Gods kinderen, die niet genoeg acht geven op hunne harten en gedragingen, en daerom groot gevaer loopen om af te wijken op de bypaden der ongerechtigheid, *dwalen* evenwel *niet* op dezen weg, omdat zy den Heiligen Geest tot een Leidsman hebben, die hen voor dwalingen beveiligt.

9. Ook zal deze weg alleszins veilig wezen. Daer en sal geen leeuw zijn, nochte geen verscheurende gedierte en sal daer op komen, noch aldaer gevonden worden: maer de verloste, die uit de slaverny der zonden zijn vrygekocht, sullen [*daer op*] gerust en veilig wandelen.

Het zegt met één woord, dat de geloovigen, voor geene geestelyke vyanden, zouden te vreezen hebben. — Zy hebben ja wel, voor de aenvallen van hunne vyanden te duchten; maer evenwel dan niet, wanneer zy zich, op den gemelden *heiligen weg*, bestendig houden.

10. Ende de vrygekochte des HEEREN, de geloovigen, welke de HEER, door almachtige genade, verlost heeft uit de heerschappy der zonden, sullen wederkeeren, tot dien staet van gelukzaligheid, uit welken zy door de zonden waren uitgevallen, ende [*tot*] het hemelsch Zion komen met gejuych, ende eeuwige blijtschap, welke nimmer zal eindigen, sal als eene kroon op haer hooft wesen: (g) vrolickheyt ende blijtschap sullen sy verkrijgen, of, zullen *hen achterhalen* en bestendig byblijven, maer droeffenisse ende suchtinge sullen dan voor altoos wechvlieden.

(*g*) Openb. 21: 4.

HET XXXVI. KAPITTEL.

De geschiedenis der belegering van Jerusalem, door SANHERIB, *den Assyrischen Koning; welke, met derzelver gevolgen, in dit en de 3 volgende Kapittelen hier ingevoegd wordt, als een bewijs der vervulling van vele der voorgaende Godspraken.*

1. ENde het geschiedde in den veertienden
jare des Konings Hizkia, het agtste na de
gevangelyke wechvoering van het Koningrijk der X stammen,
dat Sanherib de Koningh van Assyrien optoogh
tegen alle of immers *vele* vaste steden Juda; ende
namse in, vergel. 2 Kon. 18: 13—
2. Ende de Koningh van Assyrien sondt Rabsake, zijnen Krijgs-Oversten, van Lachis, welke Stad hy bezig was te belegeren, nae Jerusalem tot den Koningh Hizkia met een swaer heyr: ende, als Rabsake met dat geduchte leger was opgebroken, sloeg hy zich digt by Jerusalem neder; hy stont aen den watergangh des oppersten vyvers, by het Kanaal, door het welk het water uit den hoogsten vyver werd afgeleid, aen den hoogen wegh van het velt des vollers, alwaer de vollers gewoon waren het laken te droogen.
3. Rabsake eischte de Stad op; en vorderde afgevaerdigden van Koning HISKIAS, om met hem, wegens de voorwaerden der overgave, te handelen. Doe gingh tot hem uyt de Stad Jerusalem, Eljakim de sone van Hilkia de Hofmeester, ende Sebna de Schrijver, ende Joah de sone Asaphs de Kancelier, om, in den naem van Koning HISKIAS te handelen.
4. Ende Rabsake seyde tot hen; Segt nu tot Hizkia: Soo seyt de groote Koningh, de Koningh van Assyrien; Wat vertrouwen is dit, daer mede gy vertrouwt? Hoe kunt gy zoo dwaes zijn, van u te verbeelden, dat gy het tegen Sanherib, mijnen machtigen Koning, zoudt uithouden?

5. Ick

5. Ick mochte feggen, denkt gy by u zelven, (doch het is een woort der lippen, een zotte praet, welke geen antwoord waerdig is) Daer is raet ende macht tot de oorloge: ik zal my, tegen den Koning van Asfyrien, met mijne wapenen wel weten te verdeedigen; maer op wien vertrouwt gy nu, dat gy tegen my rebelleert? zegt mijn Koning Sanherib.

6. Siet, gy vertrouwt op dien niets beteekenenden byftand, die u even zoo weinig baten kan, als de kracht van eenen (*a*) gebrokenen rietftaf, gy vertrouwt op den byftand van Egypten, die even zoo zwak is als een geknakte rietftok, op den welcken fo yemant leunt, fo fal hy in fijne hant gaen, ende die doorbooren: alfoo is Pharao de Koningh van Egypten, allen den genen die op hem vertrouwen. Hy zal u veel meer fchade dan voordeel toebrengen.

7. Maer fo gy tot my fegt, Wy vertrouwen op den HEERE onfen Godt: dan is uwe handelwijs even buitenfpoorig, is hy die God niet, wiens hoogten ende wiens altaren, welke buiten den Tempel waren, Hizkia wechgenomen heeft, ende tot Juda ende tot Jerufalem gefeyt heeft, Voor defen altaer, die in den Tempel is, fult gy u alleen nederbuygen?

Vermids HISKIA de hoogten en de altaren, buiten den Tempel, had wechgenomen, waren de Asfyriers in den waen, dat hy den eerdienst van JEHOVAH verminderd, en daerom van Hem geene hulp te wachten had.

8. Door uwe eigene macht kunt gy zekerlyk den Koning van Asfyrien niet wederftaen. Wie weet, of gy wel eens 2000 ruiteren in het geheel bezit. Nu dan, weddet doch met mijnen heere den Koningh van Affyrien, ende ick fal u twee duyfent peerden geven, fo gy voor u de ruyters daer op fult kunnen geven.

9. Hoe foudt gy dan het aengefichte eenes eenigen Vorften, van de geringfte knechten mijnes

(*a*) Ezech. 29: 6, 7.

heeren, afkeeren, laet ſtaen u tegen onzen machtigen Koning zelven verzetten? maer gy vertrouwt zeer dwaesſelyk op Egypten, om de wagenen, ende om de ruyteren.

10. Ende nu, ben ick ſonder den HEERE uwen God opgetogen tegen dit lant, om dat te verderven, daer ik reeds een aental van ſterke ſteden vermeeſterd heb? de HEERE heeft tot my geſeyt, Treckt op tegen dat lant, ende verderft het, dit mag ik, uit den voorſpoed mijner wapenen, met grond beſluiten.

11. Doe ſeyde Eljakim, ende Sebna, ende Joah de ontroerde afgevaerdigden van Koning Hiskias, tot den ſnorkenden Rabſake, Spreeckt doch tot uwe knechten op Syriſch, want wy verſtaen 't [*wel*]: ende en ſpreeckt niet met ons op Joodſch voor de ooren des volcks, dat op den muer is. Wat heeft het volk met onze onderhandeling te doen? wat behoevt het uwe trotſche woorden te hooren?

12. Maer Rabſake ſeyde, Heeft mijn heere my enkel tot uwen heere, ende tot u geſonden, om deſe woorden in het heimelyke te ſpreken? is 't niet, dat ik ook die zelvde woorden ſpreken moet tot de mannen die op den muer ſitten? hebben dezen 'er minder belang by, dan de Koning zelvs? Indien Hiskias weigert zich aen mijnen grooten Koning te onderwerpen, zullen zy dan niet, even als gylieden en Hiskias, in zulk eene benauwdheid komen, datſe, van armoede en gebrek, met uliedden haren dreck eten, ende hare piſſe drincken ſullen?

13. Alſo ſtont Rabſake, ende riep met luyder ſtemme op Joodſch, tot de burgeren van Jeruſalem, die op den muur ſtonden: ende ſeyde, met luider ſtemme; Hoort gy inwooners van Jeruſalem de woorden des grooten Konings, des Konings van Aſſyrien; welke ik uit zijnen naem ſpreken zal.

14. Alſoo ſeyt de machtige Koningh van Asſyrien; Dat Hizkia u niet en bedriege: want hy en ſal u niet konnen redden.

15. Daer toe, Dat Hizkia u niet en doe vertrouwen op den HEERE, ſeggende, De HEERE ſal ons ſekerlick redden: deſe ſtadt en ſal niet in de hant des Konings van Aſſyrien gegeven worden.

16. En hoort nae Hizkia niet: want alſoo ſeyt de Koningh van Aſſyrien; Handelt met my door een geſchenck, ende komt tot my uyt, om u als krijgsgevangenen te onderwerpen, ende etet een yeder [*van*] ſijnen wijnſtock, ende een yeder [*van*] ſijnen vijgeboom, ende drinckt een yeder het water ſijnes bornputs;

17. Tot dat ick kome, ende hale u in een lant, als ulieder lant is, een lant van koorn ende van moſt, een lant van broot, ende van wijngaerden, werwaerds ik u ter gelegener tijd zal henen voeren, even als mijn Vader Salmanasſer die van het Rijk der X ſtammen gedaen heeft.

18. Dat Hizkia ulieden niet en verleyde, ſeggende, De HEERE ſal ons redden: gy zult u van achteren te laet beklagen, dat hy u bedrogen heeft: hebben de goden der volckeren een yeder ſijn lant gereddet uyt de hant des Konings van Aſſyrien?

19. Waer zijn de goden van Hamath ende Arpad? waer zijn de goden van Sepharvaim? hebben die goden de gemelde ſteden en volken, tegen mijne overmacht, kunnen beſchermen? hebben ſy oock zelvs Samaria, alwaer dezelvde JEHOVAH, op welken Hiskias vertrouwt, als God gediend werd, van mijner hant gereddet?

20. Welcke zijnſe onder alle de goden deſer landen, die haer lant uyt mijne hant gereddet hebben; dat de HEERE uwe God Jeruſalem uyt mijne hant redden ſoude?

21. Doch ſy ſwegen ſtille ende en antwoordden hem niet een woort: want het gebodt des Konings was, ſeggende, Gy en ſult hem niet antwoorden.

22 Doe quam Eljakim de ſone van Hilkia de Hofmeeſter, ende Sebna de Schrijver, ende Joah de ſone Aſaphs de Kancelier, tot Hizkia, met geſcheurde kleederen: ende ſy gaven hem de woorden van Rabſake met ontroering te kennen.

HET XXXVII. KAPITTEL.

Het vervolg der geſchiedenis van Jeruſalems belegering.

1. ENde het geſchiedde, als de Koningh Hizkia [*dat*] godslasterlyk zwetſen van Rabſake, uit den mond van zijne wedergekeerde gezanten hoorde, ſo ſcheurde hy met ontroering ſijne kleederen, ende bedeckte ſich, tot een teeken van bittere droevheid, met eenen ſack, of ruw overkleed, ende gingh in het huys des HEEREN, om de Godlyke hulp ootmoedig af te ſmeeken.

2. Daer na ſondt hy Eljakim den Hofmeeſter, ende Sebna den Schrijver, ende de Oudtſte der Prieſteren, mede met ſacken bedeckt, tot Jeſaia den Propheet, den ſone van Amoz.

3. Ende ſy ſeyden tot hem, Alſoo ſeyt Hizkia; Deſe dagh is een dagh der benaeuwtheyt, ende der ſcheldinge, ende der laſteringe: want de kinderen zijn gekomen tot aen de geboorte, ende daer en is geen kracht om te baren. Het is, in deze benauwde omſtandigheden, met ons even eens gelegen, als met eene barende vrouw, welke geene krachten genoeg overig heeft, om haer kind ter waereld te brengen. Wy hebben ons wel manmoedig verſtout, om het hatelyk juk der Asſyriers afteſchudden; maer nu het 'er op aenkomt, om ons voornemen te volbrengen, hebben wy geen vermogen, om de heirmacht van SANHERIB te wederſtaen.

4. Miſ-

4. Misschien sal de HEERE uwe Godt, met zulk een afgrijzen over de lastering van zijnen heiligen naem, hooren de woorden van Rabsake, den welcken sijn heere de Koningh van Assyrien gesonden heeft, om den levendigen Godt te hoonen, ende te schelden met woorden, die de HEERE uwe Godt gehoort heeft, dat hy ons, door zijnen allesvermogenden bystand, verlossen zal: Heft dan een ernstig gebedt op, tot den hoogen God, die door Rabsake zoo grouwzaem gelasterd en getergd is, voor het overblijfsel van ons volk, dat binnen het belegerde Jerusalem gevonden wort.

5. Ende de knechten des Konings Hizkia quamen tot Jesaia, en spraken tot hem de woorden, welke de Koning in hunnen mond gelegd had.

6. Ende Jesaia seyde tot hen; Soo sult gylieden tot uwen heere seggen: Soo seyt de HEERE; Vreest niet voor de tergende woorden die gy gehoort hebt, daer mede my de dienaers des Konings van Assyrien gelastert hebben.

7. Siet ick, voor welken niets te wonderlyk is, zal u, door eene onmiddelyke tusschenkomst van mijn Godlyk Alvermogen, uit de hand van den Asfyrischen Koning verlossen. Ik sal eenen geest der verschrikking in hem geven, dat hy een ontzettend geruchte hooren sal, ende daerdoor dermate verbaesd worden, dat hy onverrichter zake weder in sijn lant keeren zal: ende ick sal hem door 't sweert in sijn eigen lant vellen.

8. So en in dien tusschentijd quam Rabsake weder tot Sanherib zijnen meester, om hem verslag te doen van Hiskias weigering, om de Stad Jerusalem over te geven, ende hy vondt den Koningh van Assyrien strijdende tegen Libna: want hy hadde gehoort, dat hy van Lachis, nadat hy die Stad, in den tusschentijd van dit gezantschap, had ingenomen, vertrocken was.

9. Als hy nu kort daerop hoorde van Tirhaka, den Koningh van Cus, een landschap in Arabien, aen Egypte onderhoorig, die Sanherib meende, dat door Hiskia

tegen hem opgestookt was, maer die door Gods bestuur gezonden werd, om eene afwending te maken; als de Assyrische Koning, van dezen Tirhaka, hoorde seggen, Hy is uytgetogen om tegen u te strijden: Doe hy sulcks hoorde, so sondt hy [*weder*] boden tot Hizkia, onder welke de meermalen gemelde Rabsake de voornaemste was, seggende:

10. Soo sult gylieden uit mijnen naem spreken tot Hizkia den Koningh van Juda, seggende; Laet u uwe Godt niet bedriegen, op welcken gy vertrouwt, seggende; Jerusalem en sal in de hant des Konings van Assyrien niet gegeven worden.

11. Siet gy hebt gehoort, wat de Koningen van Assyrien allen landen gedaen hebben, die verbannende; ende soudt gy dan, door uwen God, gereddet worden? bedrieg u niet, met zulke ydele overleggingen.

12. Hebben de goden der volckeren, die mijne vaders verdorven en ondergebracht hebben, deselve gereddet? [*als*] by voorbeeld Gozan, ende Haran, ende Rezeph, ende de kinderen van Eden, die in Telassar waren, en andere plaetsen meer, in de nabuurschap van den Euphraet?

13. Waer is de Koningh van Hamath? ende de Koningh van Arpad? ende de Koningh der stadt Sepharvaim, Hena, ende Ivva? Zijn zy niet alle, door mijne roemruchtige Voorzaten verdelgd?

14. Als nu Hizkia de brieven uyt der boden hant ontfangen, ende die, met even zoo veel verontwaerdiging, als ontroering, gelesen hadde, gingh hy op in het huys des HEEREN, ende Hizkia breydde die uyt voor het aengesichte des HEEREN.

15. Ende Hizkia badt ernstig en ootmoedig tot den HEERE, seggende;

16. O HEERE der heyrscharen, die een onbepaeld bewind voert over alle geschapene wezens, gy die de Godt Israëls zijt, die Jacobs nakomelingen, tot het volk van uw byzonder eigendom, hebt aengenomen, en die,

met

met het zichtbaer teeken van uwe byzondere tegenwoordigheid in ons midden, tusschen de Cherubim woont, gy selve, gy alleen zijt de Godt aller Koninckrijcken der aerden, gy alleen zijt de eenige en ware God, gy hebt den hemel, ende de aerde gemaeckt.

17. O HEERE, neygt uwe oore, ende hoort; HEERE, doet uwe oogen open, ende siet: ende hoort alle de woorden Sanheribs, die gesonden heeft om den levendigen Godt te hoonen.

18. Waerlick, HEERE, hebben de Koningen van Assyrien alle de volken der landen, rondom den Euphraet, mitsgaders derselver landerye verwoest:

19. Ende hebben hare goden in 't vyer geworpen: want sy en waren geen Goden, maer 't werck van menschen handen, hout ende steen, daerom hebben sy die verdorven. Maer Gy zijt de ware God, tegen welken alle menschelyke pogingen niets vermogen.

20. Nu dan, HEERE onse Godt, verlost ons uyt sijne hant: so sullen alle Koninckrijcken der aerde weten, dat gy alleen de HEERE en de ware God zijt.

21. Doe sondt Jesaia de sone Amoz, op Gods bevel, tot Hizkia, om te seggen: Alsoo seyt de HEERE de Godt Israëls; Dat gy tot my gebeden hebt tegen Sanherib den Koningh van Assyrien, [*hebbe ick gehoort*,] en ik zal uwe begeerte vervullen.

22. Dit is het woort, dat de HEERE over hem gesproken, en het voornemen, het welk de Almachtige heeft vastgesteld: De jonckvrouwe de dochter Zions veracht u, sy bespott u, de dochter Jerusalems schudt het hooft achter u. De inwooners van Jerusalem, trotsche Sanherib, spotten met uwe dreigende woorden, in plaets van daerdoor verschrikt te worden.

23. Wien hebt gy gehoont, ende gelastert? ende tegen wien hebt gy de stemme verheven? ende uwe oogen om hooge opgeheven? is het tegen

eenen niets vermogenden afgod? Neen, het is tegen den Heyligen Israëls, den eenigen en waren God, die zich niet laet bespotten.

24. Door middel uwer dienstknechten, en door den mond uwer gezanten, hebt gy den Heere, die het bewind voert over alle geschapen wezens, gehoont, ende lasterend geseyt; Ick hebbe met de menigte mijner wagenen beklommen de hoogte der bergen, de zijden Libanons: ende ick sal sijne hooge cederboomen, ende sijne uytgelesene denneboomen afhouwen, ende sal komen tot sijne uyterste hoogte, in het wout sijnes schoonen velts, of van *Carmel.* Welk eene plaets is 'er, tot welke ik niet kan doordringen? zou ik, met mijne krijgswagenen, zelvs langs de moeilykste wegen, niet den hoogsten top der bergen beklimmen kunnen? wie zou my beletten, om de cederen en de dennen van den Libanon neder te vellen, en zelvs tot op den top van Carmel door te dringen? waerom zou ik my, op de uiterste gronden van het land, niet kunnen vestigen?

25. Ick hebbe gegraven, ende de vreemde wateren gedroncken: met mijne machtige heirlegers, ben ik door vreemde landen, en zeer dorre plaetsen, heen getrokken; maer altoos en overal heb ik weten te zorgen, dat my geene wateren ontbraken; hoe dor de landstreken ook wezen mogten, ik heb zoo lang laten graven, tot dat ik water vond: ende ick hebbe tevens, met mijne voetsolen alle rivieren der belegerde plaetsen verdroogt. Zoo menigmael ik eene Stad belegerde, heb ik den inwooneren den toevoer van water weten af te snijden; zelvs heb ik aen de rivieren eenen anderen loop weten te geven, en die van de belegerde steden af te wenden. Dit alles was my geen meerder moeite, dan dat ik, met mijne voetzool, een klein beeksken opstopte.

26. Deze en dergelijke snorkende woorden heeft de trotsche Sanherib gesproken; maer laet hem dit uit 's HEEREN naem aenzeggen: Hebt gy niet gehoort, dat ick sulcks lange te vooren gedaen hebbe? ende dat

dat van oude dagen af geformeert hebbe? Immers gy zoudt kunnen en behooren te weten, dat Ik, in voorige dagen, juist die groote dingen gedaen hebbe, op welke gy u zoo dwaesfelyk beroemt; toen ik mijn volk Israël uit Egypte naer Kanaan geleid heb, langs ontoegangelyke woeftijnen, dwars door zeën en rivieren henen, en het zelve, door mijn Alvermogen, van al het noodige voorzien heb, op plaetsen daer alles ontbrak: nu hebbe ick dat doen komen; dat gy soudt zijn, om de vaste steden te verstooren, tot woeste hoopen. Gy hebt ja groote overwinningen behaeld, en machtige steden verwoest: dan dit moet gy geenszins aen uw vermogen toeschrijven, maer alleen aen mijne bestuuring; voor zoo ver Ik u, in den weg mijner Voorzienigheid, als de roede van mijnen toorn gebruikt heb, om die volken te straffen.

27. Daerom, omdat Ik die volken, door uwe hand straffen, en hunne landen verwoesten wilde, waren hare inwoonders handeloos, sy waren verslagen, ende beschaemt: sy waren even machteloos [*als*] het gras des velts, ende de groene grasscheutkens, [*als*] het hoy der daken, ende het brandkoorn, eer het overeynde staet.

28. Maer denk niet, dat eenige van uwe bewegingen en oogmerken my onbekend zijn; ick weet' uw sitten, ende uw uytgaen, ende uw inkomen; ende uw woeden tegen my.

29 Om uw woeden en hemeltergende lasteringen, tegen my, ende dat uwe woelinge, met alle uwe onverdraeglyke tergingen, voor mijne ooren opgekomen is: so sal ick mijnen haeck in uwe neuse leggen, ende mijn gebit in uwe lippen. Gelijk men een wild dier, door eenen haek in zijnen neus te slaen, en een paerd, door middel van een gebit, henen leidt waer men wil; zoo zal ik u ook bedwingen, en uwen gang bestuuren, ende ick sal u naer uw land doen wederkeeren door dien wegh, door den welcken gy in Judæa gekomen zijt.

30. Ende gy Koning Hiskias, zoo vervolgde de Pro-

pheet JESAIAS uit 's HEEREN naem, tot de gezanten te ſpreken, houd u verzekerd, dat ik den trotſchen Sanherib, met al zijn geſnork, het beleg van Jeruſalem zal doen opbreken, en naer zijn land doen wederkeeren. Maek 'er ſtaet op, hoe wonderlyk het u moge voorkomen; dat zy u een teecken, dat men nog [*in*] dit zelvde jaer koorn, dat van ſelfs gewaſſen is, eten ſal in uw land, hoe zeer het door de Asſyriers verwoest is, en de inwooners verdreven zijn; ende in het tweede jaer, het welk een Sabbathjaer zijn zal, zal men in uw land eten, dat daer van weder uytſpruyt: dit zal, door eene onmiddelyke tusſchenkomst van mijn Alvermogen geſchieden, maer zaeyt in het derde jaer, ende maeyt, ende plant wijngaerden, ende etet hare vruchten.

Vergelijk verder het aengeteekende by 2 Kon. 19: 29. VII Deel. pag. 455.

31. Want het ontkomene dat overgebleven is van den huyſe Juda, ſal wederom nederwaert wortelen, ende 't ſal opwaert vrucht dragen, en uwe onderdanen zullen, als vruchtbare plantſoenen, by uitnemendheid zeer vermenigvuldigen.

32. Want van Jeruſalem ſal het overblijfſel uytgaen, ende het ontkomene van den bergh Zion: het kleine hoopsken van volk, het welk nu binnen Jeruſalem belegerd en opgeſloten is, zal in vryheid geſteld worden, en binnen korten tijd, tot eene zeer talrijke menigte aengroeien: (*a*) de yver des HEEREN der heyrſcharen, uit kracht van welken Hy de tergingen van Sanherib niet kan ongewroken laten, ſal dit doen, en door zijn wonderdoend Alvermogen ter uitvoering brengen.

33. Daerom ſoo ſeyt de HEERE van den trotſchen Sanherib, [1] Koningh van Aſſyrien; die nu met een gedeelte van zijn volk, voor de Stad Libna legt, om dezelve te overmeesteren: Hy en ſal in deſe ſtadt Jeruſalem gewisſelyk niet komen, nochte daer eenen pijl in ſchieten: oock en ſal hy [*met*] geen ſchilt daer voor

(*a*) 2 Kon. 19: 31. Jeſ. 9: 6.

voor komen, ende en ſal geenen wal daer tegen opwerpen.

34. Door den wegh dien hy gekomen is, door dien ſal hy onverwachts gedwongen worden weder te keeren: maer in deſe ſtadt en ſal hy niet komen, ſeyt de HEERE.

35. Ook zal dat gedeelte van zijn leger, met het welk zijn Veld-Overſte Rabſake zich voor Jeruſalem heeft nedergeſlagen, tegen de Stad niets vermogen: Want (*b*) ick ſal deſe ſtadt beſchermen, om die te verloſſen: om mijnent wille, ende om Davids mijnes knechts wille.

36. (*c*) Doe Hiskias deze bemoedigende boodſchap ontvangen had, voer de Engel des HEEREN, in den naestvolgenden nacht uyt, ende ſloegh, waerſchijnlyk door een verſchrikkelyk onweder van donder en blixem vergel. Kap. 29: 6. en 30: 30, in het leger des Konings van Aſſyrien, zoo voor Jeruſalem als voor Libna, hondert ende vijf en tachtentigh duyſent: ende doe ſy hen des morgens vroegh opmaeckten, ſiet, die alle waren doode lichamen.

37. So dra hy deze verſchrikkelyke ſlagting in zijn leger vernomen had, vertrock Sanherib de Koningh van Aſſyrien, zeer verbaesd, ende toogh in de uiterſte verwarring henen, uit het land van Juda, vreezende dat de voorheen gemelde Tirhaka zijn verzwakte leger overvallen zoude, ende in alleryl keerde hy weder naer zijn land: ende hy bleef te Nineve.

38. Het geſchiedde nu kort daerna, als hy in het huys van Niſroch ſijnen godt ſich nederboogh, dat Adramelech, ende Sarezer, ſijne ſonen, hem met den ſweerde verſloegen; doch ſy ontquamen, door de vlucht, in 't lant van Ararat of Armenien: ende Eſar-Haddon ſijn andere ſone wert Koningh in ſijne plaetſe over Asſyrien.

(*b*) 2 Kon. 20: 6. (*c*) Kon. 19: 35.

HET XXXVIII. KAPITTEL.

De geschiedenis der wonderdadige genezing van Hiskias.

1. IN die dagen, dat Sanherib in zijn land gevallen was, wert Koning Hizkia zeer gevaerlyk kranck tot ſtervens toe: ende de Propheet Jeſaia de ſone van Amoz quam tot hem, ende ſeyde tot hem; Alſoo ſeyt de HEERE, Geeft bevel aen uwen huyſe; maek de noodige ſchikkingen, op de zaken van uw huis en Koningrijk; want gy ſult aen deze krankheid ſterven, ende nae den gewoonen loop der natuur, niet leven.

Vergelijk het aengeteekende, by 2 Kon. 20: 1. VII Deel. pag. 458.

2. Doe hy deze ontzettende boodſchap gehoord had, keerde Hizkia ſijn aengeſichte om, nae den wandt, naer die zijde van zijn huis, die naer den Tempel ſtrekte: ende hy badt zeer ernſtig tot den HEERE.

3. Ende hy ſeyde, Och HEERE, gedenckt doch, dat ick voor uw aengeſichte in waerheyt, ende met een volkomen herte, het welk nimmer tusſchen u en de afgoden verdeeld was, naer het voorſchrivt van uwe geboden gewandelt, ende dat goet in uwe oogen is gedaen hebbe: Ende Hizkia weende gantſch ſeer.

4. Doe geſchiedde het woort des HEEREN, in eene nadere Openbaring, tot Jeſaia, nadat hy de gemelde boodſchap overgebracht, en des Konings ziekenkamer verlaten had, ſeggende:

5. Gaet henen tot den Koning, begeev u weder naer zijne ziekenkamer, ende ſegt tot Hizkia, Soo ſeyt de HEERE de Godt uwes vaders Davids; Ick hebbe

uw gebedt gunſtig gehoort, ick hebbe uwe tranen geſien met oogen van ontferming: ſiet gy zult, van deze anderszins ongeneesbare en doodelyke ziekte, herſteld worden, ja reeds op den derden dag zult gy volkomen gezond wezen; en ick ſal vyftien jaer tot uwe dagen toedoen, geduurende welke gy, na dezen tijd, nog leven zult.

6. Ende ick ſal u daerenboven uyt de hant des Konings van Aſſyrien, die met zulk eene onverwinbare macht in uw land gevallen is, wonderdadig verloſſen, mitſgaders deſe ſtadt van het beleg bevrijden: ende ick ſal deſe ſtadt beſchermen.

Vergelijk onze aenteekeningen VII Deel. p. 460—463.

7. Ende toen de doodkranke Koning om een teeken vroeg, ter bevestiging van zijn geloov, zeide Jeſaias: dit ſal u een teecken zijn van den HEERE, om u te verzekeren, dat de HEERE het woort, dat hy door mijnen mond geſproken heeft, ontwijffelbaer zeker doen ſal.

8. Siet, zegt de Almagtige God, ick ſal de ſchaduwe der graden, die met de ſonne in de graden van Achaz [*ſonnewijſer*] nederwaerts gegaen is, op een oogenblik, tien graden achterwaerts doen keeren: Dies, uit kracht van deze belovte, is de ſonne ook werkelyk tien graden te rugge gekeert, in de graden die ſy nederwaerts of voorwaerds gegaen was op den zonnewijzer van Achaz.

Men vergelijke, over den zonnewijzer van Achaz, en het terug gaen van de ſchaduw, onze aenmerkingen VII Deel. p. 463—466, alleenlyk herinneren wy nu maer, dat de Koning, op den gemelden zonnewijzer, hoedanig die ook moge geweest zijn, van zijn krankbedde zien konde, en dat niet ſlechts de ſchaduw, maer *de zon* zelve, tien graden achterwaerds geweken zy. God ſchijnt zich daertoe bedient te hebben, van eene ſoort van aerdbeving: beſtaende in eene ſchielyke wiegswijze beweging van den ganſchen aerdbol; zoodat dezelve, in de dagelykſche omwenteling om haren as, van het westen naer het oosten, voor een oogenblik

gestuit, en zoo ver naer het westen terug gewenteld hebbe, als noodig was, om de schaduw, op Achaz zonnewijzer, tien graden te doen achterwaerds keeren.

Vs. 9-20. vinden wy het merkwaerdig danklied, waermede HISKIAS *den* HEER *loovde, voor zijne herstelling.*

9. [*Dit*] is de Schrift van Hizkia, Koningh van Juda: doe hy sieck geweest, ende van sijne sieckte genesen was.

Deze woorden behelzen het opschrivt van het gemelde Danklied.

In dit *Schrivt* of Danklied, het welk Koning HISKIAS, ter dankbare erkentenis van zijne wonderdadige herstelling, opgesteld en geschreven heeft, onderscheiden wy twee hoofdzaken. Eerst teekent hy met levendige verwen, de benauwde omstandigheden, in welke hy verkeerd had, en de werkzaemheden van zijn gemoed onder dezelve vs. 10-14. Daerna loovt hy den HEER blymoedig en dankbaer, voor zijne gunstige uitredding vs. 15-20.

10. Toen ik op mijn krankbed lag, had ik my eenen gewissen dood, in de kracht en in den bloei van mijn leven, voorgesteld. Ick seyde toen by my zelven, Van wegen de affnijdinge mijner dagen, en omdat mijn leven eerlang staet geeindigd te worden, sal ick buiten twijffel tot de poorten des grafs henen gaen, en in den staet des doods komen: ick worde berooft van het overige mijner jaren, welke ik, nae den gewoonen loop der natuur, nog zou kunnen leven, ware ik met dit ongeneesbaer toeval niet bezocht.

11. Ick seyde, Ick en sal den HEERE niet [*meer*] sien in het Heiligdom, den HEERE zal ik niet meer zien, in den lande der levendigen: ick en sal de menschen, met welke ik gewoon was te verkeeren, niet meer aenschouwen met of *onder* de inwoonders der werelt.

12. Twee verzwarende omstandigheden waren 'er, welke my den vroegtijdigen dood nog ontzachlyker deden voorko-

komen. De eerste was het haestige van mijnen dood, welken ik, van oogenblik tot oogenblik voelde naderen. Ik zeide in mijne klagten: Mijns levens tijt, liever mijne *wooning*, mijn lichaem is wechgetogen, ende van my wechgevoert, gelijck eenes herders hutte: Gelijk een herder, door eenen onverwachten stormwind, van zijne ligt opgeslagen hut beroovd wordt, zoo zal het my ook gaen, ten opzichte van mijn lichaem. Een onverwachte storm van eene ongeneesbare krankheid woedt tegen mijn lichaem, zoodat die broze hut spoedig zal wechgevoerd worden; en helaes! ick moet my zelven de schuld geven van dien haestigen dood, ik hebbe mijn leven afgesneden, liever *volgemaekt*, ten einde gebracht; gelijck een wever [*sijn webbe*]. Door mijne zondige afwijkingen heeft God billyke redenen, om my zoo ter neder te leggen, dat mijn leven gekomen zy in den staet van eene voltooide webbe, geschikt om afgesneden te worden. God is daerom rechtvaerdig in deze handelwijs; Hy sal my affsnijden, [*als*] van den drom. Wanneer de webbe voltooid is, snijdt de wever de draden door, met welke de scheering aen den weversboom was vastgehecht; even zoo zal God my rechtvaerdig, uit het land der levendigen affsnijden, van den dagh tot den nacht, elk oogenblik HEER, verwacht ik, dat gy my sult opeisschen, binnen korten toch zult gy my ten eynde gebracht hebben.

13. De andere omstandigheid, welke mijne verschrikkingen vermeerderde, bestond daerin, dat ik eenen harden dood te gemoet zag. Ick stelde my reeds in den eersten nacht van mijne krankheid, eenen schrikkelyken dood voor, en met die akelige gedachten was ik in mijne benauwdheid geprangd, tot den morgenstont toe, zeggende by my zelven: Gelijck een leeuw, alsoo sal hy, die my rechtvaerdig bezoekt, alle mijne beenderen breken: ik verwachtte, dat mijn dood zoo smertelyk wezen zoude, als of mijne beenders, door den geweldigen aenval van eenen vergrimden leeuw, zouden gebroken worden. Toen die akelige nacht was doorgeworsteld, werden mijne benauwdheden in het geheel niet verminderd; ik dacht dat ik gewisselyk den dag niet ten einde brengen zoude, van den

dagh tot den nacht, eer de nacht nadert, dacht ik, ſult gy, rechtvaerdig God! my ten eynde gebracht hebben.

14. Klagen en kermen was mijne aenhoudende bezigheid op mijn leger. Gelijck een krane een luidruchtig jammergeſchrei, [*of*] eene ſwaluwe een zacht en klagend geſjilp maekt, alſoo piepede en kermde ick; maer, nadat de Propheet JESAIAS my het eerſte bezoek gegeven had, begon ik redelyker en bedaerder te werken: (*a*) ick kirrede als een duyve, ik zond mijne zuchtingen en afgebroken ſmeekbeden hemelwaerds: mijne oogen verhieven haer om hooge; of *putteden naer de hoogte*, mijne oogen brachten overvloedige tranen voort, onder een geduurig opzien naer de hoogte: ook ſtortte ik mijn hart en klagende zuchtbeden voor den HEER uit: zeggende, met afgebroken woorden, zoo goed ik konde, O HEERE, ick worde onderdruckt en door benauwdheden geperst, daer ik mijne ſchuld en de rechtvaerdigheid van uw oordeel erkennen moet, weeſt gy mijn borge. Beloovde MESSIAS! trek U mijne zaken aen, en treed Gy voor my in.

15. Maer nu ben ik, tegen alle menſchelyke verwachting, door Gods wonderdoend Alvermogen, volkomen genezen. Wat ſal ick ſpreken, tot verheerlyking van mijnen Godlyken Weldoener? ik ben onbekwaem om Gods weldaden my bewezen nae waerde te roemen, God heeft zijne belovte, door den mond van JESAIAS gedaen, blijkbaer vervuld: gelijck hy het my heeft toegeſeyt, alſoo heeft hy het gedaen: ick ſal [*nu*] al ſoetkens voorttreden alle mijne jaren, van wegen de bitterheyt mijner ziele.

De laetſte uitdrukkingen zijn vry duister. — Het woord *zoetkens voorttreden* vertaeld, komt nergens anders voor dan Pſ. 42: 5. alwaer het door *treden* is overgezet; voor het naest ſchijnt 'er niet ſlechts een zoetkens, maer vooral een verkwikkelyk en gemoedelyk voorttreden bedoeld

(*a*) Jeſ. 59: 11.

doeld te worden. — Wanneer de Koning spreekt van *de bitterheid zijner ziele*, heeft hy het oog op alle de in- en uitwendige benauwdheden, welke hy, nae zijne verwachting, nog hadde ondergaen moeten, voor dat hy door eenen bitteren dood ontbonden wierd. — Maer, tegen dit alles was hy nu bemoedigd, door de proeven van 's HEEREN macht, goedheid en trouw, welke hy ondervonden had. *Ik zal*, zegt hy, onaengezien dit alles, *al zoetkens voorttreden*; ik zal my daer tegen verkwikken, ik zal alle volgende bitterheid, in den HEER gemoedigd en versterkt, te gemoet gaen; ik zal my onder het opzicht van mijnen Godlyken Leidsman houden; tot Hem zal ik in alle nooden en zwarigheden mijne toevlucht nemen; en dusdoende, zal ik, geduurende *alle mijne* verdere *jaren*, alle bitterheden, ook den dood, wel te vrede te gemoet gaen.

16. Dit voornemen is geenszins rukeloos en onbezonnen, maer welgegrond in de Godlyke belovten. " Heere, by dese dingen, by de Godlyke belovten, en de heuchlyke ondervinding van Gods goedheid, macht en trouw, leeft men, voor zoo ver daerdoor het leven der genade gesterkt wordt, en deze dingen de gronden zijn van geloov, hoop en vertroosting; ende in allen desen is het leven mijnes geestes: het leven waerdoor nu mijn geheele geest leevt en als herleevt, ontleent al deszelvs voedsel uit die gemelde dingen: want gy hebt my, door uwe wonderdoende goedheid, gesont gemaeckt ende my van eene doodelyke kwael gunstig genesen.

17. Siet, in of *tot* vrede is my de bitterheyt bitter geweest, mijne krankheid met alle hare verzwarende omstandigheden is my wel zeer bitter geweest, de Godlyke bezoeking heeft my wel gevoelig getroffen; maer, dit kruis heeft my ten goede gewerkt en is my *tot vrede* geweest: langs dezen weg is mijn voorspoed bevorderd, de verlenging van mijn leven, en mijne verlossing uit de hand van den Assyrier; maer, of liever *en* gy hebt my vaderlyk gered, en mijne ziele liefelick omhelst, mijn leven op eene tederhartige wijs beveiligd, datse in de

groeve der verteeringe en in den ſtaet des doods niet en quame: Gy HEER! hebt my, als van den rand des gravs, terug getrokken: want gy hebt alle mijne ſonden achter uwen rugge geworpen, ten blijke, dat de beſchuldigingen niet meer tegen my gelden zullen.

18. Ik ben daerom voornemens, ten blijke van eene hartelyke dankbaerheid, uwen naem te verheerlyken. Want of *gewisſelyk*, het graf en ſal u niet loven, die in den ſtaet des doods zijn, zullen u niet danken met hunnen mond, de doot, de menigte der menſchen welker lichamen in het grav leggen, en ſal u [*niet*] prijſen: die in den kuyl nederdalen, en ſullen op uwe waerheyt niet hopen.

Het *nederdalen in den kuil*, kan het zelvde beteekenen met de voorige uitdrukkingen, en dus enkel een dichterlyke omſchrijving zijn: maer het kan ook zien op den ſtaet der verdoemden, vergel. Job 33: 23, 24. — De ſpreekwijs ſchijnt ontleend van het gene de misdadigers wedervaert, die door het vonnis van den Richter veroordeeld, en door de handen van den Scherprechter gedood zijn, en welker lichamen, op eene eerlooze wijs, in eenen ſchandkuil worden wechgeworpen; 'er worden derhalven booswichten bedoeld, die in hunne zonden geſtorven zijn en in het verderv nedergezonken. — Deze zullen *op Gods waerheid niet hopen*, vermids 'er aen den verdoemden geene belovten meer gedaen worden.

Men mag denken dat HISKIA zich in zijne krankheid niet alleen had voorgeſteld dat hy ſterven zoude, maer ook, uit vergelijking met vs. 14, dat daer by zijn gekomen vreeswekkende bedenkingen van het ongeloov, dat hy van God als eenen vertoornden Richter zou worden afgeſneden, en in het verderv nederzinken.

19. Het gene de dooden en verdoemden niet vermogen, is het werk en de plicht der levendigen en verlosten. De levende, de levende, die kan, moet, en ſal u loven, gelijck ick heden [*doe*]: de vader ſal den kinderen uwe waerheyt bekent maken. De vreugde over mijne herſtelling, en over de vervulling van Gods be-

lov

lovten, zal tot roem van JEHOVAH, alle godvruchtige huisvaderen zich dermate doen verblijden, dat zy daer van tot hunne kinderen fpreken zullen.

20. De HEERE was [*gereet*], en zal voortaen *gereed zijn*, om my te verloffen: Hy heeft my uit mijne doodelyke krankheid gered, ook zal Hy my uit het geweld van SANHERIB, en alle rampen welke my in het vervolg treffen mogten, gunftig verlosfen: daerom fullen wy, ik, mijne hovelingen, en de dienaers van het Heiligdom, met alle mijne getrouwe onderdanen, op mijn fnarenfpel dankbare liederen fpelen, alle de dagen onfes levens, in den huyfe des HEEREN.

Na dit danklied, laet de Propheet eene tweeledige aenmerking volgen: de eerfte is betrekkelyk tot het middel, het welk hy den Koning ter genezing had voorgefchreven, vs. 21. *de andere tot het teeken, het welk den kranken Vorst, tot verfterking van zijn geloov, gegeven was, vs.* 22.

21. Jefaia nu hadde op Gods bevel gefeyt, (*b*) Laetfe nemen eenen klomp vijgen, ende dezelve, door de behoorlyke toebereiding, tot een plaefter op het gefwel maken, ende hy fal genefen.

Des kundigen berichten ons, dat drooge vijgen, tot eenen plaester gemaekt, gefchikt zijn om harde gezwellen te verzachten, de ftof te doen rijpen, en de verettering te bevorderen. — Het ftaet ondertusfchen vast, dat deze plaester, zonder tusfchenkomst van Gods wonderdoend Alvermogen, den Koning, van zijne ongeneesbare kwael, niet zou hebben kunnen behouden, en vooral niet eene volkomene herftelling binnen drie dagen tijds te wege brengen.

22. Ende Hizkia hadde gefeyt, Welck fal het teecken zijn, om mijn geloov te verfterken aen Gods belovten, dat ick gelukkig herfteld ben, en binnen zoo korten tijd weder ten huyfe des HEEREN fal opgaen? en daerop was hem het voorheen gemelde teeken gegeven.

(*b*) 2 Kon. 20: 7.

HET XXXIX. KAPITTEL.

Het oordeel het welk over HISKIAS, *tot eene ſtraf van zijnen hoogmoed, bedreigd werd.*

1. TE dier tijt, kort na de gemelde genezing van HISKIAS en den aftocht van SANHERIB, ſondt Merodach Baladan, de ſone Baladans, de Koningh van Babel, brieven van gelukwenſching, ende voegde 'er, volgens de Oosterſche gewoonte, een geſchenck by, aen Hizkia: want hy gehoort hadde, dat hy kranck geweeſt, ende [*weder*] ſterck geworden was.

Men vergelijke onze aenmerkingen, by 2 Kon. 20: 12, VII. Deel p. 467-472.

2. Ende Hizkia verblijdde ſich over haer, hy was zeer verblijd over de eer welke MERODACH BALADAN hem aendeed, hy ontving de gezanten op eene zeer vereerende wijs, ende hy toonde hen, door hoogmoed vervoerd, ſijn ganſche ſchathuys, alle de magazijnen en kabinetten, in welke zijne ſchatten en kostbaerheden bewaerd werden: het ſilver, ende het gout, ende de ſpeceryen, ende de beſte olie, ende ſijn gantſch wapenhuys, ende al dat gevonden wiert in ſijne ſchatten: daer en was geen dingh in ſijnen huyſe, noch in ſijne gantſche heerſchappye, dat Hizkia haer niet en toonde. Hy deed hun opening van alle zijne ſchatten en inkomſten, om hun te doen begrijpen, dat zy aen hem eenen machtigen Bondgenoot tegen de Asſyriers hebben zouden. Zie de aenteekening by 2 Kon. 20: 13. VII. Deel p. 473.

3. Doe HISKIAS, uit zulk eene trotschheid, alle zijne ſchatten aen de gezanten des Konings van Babel vertoond had, quam de Propheet Jeſaia, op Gods bevel, tot den Ko-

Koningh Hizkia, ende ſeyde tot hem, Wat hebben die mannen, die by u ten Hove verſchenen zijn, geſeyt? ende, Van waer zijn ſy tot u gekomen? ende Hizkia ſeyde, Sy zijn uyt verren lande tot my gekomen, uyt Babel.

4. Ende hy ſeyde, Wat hebben ſy geſien in uwen huyſe? ende Hizkia ſeyde, Sy hebben alles geſien wat in mijnen huyſe is, geen dingh en is 'er in mijne ſchatten, dat ick hen niet getoont en hebbe. Langs dezen weg, wilde ik hun een denkbeeld geven van mijne grootheid, en van den zegen met welken de HEER my begunſtigd heeft.

5. Doe ſeyde Jeſaia tot Hizkia: Hoort het woort des HEEREN der heyrſcharen, het welk Hy my door eene openbaring heeft bekend gemaekt, en gelast u aen te zeggen.

6. Siet de dagen komen en de tijd nadert vast, dat al wat in uwen huyſe is, ende wat uwe vaders opgeleyt hebben ten ſchatte tot op deſen dagh, nae Babel wechgevoert ſal worden: daer en ſal niets overgelaten worden, ſeyt de HEERE.

7. Daer toe ſullenſe van uwe ſonen, die uyt u ſullen voortkomen, die gy gewinnen ſult, nemen: en hen zoo laeg vernederen, datſe Hovelingen zijn in het paleys des Konings van Babel

8. Maer Hizka ſeyde tot Jeſaia, zoo drae hy deze ontzettende bedreiging gehoord had: Het woort des HEEREN, dat gy geſproken hebt, is goet: oock ſeyde hy: De ſtraf welke gy uit 's HEEREN naem bedreigd hebt, is billyk en rechtvaerdig: Doch het zy vrede ende waerheyt, of *vastigheid* van mijnen Throon, in mijne dagen, zoo lang ik leven zal.

Dit oordeel was eene ſtraf over HISKIAS, niet als een byzonder perſoon, maer aengemerkt als Koning van Juda. Ook had het volk deze ſtraf, door tergende afgoderyen, billyk verdiend; maer de hoogmoed van HISKIAS gav aenleiding, om nu de middelen bekend te maken, door welke dit oordeel zou uitgeoeffend worden.

Onder Koning JOJAKIM, is deze bedreiging letterlyk vervuld, wanneer NEBUCADNEZAR alles uit het Joodsche land wechvoerde, en het Koninglyk zaed tot zijne Hov-bedienden gebruikte, 2 Kon. 24, 25. Dan. 1.

HET XL. KAPITTEL.

NA de geschiedenissen Kap. 36-39. vermeld, volgen wederom merkwaerdige Godspraken. — Met dit Kap. begint derhalven eene nieuwe Prophetische Leerrede, welke ongemeen troostrijk is, en by uitnemendheid geschikt was om het geloov der treurige Sionieten te sterken, die door de aenkondiging der Babylonische gevangenis diep getroffen waren.

Dit Kapittel ziet allerduidelykst op de komst van den MESSIAS, en de oprichting van zijn Koningrijk, in de eerste dagen van het Euangelie. Trouwens, de Schrijvers van het Nieuwe Testament passen deze Godspraek rechtstreeks toe, op de eerste dagen van het Euangelie en de gevallen van dien tijd, Matth. 3: 3. Marc. 1: 3. Luc. 3: 4. Joh. 1: 23. Ook laet zich de gansche Prophecy, uit deze onderstelling, in alle de byzonderheden zeer gemakkelyk verklaren.

Het schijnt, dat de Propheet deze Godspraek en alle de volgende tot het einde van dit Boek, heeft voortgebracht, na den aftocht van SANHERIB, den Assyrischen Koning, en dus in het laetst van HISKIAS leevtijd.

Wy onderscheiden in dit Kap. drie hoofddeelen. I. Eerst wordt eene zeer troostrijke belovte gedaen, omtrent den MESSIAS *en zijn gezegend Koningrijk, vs.* 1-11. *duidelyk voorgesteld. II. Daerna wordt eene gewichtige zwarigheid uit den weg geruimd, ontleend uit de algemeenheid der afgodery onder alle de volken, vs.* 12-26. *III. Eindelyk wordt 'er eene bemoedigende troostrede, tot Gods bedrukte volk, bygevoegd, vs.* 27-31.

In het eerste deel verklaert de Propheet, het gene hy in eene Godlyke openbaring gehoord had. Voor eerst had hy eene stem des HEEREN gehoord, welke tot de dienaren van het Euangelie gericht was, en hen gelastte om Gods volk te vertroosten, vs. 1, 2.

1. Ik hoorde in eene Godlyke openbaring de stem des HEEREN, roepende tot de dienaren van het Euangelie, en zeggende: Trooſtet, trooſtet mijn volck, het geestelyk Israël! bemoedigt hen met alle die troostgronden, welke het Euangelie aen de hand geevt; zoo ſal ulieder Godt ſeggen, in de dagen van het Nieuwe Testament, tot u Apostelen en verdere dienaers van het Euangelie.

2. Spreeckt nae het herte der geloovige inwooneren van Jeruſalem, met aengename en troostrijke woorden, ende roept haer blymoedig toe, dat haer ſtrijt vervult is, dat hun zuchten onder het juk der dienstbaerheid aen MOSES wet geëindigd is, dat hare ongerechtigheyt verſoent is, vermids de beloovde Verlosser van zondaren, de *straffen* van hunne overtredingen, op eene Gode *aengename* wijs gedragen heeft, dat ſy van de hant des HEEREN dobbel, en eene groote mate van uitnemende voorrechten, ontfangen heeft voor en in de plaets van de straffen, welke zy door alle hare ſonden rechtvaerdig verdiend hadde.

Niets is 'er bekender, dan dat de komst van den MESSIAS eene zeer groote blijdschap en vertroosting hebbe aengebracht, Luc. 2: 9. dat toen de dienstbaerheid aen

MOSES wet een einde genomen hebbe, Gal. 4: 5. dat toen de zonden volkomen verzoend zijn, Hebr. 10: 4. en dat 'er uitnemende zegeningen, aen in zich zelven doemwaerdige zondaren, overvloedig geschonken zijn, Eph. 1: 3.

3. Wijders heb ik de stem van JOHANNES den Dooper gehoord. (*a*) Een stemme des roependen en openlyk predikenden in de woestijne, en het omliggend land der Joden, vergel. Kap. 16: 1. dat het Koningrijk der hemelen naby gekomen is; hy riep: Bereydet den wegh des HEEREN, maeckt recht in de wildernisse eene bane voor onsen Godt.

Hier wordt gezinspeeld op het toebereiden der wegen, vooral wanneer een Vorst door eene woestijne reizen zal; dan moet de *weg bereid*, van alle vuiligheden, steenen en struikelblokken gezuiverd worden, en *de baen* moet *recht* en effen gemaekt worden, alle hoogten moeten wechgenomen en al het kromme afgesneden worden: dit moest geschieden *voor den* HEER *onzen God*, dat is, voor den MESSIAS, die eerlang komen zoude, en door het Joodsche land omwandelen. — Wat zegt dit nu in den geestelyken zin? De Propheet vergelijkt den staet van het Joodsche volk, omtrent den tijd der verschijning van den MESSIAS, by eene *woestijne* en *wildernis*: voor zoo ver het zelve met vleeschelyke vooroordeelen bezet, en door verkeerde hartstochten verdorven was; zoodanig dat hunne gemoederen geheel onbereid waren, om den MESSIAS in geloov en gehoorzaemheid te ontvangen. Den *weg des* HEEREN *te bereiden*, en *de baen voor onzen God recht te maken*, zegt derhalven, de gemoederen en genegenheden te bereiden en te schikken, om Gods Zoon die in het vleesch stond geopenbaerd te worden, met eerbied en gehoorzaemheid des geloovs te ontvangen.

4. Alle dalen sullen by de komst van den MESSIAS verhoogt worden, ende alle bergen ende heuvelen sul-

(*a*) Matth. 3: 3. Marc. 1: 3. Luc. 3: 4. Joh. 1: 23.

ſullen vernedert worden: ende wat krom is, dat ſal recht, ende wat hobbelachtigh is, dat ſal tot een valleye gemaeckt worden.

Dit ganſche voorſtel is zinbeeldig. — De *dalen* vertoonen ons boetvaerdige menſchen; deze zouden *verhoogd*, dat is, vertroost, van hunne ontmoedigende bekommeringen ontheveven, en tot voorwerpen van Gods byzondere gunst geſteld *worden*. — *Bergen en heuvelen* daerentegen, zijn hoogmoedige menſchen, die op hunne verdienſten en voorrechten vertrouwen; deze zouden *vernederd*, van hunne valſche gronden afgetrokken en verootmoedigd worden, of zoo blijvende, uit de Godlyke gunst worden uitgeſloten. — Het *kromme en het hobbelachtige*, ſchildert ons de valſche leer, welke ten tijde van JOHANNES DEN DOOPER, plaets had by de Wetgeleerden: deze was eene kromme en hobbelachtige weg gelijk, voor zoo ver het ware onder het valſche vermengd was; maer, zy zou *recht en tot eene vallei gemaekt*, dat is, van alle dwalingen en menſchelyke inzettingen gezuiverd worden.

Dit is werkelyk geſchied door JOHANNES DEN DOOPER, die den boetvaerdigen vergeving der zonden gepredikt, en de Pharizeeuwen over hunne geveinsdheid ernſtig beſtraft heeft.

5. Ende (*b*) de heerlickheyt des HEEREN ſal geopenbaert worden, zoo door de verſchijning van Gods Zoon in het vleesch, als door de verhooging van dien Middelaer en de voortplanting van zijn Koningrijk: ende alle vleeſch, alle ſoort van volken te gelijck ſal ſien, dat [*het*] woord van den God der waerheid, wegens de openbaring zijner heerlykheid vervuld is: naedien de onfeilbare mont des HEEREN dit geſproken heeft.

6. Een andere ſtemme hoorde ik in eene verrukking van zinnen, welke ſeyt: Roept, ende hy die dit bevel ontvangen heeft, ſeyt, Wat ſal ick roepen? Daerop antwoordde de Godlyke ſtem: Dit is de hoofd-inhoud van uwe prediking, (*c*) Alle vleeſch is gras,

(*b*) Joh. 1: 14. (*c*) Job 14: 2. Pſ. 90: 5, 6. ende 102: 12. ende 103: 15. Jac. 1: 10. 1 Petr. 1: 24.

elk een mensch naer zijn lichamelyk bestaen, is broos en kortstondig, ende alle sijne goedertierenheyt, alle de gaven welke hy heeft en hem beminnelyk of heerlyk maken, zijn van eenen korten duur, en verwelken als een bloeme des velts.

8. Het gras verdort spoedig, de bloeme valt aenstonds af, als de Geest of *wind* des HEEREN, vooral die heete wind, die in het Oosten al het groene kruid verzengt, daer in blaest: voorwaer het volck is even broos als het gras.

8 Het gras verdort, de bloeme valt af: maer het (*d*) woort onses Godts bestaet in der eeuwigheyt.

Hier wordt niet zoo zeer die algemeene waerheid geleerd, dat de menschelyke natuur broos en bouwvallig zy; maer het *vleesch* wijst ons hier meer bepaeldelyk naer de veranderlyke huishouding van het Oude Testament, en het *woord* naer de nieuwe huishouding, welke niet veranderen zal. — Dit komt zeer wel overeen met de aenhaling van deze Godspraek, 1 Petr. 1: 23-25.

9. Nog hoorde ik in eene openbaring eene andere stem, zeggende: O Zion, gy verkondigster van goede boodschap, dat is, gy dienaers van het Euangelie, die de heuchlyke tijding der verzoening te Jerusalem predikt, klimt op eenen hoogen bergh, en predikt van daer met eene hoorbare stem tot het gansche volk: o Jerusalem, gy verkondigster van goede boodschap, gy gezanten van JESUS CHRISTUS, die het Euangelie der zaligheid te Jerusalem predikt, heft uwe stemme op met macht, heftse op, en vreest niet, segt den steden Juda, Siet [*hier*] is de MESSIAS, uwe Godt.

Deze Godspraek voorspelt met één woord: dat het Euangelie wel eerst te Jerusalem zoude gepredikt worden; maer, dat de Apostelen zich vervolgens, met de leer der verzoening, naer de andere steden der Joden begeven zoude, vergel. Hand. 8.

10. Siet

(*d*) 1 Petr. 1: 25.

10. Siet de Heere HEERE ſal komen tegen den Satan, dien ſtercken, die de oogen der menſchen verblindt; Hy zal komen om zijne heerſchappy te beteugelen, ende ſijn machtige arm ſal over het geweld van den Satan heerſchen: ſiet die heerlykheid welke de Vader aen den Middelaer, als eenen loon op den arbeid zijner ziele, beloovd heeft, zal hy gewisſelyk erlangen: (*e*) ſijn loon is by hem, ende ſijn arbeytsloon is voor ſijn aengeſichte.

11. Hy ſal (*f*) ſijne kudde weyden, en zijn geloovig volk verzorgen van alles, wat zy tot het leven en de godzaligheid noodig hebben, gelijck een herder voor zijne ſchapen zorgt; Hy ſal de zwakken in de genade, die aen lammerkens gelijk zijn, als in ſijne armen vergaderen, en hun de tederſte voorzorg en toegenegenheid bewijzen, ende hy zal de zoodanigen in ſijnen ſchoot dragen, op allerlei wijzen onderſteunen: en de Leeraers van het Euangelie, die als ſoogende ſchapen zijn, voor zoo ver zy anderen met de onvervalschte melk der waerheid voeden, ſal hy (*g*) ſachtkens leyden, in alle de moeilykheden van hun werk onderſteunen en verſterken.

Maer, hoe zou het Euangelie met eene rijke vrucht kunnen worden voortgeplant, daer de afgodery algemeen zou zijn onder alle volken? Deze zwarigheid wordt uit den weg geruimd, vs. 12-26.

12. Hoe dwaes is de afgodery, daer 'er maer één ware God is die het groot Geheeläl geſchapen heeft! Wie heeft alle de wateren, welke in de zeën en rivieren zijn, met ſijne vuyſt of *holle hand* gemeten? ende van de hemelen, dat ver uitgeſtrekte uitſpanſel, op ſoortgelijk eene wijs, als de timmerlieden met maetſtokken doen, met de ſpanne van zijne hand de mate genomen? ende

(*e*) Jeſ. 62: 11. (*f*) Ezech. 34: 23, 24. Mich. 7: 14. Joh. 10: 11. (*g*) Jeſ. 49: 10.

heeft met een drielingh (zijnde een derde van een Epha) het stof der aerde begrepen? ende de bergen gewogen in een wage, ende de heuvelen in eene weegschale? Wie heeft het Geheeläl in zulk eene verwonderingswaerdige orde geschikt? is het niet de eenige en ware God?

13. (*h*) Wie heeft den Geest en het oordeel des HEEREN bestiert, ende [*wie*] heeft hem [*als*] sijn raetsman onderwesen toen Hy het Geheelal heeft voortgebracht? Immers niemand!

14. Met wien heeft hy raet gehouden, die hem verstant soude geven, ende hem soude leeren van het padt des rechts, hoe Hy zich in het scheppen en bestuuren der waereld te gedragen hadde? ende wiens raed heeft God ingenomen, dat hy hem wetenschap soude leeren, ende hem soude bekent maken den wegh des veelvoudigen verstants, het welk Hy in zijne werken zoo blijkbaer heeft ten toon gespreid?

15. Hy is immers oneindig in vermogen, zoodat zich niemand tegen Hem verzetten kan! Siet de volckeren zijn geacht als eenen druppel, die van eenen emmer afvalt, terwijl dezelve uit den put wordt opgehaeld, ende als een stofken dat toevallig aen het onderste van de weegschale hangt, en niets toebrengt tot het gewigt: siet hy werpt de eylanden en de landstreken aen de zee gelegen, henen met het zelvde gemak, als iemand dun stof wechblaest.

16. Ende de Godlyke natuur is van eene oneindige uitmuntendheid: indien men Hem eene offerande, overeenkomstig de verhevendheid van zijne Natuur, wilde offeren; dan zou de Libanon noch hout, noch gedierte genoeg kunnen opleveren; al het hout van dat wijduitgestrekt gebergte, en is niet genoegsaem om te branden: ende sijn gedierte en is niet genoegsaem ten brand-offer.

17. Alle volckeren zijn als niets voor en in vergelijking met hem: ende sy worden by hem geacht en

(*h*) Rom. 11: 34. 1 Cor. 2: 16.

en zijn, by Hem vergeleken, minder als (*i*) niet, ende ydelheyt.

18. (*k*) By wien dan ſult gy Godt vergelijcken? met welk eene nagebootſte Godheid, kunt gy dit verheven Wezen in eenen rang ſtellen? of wat gelijckeniſſe van een Zijner ſchepſelen ſult gy hem toepaſſen?

19. Hoe dwaes is de afgodery en beeldendienst? De werckmeeſter giet een beelt uit het een of ander metael, ende de goutſmit overtreckt het met gout, ende giet 'er ſilvere ketenen [*toe*], om het daer mede te verſieren en aen den muur vast te maken.

20. Die verarmt is, dat hy niet te offeren en heeft, en geen geld bezit om de geringſte offerande te koopen, die moet zich met afgodsbeelden van minder waerdy behelpen, hy kieſt een hout uyt, [*dat*] niet en verrotte: hy ſoeckt ſich eenen wijſen werckmeeſter, om uit dat hout een beelt te bereyden, en het zoo te maken [*dat*] het wel ſtae, en niet en wanckele.

21. En weet gylieden niet, en wilt gy niet weten, dat de oneindige Schepper van hemel en aerde, alleen de eenige en ware God zy? hoort gy niet, hebt gy het van anderen niet vernomen, indien gy zelve zoo onbegrijpelyk dom zijt? is 't u van den aenbeginne der waereld niet bekent gemaeckt, dat God den hemel en de aerde geſchapen heeft? en hebt gy op de grontveſten der aerden niet gelett? hebt gy zelvs uit het onderwijs der rede, niet begrepen, dat de ganſche aerde, met al wat 'er op is, het werk zy van den Almachtigen Schepper?

22. Hy is alleen 't voorwerp van hulde en eerdienst, die daer in de hoogſte hemelen, als Koning ſitt boven den kloot der aerde, ende derſelver inwoonders zijn, by Hem vergeleken, zoo gering als ſprinckhanen: hy is 't die (*l*) de hemelen uytſpant als eenen

(*i*) Dan. 4: 35. (*k*) Jeſ. 46: 5. Hand. 17: 29. (*l*) Job 9: 8. Pſalm 104: 2. Jeſ. 44: 24.

dunnen doeck, ende breydtse uyt als een Vorstelyke tente, om te bewoonen met zijne heerlyke tegenwoordigheid, Ps. 104: 2.

23. Die oneindige God is het, die de (*m*) Vorsten te niete maeckt: de Richters der aerde maeckt hy als ydelheyt, door de machtigste Koningen te vernederen, en onverwinbare Monarchyen te vernietigen, Dan. 2: 21.

24. Ja sy en worden niet geplant, ja sy en worden niet gezaeyt, ja hare afgehouwene stamme en wortelt niet in der aerde: het gaet met de Vorsten als met planten: God roeit hen zoodanig uit dat niemand van hun nakroost overig blijve, of immer weder den Throon beklimme; alle hoop op herstel, wordt voor zulke Vorsten en hunne nazaten, voor altoos afgesneden. Het kost den Almachtigen geene moeite, om de grootste Vorsten op het onverwachtst te vernederen; met een enkel geblaes van zijne gramschap zijn zy verdorven, even als de heete Oostenwind de planten verzengt: oock als hy op haer blasen sal, so sullense verdorren, ende een stormwint salse als eenen stoppel wechnemen.

25. By wien dan, en by wat afbeelding, sult gylieden my vergelijcken, dien ick de oneindige Schepper gelijck zy? seyt de hooge God, die de Heylige is by uitnemendheid.

26. Heft uwe oogen op om hooge naer den hemel, aenschouwt de ontelbare menigte der starren, overweegt ende siet, wie dese dingen geschapen heeft, die in getale haer heyr voortbrengt: die, gelijk een Veldheer van zijnen Soldatenstoet, een monsterrolle houdt van de starren: diese alle by name roept om zijn bevel te gehoorzamen, van wegen de grootheyt [*sijner*] krachten, ende [*om dat*] hy sterck van vermogen is, daer en wort 'er niet een gemist, zy behouden alle bestendig hunnen rang en orde.

Vs. 27-31.

(*m*) Job 12. 21. Ps. 107: 40.

Vs. 27-31. vinden wy eene bemoedigende troostrede, tot Gods bedrukte volk.

27. Terwijl nu het Koningrijk van CHRISTUS, in weerwil der heerfchende afgodery en van allen tegenftand, ontwijffelbaer zeker zal worden voortgeplant, waerom zijt gy geloovige Joden dan mismoedig? Waerom fegt gy [*dan*], o Jacob, ende fpreeckt, o Ifraël, Mijn wegh is voor den HEERE verborgen, God geevt geenen acht op mijne lotgevallen, noch op de mishandelingen welke ik van mijne vyanden ondergaen moet, ende de handhaving van mijn recht gaet van mijnen Godt voorby, Hy laet my en mijne twistzaek geheel varen?

28. Nimmer wordt God moede, van voor zijn volk te zorgen. En weet gy 't niet? en hebt gy niet gehoort, zijt gy van die gewichtige en bemoedigende waerheid onkundig, dat de eeuwige Godt, de HEERE, de Schepper der eynden der aerde, noch moede, noch mat en wort? Hy is aen dergelijke zwakheden als de menfchen geenszins onderworpen. Niets minder dan dit, daer en is (*n*) geene doorgrondinge van fijn verftant, 'er is voor zijne oneindige kennis niets verborgen, alles is naekt en geopenbaerd voor zijne Alziende oogen.

29. Hy bezit niet alleen het vermogen, maer ook de geneigdheid, om zwakken te fterken en moedeloozen te troosten, Hy geeft den moeden kracht, ende hy vermenigvuldigt de fterckte dien die geene krachten en heeft. Hy zal ook zorg dragen, dat gy door moedeloosheid niet bezwijken zult.

30. De jonge, die moedig op hunne eigene krachten vertrouwen, fullen moede ende mat worden, ende de jongelingen, van welke men verwachten zoude, dat

(*n*) Pfalm 147: 5.

zy ten eenemael onvermoeid zijn, ſullen afgemat zijnde, gewiſſelick vallen.

31. Maer die den HEERE verwachten, en in het midden van allerlei nooden en zwarigheden, op zijnen byſtand vertrouwen, ſullen de kracht vernieuwen, en als het ware verſche vermogens ontvangen, ſy ſullen opvaren met vleugelen, gelijck de arenden: wanneer hunne krachten uitgeput ſchijnen, zullen zy nieuwe vermogens erlangen: ſy ſullen yverig loopen op den weg van Gods geboden, hoe zeer dezelve met doornen en distelen van allerlei tegenſpoed en vervolging moge bezaeid wezen, ende evenwel niet moede worden, ſy ſullen op dien weg rustig wandelen, ende niet mat worden.

Deze bemoedigende belovte, ziet op de geloovigen onder de eerſte dagen van het Euangelie; byzonder op de Apostelen, die onder allerlei tegenſtand, door Gods genade zouden verſterkt en bemoedigd worden, om hun werk yverig voort te zetten.

HET XLI. KAPITTEL.

WY beſchouwen dit Kapittel als een vervolg van het voorgaende 40ſte. — Te weten, na de belovte van den MESSIAS en zijn gezegend Koningrijk, Kap. 40: 1-11. een betoog van de dwaesheid der afgodery, vs. 12-26. en eene bemoedigende troostrede tot Gods bedrukte volk, vs. 27-31. worden in dit Kap. 41. de afgodiſche volken zelve aengeſproken, en aen dezelve het oneindig verſchil, tusſchen den HEER en de valschgenaemde godheden, onder het oog gebracht, zoo ten aenzien van Gods oneindig Alvermogen, als van zijne onbeperkte Alweetendheid; om hen dusdoende van de afgodery af te trekken, en tot den dienst des HEEREN aen te ſpooren. —

On-

Onder deze aenſpraek aen de afgodendienaren, worden verſcheidene troostredenen gemengd; om Gods verdrukte volk, onder veelvuldige wederwaerdigheden, in hun geloov en hoop te verſterken.

I. Vs. 1-7. vinden wy eene zeer nadrukkelyke aenſpraek van den HEER, tot de afgodendienaers onder de Heidenen.

II. Daerop volgt eene troostrede tot Gods verdrukte volk, vs. 8-20.

III. Eindelyk wordt de afgebroken aenſpraek, tot de afgodendienaers, hervat en voortgezet, vs. 21-29.

1. Swijgt voor my, gy eylanden, gy volken die aen den zeekant woont en ver van Kanaan verwijderd zijt, vergel. Kap. 49: 1. gy Heidenſche volken, die hulde bewijst aen de nietige afgoden, *zwijgt voor my*, hoort mijne redenen aen met eene ſtille oplettendheid, en eene eerbiedige aendacht, vergel. Job 33: 31, 33. ende laet de volckeren de kracht vernieuwen: laet ze alle hunne vermogens zamenroepen om hunnen afgodendienst, zo zy 'er in ſtaet toe zijn, te verdeedigen: laetſe toetreden en nader bykomen, om de zaek van hunne afgoden tegen my te verdeedigen. laetſe dan, wanneer ik mijne rede zal geëindigd hebben, vryelyk ſpreken; laet ons t'ſamen ten gerichte naederen, om elk zijne zaek te verdeedigen.

Het wijst zich van zelve, dat dit eene Poëtiſche teekening zy; in welken de HEER den Heidenen als het ware vryheid geevt, om den afgodsdienst, zo zy 'er in ſtaet toe waren, tegen Hem te verdeedigen, om daerdoor de ydelheid van zulk eene onderneming af te ſchilderen.

2. Wie heeft van den opgangh dien rechtveerdigen verweckt? heeft hem geroepen, op ſijnen voet? de Heydenen voor ſijn aengeſichte gegeven, ende gemaeckt dat hy [*over*] Koningen heerſchte? heeftſe ſijnen ſweerde gegeven als ſtof, ſijnen boge als eenen voortgedrevenen ſtoppel?

3\. Dat hyse najaegde, [*ende*] trock door [*met*] vrede, door een padt, [*'t welck*] hy met sijne voeten niet gegaen en hadde?

De eerste woorden van vs. 2. worden op verschillende wijzen overgezet. — Wanneer wy de vertaling der Onzen volgen, dan wordt het zelvstandig woord, het welk eigenlyk *gerechtigheid* beteekent, in den zin van eenen *rechtvaerdigen* genomen; en dan zegt de uitdrukking, *wie heeft hem geroepen op zijnen voet*, wie heeft hem geroepen, dat hy op den voet zou volgen en dienen? Dan, op deze wijs verlaet men de eigenlyke beteekenis van het woord *gerechtigheid*, en de andere uitspraek, *wie heeft hem geroepen op zijnen voet* is zeer duister. — Wy voegen ons daerom liever by de zoodanigen, die de eigenlyke beteekenis van *gerechtigheid* behouden, en het werkwoord door *roepen* overgezet, door *ontmoeten* vertalen; zoodat de zin deze zy: *wie heeft van den opgang den genen verwekt, welken de gerechtigheid ontmoet op zijnen voet:* en dan vinden wy hier eene dichtkundige uitdrukking, welke zoo veel te kennen geevt, als: *wien de gerechtigheid steeds op den voet volgt*, wien het betrachten der gerechtigheid zoo eigen is, dat zy hem in alle zijne handelingen vergezelle.

Er wordt derhalven, een persoon van een alleruitnemendst karakter bedoeld. — Hem wordt de *gerechtigheid*, dat is, het yverig betrachten van alle plichten, welke wy God en onzen naesten schuldig zijn, toegeëigend; en dat wel in die trap en mate, dat deze gerechtigheid, hem als *op den voet* vergezelle in alle zijne gedragingen. — Omtrent dezen beminnelyken persoon wordt gevraegd: *wie heeft hem van den opgang verwekt?* Hy wordt ondersteld *verwekt* te zijn; met een grondwoord, het welk byzonder gebruikt wordt van zulke personen, die van God tot het verrichten van het een of ander groot werk bestemd, geroepen en geholpen worden, vergel. Kap. 17: 13. 45: 13. Jer. 50: 9. en dat wel *van den opgang*, dat is, van den opgang der zonne uit het Oosten, uit die landstreek welke ten aenzien van het Joodsche land in het Oosten gelegen was, hoedanig vooral de landen over den Tigerstroom konden

en mogten benoemd worden. — *Wie heeft hem van den opgang verwekt*, dat is, wie heeft dien uitmuntenden man in het ver gelegen Oosten bestemd, tot dat groote waervan ik aenstonds spreken zal? aen wiens beleid en bestuuring moet dit alles worden toegeschreven?

De tweede vraeg, verkeert omtrent de roemruchtige verrichtingen van dien uitmuntenden persoon. — *Wie heeft de Heidenen gegeven voor zijn aengezicht, en gemaekt dat hy over Koningen heerschte?* Dit wijst den ongemeenen voorspoed zijner ondernemingen aen, zoodat verscheidene Heidensche volken voor zijn aengezicht verslagen wierden, en hy derzelver Koningen aen zijnen overwinnenden scepter onderworpen had. — Er wordt bygevoegd, dat deze Heidenen en hunne Koningen *zijnen zwaerde gegeven zijn als stof, zijnen boge als een voortgedreven stoppel.* — Het geevt eenvouwig te kennen, dat het zwaerd en de boog van dezen Oorlogsheld, zoo vaerdig zou bewogen, en met zoo veel dapperheid bestuurd worden, dat zijne vyanden als stof, en als een stoppel, die door den wind wordt voortgedreven, zouden verjaegd en verstrooid worden.

Vs. 13. wordt wijders van dien uitmuntenden held getuigd, *dat hy ze najaegde en doortrok met vrede, door een pad het welk hy met zijne voeten niet gegaen had.* Het geevt te kennen, dat deze Oorlogsheld zijne vyanden overal had opgezocht, en met vrede, dat is, zonder verlies en schade, overal was doorgedrongen tot ver afgelegene gewesten, welke zijne voeten nooit te vooren betreden hadden.

4 " Wie heeft [*dit*] gewrocht ende gedaen? wie heeft dit alles veroorzaekt? aen wiens bestuur is het toe te schrijven? wien komt van dit alles de eer toe? Wien anders dan God, roepende de geslachten van den beginne? de HEER, die van het begin der waereld, de opvolging der menschelyke geslachten, als mede de opkomst van volken en Koningrijken, zoo bestuurt, dat zy door Hem geroepen worden tot dat werk, tot het welk Hy dezelve bestemd heeft. Ick de HEERE, (*a*) die de

(*a*) Jes. 43: 10 ende 44: 6. ende 48: 12. Openb. 1: 17. ende 22: 13.

eerſte ben, ende met de laetſte ben ick de ſelve, die zonder begin en einde ben, God van eeuwigheid tot eeuwigheid.

Ik de HEER, zegt de Allerhoogſte God, *die de eerſte ben.* Het geevt niet alleen te kennen dat Hy zoo volſtrekt eeuwig is, dat 'er niets voor hem zy aenwezig geweest; maer ook, dat Hy, wegens zijne volſtrekte eeuwigheid, het werkend beginſel zy van alles, zoodat alle dingen van Hem het aenwezen ontvangen hebben. — Wanneer de HEER 'er byvoegt: *met de laetſte ben ik dezelve*, moet men door de *laetſte* die dingen verſtaen, welke niet uit haren eigenen aert, maer uit hoofde der Godlyke beſtemming, in eeuwigheid beſtaen zullen, gelijk de Engelen en onze zielen: met deze laetſte *zal de* HEER *dezelve zijn*; met die wezens, welke eeuwig duuren zullen, zal God te gelijk in alle eeuwigheid aenwezig zijn, en zonder de allerminſte verandering eindeloos dezelvde blijven.

Hier vinden wy derhalven het antwoord op de voorheen gemelde vraeg: *Wie heeft dit* groote werk *gewrocht en gedaen?* wie heeft het ondernomen en voltooid? Niemand anders dan de Allerhoogſte God, die van het begin, de opvolging der menſchelyke geſlachten regelt, en het opperbeſtuur heeft over de lotgevallen der volken, de eeuwige en onveranderlyke God, welken alle dingen op zijnen wenk moeten gehoorzamen.

Dat nu de eer der roemruchtige daden van dien uitmuntenden Oorlogsheld, alleen aen den HEER, den eenigen en waren God, moest worden toegekend, en geenszins aen de nietige afgoden der Heidenen, wordt vervolgens betoogd uit de algemeene verbaesdheid, welke de overwinningen van dien held, allerwegen onder de afgodiſche volken veroorzaekt hadden, vs. 5-7.

5. De inwooners van de eylanden, en van de ver afgelegene gewesten, vergel. vs. 1. ſagen 't gene door dien uitmuntenden Krijgsheld verricht was, met ontroering, ende ſy vreeſden; die de eynden der aerde bewoonen beefden: ſy naederden ſich of *raedpleegden*

met

met elkander, ende quamen toe: zy beraetslaegden wat zy ter hunner beveiliging doen zouden.

6 D' een hielp den anderen, om elkander moed in het lijv te spreken, ende seyde tot sijnen metgeselle, Weest sterck, gedraeg u als een man.

7. In hunne benauwdheid, namen zy de toevlucht tot de nietige afgoden. Ende de werckmeester of de timmerman versterckte den goutsmit; die met den hamer glat maeckt, versterkte ook dien die op het aenbeelt slaet, seggende van het soudeersel, Het is goet: daer na maeckt hy 't afgodsbeeld vast met nagelen, dat het niet en wanckele.

De zin van dit vers komt hoofdzakelyk hierop neder, dat de ver afgelegene Heidenen, zoo drae zy het gerucht der overwinningen van dien uitmuntenden Krijgsheld, met schrik en ontroering gehoord hadden, alles in het werk stelden om by hunne afgoden veiligheid te zoeken; dat zy ten dien einde met alle macht aen het werk gingen, om nieuwe afgodsbeelden te vervaerdigen; maer dat dit alles hun niets had kunnen baten.

Dit zy genoeg omtrent den letterlyken zin: laten wy nu de Prophetische beteekenis naspooren.

I. Wie is die groote Oorlogsheld, die zulke groote overwinningen behalen zoude? — Het moet zulk een persoon zijn, op welke de volgende kenmerken toepasselyk zijn. (1.) Hy moet van God uit het Oosten verwekt zijn, als een uitvoerer der Godlyke gerechtigheid over strafschuldige volken. (2.) Hy moet dat edel karakter bezitten, dat de gerechtigheid hem vergezelle in alle zijne handelingen, vs. 1. (3.) Hy moet groote en zeer roemruchtige overwinningen behalen, vs. 2, 3. (4.) Zijne krijgshaftige overwinningen moeten die gevolgen gehad hebben, welke vs. 5-7. worden afgeteekend. (5.) Eindelyk, het verwekken van zijn persoon, en het daerstellen van zijne dappere verrichtingen, moet van dien aert zijn, dat daerdoor de eer van Israëls

God, tegen de afgoden der Heidenen, blijkbaer beslischt ware, vs. 1.

Wie is nu die uitmuntende persoon, op welke alle deze kenmerken toepasselyk zijn?

א. Sommige Oudvaders hebben aen den MESSIAS gedacht: omdat Hy met nadruk de *Rechtvaerdige* kan genaemd worden, als zijnde de eenige oorzaek der ware gerechtigheid; en omdat God hem van den opgang verwekt heeft, naedien de zon der gerechtigheid uit het Oosten is opgegaen. — Maer, het gene van dezen Krijgsheld, en zijne heldhaftige overwinningen, getuigd wordt, is op den MESSIAS geenszins toepasselyk. — Men vat deze uitdrukkingen wel op in eenen geestelyken zin; en verstaet dezelve van die geestelyke overwinningen, welke de MESSIAS door het Euangelie behaeld heeft, voor zoo ver Hy veele volken en Koningen, aen zijnen Genade-scepter onderworpen heeft. Maer 'er is niets, het welk ons noodzaekt om den letterlyken zin te verlaten; daerenboven, komt de hier bedoelde persoon niet voor als een Leeraer, maer als een Krijgsheld.

ב. Anderen denken aen den Aertsvader ABRAHAM. — Zoo begrijpen het onder anderen onze Overzetters: omdat ABRAHAM uit het Oosten geroepen is, een ervgenaem was der gerechtigheid welke uit het geloov is, en een groot Krijgsheld was die vier Koningen overwonnen heeft; als ook omdat van hem in de onmiddelyk volgende versen gesproken wordt. — Maer, was die overwinning van ABRAHAM wel zoo groot, dat de gezegden van vs. 2, 3. daerop kunnen worden toegepast? had zy zoodanige gevolgen als vs. 5-7. vermeld worden? Was dit geval van dien aert, dat de Heidenen daerdoor konden bewogen worden, om den afgodsdienst te verlaten? De Stamvader der Joodsche Natie, was den ver afgelegenen Heidenen onbekend; en zy hadden voorbeelden van veel grooter overwinningen, dan die van ABRAHAM geweest is.

ג. Wy

3. Wy voegen ons by die genen, die deze Godſpraek op CYRUS, den Perſiſchen Koning, te huis brengen. — Op dezen pasſen alle de opgegevene kenmerken. (1.) Hy was in nadruk van God *verwekt*, vergel. Kap. 45: 1, 13. en dat wel van den *opgang der zonne*, of uit het Oosten, vergel. Kap. 46: 11. (2.) Van dezen CYRUS kon gezegd worden, dat de *gerechtigheid hem op den voet ontmoette:* niet alleen voor zoo ver hy een uitvoerer geweest is der Godlyke gerichten tegen de afgodendienaers; maer ook, voor zoo ver hy, in zijne handelingen, doorgaends een voorbeeld was van gerechtigheid en goedertierenheid, blijkens zijn gedrag omtrent het Joodſche volk; zoodat de HEER getuigt, Ik *heb hem verwekt in gerechtigheid*, Kap. 45: 13. (3.) Hy was een heldhaftig overwinnaer, die zich eene menigte van Aſiatiſche volken onderworpen heeft: als de Armeniers, Lydiers, Cappadociers, Phrygiers, Joniers, Babyloniers, en zoo men XENOPHON gelooven mag, ook de Egyptenaren: weshalven hy zeggen kon, *de God des hemels heeft my alle Koningrijken der aerde gegeven*, Ezra 1. De overwinningen van CYRUS hebben zich uitgeſtrekt, tot volken en landen daer hy nooit te vooren geweest was; volgens het getuigenis der oude Geſchiedſchrijveren, is hy niet alleen over den Euphraet en den Tigris, maer ook over den Halys getrokken, tot in het uiterſte van klein Aſie doorgedrongen, en heeft eindelyk zijnen tocht gewendt tegen de Babyloniers, met dat gevolg, dat de poorten der Stad Babel, welke nooit te vooren voor vyanden geopend waren, voor hem zich geopend hebben, Kap. 45: 1. (4.) Wijders hebben de overwinningen van CYRUS die gevolgen gehad, welke vs. 5-7. vermeld worden; uit XENOPHON en HERODOTUS, zoude men verſcheidene blijken kunnen opgeven, van de vrees en verſchrikkingen welke hy onder de volken verſpreid heeft (5.) Eindelyk, door de overwinngen van CYRUS, is de eer van Israëls God blijkbaer beſliſcht tegen

de afgoden der Heidenen; dewijl zy in de hand der Voorzienigheid onder andere dienstbaer waren, om de Babylonifche heerfchappy, dien alouden zetel van den afgodsdienst, te vertreden, en Gods volk uit de gevangenis te verlosfen, opdat zy, in hun eigen land, weder eenen herftelden ftaet zouden uitmaken, in welken de ware Godsdienst bloeide. — Hoe duidelyk bleek hierin de nietigheid der afgoden! hoe werd daerdoor de roem van Israëls God verheven! met hoe veel recht mogt de HEER van CYRUS vragen: *wie heeft hem verwekt?* wie anders, dan *die de geflachten roept van den beginne, Ik de* HEER, *die de eerfte ben, en met de laetfte ben ik dezelve.*

II. Welk een tijd wordt hier bedoeld, in welke de HEER deze aenfpraek doen zoude aen de afgodifche Heidenen? — Wanneer men in aenmerking neemt, dat het bewijs het welk de HEER hier bybrengt, voor de eer zijner Godheid tegen de afgodendienaers, ontleend zy, van CYRUS en zijne roemruchtige overwinningen, zal men aenftonds begrijpen, dat dit twistgeding des HEEREN tegen de afgodendienaers geene plaets kan gehad hebben, reeds ten tijde van den Propheet JESAIAS; 'er wordt derhalven op latere tijden gezien. — Wanneer men wijders overweegt, dat dit twistgeding des HEEREN met de afgodendienaers, in een nauw verband ftaen met de troostrede aen Gods verdrukte volk, zoo die Kap. 40: 27-31. is voorgegaen, als die hier vs. 8-20. volgen zal, worden wy, onzes erachtens, gewezen naer de dagen van het Euangelie, wanneer de afgodifche Heidenen de belijders van JESUS naem geweldig vervolgden: daer zy niet alleen uit deze en andere voorzeggingen, door JESAIS, lang voor CYRUS geboorte, omtrent deszelvs perfoon en overwinningen gedaen, de alwetendheid van den waren God konden leeren; maer ook, daer zy zich aen den ondergang der Babyloniers hadden behooren te fpiegelen, en uit den voorfpoed, welken de HEER aen CYRUS wapenen verleende, te zien, dat de hoop op afgoden enkele ydelheid zy.

Hierop volgt nu eene bemoedigende troostrede aen Gods verdrukte volk, vs. 8-20.

8. Maer, liever *en* gy zaed van Israël, die mijn knecht en getrouwe dienaer geweest is, gy nakomelingen van Jacob, (*b*) dien ick verkoren hebbe tot mijnen byzonderen gunsteling: gy die het zaet Abrahams mijnes (*c*) liefhebbers uitmaekt:

9. Gy zaed van ABRAHAM, welcken ick, by zijne uitleiding uit het Ur der Chaldeeuwen, gegrepen hebbe met eene machtige hand, van de eynden der aerde, ende uyt hare bysonderste geroepen hebbe: ende seyde tot u, Gy zijt mijn knecht, u hebb' ick uytverkoren, ende en hebbe u niet verworpen.

Sommigen passen dit toe op het volk van Israël, en hunne wonderdadige uitleiding uit Egypte; maer onzes erachtens, spreekt de HEER hier van de uitnemende weldaed, welke aen hunnen algemeenen Stamvader ABRAHAM, by zijnen tocht uit het afgodisch Ur bewezen was. — Er wordt gesproken van een *grijpen van de einden der aerde*, maer onder die benaming kan Egypte niet bedoeld wezen. De *einden der aerde*, beteekenen in den stijl der heilige schrivten, en ook byzonder van onzen JESAIAS, vergel. Kap. 45: 22. zulke landen, welke op eene zeer verren afstand van Kanaan gelegen waren; maer, dit kan op Egypte en Gozen, het welk slechts door de woestijne van Kanaan was afgescheiden, geenszins worden toegepast. Die uitdrukking past veel beter op Ur der Chaldeen, het welk op eenen verren afstand van Kanaan gelegen was. — Van daer had de HEER Aertsvader ABRAHAM *gegrepen*, nae de kracht van het grondwoord, *met eene machtige hand* gegrepen en uitgeleid; voor zoo ver Hy ABRAHAM, in weerwil van alle aenzoeken, en allen tegenstand zijner vrienden, bewogen heeft om het land zijner vaderen te verlaten.

(*b*) Deut. 7: 6. ende 10: 15. ende 14: 2. Ps. 135: 4. Jes. 43: 1. ende 44: 1. (*c*) 2 Chr. 20: 7. Jac. 2: 23.

Er wordt bygevoegd: welken ik *uit haer byzonderste geroepen heb.* — Behoudt men deze vertaling, dan worden de grooten en aenzienlyken der aerde bedoeld, die zich in het Ur der Chaldeeuwen bevonden; de zin is derhalven deze: dat God ABRAHAM, uit het midden der Vorsten en aenzienlyken in zijn Vaderland, hebbe uitgevoerd. — Anderen vertalen het, *uit de zijden der aerde*, dat is de uiterste deelen der aerde, het zelvde dat zoo even de *einden der aerde* genaemd is. Trouwens, het land der Chaldeeuwen wordt meermalen de zijden der aerde geheeten, Jer. 6: 22. 31: 8.

Wijders had de HEER tot ABRAHAM, en in zijn persoon tot gansch Israël, gezegd: *gy zijt mijn knecht, u heb ik uitverkoren en heb u niet verworpen*; voor zoo ver de HEER het zaed van ABRAHAM, uit JACOB voortgesproten, tot het volk van zijn byzonder eigendom aengenomen, en het zelve niet verstooten heeft, offchoon zy het menigwerv door hun wangedrag verdiend hadden.

10. En vreest niet, gy kinders van ABRAHAM, mijnen uitverkoren knecht en byzonderen gunsteling, want ick ben met u en gereed om u te helpen, en zijt niet verbaeſt, hoe zeer uwe vyanden ook dreigen en woeden mogen: want ick ben uw' Godt: ick stercke u, oock helpe ick u, oock ondersteune ick u met de rechterhant mijner gerechtigheyt, met die hand welke uitgestrekt is, om de gerechtigheid van uwe zack te handhaven, en om de rechtvaerdigheid van mijne gerichten over uwe vyanden openbaer te maken.

11. Siet (*d*) sy sullen beschaemt ende te schande worden, alle die tegen u ontsteken zijn: alle hunne pogingen zullen verydeld, ja sy zelve sullen worden als niet, en geheel vergaen als of zy 'er nooit geweest waren, ende alle die lieden die met u twisten, sullen op dezelvde wijs vergaen.

12. Gy sultse soecken, maer en sultse niet vinden, omdat zy geheel zullen verdelgd wezen: de lieden

(*d*) Exod. 23: 22. Jes. 60: 12. Zach. 12: 3.

den die met u kijven, fullen worden als niet, ende die lieden die met u oorlogen, als een nietigh dingh.

13. Want ick de HEERE uwe Godt grijpe uwe rechterhant aen, om dezelve te fterken en te onderfteunen: Ik, tegen wien niemand zich verzetten kan: die tot u fegge, En vreeft niet, ick helpe u.

14. En vreeft niet, gy wormken Jacobs, gy nageflacht van JACOB, het welk even als een worm, een voorwerp is van allerlei fmaed en verachting, en aen allerlei mishandelingen wordt blootgefteld, zonder vermogen om u te kunnen verdeedigen, gy volckfken Ifraëls, dat maer een klein getal van menfchen uitmaekt: Ick de Almachtige helpe u, fpreeckt de HEERE, ende uw Verloffer is de Heylige Ifraëls, die onder u zijn Heiligdom heeft opgericht.

15. Siet, ick hebbe u tot eene fcherpe nieuwe dorfchflede geftelt, die fcherpe pinnen heeft: gy fult bergen dorfchen ende vermalen, ende heuvelen fult gy ftellen (e) gelijck kaf.

16. Gy fultfe wannen, ende de wint falfe wechnemen, ende de ftormwint falfe verftroyen: maer gy fult u verheugen in den HEERE, in den Heyligen Ifraëls fult gy u roemen.

Deze woorden, hebben eenige nadere opheldering noodig.

De toefpeling vs. 15, 16[1]. is op het dorfchen van het koorn by de Oosterlingen: het kleine zaed wordt met eenen ftok uit den bolster geflagen; maer grootere granen, plegen door middel van eene yzeren dorschwagen, met fcherpe punten voorzien, uitgedorscht te worden; vervolgens wordt het uitgedorschte graen, door eenen *wan* van het kaf gezuiverd, het welk door den *wind*, ginds en herwaerds verftrooid wordt. — Met toefpeling op deze manier van dorfchen, wordt het volk van Israël, het welk grootelyks verdrukt was, en flechts een klein getal uit-

(*e*) Jef. 17: 13. ende 29: 5.

maekte, afgeteekend onder het zinneprent van eenen *dorschwagen* voorzien met *scherpe punten*, en wel van eenen *nieuwen* dorschwagen, die de meeste sterkte heeft.

De *bergen en heuvelen*, moeten buiten twijffel ook zinbeeldig genomen worden, voor Vorsten, Staten en Koningrijken, vergel. Kap. 2: 2. 42: 15. Dan. 2: 35. Zach. 4: 7. — Deze bergen en heuvelen zou Israël *dorschen, vermalen en stellen gelijk kaf*; dat is, zy zouden de Koningrijken en machten der aerde, welke zich tegen hen verzetteden, te onder brengen en overwinnen; zy zouden dezelve *wannen, de wind* zou ze *wechnemen en de stormwind* zou ze *verstrooijen*, dat is, de vyandige aenslagen geheel en voor altoos doen ophouden.

Dit alles zou eene dankbare blijdschap ten gevolge hebben; *maer*, of liever EN *gy zult u verheugen in den* HEER, en Gods groote daden met eene blymoedige dankbaerheid verheerlyken, *in den Heiligen Israëls zult gy u roemen*, en zijnen lov met dankzegging uitspreken.

17. De elendige ende nootdruftige, die aen alles gebrek hebben, en daer over bitterlyk bedroevd zijn, soecken onvermoeid naer water, om hunnen dorst te lesschen en zich te verkwikken; maer daer en is geen water te vinden daer zy het zoeken, hunne pogingen zijn ten eenemael vruchteloos, hare tonge (*f*) versmacht van dorst, zy zijn op het punt van te bezwijken: maer ick de HEERE zal in hunnen hoogstgaenden nood voorzien, Ik salse verhooren, ick de Godt Israëls en salse niet verlaten.

18. Ick (*g*) sal rivieren op de hooge plaetsen openen en daerstellen, ende fonteynen in 't midden der anderszins dorre en waterloze valleyen: (*h*) ick sal de woestijne tot eenen waterpoel setten, ende het dorre lant tot watertochten.

Hier wordt duidelyk gezinspeeld op den akeligen toestand van Israël, in de woestijnen van Arabien, toen hun wa.

(*f*) Matth. 5: 6. (*g*) bov. 35: 7. ond. 44: 3. (*h*) Psalm 107: 35.

water ontbrak, zoodat zy van dorst zouden zijn omgekomen, wanneer de HEER daerin niet wonderdadig voorzien had, door het voortbrengen van water uit den rotssteen.

Deze overvloed van water, zou eene buitengewoone vruchtbaerheid ten gevolge hebben, de HEER voegt 'er daerom by:

19. Ick sal in de dorre woestijne den cederboom, die op den Libanon zoo weelig wast, den sittenboom of Acacia, ende den myrtenboom, ende den olieachtigen boom setten: Ick sal in de wildernisse stellen den denne- of Cypresboom, den beuken of pijnboom, ende den busboom te gelijcke. Alle deze boomen, die anders eenen waterachtigen grond beminnen, zullen in de woestijne weelig groeijen; en dusdoende zal de wildernis eerlang in een zeer aengenaem woud veranderd worden.

20. Op dat sy die aenschouwers zijn van dit wondergewrocht, sien ende bekennen, ende overleggen, ende te gelijcke verstaen, dat de wonderdoende hant des HEEREN sulcks gedaen, ende dat de Heylige Israëls sulcks geschapen, en door zijn wonderdoend Alvermogen te wege gebracht heeft.

Deze troostrede, moeten wy in den Prophetischen zin wat nader toelichten.

Zy is gericht tot *Israël*, Gods *knecht*, tot *Jacob*, *welken de* HEER *had uitverkoren*, *tot het zaed van Abraham*, vs. 8, 9. Deze Israëlieten worden hier afgeteekend, als verkeerende in zeer zorgelyke en benauwende omstandigheden, daer zy door vyanden vervolgd werden; maer, hoe zeer zy een *wormken* en een *volkjken* wezen zouden, dat is, een veracht volk en een klein getal uitmaken, de HEER zou hen helpen en uitredden, ja hunne vyanden zouden beschaemd en vernietigd worden, vs. 10-14.

Sommigen passen dit alles toe op het eigenlyk Israël, en zijn van oordeel, dat hier geoogd worde op de ver-

volgingen der Joden, ten tijde van ANTIOCHUS EPIPHANES. — Maer onzes erachtens, wijst ons het gansche beloop van zaken naer het geestelyk Israël, naer het geloovig zaed van ABRAHAM, in de eerste dagen van het Euangelie. Deze opvatting komt niet alleen overeen met het verband van deze Godspraek, en het gene 'er vervolgens van de bekeering der Heidenen voorspeld wordt, vs. 17-20. maer zy beantwoordt ook aen de geheele teekening. — Toen werd het Israël nae den geest geweldig vervolgd, zy maekten een *wormken* uit, èen zeer veracht hoopken, en een *volksken*, eene kleine kudde; maer, de HEER heeft hen ondersteund, en over allen tegenstand der vyanden, luisterrijk doen zegepralen.

Het verbreken van de macht hunner vyanden, wordt vs. 15, 16. zinbeeldig geteekend. — De Euangelie-Kerk uit de Joden, zou als een nieuwe en sterke dorschwagen, *de bergen dorschen en vermalen, en heuvelen stellen gelijk stof*; dat is in den geestelyken zin, zy zou Koningrijken en Gemeenebesten te niet doen, en derzelver macht verbreken. Dit zou geschieden, niet door vleeschelyke wapenen, maer door de prediking van het Euangelie; welke dit gevolg hebben zou, dat de vyandschap der volken tegen de Kerk van CHRISTUS, zou verbroken en wechgenomen worden.

De verandering der woestijne in een vruchtbaer woud, vs. 17-20. teekent ons de voortplanting der Kerke onder de Heidenen. — Deze waren *ellendige en nooddruftige* nae den geest, geene hoop hebbende, en zonder God in de waereld, zy *zochten naer water, maer 'er was geen.* Hunne Wijsgeeren, hadden eeuwen lang te vergeevsch gezocht naer het hoogste goed, *hunne tong versmachtte van dorst*, en zy zouden ten laetsten wanhopig geworden zijn; maer de HEER heeft in dien hoogen nood zeer gunstig voorzien. — De Heidenen waren, ten aenzien van den Godsdienst, gelijk aen eene dorre woestijne, welke in het geheel geene vruchten voortbracht, verg. Kap. 32: 15, 16. 35: 1. 42: 1. 43: 19, 20. Maer onder den dag der vervulling, zijn de blinde Heidenen met de prediking van het

het Euangelie bevoorrecht; toen heeft de HEER de woeſtijne bevochtigd met de wateren der genade, *rivieren op de hooge plaetſen geopend, en fonteinen in het midden der valleijen*, enz. met dat gevolg dat de onvruchtbare wildernis, in een zeer aengenaem woud van ſierlyke boomen veranderd is. — De *boomen* welke de HEER, *in de woeſtijne en in de wildernis ſtellen zou*, zijn de geloovigen onder de Heidenen, die door Gods Almachtige genade bekeerd zijn: dit zou zulk een ongehoord verſchijnſel wezen, dat elk erkennen moest, *de hand des* HEEREN *heeft zulks gedaen, en de Heilige Israëls heeft zulks geſchapen*, vs. 20.

Vs. 21-29. *wordt de Godlyke aenſpraek, aen de afgodendienaren, wederom opgevat en voortgezet.*

Vooraf hebben wy op te merken, dat deze aenſpraek met de voorige vs. 1-7. eene zeer groote overeenkomst hebbe; beide behelzen zy een twistgeding des HEEREN met de afgodendienaren, om hen van de dwaesheid der afgodery te overtuigen. Ondertusſchen zijn zy daerin onderſcheiden, dat de HEER hier een ander bewijs bybrengt: vs. 1-7. redeneert de HEER uit het machtelooze der afgoden, in tegenſtelling van zijn oneindig Alvermogen; maer hier is het bewijs ontleend uit de onkunde der afgoden, ten aenzien der toekomſtige gebeurtenisſen, in tegenſtelling vsn Gods Alwetendheid. — De HEER brengt hier het zelvde bewijs van CYRUS roemruchtige daden by, van welke vs. 1-7. mede geſproken is.

By wijze van uitdaging, zegt de HEER tot de afgodendienaren:

21. Brengt ulieder twiſtſake voor, gy Priesters, Wichelaers, Starrenkijkers en Droomers, en alle voorſtanders van den afgodsdienst, ſeyt de HEERE: geevt vry op alles wat gy ter verdeediging van den afgodsdienst meent te kunnen bybrengen: brengt uwe vaſte bewijsredenen by, welke gy voor de krachtigſte betoog-

redenen houdt, om het vermogen der afgoden aen te toonen, feyt de Koningh Jacobs.

22. Laetſe een bewijs voortbrengen, voor het gezach en het vermogen der afgoden, zo zy kunnen, ende ons verkondigen de dingen die in het toekomende gebeuren ſullen: verkondigt die voorige dingen welcke die geweeſt zijn, of *de dingen welke binnen korten tijd plaets zullen hebben*, zo u dit gemakkelyker vallen mogt, dan nog ver af zijnde zaken te voorſpellen: op dat wy het ter herten nemen, de zaek onderzoeken, ende het eynde daer van weten, of de uitkomst aen de voorzegging beantwoorde, of doet ons zo gy dit liever verkiest, de toekomende dingen hooren, die na verloop van eenen langen tijd zullen voorvallen.

23. Verkondigt dingen die hier na komen ſullen, op dat wy weten, dat gy die van de Heidenen als goden gediend wordt, in de daed Goden zijt: ja doet goet, ende doet quaet, ſtelt zulke gebeurtenisſen daer, door welke goed en kwaed, zegeningen en oordeelen, veroorzaekt worden, dat wy verbaeſt ſtaen, ende t'ſamen toeſien, en genoodzaekt worden te erkennen, dat gy in de daed goden zijt, zo deze dingen in uw vermogen zijn.

24. Siet, het voorſpellen van toekomende dingen is voor u onmogelyk, gylieden zijt min dan niet, ende ulieder werck, al uw pogen, is erger, van minder aenbelang en meer ſchadelyk, dan dat van een adder: hy is een grouwel die ulieden verkieſt, en eene vervloeking, die uwen dienst aenhangt.

25. Ick verwecke [*eenen*] zeer uitmuntenden man van 't noorden, uit eene ſtreek, welke ten aenzien van het Joodſche land, ten Noorden of Noord-Oosten ligt, ende hy ſal komen van den opgangh der ſonne, hy ſal mijnen name aenroepen, door te erkennen dat Ik de HEER, de God van Israël, de ware God ben: ende hy ſal komen [*over*] of liever *tegen* de Overheden,

den, Vorsten en Landvoogden, als [*over*] leem, ende gelijck een pottebacker het slijck tredet. Hy zal de machtigste Vorsten zoo gemakkelyk te onderbrengen, als een pottebakker het leem verkneedt.

Hier wordt zekerlyk van Koning CYRUS gesproken. Deze is uit Persien, het welk ten Noord-Oosten van Judea lag, opgetogen naer Medien, en vervolgens naer Babylon; ook heeft hy Israëls God voor den waren God erkend, Ezra 1: 2. en by zijne heldhaftige overwinningen, de Vorsten als leem vertreden.

26. Heeft nu iemand der afgodendienaers deze gebeurtenissen voorspeld? " Wie heeft van dat alles, [*wat*] verkondigt van den aenbeginne der waereld tot op dezen dag, dat wy 't weten en erkennen mogen, ofte toekomende zaken van te vooren bekend gemaekt, dat wy seggen mogen, [*Hy is*] rechtveerdigh, of liever *het is de waerheid*, welke gy voorspeld hebt? maer daer en is niemant onder u allen die hulde bewijst aen de afgoden, die 't verkondigt, oock niemant die [*wat*] van de toekomende dingen hooren doet, oock niemant van uwe aenbidderen, die ulieder woorden omtrent toekomende zaken immer hoort.

27. [*Ick*] die de eerste ben en van alle eeuwigheid bestaen heb, [*segge*] lang te vooren tot de inwoonderen van Zion, Siet, sietse [*daer*], die ter verlossing van mijn volk uit het Oosten komen: ende tot Jerusalem, Ick sal lang voor de gebeurtenis zelve, eenen blijden boodschapper geven, om de aengename tijding te brengen, dat mijn volk uit Babel zal verlost worden.

28. De afgoden en hunne aenbidders, waren geheel onkundig van die gebeurtenis. Want ick sagh rondom nauwkeurig toe, maer daer en was niemant onder de afgodendienaren, selfs onder dese, die van de Heidenen als goden geëerd worden; onder alle deze was niemand, die iets wist van die merkwaerdige gebeurtenis: maer daer en was geen raetgever; dat ick haer soude

vragen, wanneer ik een proev nemen wilde, of zy iets wisten van de toekomende dingen, ende sy my antwoort geven souden.

29. Siet, sy zijn altemael ydelheyt, en dragen zeer ten onrechte den naem van goden, hare wercken zijn een nietigh dingh: hare gegotene beelden zijn even zoo weinig te vertrouwen als de wint, ende een ydel dingh.

Dit voorstel was recht geschikt, en om de afgodendienaren te beschamen, en om Gods volk te vertroosten, zoo in de dagen van JESAIAS, tegen de Kap. 39. aengekondigde Babylonische dienstbaerheid en gevangenis, als in volgende tijden onder dezelve.

HET XLII. KAPITTEL.

Vs. 1-9. vinden wy eene beschrijving van den MESSIAS, *en het wichtig werk het welk Hy als Leeraer verrichten zoude; daerop volgt eene opwekking aen de Heidenen, om de weldaden, hun door den* MESSIAS *bewezen, dankbaer te erkennen, vs.* 10 17. *Eindelyk worden de Joden zeer ernstig bestraft, die deze weldaden smadelyk veronachtzamen, vs.* 18-25.

IK onderstel als eene uitgemaekte zaek, dat de Knecht des HEEREN, van welken vs. 1-9. gesproken wordt, niemand anders zy dan de MESSIAS; dit is allerduidelykst, zoo uit de toepassing van deze Godspraek op den Heer JESUS, Matth. 12: 18. als uit het gansche beloop van zaken zelve.

De Prophecy vertoont de eerste tijden van het Euangelie; toen de MESSIAS als openbaer Leeraer verschenen is, om eerst de Joden, en daerna de Heidenen, met licht van zijn hemelsch onderwijs te bestralen.

Of nu dit Kapittel, met het even voorgaende, tot dezelvde Prophetische leerrede behoore, zullen wy niet angstvallig onderzoeken. — Wil men een verband tus-

schen

ſchen beide zoeken, het zou hier in beſtaen kunnen: dat de Propheet, in het voorige Kapittel de dwaesheid der afgodery betoogd hebbende, nu overgaet om aen te toonen, hoe de afgodiſche Heidenen, door de prediking van het Euangelie, zouden verlicht en van de afgoden bekeerd worden tot den levendigen God, het gene reeds Kap. 41: 17-20. zinbeeldig was voorgeſteld.

1. Siet mijn Zoon, zegt God de Vader, welken Ik als mijnen afgezant en knecht, tot een zeer gewichtig werk heb in de waereld gezonden, en dien ick onderſteune tot zijnen zeer moeilyken post, mijn uytverkoren en zeer gelievden Zoon, [*in den welcken*] en in wiens verrichtingen mijne ziele (*a*) een welbehagen heeft: (*b*) Ick hebbe de gaven van mijnen Geeſt in eene veel grootere mate, dan op mijne gewoone dienstknechten, op hem gegeven, hy ſal het recht den Heydenen voortbrengen, en hun de leer van den waren Godsdienst bekend maken.

2. De manier van zijn onderwijs zal zeer opmerkelyk zijn. Hy en ſal niet ſchreeuwen, noch [*ſijne ſtemme*] verheffen: noch ſijne ſtemme op de ſtrate hooren laten. Hy zal zijne leer in het openbaer, maer met alle zedigheid en zachtmoedigheid voorſtellen; zonder trotſche vertooning, winderige woorden, of eenigen ſchijn van bitterheid.

3. Hy zal in het geheel geen ophef of gezwets maken. Het gekroockte riet en ſal hy niet verbreken, ende de roockende vlaswiecke, die en ſal hy niet uytbluſſchen: zoo zacht zal zijn gang wezen. Hy zal neerſlachtige zondaren, die boetvaerdig tot Hem komen, niet hard en bitter behandelen, maer hen in tegendeel opbeuren en vertroosten: met overtuiging der waerheyt ſal hy het recht voortbrengen, en de zuivere leer der genade prediken.

4. Hy en ſal niet verdonckert noch in zijnen

(*a*) Matth. 3: 17. ende 17: 5. Eph. 1: 6. (*b*) Jeſ. 11: 2. Joh. 3: 34.

yver gestuit worden, ende hy en sal niet verbroken noch moedeloos gemaekt worden, door al den tegenstand van zijne vyanden; Hy zal in zijn Leeraerambt onvermoeid voortgaen, tot dat hy het recht op aerden sal hebben bestelt, en zijne leer genoegzaem gevestigd hebben: ende de inwooners van de eylanden en ver afgelegene gewesten, sullen nae sijne leere wachten, dezelve met verlangen te gemoet zien, en zoo drae zy hun gepredikt is, die geloovig aennemen.

5. Alsoo seyt de eenige en ware Godt de HEERE, die een onbeperkt Alvermogen bezit, en daerdoor de hemelen geschapen, ende deselve uytgebreydt heeft, toen Hy den dampkring formeerde, om scheiding te maken tusschen de wateren onder en boven het uitspansel, die de aerde uytgespannen en *verdikt* heeft, toen Hy het drooge van de wateren afscheidde, ende die de gewassen der aerde heeft voortgebracht, met al wat daer uyt voortkomt: die de algemeene Vader is van het menschdom, naedien Hy den volcke [*dat*] daer op is, den adem geeft, ende den geest den genen die daer op wandelen.

6. Die oneindige Schepper van het gansch Geheelal, zegt tot den MESSIAS: Ick de HEERE hebbe u geroepen tot mijnen knecht en afgezant, in gerechtigheyt, om billyke redenen en tot de allergewichtigste einden, ende ick sal [*u*] by uwe hant grijpen, om u te sterken en te ondersteunen: ende ick sal u behoeden, om allen tegenstand te overwinnen, ende ick sal u geven tot een verbont des volcks, door U zal Ik het verbond des volks bevestigen, en mijne beloften, in mijn verbond met ABRAHAM gedaen, dat in zijn zaed alle geslachten der aerde zouden gezegend worden, blijkbaer vervullen. Ook zal Ik u stellen tot een licht der Heydenen, om de vreemde volken, door de prediking van het Euangélie, te verlossen uit de duisternis van onkunde en bygeloov.

7. Om te openen de blinde oogen der Heidenen, die geheel onkundig zijn van den weg der verzoening en van

van het hoogste goed: om den gebondenen, welke de Satan in zijne strikken gevangen hield, uyt te voeren uyt de gevanckenisse van den Vorst der duisternis, [*ende*] uyt het gevangenhuys van dien geweldhebber, die ongelukkigen, die in duysternisse sitten van onkunde, bygeloov, en allerlei godloosheid.

8. Ick ben de HEERE JEHOVAH, de onveranderlyke en getrouwe, dat is mijn naem, die aen geen ander wezen toekomt; derhalven zal Ik de gemelde belovten, welke Ik aen ABRAHAM gedaen heb, ontwijffelbaer vervullen: ende (*c*) mijne eere en sal ick geenen anderen zoo genaemden goden geven, noch mijnen lof den gesnedenen beelden. Ik de JEHOVAH, kan gevolgelyk niet dulden, dat de Heidenen voor altoos in de strikken van den Satan, en in de duisternis der afgodery, zouden blijven zitten.

9. Siet, de voorgaende dingen zijn gekomen, alles het welk Ik te vooren voorspeld heb, is op den juisten tijd nauwkeurig vervuld: ende nieuwe dingen welke nog toekomende en wonderbaer zijn, verkondige ick, eer dat sy uytspruyten, eer dat 'er de minste schijnbare aenleiding is, om zulke zeldzame zaken te verwachten, doe ick ulieden die hooren en bekend worden; derhalven ben Ik alleen de Alwetende God, oneindig verheven boven alle de nietige afgoden.

Wy behoeven nauwlyks te herinneren, dat deze Godspraek allerduidelykst vervuld zy, toen de gezegende JESUS, als die groote Leeraer der gerechtigheid, het Euangelie in eigen persoon onder de Joden gepredikt, en naderhand zijne Apostelen gezonden heeft, om de oogen der verblinde Heidenen te openen, Hand. 26: 18.

(*c*) Jes. 48: 11.

Vs. 10-17. worden de Heidenen opgewekt, om de groote weldaden, welke zy door het Euangelie ontvangen hadden, dankbaer te erkennen.

10. (*d*) Singt den HEERE gy Heidenen, die door het Euangelie zoo gunſtig verlicht, en uit de akeligſte duisternis verlost zijt, een nieuw en aengenaem liedt, om zijne groote weldaden te verheerlyken, zingt ſijnen lof van het eynde, en de verst afgelegene gewesten der aerde: juicht gy allen, zoo zee- als landlieden, gy die ter zee vaert, ende al wat daer in is of *alle hare volheid*, die ter zee vaert om koophandel te bedrijven, en de groote wateren als het ware met uwe ſchepen bedekt, gy eylanden, ende hare inwoonders Met één woord, alle gy Heidenen, in welken oort van de waereld gy u bevinden mogt, te water of te land, loovt den HEER!

11. Laet de woeſtijne, ende hare ſteden [*de ſtemme*] blymoedig en dankbaer verheffen, met de dorpen [*die*] het nageſlacht van Kedar bewoont: laet niet alleen de inwooners van het woest, maer ook die van het ſteenachtig Arabien blymoedig zingen: laetſe juychen die in de rotzſteenen, of in *Petra*, de hoofdſtad van het ſteenachtig Arabien, woonen, [*ende*] van den top der bergen af van vreugde ſchreeuwen.

12. Laetſe den HEERE de eere geven van zijne uitnemende weldaden, ende ſijnen lof in de eylanden en vergelegene landſtreken verkondigen.

Dit alles geevt allerduidelykst te kennen, dat het licht van het Euangelie, voor allerlei ſoort van Heidenen, zoude opgaen.

13. De HEERE ſal uyttrecken en te voorſchijn komen als een machtig helt, hy ſal den yver opwecken als een krijgsman, en niets meer verlangen dan zijne vyanden te onder te brengen, hy ſal juychen en

(*d*) Ps. 33: 3.

en een krijgsgeschrei maken om zijne vyanden uit te dagen, ja hy sal, door yvervuur aengezet, een groot getier maken: hy sal sijne vyanden overweldigen.

Wy vinden hier de afteekening van eenen Krijgsman, die gereed staet om zich aen zijne vyanden te wreken. — De HEER zelvs, komt hier voor als een Krijgsman, die door zijne vyanden lang getergd, met alle blijken van dapperheid te voorschijn komt, om zich zelven recht te verschaffen. Zulke zinbeeldige vertooningen, zijn in Gods woord meermalen gebruikelyk, vergel. Deut. 32: 41. Ps. 35: 1. enz. en het derde van overeenkomst, moet alleen in het oog gehouden worden: te weten, gelijk een Krijgsman yvert om zijnen vyand te overwinnen; zoo zou ook de HEER yveren, om zijne eer te verdeedigen tegen de afgodendienaren, en zich over hen die den afgodsdienst bleven voorstaen, rechtvaerdig te wreken: dit blijkt allerduidelykst uit het geheele beloop van zaken, byzonder uit vs. 8, 17.

14. ick, zegt de HEER, hebbe van oudts geswegen, toen de afgodery zich, van tijd tot tijd, over den ganschen aerdbodem begon te verspreiden, ick hebbe my stille gehouden, de Heidenen, geduurende eene reeks van Eeuwen, laten wandelen in hunne wegen, [ende] my ingehouden, voor zoo ver Ik die grouwelen niet aenstonds gestraft heb; maer mijne langmoedigheid zal ten laetsten eens een einde nemen: Ick sal uytschreeuwen, als eene die baert, gelijk eene barende vrouw schreeuwt, en niet rusten kan voor dat zy verlost is, zoo zal Ik ook niet rusten, voor dat Ik de hardnekkige voorstanderen van den afgodsdienst verdelgd heb, ick salse verwoesten, ende t'samen opslocken.

15. Ick sal vruchtbare bergen ende heuvelen woest maken, ende al haer gras dat daer op groeit, sal ick doen verdorren: ende ick sal de rivieren tot eylanden maken, ende de poelen uytdroogen.

Het gansche beloop van zaken leert ons, dat deze zinbeeldige vertooning van de Godlyke gerichts-oeffeningen, moet verklaerd worden over de Heidensche afgodendiena-

ren. — Al wat onder de machtigste volken der Heidenen, die zeer gemeenzaem by *bergen* en *heuvelen* vergeleken worden, bloeide en groende, zou *verdord worden*; de Tempelen en alle de werktuigen van den afgodsdienst, zouden verwoest en verdorven worden; de leeringen en inzettingen, welke onder het zinneprent van *water* voorkomen, zouden worden afgeschaft; de orakelen en al wat de afgodery begunstigde, zouden ophouden en uitdroogen, op soortgelijk eene wijs als *de poelen uitdroogen*.

Dit is by uitnemendheid vervuld, toen CONSTANTYN DE GROOTE, die het Christendom omhelsde, en zijne opvolgers, zich beyverden om de afgodery allerwegen, met wortel en tak uit te roejen.

16. Ende ick sal de bekeerde Heidenen, die eertijds blinde waren, verduisterd door onwetendheid en bygeloov, leyden door de woestijne van het Roomsche Rijk, en tegen alle kwaed beveiligen, het welk zy anders van de afgodendienaren te vreezen hadden, langs den wegh, [*dien*] sy niet geweten en hebben, Ik zal hen beschermen door zoodanige middelen, aen welke zy in het geheel niet gedacht hadden noch konden denken; Ick salse doen treden door de paden, [*die*] sy niet geweten en hebben: Ick sal de duysternisse voor haer aengesichte ten lichte maken, en te wege brengen dat zulke ondernemingen, door welke men het nadeel der Christenen bedoelde, tot hun voordeel uitloopen, ende ik zal (*e*) het kromme, alles, hoe ook genaemd, het welk schijnen mogt verkeerd te zullen uitloopen, tot recht maken; dese dingen sal ick haer doen, ende ick en salse niet verlaten, deze belovten zal Ik, de Almachtige, ontwijffelbaer zeker vervullen.

In de daed, de HEER heeft de Christen Kerk, in de woestijne van het Roomsche Rijk, geleid en beschermd langs ongeziene wegen; deels, voor zoo ver de vervolgingen gediend hebben om de Kerk uit te breiden, en het bloed der martelaren het zaed van het Christendom ge-

(*e*) Jes. 40: 3, 4.

geweest is; deels ook, voor zoo ver de vervolgingen, door middelen welke men niet voorzien konde, zijn opgehouden.

17. [*Maer*] die haer op gesnedene beelden verlaten, de voorstanders van den Heidenschen afgodsdienst, die tot de gegotene beelden seggen, Gy zijt onse goden, (*f*) die sullen, den voortgang van het Euangelie en de ydelheid van hunne pogingen ziende, schaemrood achterwaerts keeren, [*ende*] met groote schaemte beschaemt worden.

Vs. 18-15. worden de ongeloovige Joden, over hunne hardnekkigheid, ernstig bestraft.

18. Hoort gy doove Joden, die geheel en al onachtzaem verkeert omtrent de prediking van het Euangelie, door het welk de Heidenen uit de duisternis der afgodery verlost zijn, ende schouwt aen gy blinde Joden, die door ongeloov en vleeschelyke vooroordeelen verhard zijt, om te sien welke gezegende uitwerkselen het Euangelie, onder de Heidenen, heeft te weeg gebracht.

19. Wie is 'er blint dan het Joodsche volk, dat mijn knecht behoorde te zijn en my oprechtelyk te dienen? ende wie is doof voor de stem van het Euangelie, gelijck Israël mijn bode of gezant [*dien*] ick sende, dien ik uit alle andere natien geroepen en verkozen heb, om mijnen eerdienst zuiver te bewaren en te onderhouden? wie is blint gelijck Israël, die de volmaeckte mag genaemd worden, voor zoo ver hunne Kerkelyke en Burgerlyke staet, door de beste wetten geregeld en zeer wijsselyk verordend is? ende wie is blint gelijck de gemelde knecht des HEEREN?

Alle deze verhevene eertytelen, aen het Joodsche volk gegeven, waren recht geschikt om aen te toonen, hoe onverantwoordelyk het gedrag der hardnekkige Joden wezen zoude, in het smadelyk verwerpen van het Euangelie.

(*f*) Ps. 97: 7. Jes. 1: 29. ende 44: 11. ende 45: 16.

20. Gy siet [*wel*] vele dingen, of liever *gy hebt groote dingen gezien*, toen de MESSIAS, in uw land omwandelende, verbazende wonderen verrichtte, en toen de prediking van het Euangelie eene zeer merkwaerdige verandering, in de denk- en handelwijs der Heidenen, heeft te weeg gebracht; maer (g) gy en bewaertse niet, gy hebt 'er in uw ongeloov geenen behoorlyken acht opgeslagen: of hy [*schoon*] de ooren open doet, *hoewel gy geopende ooren haddet*, en overvloedige gelegenheid, om de zalige leer van het Euangelie te kunnen weten, so en hoort hy doch niet, of *hebt gy niet gehoord* met eenige de minste belangneming; gy hoordet als of het uwe aendacht niet eens waerdig ware.

21. De HEERE bewees aen Israël zijne byzondere gunst, Hy hadde lust [*aen hem*] om sijner gerechtigheyts of *waerheid* wille, om zijne belovten te vervullen, verwaerdigde de HEER het Joodsche volk met de eerste prediking van het Euangelie: Hy maeckte [*hem*] groot en vereerde hem met uitnemende voorrechten, [*door*] hem de wet van het Euangelie bekend te maken, ende hy maeckte [*hem*] daerdoor heerlick.

22. Maer [*nu*] de Joden, aen deze uitnemende voorrechten niet beantwoord, en dezelve smadelyk verworpen hebben, is het een berooft en geplundert volck; nadat hunne Stad en Tempel door de Romeinen verwoest is: sy zijn alle verstrickt in de holen, ende versteken in de gevangenhuysen: van hunne vryheid beroovd, en als verachte bannelingen verspreid over den ganschen aerdbodem: sy zijn tot eenen roof geworden, ende daer en is niemant diese reddet; [*tot*] eene plunderinge, ende niemant seyt, Geeft [*se*] weder. Hunne akelige toestand, zal eeuwen lang onherstelbaer wezen.

23. Onder deze geduchte rampen, blijvt gy, hardnekkige Joden, even verstokt en onbekeerlyk. Wie onder uliеden neemt sulcks ter ooren? [*wie*] merckt op, ende

(*g*) Rom. 2: 2, &c.

de hoort wat hier na zijn ſal? Gy zijt alle even onverſchillig over uwe tegenwoordige en nog toekomende onheilen.

24. Wie heeft Jacob tot eene plunderinge overgegeven, ende Iſraël den roovers? Wie heeft deze geduchte oordeelen over het Joodſche volk doen komen? Is 't niet de HEERE als een rechtvaerdig Richter? is hy het niet, tegen wien niemand zich verhard en vrede gehad heeft, en tegen wien wy zoo ſchroomelyk geſondigt hebben? Dit oordeel over de Joden, hoe zwaer en ontzachlyk ook, is allerrechtvaerdigst: want ſy en wilden niet wandelen in ſijne wegen, ende ſy en hoorden niet nae ſijne wet, zoo duidelyk in het Euangelie voorgeſchreven.

25. Daerom heeft hy over haer uytgeſtort de grimmigheyt ſijnes toorns ende de macht der oorloge, toen hy de Romeinen verwekt heeft om Stad en Tempel te verwoesten: ende hy heeftſe rontomme in vlamme geſett, doch ſy en mercken 't niet op, dat dit eene ſtraf is van hunne hardnekkigheid, in het ſmadelyk verwerpen van den MESSIAS; ende hy heeftſe in brant geſteken, doch ſy en nemen 't niet ter herten, zy zijn en blijven, onder alle deze oordeelen, geheel verhard, en ten eenemael ongevoelig.

Deze derde hoofdbyzonderheid in dit Kapittel, verſtaen wy van de hardnekkigheid der Joden, in het ongeloovig verwerpen van het Euangelie, en van het oordeel, het welk de HEER daerom, over dat verſtokte volk, door de Romeinen, heeft uitgeoeffend. — Dit vordert niet alleen het verband van zaken, maer ook de nadruk der ſpreekwijzen. Sommigen denken wel aen de Babyloniſche gevangenis; maer hier wordt een veel langer tijd van verwerping bedoeld, toen 'er *niemand was die redde*, of *zeide, geevt de plunderinge weder*, vs. 22. Daerenboven wordt hier van een oordeel geſproken, het welk veel ontzachlyker wezen zoude, dan dat der Babyloniſche gevangenis, en onder het welk zy ten eenemael ongevoelig en verſtokt blijven zouden, vs. 23, 25. — Maer in de Babyloniſche gevangenis, zijn de Joden tot inkeer gekomen, en van de afgodery voor altoos afgeſchrikt.

HET XLIII. KAPITTEL.

DE Koppelletter met welke dit Kapittel begint, leert onzes erachtens duidelyk genoeg, dat dezelvde Prophecy vervolgd worde. Wy vertalen het liever door *en*, in plaets van *maer*, gelijk onze Overzetters gedaen hebben. — Vs. 1-7. vinden wy eene zeer bemoedigende belovte aen Israël, dat de HEER hun in alle verdrukkingen zou byſtaen, hunne vyanden verdelgen, hun zaed vermenigvuldigen, en hen in hun land doen wederkeeren: was nu, in het laetſte gedeelte van Kap. 42. het ſchroomelyk oordeel voorſpeld, het welk over de ongeloovige Joden, om hunne hardnekkigheid in het verwerpen van JESUS en zijn Euangelie, door de Romeinen zou worden uitgeoeffend; zoo wijst het verband van zaken van zelve aen, dat hier de bewaring van het Joodſche volk, in weerwil van hunne verſpreiding over den ganſchen aerdbodem, beloovd worde, als mede hunne wederkeering in het land hunner vaderen, welke nog toekomende is.

I. Deze bemoedigende troostrede, maekt het eerſte deel van dit Kap. uit, vs, 1-7.

II. Daerna wordt de zekerheid van die belovte uitvoerig aengedrongen, vs. 8-21, en

III. Eindelyk aengetoond, dat deze bewaring en herſtelling van het Joodſche volk, eene vrucht zou wezen enkel van Gods onverdiende gunst, vs. 22-28.

1. Maer, liever *en* nu, offchoon uwe nazaten, om hun hardnekkig ongeloov, over den ganſchen aerdbodem zullen verſpreid worden, alſoo ſeyt de HEERE, de onveranderlyke en getrouwe Vervuller van alle zijne belovten, Hy, die uw' Schepper is o Jacob, ende uw' formeerder, o Iſraël: voor zoo ver hy uwe nakomelingen, aen Sinaï, met uitſluiting van alle andere natien, tot het volk van zijn byzonder eigendom heeft aengenomen: En vreeſt

vreest niet, dat uw zaed zal werden uitgeroeid: want ick hebbe u verlost; of *ik zal u*, o Joden, eenmaal uit uwe ballingschap verlossen; ick hebbe u by uwen name geroepen, en uit alle natien der waereld, tot het volk van mijn byzonder eigendom uitgekozen; gy zijt mijne geweest, sedert de verbondsmaking aen Sinaï, en zult altoos, in eene byzondere betrekking, de mijne blyven, offschoon gy My rechtvaerdige redenen gegeven hebt, om u, voor eenen langen tijd, aen een ontzachlyk oordeel over te geven.

2. Onder alle uwe ellenden, en hoogstgaende wederwaerdigheden, zal ik evenwel voor u zorgen, dat gy niet geheel en al zult verdelgd worden. Vergel. Jer. 30: 11. Wanneer gy sult gaen (*a*) door het water, ick sal by u zijn, ende door de rivieren, sy en sullen u niet overstroomen: wanneer gy door het vyer sult gaen, en sult gy niet verbranden, ende de vlamme en sal u niet aensteken, ik zal uw volk, in alle nooden en vervolgingen, bewaren, hoe hoog zy ook gaen mogen.

Door water en rivieren, als mede *door het vuur en de vlammen te gaen*, zegt in den stijl der Hebreeuwen, aen zware ellenden, en de meest dreigende gevaren, bloot gesteld te wezen, vergel. Ps. 66: 12. — Maer onder dit alles, zou God by *de Joden* zijn, met zijne Almachtige hulp; en zorg dragen, door zijne beveiligende hoede, dat de rivieren hen niet overstroomden, noch het vuur hen verbranden zoude, dat zy door alle hunne rampen, niet geheel verdelgd wierden.

3. Want ick ben de HEERE uwe Godt, de Heylige Israëls, uw' Heylant en Verlosser, die u ten meestgeschikten tijd, uit alle uwe nooden, gunstig verlossen zal; Ick hebbe Egypten, Moorenlant, ende Seba gegeven [*tot*] uw losgelt, in uwe plaetse.

Iemand is *een losgeld, in de plaets van eenen anderen*, wanneer hy een zeker kwaed ondergaet, en daerdoor den anderen bevrijdt van de onheilen, welke hy anderszins zou ondergaen hebben. In dien zelvden zin, zegt SALOMO: *de godloze is een randzoen voor den rechtvaerdigen*, voor zoo ver als de eerste

(*a*) Ps. 66: 12.

gestraft wordt, terwijl de andere vry gaet, Spreuk. 21: 18. Wanneer derhalven de HEER zegt, *ik heb Egyptenland, Moorenland en Seba gegeven, tot uw losgeld in uwe plaets*, is de zin deze: „ Ik heb, om u Joden te verschoonen en te bevrij-
„ den, geduchte oordeelen uitgeoeffend, over de Egypte-
„ naers, de Mooren of Arabiers, die aen weerskanten van
„ den Arabischen Zeeboezem woonen, en over de Sabeërs,
„ de nakomelingen van Sabe, den zoon van Chus, die het
„ woest en gelukkig Arabie bewoonen." — Hier schijnt geoogd te worden op een geval, het welk niet lang voor het uitgeven van deze Godspraek gebeurd was. De HEER zegt *ik heb gegeven*, in den voorledenen tijd, daer het zelvde woord *geven* vs. 4, in den toekomenden tijd is uitgedrukt. Voor het naest schijnt het merkwaerdig geval bedoeld te worden, van het welk Kap. 20: 1. en vervolgens is melding gemaekt; toen de Egyptenaers of Arabiers, in grooten getale, gevangelyk naer Assyrien zijn wechgevoerd. Deze waren een losgeld, in de plaets der Joden; voor zoo ver de woede van den Assyrischen oorlog, van de Joden werd afgewend, om op de gemelde volken af te stuiten. — Deze proeve van Gods gunstige bestuuring wordt hier opgegeven, om den Joden onder het oog te brengen, dat de HEER machtig zy, om zoo ook hunne nazaten, onder allerlei rampen en onheilen te beveiligen, en de lotgevallen van andere volken zoodanig te bestuuren, dat zy ten voordeele der verstrooide Joden zouden uitloopen.

4. Van doe af, dat gy kostelick zijt geweest in mijne oogen, dat ik u tot het volk van mijn byzonder eigendom verkozen heb, zijt gy verheerlickt en my aengenaem geweest, ende ick hebbe u lief gehadt: daerom hebbe ick menschen in uwe plaetse gegeven, ende volcken in plaetse van uwe ziele.

Het woord *geven*, gelijk wy reeds by vs. 3, hebben aengemerkt, staet hier in den toekomenden tijd, *daerom* ZAL *ik menschen in uwe plaets geven, en volken in plaets van uwe ziele.* — Het geevt, op de gelegde gronden, eenvouwig te kennen: dat de HEER, uit hoofde van zijne oude betrekking en lievde tot Israël, de zaken, in den weg van zijne aenbiddelyke Voorzie-

nig-

nigheid, zodanig bestuuren zal, dat andere volken aen rampen en oordeelen zullen worden blootgesteld, om langs dien weg, de beveiliging der Joden, en eindelyk hunne volkomene herstelling, te bewerken.

5. (*b*) En vreest daerom niet, voor eene geheele uitroejing van uw volk: want ick ben met u, om u door mijnen Almachtigen arm te bewaren, en ter zijner tijd uit uwe verachte ballingschap te verlossen: Ick sal uw zaet, uit alle de gewesten der aerde, en van de vier winden verzamelen, om het in het oude Vaderland, nog eenmael te doen wederkeeren. Ik zal het zelve van het Oosten, van den opgangh der zonne brengen, ende ick sal u versamelen van het Westen den ondergangh der zonne.

6. Ick sal seggen tot het noorden, Geeft mijn volk weder; ende tot het zuyden, En houdt niet te rugge: brengt mijne sonen van verre, ende mijne dochters zelvs van het eynde der aerde. Geene ver afgelegenheid van plaetsen zal den Joden, die mijne zoonen en dochteren zijn, het wederkeeren in hun Vaderland kunnen verhinderen.

7. Eenen yederen der Joden, die nae mijnen name genoemt is, die ik voor mijne kinderen erken, ende dien ick geschapen hebbe tot mijner eere, dien ick geformeert hebbe, dien ick oock gemaeckt hebbe, voor zo ver Ik de Joodsche Natie oudtijds, tot het volk van mijn byzonder eigendom aengenomen, en met de keur der beste zegeningen overladen heb, Deut. 32: 6.

8. Deze verlossing en wederkeering der Joden in hun Vaderland, zal onfeilbaer zeker eens plaets hebben, hoe onwaerschijnlyk het, nae alle menschelyke uitzichten, ook wezen moge. Ik ben de Alwetende en Almachtige, die de toekomende gebeurtenissen voorweet en bestuurt. Er zal eens een tijd komen, in welken ik, door mijn Almachtig bevel, zeggen zal: Brengt voort het voorheen blinde volck der Joden, 't welck nu oogen heeft: ende de voorheen doove Joden, die nu ooren hebben. Die Joodsche Na-

(*b*) Jes. 44: 2. Jer. 30: 10. ende 46: 27.

tie, die zich ten tijde van den MESSIAS en zijne Apostelen, in het ongeloov en in de blindheid verhard, en het Euangelie, voor het welk zy doov waren, ongehoorzaem verworpen hebben, zullen eenmael verlicht worden, en zich aen het Euangelie geloovig en gehoorzaem onderwerpen.

9. Laet alle de tot dus ver verblinde Heydenen t'samen vergadert worden, ende laet de afgodische volckeren versamelt worden; wie onder haer sal dit wonderbare werk, van de eindelyke verlossing des Joodschen volks, verkondigen? of laetse ons doen hooren de voorige toekomende dingen, welke nog lang voor die groote gebeurtenis zullen voorvallen: laetse hare getuygen voortbrengen, die de zekerheid van de voorzeggingen hunner wichelaers bevestigen willen, en voor de uitkomst instaen, op dat sy gerechtveerdigt en in de eer van hunne goden gehandhaevd worden, ende men het hoore, ende segge, 't Is de waerheyt.

10. Gylieden o Joden! zijt mijne getuygen, dat mijne belovten nimmermeer onvervuld gebleven zijn, spreeckt de HEERE, ende of *namelyk gy* Israël, die mijn knecht zijt, dien ick uytverkoren hebbe: vergel. Kap. 41: 8. op dat gy 't wetet, ende my gelooft, dat het gene ik thans van de herstelling der verstrooide Joden voorspel, ontwijffelbaer zeker gebeuren zal, ende opdat gy verstaet en ter harte neemt, dat ick altoos en onveranderlyk de selve ben, (c) [*dat*] voor my geen Godt geformeert en is, ende na my geen zijn en sal. Ik alleen ben de eeuwige God, die nimmer een begin had, en nooit een einde hebben zal.

11. Ick, ick ben de HEERE alleen, de eenige en ware God, de Vervuller van alle mijne belovten: ende daer en is geen Heylant of Verlosser behalven my. Niemand kan derhalven mijne voornemens dwarsboomen, en Ik alleen ben de eenige grond van vertrouwen.

12. Ick hebbe meermalen verkondigt en voorspeld, dat ik mijn volk verlossen zoude, uit handen hunner vyanden, of

(c) Jes. 41: 4. ende 44: 8. ende 45: 21. Hos. 13: 4.

of uit andere benauwende omstandigheden, ende ick hebbe hen dan ook, op den bepaelden tijd, werkelyk verlost, ende ick hebbe [*het*] gene ik, ten voordeele van mijn volk doen zoude, te vooren, door den mond van mijne Propheten, doen hooren, ende geen vreemt [*godt*] en was onder ulieden, die in staet was om toekomende gebeurtenissen te voorzeggen en daer te stellen: ende gy, die zoo menigmael en blijkbaer ondervonden hebt, dat ik alle mijne belovten met de daed vervulle, zijt mijne getuygen, spreeckt de HEERE, dat ick in de daed en in de waerheid de Alwetende en Almachtige Godt ben.

13. Oock eer de dagh van den tijd begonnen was, van alle eeuwigheid, ben ick die Alwetende en Almachtige God, ende daer is niemant in hemel of op aerde, die uyt mijner hant redden kan: Ick sal wercken, ende (*d*) wie sal het keeren?

14. Ik zal de Joden, uit de Babylonische gevangenis, in welke zy staen wechgevoerd te worden, door mijn Almachtig bestuur verlossen; en dat zal hun een onderpand zijn, dat ook eens hunne nazaten, uit hunne ballingschap over den ganschen aerdbodem, eindelyk weder in hun Vaderland zullen terug keeren. Alsoo seyt de HEERE uwe Verlosser, de Heylige Israëls: Om ulieder wille, om u uit de aenstaende gevangenis van Babel te verlossen, hebbe ick de Persen en de Meden, onder het bestuur van Cyrus, nae Babel gesonden, om het zelve te overmeesteren, ende hebse alle vluchtigh doen nederdalen, te weten de Chaldeen, in de schepen, op dewelcke sy juychten. Door den inval van Cyrus, heb ik zulk eenen schrik, onder de anderszins dappere Chaldeeuwen verwekt, dat zy zich, in alleryl, al vluchtende in de schepen begaven: in de schuiten en schepen, met welke zy gewoon waren, vermaekshalven, op den Euphraet te varen, moesten zy nu zich ylings werpen, om de handen hunner vyanden te ontvlieden.

Deze gebeurtenis wordt hier als voorleden voorgesteld; deels om de zekerheid daervan aen te toonen, deels ook omdat

(*d*) Jes. 14: 27.

die gemelde verlossing, in die tijden op welke de Godspraek ziet, lang zou verleden zijn, en dienen om den Joden te verzekeren van Gods macht en trouw, om hen, hoe zeer zy eeuwen lang over den ganschen aerdbodem waren verspreid geweest, in hun Vaderland te doen wederkeeren.

15. Ick ben de HEERE uw' Heylige: de Schepper Israëls, vergel. vs. 7. ulieder Koningh, die u ter zijner tijd verlossen zal.

16. Alsoo seyt de HEERE, Welke blijkbare proeven hebt gylieden van mijnen machtigen bystand gezien, toen Ik uw volk uit Egyptenland heb uitgeleid! Ik was immers die Almachtige God, die in de Roode zee eenen wegh, ende in de stercke wateren van den Arabischen zeeboezem een padt maeckte, om u droogvoets daerdoor henen te leiden.

17. Die wagenen ende peerden, heyr ende macht van den hardnekkigen Pharao voortbrachte, voor zo ver Ik de zaek zo bestuurde, dat de Koning van Egypte u, met zijne gansche legermacht, op den bodem der Roode zee najaegde, om hen alle op eene keer te verdelgen; want toen zijn zy door de wederkeerende wateren verzwolgen: t'samen zijn sy nedergelegen, sy en sullen niet weder opstaen, sy zijn uytgebluscht, gelijck een glimmende vlaswiecke, wanneer dezelve in het water gestoken wordt, zijn sy uytgegaen en geheel verdelgd, zoodat 'er niemand van is overgebleven.

18. En gedenckt der vooriger dingen niet, ende en overlegt de oude dingen niet.

Deze woorden moeten geenszins in eenen volstrekten zin worden opgevat; als of de Joden aen Gods voorige weldaden, byzonder aen de verlossing uit het geweld van PHARAO, niet meer moesten gedenken, niets minder dan dit: maer het geeft te kennen, dat de hier beloovde wederbrenging der verstrooide Joden in hun Vaderland, eene nog veel uitnemender weldaed wezen zoude dan alle de voorige; zoodat de oude weldaden, hoe groot en wonderbaer ook, door deze nieuwe, eenigermate minder opmerking verdienen zouden. Het is als of de HEER zeide: „ Uwe verlossing uit Egyp-

„ tens

„ tens dienstbaerheid, is zulk eene uitnemende weldaed ge-
„ weest, dat gy 'er altoos met dankbaerheid aen gedenken
„ moet; maer evenwel, de verlosſing van welke ik thans
„ ſpreek, zal zoo groot en wonderbaer zijn, dat alle voo-
„ rige weldaden, hoe uitnemend ook op zich zelve, in ver-
„ gelijking van deze, nauwlyks herdenking zullen waerdig
„ wezen." Soortgelijke voorſtellen vinden wy in dien zelv-
den zin meermalen, Jer. 16: 14, 15. 23: 7, 8.

19. Siet ick ſal (*e*) wat nieuws, wat wonderbaers maken, het welk ten eenemael ongehoord is, nu ter zijner tijd ſal 't zekerlyk uytſpruyten, wanneer men 'er het minst aen dacht, zullen de beginſels van deze groote verlosſing gezien worden; en ſult gylieden dat ter zijner tijd niet by ondervinding weten en eerbiedig opmerken, dat ik ook in dezen opzichte mijne belovten zal vervullen? Ik zal de Joden, onder mijne Almachtige hoede, uit alle plaetſen in welke zy verſtrooid zijn, naer hun Vaderland leiden, en van al het noodige verzorgen; ja ick ſal in de woeſtijne eenen effenbaren wegh leggen, [*ende*] rivieren in de wilderniſſe doen voortkomen, om hen te drinken. Gelijk Ik mijn volk oudtijds, door de woestijne, in Kanaan ingeleid, en hen geduurende dien tocht van al het noodige verzorgd heb, zo zal Ik hen ook, uit alle waerelddeelen, naer hun Vaderland terug leiden, en zorg dragen dat hun op den weg niets ontbreke.

20. Het gedierte des velts zelvs ſal my op zijne wijs eeren, over de voorraed en de verkwikkingen, welke Ik in de woestijne verſchaffen zal, de draken ende de jonge ſtruyſſen, met alle dieren, die zich in de barre wildernisſen onthouden: want ick ſal in de woeſtijne wateren geven, [*ende*] rivieren in de wilderniſſe, om mijn volck, mijnen uytverkorenen drincken te geven, op ſoortgelijk eene wijs, als Ik by hunnen tocht uit Egypte naer Kanaan gedaen heb.

21. (*f*) Dit volck hebbe ick my als op nieuws geformeert, voor zoo ver Ik het, na dat zy lang genoeg

(*e*) Openb. 21: 5. (*f*) Luc. 1: 74, 75.

over hunne hardnekkigheid, in het ongeloovig verwerpen van het Euangelie, gestraft zijn, wederom als het volk van mijn byzonder eigendom, en voorwerpen van mijne onderscheidende gunst, behandelen zal, sy sullen daerom mijnen lof dankbaer vertellen.

22. Doch deze bewaring en herstelling zult gy, o Joden, geenszins aen uwe eigene verdiensten te danken hebben, maer alleen aen mijne byzondere gunst en onderscheidende genade: want gy en hebt my niet aengeroepen, o Jacob; noch my de verschuldigde hulde bewezen, door het geloovig aennemen van het Euangelie, als gy u tegen my vermoeyt hebt, o Israël, met het waernemen der afgeschafte plechtigheden van den Levitischen Godsdienst, om in dezelve, met verwerping van den MESSIAS, uw heil te zoeken, vergel. Mal. 2: 17.

23. My en hebt gy niet, op de rechte wijs, in het geloov, en met een welmeenend hart, gebracht het kleyne vee uwer brand-offeren, noch [*met*] uwe slachtofferen en hebt gy my niet ge-eert: zulk een uitwendige eerdienst, in welken het hart geen deel had, en die met een verstokt ongeloov gepaerd ging, kon my niet behagen. Ick en hebbe u [*my*] niet doen dienen met spijsoffer, noch ick en hebbe u niet vermoeyt met wieroock. Ik heb zulken vermoejenden dienst, welke my geene eer aendeed, van uwe handen niet geeischt, vergel. Kap. 1: 11-13.

24. My en hebt gy geen calmus of welriekende olie voor gelt gekocht, ende met het vette uwer slachtofferen en hebt gy my niet gedrenckt: Ik had in uwe offeranden en gaven, nog minder welgevallen, dan dat gy my dezelve in het geheel niet had toegebracht: maer gy hebt my arbeyt gemaeckt met uwe sonden, gy hebt my vermoeyt met uwe ongerechtigheden, vooral hebt gy my smerten aengedaen, door het verwerpen van den MESSIAS, en het versmaden van het Euangelie.

25. Gy hebt derhalven uwe bewaring en herstelling, alleen aen mijne genade te danken. Ick, ick ben het, Ik de onveranderlyke en getrouwe God, die uwe hoogstgaende

over-

overtredingen, door welke gy alle gunsten voor altoos verbeurd had, uytdelgt, (g) om mijnent wille, en ter verheerlyking van den rijkdom mijner barmhartigheid: ende ick en gedencke uwer sonden niet, of *ik zal uwer zonden* in het geheel niet meer gedenken, om dezelve langer te straffen, vergel. Jer. 33: 7, 8.

26. Maeckt my uwe verdiensten indachtigh, zoo gy 'er eenige bezit, (*h*) laet ons t'samen richten: vertelt gy [*uwe redenen*], uit kracht van welke gy mijne gunsten zoudt kunnen eisschen, op dat gy moogt gerechtveerdigt en in het gelijk gesteld worden.

27. Uw' eerste vader heeft gesondigt: ende uwe uytleggers hebben tegen my overtreden.

Wien bedoelt de HEER, wanneer Hy zegt, *uw eerste Vader*? — Sommigen denken aen ADAM, uit kracht van wiens zonde alle menschen schuldig zijn. Maer deze byzonderheid is niet meer op de Joden betrekkelyk, dan op alle andere volken. Daerenboven was ABRAHAM de eerste Vader der Joden, aengemerkt als een byzonder volk. Joh. 8: 39. Voeg 'er by, dat hier van zulk een *zondigen* gesproken worde, om het welk *Israël ten banne, en tot beschimpingen was overgegeven* vs. 28. Er wordt derhalven zulk een eerste Vader bedoeld, die zulke zonden begaen had, tot straf van welke de Joden door de Romeinen, over den ganschen aardbodem, als verachte bannelingen verspreid waren. — Om de laetstgemelde reden, ziet men ook ligtelyk, dat 'er van ABRAHAM niet gesproken worde. — Het begrip der gener komt nader, die den naem van Vader, in eenen verzamelenden zin nemen voor Vaders, gelijk het zoo voorkomt Ezech. 16: 3, en het woord *eerste* in de beteekenis van voorig, gelijk Job 8: 8, zoodat de meening zijn zoude, *uwe voorige Vaders, uwe voorvaders hebben gezondigd.* Dan zal de HEER het oog hebben, op het gros der Joden, ten dage der openbaring van het Euangelie; die de Voorvaders geweest zijn van die Joden, die door de Romeinen verbannen zijn, en die in nadruk gezondigd hebben, door het hardnekkig verwerpen van den MESSIAS. — Ten zy

(*g*) Ezech. 36: 22, &c. (*h*) Jes. 1: 18.

men zich liever voege by anderen, die meenen, dat de *eerste Vader* den Hoogepriester beteekene: en dan zou, volgens het verband van zaken, CAJAPHAS bedoeld worden, die by uitnemendheid gezondigd heeft, toen hy den Heiligen JESUS, als een Godslasteraer, ter dood veroordeelde.

De *Uitleggers* zijn de Overpriesters, Pharizeen en Schrivtgeleerden; welker ampt het was, het volk in den Godsdienst te onderwijzen, en die grouwzaem *tegen den* HEER *overtreden hebben*, niet alleen door het verbasteren van de wet, maer ook door het verwerpen van den MESSIAS, en het kruisigen van den HEER der heerlykheid.

28. Daerom sal ick de Overste des heyligdoms, de Overpriesters en Schrivtgeleerden, ontheyligen, en als onreinen behandelen, en hen, zonder op hunne hooge waerdigheid acht te geven, aen schande en verachting bloot stellen, ende ik zal het gansche nageslacht van Jacob, omdat zy de grouwzame voetstappen van hunne blinde leidslieden hebben nagevolgd, ten banne overgeven, ende Israël tot beschimpingen. Ik zal het hardnekkig volk der Joden, met hunne Opperhoofden, als verachte ballingen, over den ganschen aerdbodem verspreiden..

HET XLIV. KAPITTEL.

DE vijf eerste versen van dit Kapittel zijn weder, door de Hebreeuwsche koppelletter, onmiddelyk aen het voorige verbonden. Zy hadden derhalven, onzes erachtens, by Kap. 43. moeten gevoegd zijn; te meer omdat 'er, met vs. 6, eene nieuwe Prophetische Leerrede begonnen wordt, gelijk in het vervolg nader blijken zal.

In de vijf eerste versen, vinden wy eene bemoedigende troostrede aen Israël, in welke eene zeer ruime uitstorting van 's Geestes gaven, met de gezegende gevolgen daervan, allerduidelykst beloovd wordt. — Men zou dit kunnen toepassen, op de Joden in het laetst der dagen, die by hunne we-

wederaenneming, eene algemeene bekeering zullen openbaer maken. Hiertoe zal zekerlyk eene buitengewoone maet van 's Geestes gaven, in vollen overvloed geschonken worden. — Evenwel zijn 'er geene dringende redenen, welke ons noodzaken, om den betreden weg te verlaten, en de uitstorting van 's Geestes gaven, op den doorluchtigen Pinxterdag, en de gezegende vruchtgevolgen daervan onder de Joden, geheel voorby te zien. — Dan moet men des HEEREN tael beschouwen, als eene bemoedigende troostrede aen het Joodsche volk, om hen te verzekeren, dat de voorheen gemelde verharding, welke op zulk eene geduchte wijs stond gestraft te worden, niet over gansch Israël komen zoude. Er zou een overblijvsel zijn, nae de verkiezing der genade, het welk door Gods genade, een veel beter gebruik van het Euangelie der Zaligheid maken zoude.

1. Maer of *en* hoort nu (*a*) mijn knecht Jacob, ende Israël dien ick verkoren hebbe, de woorden, welke Ik tot uwe bemoediging spreken zal.

2. Soo seyt de HEERE uw' maker, vergel. Kap. 43: 7, ende uw' formeerder van den buyck af, die u helpt: of uw *formeerder, die u van den buik af*, van het eerste tijdstip der wording van uw volk, van uwe uitleiding uit Egypte, *tot eene hulp geweest is:* En vreest niet, o Jacob mijn knecht, ende gy Jeschurun, verg. Deut. 32: 15, dien ick tot het volk van mijn byzonder eigendom uytverkoren hebbe, dat de voorheen gemelde verbanning het gansche Joodsche volk treffen zulle. Het meerder deel zal zich wel in het ongeloov verharden; maer evenwel 'er zullen 'er ook wezen, die zich aen het Euangelie geloovig onderwerpen zullen, en van dit oordeel verschoond worden.

3. Want ick (*b*) sal overvloedig water, in eene ruime mate gieten op den dorstigen of *op het dorstige*, ende stroomen op het drooge: dat is, om deze zinbeeldige belovte meer eigenlyk en duidelyker voor te stellen, Ick sal de gaven van mijnen Geest overvloedig op uw zaet gie-

(*a*) Jes. 41: 8. ende 43: 5. Jer. 30: 10. ende 46: 27. (*b*) Jes. 35: 7. Joël 2: 28. Joh. 7: 38. Hand. 2: 18.

ten, ende den overvloed van mijnen geestelyken fegen op uwe nakomelingen.

4. Ende fy fullen uytfpruyten tusfchen in het gras, of *als in eene grasrijke weide*: door de genade van den Heiligen Geest, zullen vele Joden bekeerd worden, zeer fpoedig toenemen in het geloov, en in de kracht van het geestelyk leven; zy zullen ongemeen fpoedig opwasfen in de genade, even als de wilgen aen de waterbeken doen.

5. Zy zullen niet alleen, door de belijdenis van hunnen mond, maer ook door de heiligheid van hunnen wandel, openbaer maken, dat zy zich oprechtelyk tot den HEER bekeerd hebben. Defe fal met mond en wandel feggen: Ick ben des HEEREN, ik heb my geheel en onverdeeld, aen den dienst van den waren God, in gehoorzaemheid des geloovs verbonden, ende die fal [*fich*] noemen met den name Jacobs, door de voetftappen van Jacobs geloov en gehoorzaemheid nae te volgen: ende gene fal [*met*] fijne hant fchrijven, openbaer en plechtig verklaren, vergel. Neh. 9: 38, [*Ick ben*] des HEEREN, ik behoor tot het volk van Gods byzonder eigendom, en zal Hem dienen met alle mijne vermogens, ende fich toenoemen met den name Ifraëls, onder alle verdrukkingen en vervolgingen, zal hy 'er vrymoedig voor uitkomen, dat hy zich, aen den dienst van den Allerhoogften God, in geloovs-onderwerping aen het Euangelie, verbonden hebbe.

Deze voorzegging is, na de uitftorting van den Heiligen Geest, op den doorluchtigen Pinxterdag, blijkbaer vervuld, in een aental van Joden, die door den dienst der Apostelen bekeerd, en het geloov gehoorzaem geworden zijn; gelijk uit de HANDELINGEN DER APOSTELEN, ten overvloede bekend is: maer zy zal nog eens by uitnemendheid vervuld worden, by de wederkeering der Joden in hun Vaderland, wanneer gansch Israël zal zalig worden.

Vs. 6. begint eene nieuwe Prophetifche Leerrede.

De hooge God zelvs wordt hier fprekende ingevoerd, om de dwaesheid der afgodery te betoogen. Deze Godlyke rede-

voe

voering is blijkbaer ingericht tot de Joden: want vs. 21. wordt Jacob en Israël duidelyk aengesproken, vs. 26-28. wordt de herbouwing van Stad en Tempel beloovd, zoo als dezelve, door middel van den Persischen Koning CYRUS, zou worden te weeg gebracht. — Dit alles leert ons, dat God hier, door den Propheet sprekende verbeeld worde; de Joden in de Babylonische gevangenis vermanende, om zich, door de voorbeelden en verleidende redenen der afgodische Chaldeeuwen, in welker midden zy verkeerden, tot het naevolgen van hunne afgoderyen, op geenerlei wijzen te laten vervoeren.

I. Eerst bewijst de HEER, uit zijne Eeuwigheid en Alwetendheid, dat Hy alleen de eenige en ware God zy vs. 6 8.

II. Daerna betoogt hy de ydelheid van den afgodsdienst vs. 9-20.

III. Wijders vermaent hy de Joden, om deze dingen, in de Babylonische gevangenis, wel in acht te nemen vs. 21.

IV. Eindelyk beloovt de HEER hun vergeving van zonden, benevens de herbouwing van Stad en Tempel vs. 22 28.

6. Soo seyt de HEERE, de Koningh Israëls, ende sijn Verlosser in tijden van benauwdheid, vergel. Kap. 43: 14, 15, de HEERE der heyrscharen, die het bewind voert over alle geschapene wezens; (c) Ick ben de eerste, ende ick ben de laetste, die nimmer een begin had, en nooit een einde hebben zal. Ik ben alleen de eeuwige en ware God, de Schepper van het groot Geheelal, ende behalven my en is 'er geen Godt.

7. Ende wie sal, gelijck als ick, roepen en daer stellen dingen, welke nog geen bestaen hebben? ende wie is Alwetende gelijk Ik, die in staet is om het toekomende te vooren te verkondigen, ende het ordentlick voor my te stellen, door my te raed te geven, omtrent het gene ik verrichten zal? Heb ik iemand tot hulp en raedsman noodig gehad, sedert dat ick een eeuwigh of *oud* volck ge-

(c) Jes. 41: 4. ende 48: 12. Openb. 1: 8, 17. ende 22: 13.

ſtelt hebbe, ſedert ik Abraham geroepen, en zijn zaed van alle andere volken afgeſcheiden had, als het volk van mijn byzonder eigendom? — Wat zijn de afgoden der Heidenen anders dan nietige en onvermogende ſchepſelen? laet ze proeven geven, zo zy kunnen, van hunne Alwetendheid, ende laetſe de toekomſtige dingen, ende de gebeurtenisſen die nog komen ſullen, haer verkondigen.

8. En verſchrickt niet in de Babyloniſche gevangenis, voor de gewaende macht der afgoden, ende en vreeſt niet, dat Ik mijne belovten niet vervullen zoude, hebb' ick 't u alles, wat u overgekomen is, van doe af dat ik mijne Propheten tot u zond, niet doen hooren, ende te vooren duidelyk verkondigt? want gylieden zijt mijne getuygen, dat mijne voorzeggingen blijkbaer vervuld zijn: (*d*) is 'er oock een Godt behalven my? immers en is 'er geen [*ander*] Rotzſteen, op welken men vertrouwen kan, ick die alles weet, en kenn'er geenen.

9. Hoe ydel en buitenſporig dwaes is de dienst der afgoden? De formeerders van geſnedene beelden zijn al t'ſamen, zoo de makers van de beelden, als de beelden zelve, niets anders dan ydelheyt, ende hare gewenſchte dingen, alle de kosten en moeite, welke tot den afgodsdienst beſteed worden, zelvs die afgoden, voor welke de Heidenen den meesten eerbied hebben, en doen geen nut: ja ſy ſelve zijn hare getuygen; zy, die den afgoden eer aendoen, zullen zelve erkennen moeten, dat zy 'er geen het minste nut van hebben; ſy en ſien niet, ende ſy en weten niet, daerom ſullen ſy, die op zulke blinde afgoden vertrouwen, beſchaemt worden.

10. Wie formeert eenen zoogenaemden godt, die hem niet helpen kan? ende wie giet een beelt, dat geen nut en doet?

11. Siet, alle hare medegenooten, die te zamen loo-

(*d*) Deut. 4: 35, 39. ende 32: 39. 1 Sam. 2: 2. Jeſ. 45: 21.

loopen, om den afgoden der Chaldeeuwen hulde te doen, (*e*) ſullen beſchaemt worden, want de werckmeeſters, die de afgodsbeelden maken, zijn niet alleen uyt de menſchen, maer zelvs uit de gemeenſte heffe des volks: hoe belachlyk is derhalven hunne onderneming, om Goden te willen maken! datſe ſich altemael vergaderen, datſe opſtaen in het gericht, ſy ſullen verſchricken wanneer hun het grouwzame van hunne misdaed zal vertoond worden, ſy ſullen t'ſamen beſchaemt worden, wanneer zy hunne dwaesheid bemerken zullen.

12. Wat zijn de zoogenaemde goden der Chaldeeuwen anders, dan werken van 's menſchen handen? (*f*) De yſerſmit vervaerdigt de werktuigen, welke de beeldhouwer, tot het maken der afgodsbeelden, noodig heeft. Hy [*maeckt*] een bijle voor den beeldhouwer, om het hout te bearbeiden, ende werckt, met zwaren arbeid, in den gloet, om het yzer, tot dien bijl geſchikt, leenig en handelbaer te maken, ende vervolgens formeert hy 'et met hameren, ende werckt 'et met ſijnen ſtercken arm, om het gloeiend yzer de behoorlyke gedaente te geven: hy lijdt oock honger tot dat hy krachteloos wort, hy en drinckt geen water tot dat hy amechtigh wort, hy laet van het werk niet af, voordat het voltrokken is, honger en dorst kan hem daervan niet aftrekken voor dat de bijl gereed is. Zoo veel moeite moet de Yzerſmit aenwenden, eer hy eenen bijl en andere werktuigen vervaerdigd heeft, welke den beeldhouwer noodig zijn, om een beeld te maken.

13. De timmerman of beeldhouwer moet vervolgens aen het werk. Hy treckt het richtſnoer uyt, om de behoorlyke gedaente te bepalen, hy teeckent het af met den draet, hy maeckt het [*effen*] met de ſchaven, hy volgt de afgeteekende linien, met zijne ſchaven en bijtels, ende teeckent het nu gefatſoeneerde hout, met den paſſer nauwkeurig af, nae de juiste evenredigheid der onderſcheidene deelen van het menſchelyk lichaem,

(*e*) Pſ. 97: 7. Jeſ. 1: 29. ende 42: 17. ende 45: 16. (*f*) Jer. 10: 3.

ende maeckt het eindelyk, volgens de laetstgemaekte afteekening, nae de beeltenisse eenes mans, nae de schoonheyt van een mensche, dat het in den huyse op eene vaste plaets blijve, tot een voorwerp van hulde en eerdienst. Wat derhalven de gedaente der afgoden aengaet; deze is het werk van Smit en Beeldhouwer, en ten opzichte van de stof, zijn zy niet dan hout.

14. Om dit hout te verkrijgen, moet de arbeidsman eerst boomen omhouwen. Als hy sich cederen afhouwt, so neemt hy eenen cypressenboom, of een eycke, of eenen anderen boom van hard hout, ende hy versterckt sich onder de boomen des wouts, hy spant alle zijne krachten in, om den boom af te houwen: hy plant eenen olmboom, in de plaets van den genen, welken hy heeft omgehouwen, op dat 'er geen hout ontbreke, ende de regen maeckt [*dien*] nieuw geplanten boom langzaem groot.

15. Dan is 't hout van dien omgehakten boom, nadat het behoorlyk gedroogd is, eene geschikte stof voor den mensche om te verbranden, dan neemt hy een gedeelte daer van, ende warmt 'er hem by, oock ontsteeckt hy 't, ende backt 'er broot by: daerenboven maeckt hyder eenen godt van, uit het overgebleven gedeelte, ende buygt sich [*daer voor*], hy maeckt 'er een gesneden beelt van, ende knielt 'er voor neder, zoodat hy een gedeelte van dien zelvden boom, waervan hy het ander ter zijner verwarming en tot toebereiding van spijs gebruikt heeft, als eenen God aenbidt. Welk eene zinneloze dwaesheid!

16. Sijne helft, de eene helft van een stuk houts, brandt hy in 't vyer, om zich te verwarmen, by de [*ander*] helft, of by een ander gedeelte daer van eet hy vleesch, hy maekt 'er tafels en borden van; hy braedt een gebraet, ende hy wort versaedt: oock warmt hy hemselven, ende hy seyt, Hey, ick verheug my, want ik ben nu recht warm geworden, ick hebbe het vyer gesien.

17. Het overige nu daer van, mackt hy tot

eenen

eenen godt, tot ſijn geſneden beelt: hy knielt daer voor neder, ende buygt ſich, ende bidt het aen, ende ſeyt, Reddet my, want gy zijt mijn Godt.

18. Hoe buitenſpoorig dwaes zijn derhalven de afgodendienaers? Sy en weten niet, noch en verſtaen niet: want het verblindend vooroordeel, of liever *Hy*, de hooge God, heeft hare oogen beſtreken, dat ſy niet en ſien, [*ende*] hare herten, dat ſy niet en verſtaen. Omdat zy hunne oogen, voor het alderhelderst licht, moedwillig geſloten hebben, heeft de HEER hen, aen een oordeel der verharding, rechtvaerdig overgegeven.

19. Ende niemant [*van hen*] en brengt het in ſijn herte, niemand merkt de zinneloze dwaesheid van zijnen ongerijmden handel op, ende daer en is noch kenniſſe, noch verſtant, dat hy nadenkend ſeggen ſoude, de helft daer van hebbe ick verbrandt in 't vyer, ja oock op de kolen daer van hebbe ick broot gebacken, ick hebbe vleeſch [*daer by*] gebraden, ende hebbe 't gegeten: ende ſoude ick het overblijfſel daer van tot eenen afgod, die een grouwel is in de oogen van den Allerhoogſten, maken? ſoude ick dan dwaes genoeg zijn, om neder te knielen voor 't gene dat van eenen boom gekomen is?

20. Hy voedt ſich met aſſche, hy neemt zijne toevlucht tot een nietig ding. Gelijk asch eene onnutte ſpijs is, en geen het minſte voedſel geven kan, zoo zal hy ook geen nut, hoe ook genaemd, van den dienst der afgoden hebben; het bedrogen herte, het welk, door ingekankerde veroordeelen, geheel verſtokt en onverbeterlyk is, heeft hem van den rechten weg [*ter zijden*] afgeleydt: ſo dat hy ſijne ziele niet redden en kan, noch losmaken uit de ſtrikken van het bygeloov. Hy kan zoo ver niet komen, dat hy zien en ſeggen zoude, Is 'er niet een leugen in mijne rechterhant? is de afgod, welken ik met mijne rechtehand gemaekt heb, niet een ydel en nietig ding?

21. Gedenckt aen deſe dingen, welke Ik u, om-

trend de dwaesheid van den afgodsdienst, thans voorftel, o nageflacht van Jacob, ende Ifraël, herinnert u dezelve gedurig, vooral in de Babylònifche gevangenis, wanneer de Chaldeeuwen niets zullen onbeproevd laten, om u tot het navolgen van hunne afgoderyen te vervoeren, want gy zijt mijn knecht: ick hebbe u geformeert, en tot het volk van mijn byzonder eigendom aengenomen, ja gy zijt mijn knecht, Ifraël, vergel. Kap. 43: 1. 48: 15. gy en fult van my niet vergeten, noch in uwe nooden verlaten worden.

22. Ick delge uwe hoogstgaende overtredingen uyt, of *ik zal dezelve uitdelgen*, byzonder die van aenhoudende afgodery, om welke gy naer Babel zult verbannen worden, en ik zal die geduchte ftraf, na verloop van zeventig jaren, doen eindigen. Ik zal die misdaden geheel uitdelgen, even als de zon, wanneer zy doorbreekt, eenen nevel verdrijvt, ende alle uwe fonden uitdelgen, even als een wolcke door den wind verdreven wordt: keert weder tot my, met eene volkomene verlating der afgoden: want ick hebbe u verloft, uwe verlosfing, uit de Babylonifche gevangenis, is zoo zeker, als of zy reeds werkelyk gefchied ware.

23. Verheugt u, alle fchepfelen, over die verlosfing van mijn volk. Singt met vreugden, gy hemelen, want de HEERE heeft 'et door zijn Alvermogen gedaen: juycht gy benedenfte deelen der aerde; gy bergen maeckt een groot gedreun met vreugdengefangh, gy boffchen, ende alle geboomte daer in, want de HEERE heeft Jacob uit Babel verloft, ende fich, door die merkwaerdige verlosfing, heerlick gemaeckt in Ifraël.

Wanneer de redenloze fchepfelen tot Gods lov worden opgewekt, is het eene poëtifche fraeiheid; te kennen gevende, dat de gebeurtenis, van welke gefproken wordt, zoo groot, wonderbaer, en gewichtig zy, dat de redenloze fchepfelen, wanneer zy verftand hadden, daer door tot 's HEEREN lov zouden worden opgewekt.

24. Alfoo feyt de HEERE uw' Verloffer, ende die

die u geformeert heeft van den buyck af: vergel. Kap. 43: 1, Ick ben de HEERE die alles doet, door mijn onbeperkt Alvermogen, (g) die den hemel uytbreydt vergel. Kap. 42: 5, ick de Almachtige God alleen, ende (h) die de aerde uytspant vergel. Kap. 42: 5. door my selven, en door mijne eigene kracht, zonder iemands hulp noodig te hebben.

25. Die de teeckenen der leugendichters. de voorzeggingen, welke de Chaldeeuwsche Wichelaers, uit de gesterntens, en derzelver onderscheidene zamenvoegingen, afleiden, vernietigt, ende de waerseggers, door het mislukken van hunne voorspellingen, van spijt en woede dul maeckt: die de zoogenaemde wijse, welke zich inbeelden dat zy zeer vernuftig zijn, in het beramen van maetregelen voor toekomstige gebeurtenissen, achterwaerts doet keeren, door hunne pogingen te dwarsboomen, zoodat zy genoodzaekt zijn hunne ontwerpen te verlaten, ende [*die*] hare wetenschap verdwaest, zoodat het openbaer worde, dat zy verkeerde middelen hebben aengewend.

26. Die het woort, door den dienst sijnes knechts Jesaias bevestigt, ende den raet of de voorzeggingen sijner andere Propheten, welke Hy als zoo vele boden gezonden heeft, met de daed allerblijkbaerst volbrengt: die tot de verwoeste Stad Jerusalem seyt, Gy sult weder bewoont worden, ende tot de overige verlatene steden van het land Juda, Gy sult herbouwt worden, ende ick sal hare verwoeste plaetsen oprichten. Die door zijne Propheten stellig laet verzekeren, dat Jerusalem, en de overige steden van Juda, nadat zy door de Chaldeeuwen verwoest zullen zijn, wederom zullen herbouwd worden.

27. Die tot de diepte seyt, Verdroogt: ende uwe rivieren sal ick verdroogen.

Dit is werkelyk geschied, by den wonderdadigen doortocht der Israëlieten, door de Roode zee en de Jordaen. — Dan

(g) Job 9: 8. Ps. 104: 2. (h) Jes. 40: 22. ende 42: 5. ende 45: 12.

het beloop van zaken schijnt ons meer byzonder heen te wijzen, naer de krijglist van CYRUS; die, nadat hy Babel eenigen tijd vruchteloos belegerd had, het water van den Euphraet zoodanig wist afteleiden, dat die rivier waedbaer wierd, en zich daerdoor eenen weg baende, om de Stad te overmeesteren. — Dit wordt hier aen den HEER toegeschreven, voor zoo ver Hy CYRUS, tot deze groote onderneming bestuurd, en dezelve blijkbaer gezegend heeft.

28. Die van den Persischen Koning Cores of Cyrus seyt, Hy is mijn herder, Ik heb hem verordend, en zal hem ten zijner tijd roepen, om de kudde van mijn volk Israël te weiden; om hen uit de hand der Chaldeeuwsche wolven te verlossen, wederom in Kanaan in te leiden, en van al het noodige te verzorgen, ende hy sal al mijn welgevallen, in het herstellen van het Joodsche volk, volbrengen: seggende oock, in den weg mijner merkwaerdige Voorzienigheid, tot de verwoeste Stad Jerusalem, Wort gebouwt, ende [*tot*] den verbranden Tempel, Wort gegrondet.

Deze Voorzegging is alleropmerkelykst. Het mag zeker gesteld worden, dat alle deze Godspraken, van Kap. 40 af, zijn voordgebracht in de laetste 15 jaren van HISKIAS. Nu zijn, van 't stervjaer diens Konings verloopen, tot het eerste begin der Babylonische dienstbaarheid 93 jaren, tot de geboorte van CYRUS 112 jaren, en tot zijn gebod van vrylating 163 jaren: dus wordt, ten minsten zoo veel indien niet 10 of 15 jaren meer te vooren, die verlosser der Joden uit deze dienstbaerheid, met zijnen eigen naem bepaeld; even gelijk de naem van Koning JOSIAS, 350 jaren te vooren, door eenen anderen Propheet genoemd was 1 Kon. 13: 1, 2.

HET XLV. KAPITTEL.

DE Prophetische Leerreden, welke Kap. 44: 6. begonnen was, wordt hier vervolgd, en tot het einde van Kap. 47, voortgezet.

Nadat de HEER Kap. 44: 26-28. de verlossing der Jo-

den, door den Persischen Koning CYRUS, uit de Babylonische gevangenis, voorspeld had, beneffens de herbouwing van Stad en Tempel, wendt Hy zijne aenspraek in dit Kap. onmiddelyk tot den gemelden CYRUS, en tot de Heidenen. Wijders wordt 'er Kap. 46, een schets gegeven van Babels ondergang. Eindelyk volgt 'er eene meer uitvoerige beschrijving van den val des Babylonischen Rijks Kap. 47.

Kap. 45. *vinden wy drie hoofdbyzonderheden.*

I. Voorspelt de HEER, hoe Hy zich, ter verlossing van de Joden uit Babels gevangenis, van Koning CYRUS bedienen zoude vs. 1-10.

II. Daerna wordt de weg van Gods Voorzienigheid, in deze gebeurtenis, verdeedigd vs. 11-17.

III. Daerop volgt eene aenspraek aen de Heidenen vs. 18-25, waerin

א. Eerst de dwaesheid der afgodery wordt aengetoond vs. 18-21. en

ב. Dan worden de Heidenen minzaem genoodigd, tot Gods zalige gemeenschap, vs. 22-25.

1. Alsoo seyt de HEERE tot sijnen gesalfden, tot Cores, tot den Persiaenschen Koning CYRUS, welken Hy verordend en geschikt heeft tot een werktuig, om gewichtige zaken te verrichten, wiens rechterhant ick vatte, of *gevat* en gesterkt *heb*, om hem te helpen en bekwaem te maken tot het groote werk, het welk Ik door hem volbrengen zal, om namelyk de Babyloniers en andere volckeren, die hun onderhoorig zijn, voor sijn aengesichte neder te werpen, ende ick sal de lendenen der Koningen ontbinden, *openen* en losmaken: zoodat zy geene kracht zullen hebben, om Cyrus te wederstaen. Ik heb dien Vorst verordend, en zal hem, door mijnen Almachtigen bystand, in staet stellen, om voor sijn aengesichte de deuren van het machtig Babel en van het Koninglyk Paleis te openen, ende de poorten en sullen niet gesloten worden.

Offchoon 'er nog meer dan een eeuw, voor den tijd van CYRUS, verloopen moeste, wordt die Vorst hier, by

persoons verbeelding, als tegenwoordig vertoond. — Er is geen twijffel, dat CYRUS kennis van deze zeer merkwaerdige Voorzegging gehad hebbe. Toen hy zijne overwinningen uitbreidde, hebben de Joden hem gelegenheid kunnen verschaffen, om te weten wat van hem voorzegd ware. Niemand was 'er geschikter toe, dan DANIEL; een man van rang en aenzien, die zich in het derde jaer van BELSAZAR, den laetsten der Koningen van Babel, zelvs in Persien bevondt Dan. 8: 2. Ook was er overvloedige gelegenheid, om CYRUS bericht te geven van deze Godspraek, toen hy zich met het belegeren en innemen van Babel bezig hield. Althans dat hem deze Voorzegging niet onbekend geweest zy, blijkt allerduidelykst uit het geschrivt, het welk hy in het eerste jaer van zijne Opperheerschappy liet uitgaen 2 Chron. 36: 23. Ezr. 1: 2.

Vervolgens wend de HEER zijne rede regelrecht, tot Koning CYRUS zelven.

2. Ick de God der Goden, sal voor uw aengesichte gaen, om uwe ondernemingen, door mijnen Almachtigen bystand, voorspoedig te maken, ende ick sal de kromme wegen recht maken: de koperen deuren sal ick verbreken, ende de yseren grendelen sal ick in stucken slaen. Gy hebt derhalven voor geen gevaer of tegenstand te vreezen.

De tweede belovte, *ik zal de kromme wegen recht maken*, wordt verschillendlyk begrepen. — De oorsprongelyke benaming, door *kromme wegen* vertaeld, komt van een werkwoord, het welk *zwellen* beteekent. Wy hebben derhalven te denken aen iets, dat gezwollen is, hoogten namelyk en sterkten; met een woord alle beletselen, welke in den weg waren. — Deze zou de HEER opruimen, en alles voor CYRUS tot eenen rechten weg maken, zoodat hy nergens voor stuiten zoude, en de grootste zwarigheden gelukkig te boven komen.

De koperen deuren, voegt 'er de HEER by, *zal ik verbreken, de yzeren grendelen zal ik in stukken slaen.* Men herinnere zich hier by de versterkingen der steden, welke by de ouden in gebruik waren. Vooral denke men, aen de gesteldheid

van

van Babel; waer omtrent men ongeloovbare dingen vindt, by HERODOTUS, byzonder onder andere, dat die Stad vierkant zijnde, in elk eenen muur 25, dat is in het geheel 100 poorten had, welke alle gezamenlyk van koper waren.

3. Ende ick sal u geven de schatten die in wel geslotene magazijnen, in onderaerdsche kelders, en in de duysternissen verholen zijn, ende de verborgene rijckdommen: op dat gy by ondervinding moogt weten en erkennen, dat ick de HEERE ben, die [u] by uwen name roept, om groote daden door mijnen Almachtigen bystand te verrichten, de Godt Israëls:

Dit is duidelyk vervuld by de overwinning, welke CYRUS behaeld heeft, op den rijken CRÆSUS, Koning van Lydien, en op het Koningrijk van Babel; waerdoor 'er onnoemelyke schatten in zijne handen vielen.

4. Ik heb 'er gewichtige redenen voor, om u voorspoedig te maken in uwe krijgsverrichtingen. Om Jacobs mijnes knechts wille, ende Israëls mijnes uytverkorenen: vergel. Kap. 41: 8. zal Ik u, door mijnen Almachtigen bystand, ondersteunen: ja ick riep u by uwen name Cyrus, en spreek u, in mijne voorzegging personeel aen, volgens mijnen eeuwigen raed, ick toenaemde u, door u te omschrijven van de hoedanigheden, welke gy bezitten zoudt, hoewel gy, oorspronglyk een heiden zijnde, my den eenigen en waren God niet en kendet.

5. (a) Ick bezit alleen de hoogste en eene oneindige Majesteit. Ik ben de HEERE, de onveranderlyke God, die uit kracht van mijn eigen wezen, noodzakelyk bestaet, ende niemant meer, welken deze eer toekomt, die met zijnen naem JEHOVAH is, de allerhoogste over de gansche aerde. Hoe velen 'er wezen mogen, die door de verblinde Heidenen, Goden genaemd worden, buyten my en is 'er geen Godt: Ick, die alleen de Almachtige God ben, sal u gorden, toerusten, en voorzien met alle die vermogens, met al dien moed, met al dien voorspoed, welke gy noodig hebt, om Babel te onder te brengen, en mijn

(a) Deuter. 4: 35, 39. ende 32: 39. Jes. 44: 8.

volk Israël te verlossen, hoewel gy my niet en kent, noch tot hier toe weet dat gy allen uwen voorspoed alleen aen my verschuldigd zijt:

6. Op dat men wete, en door de ondervinding leere opmerken, van het Oosten tot het Westen, over den wijden aerdbodem, van den opgangh der sonne, ende van den ondergangh, dat 'er buyten my niets en is: Ick ben de HEERE, ende niemant meer. Ik alleen bestae van my zelven, en alle andere wezens zijn het bestaen aen my verschuldigd.

Dat 'er buiten my, niets is. Eigenlyk staet 'er: *behalven my, is barsting.* Men denke aen eene barsting van een bast of blaes, waerdoor het gene door de lucht was opgezwollen, geheel verdwijnt, zoodat de gansche vertooning op niets uitloope. De uitdrukking geevt derhalven te kennen, dat 'er, behalven den HEER, geen wezens zijn, welke den grond van bestaen in zich zelve hebben.

7. Ik ben de uitwerker van verscheidene tegengestelde byzonderheden, van alle gewigtige verwisselingen op den aerdbodem. Ick formeere het licht, ende scheppe de duysternisse, Ick make den vrede en breng den voorspoed te weeg, ende ik scheppe (*b*) ook het quaet, en breng de rampen voort; Ick de HEERE doe alle dese dingen, en niemand buiten my is daertoe in staet.

8. Druppet gy hemelen den regen van boven af, ende dat de wolcken vloeyen van gerechtigheyt: dat de gerechtigheid zoo overvloedig voortkome, als de regen uit de wolken vloeit: ende de aerde opene haer, om den regen tot vruchtbaermaking te ontvangen, ende dat allerley heyl, verlossing, en Zaligheid uytwasse, ende gerechtigheyt t'samen uytspruyte; Ick de HEERE hebbese geschapen.

Deze belovte moet zekerlyk, in eenen verbloemden zin worden opgevat; voor zoo ver de HEER eene zeer overvloedige maet van gunstbewijzen zou te weeg brengen. — In het byzonder wordt hier geoogd, op de verlossing der Jo-

(*b*) Klaegl. 3: 38. Amos 3: 6.

Joden uit Babel, door Koning CYRUS; door welke de HEER zijne gerechtigheid blijkbaer betoonen zoude, zoo in het begunstigen van zijn volk, als in het straffen van zijne vyanden.

9. Wee dien die met sijnen formeerder, die hem op soortgelijk eene wijs heeft voortgebracht, als een Pottebakker verscheidene vaten, uit een en het zelvde leem vormt, *wee dien die met Hem* twist; gelijck een potscherf met aerdene potscherven, als of de twister met zijns gelijken te doen had, of; *dat een potscherv twiste, met aerdene potscherven*, maer niet met zijnen formeerder zelven: (*c*) sal oock het leem, wanneer de Pottebakker het vorm, tot sijnen formeerder seggen, Wat en hoedanig maeckt gy my? Of [*sal*] uw werck, het welk gy hebt daer gesteld, tot deszelvs maker, [*seggen*], Hy en heeft geen handen, hy is buiten staet, om zijne onderneming te volbrengen?

De HEER heeft hier het oog, op de ondankbare Joden, die nae de wijs hunner Vaderen, met den hoogen God twisteden, dat Hy hen, die zijn volk waren, in de handen der Babyloniers had overgegeven, en hen nu wederom verlossen wilde door middelen, welke hun ongenoegzaem schenen.

10. Wee dien die tot den vader seyt, Wat genereert gy? ende tot de vrouwe, Wat baert gy?

De Uitleggers verschillen, over den zin van deze woorden. — *De Vader*, of in het gemeen *een Vader*, is zoodanig een die kinderen geteeld, en in dit geval, proeven gegeven heeft van zijn vermogen. De vraeg, aen zulken Vader, is niet in den tegenwoordigen tijd, *wat genereert gy?* maer *wat zult* of wat *zoudt gy genereeren?* dat is, offchoon gy werkelyk kinderen geteeld hebt, zijt gy daertoe evenwel niet in staet; al uw pogen is vruchteloos, uwe kracht is vergaen. — Wijders wordt 'er gesproken van iemand, die *tot de vrouwe*, liever *tot eene vrouw*, dat is eene echte vrouw, welke aen eenen man gehuwd is, het zy dat zy werkelyk moeder is of niet, maer zich daertoe in de vereischte ge-

(*c*) Jer. 18: 6. Rom. 9: 20.

ſteldheid bevindt, die tot zulk eene vrouwe zegt, *wat baert gy?* liever wat *zult* of *zoudt gy baren?* gy zijt ten eenenmael onbekwaem tot den kinderteelt.

Er wordt dan wederom gezien, op de ondankbare en hardnekkige Joden; die veelvuldige proeven gezien hadden van het Godlyk Alvermogen, en evenwel zich niet ontzagen om te zeggen, dat de HEER niet in ſtaet ware, om hen uit Babels gevangenis te verlosſen.

11. Alſoo ſeyt de HEERE de Heylige Iſraëls, ende deſſelven formeerder, die hen tot het volk van zijn byzonder eigendom heeft aengenomen, vergel. Kap. 30: 15. 43: 15, De hardnekkige Joden denken gansch verkeerd, over de wegen van mijne Voorzienigheid. Sy hebben my, door de Propheten, van toekomende dingen gevraegt; van mijne kinderen, ſoudt gy my van 't werck mijner handen bevel geven?

De Joden hadden den HEER, van tijd tot tijd, omtrent de toekomſtige dingen, raed gepleegd, en even daerdoor betoond, dat zy Hem voor den Alwetenden God erkenden. Het was derhalven eene zeer dwaze onderneming, dat zy nu de wegen van zijne Voorzienigheid berispen wilden. Daerom vraegt de HEER: *zouden zy my, van mijne kinderen, en van het werk mijner handen, bevel geven?* — *Door zijne kinders en het werk zijner handen*, bedoelt de HEER de Joden; voor zoo ver zy alles, wat zy waren, aen Hem te danken hadden, en alles wat Hy deed ter hunner verlosſing, het Almachtig werk was van zijne handen. Hierin wilden zy den HEER beperken, en Hem voorſchrijven, wat Hy doen of laten moest. Zulk een bedrijv voegde zekerlyk niet aen menſchen, die den HEER als den Alwetenden God, en den beſtuurer der toekomende gebeurtenisſen, erkenden.

12. Ik ben de waerachtige God, de onafhangelyke oorſprong van alle dingen. Ick hebbe de aerde gemaeckt, welke Ik ter bezitting kan geven, aen wien het my goeddunkt, ende ick hebbe den menſche daer op geſchapen, die alle hun beſtaen aen my verſchuldigd zijn: Ick ben 't alleen, die een onbeperkt Alvermogen bezit, mijne handen hebben de hemelen uytgebreydt en den damp

kring

kring voortgebracht, ende ick hebbe den ſtarrenhemel gemaekt, en allen haren heyre bevel gegeven, door het bepalen van de wetten der beweging.

13. Door dat zelve Alvermogen, door 't welke Ik het groot Geheelal heb voortgebracht, zal ik ook Cyrus voorſpoedig maken in het overwinnen der Babyloniers, en in het verloſſen van mijn volk. Ick hebbe hem verweckt, en door wondere wegen van mijne Voorzienigheid doen te voorſchijn komen, in gerechtigheyt, om mijn volk te redden, en hunne vyanden nae verdienſten te ſtraffen, ende alle ſijne wegen ſal ick recht, alle zijne ondernemingen voorſpoedig maken: hy ſal mijne ſtadt Jeruſalem, alwaer de gedachtenis van mijnen naem geſticht is, byzonder den Tempel, de zetel mijner zichtbare tegenwoordigheid, op nieuw (*d*) bouwen, en uit de puinhoopen oprichten, ende hy ſal mijne gevangene Joden, uit hunne ballingſchap, loslaten, niet voor prijs of het betalen van een losgeld, noch voor geſchenck, het welk de mindere aen den meerderen, by de Oosterlingen, pleegt op te brengen, om zijne gunst te winnen, maer enkel uit eigen beweging: dit ſeyt de HEERE der heyrſcharen, die een onbepaeld bewind voert over alle geſchapene wezens.

Men vind de duidelyke vervulling 2 Chron. 36: 22. Ezr. 1: 1-3.

14. Alſoo ſeyt de HEERE, De moeilyke arbeyt der Egyptenaren, de rijkdommen, welke zy door zwaren arbeid verkregen hebben, ende de groote winsten, welke de koophandel der Mooren aenbrengt, de voordeelen der *Cuſchieten* en *Arabiers*, ende der Sabeen, vergel. Kap. 43: 3, der mannen van groote lengte, gelijk alle de bewooners van Arabien eene rijzige en achtbare geſtalte hebben, ſullen tot u overkomen, ende ſy ſullen uwe zijn, alle de rijkdommen, welke de gemelde volken door den koophandel gewonnen hebben, zullen uw eigendom worden, o Joden! voor zoo ver Cyrus deze volken onder zijne heerſchappy krijgen zal, en zy u, op

(*d*) 2 Chron. 36: 22. Ezr. 1: 1. Jeſ. 44: 28.

het bevel van dien Koning, geschenken geven zullen, om de reiskosten goed te maken, en zich in hun Vaderland te herstellen, vergel. Ezr. 1: 4-6. Ja sy sullen u navolgen, in boeyen sullen sy overkomen: voor zoo ver vele volken, uit de Persische heerschappy, zich by u voegen, en zich aen uwen Godsdienst onderwerpen zullen vergel. Esther 8: 17, ende sy sullen haer voor u buygen, en u met den diepsten eerbied, als dienaers van den waren God behandelen, sy sullen u smeecken om uwe gunst en vriendschap, [*seggende,*] Gewisselick de ware Godt is in 't midden van u, op eene meer byzondere wijs tegenwoordig, ende (*e*) daer en is anders geen Godt meer, het zou eene dwaze en vruchteloze poging zijn, behalven den HEER uwen God, eenig voorwerp van Godsdienstige hulde te willen zoeken.

Vs. 15-17. wordt niet de HEER *zelvs sprekende ingevoerd. Het zijn menschen, die het woord voeren. Men zou kunnen denken aen de zoodanigen, die tot den* HEER *en zijn volk, uit de Heidenen zouden overkomen; anders worden 'er Godvruchtigen uit de Joden sprekende ingevoerd, die hun hart zetten op de wegen des* HEEREN.

15. Voorwaer gy zijt een Godt, die sich verborgen houdt: die zich verbergt in zijne wegen, voor zoo ver dezelve, voor onze eng beperkte verstanden, onnaspeurlyk zijn. Dit is gebleken, toen Gy uw volk, het welk Gy ten eigendom hebt verkozen, hebt laten vallen in de handen van hunne vyanden, zoodat 'er niet alleen velen gedood en velen wechgevoerd, maer zelvs Stad en Tempel verwoest zijn: evenwel zijt Gy de Godt Israëls, de Heylant, of Verlosser, die het onbegrijpelyke uwer wegen ook niet minder ten toon zult spreiden in hunne redding en wederbrenging.

16. Sy sullen beschaemt, ende oock tot schande worden, sy alle, die op valsch genaemde goden vertrouwen: t'samen sullen sy met schande henen gaen (*f*) die de afgoden maken. Dit zullen de Chaldeeuwen

(*e*) bov. vs. 5. (*f*) Jes. 44: 11.

wen by uitnemendheid ondervinden, wanneer Ik mijn volk door CYRUS verlosfen zal.

17. [*Maer*] Ifraël wort verloft of *zal*, uit de gevangenis van Babel, *verlost worden*, door den HEERE, [*met*] eene eeuwige verloffinge: of *met eene verlossing der eeuwen*, welke beftendig en geduurzaem wezen zal, en maer eene geringe voorfchets uitmaken van die volmaekte verlosfing, welke de MESSIAS zijn volk voor eeuwig zal aenbrengen. Gylieden o Israël, die op den HEER vertrouwt, met verfmading der nietige afgoden, en fult niet befchaemt, noch tot fchande worden, tot in alle eeuwigheden.

18. Want alfoo feyt de HEERE, (*g*) die de hemelen gefchapen heeft, die Godt, die de aerde geformeert heeft, uit den verwarden ftof klomp, ende diefe in haren tegenwoordigen ftand gemaeckt heeft; hy heeftfe beveftigt, en tot op dezen dag ftaende gehouden, hy en heeftfe niet gefchapen, datfe ledigh zijn foude van inwooneren, [*maer*] heeftfe geformeert, op dat men daer in woonen foude: (*h*) Ick ben de HEERE, de van zich zelven beftaende God, de oneindige Schepper aller dingen, ende niemant meer is God.

19. Dan niet alleen heb Ik mijne heerlykheid geopenbaerd, in de werken der natuur, maer ook mijne Volmaektheden ten beste van mijn volk befteed. Ick en hebbe (*i*) niet in 't verborgen bedekt en onverftaenbaer gefproken, noch in eene donckere plaetfe der aerde, gelijk het zoo gelegen is met de zoogenaemde Orakelen der Heidenen: Ick en hebbe tot den zade Jacobs niet gefeyt, Soeckt my te vergeefs: maer hun in tegendeel plechtig verzekerd, dat Ik my in gunst en genade openbaren zal, aen allen die my in waerheid vreezen, en hunne gebeden zal verhooren, zoo menigmael zy tot my roepen: Ick ben de HEERE, die gerechtigheyt fpreeckt,

(*g*) Jef. 42: 5. (*h*) *Alfoo* vs. 5. ende 14. (*i*) Deut. 30: 11.

die dezelve ook verheerlyken zal, zoo in het verlossen van mijn volk, als in het straffen van mijne vyanden. Ik ben het, die rechtmatige dingen verkondigt, en niets van Jacobs zaed vorder, dan het gene billyk is, en dienstbaer tot hun wezenlyk heil.

20. Versamelt u, door op ééne plaets te vergaderen, ende komt volvaerdig, tredet hier toe te samen met eerbiedige aendacht, naer het gene de Waerachtige spreken zal, gylieden o Joden, die van de Heydenen ontkomen zijt en wedergekeerd uit de Babylonische gevangenis: (*k*) sy, die de afgoden eeren en weten niets, zy gedragen zich als onverstandigen, door eerbied te bewijzen aen het gene niet bestaet; zoo is het gelegen met allen, die hare houtene gesnedene beelden dragen, naedien zy zelve niet gaen kunnen, ende eenen gewaenden godt aenbidden [*die*] niet verlossen en kan.

21. Verkondiget en brengt vry te voorschijn, het gene gy ter berisping van mijne wegen hebt in te brengen, ende tredet hier toe, ja beraetslaegt t'samen: neemt den raed in van wijzer en kundiger lieden dan gy zelve zijt: wie heeft dat laten hooren van oudts her? dat gy uit Babels gevangenis zoudt verlost worden, door de hand van Koning CYRUS? [*wie*] heeft dat (*l*) van doe af verkondigt, wanneer de Propheten van deze zaek begonden te spreken? (*m*) Ben ick het niet, de HEERE, die deze merkwaerdige voorzegging heb laten doen? Immers ja, ende daer en is geen Godt meer behalven my, een rechtveerdigh Godt, die de gerechtigheid in alle mijne wegen en handelingen duidelyk openbaer maek ende een Heylant of Verlosser, die u uit alle ongelegenheden uitredde, niemant is 'er dan ick, die eenige aenspraek maken kan op Godlyke hulde.

(*k*) Jes. 44: 18, 19. (*l*) Jes. 41: 22, 26, 27. ende 43: 9, 10. (*m*) bov. vſſ. 5, 14, 18.

Vs. 22-25. *gaet de* HEER *over, om de nog vervreemde volken, tot zijne gemeenſchap minzaem te noodigen,*

Vooraf hebben wy op te merken, dat dit ſtuk geheel geestelyk zy; en hier voorkome, niet ſlechts in 't gemeen, als een hooger bewijs van 's HEEREN Majeſteit, maer wel bepaeldelyk als een verder gevolg der verlosſing uit Babel, als het verheven uitzicht van God, om 't welk op zijnen tijd daer te ſtellen, Israël uit Babel moest verlost en in Kanaan herſteld worden. — Er wordt gezien op de bedeeling der genade, onder den dag van het Euangelie, byzonder blijkbaer in de roeping en toebrenging der Heidenen. De MESSIAS, Gods Zoon, komt hier byzonder in aenmerking als Spreker. Dit blijkt; deels uit den aert der zake, daer de eeuwige behoudenis vs. 22. beloovd, byzonder aen den Zoon eigen is; deels en voornamelyk uit de aenhalingen van PAULUS, die dit ſtuk allerduidelykst op CHRISTUS toepast, Phil. 2: 10, 11. Rom. 14: 10, 11. In de eerstgemelde plaets gebruikt de Apostel de woorden van vs. 23, by wijs van toeſpeling en verklaring, wanneer hy handelt van 's Heilands verhooging in het algemeen; en Rom. 14: 10, 11. beroept hy zich op vs. 23, om daeruit bepaeldelyk afteleiden, dat wy voor den Richterſtoel van CHRISTUS, in zijne laetſte toekomst, moeten geſteld worden.

Hier is eene aenſpraek van den MESSIAS aen de Heidenen, die tot Gods gemeinſchap geroepen worden. Dit geſchiedt:

A. Door eene algemeene nodiging, zelvs van de meest afgelegene volken vs. 22, en daerna

B. Door eene nadere opening van Gods raed en weg, in dit geval vs. 23-25.

22. Wendet u nae my toe, *keert u tot my*, wend uw aengezicht van alle andere voorwerpen af, en *ziet op my*, vergel. Pred. 2: 11, 12. Hoogl. 6: 1; neemt met afzien van alle ydelheden, tot my de geloovige toevlucht; en wordet langs dien weg eeuwig behouden, alle gy Heidenen die de eynden der aerde bewoont, vergel. Kap. 52: 10. Jer. 16: 19. Verlaet den dienst der afgoden, keert

u langs den weg van het waer geloov tot my : want ick ben Godt, de ſterke God, die algenoegzaem is tot uwe volkomene verlosſing, ende niemant meer is God of eenigzins in ſtaet om u te behouden.

23 Trouwens mijne Heerſchappy ſtrekt zich onbepaeld uit. Ick de MESSIAS, Gods gezegende Zoon, hebbe onveranderlyk vastgeſteld, en ter bevestiging daervan, omdat Ik niemand hooger heb, geſworen by my ſelven, daer is een woort der gerechtigheyt uyt mijnen monde gegaen, of *daer is een woord gegaen uit den mond der gerechtigheid*, God mijn Vader heeft het met zijnen onfeilbaren mond, in den eeuwigen vrederaed beloovd, ende 't woord, dat Hy geſproken heeft en ſal niet wederkeeren noch onvervuld blijven: dat (*n*) my alle knie ſal gebogen worden, dat my alle ſchepſelen eerbied en onderdanigheid bewijzen zullen, ende alle tonge [*my*] ſal ſweeren, my door belijdenis en aenbidding aenmerken, als de eenige bron van algenoegzaemheid en Zaligheid. Derhalven moeten alle Heidenenen zich geloovig tot my wenden, of anders zullen zy mijne heerlykheid onwillens erkennen moeten.

24. Men ſal van my ſeggen, Gewiſſelick in den HEERE zijn gerechtigheden, ende ſterckte: Eigenlyk ſtaet 'er: *Gewisſelyk in den* HEERE, *tot my*, of *aen my*, dat is aengaende my, *heeft hy*, namelyk de HEER, *gezegd, zijn gerechtigheden en ſterkte.* God de Vader zal van my, door het Euangelie, laten bekend maken, dat 'er by my, die de JEHOVAH en waerachtige God ben, *gerechtigheden* zijn, al wat 'er ter voldoening aen het Godlyk recht, en voor eenen zondaer om voor God rechtvaerdig te zijn, vereischt wordt, en *ſterkte*, genoegzame kracht om de verworvene zaligheid toe te pasſen; tot hem ſal men komen, langs den weg van het geloov, als den eenigen Verlosſer; maer ſy ſullen beſchaemt, te leur geſteld, en gevoelig geſtraft worden, (*o*) alle die tegen hem ontſteken zijn, en zich hardnekkig en vyandig tegen dien verhevenen perſoon aenkanten.

25. [*Maer*] in den HEERE den MESSIAS, by wel-

(*n*) Rom. 14: 11. Phil. 2: 10. (*o*) Jeſ. 41: 11.

ken gerechtigheden zijn, ſullen gerechtveerdigt worden ende ſich over hunne uitnemende voorrechten, met blijde dankzegging beroemen, het gantſche geloovig zaet Iſraëls.

HET XLVI. KAPITTEL.

Hier vinden wy eene Prophetiſche afbeelding van Babels ondergang, als een vervolg van het gene Kap. 45. omtrent den voorſpoed van CYRUS, in het overwinnen der Chaldeeuwen, voorſpeld was: dit zelve onderwerp wordt Kap. 47. vervolgd. — Hier wordt de val van Babel beſchreven, meer byzonder ten aenzien van den Godsdienst, en Kap. 47. meer bepaeldelyk, met betrekking tot het Staetswezen.

De Propheet vertoont hier den Babelſchen afgodsdienst, als neergeworpen onder de macht van eenen overwinnaer; hier uit worden nuttige lesſen afgeleid, zoo voor Gods volk, als in het byzonder voor hardnekkige zondaren, om God te kennen, zijne wegen in hunne verlosſing te eerbiedigen, en van 's HEEREN zegeningen recht gebruik te maken.

Dit Kapittel behelst derhalven twee hoofddeelen.

I. Een Prophetisch vertoog, over den val van Babels afgodsdienst, vs. 1, 2.

II. Eene onderwijzende aenſpraek des HEEREN tot het Joodſche volk, vs. 3-13.

Vs. 1, 2. wordt de val van Babels afgodsdienst vertoond, in den voorledenen tijd, als reeds werkelyk geſchied, om de zekerheid van die gebeurtenis aen te toonen.

1. Bel is gekromt, Nebo wort nedergebogen, hare afgoden zijn geworden voor de dieren ende voor de beeſten; uwe opgeladene packen zijn een laſt voor de vermoeyde [*beeſten*].

Eerst wordt 'er van *Bel en Nebo*, en dan van *hare afgoden* gesproken. — Men zou dit zoo kunnen verstaen, dat 'er de afgoden van Bel en Nebo door bedoeld worden, de beelden welke van Bel en Nebo gemaekt waren; zoodat de namen *Bel* en *Nebo* die afgoden zelve, en het woord afgoden hunne afbeeldingen beduide. — Anders zou men het zoo kunnen opvatten: *Bel* en *Nebo*, de voornaemste goden der Chaldeeuwen, *en hunne* overige *afgoden*, die onder de gedaente van beeldtenissen geëerd werden.

By de Babyloniers was de afgodery zeer algemeen en heerschende, Dan. 5: 4. Jer. 50: 2, 38. 51: 22. — Hunne voornaemste godheden worden uitdrukkelyk genoemd, *Bel* en *Nebo*. — De eerste komt nog tweemalen voor, Jer. 50: 2. 51: 44. In het *vierde Aenhangsel van* DANIEL, behoorende tot de Apocryphe Boeken, wordt van eenen afgod BEL gesproken, die van binnen leem was en van buiten koper. — Van NEBO, vinden wy buiten deze plaets geene melding, hoewel dit woord meermalen voorkomt, als een eigen naem van plaetsen of personen. Er was een zeer vermaerde berg in het land der Moabieten, die NEBO geheten werd, Num. 33: 47. Deut. 32: 49. 34: 1. Er waren twee steden van dien naem, eene in het land der Amorieten, over den Jordaen, aen RUBEN ten deele gevallen, doch naderhand weder door de Moabieten ingenomen, Num. 32: 3, 38. 1 Chron. 5: 8. Jes. 15: 2. Jer. 48: 21, 22. eene in Juda, Ezra 2: 29. Neh. 7: 33. Ook vinden wy eenen Israëliet van dien naem, Ezra 10: 43.

BEL was buiten allen twijffel een afgod der Babyloniers, dit blijkt uit den naem BELTSAZAR, dien DANIEL aen 't Babylonische Hov ontving, Kap. 1: 7. — Men heeft in voorige tijden gedacht, dat BEL dezelvde was met BELUS. Nu heeft men eenen driederlei BELUS geteld, eenen Tyrischen, eenen Assyrischen, en eenen Babylonischen: men acht dat BELUS de eerste Koning geweest zy van Assur, gelijk ook van Babel. Anderen daerentegen beweeren, dat 'er nooit een Koning BELUS geweest zy, noch by de Assyriers, noch by de Babyloniers; maer, dat de naem van BELUS gegeven zy aen ASSUR, omdat hy van de nazaten in Assyrien, als

een

een Belus of God gediend zy; en aen NIMROD, om dat hy van de Babyloniers als een Belus of God geëerd is. — Wat NEBO betreft, uit de verwantschap met het woord נבא, het welk *spreken* en *propheteeren* beteekent, heeft men besloten, dat NEBO de naem zy van eenen voornamen Propheet, die na zijnen dood zou vergood zijn, of liever van eene godheid van welke men Godspraken voorwendde.

De latere Geleerden hebben dit nog nader willen bepalen; en beweerd, dat het vergoden van Koningen en voorname mannen, wel by de Grieken, en vervolgens by de Romeinen, hebbe plaets gehad; maer, dat de afgodery der Oosterlingen omtrent hemelsche en onderaerdsche wezens verkeerd hebbe. Op dien grond hebben zy BEL בל, gehouden voor Baal בעל, den opperften der goden; die by de Grieken en Romeinen *Ζευς* en *Jupiter* genaemd werd, en van welken de Oostersche volken dachten, dat hy zijnen zetel in de zon hadde. — Over NEBO wordt verschillendlyk gedacht: volgens sommigen wordt *Apollo* bedoeld, die geacht werd Godspraken te geven uit verborgen holen; volgens anderen *Mercurius*, die gewoonlyk by Jupiter pleeg gevoegd te worden, Hand. 14: 12. volgens nog anderen de Maen, die by de Oosterlingen, de Koningin van den hemel genaemd werd.

De zaek schijnt ons onzeker te blijven. Wat 'er ook van wezen moge, dit staet vast, dat BEL en NEBO, de eerste en voornaemste voorwerpen waren van den eerbied der Babyloniers, welke zy door zeer kostbare standbeelden geëerd hebben. Omtrent BEL of Belus, verhaelt HERODOTUS, l. 1. c. 183. dat 'er in den Tempel van dien afgod te Babel, een groot beeld was van goud, zittende aen een tafel mede van goud, en dat de waerdy van het een en ander op 800 Talenten gouds geschat werd, wordende elk gouden talent gerekend op 30000 guldens. Hy voegt 'er by, dat 'er nog een ander beeld in dien zelvden Tempel was, insgelyks van louter goud, zijnde 12 ellen hoog. Mogelyk zou men door dit laetstgemelde beeld, aen NEBO denken kunnen.

Omtrent deze beide afgoden der Babyloniers, zegt de Propheet: BEL *is gekromd*, NEBO *wordt nedergebogen.* — Het woord *krommen* vertaeld, wordt gebruikt van zulken die zich vrywillig nederbuigen en op de knien vallen, Richt. 7: 6. Ezra 9: 5. of ook van de zoodanigen, die door eenen machtigen neergedrukt en overwonnen worden, gelijk Ps. 20: 9. Nu was BEL, weleer zoo verheven staende, dat zijne beeldtenis volgens DIODORUS den Siciliër 40 voeten hoog stond, *gekromd* en door eenen machtigen overwonnen; zijn dienst was gestoord, en zijn vermogen onderworpen aen de overheersching van eenen machtigen overwinnaer. — Van NEBO wordt het zelvde getuigd, maer met een ander woord, het welk ook gebruikt wordt van zoodanig iets, dat omgebogen is gelijk de haekskens, Exod. 26: 6, 11, 18, 33. 36: 13. 35: 11. 39: 33. en dan zal het de verstooring van den afgodsdienst beteekenen, even als SANHERIB gedaen had aen de goden der volken, Kap. 37: 19.

Even zoo was het ook gelegen, met alle de overige voorwerpen van den Chaldeeuwschen afgodsdienst. *Hunne afgoden*, wordt 'er bygevoegd: *zijn geworden voor de dieren en voor de beesten*; men denke aen de beeldtenissen der overige afgoden: deze waren geworden voor de dieren en de beesten; of tot vertreding voor het wild gedierte, of, gelijk 'er in het vervolg wordt bygevoegd, als een last voor de lastbeesten, om de afgodsbeelden uit Babel wech te voeren naer het land van den overwinnaer, namelyk naer Persien. — De Prophecy geevt derhalven met één woord te kennen, dat de kostbare afgodsbeelden der Babyloniers, niet alleen zouden nedergeworpen en verbroken worden, maer ook als een roov wechgevoerd naer Persien.

Hierop wordt de rede met eene fierlyke spraekwending, ingericht tot de afgoden, of liever tot de Babyloniers zelve: *uwe opgeladene pakken zijn een last voor de vermoeide beesten.* — De verwoeste afgodsbeelden, zouden zamen gepakt en door lastdieren vervoerd worden: het gewicht van die afgodsbeelden zou de Babyloniers geene kracht kunnen byzetten, en alleen dienen om de pakkagie

van

van den roov des te zwarer te maken. — By het vervoeren van de gouden en andere kostbare afgodsbeelden der Babyloniers, zou het blijken dat zy niets anders waren dan zware en logge lasten.

2. T'samen zijn alle de afgodsbeelden der Babyloniers verwoest, ſy zijn alle nedergebogen, ſy zijn gekromt: de Babyloniers hebben by hunne afgoden geene de minſte hulp gevonden, ſy en hebben den laſt van het geroovde, uit de handen der overwinnende Perſianen niet kunnen redden, maer *hunne zielen*, dat is ſy ſelve zijn in de gevanckeniſſe gegaen, en gevallen in de handen der overwinnaers, vergel. Jer. 48: 7. 49: 3.

Na deze Prophecy, omtrent de uitroejing van den afgodsdienst der Babyloniers, volgt eene aenſpraek van den HEER *aen zijn volk, vs.* 3-13. *Hy wekt hen op tot aendacht, vs.* 3, 4. *en ſtelt hun verſcheidene waerſchouwingen en vermaningen voor, vs.* 5-13.

3. Hoort nae my, zegt de HEER, o huys en nageſlacht Jacobs, ende het gantſche overblijfſel des huys Iſraëls, waervan reeds een groot deel naer Asſyrien gevoerd is; *hoort my* met de vereischte aendacht en eerbiedigheid. Neemt mijne redenen ter harte gy Israëlieten, die gy [*van my*] gedragen, bewaerd, verzorgd en onderſteund zijt van den buyck aen, van het eerſte begin uwer wording dat Ik u tot mijn volk heb aengenomen, [*ende*] Ik heb u opgenomen onder mijn allerzorgvuldigst opzicht, van de baermoeder af.

4. Ende tot den ouderdom toe, zoo lang gy een byzonder volk zult uitmaken, ſal ick de ſelve zijn, ja tot de grijſigheyt toe, ſal ick [*uliedden*] dragen, verzorgen en byſtaen: Ick hebbe 't gedaen, Ik heb u tot het volk van mijn byzonder eigendom aengenomen, ende gelijk ick voorheen gedaen heb, zoo ſal Ik [*u*] ook in het vervolg opnemen, ende ick ſal dragen, ende redden. Kunnen de Heidenſche volken iets dergelijks van hunne afgoden verwachten?

5. Hoe ondankbaer handelt gylieden derhalven, wanneer gy u aen den afgods- en beeldendienst overgeeft? (*a*) Wien soudt gylieden my naebeelden, ende evengelijck maken, ende my vergelijcken, dat wy malkanderen gelijcken souden?

Dit vraegsgewijze voorstel, dient om het ongerijmde en onmogelyke aen te toonen, dat men den HEER zou willen en kunnen afbeelden. — Het eerste woord *nabeelden*, zegt iets, door *strijken*, aen iets anders gelijk te maken; het kan zien op schilderwerk of boetseering. Het ander woord, *even gelijk maken*, wijst eene volkomen overeenstemming aen, waerdoor men de zaek in hare volledigheid onder het oog brengt. Het derde woord *vergelijken*, beteekent drukken, uitdrukken. — Alle deze woorden te zamen genomen, vértoonen ons eene poging van de kunst, om door boetseeren of schilderen, iemands gedaente nae te bootsen, alle de byzondere trekken nauwkeurig over te brengen, en dusdoende een volmaekt uitdruksel te vervaerdigen.

Vraegt nu de HEER: *Wien zoudt gylieden my nabeelden en éven gelijk maken, en my vergelijken, dat wy elkanderen gelijken zouden?* zoo wil Hy eenvouwig te kennen geven, dat het volstrekt onmogelyk en eene ongerijmde poging zy, om den Oneindigen, die een Geest is, te willen afbeelden.

6. Hoe nietig is een afgod, en hoe dwaes is de handelwijs van zulken, die dezelve dienen in hunne byzondere huizen? Sy verquisten het kostbaer gout uyt de beurse, ende wegen het silver met de wage: sy hueren eenen kundigen goutsmit, ende die maeckt het tot eenen zoogenaemden godt, sy maken het tot het voorwerp van hunne hulde en eerdienst, zy knielen neder, oock buygen sy haer [*daer voor*].

7. Wanneer de afgod gemaekt is, heeft hy voeten, maer hy kan niet gaen. (*b*) Sy nemen hem daerom op den schouder of arm, sy dragen hem, ende setten hem aen sijne plaetse, daer staet hy dan, vermids hy beweeg-

(*a*) Jes. 40: 18, 25. (*b*) Jes. 45: 20.

weeg- en redenloos is, hy en wijckt van sijne stede niet: ja roept [*yemant*] tot hem, so en antwoordt hy niet, want hy heeft ooren, maer hoort niet, hy en verlost hem niet uyt sijne benaeuwtheyt die tot hem roept, omdat hy van alle vermogen geheel ontbloot is.

8. Gedenckt hier aen, dat Ik u zoo veele kennelyke proeven van mijne macht en majesteit vertoond heb, ende houdt u kloekelick: brengt het weder in 't herte, o gy overtreders.

De Taelkenners verschillen over het woord, het welk de Onzen vertolken: *houdt u kloekelyk.* — Volgens sommigen, en hier mede hebben zich onze Overzetters vereenigd, beteekent het, zich *mannelyk* te gedragen, zich kloekelyk te houden. — Anderen leiden het af van een woord, het welk *vuur* beteekent; en dan zegt het, wordt ontstoken in yver en vuurigheid. — Dan, men heeft opgemerkt, dat het aenverwante woord by de Arabiers te kennen geve, vlug bewogen worden, vonken, vonkende glinsteren; en dan zal de uitdrukking, in de buiging welke hier voorkomt, zoo veel zeggen, als: *doet vonken uit u voortkomen, slaet vonken uit u zelven*, dat is, brengt vonken van opmerking, van onder de assche der vergetelheid, uit u zelven voort. — De geheele uitspraek, is derhalven een levendige Oostersche spreektrant; als wilde de HEER zeggen: „ Vernieuwt deze dingen aen uw geheugen, en doet tot deze vernieuwing vonken van „ opmerkzaemheid uit uwen geest voortkomen."

Er wordt bygevoegd: *brengt het weder in* of op *het hart.* — Dit onderstelt een vergeten van 's HEEREN daden, en vordert dat zy zich daer toe zetten moesten, om de voorige denkbeelden te verlevendigen, en als weder op te halen.

De aenspraek is: *o gy overtreders.* — Hier worden zekerlyk de wedergekeerden uit Babel bedoeld, en aengemerkt als verwaerloozers van hunnen plicht, die des HEEREN uitnemende weldaden ondankbaer vergeten hadden.

9. Eerbiedigt my in mijne Majesteit, als den Eenigen God. Gedenckt der vooriger dingen van ouden tijden af: of (gelijk 'er eigenlyk staet:) *Gedenkt de voor-*

ste dingen van eeuwigheid. Herinnert u, met eerbied en dankzegging, alle de blijken van macht en goedheid, welke Ik u in de tijden van uwe vaderen bewezen heb; de verlossing uit Egypte, de invoering in Kanaan, met alle de veelvuldige en onderscheidene zegeningen, welke Ik ulieden bewezen heb: want Ik heb in dit alles duidelyk betoond dat ick de Almachtige Godt ben, (*c*) ende daer en is geen Godt, geen voorwerp van Godsdienstige hulde meer, ende daer en is niet in hemel noch op aerde, en niemand onder alle redelyke wezens, gelijck ick ben:

10. Die van den beginne aen verkondige het eynde, die, wanneer eene gebeurtenis een aenvang neemt, reeds bekend maek hoedanig de uitslag wezen zal, als mede langs welke wegen, en door welke middelen, dezelve zal daergesteld worden, ende die van oudts af die dingen verkondige, die nogh niet geschiet en toekomende zijn: Ik bezit een onafhangelyk Alvermogen in het uitvoeren van mijnen raed, Ik ben het die segge, en het met de daed ter uitvoering brenge: (*d*) Mijn raet en voornemen, omtrent de toekomende gebeurtenissen sal bestaen, en op den bepaelden tijd werkelyk ter uitvoering gebracht worden, ende ick sal al mijn welbehagen doen: Ik zal alle de vrymachtige bepalingen van mijnen Wil ontwijffelbaer daerstellen; niemand en niets hoe genaemd zal my daerin verhinderen.

11. Ik ben de Alleenwijze God, die de meest gepaste middelen bestel, om mijn voornemen te volbrengen en mijne belovten te vervullen. Die eenen roofvogel roepe en verwekke van het oosten, namelyk CYRUS, om den roov van Babel wech te voeren, eenen man mijnes raets, welke Ik in mijnen raed bepaeld heb, tot een werktuig om mijn voornemen te volbrengen, uyt verren lande: ja ick hebbe [*het*] gesproken, dat ik Israël door dien man uit de gevangenis van Babel verlossen zal: ick sal 't gene Ik beloovd heb, hoe onwaer-schijn-

(*c*) Jes. 45: 5, 14, 18, 21, 22. ende 48: 12. (*d*) Ps. 33: 11. Spr. 19: 21. ende 21: 30. Hebr. 6: 17.

ſchijnlyk het oock moge voorkomen, ontwijffelbaer doen komen, ick hebbe [*het*] geformeert, het geheele plan van die gebeurtenis in mijnen raed afgeteekend, ick ſal het ook doen.

12. Hoort nae my, gy ſtijve van herten: gy die verre van der gerechtigheyt zijt.

Stijven van harte. — Pſ. 76: 6. is deze uitdrukking door *ſtouthartigen* vertaeld. Het woord *ſtijven* vertolkt, zegt eigenlyk *gewiekten*, die uitſtekende veders, wieken of punten hebben: van daer beduidt het, deels eenen machtigen onder menſchen of beesten; deels eenen ſtoutmoedigen, die als het punt vooruit dragende, de eerſte durvt zijn in den aenval. — In eenen kwaden zin derhalven, gelijk het woord hier voorkomt, denke men aen ſtouten, trotſchen van harte, die alle onderwijzingen en vermaningen verſmaden en zich daer tegen verharden. — By deze worden de zulken gevoegd *die ver zijn van de gerechtigheid.* Men denke aen grove zondaren, die zich in allerlei boosheid inwikkelen. — De zoodanige laet de HEER nog nodigen, om naer Hem *te hooren*, en zijnen raed op te volgen.

13. Ick brenge mijne gerechtigheyt naeby, ſy en ſal niet verre weſen, ende mijn heyl en ſal niet vertoeven: maer ick ſal heyl geven in Zion, aen Iſraël mijne heerlickheyt.

Door des HEEREN *gerechtigheid*, verſtae men eerst wel de openbaring van Gods gerechtigheid, in het verlosſen van zijn volk uit Babel; maer ook tevens, als het hoofdbedoelde daervan, de daerſtelling van MESSIAS beloovde gerechtigheid, tot zaligheid van zondaren. — *Ik*, zegt de HEER, gelijk 'er eigenlyk ſtaet, in den voorledenen tijd: *Ik heb mijne gerechtigheid naby gebracht*, dat is: „ Ik heb de openbaring van „ mijne gerechtigheid, waerheid en trouw, daergeſteld in de „ verlosſing uit Babel, als een ſchets van en voorbereiding „ tot de geestelyke verlosſing mijnes volks, door de eeuwige „ gerechtigheid van den MESSIAS: *zy zal niet verre wezen*, „ gelijk het zoo gelegen is met zaken, welke nooit, of „ immers eerst na een langduurig tijdverloop, komen zul-

„ len, *ende mijn heil*, zoo ter verlosfing uit Babel als ter
„ zaliging van zondaren, *zal niet vertoeven*, maer op
„ den juisten tijd worden daergefteld. Mijne belovten
„ zullen geenszins onvervuld blijven: *maer ik zal heil geven*
„ *in Sion, aen Israël mijne heerlykheid*, door het openbaren
„ van den MESSIAS, die mijne heerlykheid, en mijn
„ Eeniggeboren Zoon is."

Dit alles is aenvangelyk vervuld, in de verlosfing der Joden uit Babel; en naderhand by uitnemendheid in de bedeeling der zaligheid, door den MESSIAS zelve, onder den dag van het Euangelie.

HET XLVII. KAPITTEL.

In dit Kapittel wordt de val van Babel en het Babylonisch Rijk, ten aenzien van den Burgerlyken ftaet, meer omftandig befchreven.

WY onderfcheiden in deze Prophetifche teekening twee hoofdzaken.

I. Vs. 1-4. wordt de ondergang van Babels Monarchy voorfpeld, die met de vernietiging van den afgodsdienst, waervan in het voorige Kap. gefproken is, zou vergezeld gaen.

II. Daerna worden de redenen van dit geduchte oordeel opgegeven, vs. 5-13. A. De wreedheid der Chaldeeuwen omtrent Gods volk, vs. 5, 6. B. Hun hoogmoedig vertrouwen op eigene krachten, gepaerd met weelde en wellust, vs. 7-11. C. Hun fteunen op afgodery en bygeloov, vs. 12-15.

Het een en ander, wordt in de Prophetifche vertooning zoo voorgefteld, dat de HEER zelvs doorgaends fprekende worde ingevoerd, die zijn vonnis aen Babylon aenkondigt. Alleenlyk komen de Joden vs. 4. fprekende in,

om

om te verklaren dat zy de beloovde verlossing, van hunnen God, geloovig verwachten.

1. Uwe vermaerde Monarchy, o Babel! is neder geworpen en diep vernederd. Daelt daerom af van uwen Koninglyken zetel, op welken gy den scepter zwaeidet over zoo veele volken, ende (*a*) sit diep vernederd en treurig in den stof der verachting, gy jonckvrouwe of *maegd*, die even zoo zeer gezet zijt op uwen luister, als eene maegd op hare eer, gy trotsche dochter Babels, sit op der aerde in rouw en vernedering, daer en is geen throon [*meer*], de zetel van uwe heerschappy is om ver gestooten, gy dochter der Chaldeen: want gy en sult niet meer genaemt worden de tedere, noch de wellustige, noch beroemd zijn van de weelde en wellusten, welke in uw Koningrijk plegen te heerschen.

2. Uwe magtige heerschappy zal in eene verachte dienstbaerheid veranderd worden. Neemt den meulen, ende maelt meel, schik u tot het verrichten van de laegste diensten: ontdeckt uwe hairvlechten: want zulke versieringen passen niet aen slavinnen. Gordt uw gewaed op en ontbloot de enckelen, om des te vaerdiger te zijn tot het werk dat u zal bevolen worden, ontdeckt de schenckelen, gaet door de rivieren, wanneer het van u gevorderd wordt.

3. Gy zult zelvs gebrek aen kleederen hebben, om die deelen te bedekken welke de eerbaerheid gebiedt te verbergen. (*b*) Uwe schaemte sal ontdeckt worden, oock sal uwe schande gesien worden: ick de rechtvaerdige Richter, sal door CYRUS aen u wrake nemen, ende ick en sal [*op u*] niet aenvallen [*als*] een mensche, maer als een verscheurende leeuw, in hittigen toorn, zonder eenig mededogen te hebben.

Anders kan men de laetste woorden vertalen: *ik zal niet hebben eenen mensch die my ontmoet*, dat is, Ik zal den mensch, die het werktuig van mijne wraek wezen

(*a*) Jes. 26: 5. (*b*) Jes. 3: 17. Nah. 3: 5.

zal, niet by geval ontmoeten, maer hem zelvs verwekken. Of, geen mensch zal zich tegen my verzetten kunnen.

4. Onſes Verloſſers name, zullen de geloovige Joden zeggen, de eertytel des genen die ons uit Babels gevangenis zal uitredden, is HEERE. Hy zal aen den nadruk van dien naem, met de daed beantwoorden, en zijne belovten onfeilbaer vervullen, Hy is de God der heyrſcharen, de Heylige Iſraëls. Vergel. Kap. 41: 14. 43: 3, 14. 44: 6.

5. De ellenden der Babyloniers, zegt de HEER, zullen allerſchroomelykst wezen. Sit ſtilſwijgende, betreur uwe rampen, ende gaet in de duyſterniſſe, om in de akelige eenzaemheid rouw te bedrijven, gy dochter der Chaldeen: want gy en ſult niet meer genoemt worden Koninginne der Koninckrijcken, uwe machtige heerſchappy, welke zich wijd en zijd had uitgebreid, zal geheel vernietigd worden.

6. Ick was op de Joden mijn volck, wegens hunne aenhoudende tergingen, ſeer toornigh, ick ontheyligde mijne erve, door mijn volk als onrein uit Kanaan te verbannen, ende ick gaffe over in uwe hant: [*doch*] gy en beweeſt hen geen barmhertigheden, gy hebt hen wredelyk mishandeld, den Tempel verwoest, en mijn volk van den plechtigen Godsdienst beroovd: [*ja ſelve*] over den ouden en lieden van den eerſten rang, maecktet gy uw jock ſeer ſwaer, en deedt hun geweldige mishandelingen aen. Vergel. Klaegl. 4: 16. 5: 12,

7. Ende gy ſeydet, in trotſchen hoogmoed, en met een ydel vertrouwen op u zelve: Ick ſal (*c*) Koninginne zijn in eeuwigheyt, en altoos over de volken heerſchen: tot nogh toe of *nooit* en hebt gy deſe dingen niet in uw herte genomen, dat uwe heerſchappy, welke zoo onwankelbaer ſcheen, zou verſtoord worden, gy en hebt aen 't eynde van dien

niet

(*c*) Openb. 18: 7.

niet gedacht, noch berekend wat u in het einde overkomen zoude.

8. Nu dan, hoort dit, gy weeldige, die in allerlei wellust soo seker woont, en voor geen kwaed beducht zijt, die in haer herte seyt, Ick ben 't die van niemand afhang, en my zelve beschermen kan door mijn eigen vermogen, ende niemant meer dan ick kan dit zeggen: ick en sal geen weduwe sitten, nimmer zullen my verdeedigers van mijne heerschappy ontbreken, noch de beroovinge van kinderen, dat is, de berooving van onderdanen, zal ik by ondervinding kennen.

9. Doch gy zult in uwen trotschen waen jammerlyk bedrogen worden, (*d*) dese beyde dingen sullen u in eenen oogenblick en op het alleronverwachtst overkomen, gelijktijdig op éénen en denzelvden dagh, de beroovinge van kinderen of onderdanen, ende weduwschap, zoodat niemand de bescherming van uwe heerschappy zal op zich nemen: volkomelick en in den sterksten nadruk, sullen sy u overkomen van wegen de veelheyt uwer tooveryen, van wegen de menigte uwer besweeringen en andere bygeloovigheden.

10. Want gy hebt op uwe boosheyt vertrouwt, en u laten voorstaen, dat gy u door geweld en onrecht zoudt staende houden, gy hebt geseyt, Niemant siet my, en aen niemand ben ik rekenschap van mijne daden verschuldigd; Uwe Staetkundige loosheid, uwe wijsheyt ende uwe wetenschap op welke gy u zoo zeer beroemt, die heeft u afkeerigh gemaeckt en ter zijde afgedreven, zoodat de uitkomst aen uwe verwachting in het geheel niet beantwoord heeft: ende gy hebt zeer dwaesselyk in uw herte geseyt, Ick ben 't die van niemand afhang, ende niemant meer dan ick.

11. Daerom salder over u een quaet komen, en

(*d*) Jes. 51: 19.

een ontzachlyk onweder van rampen over uw hooft losbarsten, gy en sult den dageraet, het eerste begin daer van niet weten, gy zult het aennaderen van die onheilen niet eens bemerken, ende een verderf even zoo onverwacht als schroomelyk, salder op u vallen, 't welck gy niet en sult kunnen versoenen of afwenden, gy zult dit kwaed even zoo weinig voorzien kunnen, als u daervan bevrijden: want daer sal snellick een onstuymige verwoestinge, of een verwoestend onweder over u komen, dat gy 't niet weten en sult dat het aennadert.

12. Staet nu met uwe besweeringen, ende met de veelheyt uwer tooveryen, waer inne gy tot afmattens toe gearbeyt hebt van uwer jeugt af, om uit den loop der starren de toekomstige dingen te voorspellen, of gy misschien voordeel kondet doen, of gy misschien u [*kondet*] stercken. Neemt 'er vryelyk de proev van, of gy u door den dienst der toovenaers kunt uitredden.

13. Gy zijt moede geworden in de veelheyt uwer raetslagen, en hebt te vergeevsch naer middelen gezocht om u te redden: laet nu de waerzeggers opstaen die den hemel waernemen, die in de sterren kijcken, die nae de nieuwe manen voorseggen; ende laetse u verlossen van die schroomelyke dingen die over u komen sullen.

14. Siet, die waerzeggers en starrenkijkers zelve zullen jammerlyk omkomen, sy sullen zijn als stoppelen, het vyer van mijne hittige gramschap salse verbranden, sy en sullen haerselven niet kunnen rucken uyt de macht der vlamme: 't en sal of *daer zal* geen kole zijn om [*by*] te warmen, [*geen*] vyer om daer voor neder te sitten, alle brandstof zal zoo volkomen verteerd zijn dat 'er geen vonkje zal overblijven. Of, het zal geen matig vuur, maer een alvernielende gloed zijn.

16. Alsoo sullense u zijn en zoo zal het hun vergaen, met dewelcke gy gearbeydt hebt om toekomende dingen naer te spooren: uwe handelaers van

uwer

uwer jeugt aen, de ſtarrenkijkers die voordeel doen met hunne orakelaryen, en met welke gy van ouds af hebt omgegaen, elck ſal ſijns weegs dwalen, om ware het mogelyk, de algemeene rampen te ontvluchten, niemant ſal u verloſſen.

In de daed, de geheele Monarchy der Babyloniers heeft de HEER vernederd en vernietigd, toen CYRUS onverwacht de hoofdſtad vermeesterde, zonder dat de ſtarrenkijkers, op welke zy zoo veel vertrouwen ſtelden, iets daer van wisten, of eenige hulp konden aenbrengen.

HET XLVIII. KAPITTEL.

Dit Kapittel behelst twee hoofdzaken.

I. EEne aenſpraek van den Propheet, aen het Joodſche volk van zijnen tijd, om hen te beſtraffen over hunne gehechtheid aen den afgodsdienst, waer over zy in de Babyloniſche gevangenis zichtbaer zouden geſtraft worden, vs. 1-11.

II. Eene belovte aen het beste deel van het volk, dat zy door CYRUS uit de gemelde gevangenis zouden verlost worden, vs. 2-22.

1. Hoort dit gy huys Jacobs, gy die nakomelingen zijt van JACOB, dien vermaerden Aertsvader, die niet ſlechts Joden genoemt worden, maer zelvs nae den byzonderen eertytel, welke JACOB door zijn vorſtelyk gedrag verkregen heeft, met den name Iſraëls vereerd worden, ende uyt de wateren Juda, zoo zeer boven JACOBS overige zoonen bevoorrecht, voortgekomen zijn, voor zoo ver zy uit Juda, als uit eene ſpringäder, hunne natuurlyke afkomst hebben: die daer ſweeren by den name des HEEREN, en daer door immers in het uiterlyke toonen den JEHOVAH te eerbiedigen, ende door de uiterlyke beoeffening van den plechtigen Godsdienst, vermelden den Godt Iſraëls, [*maer*] niet in waer-

heyt, noch in gerechtigheyt, terwijl hunne harten, onder de uiterlyke vertooningen van Godsdienstigheid, aen de afgoden verkleevd zijn.

2. Ja van de heylige stadt Jerusalem worden sy genoemt, met de eernamen van dochteren Jerusalems, kinderen Sions en dergelijke, ende sy steunen op den Godt Israëls: voor zoo ver zy in benauwende omstandigheden, in nooden en gevaren, tot God beginnen te roepen: HEERE der heyrscharen is sijn naem.

Wanneer wy nu alle gezegden vs. 1, 2. zamenvoegen, blijkt het allerduidelykst, dat des HEEREN aenspraek ingericht zy tot de Israëlieten in het gemeen, en die van Juda in het byzonder. — Er wordt zoodanig een tijd verbeeld, dat de hoofdstad Jerusalem, als de plaets van den openbaren Godsdienst, nog in wezen was, wanneer de Joden het werk van den Godsdienst met een bedrieglyk hart verrichtten, en wanneer 'er, in tijden van benauwdheid, een zeker steunen op den HEER plaets had.

Deze kenmerken wijzen ons naer de dagen van Koning HISKIAS: toen konden de Joden nog naer de heilige Stad benoemd worden; toen had 'er eene bedrieglyke Godsdienstigheid plaets, en een ydel steunen op den HEER, vooral toen zy door SANHERIB benauwd werden.

Ondertusschen, worden de Joden van hunne uitnemende voorrechten omschreven, geenszins om hun te vleijen; maer om de zwaerheid van hunne misdaed des te duidelyker te doen blijken.

Hier volgt nu de zaek zelvs welke de HEER hun voorhoudt, en waer naer zy met eene eerbiedige aendacht hooren moesten. Dit voorstel behelst twee hoofdbyzonderheden. A. Eene scherpe bestraffing, over de aenhoudende verkleevdheid der Joden aen den afgodsdienst, in weerwil van het gene de HEER reeds had in het werk gesteld, en nog in het werk stelde, om hen van die dwaze zucht te genezen, vs. 3-8. B. Eene bedreiging van zware straffen; welke de HEER evenwel, om zijnes naems wille, zou matigen, vs. 9-11.

3. Ik heb u de allergewichtigste gebeurtenissen, welke reeds

reeds zijn daergesteld, te vooren laten verkondigen, om u van de afgodery af te trekken. De voorige dingen hebbe ick verkondigt van doe af, dat Ik daervan door mijne Propheten heb laten spreken, ende uyt mijnen monde zijn sy in openbaringen voortgekomen, ende ick hebbese doen hooren door den mond mijner Gezanten: Ick hebse snellick gedaen, ende sy zijn op den bepaelden tijd, zoo als Ik het voorspeld had, ook werkelyk gekomen; gy zelve zijt daervan getuigen.

De *voorige dingen* staen hier over tegen de *nieuwe dingen*, van welke vs. 6. gesproken wordt. — Nu zijn de *nieuwe dingen* zoodanige gebeurtenissen, welke wel door God voorspeld, maer nog toekomende waren; derhalven zijn de *voorige dingen* zulke gebeurtenissen, welke God in voorige tijden had laten voorspellen, maer die nu reeds werkelyk vervuld waren: in het byzonder hebben wy te denken aen al dat gene, het welk de HEER door den Propheet JESAIAS aen het volk had laten voorspellen, aengaende SANHERIB, zoo zijne vergeevsche woelingen om Juda te overmeesteren, als het ontzachlyk lot dat dien trotsaert treffen zoude. — Deze gebeurtenis was te vooren door JESAIAS voorspeld, en had reeds werkelyk de vervulling bekomen.

4. Om dat ick wist, en de ondervinding het door veelvuldige proeven geleerd had, dat gy hart en verstokt zijt, ende dat uwe necke een yseren senuwe of *spier* is, zoodat gy geheel onbuigzaem zijt, ende dat uw voorhooft koper is: zoodat gy van geene schaemte weet, en uw aengezicht even zoo weinig als het koper zijne kleur verliest: omdat ik weet dat gy van zulken onbuigzamen aert zijt, heb Ik u die voorige dingen vooraf laten aenkondigen; opdat gy dezelve niet aen een bloot geval of een blind noodlot, maer aen Mijne bestiering zoudt toeschrijven.

5. Daerom hebbe ick 't u van doe af verkondigt, eer dan het quam hebbe ick 't u, door den mond mijner Propheten, doen hooren: om voor te komen dat

gy die gebeurtenisſen niet aen uwe nietige drekgoden zoudt toeſchrijven : op dat gy niet miſſchien ſoudt ſeggen, Mijn afgodt heeft die dingen gedaen, of mijn geſneden beelt, of mijn gegoten beelt heeftſe bevolen, maer erkennen zoudt, dat Ik alleen God ben, de Hooge Beſtierer van alle dingen.

6. Gy hebt [*het*] gehoort, aenmerckt dat alles, overdenkt het met behoorlyke aendacht: ſult gylieden het oock niet verkondigen en erkennen, dat Ik de Alwetende en waerachtige God ben? van nu af doe ick u nieuwe dingen hooren ende verborgene dingen, welke gy onmogelyk zoudt hebben kunnen uitvorſchen, ende die gy volſtrekt niet geweten en hebt.

Door deze *nieuwe dingen*, hebben wy die gebeurtenisſen te verſtaen, welke het Joodſche volk, na de verlosſing uit het geweld van SANHERIB, overkomen zouden; byzonder hunne aenſtaende verlosſing uit Babels gevangenis door Koning CYRUS, met alle de gevolgen daervan. — Deze merkwaerdige gebeurtenisſen heeten *nieuwe dingen*, omdat zy door niemand der Propheten die voor JESAIAS geleevd hadden, zoo duidelyk in alle de omſtandigheden voorſpeld waren; *verborgene*, eigenlyk *verzegelde dingen*, welke tot hier toe in de Godlyke ſchatten waren opgeſloten, *dingen die zy niet geweten hadden*, voor dat God dezelve geopenbaerd had.

7. Nu zijnſe geſchapen, voor zoo ver Ik die gebeurtenisſen, welke te vooren in mijn oneindig verſtand waren opgeſloten, nu door derzelver bekendmaking een beſtaen gegeven heb, ende niet van doe af en van oude tijden, ende voor [*deſen*] dagh dat ik dezelve heb bekend gemaekt, en hebt gyſe oock niet gehoort: op dat gy niet miſſchien by de uitkomst ſeggen en ſoudt, Siet, ick hebſe geweten.

8. Oock en hebt gyſe niet gehoort, oock en hebt gyſe niet geweten, oock van doe af en is uwe oore niet geopent geweeſt: want ick hebbe ge-

geweten, dat gy gantſch trouwlooſlick handelen ſoudt, ende dat gy van den buyck af een overtreder genaemt zijt.

Het eerſte lid van dit vers wordt tweezins opgevat. — Sommigen beſchouwen het als eene herhaling, van het gene de HEER in het voorige verklaerd had; dat namelyk het Joodſche volk, van de voorheen gemelde zaken, geene de minſte kennis had gehad, voor dat God hun dezelve had bekend gemaekt. Maer, deze opvatting ſchijnt niet te ſtrooken met het volgende lid: *want ik heb geweten*; enz. dit onderſtelt, dat 'er in het voorige van een wangedrag des Joodſchen volks geſproken was; maer de onkunde van zaken, welke nog niet geopenbaerd zijn, kan voor geene misdaed gerekend worden: daerenboven geevt de uitdrukking, *ook van doe af is uwe oor niet geopend*, eene hardnekkige ongehoorzaemheid te kennen. — Wy nemen daerom de woorden van het eerſte lid, liever als eene Godlyke beſtraffing, dat de Joden die middelen, welke God gebruikt had om hen van de afgodery af te trekken, hardnekkig veronachtzaemd hadden.

De zakelyke zin is derhalven deze: „ *Ook hebt gy ze* „ *niet gehoord*, gy zijt niet opmerkzaem geweest op mijne „ handelwijs, *ook hebt gy ze niet geweten*, noch mijne we„ gen in derzelver bedoelde oogmerken recht ingezien, „ *ook van doe af*, dat ik u deze dingen heb laten bekend „ maken, *is uw oor niet geopend geweest*, om daer naer be„ tamelyk te hooren: *want, ik heb geweten dat gy gansch* „ *trouwlooslyk zoudt handelen*, door my van mijne eer te „ borooven, *en dat gy van den buik af*, van de eerſte wor„ ding uwes volks, van de uitleiding uit Egypte af, een „ ſnood volk zijt, en daerom by uitnemendheid *een over*„ *treder genaemd zijt.*"

Omtrent de hierop volgende bedreiging vs. 9-11. hebben wy het een en ander op te merken.

Deze verſen behelzen wel eene dierbare belovte in derzelver hoofdbedoeling, maer te gelijk eene ingewikkelde

bedreiging: dit blijkt niet alleen uit het verband, daer in het voorige het ſnood gedrag der Joden zoo nadrukkelyk beſchreven is; maer ook, omdat de ſtraf vs. 10. uitdrukkelyk genoemd wordt. — De reden ondertusſchen, waerom de bedreiging meer ingewikkeld wordt voorgeſteld, is deze: omdat des HEEREN oogmerk was ter bemoediging der oprechten te vertoonen, dat het volk om hunne zonden wel zwaer zoude geſtraft worden; maer nochtans zoo zwaer niet, als de ſnoodheid van hunne misdaed anders verdienen zoude: de HEER zou de ſtraf om zijnes zelvs wil genadig matigen; zoodat dezelve niet tot verdelging van het ganſche volk, maer tot zuivering van het zelve ſtrekken zoude.

9. Om mijns naems wille die over u is aengeroepen, en de betrekking welke Ik tot u heb, opdat het blijke hoe groot mijne goedertierenheid, en hoe onwankelbaer mijne trouw zy, ſal ick mijnen toorn langer uytſtellen, ende (*a*) [*om*] mijnes roems [*wille*], welken ik door mijne handelingen omtrent u verkregen heb, ſal ick u te goede, [*my*] bedwingen: op dat ick u niet af en houwe en geheel verdelge.

Volgens onze Overzetting is de zin deze: „ Offchoon „ gy door uwe zonden eene geheele afhouwing en uit„ roejing verdiend had, zal Ik u evenwel, om mijnes „ naems en roems wil, zoodanig niet handelen; maer „ mijnen toorn nog wat uitſtellen, en u voor eenen tijd „ lang daervan verſchoonen." Maer, uit deze opvatting vloeit van zelve voort, dat het oordeel van eene geheele uitroejing, ſchoon voor eenen tijd uitgeſteld, evenwel eens eindelyk over de Joodſche Natie komen zoude; en nimmer heeft dat volk zulk een oordeel getroffen, zelvs niet door de Romeinen, het welk, zonder hoop op herſtel, tot eene geheele af houwing ſtrekte. — In het Hebreeuwsch ſtaet eigenlyk: *ik zal mijnen neus verlangen.* Nu wordt de neus wel doorgaends voor den toorn genomen, omdat men in die hartstocht de

(*a*) Jeſ. 43: 21, 25.

de neusgaten pleegt te verwijden, en ſterk door dezelve te blazen: maer, *den neus te verlangen* kan ook beteekenen langmoedigheid te gebruiken; een langmoedige wordt by de Hebreeuwen genaemd, een lange van aengezicht of neus, omdat zy die lang van aengezicht zijn langmoedig plegen te wezen. Volgens deze opvatting, wil de HEER dit zeggen: „ Gy had verdiend om afgehouwen te worden, „ en wanneer Ik nae het geſtrenge van mijne rechtvaer- „ digheid handelen wilde, zou Ik u ook dadelyk afhou- „ wen; maer, ik zal mijne langmoedigheid, welke ik zoo „ menigmalen omtrend u geoeffend heb, nog verder over „ u verlangen, en my bedwingen dat ik alle mijne gram- „ ſchap over u niet uitſtorte, en u geheel verdelge."

10. Siet, ick hebbe u geloutert, en zulke wegen met u ingeſlagen, welke geſchikt waren om u van de boosheid, byzonder van de afgodery, te zuiveren, doch niet zoo geſtreng als men het ſilver loutert: dan zou Ik u zoo lang hebben moeten louteren, dat 'er zich geen het minſte ſchuim van boosheid meer vertoonde; maer, wat zou 'er dan van het ganſche volk geworden zijn? hoe weinigen zouden 'er dan zijn overgebleven? ick hebbe u gekeurt in den ſmeltkroes der elende. Ik heb wegen van kruis en tegenſpoed over u gebracht, om u daerdoor te zuiveren, gelijk het zilver in den ſmeltkroes door vuur gelouterd wordt.

Eigenlyk ſtaet 'er: *Ik heb u verkozen in den ſmeltkroes der ellenden.* — Nu, het woord *verkiezen*, wordt meermalen genomen voor lievhebben, gelijk Kap. 14: 1. alwaer het met ontfermen verwisfeld wordt. Volgens deze opvatting wil de HEER dit zeggen: „ Ik heb u wel in den ſmelt- „ kroes der ellenden gebracht, maer Ik heb u in dien „ ſmeltkroes niet laten omkomen, en geduurende dien „ tijd van ellende u mijne lievde doen ondervinden, door „ het vuur der beproeving te matigen, en daerdoor uwe „ verbetering te bedoelen."

11. Om mijnent wille, om mijnent wille, opdat mijn roem by de omliggende volken niet ontluisterd, en Ik van onvermogen verdacht worde om mijn volk te red-

den, ſal ick 't doen, want hoe ſoude mijn naem onteerd, en hy by de Heidenen ontheyligt worden, wanneer ik u, het volk omtrend het welk ik zulke groote daden verricht heb, geheel aen den ondergang overgave? De Heidenen zouden uwe verdelging aen hunne afgoden toeſchrijven; ende (b) ick en ſal mijne eere aen geenen anderen geven, en derhalven ook geenszins aen eenen nietigen afgod.

Het oordeel waervan vs. 10. geſproken wordt, en wel in den voorledenen tijd, om de zekerheid daervan aen te toonen, is de Babyloniſche gevangenis. — Dit oordeel, was voor de Joden een ſmeltkroes der ellenden, maer de HEER betoonde evenwel dat Hy hen liev had; vermids dezelve diende om het volk van het ſchuim der boosheid, vooral der afgodery, te zuiveren.

Vs. 12-22. vinden wy eene belovte aen het beste deel van het Joodſche volk, dat zy door CYRUS *uit de Babyloniſche gevangenis zouden verlost worden. Wy onderſcheiden 'er vier hoofdbyzonderheden in. A. Eerst ſtelt de* HEER *bewijzen voor, welke Hy voor de waerheid zijner Godheid, in de aenvangelyke daerſtelling van de eerſte toebereidzelen tot die verlosſing, zou voortbrengen, vs. 12-16. B. Daerna vermaent Hy hen, om zich, wanneer zy uit Babel zouden verlost zijn, beter te gedragen, vs. 17-19. C. Wijders beveelt Hy hen, om Babel by de eerſte gelegenheid te verlaten, vs. 20, 21. D. Eindelyk worden de godloozen van deze belovte uitgeſloten, vs. 22.*

12. Hoort nae my met de vereischte aendacht en eerbiedigheid, o gy kinders van Jacob, ende gy nazaten van Iſraël mijn geroepene, welke Ik van alle andere Natien heb afgezonderd om my te dienen: Ick ben de eenige en ware God, de Onveranderlyke, die altoos de ſelve ben, de Eeuwige, die altoos was en nimmer eindigen

(b) Jeſ. 42: 8.

gen zal, (*c*) ick ben de eerste, oock ben ick de laetste.

13. Oock ben Ik de Almachtige Schepper en Onafhangelyke Opperheer van het gansch Geheeläl, immers heeft mijne Almachtige hant de aerde gegrondet, ende mijne rechterhant heeft de hemelen met de palme afgemeten of *uitgespannen*: vergel. Kap. 51: 13. wanneer ickse roepe en hun bevelen geev, om aen mijne wijze oogmerken dienstbaer te zijn, staen sy daer te samen gereed, om mijne bevelen op het oogenblik te gehoorzamen.

Het ongeloov zou vele zwarigheden inbrengen, tegen de verwoesting van het Babylonisch Rijk door CYRUS, uit hoofde van de sterkte dezer heerschappy; maer om alle deze zwarigheden wech te nemen, herinnert de HEER den Joden zijn onbeperkt Alvermogen, waerdoor Hy het Geheelal had voortgebracht, en alle geschapene wezens op zijnen wenk bestuurde.

Vs. 14-16. beveelt de HEER aen de godvruchtige Joden, om in de eene of andere tot den Godsdienst geschikte plaets plechtig zamen te komen, en zijne woorden eerbiedig aen te hooren. — Men herinnere zich geduurig, dat de Joden die op het laetst der Babylonische gevangenis leven zouden, hier, door den Prophetischen Geest, als dadelyk aenwezig vertegenwoordigd werden.

14. Vergadert u gy alle, ende hooret, wie der afgoden weet de toekomende dingen? wie onder hen (*d*) heeft dese aenmerkelyke dingen verkondigt, welke Ik voorspeld heb en eerlang zal daerstellen? de HEERE heeft Koning CYRUS tot een werktuig in zijne hand gekozen; de Allerhoogste heeft hem lief, begunstigt zijne pogingen, en zal zijne ondernemingen in het verdelgen van Babels heerschappy voorspoedig maken. CYRUS zal een dienaer zijn van Gods raed, hy sal sijn welbehagen tegen Babel doen, ende sijn arm sal [*tegen*]

(*c*) Jes. 41: 4. ende 44: 6. Openb. 1: 17. ende 22: 13. (*d*) Jes. 41: 22, 23.

de Chaldeen zijn, en hunne machtige heerschappy te onderbrengen.

15. Ick de Waerachtige, ick hebbe [*het*] gesproken, en door mijne Propheten, byzonder door JESAIAS voorspeld, oock zal Ik het door middel van den gemelden CYRUS zeker vervullen: zelvs hebbe ick hem reeds geroepen, en door mijnen verborgen invloed opgewekt, om op Babels heerschappy aen te vallen, Ick sal hem uit zijn land doen komen om tegen Babel op te trekken, ende hy sal voorspoedig zijn [*op*] sijnen wegh, zijne ondernemingen zullen door mijnen zegen welgelukken.

16. Naedert gylieden tot my, hoort dit, Ick en hebbe van den beginne niet in 't verborgen gesproken, [*maer*] van dien tijt af dat het geschiet is, ben ick daer: ende nu, de Heere HEERE, ende sijn Geest, heeft my gesonden.

By dit vs. 16. moeten wy een weinig stilstaen.

De groote vraeg is deze: wie is hier de Spreker?

Er is, die denken, en zoo begrijpen het ook onze Overzetters, dat de Propheet JESAIAS hier als Spreker moet werden aengemerkt; en wel om de volgende redenen: (1.) Omdat de Spreker van zich zelven getuigt, dat hy van den HEER *gezonden is*; het welk men oordeelt beter op JESAIAS, als Propheet aengemerkt, te passen dan wel op eenen Godlyken Persoon. (2.) Omdat het volgende vers met eene nieuwe voorrede begint: *alzoo zegt de* HEER; het welk schijnt te onderstellen dat aldaer een ander Spreker worde ingevoerd dan in het 16de vers. — Volgens dit begrip, spreekt de Propheet JESAIAS zijne tijdgenooten dus aen: „ *Nadert gylieden tot my*, *hoort dit*, *Ik* „ *heb van den beginne*, van den eersten tijd dat Ik mijne „ Prophetische bediening onder u bekleed heb, *niet in het* „ *verborgene gesproken*, in eenen verborgen of afgelegen „ hoek, maer in het openbaer; of *niet met verborgene*, „ duistere en raedzelachtige uitdrukkingen, maer duidelyk

„ en

„ en verstaenbaer; *maer van dien tijd af dat het geschied is*,
„ van dien tijd af dat ik tot Propheet ben aengesteld, *ben*
„ *ik daer* tegenwoordig geweest, en heb my op het bevel
„ van mijnen grooten Zender volvaerdig daergesteld, *ende*
„ *nu* ter dezer tijd *heeft de Heere* HEERE *en zijn Geest*
„ *my* weer *gezonden*, om u den optocht van CYRUS tegen
„ Babel te verkondigen."

Maer, tegen deze opvatting hebben wy de volgende bedenkingen. (1.) Het schijnt zeer vreemd, dat alleen vs. 16. de tael van den Propheet JESAIAS wezen zoude, daer anders overal God zelvs het woord voert. (2.) Kap. 45: 19. Spreekt God zelve soortgelijke woorden als hier voorkomen. (3.) Ook schijnt de laetste uitspraek, *en nu heeft de Heere* HEERE *my gezonden*, op JESAIAS toegepast, niet al dien nadruk te hebben, welken men daerin onderstellen mag; te minder, wanneer men in aenmerking neemt, dat 'er in den Grondtekst eigenlyk staet: *de Heere* HEERE *heeft my en zijnen Geest gezonden.* Kan de Propheet JESAIAS met 's HEEREN Geest in éénen rang gesteld, en gemeenschappelyk met des HEEREN Geest, tot een en het zelvde werk gezonden werden? — Om alle deze redenen, zijn wy met anderen van oordeel, dat dezelvde Spreker die in het voorige en volgende overal voorkomt, ook in dit vs. 16. het woord voere, namelyk de HEER zelvs, en wel bepaeldelyk de MESSIAS, die zich vs. 12. *den eersten en den laetsten* noemt, welke benaming in de schrivten van het Nieuwe Testament, Openb. 1: 11. en elders, byzonder op Gods Zoon wordt toegepast.

Volgens deze onderstelling, richt de MESSIAS zijne aenspraek tot de godvruchtige Joden, die op het einde der Babylonische gevangenis leven zouden; deze wekt Hy op tot eene eerbiedige aendacht, zeggende: *Nadert gylieden tot my, hoort dit*, het gene Ik u zal voorhouden. Dit behelsde drie byzonderheden. — De eerste is deze: *Ik heb van den beginne niet in het verborgene gesproken*; de uitdrukking *van den beginne* kan hier beteekenen, of in eenen ruimeren zin, van het begin af dat Ik mijne Propheten tot u gezonden heb: of liever in eenen engeren zin,

van den beginne dat Ik u mijnen knecht JESAIAS tot eenen Propheet gezonden heb. Van dien tijd af, zegt de MESSIAS, heb Ik, over de gewichtige gebeurtenis door CYRUS te verrichten, niet in het verborgene, niet in eenen afgelegen hoek, maer in het openbaer, niet op eene duistere en ingewikkelde, maer op eene duidelyke wijs, gesproken. — Hierop volgt de tweede byzonderheid: *maer*, of liever zonder die inlassching, *van dien tijd af dat het geschied is, ben Ik daer.* Wat was 'er geschied? Het geheele verband van zaken wijst ons naer den optocht van CYRUS naer Babel, en de verlossing der Joden uit de gevangenis; dit is die zelvde zaek van welke de MESSIAS zoo even gezegd heeft, dat Hy door den Propheet JESAIAS niet in het verborgene gesproken had: dit was wel niet in den volstrektsten zin geschied, deze zaek had haer volle beslag nog niet gekregen; want de gansche Prophetische rede is tot de Joden gericht, als zy verbeeld worden nog in Babel te wezen, volgens vs. 20. Maer, hier wordt zoodanig een tijd in de Prophetische vertooning afgeteekend, in welken men reeds de eerste beginselen zag van die gewichtige gebeurtenis: men denke aen den eersten optocht van CYRUS, tegen die volken welke met de Babyloniers verbonden waren, en eerst door CYRUS moesten overwonnen worden, eer hy iets met vrucht tegen Babel zelve ondernemen konde. XENOPHON getuigt, dat de Vorst met het beoorlogen van die verbondene volken eenige jaren is bezig geweest. Nu, *van dien tijd af*, zegt de MESSIAS, *dat dit geschied is*, dat zich die groote gebeurtenissen vertoond hebben, *ben Ik daer* by CYRUS tegenwoordig geweest, en Ik heb zijne ondernemingen zoodanig bestuurd en begunstigd, dat zy den weg konden banen tot die gewichtige uitkomst van zaken, welke Ik, ter verlossing van mijn volk uit Babel, van eeuwigheid bepaeld heb, en door mijnen Propheet JESAIAS te vooren laten verkondigen. — De laetste byzonderheid is deze: *en nu, de Heere* HEERE *en zijn Geest heeft my gezonden.*

Behouden wy deze vertaling, dan komt de MESSIAS voor, als niet alleen gezonden van zijnen Vader, maer ook

van

van den Heiligen Geest. Lievst evenwel volgen wy den Grondtekst, die dus luidt: *de Heere* HEERE *heeft my en zijnen Geest gezonden*, dat is: *de Heere* HEERE *heeft my*, en te gelijk ook met my *zijnen Geest gezonden.* Deze opvatting verkiezen wy: omdat zy niet alleen meer overeenkomt met den Grondtekst; maer ook beter ſtrookt met den aert der huishoudelyke werkingen van de drie Godlyke Perſonen, welke vordert, dat niet de Zoon van den Heiligen Geest, maer wel de Heilig Geest van den Zoon gezonden worde. — *De Heer* HEER, in onderſcheiding van den ſprekenden Perſoon en van den Heiligen Geest, is God de Vader. Deze had den MESSIAS *gezonden*, om als Koning van zijn volk, de Joden uit Babels gevangenis krachtdadig te verlosſen, *en zijnen Geest*, om het hart van CYRUS daertoe te bewerken, en in de volvoering van dit groote werk te onderſteunen.

Vs. 17-19. vinden wy eene vermaning aen de Joden, om zich, wanneer zy uit Babels gevangenis verlost waren, beter te gedragen.

17. Alſoo ſeyt de HEERE uwe Verloſſer, de Heylige Iſraëls, die zich door veelvuldige proeven van zijne trouw en lievderijke voorzorg, in het midden van Israël blijkbaer geheiligd en verheerlykt heeft: Ick ben de HEERE uwe Godt, die u leert wat nut is, die u leydt op den wegh [*dien*] gy gaen moet, om wezenlyk gelukkig te wezen.

18. (*e*) Och dat gy nae mijne geboden geluyſtert en my gehoorzaemt hadt! ſo ſoude uwe vrede en voorſpoed, zoo overvloedig geweeſt zijn als de wateren van een riviere, ende uwe gerechtigheyt of de vrede, die een vruchtgevolg is van de uitoeffening der gerechtigheid, zou zoo groot en overvloedig geweest zijn als de golven der zee. De eene zegen zou de

(*e*) Deuter. 32: 29. Pſalm 81: 14.

andere bestendig hebben opgevolgd, gelijk de golven der zee elkander opvolgen.

19. Oock soude uw zaet zoo talrijk geweest zijn, als het zant, ende die uyt uwe ingewanden voortkomen, als desselven steenkens, als de kleine keisteenkens, waervan de zeeën vol zijn: uw nakroost zou een gezegend zaed zijn, diens name niet en soude worden afgehouwen, noch verdelgt van voor mijn aengesichte.

Deze wensch moet Gode-betamelyk worden opgevat; en geevt te kennen, dat het den Heiligen God aengenaem zou geweest zijn, wanneer de Joden zich betamelyk en plichtmatig gedragen hadden.

20. Wanneer CYRUS de heerschappy van Babel zal overmeesterd, en u vryheid gegeven hebben om naer uw Vaderland weder te keeren, verlaet dan het land van uwe gevangenis met allen mogelyken spoed. (f) Gaet dan uyt van Babel, en dat met haest zonder te dralen, vliedt van de Chaldeen, om den God uwer vaderen in uw eigen land te dienen; verkondiget, met de stemme des gejuychs, doet sulcks hooren, brengt het uyt tot aen het eynde der aerde: segget, De HEERE heeft sijnen knecht Jacob verlost.

21. Ende roemt daer by de proeven mijner weldadige voorzorg: Sy en hadden geenen dorst, [*doe*] hyse leydde door de woeste plaetsen; hy dede hen water uyt den rotzsteen vlieten: als hy den rotzsteen kloof, so vloeyden de wateren daer henen.

Hier is eene blijkbare toespeling op het gene de HEER oudtijds aen hunne vaderen gedaen had, toen Hy hen door de woestijne naer Kanaan henen leidde; toen leden zy geenen dorst, geduurende al dien tijd dat God hen door de woeste plaetsen van Arabien henen leidde: door het kloven der rotssteenen, had God uit dezelve wateren in overvloed doen voortkomen. — Soortgelijk eene wel-

daed

(*f*) Jes. 52: 11. Jer. 50: 8. ende 51: 6, 45. Openb. 18: 4.

daed zou ook aen de Joden geſchonken worden, wanneer zy uit Babel naer hun Vaderland wederkeerden. Ondertusſchen is 'er geen het minſte bewijs voor, om te ſtellen dat dit eigenlyk en nae de letter geſchied zy; maer de zaek is deze: dat de HEER den wederkeerenden Joden, op dien langen en moeilyken weg, door de woeſtijnen niet minder beveiligen zoude en van al het noodige verzorgen, dan Hy oudtijds ten aenzien van hunne vaderen, toen zy uit Egypte naer Kanaan reisden, gedaen had.

22. [*Maer*] de (g) godtlooſe, welker eerdienst enkele geveinsdheid is, en die, uit onverſchilligheid omtrent den vaderlyken Godsdienst, verkiezen in Babel te blijven, en hebben geen vrede of voorſpoed te wachten, ſeyt de HEERE.

HET XLIX. KAPITTEL.

MEt dit Kap. begint eene nieuwe Prophetiſche redevoering. — De MESSIAS wordt hier ingevoerd, predikende onder de Heidenen; dit is uit den inhoud der Godſpraek en het ganſche beloop van zaken zoo blijkbaer, dat het geen nader betoog noodig hebbe.

I. Eerst wordt het begin van den Euangelietijd afgeteekend, wanneer de verharding van het grootſte gros der Joden, den weg banen zoude tot de roeping der Heiden, vs. 1-6.

II. Daerna worden de verdere lotgevallen der Kerke van het Nieuwe Testament beſchreven, vs. 7-26.

ℵ. Vs. 7-12. wordt de voorſpoedige voortgang van het Euangelie, en de gedurige aenwas der bekeerde Heidenen, als reeds werkelyk tegenwoordig, zeer levendig afgeſchilderd.

(g) Jeſ. 57: 21.

B. Vs. 13-26. wordt onzes erachtens, de algemeene bekeering der Joden, in het laetst der dagen voorspeld.

De Spreker die hier het woord voert, is buiten allen twijffel niemand anders dan de MESSIAS. — Dit blijkt allerduidelykst uit de gelijkluidende Prophecyen, Kap. 42: 1. en 61: 1. alwaer dezelvde persoon voorkomt en dezelvde zaek voorspeld wordt. Nu heeft de gezegende JESUS, de laetstgemelde Godspraek ontegenzeggelyk op zich zelven toegepast, Luc. 4: 21. — Ook kunnen de gezegdens van den sprekenden persoon, op niemand anders dan op den MESSIAS worden toegepast.

Hy begint met zijne aenspraek te richten tot *de eilanden* en *de volken van verre.* — De inwooners der *eilanden*, zijn eigenlyk zulke volken, die ten Westen van Judea aen de Middelandsche Zee woonden: maer, de benaming wordt meer algemeen genomen voor Heidensche Natien, vergel. Kap. 20: 6. 41: 1. 42: 4. — *Volken van verre*, zijn zulke volken, die op eenen zeer grooten afstand en ver weg van Kanaan woonden.

1. Hoort nae my, zoo zal de MESSIAS, als die groote Leeraer der gerechtigheid, onder de dagen van het Euangelie zeggen: gy Heidensche bewooners der eylanden, met den verschuldigden eerbied, ende luystert met de vereischte aendacht toe, gy volckeren die van verre woonen: de HEERE heeft my tot Leeraer der Heidenen, en Verlosser van zondaren, geroepen en verordend, van of *voor* den buyck aen, lang voor mijne geboorte, en zelvs voor de grondlegging der waereld, van of *voor* mijnes moeders ingewant, voor mijne ontvangenis, ja van alle eeuwigheid af heeft hy mijnen name gemeldet, en mijne ambtsverrichtingen bepaeld.

2. Ook heeft God mijn Vader my, tot mijne gewichtige ambten, in den tijd nae mijne menschelyke natuur bekwaem gemaekt, en mijne pogingen blijkbaer gezegend. Ende hy heeft mijnen mont gemaeckt als een scherp sweert, voor zoo ver mijne leer tot in het binnenste van het menschelyk hart doordrong, en de menschen bewoog tot

onderwerping aen de gehoorzaemheid van het Euangelie, onder de schaduwe sijner almachtige hant heeft hy my bedeckt, tegen alle vyanden beveiligd, en over allen tegenstand doen zegepralen: ende hy heeft my tot eenen suyveren pijl, tot eenen uitmuntenden Leeraer gestelt, voor zoo ver mijne leer de harten getroffen heeft, in sijnen pijlkoker heeft hy my verborgen, en voor my gezorgd op soortgelijk eene wijs, als een boogschutter bezorgd is, dat zijne beste pijlen geen nadeel lijden.

3. Ende hy heeft tot my, by mijnen doop en plechtige inhuldiging tot mijn Middelaerswerk, in het openbaer geseyt, Gy zijt mijn knecht, welken Ik gezonden heb in de waereld om zondaren te behouden; gy zijt Israël, de tegenbeeldige Jacob die allen tegenstand overwinnen zult, gy zijt het door welcken ick in alle mijne Volmaektheden verheerlickt sal worden.

4. Doch ick seyde, toen Ik in mijne omwandeling op aerde onder de Joden predikte, van welke ver weg het grootste gedeelte zich in het ongeloov verhardde: Ick hebbe te vergeefs gearbeydt, alle mijne pogingen om deze onbuigzame Natie tot bekeering te roepen, zijn ten eenemael vruchteloos: Ick hebbe mijne kracht onnuttelick ende ydelick toegebracht: al mijn yver en vlijt kon niet met al baten. Maer met dit alles heb Ik genoegzame gronden om my te bemoedigen: gewisselick mijn recht is by den HEERE, ende mijn werckloon is by mijnen Godt. Ik ben verzekerd, dat God mijn Vader my die heerlyke belooning schenken zal, welken Hy my op den arbeid mijner ziele heeft toegezegd, vergel. Kap. 53: 10-12.

5. Ende nu de hardnekkige Joden het Euangelie versmaed hebben, seyt de HEERE of *heeft de* HEER *gezegd*, die my sich van of *voor* [*'s moeders*] buyck af tot eenen knecht geformeert en verordend heeft, vergel. Kap. 46: 11. dat ick het nageslacht van Jacob, die jammerlyk van God waren afgeweken, tot hem wederbrengen en bekeeren soude; maer Israël en sal

ſich, immers wat het grootſte gros aengaet, niet verſamelen laten, maer zich tegen het Euangelie hardnekkig aenkantten: nochtans ſal mijn arbeid niet ydel wezen: want ick zal gelukkiger ſlagen by andere volken, Ik zal verheerlickt worden in de oogen des HEEREN, mijn Vader zal doen blijken dat Hy my liev hebbe en mijne eer zoeke, Joh. 3: 35. 8: 50. ende mijn Godt ſal mijne ſterckte zijn, zijnen byſtand verleenen, en alle zwarigheden doen te boven komen.

6. Voorder ſeyde hy, 't Is te geringe belooning, dat gy my een knecht ſoudt zijn, om op te richten de ſtammen Jacobs, om alleen de uitverkorenen uit de XII ſtammen Israëls tot bekeering te beweegen, ende om te bekeeren en weder tot my te brengen de bewaerde of overgeblevenen in Iſraël, die ten eeuwigen leven verordend zijn: Ick hebbe u daerom oock gegeven ten lichte der Heydenen, om mijn heyl te zijn tot aen het eynde der aerde. Ik heb u ook verordend en geroepen, om de blinde Heidenen door het Euangelie te verlichten, en de leer des heils allerwegen bekend te maken, tot onder de verst afgelegene volken.

De vervulling van dit gedeelte der Godſpraek is allerduidelykst; en niets is 'er bekender, dan dat de hardnekkigheid der Joden den weg gebaend hebbe, om de Heidenen met het Euangelie te doen vereerd worden, vergel. Hand. 13: 46, 47.

Vs. 7-12. wordt ons de voorſpoedige voortgang van het Euangelie, in het bekeeren der Heidenen, zoo levendig afgeſchilderd, als of de zaek reeds werkelyk tegenwoordig ware.

God de Vader wordt hier ſprekende ingevoerd; die zijne tael richt tot den MESSIAS, het voorwerp van den haet en den nijd der ongeloovige Joden, om hem te verzekeren dat zijn Euangelie, hoe zeer van de hardnekkige Joden verworpen, eenen zeer voorſpoedigen opgang onder de Heidenen maken zoude.

7. Alſoo ſeyt de HEERE, de Verloſſer Iſraëls, ſijn

fijn Heylige, vergel. Kap. 48: 17. tot den MESSIAS zijnen Zoon, die in zoo ver de verachte ziele mag genaemd worden, als Hy het voorwerp is van den haet en de verachting der hardnekkige Joden, tot dien gezegenden persoon, aen welcken het grootste gros van het Joodsche volck eenen grouwel heeft, tot den knecht der gener die heerschen, voor zoo ver Hy, van de goden die op MOSES stoel zaten, verdrukt en mishandeld is: De Heidenen en de aenzienlykste Opperhoofden der vreemde volken zullen uwe leer eerbiedig aennemen; Koningen sullen 't heil het welk gy in het Euangelie voorstelt, met de oogen des geloovs sien, ende van hunne throonen opstaen, om U eer en hulde te bewijzen, [*oock*] Vorsten, ende sy sullen haer eerbiedig [*voor u*] buygen: om des HEEREN wille, die getrouwe is, en zijne belovten welke Hy U in den eeuwigen Vrederaed gedaen heeft niet kan onvervuld laten, om de eer des Heyligen Israëls te bevorderen, die u verkoren heeft en aengesteld tot Middelaer en Verlosser.

8. Alsoo seyt de HEERE, God de Vader, tot den MESSIAS zijnen Zoon: (*a*) In den tijt des welbehagens, wanneer Gy bezig waert om door uw Borgtochtelyk zoenlijden de zaligheid te verwerven, en Ik daerin eene verbazende proev gav van mijne lievde tot de waereld, hebbe ick u verhoort, en de gebeden vervuld, welke Gy met sterke roeping en tranen geofferd hebt; en verhoord zijnde zijt Gy behouden van de vrees, vergel. Hebr. 5: 7. ende ten dage des heyls, toen Gy de reinigmaking der zonden door U zelven hebt te wege gebracht, hebbe ick u geholpen: ende ick sal u ook in het vervolg bewaren, ende ick sal u geven tot een verbont des volcks, vergel. Kap. 42: 6. om het onbebouwde aerdrijck der Heidenen op te richten, en de woeste volken door het Euangelie tot kennis van den waren Godsdienst te brengen, om de verwoeste erffenissen te doen

(*a*) 2 Cor. 6: 2.

be-erven: om de Heidenen, die zeer woest en onbefchaevd zijn, tot uw ervdeel en uwe bezitting te erlangen.

9. Om te feggen tot de Heidenen, die als gebondene waren, in de ftrikken van Satan en zonden, Gaet uyt de akelige gevangenis; tot die volken, die in de duyfterniffe zijn van onkunde en bygeloov, Komt te voorfchijn en laet het licht over u opgaen: fy fullen op de wegen weyden en overal overvloed vinden van geestelyk voedfel, ende op alle hooge plaetfen fal hare weyde wefen, in de grootfte en volkrijkfte fteden zullen, zoo wel als op het platte land, gemeenten verzameld werden.

10. Allerwegen zullen zy overvloed hebben van geestelyk voedfel, het Euangelie zal aen alle plaetfen gepredikt worden. Sy en fullen niet (*b*) hongeren, noch dorften, ook zullen zy niet meer voor geweldige vervolgingen te vreezen hebben, ende de hitte, ende de fonne, en falfe niet fteken: want hare ontfermer falfe leyden, gelijk een herder, die zijne kudde onder de hitte der zonne niet laet bezwijken; maer dezelve eene lommerrijke verkoeling befchikt, ende hy falfe aen de fprinck-aders der wateren, van de vertroostende Euangelieleer, fachtkens leyden.

11. Ende ick de HEER zelvs, fal door mijn Alvermogen, alle mijne bergen tot eenen wegh maken: ende mijne banen fullen verhoogt zijn.

Over bergen en door valleijen henen te trekken, is voor den reiziger zeer vermoejende: nu zoude de HEER de *bergen* flechten, en *tot eenen* effenen *weg maken*, *en de banen verhoogen*, of de *dijken*, de gemeene wegen, opdat de aenkomelingen der Heidenen, wanneer alle hinderpalen waren wechgenomen, zich veilig by de gemeenfchap der Kerke zouden kunnen voegen, vergel. Kap. 40: 4. — Meer byzonder, kan men door de bergen machtige Koningrijken en Staten verftaen, die zich tegen den voortgang van CHRISTUS

Ko

(*b*) Openb. 7: 16.

Koningrijk aenkanten; maer, deze zouden in hunne weerbarstige pogingen beteugeld worden. — De *banen* of de dijken kunnen de leer des geloovs afbeelden: deze zouden nog meer verhoogd worden; zoodat de Christenen, zonder gevaer van op de bypaden van valsche leeringen af te dwalen, daerop veilig zouden wandelen.

12. De toevloed der Heidenen tot de gemeenschap der Kerke, uit alle gewesten van den aerdbodem, zal ongemeen groot wezen. Siet, dese sullen van verre komen: ende siet, die van 't noorden, ende van 't westen, ende gene uyt den lande Sinim, dat is, uit Egypte, wiens sterkte Pelusium geweest is, en van de klei Sin genaemd wordt, Ezech. 30: 15, 16.

Vs. 13-26. *wordt de algemeene bekeering der Joden, in het laetst der dagen voorspeld.*

13. Juycht gy bewooners van de hemelen, ende verheugt u gy menschen op de aerde, ende gy bergen maeckt te gelijk met de gansche geschapene natuur, gedreun met gejuych, wegens de uitnemende weldaden, welke de HEER aen zijne Kerk bewezen heeft: want de HEERE heeft sijn geloovig volck vertroost, ende hy sal sich over sijne elendige ontfermen, of *hy heeft zich over* de Christenen, die voorheen *zijne ellendige* waren en schroomelyk vervolgd werden, blijkbaer *ontfermd.*

14. Doch Zion, de Kerk uit de Joden seyt, treurig over het verwerpen van het grootste gros Israëls: De HEERE heeft my verlaten: ende de Heere heeft mijner vergeten, de toestand van ons volk, die nog, als verachte ballingen, over den ganschen aerdbodem verspreid zijn, is allerdeerniswaerdigst.

15. Maer de HEER antwoordt, dat Hy nimmer het Joodsche volk geheel en voor altoos verlaten zal. Kan oock eene vrouwe, zegt de eeuwige Ontfermer, hares tederen suygelings vergeten, dat sy haer niet en ontferme over den sone hares buycks? immers neen.

Nu, alzoo min zal Ik u vergeten, ja Of ſchoon ouders, ja moeders al eens zoo onnatuurlyk wezen mogten, dat deſe hunne kinderen, hunne zuigelingen vergaten, ſo en ſal ick doch uwer niet vergeten.

16. Siet, ick hebbe u in de beyde hantpalmen gegraveert; gelijk een Bouwmeester, wanneer hy eene Stad zal bouwen, haren geheelen omtrek afteekent, om nae die teekening het gebouw in te richten, zoo heb Ik ook alle uwe lotgevallen bepaeld, en als in de holligheden van mijne handen afgeteekend; uwe mueren zijn ſteets voor my, gelijk een Bouwmeester geſtadig acht geevt op de afteekening der muuren van de Stad welke hy bouwen zal, zoo let Ik ook beſtendig op alles wat u bejegent, om ook ten uwen opzichte, het plan het welk Ik van eeuwigheid gemaekt heb, van ſtuk tot ſtuk te volbrengen.

17. Gy zult ook op uwen tijd uitnemend verheerlykt worden. Uwe ſonen die uit den ſchoot der Kerke ſtaen voort te komen, ſullen haer haeſten om zich by de gemeenſchap der Kerke te voegen: [*maer*] uwe verſtoorders, ende uwe verwoeſters, uwe inwendige vyanden, die de oprichting der Kerke onder uw volk zoeken te dwarsboomen, ſullen van u uytgaen, en hunne pogingen ſtaken.

18. (*c*) Heft uwe oogen op rontom, ende ſiet, alle deſe vergaderen haer, ſy komen tot u die u reeds by de gemeenſchap der Kerke gevoegd hebt: [*Soo waerachtig als*] ick leve, ſpreeckt de HEERE, ſekerlick, gy ſult u met alle deſe, als met een cieraet bekleeden, de nieuw bekeerden zullen u tot een uitnemend ſieraed verſtrekken, ende gy ſultſe [*u*] tot een ſieraed aenbinden, gelijck eene bruyt hare gereedſchappen en verſierſelen aendoet.

19. Want [*in*] uwe woeſte ende uwe eenſame plaetſen, of *wat* het land Kanaan *aengaet*, de *plaetſen*, welke zoo veele eeuwen *woest* en *eenzaem* geweest zijn, ende wat uw verſtoorde lant aengaet: Kanaan zal we-

(*c*) Jeſ. 60: 4.

wederom worden vervuld met inwooneren, ja gewisselick nu sult gy benaeuwt worden van inwoonderen; ende alle de vyanden en vervolgers die u verslonden, sullen sich verre van u maken.

20. De inwooners zullen zoo talrijk wezen, dat het land dezelve niet zal kunnen bevatten. Nogh sullen de kinderen daer van gy berooft waert, of *de kinders der berooving*, welke u na den gewoonen tijd der vruchtbaerheid staen geboren te worden, seggen voor uwe ooren: De plaetse is my te naeuwe, wijckt my, dat ick woonen magh.

21. Gy zult u verwonderen moeten, over het verbazend getal der geloovigen onder uw volk. Ende gy sult seggen in uw herte, Wie heeft my dese gegenereert? aengesien ick van kinderen berooft, ende eensaem was: waer zijn alle deze belijders van het Christendom, onder ons volk, zoo spoedig en onverwacht van daen gekomen? aengezien wy voorheen een zeer klein getal uitmaekten, zoodat ick in zoo ver was in de gevanckenisse gegaen, ende wechgeweken; ons volk was verspreid over den ganschen aerdbodem: wie heeft my dan dese opgevoedt? siet, ick was alleene overigh gelaten; waer waren dese? Dit wonderlyk verschijnsel moet alleen aen Gods almachtige hand worden toegeschreven.

22. De Heidenen zelvs zullen de bekeering der Joden bevorderen. Alsoo seyt de Heere HEERE, Siet, ick sal mijne hant opheffen tot de Heydenen, om hun mijnen wil bekend te maken, dat ook gansch Israël zal zalig worden, ende tot de verst afgelegene volckeren sal ick mijne baniere opsteken: tot een teeken dat zy de bekeering der Joden, met al hun vermogen, bevorderen moeten: dan sullen sy uwe sonen op eene uitlokkende wijs, tot de gemeenschap der Kerke, als in de armen brengen, ende uwe dochters sullen op de schouder gedragen worden.

23. Ende machtige Koningen zelve sullen uwe voesterheeren zijn, hare Vorstinnen uwe soogvrouwen; lieden van den allereersten rang zullen zich

beyveren om den bloei en welvaert der Kerke te bevordoren; sy sullen haer voor u buygen met het aengesichte ter aerde, ende sy sullen den stof uwer voeten lecken: Koningen en Vorsten zullen alle mogelyke blijken geven, dat zy met den diepsten eerbied bezield zijn voor de Kerk, en vooral voor JESUS haer gezegend hoofd: ende gy sult by duidelyke ondervinding weten, dat ick de HEERE ben die voor u zorgt, datse niet beschaemt en niet in hare verwachting te leur gesteld sullen worden die my verwachten, en zich op mijne belovten geloovig verlaten.

Vs. 24-26. wordt eene zeer aenmerkelyke zwarigheid, tegen de hier voorspelde algemeene bekeering der Joden, door den HEER *zelven opgelost: zy is ontleend uit dat geduchte oordeel der verharding, aen het welk de Joden in hunne tegenwoordige ballingschap onderworpen zijn. — De zwarigheid vinden wy vs. 24. en het Godlyk antwoord, vs. 25, 26.*

23. (*d*) Soude of *zal* oock, zoo zou de Kerk, de rampzalige omstandigheden der verbannene Joden in aenmerking nemende, kunnen vragen: eenen machtigen de vangh ontnomen worden? of souden de gevangene eenes rechtveerdigen ontkomen?

Wie is *de machtige* en *de rechtvaerdige*? — Buiten allen twijffel de Satan; die de menschen, door zijne listen en kunstenaryen, in de onkunde, het bygeloov, en de dienstbaerheid aen de zonden, weet gevangen te houden, en van het Euangelie afkeerig te maken. — Hy heet de *machtige*, van wegen de kracht met welke hy werkt in de kinderen der ongehoorzaemheid: hy is de God van deze eeuw, die de zinnen der menschen verblindt, opdat hen de verlichting des Euangeliums van JESUS heerlykheid niet bestralen zoude, 2 Cor. 4: 3, 4. hy is de geweldenaer die het geweld heeft van den dood, Hebr. 2: 14. — Maer, hoe kan die opperste

(*d*) Matth. 12: 29.

ſte der booze geesten, den tytel dragen van den *rechtvaerdgen*? Men zou kunnen zeggen dat de Satan de *rechtvaerdige* kan heeten, voor zoo ver de kinders der ongehoorzaemheid zich gewillig aen zijn gebied onderwerpen, en hem daerdoor recht geven om hen te overheerſchen. Dan, al zoo liev zouden wy het woord rechtvaerdig nemen in den zin van *geſtreng*, dien *geſtrengen*, dien *onverzettelyken*; zoodat 'er iemand door geteekend worde die het ſtrengſte recht vordert, zonder de minſte matiging: en in dezen zin is de Satan de rechtvaerdige, de geſtrenge; hy dringt altoos het ſtrenge van het Godlyk recht tegen den zondaer aen; die onder zijne macht komen, laet hy zich niet ontwringen, hy weet van geene matiging of zachtheid.

Door *den vang* of *den vangst* van den machtigen, en de *gevangenen* des rechtvaerdigen, worden de hardnekkige Joden bedoeld, in dien rampzaligen toeſtand in welken zy, zedert hunne verſtrooijing over den ganſchen aerdbodem, tot op dezen dag overgegeven zijn: hy heeft hen in zijne ſtrikken gevangen, door zijne macht houdt hy hen in de onkunde en de verblinding. God heeft hen rechtvaerdig aen een oordeel der verharding overgegeven; daerop grondt hy zijn recht van overheerſching: hy zal dien roov, welken hy reeds zoo veele eeuwen bezeten heeft, niet dan gedwongen laten varen, en zijn recht, met alle mogelyke geſtrengheid, tot het uiterſte toe blijven handhaven.

Het is derhalven, als of de weinige geloovigen uit de Joden, tegen de voorheen gemelde belovte omtrent de algemeene bekeering van hun volk in het laetst der dagen, deze bedenking maekten: „ Hoe is het mogelyk dat gansch
„ Israël zal zalig worden, daer het grootſte gros van ons
„ ongelukkig volk, aen een ſchroomelyk oordeel der ver-
„ harding is overgegeven? Zy worden door den Satan in
„ zijne ſtrikken gevangen. Hoe groot is de macht en de
„ geſtrengheid van dien wreedaert! Hoe is het mogelyk
„ dat de roov, welken hy reeds zoo veele eeuwen bezeten
„ heeft, uit de handen van dien machtigen zal gered wor-
„ den, en dat de gevangenen van dien geſtrengen, zijne
„ heerſchappy ontkomen zullen?"

Deze zwarigheid wordt door den HEER, *die hooger is dan alle hoogen, volkomen opgelost, vs.* 25, 26.

25. Doch alſoo ſeyt de HEERE, Ja de gevangene des machtigen, hoe vreemd het ook ſchijnen moge, ſullen [*hem*] zekerlyk ontnomen worden, ende de vangh of *roov* des tyrans ſal ontkomen: het oordeel der verharding, waer onder het Joodſche volk zoo lang gezucht heeft, zal eens een einde nemen, en daerdoor zal tevens de macht van den Satan verbroken worden: want met uwe twiſters, of liever in het eenvouwig getal, met uwen twister of tegenpartijder, ſal ick twiſten, Ik zal dien geweldenaer door mijn Alvermogen beteugelen, ende uwe kinderen ſal ick verloſſen, uit de overheerſching van dien wreedaert.

26. Ende zelvs zal ick uw volk van alle vyanden, welke hun zoo veel ſmaed en ſmerten hebben aengedaen, ten eenemael verlosſen: want ik ſal uwe verdruckers ſpijſen met haer eygen vleeſch, ende (*e*) van haer eygen bloet ſullen ſy droncken worden, als van ſoeten wijne: zy zullen het zwaerd tegen elkander opheffen, en de een zal den anderen vernielen: ende alle vleeſch ſal gewaer worden, dat ick de HEERE uwe Heylant ben, ende uw Verloſſer de Machtige Jacobs, uwe verlosſing zal zoo merkwaerdig, en de verdelging van uwe vyanden zal zoo wonderbaer wezen, dat alle volken der aerde het een en ander als een kennelyk uitwerkſel van mijne macht eerbiedigen zullen.

De vervulling van deze Godſpraek is nog toekomende wanneer, na het ingaen van de volheid der Heidenen gansch Israël zal zalig worden.

(*e*) Openb. 16: 6.

HET L. KAPITTEL.

DE drie eerste versen hadden, onzes erachtens, by het voorige Kapittel moeten gevoegd worden. — Er wordt nog eene andere zwarigheid, tegen de algemeene bekeering der Joden, uit den weg geruimd, vs. 1-3. — Daerop volgt eene andere redeneering, in welke de MESSIAS sprekende wordt ingevoerd, vs. 4-11.

Vs. 1-3. wordt eene tweede zwarigheid, tegen de algemeene bekeering der Joden, door den HEER *zelve opgelost; zy was deze: dat het Joodsche volk van God, als door eenen scheidbriev verstooten was.*

1. Alsoo seyt de HEERE, om alle bedenkingen tegen zijne gedane belovte geheel uit den weg te ruimen: Waer is de scheydbrief van ulieder moeder, daer mede ickse wechgesonden hebbe? of wie is 'er van mijne schult-eysschers, dien ick u verkocht hebbe? siet, om uwe ongerechtigheden zijt gy verkocht, ende om uwe overtredingen is uwe moeder wechgesonden.

Waer is de scheidbriev van ulieder moeder, daer mede ik ze wechgezonden heb, vraegt de HEER. — De Joden komen hier voor, zoo als zy, in het laetste der dagen, eeuwen lang onder het oordeel der verharding zullen verkeerd hebben. Hunne *moeder* vertoont ons derhalven die Joden, welke by de verwoesting van Stad en Tempel, door TITUS, als ballingen over den ganschen aerdbodem verspreid zijn. De geloovige Joden onderstellen hier als eene zeer aenmerkelyke zwarigheid, dat de HEER aen hunne gemelde moeder eenen *scheidbriev* gegeven, en hun volk voor altoos had *wechgezonden.* Dit nu ontkent de HEER door deze vraeg.

Het zinnebeeld is ontleend van iemand, die zijne vrouw

om haer wangedrag met eenen fcheidbriev wechzendt. — In de daed, toen de Romeinen Stad en Tempel verwoest hadden, zijn zy uit hun land verbannen en over den ganfchen aerdbodem verfpreid; hierdoor heeft de HEER een openbaer bewijs gegeven, dat Hy dit hardnekkig volk, het welk Hy zich voorheen als een volk van zijn byzonder eigendom getrouwd had, als met eenen fcheidbriev had wechgezonden, vergel. Matth. 8: 12. 21: 43. Dit was eene zeer aenmerkelyke zwarigheid, tegen de algemeene bekeering der Joden. Maer, hoe kan dan de HEER deze zaek door een vraegsgewijs voorftel ontkennen, en zeggen, dat Hy aen de moeder der Joden geenen fcheidbriev gegeven had, om haer daer mede wech te zenden?

Men begrijpe de zaek op deze wijs: De HEER wordt hier zinbeeldig vertoond, als een man die eene vrouw heeft van een zeer flordig gedrag; zoodat hy rechtvaerdige redenen had, om haer met eenen fcheidbriev wech te zenden; maer die met dit alles uit zich zelven genegen zou zijn, om die onwaerdige vrouw uit groote toegevendheid by zich te houden, indien hy niet door het Gericht genoodzaekt wierd om haer te laten gaen. — Wanneer wy de zaek uit dit oogpunt befchouwen, is de teekening even zoo duidelyk als eigenaertig: zy vertoont met één woord, dat God, uit kracht van zijne langmoedigheid, wel genegen was om de hardnekkige Joden, die den MESSIAS en zijn Euangelie zoo fmadelyk verworpen hadden, nog langer te dragen; maer, dat zijne al te lang getergde rechtvaerdigheid het verhinderd had. — De HEER komt dan in tweederlei betrekkingen voor; als de man van Israël, die dit volk by het Sinaïtisch verbond getrouwd had, en als de rechtvaerdige Richter der ganfche aerde: in de eerfte betrekking, had hy aen de moeder der Joden geenen fcheidbriev gegeven, hoe onwaerdig zy zich ook gedragen hadde; maer in de laetfte betrekking had Hy haer uit Kanaan wechgezonden, en verbannen onder de Heidenen.

Het is derhalven als of de HEER zeide: „ Het is waer, „ eeuwen lang is uw volk uit Kanaan verbannen, en over „ den ganfchen aerdbodem verfpreid; maer dit hebt gy My „ niet te wijten als den man van Israël, die uw volk in

„ het

„ het Sinaïtisch Verbond getrouwd heb: Ik heb in mijne
„ getrouwheid niet gefeild, Ik heb in zoo ver uwe moeder
„ geenen *ſcheidbriev gegeven*; maer mijne rechtvaerdigheid
„ vorderde, dat het ſchroomelyk wangedrag van uwe voor-
„ zaten niet langer ongeſtraft bleev. Behoudens mijne eer
„ en rechtvaerdigheid, kon Ik Israël in Kanaan en in het
„ bezit van hunne voorrechten niet langer dulden; en
„ daerom heb Ik uwe moeder *wechgezonden*, en uw volk
„ over den ganſchen aerdbodem verſpreid: gy hebt derhal-
„ ven de verſtooting van uw volk niet aen my, maer aen
„ hunne onverbeterlyke hardnekkigheid toe te ſchrijven."

Of, voegt de HEER 'er by, *wie is 'er van mijne ſchuldeisſchers dien Ik u verkocht heb?* — Dit zinneprent is ontleend van iemand, die uit dringende armoede, en om zijnen ſchuldeisſcheren te voldoen, zijne kinderen tot ſlaven verkoopt, Exod. 21: 7. Nu waren de Joden, by hunne verbanning uit Kanaan, als het ware tot ſlaven aen de Heidenen verkocht. Ondertusſchen ontkent de HEER wederom door deze vraeg, dat Hy zelvs de Joden verkocht had; te weten, in den evengemelden zin: dit moest den HEER niet geweten worden als Vader van het Joodſche volk; Hy had het om zijne rechtvaerdigheid te handhaven, als Richter moeten doen, de Joden moesten het weder aen hunne eigene boosheid toeſchrijven.

Daerom wordt 'er bygevoegd: *ziet, om uwe ongerechtigheden zijt gy* als ſlaven en ballingen onder de Heidenen *verkocht, en om uwe overtredingen*, in het ſmadelyk verwerpen van den MESSIAS en zijn Euangelie, *is uwe moeder* uit Kanaan *wechgezonden.*

2. Waerom quam ick door mijnen eigenen Zoon tot de Joden om hen tot bekeering te roepen, ende daer en was niemant die naer zijne prediking hooren wilde, daer ver weg het meerder deel zich in het ongeloov verhardde? Joh. 1: 11. [*waerom*] riep ick, door den mond van mijnen eigenen Zoon, om hen op eene minzame en ernſtige wijs tot het geloov te bewegen, ende niemant en antwoordde? waerom werden zijne voorſtellen van het grootſte gros verſmaed en verworpen? Denkt evenwel niet, dat het

My aen het vermogen ontbreken zoude, om het verstokte hart der Joden te vermurwen, en hen uit hunne langduurige ballingschap te verlossen: (a) is mijne hant dus gantsch kort, en mijn Alvermogen verminderd geworden, dat sy niet verlossen en kan? of en is 'er in my geen kracht om uyt te redden? siet, door mijne schelдinge en op mijn Almachtig bevel, vergel. Ps. 106: 9. make ick de zee drooge, gelijk by Israëls doortocht door de Roode Zee zoo duidelyk gebleken is: ick stelle de rivieren [*tot*] eene woestijne, en maek eenen droogen weg midden door de wateren, gelijk Ik by Israëls doortocht door de Jordaen getoond heb, dat hare visch stinckt, om dat 'er geen water en is, ende sterft van dorste.

3. Immers heb Ik van mijne magt eene zeer kennelyke proev gegeven, toen Ik in Egypten drie dagen lang eene stikdonkere duisternis verwekt heb. Ick bekleede den hemel met swartheyt, ende stelle eenen sack [*tot*] sijn decksel. Zou Ik dan, door dat zelvde Alvermogen, niet uwe machtigste vyanden beteugelen, en uwe verlossing daerstellen kunnen?

Met vs. 4. begint eene redeneering, welke vs. 11. geëindigd wordt.

Hier komt de MESSIAS voor als een uitmuntend Leeraer: verhalende hoe Hy, van God zelven tot zijn gewichtig Leeraerambt geschikt en toegerust zijnde, zijne bediening volvaerdig aenvaerd had; maer dat zijne leer van het volk op de smadelykste wijs verworpen was.

Immers, dat de MESSIAS zelvs hier sprekende worde ingevoerd, is en uit den inhoud der Godspraek, en uit vergelijking met Kap. 42: 1. 49: 1. 61: 1. zoo duidelyk, dat het geen nader betoog noodig hebbe. — Hy komt hier voor als een uitmuntend Leeraer. — Zijn voorstel is tweeledig.

I. Het eerste deel is geschiedkundig, in het welk de MESSIAS een verhael doet, zoo van zijne toerusting tot zijn Leer-

(a) Num. 11: 23. Jes. 59: 1.

Leeraerambt, en zijnen yver in het waernemen van zijne bediening, als van de smadelyke wijs, op welke de Joden zijne leer verworpen hadden, vs. 4-9.

II. Het tweede deel is onderwijzende, vs. 10, 11. Hy beloovt den oprechten eene heilzame uitkomst, en bedreigt het verderv aen zijne tegenpartijderen.

De tijd der Prophetische vertooning, moet derhalven bepaeld worden tot de eerste dagen van het Euangelie, toen de Heer JESUS, in eigen persoon, onder de hardnekkige Joden gepredikt heeft. — Wil men nu een verband van zaken, tusschen deze Godspraek en de onmiddelyk voorgaende, dan moet men de zaek zoo begrijpen, dat de Geest der Voorzegging hier meer byzonder aenwijze, waerin de *ongerechtigheden* en *overtredingen*, om welke de moeder der Joden was wechgezonden vs. 1. bestaen hebben.

4. De Heere HEERE heeft my tot mijn gewichtig Leeraerambt, op eene zeer luisterrijke wijs toegerust, God mijn Vader heeft my een tonge der geleerden gegeven, zoodat ik my in mijne leerredenen nae de omstandigheden van personen, plaetsen en tijden weet te schikken. Met dit vermogen ben ik begivtigd, op dat ick wete met den moeden en bedroevden, ter zijner vertroosting, een gepast woort ter rechter tijt te spreken: mijn Vader geevt my alle dagen, van den vroegen morgen tot den laten avond, het noodig licht van kennis en wijsheid: Hy weckt alle morgen, hy weckt my de oore, dat ick naer zijn Godlyk onderwijs hoore, gelijck die geleert worden, door hunnen meester, tot aendacht plegen opgewekt te worden.

5. De Heere HEERE heeft my de oore geopent, en my volvaerdig gemaekt om zijne gebiedende stem te gehoorzamen, vergel. Ps. 40: 7. ende (*b*) ick en ben niet wederspannigh, ick en wijcke niet achterwaerts. Ik heb de bediening my aenbevolen, met allen yver en zeer volvaerdig waergenomen, hoe zeer ik in

(*b*) Joh. 14: 31. Phil. 2: 8. Hebr. 10: 5, &c.

het bedienen van mijn ambt, veelerlei ſmaedheden ondergaen moet.

6. Ick geve mijnen rugge den genen die [*my*] ſlaen, ende mijne wangen den genen die [*my*] 't hayr van den baerd uytplucken: tot een teeken van de allerſmadelykſte mishandeling, vergel. Klaegl. 3: 30. mijn aengeſichte en verberge ick niet voor ſmaetheden ende ſpeeckſel. Alle deze duldelooze ſmaedheden en verongelijkingen, onderga ik lijdzaem.

7. Ook blijv ik onder dit alles ſtandvastig en getrouw, in het yverig waernemen van mijne bediening: Want de Heere HEERE helpt en onderſteunt my, daerom en worde ick niet te ſchande: en houde my verzekerd dat dit lijden met eene uitnemende heerlykheid zal achtervolgd worden: daerom hebbe ick mijn aengeſichte geſtelt als eenen keyſteen, ik verhard my tegen alle mishandelingen, zoodat ik mijnen yver en moed niet verliezen zal: want ick weet', dat ick niet en ſal beſchaemt, maer uitermate zeer verheerlykt worden.

8. Hy is naeby (*c*) die my rechtveerdigt, ik worde wel op de kwaedaertigſte wijs geſcholden en gelasterd; maer, God mijn Vader zal eerlang mijne onſchuld in het volle daglicht ſtellen, en door mijne opwekking uit den dood openbaer maken, dat Ik in de daed die gene ben, voor welken ik my heb my uitgegeven: wie ſal met my twiſten en in ſtaet zijn, om de lasteringen welke tegen my worden uitgebraekt ſtaende te houden? laet ons te ſamen ſtaen: laet mijn tegenpartijder zijne beſchuldigingen op de best mogelyke wijs aendringen: wie heeft eene rechtſake tegen my? hy kome herwaerts tot my, en bewijze zijne beſchuldiging.

9. Siet de Heere HEERE helpt my, wie is 't [*die*] my ſal verdoemen, en als ſchuldig aen die misdaden, welke my zoo kwaedaertig worden aengetijgd, kunnen veroordeelen? ſiet alle zijne vyanden zullen vergaen,

ſy

(*c*) Rom. 8: 32, 33.

ſy ſullen altemael als een kleet verouden, de motte ſalſe als het ware eten, zy zullen geheel verdelgd worden.

Dit alles is in de prediking van den Heer JESUS, en de mishandelingen welke Hem door de hardnekkige Joden, vooral in zijn laetſte lijden, werden aengedaen, en in zijn geloovig vertouwen op God zijnen Vader onder dezelve, allerduidelykst vervuld.

Hierop volgt het onderwijzend deel, vs. 10, 11.

De Heer JESUS wordt hier vertoond, als ſprekende tot de weinige geloovigen onder de Joden, byzonder tot zijne Discipelen, kort voor zijnen uitgang uit de waereld, vs. 10.

10. Wie is'er onder ulieden, die den HEERE in waerheid vreeſt, die nae mijne ſtemme als de ſtemme ſijnes knechts eerbiedig hoort? als hy in de duyſterniſſen van rampen en ellenden wandelt, ende geen licht van vertroosting en heeft; dat hy dan nog wel gemoed betrouwe op den name des HEEREN, ende vrymoedig ſteune op ſijnen Godt.

Soortgelijke bemoedigende woorden, heeft de Heer JESUS, in zijne omwandeling hier op aerde, meermalen geſproken, vooral tot zijne Discipelen, vergel. Luc. 12: 32. Matth. 10: 31. byzonder in zijne laetſte verkeering met zijne Apostelen, Joh. 16.

Eindelyk bedreigt de MESSIAS *eenen vreeslyken ondergang aen zijne vyanden, vs.* 11.

11. Siet, gy alle die een vyer van twist, verdeeldheden en beroeringen aenſteeckt, die u met ſprancken omgordet of brandſtoffen rondom legt: gy loopt uw eigen verderv te gemoet, gy wandelt in de vlamme van uw vyer, ende in de ſprancken [*die*] gy ontſteken hebt; gy zult door de vlammen van het vuur der beroeringen, welke gy zelve hebt aengeſtoken, jammerlyk verteerd worden. Dat geſchiet u van mijne hant, dit oordeel zend Ik de verhoogde MESSIAS u toe, als een rechtvaerdig oordeel

van uwe hardnekkigheid, in ſmerte ſult gylieden liggen, even als een kranke op zijn legerſtede.

Dit is vervuld in de verwoesting van Stad en Tempel, door de Romeinen, na de verhooging van den Middelaer; wanneer de Joden, door onderlinge verdeeldheden en burgerlyke oorlogen, hunnen eigenen ondergang berokkend hebben.

HET LI. KAPITTEL.

Vs. 1-16. *wordt de* MESSIAS *wederom ſprekende ingevoerd, en met vs.* 17. *begint eene geheel nieuwe Prophetiſche Leerrede.*

DAt de MESSIAS vs. 1-16. de Spreker zy, behalven vs. 9-11. alwaer andere perſonen het woord voeren, is uit het geheele beloop van zaken klaer genoeg. — Hy richt zijne tael tot de Joden, blijkens vs. 1, 2. zy waren uit ABRAHAM en SARA voortgekomen. Maer, op welken tijd en in hoedanige omſtandigheden, worden hier de Joden verbeeld?

Uit het *wederkeeren tot Sion*, het welk vs. 11. beloovd wordt, hebben ſommigen beſloten dat hier de Joden voorkomen in de Babyloniſche gevangenis, en met de toezegging van eene gunſtige verloſſing, gepaerd met andere blijken van Gods macht en goedheid, bemoedigd worden. — Maer, de weldaden welke hier beloovd worden, zijn al te voortreffelyk, dan dat zy op den ſtaet der Joden onder de Oude Huishouding zouden kunnen toegepast worden; neemt by voorbeeld de roeping der Heidenen, de verdelging van alle vyanden, en wat van dien aert meer is.

Wy hebben derhalven te denken aen de Joden onder den dag der vervulling; aen godvruchtige Joden, *die de gerechtigheid najaegden en den* HEER *zochten*, vs. 1. en wel in

eenen tijd van zware ellenden, op welke zy dergelijke bemoedigingen als hier voorkomen, noodig hadden. — Voor het naest zou ik voor my denken, aen dat klein en weerloos getal van geloovige Joden, het welk, na de verwoesting van Jerusalem, zeer veel te lijden had van de verblinde Heidenen. Ter hunner bemoediging beloovt de MESSIAS, dat 'er eenmael een blijden tijd komen zou, wanneer hun gansche volk tot het geloov zou bewogen worden, en in hun Vaderland wederkeeren; dat zy intusschen voor de vervolgingen der Heidenen niet vreezen moesten, maer lijdzaem zijn onder die verdrukkingen: naedien de verheerlykte Middelaer de volken niet alleen richten zou, maer ook het Euangelie zenden tot de verst afgelegene volken, tot dat eindelyk de volheid der Heidenen zou ingaen. — Immers, uit deze onderstelling, laten zich alle de byzonderheden eigenaertig verklaren.

Volgens dit begrip, ontmoeten wy hier vijv hoofddeelen.

I. Eerst beloovt de MESSIAS aen de geloovige Joden, die na de verwoesting van Stad en Tempel, in zeer treurige omstandigheden verkeerden, dat Sion eens weder op eene luisterrijke wijs zou hersteld worden, en gansch Israël zalig worden, vs. 1-3.

II. Daerna vermaent hen de MESSIAS, om voor de vervolgingen der Heidenen niet te vreezen, naedien derzelver woede zoude beteugeld, en zy zelve door het Euangelie stonden bekeerd te worden, vs. 4-8.

III. Hierop worden de geloovige Joden zelve ingevoerd, biddende dat de beloovde verlossing van Sion haest komen mogt, vs. 9, 10.

IV. Wijders worden de gedane belovten, door den MESSIAS nog eens herhaeld, vs. 11-14.

V. Eindelyk wendt de MESSIAS zijne tael tot de dienaers van het Euangelie, van welke Hy zich tot het bekeeren van Joden en Heidenen bedienen zoude, vs. 15, 16.

Wil men nu het voorstel van deze dingen aenmerken, als een vervolg van de Godspraek welke Kap. 50: 4. be-

gonnen wordt, dan kan men de zaek zoo begrijpen; dat de MESSIAS, die het kleine kuddeken der geloovige Joden, die Hem in de dagen van zijn vleesch zouden eerbiedigen, Kap. 50: 10. bemoedigde, nu ook meer byzonder hen vertrooste tegen de rampen, welke zy, na de verwoesting van Stad en Tempel, Kap. 50: 11. voorſpeld, ondergaen zouden.

De bemoedigende belovte van Sions luisterrijke herſtelling, vinden wy, vs. 1-3.

1. Hooret nae my en neemt mijne bemoedigende belovten geloovig aen, gy bekeerden uit de Joden, die de gerechtigheyt najaegt, gy die den HEERE ſoeckt, die u daerop toelegt om God mijnen Vader in waerheid te dienen, en my als den verhoogden Middelaer te verheerlyken. Het is waer, gy verkeert in zeer akelige omſtandigheden, daer gy uit uw Vaderland verdreven, van de blinde Heidenen geweldig vervolgd wordt; maer, gedenkt aen uwen oorſprong, en beſluit 'er vryelyk uit, dat Ik het Joodſche volk niet voor altoos verlaten zal: aenſchouwt den rotzſteen [*daer*] gylieden uytgehouwen zijt, ende de holligheyt des bornputs [*daer*] gy uytgegraven zijt.

ABRAHAM en SARA waren de ſtam-ouders der Joden, uit welke zy waren voortgekomen, op ſoortgelijk eene wijs als ſteenen uit eene rots gehouwen, of uit eene ſteengroeve gegraven worden. — ABRAHAM mogt vooral by een *ſteenrots* vergeleken worden, omdat zijn lichaem natuurlyker wijs ter voortteeling onbekwaem was geworden, en in zoo ver gelijk aen een onvruchtbaren rotsſteen. De Joden waren uit *de holligheid des bornputs uitgegraven*, voor zoo ver de baermoeder van SARA verouderd was, en volgens den gewoonen loop der natuur, ongeſchikt om kinderen ter waereld te brengen.

De oorſprong derhalven van het Joodſche volk, moet aen eene buitengewoone tusſchenkomst van het Godlyk Alvermogen worden toegeſchreven. — Dit moesten zich de geloovige Israëlieten, in de hier bedoelde omſtandigheden herinne-

reren, en 'er ter hunner gerustſtelling uit beſluiten, dat de HEER ook nu nog nog dingen verrichten konde, welke de menſchelyke verwachting ver weg te boven gaen.

2. Aenſchouwet Abraham ulieder vader, ende Sara [*die*] ulieden gebaert heeft: hoe ongeſchikt waren deze perſonen, volgens den gewoonen loop der natuur, om de ſtam-ouders te worden van zulk een talrijk volk! want ick riep hem om een vader van veele volken te worden, doe hy [*nogh*] alleen en geheel kinderloos was, ende ick ſegende hem met een talrijk zaed, ende ick vermenigvuldigde hem tegen alle menſchelyke verwachting.

3 Daer Ik 'er dan onmiddelyk met mijn Alvermogen ben tusſchen gekomen, om het Joodſche volk voort te brengen, zou Ik het dan voor altoos verlaten? Neen waerlyk. Om het hardnekkig ongeloov van het grootſte gros, heb Ik hen wel uit Kanaan verbannen; maer evenwel 'er zal, hoe veele eeuwen 'er ook nog verloopen moeten, eens een tijd komen dat Ik my weder over Israël ontfermen zal: Want de HEERE ſal Zion door eene gunſtige verlosſing uit de tegenwoordige balliñgſchap trooſten, zelvs zal Jeruſalem nog eens weder herbouwd worden: dit zal door 's HEEREN gunſtige ſchikking geſchieden, want hy ſal de Joden in hun Vaderland herſtellen, en met eenen bloejenden voorſpoed zegenen, in zoo ver zal Hy trooſten alle hare woeſte plaetſen, ende hy ſal hare woeſtijne maken als Eden, ende hare wilderniſſe als den hof des HEEREN: vreugt ende blijtſchap ſal daer in gevonden worden, danckſegginge ende een ſtemme des geſangs, over al den voorſpoed en overvloed van zegeningen,

Ondertusschen werden de geloovige Joden, in de hier bedoelde omstandigheden, aen de wreede vervolgingen der blinde Heidenen bloot gesteld. De MESSIAS *bemoedigt hen daerom met de verzekering, dat de woede der Heidenen zou beteugeld, en zy zelvs door het Euangelie stonden bekeerd te worden, vs.* 4-8.

4. Luystert nae my en mijne troostredenen, mijn van ouds beminde volck; ende gy mijne lieden, welke Ik weleer, uit alle natien, tot het volk van mijn byzonder eigendom heb aengenomen, neygt nae my de oore: want een wet, de wet namelyk des Euangeliums, sal van my uytgaen, Ik zal dezelve den verblinden Heidenen laten bekend maken, ende ick sal mijn recht van den waren Godsdienst doen rusten, en een bestendig verblijv doen houden tot een licht der volckeren, die tot dus ver in de duisternis van onkunde en bygeloov verkeeren.

5. Mijne verworvene gerechtigheyt, uit kracht van welke alle zondaers voor God bestaen kunnen, is naeby om aen de Heidenen verkondigd te worden, mijn heyl, de eeuwige zaligheid welke Ik heb aengebracht, treckt uyt, voor zoo ver de bekendmaking daervan, zich eerlang al verder en verder verspreiden zal, even als de zon by haren opgang uitgaet, en haer glansrijk licht hoe langer hoe meer verspreidt, ende mijne almachtige armen sullen de volcken, die den voortgang van het Euangelie zoeken te stuiten, op eene merkwaerdige wijs richten, om der woede van hunne vervolgingen palen te zetten. De verst afgelegene volken zelvs zullen het Euangelie geloovig omhelzen: op my sullen de inwooners der eylanden wachten, ende op mijnen almachtigen arm, in het beteugelen van den tegenstand mijner vyanden, sullen sy hopen.

6. Al verandert alles wat veranderen kan, mijne gunst jegens hen die My geloovig omhelzen, zal nimmer veranderen: met deze overdenking kunt gy u gerust bemoedigen,

gen, wat u dan ook bejegenen moge. Heft ulieder oogen op nae den hemel, ende aenschouwet de aerde beneden; die zullen eens eene zeer aenmerkelyke verandering ondergaen, Ps. 102: 26, 27. Hebr. 1: 10-12. want de hemel hoe vast hy schijnt te staen, sal als een roock verdwijnen, ende de aerde hoe onbeweegglyk ook gegrondvest, sal als een kleet verouden, ende hare inwoonders sullen van gelijcken sterven: maer mijn verworven heyl sal in eeuwigheyt zijn, mijne aengebrachte gerechtigheyt en sal niet verbroken worden.

7. Hooret nae my, gylieden die de gerechtigheyt welke Ik verworven heb, geloovig kent en omhelsd hebt, gy volck (*a*) in welckes herte mijne wet is, en een geheiligde lust om dezelve blymoedig te gehoorzamen: (*b*) en vreest niet de smaetheyt van den mensche, ende voor hare smaetredenen en ontsett u niet. Wordt niet moedeloos onder de vervolgingen, welke u door de vyanden der waerheid worden aengedaen; en bedenkt, dat zy, met alle hunne macht en gezach, slechte menschen zijn, die tegen My niets vermogen. Wanneer zy in hunne vyandschap, tegen My en mijn Koningrijk, onverzettelyk voortgaen, zullen zy mijne rechtvaerdige wraek niet ontkomen.

8. Want zy zullen geheel vernield worden, (*c*) de motte salse als het ware op-eten als een kleet, ende het schietwormken salse op-eten als wolle: maer mijne verworvene gerechtigheyt sal in eeuwigheyt zijn, ende mijn heyl van geslachte tot geslachten.

Vs. 9, 10. worden de geloovige Joden ingevoerd, biddende dat de beloovde verlossing van Sion, haest komen mogt.

9. Ach! willen zy zeggen, dat die beloovde verlossing haest komen mogt! Hoe ver is zy nae menschelyke uit-

(*a*) Ps. 37: 31. (*b*) Ps. 118: 6. oud. vs. 12. (*c*) Jes. 50: 9.

zichten nog te zoeken! De Almacht van onzen verhoogden Verlosser schijnt nog te slapen, en zich onze belangen niet aen te trekken; hoe veel hebben wy niet al te lijden, en hoe deerniswaerdig is nog de toestand van ons volk? Ontwaeckt daerom en trek U onze belangen aen, ontwaeckt, treckt sterckte aen, openbaer Uw vermogen om ons de beloovde verlossing te schenken, gy almachtige arm des HEEREN; ontwaeckt als in de voorledene dagen, [*als in*] de geslachten van oudts: welke sterke proeven van uwe macht en goedheid hebt Gy oudtijds aen ons volk gegeven? zijt gy 't niet die Rahab die geduchte Krokodil, vergel. Ps. 89: 11. PHARAO met zijne gansche heirmacht, uytgehouwen, in stukken gehouwen, en in de Roode Zee verdelgd hebt? zijt Gy het niet die de gemelde zeedrake doodelyk verwondet hebt?

10. En zijt gy 't niet, die de Roode zee, de wateren des grooten afgronts, drooge gemaeckt hebt, om Israël eenen doortocht te banen? (*d*) die de diepten der zee gemaeckt hebt tot eenen wegh, op dat de verloste Israëlieten daer doorgingen?

Vs. 11-14. *geevt de* MESSIAS *een gunstig antwoord op deze smeekbede, verzekerende dat de gedane belovten onfeilbaer zouden vervuld worden.*

11. Also door soortgelijke wonderen van 's HEEREN Almacht, sullen de vrygekochte des HEEREN, ten meest geschikten tijd, in hun Vaderland wederkeeren, ende met gejuych tot Zion komen; ende eeuwige blijtschap sal op haer hooft wesen: vreugt ende blijtschap sullen sy aengrijpen, treuringe ende suchtinge sullen wechvlieden. Vergel. Kap. 35: 10.

12. Ick, ick de Almachtige, tegen welken niemand zich verzetten kan, ben het, die u door de gedane belovten trooste, en zoudt gy u dan op mijne macht en trouw

(*d*) Jes. 43: 16.

trouw niet gerust verlaten? wie zijt gy dat gy u vreeſet voor (*e*) den menſche, die ſterven ſal? ende voor eenes menſchen kint, [*dat*] hoy worden ſal? Hoe onbetamelyk zou het wezen, wanneer gy u door ongeloov vervoeren liet, om de vervulling van mijne toezeggingen in twijffel te trekken, om voor nietige en onvermogende menſchen te vreezen?

13. Ende wie zijt gy, dat gy vergetet des HEEREN, die zulke verbazende blijken van zijn oneindig Alvermogen gegeven heeft? is Hy niet de Almachtige, die u gemaeckt heeft, (*f*) die de hemelen heeft uytgebreydt, ende de aerde gegrondet heeft? ende wie zijt gy dan dat gy vreeſet, en u gedueriglick den gantſchen dagh beangſtigt, van wegen de grimmigheyt des benaeuwers, wanneer hy ſich bereydt om te verderven: is de Almachtige dan niet in ſtaet om, gelijk Hy u beloovd heeft, de woede van uwe vyanden te beteugelen en uwe tegenſtanders te vernielen? Binnen korten tijd zal men kunnen zeggen: waer is dan de grimmigheyt des benaeuwers? zijn niet alle de vyanden van Gods volk verdwenen?

14. De omſwevende gevangen, het Joodſche volk, het welk in ballingſchap over den ganſchen aerdbodem verſpreid is, ſal haeſtelick loſgelaten en in vryheid herſteld worden: ende hy en ſal in den kuyl der rampen, in den kerker der gevangenis niet ſterven, ende ſijn broot en ſal [*hem*] niet ontbreken, het Joodſche volk zal weder in voorſpoed en overvloed leven.

Vs. 15, 16. wendt de MESSIAS *zijne tael tot de dienaren des Euangeliums, welke Hy tot het bekeeren van Joden en Heidenen gebruiken zoude.*

15. Gy dienaers van het Euangelie, verlaet u op mijne hulp, welken tegenſtand gy ook ontmoeten mogt: Want

(*e*) Pſ. 118: 6. bov. vs. 7. (*f*) Job 9: 8. Pſalm 104: 2. Jeſ. 40: 22. eude 42: 5. ende 44: 24.

ick ben de HEERE uwe Godt, die een onbeperkt Alvermogen bezit, en mijne macht duidelyk openbaer maek; vooral niet minder in de zee dan op de aerde. Ik ben het immers die de zee klieft, dat hare golven bruysen: Ik ben 't alleen van wien men zeggen kan: HEERE der heyrscharen is sijn name. Ik voer een onbepaeld bewind over alle geschapene wezens.

16. Ende ick legge mijne woorden in uwen mont, het gene gy predikt zijn mijne eigene woorden, en Ik voorzie u van de noodige gaven, om dezelve met den vereischten nadruk en de behoorlyke vrymoedigheid voor te stellen, ende bedecke u onder de beveiligende schaduwe mijner machtige hant: om u tegen allen overlast te beschermen. Dit alles doe Ik ten uwen behoeve: opdat gy in staet moogt wezen, om den hemel te planten, ende om de aerde te gronden, ende om te seggen tot Zion, Gy zijt mijn volck.

Het planten van den hemel en het gronden van de aerde, moet buiten bedenking geheimzinnig worden opgevat, Kap. 65: 17. en 66: 22. heet het, een scheppen van eenen nieuwen hemel en eene nieuwe aerde. — De spreekwijs zegt, eene nieuwe gedaente te geven aen hemel en aerde. Wil men nu door den *hemel*, den toestand der Kerke, en door de *aerde*, den Burgerstaet verstaen, dan geevt de geest der Godspraek te kennen, dat der Joden Kerk- en Burgerstaet, wanneer zy in hun Vaderland zullen hersteld zijn, eene nieuwe en glansrijke gedaente erlangen zal; dan, dewijl hier van het uitwerksel der Euangelie-prediking gesproken wordt, schijnt alles alleen tot den Kerkstaet betrekkelyk te wezen. Men denke dan, onder het zinneprent van den *hemel*, aen de opzieners der gemeente, en onder dat van de *aerde*, aen de leden der Joodsche Kerk; in beide betrekkingen zal de staet der Joodsche Kerk, als nieuw en ongemeen luisterrijk wezen.

En, wordt 'er bygevoegd: *om te zeggen tot Sion, gy zijt mijn volk.* — De dienaers van het Euangelie, zouden eenen blijkbaren zegen hebben op hunne prediking onder

der Joden; zy zouden uit MESSIAS naem openlyk kunnen en moeten verklaren, gy zijt wederom op nieuws het volk van mijn byzonder eigendom.

Vs. 17. begint eene nieuwe Prophetische redevoering, welke zeer breedsprakig is, en doorloopt tot Kap. 61.

Deze uitvoerige leerrede, behelst hoofdzakelyk de lotgevallen der Kerke, onder de dagen van het Nieuwe Testament; of eene Prophetische beschrijving van het Koningrijk, het welk de MESSIAS, na zijn lijden en verhooging, in de waereld zou vestigen en uitbreiden, benevens de lotgevallen van die Kerk tot den afloop der eeuwen. — Hier had derhalven een nieuw Kapittel moeten beginnen.

De Inleiding van deze leerrede, is in de overige versen van dit en in het volgende Kap. 52. vervat. — De Propheet begint deze Inleiding, Kap. 51: 17. met eene spraekwending tot *Jerusalem*, het welk geduurende een langen tijd zeer zware rampen had uitgestaen, en vermaent wordt zich op te beuren, onder belovte dat hunne ellenden eerlang een einde zouden nemen, en aen hunne vyanden gewroken worden, vs. 17-23.

De groote vraeg is derhalven, wat wy door JERUSALEM, tot welke de aenspraek gericht is, te verstaen hebben? — De Prophetische teekening, vertoont ons allerduidelykst zulk een onderwerp, het welk geduurende eenen langen tijd zeer zware rampen en verdrukkingen ondergaen had. Sommigen denken daerom aen het Joodsche volk, na de slooping van hun Gemeenebest door de Romeinen: maer, Jerusalem komt hier voor als eene Stad welke nog in wezen was; daerenboven strookt deze opvatting in het geheel niet, met het verband van zaken in het volgende Kap. 52. gelijk in het vervolg nader blijken zal. — Wy volgen daerom het voetspoor van den grooten VITRINGA, die hier aen den staet der Joden denkt, wanneer zy geweldige vervolgingen onder den Syrischen Koning ANTIOCHUS EPIPHANES hadden doorgestaen.

Jerusalem, dat is het Joodsche volk, wordt hier zin-

beeldig afgeteekend als een mensch die *dronken is*, en uit hoofde van die dronkenschap in eenen *diepen slaep* ligt, vs. 21. — De *beker*, uit welken Jerusalem tot dronkenschap gedronken had, beteekent vs. 17. de zware rampen en ellenden, welke de Joden, als de gevolgen van Gods rechtmatige grimmigheid, ondergaen hadden; daerdoor waren zy beroerd, verbaesd, ongevoelig, en als *dronken* geworden.

17. (*g*) Waeckt op, bekom uit uwe verbaesdheid en ongevoeligheid, gy Joodsche volk, het welk door Gods langduurige oordeelen als verbijsterd zijt, waeckt hoe eer hoe beter op, staet op Jerusalem, die gy gedroncken hebt van de straffende hant des HEEREN den beker sijner grimmigheyt: den dikken droessem zelvs des bekers der swijmelinge hebt gy gedroncken, [*ja*] tot den bodem toe uytgesogen, wanneer gy de geweldige verdrukkingen van ANTIOCHUS EPIPHANES ondergaen hebt.

18. Daer is niemant van alle de kinderen, [*die*] sy, te weten Jerusalem, gebaert heeft, die haer sachtkens leydet: ende niemant van alle de kinderen, [*die*] sy opgevoedt heeft, die haer by der hant grijpt.

Jerusalem of het Joodsche volk, wordt hier afgeteekend als eene zwakke vrouw, welke noodig heeft om van hare kinderen geleid en ondersteund te worden, om voor te komen dat zy niet valle of krachteloos nederzijge. — De zakelyke zin is derhalven kortelyk deze: dat het Joodsche volk, door zware en langduurige rampen, jammerlyk verzwakt was; en dat 'er onder alle de leden van den Kerk- en Burgerstaet, niemand te vinden was, noch Vorst, noch Richter, noch Propheet, noch Leeraer, die het volk konde ondersteunen, opbeuren, en op den rechten weg leiden.

19 (*h*) Dese twee paer rampspoedige dingen zijn u wedervaren, wie heeft een behoorlyk medelijden met

(*g*) Jes. 52: 1. (*h*) Jes. 47: 9.

met u? wie kan uwen deerniswaerdigen toestand naer waerde beklagen? daer is verwoestinge van landen en steden; de menschen worden gedood, het vee wechgevoerd, de steden vernield, de huizen geplunderd en in brand gestoken, ende daer is verbrekinge of verbrijzeling, het gansche Gemeenebest is gesloopt, ende daer beneven is nog honger, ende sweert, gebrek en bloedvergieting gekomen; [*door*] wien sal ick u troosten? of, hoe en waer mede zal Ik u in dezen deerniswaerdigen toestand vertroosten?

20. (*i*) Uwe kinderen en inwooners, o Jerusalem, zijn van hongersnood in beswijminge gevallen, sy liggen hulpeloos voor-aen op alle straten, zy worstelen met den dood, gelijck een wild' osse in 't net spartelt wanneer hy gevangen is: sy zijn vol der grimmigheyt des HEEREN, der scheldinge uwes Godts. De rampen, welke God hen tot straffen van hunne zonden heeft toegeschikt, hebben hen in dezen allerbeklaeglykstсn toestand nedergedompeld.

21. Daerom hoort nu dit voorstel, het welk Ik u thans zal doen, gy bedruckte: ende gy dronckene, maer niet van wijn, niet van hovaerdy en zorgeloosheid, waerin gy u, ten dage van uwen voorspoed, zoo dwaeslyk hebt te buiten gegaen, maer van den zwiimelwijn der meest geduchte oordeelen.

22. Alsoo seyt uwe Heere, de HEERE, ende uwe Godt, [*die*] sijnes volcks sake twisten, en zich hunne belangen aentrekken sal, Siet, ick neme den beker der swijmelinge van uwe hant, op welke Ik denzelven gezet had, Ik neem de oordeelen welke u gedrukt hebben van u wech, den droessem des bekers mijner grimmigheyt, welke gy tot dus ver gedronken hebt, neem Ik van u wech, gy en sult dien voortaen niet meer drincken.

23. Maer ick sal hem dien wreden vyanden, die u zoo zeer bedroeft en onmenschelyk behandeld heb-

(*i*) Klaegl. 2: 11, 12.

ben in de hant ſetten, die onheilen welke u zoo lang gedrukt hebben, zal Ik op uwe vyanden overbrengen, op die onderdrukkers die u de meest duldelooze ſmaedheden hebben aengedaen, die tot uwe ziele ſeyden, Buygt u neder, dat wy over [*u*] tot een teeken van de allerdiepſte vernedering henen gaen: ende gy leydt uwen rugge neder als aerde, ende als een ſtrate den genen die daer overgaen wilden, omdat gy geheel buiten ſtaet waert, om u tegen uwe overheerſchers eenigermate te verzetten.

Deze Prophetiſche aenſprack, past ongemeen wel op het Joodſche volk, toen zy, na het doorſtaen van de allergewichtigſte vervolgingen, byzonder onder den wreedaert ANTIOCHUS EPIPHANES, door den zegen, welken de HEER op de pogingen der Maccabeeuwſche Vorſten gav, het hoofd wederom eenigermate begonden op te ſteken.

HET LII. KAPITTEL.

I. VS. 1-6. wendt de Propheet, of de Geest der Voorzegging door den Propheet, zijne tael wederom tot *Sion* en *Jeruſalem*, dat is het Joodſche volk, om het zelve tot blijdſchap op te wekken, uit aenmerking dat zy uit eene akelige dienstbaerheid verlost, en in volkomene vryheid herſteld waren.

Maer op welken tijd wordt hier geoogd, en welke omſtandigheden van het Joodſche volk worden 'er bedoeld? — Aen de verlosſing der Joden, uit hunne tegenwoordige ballingſchap over den ganſchen aerdbodem, kan men zekerlyk niet denken. Dit ſtrookt niet, noch met het Prophetisch voorſtel, noch vooral met het verband van zaken, daer eerst vs. 7-12. van de vroegſte Euangelie-prediking, en vs. 13. van MESSIAS verhooging geſproken wordt. — Het heeft derhalven geen betoog noodig, dat 'er nog veel minder op de

verlosfing der Joden uit de Babylonifche gevangenis kan gezien worden. — Wy voegen ons lievst by diegenen, die van oordeel zijn dat hier het Joodfche volk vertoond wordt, zoo als het ten aenzien van het Godsdienftige gefteld was, niet lang voor den tijd van MESSIAS verfchijning in het vleesch. — Deze onderftelling wordt ongemeen begunftigd, uit aenmerking van het verband dezer fpraekwending met het even voorgaende, daer de ftaet van het Joodfche volk, na de verlosfing uit het geweld van ANTIOCHUS EPIPHANES, geteekend is, en met het onmiddelyk volgende, alwaer van de eerfte Euangelie-prediking gehandeld wordt.

II. Te weten, vs. 7-10. vertoont de Propheet dien tijd, op welken de Apostelen het Euangelie verkondigd hebben, eerst onder de Joden, en vervolgens onder de Heidenen. — Dit is van zelvs allerblijkbaerst, niet alleen uit het voorftel en de uitdrukkingen zelve, maer vooral uit de onfeilbare verklaring van PAULUS, die deze Godfpraek regelrecht verklaert van de prediking des Euangeliums, Rom. 10: 15.

III. Eindelyk vinden wy eene opwekkende aenfpraek, aen de verkondigers van het Euangelie, vs. 11-15.

Vs. 1-6. vinden wy derhalven eene bemoedigende aenfpraek aen het Joodfche volk, even voor de dogen van den MESSIAS.

Het Joodfche volk wordt hier zinbeeldig afgeteekend, als eene treurige vrouw, in rouwgewaed gevangen zittende, onder eene onreine menigte alwaer Gods naem geduurig gelasterd wordt: als zoodanig wordt het Joodfche volk eene aenftaende en heuchlyke verlosfing geboodfchapt; met bevel, om uit aenmerking daervan het rouwgewaed af te leggen, en zich, tot een teeken van blijdfchap, met betamelyken opfchik te verfieren.

1. Waeckt op, waeckt op uit uwe treurigheid, hef het hoofd blymoedig omhoog, treckt uwe fterckte aen, o Zion: heb goeden moed, vertrouw op den HEER; door zijnen machtigen byftand zult gy eerlang uit uwe treurige

omstandigheden verlost worden: treckt uwe cierlicke kleederen aen tot een teeken van blijdschap, o Jerusalem, gy heylige stadt, want in u en onder de Joden, die eerlang den MESSIAS geloovig zullen aennemen, en sal voortaen geen onbesnedene, nochte onreyne meer komen. Onder het geloovig volk, het welk de MESSIAS in uw midden vergaderen zal, zullen geene huichelaers of openbare booswichten meer gevonden worden.

2. Schuddet u uyt den stof, in het welk gy tot dus ver treurig hebt nedergezeten, maeckt u op om uwe sierkleederen aen te trekken, en sit in dat gewaed der vreugde gerust neder, o Jerusalem: maeckt u los [*van*] de banden uwes hals, ontsla u van die lastige overleveringen der Pharizeeuwen, die u als in eene akelige dienstbaerheid gebonden houden, gy gevangene dochter Zions.

3. Want soo seyt de HEERE, Gylieden die het volk waert van mijn byzonder eigendom, zijt om niet zonder dat my eenigen prijs betaeld is, in de macht der gener die u in dienstbaerheid houden, verkocht: gy sult oock weder, sonder dat gy van uwen kant eenig gelt te betalen hebt, om niet geloost worden. Deze verlossing zal mijn werk zijn, en een gewrocht van mijne Almachtige Genade.

In de daed, omtrent den tijd van MESSIAS verschijning in het vleesch, was het Joodsche volk onder eene geestelyke dienstbaerheid, welke ten eenemale onverdragelyk was; voor zoo ver de Oversten, die op den Stoel van MOSES zaten, hunne macht misbruikt hebben, om het volk zware lasten van willekeurige plechtigheden en inzettingen op te leggen, verg. Matth. 21: 38.

4. Want soo seyt de Heere HEERE, In voorige tijden (*a*) trock mijn volck af in Egypten, niet om dat land in bezit te nemen, maer alleen om als vreemdelingh aldaer te verkeeren: en zy werden door

(*a*) Gen. 46: 6.

door de Egyptenaren met eene zeer harde dienstbaerheid onrechtvaerdig verdrukt; maer Ik heb Israël door wonderen van mijne macht uit die dienstbaerheid verlost: ende Aſſur heeft het ſelve in latere tijden om niet, zonder rechtvaerdige redenen, alleen om zijne heerschzucht te voeden, niet min geweldig onderdruckt, maer Ik heb mijn volk wederom wonderdadig gered.

5. Ende dewijl mijn volk nu wederom onderdrukt is, niet van vreemdelingen of buitenlandſche vyanden, maer door hunne eigen Overſten, die hen in eene geestelyke dienstbaerheid gevangen houden, zou Ik het zelve dan nu verlaten? Wat hebb' ick hier [*te doen*]? mijne eer duldt het niet, dat ik deze overheerſching van mijn volk langer verdrage, ſpreeckt de HEERE; dewijle mijn volck om niet, zonder wettige reden en onrechtvaerdig, als een roov wechgenomen is: [*ende*] de gene die over het ſelve heerſchen, [*het*] doen huylen en treuren, ſpreeckt de HEERE; ende mijn name gedueriglick den gantſchen dagh (*b*) gelaſtert wort:

Trouwens, de Pharizeeuwen en Schrivtgeleerden, hadden het Joodſche volk, omtrent de dagen van den MESSIAS, tegen alle recht en billykheid, als een roov wechgevoerd, en zich de heerſchappy over het zelve aengematigd; voor zoo ver zy de ware leer van den Godsdienst, door hunne willekeurige overleveringen, gansch en gaer verdonkerd, en het volk een onverdragelyk juk van menſchelyke inſtellingen en moeilyke plechtigheden opgelegd hadden. — Ook gaven zy aenleiding dat Gods naem geduurig gelasterd wierd; voor zoo ver zy, door hunne grillige leerſtellingen, en ſlordige gedragingen, den Heidenen aenleiding gaven, om van hunnen God en Godsdienst verachtelyk te denken en te ſpreken: om nu niet eens te zeggen, dat zy zelve door hunne geveinsdheid, met welke zy de ſnoodſte boosheden bedekten, door hunne trouwloosheid, en vooral

(*b*) Ezech. 36: 20, 23. Rom. 2: 24.

door hunne ligtvaerdige eeden, des HEEREN naem op eene schroomelyke wijs gelasterd hebben.

6. Daerom [*ʃal*] mijn volck, door mijne hand, uit die gemelde dienstbaerheid verlost worden, wanneer Ik mijnen eigenen Zoon den beloovden MESSIAS zenden zal; deze zal de oorſprongelyke leer van MOSES en de Propheten, van de dwalingen en inmengſelen der Pharizeeuwen volkomen zuiveren, daerom ſal het Joodſche volk, zoo velen zy den MESSIAS geloovig aennemen, mijnen name, volmaektheden en eerdienst, in dien dage van het Euangelie der vervulling, recht kennen, en weten dat ick het ſelfs ben die door mijnen Zoon in het Euangelie ſpreke, dan zal Ik in nadruk zeggen: Siet [*hier*] ben ick in den MESSIAS, Ik, die voortijds veelmalen en op veelerlei wijzen door de Propheten geſproken heb, ſpreek nu door mijnen Zoon zelven, Hebr. 1: 1.

De uitmuntende leerredenen, welke de Heer JESUS op den berg gehouden heeft, Matth. 5-7. en alle zijne ernſtige verwijtingen aen de Pharizeeuwen, vooral Matth. 23. zijn duidelyke bewijzen van de vervulling dezer merkwaerdige Godſpraek.

Vs. 7-10. vinden wy eene zeer levendige afteekening van de bediening des Euangeliums, zoo als het eerst onder de Joden, en daerna onder de Heidenen gepredikt is.

JESAIAS zag dezen heuchlyken dag, in een Prophetisch vooruitgezicht, als werkelyk tegenwoordig, en roept daerom als opgetogen uit:

7. (*c*) Hoe lieflick zijn op de bergen de voeten des genen, die het goede boodſchapt, het heuchlyk Euangelie verkondigt! Welk een aengename vertooning zie ik door den Prophetiſchen Geest! welk een verrukkelyk gezicht! Ik zie de boden van het Euangelie hun-

(*c*) Nah. 1: 15. Rom. 10: 15.

hunne voeten bewegen, en yverig voorttreden op de bergen en heuvelen van het Joodsche land: zy hebben zich buiten Jerusalem, alwaer zy allereerst gepredikt hadden, rustig begeven om de leer der zaligheid allerwegen te verspreiden; hoe yverig snelt elk van hun voort, die den vrede en de verzoening met God, door de offerande van den MESSIAS, doet hooren en openlyk verkondigt! hoe snel zijn de voeten des genen die goede boodschap brengt van het goede, die de heilgoederen door den MESSIAS verworven openlyk voorstelt, die in het openbaer de aenbieding van heyl en zaligheid doet hooren: des genen die tot Zion en de geloovigen uit de Joden, seyt, Uw' Godt, de verheerlykte MESSIAS, is Koningh, alle dingen zijn nu aen de voeten van den Middelaer onderworpen!

8. Daer is een stemme uwer wachters en Euangelie-Leeraers, welke overal gehoord wordt; sy verheffen de stemme in het openbaer en met vrymoedigheid, sy juychen t'samen, en roepen den lov van den verhoogden MESSIAS blymoedig uit: want sy sullen ooge aen ooge of met beide oogen sien, en zich met eerbiedige dankbaerheid hartelyk verheugen, als de HEERE Zion wederbrengen sal, wanneer de HEER zijne Kerk, uit haren vervallen staet, en uit de dienstbaerheid aen de overheersching van de goden die op MOSES Stoel zaten, gunstig zal verlossen.

9. Verblijd u daerom, gy herstelde Kerk, die uit uwen deerniswaerdigen toestand zoo gunstig verlost zijt. Maeckt een vreugde-geschal over den voorspoedigen voortgang, welken het Euangelie gemaekt heeft, juychet t'samen, gy alle die de voorheen woeste plaetsen Jerusalems bewoont: want de HEERE heeft sijn volck getroost, hy heeft Jerusalem verlost. De MESSIAS heeft de zonden verzoend en het juk der dienstbaerheid verbroken.

10. De HEERE heeft sijnen heyligen en almachtigen arm, door het doen van verbazende wonderen, ter bevestiging van de waerheid des Euangeliums, zichtbaer ontbloott voor de oogen aller Heydenen;

(d) ende alle de verst afgelegene volken, zelvs die de eynden der aerde bewoonen, sullen met eerbied en blijdschap sien het heyl onses Godts.

De Heidenen zullen de zaligheid, welke de MESSIAS verworven heeft, door het Euangelie hooren prediken, en geloovig omhelzen.

Vs. 11-15. *ontmoeten wy eene opwekkende aenspraek, aen de Predikers van het Euangelie.*

De Verkondigers van het Euangelie werden hier opgewekt, om met de leer der verzoening rustig uit te trekken, onder beloften van eenen zeer gezegenden uitslag, vs. 11, 12.

De aenspraek wordt hier gericht tot hen, die *de vaten des* HEEREN *dragen.* — *De vaten des* HEEREN, zijn in den eigenlyken zin de gereedschappen van den Tabernakel; deze mogten van niemand, dan alleen van de Priesteren en Levieten, gedragen worden, Num. 1: 50. 4: 15. — In den geestelyken zin, hebben wy derhalven te denken aen de Leeraers van het Euangelie, die omtrent den Godsdienst bezig zijn, en aen welke de zorg der heilige dingen is aenbevolen: zy *dragen de vaten des* HEEREN, voor zoo ver zy den waren Godsdienst, de leer der verzoening, by de volken omdragen; in dezen zin wordt PAULUS een uitverkoren vat genaemd, om JESUS naem te dragen voor de Heidenen, en de Koningen, en de kinderen van Israël, Hand. 9: 15.

Deze Leeraers van het Euangelie worden opgewekt, om met de leer der verzoening uit te trekken. — Maer, van waer en waer na toe? — De Spreker zegt van *daer* en *uit het midden van hen*, vs. 11. Hier wordt zekerlyk het bedorven Jerusalem bedoeld, het grootste gros van het Joodsche volk, het welk zich in het ongeloov verhardde. Deze Stad was onrein, en meer dan alle andere steden met grouwelen besmet; de Predikers van het Euangelie moesten daerom *van daer* en *uit het midden* van het on-

(d) Ps. 98: 2. Luc. 3: 6.

onreine Jerusalem uitgaen en *vertrekken.* — Maer, werwaerds? tot de Heidenen, gelijk uit het vervolg nader blijken zal.

11. Vertreckt zonder uitstel, uit het onreine Jerusalem, gy Predikers van het Euangelie, vertreckt hoe eer hoe beter, gaet uyt van daer, (*e*) en raeckt het onreyne niet aen: opdat gy met de algemeene boosheid niet besmet wordt, scheidt u van de hardnekkige Joden af, hebt niet langer met hen eenige gemeenschap: gaet uyt het midden van haer, reynigt u, wordt door afscheiding van die onreinen afgezonderd, gy dienaers van den waren Godsdienst, die als geestelyke Levieten, de vaten des HEEREN draegt.

12. Want gylieden, die geschikt zijt om den naem van den MESSIAS, door de prediking van het Euangelie, onder de Heidenen te dragen, en sult niet met haeste en onbedachtzaem, zonder behoorlyk overleg uytgaen, noch als met der vlucht vreesachtig henen gaen tot de Heidenen, gy zult uwen uittocht met het Euangelie, met een wel beraden overleg en met eene onverschrokkene vrymoedigheid ondernemen, en gy zult voor niets te vreezen hebben: want de HEERE sal voor uliéder aengesichte henen trecken, ende de Godt Israëls sal uw' achtertocht wesen. God zelvs, zal op eene meer byzondere wijs voor u zorgen, u beveiligen in weerwil van allen tegenstand, en uwe pogingen voorspoedig maken.

Maer, hoedanig zou de grondslag zijn van dat Koningrijk, het welk de Euangelie-dienaers onder Joden en Heidenen stonden op te richten? Deze was de gehoorzaemheid, en de daerop volgende verhooging van den MESSIAS, *vs.* 13-15.

13. Siet, mijn knecht sal verstandelick handelen: Hy sal verhoogt ende verheven, ja seer hooge worden.

Tot dus ver had de Propheet gesproken, of de Geest

(*e*) 2 Cor. 6: 17. Openb. 18: 4.

der Voorzegging door hem. Maer, nu begint God de Vader zelvs het woord op te vatten, ſprekende van den MESSIAS als *zijnen knecht*; om den grondſlag aen te wijzen van die merkwaerdige gebeurtenisſen, welke in het voorige beloovd waren: en dat deze *knecht des* HEEREN de MESSIAS zy, is allerblijkbaerst, zoo uit het geheele beloop van zaken, als uit andere gelijkluidende plaetſen in deze zelvde Godſpraek, Kap. 42: 6. 53: 11. Met nadruk komt de MESSIAS hier onder die benaming voor, omdat hier op die volmaekte gehoorzaemheid geoogd wordt, welke Hy als Borg van zondaren aen zijnen Vader bewezen heeft.

Het is derhalven, als of God de Vader op deze wijs ſprekende wordt ingevoerd: „ *Ziet*, de MESSIAS, die „ *mijn knecht* is, voor zoo ver hy, als Borg van zondaren, „ het groote werk der verzoening op zich genomen heeft, „ *zal verſtandig* of *voorſpoedig handelen*, en het werk der „ verlosſing, door zijne plaetsvervangende gehoorzaem- „ heid, gelukkig ter uitvoering brengen; *Hy zal* ook „ daerna, ter vergelding van dezen zijnen arbeid, *verhoogd* „ *en verheven, ja zeer hooge worden.* Ik zal hem uitermaten „ zeer verhoogen." Vergel. Joh. 12: 32. Phil. 2: 9.

Deze verhooging van den Middelaer, zou onder anderen beſtaen in zijne Koninglyke Heerſchappy over de bekeerde Heidenen; maer evenwel, eer Hy tot dien ſtaet van heerlykheid verheven wierd, zou hy eerst op het diepst vernederd wezen.

Dit vinden wy vs. 14, 15. — God de Vader, die vs. 13. van den MESSIAS in den derden perſoon geſproken had, richt nu zijne tael regelrecht tot dien gezegenden perſoon zelven, vs. 14^{a}. en daerna ſpreekt de HEER wederom van den MESSIAS in den derden perſoon, vs. 14^{b}, 15. — Soortgelijke perſoons-verwisſelingen, zijn in dit en andere Prophetiſche Boeken zeer gewoon.

14. Gelijck als vele, zelvs der ongeloovige Joden, ſich met verwondering over u, o MESSIAS, over uwe wijsheid, over de kracht van uwe woorden, over uw vertrouwen op My, en vooral over uwe verbazende won-

deren, ontfett hebben; en het is ligt te begrijpen dat vele Joden, fchoon zy zich in het ongeloov verhard hebben, over deze dingen ontzet waren; alfoo (*f*) verdorven was fijn gelaet, zoo nedrig en erbarmelyk waren de omftandigheden, in welke hy verkeerde, meer dan yemants anders: ende fijne gedaente was veel meer deerniswaerdig, vooral toen hy aen het Kruis hing, dan die van [*anderer*] ellendige menfchen kinderen:

15. Maer gelijk die vernedering allerdiepst was, zoo zal ook zijne verhooging by uitnemendheid luisterrijk wezen. Alfoo en in denzelvden trap, in welken hy vernederd is, zal Hy ook verhoogd worden: en deze zijne heerlykheid zal onder andere blijkbaer wezen, in zijne uitgebreide heerfchappy over de bekeerde Heidenen; gewisfelyk fal hy vele Heydenen befprengen met zijn alles betalend Borgbloed, tot reiniging van hunne confcientien en verzoening van hunne zonden, [*ja*] de Koningen zullen zich tegen de uitbreiding van zijn Koningrijk niet meer verzetten; zelvs fullen zy haren mont over hem toehouden, uit eerbied en ontzach, en geene bevelen meer geven om zijne onderdanen te vervolgen: want den welcken het (*g*) niet verkondigt en was, die fullen 't fien; ende welcke het niet gehoort en hebben, die fullen 't verftaen. De verborgenheden van het Euangelie, welke van voor de tijden der eeuwen waren verzwegen geweest, zullen den Heidenen verkondigd, en van hen in gehoorzaemheid des geloovs omhelsd worden.

(*f*) Jef. 53: 3. (*g*) Rom. 15: 21.

HET LIII. KAPITTEL.

NA de voorbereidende opwekking, Kap. 51: 17. 52: 15, volgt de voorname inhoud van de Prophetische Leerrede, welke zich uitstrekt tot Kap. 60. — In dezelve wordt eerst het lijden van den MESSIAS, als de grondslag van het heil der Kerke, allerlevendigst afgeteekend, Kap. 53. Daerop wordt de uitbreiding der Euangelie-Kerk, onder Joden en Heidenen, beschreven, Kap. 54, 55. Wijders wordt de staet der Kerk, geduurende den afloop der volgende eeuwen, geschilderd, Kap. 56-60. De oneenigheden Kap. 56. Het schroomlyk bederv der zeden, met onderdrukking der rechtvaerdigen, Kap. 57. Gods oordeelen daer over, Kap. 58, 59. En eindelyk de laetste heerlykheid der Kerke, Kap. 60. — De drie laetste versen derhalven van Kap. 52. in welke de diepe vernedering en de daerop volgende luisterrijke verhooging van den Middelaer kortelyk beschreven wordt, maken als het ware den tekst of de hoofdsom der zaken uit, welke Kap. 53-60. nader worden uitgebreid.

Kap. 53. behelst drie hoofdzaken.

I. Eerst worden de Leeraers van het Euangelie ingevoerd, klagende over de geringe vrucht van hunne prediking, vs. 1.

II. Daerna wordt deze klacht uitvoerig beantwoord door de geloovige Joden; die verklaren dat de aenleiding van het ongeloov, het welk nog by het grootste gros van hun volk heerschte, gelijk het ook voorheen by hen had plaets gehad, ontleend was uit den nedrigen staet in welken zich de MESSIAS vertoond had, vs. 2-10.

א. Zy teekenen den nedrigen staet van den MESSIAS, vs. 2, 3. en

ב. Daerna

2. Daerna verklaren zy, hoe zy nu na hunne bekeering dachten, over de vernedering van den MESSIAS, het heilrijk oogmerk en de gezegende vruchten daervan, vs. 4-10.

III. Eindelyk voert God de Vader zelvs het woord; die de voorheen gemelde belijdenis der geloovige Joden nader bevestigt, met eene duidelyke beschryving der heerlyke vruchtgevolgen van MESSIAS vernedering, vs. 11, 12.

I. Vs 1. komen de Euangelie-dienaers voor, die de leer der verzoening het eerst onder de Joden gepredikt hebben, klagende over het hardnekkig ongeloov van het grootste gros dezes volks.

Dat de Euangelie-dienaers hier spreken is allerduidelykst, en uit het voorstel zelve, en uit de aenhaling en toepassing van deze Godspraek, door den Apostel PAULUS Rom 10: 16. — Maer, tot wien voeren zy hunne klacht over de geringe vrucht van hunne prediking? Volgens de vertaling der LXX. wordt de aenspraek onmiddelyk tot God gericht. Al zoo liev evenwel zouden wy denken, dat de Euangelie-dienaers hunne tael richten tot de geloovige Joden van dien tijd: immers door deze worden zy beantwoord, vs. 2.

1. (a) Wie heeft onse predikinge geloofd, en de leer der verzoening door den gezegenden Middelaer, welke wy onder de Joden verkondigd hebben, met zijn gansche hart aengenomen? immers, by ver weg het grootste gros ontbrak het geloov, zoodat het scheen als of niemand geloovde: ende aen wien is de almachtige arm des HEEREN geopenbaert?

De arm des HEEREN vertoont ons zinbeeldig zijne macht. — Maer, welk eene *openbaring* van Gods arm of macht wordt hier meer byzonder bedoeld? — Sommigen

(a) Joh. 12: 38. Rom. 10: 16.

denken aen alle de verbazende wonderen, welke 'er verricht zijn in de eerste dagen van het Euangelie, ter bevestiging van zijne Godlyke zending, en der waerheid van de leer der verzoening. — Maer, dewijl 'er, van de openbaring dezer Godlyke macht aen het Joodsche volk, in eenen lijdelyken zin gesproken wordt, schijnen wy heen gewezen te worden tot die heerschappy voerende genade, welke met het Euangelie moet gepaerd gaen, zal een zondaer bewrocht worden tot het geloov. Volgens dit begrip, is de zin van de laetste vraeg deze: „Hoe „weinigen hebben, door Gods almachtige genade, aen „hunne harten ondervonden dat het Euangelie eene kracht „van God zy, tot zaligheid allen die gelooven?" Dit was een grond van klagen voor de Dienaers van het Euangelie: zy wierpen de schuld geenszins op God, als of deze zijne almachtige genade onthouden had; maer op de hardnekkigheid der Joden, die niet minder onwilliig dan onmachtig waren om te gelooven. Trouwens, niet de onthouding van Gods genade, maer de verharding van des zondaers hart, is de bron van het ongeloov.

II. Deze klacht der Euangelie-dienaers, wordt hier voorgesteld om eenen bekwamen overgang te maken, tot de volgende afteakening van MESSIAS *diepe vernedering, vs.* 2-10.

ℵ. *Die vernedering wordt op zich zelve beschreven, vs.* 2, 3.

Dat de gezegende persoon, die hier der onderwerp der redeneering is, en vs. 11. *de knecht des* HEEREN genaemd wordt, niemand anders zy dan de MESSIAS, mag ik als bekend en algemeen onder de Christenen aengenomen onderstellen. — De Spekers zijn zekerlyk die weinige geloovigen uit de Joden. — Zy vertoonen hier den zeer nedrigen staet van MESSIAS, zoo als de meeste Joden die vernedering aenmerkten, en ook zy in hunnen ongeloovigen toestand beschouwd hadden; schoon zonder reden als eene oorzaek van ongeloov. Zy brengen alles tot drie hoofdbyzonderhe-

heden. A. Zijn nedrige oorsprong, vs. 2a. B. Zijn geringe staet in zijne mannelyke jaren, vs. 2b, 3a. C. Zijn lijden en versmaedheid, vs. 3b.

2. Want hy is als een rijsken, als eene zeer zwakke scheut, onder Gods eigen bestuur, en voor sijn aengesichte opgeschoten, ende als een wortel uyt een dorre aerde: zijn toestand was zeer gering toen hy geboren werd: hy en hadde geen gedaente noch heerlickheyt; als wy hem aensagen, so en was 'er geen gestalte dat wy hem souden begeert hebben, of liever: *Hy had geene gedaente noch heerlykheid, dat wy hem zouden aengezien hebben; en daer was geene gestalte, dat wy hem begeerd zouden hebben.* Toen Hy, tot mannelyke jaren gevorderd zijnde, zijne bediening in het openbaer aenvaerdde, vonden wy, in zijn persoon en omstandigheden, niets van al het gene wy verwacht hadden: wy dachten dat de MESSIAS, met al den schitterenden luister van eenen waereldschen Vorst verschijnen zoude; maer wy vonden niets van dit alles. Hy had *geene gedaente*, geen lichaem van eene meer dan gemeene lengte, het welk het sieraed is der Vorsten, geen ontzachlyk voorkomen; geene *heerlykheid*, Hy was niet vereerd met groote tytelen, eenen prachtigen opschik, eenen stoet van hovelingen, en onuitputbare schatten: met één woord, 'er was niets aen Hem, het welk ons aenleiding geven kon, om Hem als den beloovden MESSIAS te eerbiedigen.

3. Hy was (*b*) veracht, ende de onweerdigste onder de menschen, een uitvaegsel van het menschdom, het voorwerp der algemeene verachting en verguizing, een man van smerten, daerin was hy *aenzienlyk*, daerin muntte hy uit, dat hy de meest duldelooze smerten ondergaen moest, ende versocht in of *bekend* met de kranckheyt: Hy kende allerlei lijden by ondervinding: ende [*een yegelick*] was als verbergende het aengesichte voor hem; of gelijk 'er eigenlyk staet: *er was als eene verberginge des aengezichts van Hem*; Hy werd

(*b*) Psalm 22: 7, 8. Jes. 49: 7. ende 52: 14. Marc. 9: 12.

bykans van niemand geacht en geëerd; toen zijn lijden op het hoogst kwam, werd Hy zelvs van zijne getrouwste volgelingen verlaten; hy was veracht van ver weg het grootste gros des volks, ende ook wy zelve en hebben hem op dien tijd, toen wy nog in het ongeloov verhard waren, niet geachtet.

ב. *Maer nu, nadat zy door den Heiligen Geest verlicht waren, dachten de bekeerde Joden geheel anders omtrent de vernedering van den* MESSIAS, *het heilrijk oogmerk en de gezegende vruchten daervan, vs.* 4-10.

4. Maer, nu wy door Gods genade verlicht en van onze vleeschelyke vooroordeelen genezen zijn, beschouwen wy de zaek in een ander licht. Waerlick, en hiervan zijn wy nu volkomen overtuigd, (*c*) hy heeft als plaets-bekleedende Borg van zondaren, om eene eeuwige verzoening te weeg te brengen, onse kranckheden, de zwakheden van onze menschelyke natuur, op sich genomen, zoodat Hy in alles even als wy verzocht is, maer zonder zonden; ende onse smerten, alle die straffen welke wy rechtvaerdig verdiend hadden, heeft hy voor en in onze plaets gedragen: doch door het ongeloov verblind, beschouwden wy hem in de dagen onzer verharding als een deugniet, die om zijne eigene zonden zichtbaer geftraft werd, wy achteden hem voor eenen zondaer van den eersten rang, en dachten dat hy geplaegt, en met soortgelijk eene verachting behandeld wierd, als men gewoon is eenen *melaetschen* te doen, van Godt zelv geslagen, tot een toonbeeld van versmadinge gesteld ende verdruckt was, tot eene rechtvaerdige straf van zijne meer dan gemeene boosheid.

De uitdrukking, *Hy heeft onze krankheden op zich genomen*, wordt Matth. 8: 17. in den eigenlyken zin, op de genezing van lichamelyke krankheden toegepast. — Nimmer heeft de Middelaer lichamelyke krankheden ondergaen; het

(*c*) Matth. 8: 17.

het was ook niet noodig, Zijn Borgtocht vorderde niet dat Hy alle mogelyke soorten van ellende onderging: maer Hy was in zulk eenen staet geplaetst, die Hem vatbaer maekte voor en bloot stelde aen allerlei smerten en plagen, en waerin Hy het toppunt van alle die ellende onderging, den dood namelyk; in zoo ver, droeg hy den grond en den wortel van onze krankheden en van allerlei ellenden.

5. Maer, nu weten wy wat de bron en het oogmerk van zijn allerbitterst lijden geweest zy: want (*d*) hy is als onze plaets-vervangende Borg, om en ter oorzake en tot eene straf van onse overtredingen verwondet, en by zijne Kruiciging *doorstoken*, om onse ongerechtigheden is hy verbrijselt en als *ontzenuwd*, toen Hy de meest duldelooze zielsangsten ondergaen heeft: de straffe die ons den vrede aenbrengt, *de straf van onzen vrede*, de voorbeeldige straf van God, aengemerkt als Richter, die de verdienende oorzaek is van onzen vrede en de verzoening met den eeuwigen Richter, was op hem, die straf onderging Hy als Borg in onze plaets, ende door sijne striemen, *door elk zijner striemen*, door zijn gansche Borgtochtelyk lijden, (*e*) is ons genesinge, verlossing en zaligheid geworden.

6. Wy verkeerden, gelijk alle menschen van natuure doen, in eenen allerellendigsten toestand, wy dwaelden alle als schapen op de gevaerlyke paden van godloosheid, wy keerden ons een yegelick nae sijnen wegh: gelijk eene verstrooide kudde uit elkander loopt, ginds en herwaerds onbedachtzaem henen dwaelt, zoo volgden wy ook de neiging van onze onstuimige drivten. Onze Leeraers waren blinde leidslieden, en holpen ons hoe langs hoe verder van den rechten weg af: doch voor deze onze afdwalingen heeft de MESSIAS moeten boeten, de HEERE heeft onser aller ongerechtigheyt op hem doen aenloopen, al de schuld van onze overtredingen werd op Hem geladen, en uit kracht van de

(*d*) Rom. 4: 25. 1 Cor. 15: 3. (*e*) 1 Petr. 2: 24.

Borgtocht welke Hy op zich genomen had, moest Hy voor onze zonden boeten.

7. Ook heeft Hy werkelyk voor ons en in onze plaets, aen Gods gerechtigheid volkomen genoeg gedaen. [*Als*] deselve, de schuld van onze ongerechtigheid, van Hem ge-eyscht wiert, dat Hy als onze Borg voor dezelve voldoen zoude, doe wiert hy op de gezegde wijs verdruckt, verwond, verbrijzeld, mishandeld en geweldig benauwd; doch al dit lijden onderging Hy met een geduld zonder wederga, (*f*) hy en dede sijnen mont niet op: Hy liet zich zonder eenig tegenspreken binden, mishandelen en kruicigen. Hy onderging al dit lijden geduldig en gewillig: als (*g*) een weerloos lam wert hy ter slachtinge geleydt, zonder de minste tegenkanting, ende als een schaep dat stom is voor het aengesichte sijner scheerders, alsoo en dede hy sijnen mont niet op, en klaegde van geen het minste onrecht, onder alle de onmenschelyke mishandelingen welke Hem werden aengedaen.

8. Dan, deze diepe vernedering van den MESSIAS, had een heerlyk uiteinde en zeer heerlyke vruchtgevolgen, Hy is op eene merkwaerdige wijs uit zijn lijden verlost. Hy is uyt den angst, ende uyt het gerichte, uit de hoogstgaende zielsbenauwdheden en lichaems folteringen, wechgenomen en gered; ende wie sal sijnen leeftijt uytspreken? het leven het welk op zijnen verzoenenden dood, door eene luisterrijke opwekking volgde, is zoo heerlyk en altoosduurende, dat niemand het zelve in volle kracht zou begrijpen, veel min verklaren en uitspreken kunnen: want hy is door zijnen kruisdood afgesneden uyt het lant der levendigen: om de overtredinge mijnes volcks, welker schuld hy als Borg op zich genomen had, is de kruisdood, die plage by uitnemendheid, op hem geweest.

De MESSIAS *is uit den angst en het gericht wechgenomen.*

(*f*) Matth. 26: 63. ende 27: 12, 14. Marc. 14: 61. ende 15: 3, 5.
(*g*) Hand. 8: 32.

men. — Sommigen denken eenvouwig aen zijnen dood, die hem by wijs van een Richterlyk vonnis werd aengedaen. Dan, wy voegen liever de zielsbenauwdheden met den kruisdood te zamen. — Maer, hoe is hy daeruit wechgenomen? Door de heerlykheid welke op zijn lijden gevolgd is; door de opneming van zijne ziel in den hemel, en voords door zijne opſtanding en hemelvaert.

Wie zal zijnen leevtijd uitſpreken? wordt 'er bygevoegd: Dit ziet zekerlyk op de heerlykheid van dat onvergangelyk leven, het welk de Verlosſer door zijne opſtanding ontvangen heeft; dit was een blijkbaer bewijs van zijne volmaekte onſchuld.

Maer, hoe ſtaen de volgende uitſpraken hier in het verband? *want Hy is afgeſneden uit het land der levendigen, om de overtredinge mijnes volks is de plage op Hem geweest.* Het is als of 'er ſtond: „ Hy is afgeſneden uit het land „ der levendigen, om de overtreding mijnes volks welke „ Hy als Borg op zich genomen had; en om die overtre- „ ding mijnes volks is de plaeg van den kruisdood op „ Hem geweest." Dit derhalven, dat zijne geweldige afſnijding uit het land der levendigen enkel om de overtredingen zijns volks was, dit was de reden, om welke Hy uit dien angst tot heerlykheid was opgenomen; voor zoo ver die heerlykheid, uit kracht der belovten van den eeuwigen vrederaed, op zijnen kruisdood volgen moest.

9. Ende die heerlykheid, welke in zijnen dood gegrond was, is uitnemend groot, zelvs is 'er in zijne begraving eene zeer aenmerkelyke byzonderheid voorgevallen, welke een kennelyke blijk was van zijne onſchuld, en van de Godlyke goedkeuring op zijne aengebrachte verzoening: te weten, men heeft ſijn graf by de godtlooſe geſtelt, en was voornemens geweest Hem onder de ſnoodſte misdadigers te begraven; ende ondertusſchen heeft Hy, door Gods zonderlinge beſtuuring, eene eerlyke en zelvs eene aenzienlyke begravenis gehad, hy is by den rijcken in ſijnen doot geweeſt: geduurende den ſtaet van zijnen dood, is Hy den rijken gelijkvormig geweest: om dat hy geen onrecht in zijnen wandel gedaen en heeft,

(*k*) noch bedrogh en valſche leer in ſijnen monde geweeſt en is. Voor Pilatus werd Hy van onrecht en oproer, voor den Joodſchen raed van bedrog en valſche leer beſchuldigd; maer, zelvs uit Gods zeer merkwaerdige beſtuuring by zijne begraving, is het duidelyk gebleken, dat die beſchuldigingen alle valsch en ongegrond waren.

10. De oorzaek van zijn lijden, moet geenszins in zijn wangedrag gezocht worden, daer Hy volmaekt heilig was; maer in het Godlyk welbehagen; om zondaers te verlosſen overeenkomſtig den luister zijner hooge Volmaektheden: en daerom is ook zijne vernedering met de heerlykſte gevolgen bekroond. Doch het behaegde den HEERE hem te verbrijſelen, door de hoogstgaende zielsbenauwdheden, hy heeft [*hem*] kranck gemaeckt en aen allerlei duldeloze ſmerten blootgeſteld; het behaegde God den Vader, om den MESSIAS op deze wijs te behandelen; naedien Hy de Borgtocht voor zondaren vrywillig op zich genomen had, en dit lijden den weg moest banen, zoo ter verheerlijking van Gods Volmaektheden, als tot zaligheid van zijn volk. Ook was Hem eene zeer heerlyke loon op dat lijden beloovd. Trouwens, als ſijn ziele haer met de uiterſte gewilligheid, [*tot*] een ſchultoffer geſtelt ſal of *zou* hebben, om de reinigmaking der zonden door zich zelven te weeg te brengen, ſo ſal of *zou* hy zaet ſien, een talrijk nageſlacht van kinderen hebben die zich naer zijnen naem benoemen, hy ſal de dagen verlengen, en door zijne opſtanding een onvergangelyk leven erlangen: ende het welbehagen des HEEREN, in het zaligen van zondaren, ſal of *zou* door ſijne hant, door het beſtuuren van zijn Middelaers Koningrijk, geluckelick voortgaen.

(*k*) 1 Petr. 2: 22. 1 Joh. 3: 5.

III. Vs. 11, 12. *wordt God de Vader zelvs sprekende ingevoerd; die de voorheen gemelde belijdenis der geloovige Joden nader bevestigt, met eene duidelyke beschryving der heerlyke vruchtgevolgen van* MESSIAS *vernedering.*

א. *Eerst worden de vruchten van* MESSIAS *lijden, in het gemeen voorgesteld, vs.* 11ª. *en*

ב. *Daerna meer byzonder opgegeven, vs.* 11ᵇ, 12. *zoo A. ten aenzien der geloovigen, vs.* 11ᵇ. *als B. met opzicht tot de macht en heerlykheid, welke de* MESSIAS *voor zich zelven erlangen zoude, vs.* 12.

11. Om den zeer zwaren en afmattenden arbeyt ſijner ziele, ter belooning van het duldeloos lijden, dat de MESSIAS ter verzoening van de zonden als plaets bekleedende Borg ondergaen heeft, ſal hy al 't gene ſien en genieten, het welk Hem de hoogste heerlykheid kan byzetten, [*ende*] Hy zal verſadigt worden: hy zal al wat Hy begeeren kan tot verzadiging toe zien en genieten. Ook zullen zy die in zijnen naem gelooven, de gezegende vruchten van zijn Borgtochtelyk lijden ondervinden: door ſijne kenniſſe, door de levendige erkentenis van Hem, en de oneindige waerdigheid zijner alles betalende verdiensten, ſal de MESSIAS die mijn gehoorzame knecht, en de rechtveerdige by uitnemendheid is, naedien Hy geene zonden gekend heeft, vele doemwaerdige zondaren rechtveerdigh maken, Hy zal voor velen een oorzaek van rechtvaerdiging worden, voor zoo ver zy, door het geloov zijne volmaekte gerechtigheid aennemende, rechtvaerdig verklaerd worden, en gerekend dat alles gedaen en geleden te hebben, het welk de MESSIAS als Borg in hunne plaets gedaen en geleden heeft; want hy ſal hare ongerechtigheden dragen. Gelijk de zonden van Israël, met oplegging der handen, op de zoen-offeranden werden overgedragen; zoo zal ook de MESSIAS, als Borg, met de zonden van zijn volk beladen, derzelver straffen ondergaen om hen daervan te bevrijden, en dusdoende hunne ongerechtigheden wechdragen.

12. Daerom, omdat Hy de ongerechtigheden van zijn volk in den gezegden zin gedragen heeft, ſal ick hem een deel geven van vele, of *Ik zal Hem velen tot een deel geven*, Ik zal hem de Koninglyke heerſchappy geven over een groot getal van geloovige onderdanen, vergel. Pſ. 2: 8. ende hy ſal de machtige als een roof deylen, Hy zal zich machtige volken, en zelvs hunne Koningen en Vorſten, onderwerpen; deze zal Hy, door de kracht van het Euangelie, aen zijne heerſchappy dienstbaer maken: ook zal Hy, als de HEER geweldig in den ſtrijd, zoodanig over den Satan zegepralen, dat Hy, tot eene vrucht van zijne luisterrijke overwinning, dien dwingeland machtige volken en Koningrijken zal afhandig maken, en aen zijn Rijksgebied onderwerpen; te weten, al die heerlykheid zal Hy erlangen, om dat hy ſijne ziele of zijn leven, op ſoortgelijk eene wijs als het bloed der geſlagte offerdieren uit den opengeſneden hals voortvloeide, uytgeſtort heeft in den doot, (*i*) ende met de overtreders is getelt geweeſt: voor zoo ver de Joodſche Raed en de Romeinſche Stadhouder PILATUS, Hem als eenen doodſchuldigen misdadiger behandeld en veroordeeld hebben: ende omdat hy als plaets-vervangende Borg, veler ſonde gedragen heeft, ende (*k*) voor de overtreders, zelvs voor de genen die hem kruicigden, gebeden heeft.

Dat duldeloos lijden, het welk de MESSIAS onſchuldig als Borg van zondaren ondergaen heeft, is de reden en de verdienende oorzaek van zijne uitnemende heerlykheid; deze heerlykheid was de loon en de wettige vergelding van zijn Borgtochtelyk lijden.

De Propheet ſtelt de vernedering, en de daerop gevolgde verhooging van den Middelaer, zoo duidelyk voor, als of hy het een en ander, met eigene oogen werkelyk aenſchouwd had. Hy ſchijnt meer eene dadelyke gebeurtenis afteteekenen, dan toekomende zaken te voorſpellen. — Om deze reden hebben wy de blijkbare vervulling van deze allerduidelykſte Godſpraek, in onze Uitbreiding ingelascht.

HET

(*i*) Marc. 15: 28. Luc. 22: 37. (*k*) Luc. 23: 34.

HET LIV. KAPITTEL.

IN dit Kapittel wordt de uitbreiding der Kerke beschreven. — Kap. 53: 10. was voorspeld, dat de MESSIAS, na het volbrengen van het groote werk der verzoening, een talrijk zaed zou zien van geloovige onderdanen, en vs. 11, 12. dat Hy zich machtige volken onderwerpen zoude. Deze Voorzegging wordt, in dit Kap. nader uitgebreid en aengedrongen. — Te weten de Propheet, dien bloeienden staat der Kerke voorziende, wekt dezelve op, om vrolyk te zingen, en zich gereed te maken, om het heil, het welk haer beschoren was, te aenvaerden en te genieten.

De aenspraek is hier, aen de *onvruchtbare.* — Maer wie is die onvruchtbare? Sommigen denken, aen de Kerk van het Nieuwe Testament, uit de Heidenen: maer, om geene andere bewijzen by te brengen, dit strijdt duidelyk met vs. 3, alwaar de onvruchtbare kennelyk, van de Heidenen, onderscheiden wordt. Anderen meenen, dat 'er op de Apostolische Kerk geoogd worde; maer die Kerk was niet eenzaem en onvruchtbaer vs. 1, en het gene vs. 4 en 6. gezegd wordt kan niet blootelyk op die Kerk worden toegepast.

De zaek zal klarer worden, wanneer wy het zinnebeeld oplettend beschouwen. — Hier komt eene vrouw voor, welke reeds in hare jeugd getrouwd was geweest vs. 6, maer, langen tijd, onvruchtbaer gebleven was, vs. 1. Dit zinneprent wijst ons derhalven, naer een volk, het welk in zijne jeugd, door den HEER zelven plechtig geeigend was. — Wy denken daerom aen de geloovigen onder de Joden, in onderscheiding van het grootste gros des volks; aen het geloovig Israël, in vereeniging met deszelvs Stamvader ABRAHAM, door al den tijd van het Oude Testament heenen, tot in het begin van het Nieuwe Testament toe; en

dus met insluiting der eerste Apostolische Kerk. Deze Joodsche Kerk wordt hier afgeteekend als eene vrouw, welke onder het Oude Testament onvruchtbaer, maer met het begin van het Nieuwe Testament, eene blijde moeder geworden was van een talrijk zaed.

Op dit onderwerp is de zinneprent ongemeen toepasselyk. — God had Israël, tot het volk van zijn byzonder eigendom aengenomen, en reeds met het zelve, in ABRAHAM, zijn verbond opgericht; daerom een *getrouwde* genaemd vs. 1. Uit dit volk werd een zaed by uitnemendheid verwacht, namelyk de MESSIAS. Ondertusschen bleev het eeuwen lang onvruchtbaer, de geboorte van den MESSIAS werd van tijd tot tijd uitgesteld; en het geloovig Israël scheen van God verlaten, terwijl het vleeschelyk Israël in menigte uitbrak. Maer eindelyk, als in eenen zeer ver gevorderden leevtijd, werd de Joodsche Kerk vruchtbaer; zy baerde eenen zoon, en werd vervolgens uitgebreid onder de Heidenen.

De Propheet zinspeelt allerduidelykst, op het dubbeld huwelyk van ABRAHAM, met SARA en HAGAR. Deze gebeurtenis heeft PAULUS, op zaken van hooger beduidenis toegepast Gal. 4: 21—, en zich tevens beroepen op Jes. 54: 1. Derhalven is 'er geen twijffel aen, of onze Propheet doelt op die zelvde gebeurtenis. — Het verbond met het vleeschelyk Israël aen Sinai, wordt door ABRAHAMS huwelyk met HAGAR, en het verbond der genade met het geestelyk Israël, de wezenlyke en bestendige betrekking tusschen God en zijn waar geloovig volk, door het huwelyk met SARA afgebeeld.

Laten wy de zaek een weinig nader, in de merkwaerdigste byzonderheden ophelderen — ABRAHAM en zijn uitverkoren zaed, is van God in een Huwelyks-verbond, in het verbond namelyk der genade, opgenomen. Toen was de Kerk in hare jeugd. — Daerna richtte God nog een verbond op, met het gansche zaed van ABRAHAM, aen Sinai, en door dit Verbond, was geheel Israël als aen God getrouwd. — Het verbond der genade evenwel, aen ABRAHAM bevestigd, maekte den waren huwelyksband uit, en daertoe behoorden alleen de geloovigen uit Israël. — Het

gros

gros der Joden had God, alleen in eene uitwendige betrekking aengenomen, en bleev daerom dienstbaer, gelijk HAGAR met haren zoon. — Het geestelyk en geloovig Israël bleev, met opzicht tot den MESSIAS, den zoon der belovte; zeer lang onvruchtbaer, en werd vervolgens even als SARA wankelmoedig, terwijl het overige gros van Israël deze belovte uit het oog verloor. — In dien ſtaet, kwam het geestelyk Israël, by het vleeſchelyk Israël in verachting, en het ging hier op ſoortgelijk eene wijs als met ISMAEL. Eindelyk deed God den zoon der belovte geboren worden, en toen hield de ſmaedheid der weduwſchap van het geestelyk Israël op. — Ook had de beſpotting van het geestelyk Israël ten gevolge, dat het vleeſchelyk Israël, even als ISMAEL, eindelyk wierd uitgeworpen.

Op dezen gelegden grond ziet men van zelvs, dat de inwendige Kerk der Joden, het geloovig deel van Israël, onder den naem van *onvruchtbare* worde aengeſproken.

Twee onderſcheidene perſonen worden hier ſprekende ingevoerd. Vs. 1-6. wordt van God, in den derden perſoon geſproken, en vs. 7. en vervolgens wordt God zelvs ſprekende ingevoerd. — Wy ontmoeten derhalven, in dit Kap., twee hoofddeelen.

I. Het eerſte is vervat vs. 1-6, alwaer de Propheet, in zijn perſoon, de eerſte dienaers van het Nieuwe Testament, namelyk de Apostelen, vertegenwoordigt. — Hier vinden wy,

א. Eene belovte van eene zeer merkwaerdige vruchtbaerheid, en uitbreiding der Kerke vs. 1-3, welke belovte

ב. Vervolgens nader aengedrongen en bevestigd wordt vs. 4-6.

II. In het tweede deel wordt God zelvs ſprekende ingevoerd vs. 7-17.

א. God bevestigt zelvs de gemelde belovte vs. 7-10.

ב. En vervolgens breidt Hy dezelve, door inmenging van andere toezeggingen, nader uit vs. 11-17.

1. (a) Singt vrolick gy onvruchtbare, [*die*] niet gebaert en heeft, maeckt geschal met vrolick gesangh, ende juycht, [*die*] geen barensnoot gehadt en heeft: want de kinderen der eensame zijn meer, dan de kinderen der getrouwde, seyt de HEERE.

De persoon die hier aengesproken wordt, heet *de onvruchtbare, die niet gebaerd heeft, die geen barensnood gehad heeft.* — Het is als of de Propheet zeide: *gy onvruchtbare, gy die de gene zijt die niet gebaerd heeft, gy die te vergelijken zijt by eene die geen barensnood gehad heeft.* — Hier wordt de oude moederkerk, uit de geloovige Joden bedoeld. Deze *had*, als eene *onvruchtbare* vrouw, *niet gebaerd.* Er waren oudtijds wel geloovigen, die kinders konden genaemd worden; maer alle de geloovigen van den ouden dag worden, onder het zinbeeld van eene vrouw, hier te zamen genomen. Deze Kerk van het Oude Testament had geen zaed, voor zoo ver dat zaed, het welk de Heidenen beërven zoude vs. 3, nog niet geboren was. In dit opzicht, was zy onvruchtbaer. — Zelvs had zy geen barensnood gehad; 'er hadden zich geene omstandigheden opgedaen, uit welke men besluiten mogt, dat de geboorte van het gemelde zaed kort op handen ware.

Deze Moederkerk nu wordt hier tot vreugde opgewekt. *Zing vrolyk gy onvruchtbare, die niet gebaerd heeft, maek geschal, met vrolyk gezang, en juich, gy die geen barensnood gehad heeft.* De blijdschap moest ongemeen groot wezen, en zich, met allerlei vreugdeteekenen, naer buiten openbaren. — Maer wat was de oorzaek van die zeer groote vreugde? *Want*, is het, *de kinderen der eenzame zijn meer, dan de kinderen der getrouwde, zegt de* HEER.

Twee getrouwde vrouwen komen hier voor. — De eerste heet de *eenzame*, omdat zy geene kinderen gebaerd had, en schoon eenen man hebbende, evenwel nu zijne gemeenschap in zekeren trap, en voor eenigen tijd, miste. — De andere heet de *getrouwde*, of gelijk 'er eigenlyk staet, *die den*

(a Gal. 4: 27.

den man heeft. — Nu is de voorzegging deze: *de kinders der eenzame zijn meer*, of *zullen* meer zijn in getal, in uitgebreidheid der geslachten, en in bezittingen, *dan de kinders der getrouwde*, *die* nu *den man heeft.*

In den geestelyken zin, vertoont de *eenzame* het geloovig Israël, en de *getrouwde* is een zinbeeld van de vleeschelyke Joden. — De getrouwde, het vleeschelyk Israël, kreeg wel een groot aental van kinderen, zelvs ook uit de heidenen, door de Jodengenooten; maer deze maekten het ware zaed niet uit, in het welk de belovte, omtrent de ervenis der Heidenen, moest vervuld worden. — De kinders der eenzame zijn alle geloovigen, onder het Nieuwe Testament, beide uit Joden en Heidenen.

Nu wordt de oude onvruchtbare moederkerk, tot eene uitstekende blijdschap opgewekt, omdat hare kinderen meer zijn zouden, dan die van het vleeschelyk Israël; het getal der geloovigen onder het Nieuwe Testament, zou dat der overgeblevene kinderen van het vleeschelyk Israël, in aental, ver te boven gaen. De oude Moederkerk zou zoo veel kinderen, ook zelvs uit de Heidenen gewinnen, dat dezelve het aental der Jodengenooten, die 'er van tijd tot tijd geweest waren, zeer ver overtreffen zouden.

2. Gy onvruchtbare zult een talrijk huisgezin hebben. Maeckt daerom de plaetse uwer tente wijt, kies u een ruim veld, tot eene woonplaets voor uw uitgebreid huisgezin, en maek op het zelve eene zeer ruime tent ter bewooning, ende dat men de gordijnen uwer ruime wooningen uytbreyde, en verhindert het niet: Zie de uitbreiding van uwe wooning met blijdschap aen, en verheug 'er u hartelyk over, maeckt uwe koorden, door welke de gordijnen van uwe tent aen de pinnen worden vastgemaekt, langh, ende steeckt uwe pinnen vaste in de aerde, om die lange en breede gordijnen te kunnen ophouden.

Met toespeling op de oude Aertsvaderlyke wooningen, wordt de Euangelie-Kerk hier onder het eigenaertig zinneprent van eene tent voorgedragen. Deze tent en de inwooning in dezelve, vertoont derhalven de gemeenschap

van het geestelyk huisgezin der ware Kerk, van ABRAHAMS tijden tot heden toe. — De opwekking, *maek de plaets uwer tente wijd, en dat men de gordijnen uwer woningen uitbreide, en verhinder het niet*, zegt derhalven in den geestelyken zin: „Leg 'er u op toe, dat de Kerk zich „uitzette tot plaetſen welke zy te vooren niet bereikt „had, en zich allerwegen meer en meer uitbreide." — Door de *koorden*, die de gordijnen ophouden, kan men de banden van onderlinge gemeenſchap verſtaen; deze moesten *lang gemaekt*, en zoo ver uitgeſtrekt worden, als 'er gelegenheid was. — De *pinnen* vertoonen de voornaemſte grondwaerheden, en beloften van het Euangelie; deze moesten *vast ingeſtoken*, en door de prediking van het Euangelie, met allen aendrang, in de gemoederen der menſchen ingedrukt worden.

Met één woord, de ganſche opwekking komt in den zakelyken zin hier op neder: dat de geloovigen in het gemeen, en de Leeraers in het byzonder, al wat in hun vermogen was onvermoeid moesten aenwenden, om de Euangelie-Kerk uit te breiden.

3. Want gy ſult uytbreken, en in aental van geloovige Kerkleden zeer ſpoedig toenemen, ter rechter ende ter ſlinckerhant: uw geestelyk huisgezin zal rondom en aen alle kanten wijd en zijd worden uitgebreid, ende uw geestelyk zaet ſal de Heydenen erven, de Heidenen zullen tot de gemeenſchap der Kerke worden toegevoegd, ende ſy ſullen de verwoeſte ſteden doen bewoonen, ook zelvs zullen de allerwoeſte en ruwſte Heidenen zich bekeeren.

4. En vreeſt niet, want gy en ſult niet beſchaemt worden, ende en wort niet ſchaemroot, of *verberg u niet* van vrees, want gy en ſult niet te ſchande worden: ſchaem u niet langer over uwe onvruchtbaerheid in de jaren van uwe jeugd, vrees 'er niet voor dat het beloovde zaed niet zou geboren worden. Laet u door ongeloov en wantrouwen niet terug houden, dat gy de plaets van uwe tent niet wijd zoudt maken; vrees niet voor den tegenſtand welken gy ontmoeten mogt,

mogt, zijt in tegendeel vol moed, yver en geloov: maer of *want*, gy ſult de ſchaemte uwer jonckheyt vergeten, ende den ſmaet uwer weduwſchap en ſult gy niet meer gedencken.

De *jongheid* der Joodſche Moederkerk, ſtaet hier over tegen haer *weduwſchap* en ouderdom; men denke dan aen dien tijd, geduurende welken de hoop op hare vruchtbaerheid levendig bleev, van ABRAHAM af tot de verlosſing uit de Babyloniſche gevangenis, toen de hoop en verwachting op den MESSIAS, en zijn geestelyk Rijk, werd levendig gehouden. — Van daer af, mag men haer *weduwſchap* rekenen, tot op de komst van den MESSIAS, dat beloovde zaed by uitnemendheid; geduurende dien laetſten tijd van het Oude Testament, hield God zich merkelyk verborgen, vooral omdat Hy geene Propheten zond. Ondertusſchen moet dit weduwſchap niet in den volſtrektſten zin genomen worden; God zelvs was en bleev de Man der Kerke, maer haer ſtaet ſcheen nu als die van eene weduwe.

Door de *beſchaemdheid* der Kerke, moet men alle die vernederingen verſtaen, welke haer in den tijd van hare *jongheid* zijn overgekomen, in Egypte, onder de Richters, onder de Koningen, en in Babel; deze waren zoo veele te leur ſtellingen van hare verwachting. — Hierop volgde de *ſmaed van haer weduwſchap*, in de latere tijden van het Oude Testament. Men denke aen alle de onheilen, welke het Joodſche Gemeenebest, geduurende dien tijd, zijn overgekomen — Deze ſchaemte en dien ſmaed, moest de Joodſche Moederkerk *vergeten en niet meer gedenken*; die opwekking behelst eene belovte, dat zy in het vervolg weinig aenleiding hebben zou, om aen die voorige geringheid en verſmading te gedenken, dat deze aendoeningen door blijdſchap zouden worden afgewisſeld: de Kerk zou zich, onder den dag van het Euangelie, nauwelyks verbeelden kunnen, dat zy voorheen zoo ongezien en verſmaed geweest ware.

5. Want uwe maker is uw' man, HEERE der heyrſcharen is ſijn naem: ende de Heylige Iſraëls

is uw' Verlosser; hy sal de Godt des gantschen aerdbodems genoemt worden.

Men kan ook dus lezen: *uw Man is uw Maker, en uw Verlosser is de Heilige Israëls.* Evenwel, schijnt het verband der vertaling van onze Overzetters te vorderen. — De zin is met een kort woord, deze: „ Verwonder u niet, „ dat gy hoort spreken van de groote menigte der kin- „ deren welke gy krijgen zult; verwonder u niet over „ de belofte, dat de smaedheid van uw weduwschap zal „ wechgenomen worden; denk niet by u zelven, hoe zal „ dit wezen? Immers is de HEER zelve uw Man, die „ zijn huwlyks verbond zal gestand doen, en u ter zijner „ tijd, door zijne macht en trouw, tot zulk eene vrucht- „ bare en blijde moeder stellen zal: *want zijn naem is* „ HEER *der Heirscharen*, Hy bezit een oneindig Alvermo- „ gen, en voert een onbepaeld bewind over alle gescha- „ pene wezens: gy zult eene verbazende menigte van „ kinderen krijgen, en langs dezen weg *zal* uw Maker „ en Man, *de God des ganschen aerdbodems genaemd worden*, „ Hy zal het voorwerp zijn der hulde en aenbidding van „ alle geslachten der volken; zijn naem en dienst zal over „ den ganschen aerdbodem worden uitgebreid."

In het oorspronglyke staet eigenlyk in 't meervoud: *uwe Makers zijn uwe Mannen.* — God is de *Maker* der Kerke, in natuur en genade. — Het meervoud wordt hier gebruikt, om de uitnemende voortreffelykheid van dien verhevenen persoon aen te wijzen; ten zy men denken wil, dat deze uitdrukking opzicht hebbe op de aenbiddelyke Drieëenheid. — Althans, God was de *Man* der Joodsche Moederkerk, uit kracht van het Verbond der genade, het welk Hy met ABRAHAM en zijn geloovig zaed had opgericht.

De Heilige van Israël was haer Verlosser of *Goël:* het geeft te kennen, dat de HEER de Kerk nu weder zou opnemen, en uit haer het beloofde zaed verwekken. — In de Mosaische Wet, waren *Man* en *Losser* onderscheiden; maer hier is Man en Losser één en dezelvde persoon.

7. Want de HEERE heeft u geroepen, daer gy

te vooren waert als eene verlatene vrouwe, ende bedroefde van geeste, gansch treurig by u zelven nederzittende: als zoodanig *zal* de HEER u *geroepen hebben*, wanneer gy de gemelde dingen zult zien gebeuren: wanneer het zoo ver met u zal gekomen zijn, dat gy zult schijnen van God verlaten te wezen; dan zal Hy met ontferming op u nederzien, u weder opnemen, en u ten dien einde tot zich roepen: nochtans zijt gy de huysvrouwe der jeugt, hoewel gy versmaedt zijt geweest, seyt uw' Godt.

Eigenlyk staen de laetste woorden, in den grondtekst op deze wijs: *nochtans zijt gy de huisvrouw der jeugd, maer* ZY ZAL *versmaed worden, zegt uw God.* — Er zou derhalven van eene andere vrouw, in den derden persoon, worden gesproken, en gezegd, dat deze zal versmaed worden; men zou kunnen denken aen de *getrouwde*, vs. 1. dat is, het vleeschelyk Israël. Doch dit onderwerp staet hier wat te ver af. — De eenvouwigste overzetting schijnt deze te zijn: *de* HEER *heeft u geroepen, als eene verlatene vrouw en eene bedroevde van geest, en* als *eene huisvrouw der jeugd, offschoon* ZY ZAL *versmaed geweest zijn, zegt uw God.*

Het Israël nae den geest, was de *huisvrouw der jeugd* van God: de HEER had het zelve al vroeg, in ABRAHAM en zijn geloovig zaed aengenomen, en boven alle volken der waereld gekozen. Maer, hier komt zy voor als eene die eenigen tijd versmaed zou geweest zijn; dan met dit alles, zou God haer weder *roepen* als een huisvrouw der jeugd. — Dit alles is uit het beredeneerde, by vs. 4. klaer genoeg.

7. Voor eenen kleynen oogenblick hebbe ick u, kort voor de komst van den MESSIAS, als het ware verlaten: maer met groote ontfermingen en met de allertederste lievde, sal ick u vergaderen, en op nieuws wederom aennemen.

8. In eenen kleynen toorne, toen gy u aen ongeloov grootelyks had schuldig gemaekt, hebbe ick mijn aengesichte van u een oogenblick verborgen, en u in eenen vernederden staet doen komen: maer met eeu-

wige goedertierenheyt, en de kennelykſte blijken van mijne weldadigheid, ſal ick my uwer wederom ontfermen, ſeyt de HEERE uwe Verloſſer.

9. Want dat ſal my zijn [*als*] de wateren Noachs, doe ick (*b*) ſwoer, dat de wateren Noachs niet meer over d' aerde en ſouden gaen: alſoo hebb' ick geſworen, dat ick niet [*meer*] op u toornen, noch u ſchelden en ſal.

Hier wordt blijkbaer geoogd op die merkwaerdige belovte, welke de HEER aen NOACH, en in zijn perſoon, als onzen tweeden vader, aen het ganſche menſchelyk geſlacht, gedaen heeft, dat de aerde nooit wederom, door eenen algemeenen vloed, geheel en al zou verdelgd worden, Gen. 9: 11. — De *wateren van* NOACH, beteekenen dus den algemeenen zondvloed, welke in de dagen van NOACH den ganſchen aerdbodem overſtroomd heeft. — Na het eindigen van dien vloed, heeft de HEER *gezworen*, voor zoo ver Hy de gemelde belovte op eene zeer plechtige wijs bevestigd heeft, vergel. Gen. 26: 3. Meer byzonder ziet dit *zweeren* op het Sacrament van den Regenboog, Gen. 9: 12-17. Zoo waerlyk, dit was de inhoud van dezen eed; zoo waerlyk God den Regenboog in de wolken doet verſchijnen, zoo zeker zal Hy ook de gemelde belovte geſtand doen, dat de ganſche aerde nooit weder door eenen algemeenen vloed zal overſtroomd worden.

Van deze gebeurtenis bedient zich hier de HEER, om de toezegging, welke Hy voorheen aen de Joodſche Moederkerk gedaen had, te bevestigen: *want dit zal my zijn* (*als*) *de wateren* NOACHS. — Eigenlyk ſtaet 'er: *want de wateren* NOACHS *dit my*, men kan het dus invullen: *de wateren* NOACHS ZIJN *my dit*, of ZIJN *my dit* GEWEEST. — Het woordje *dit*, kan men betrekkelyk maken tot het voorige, het welk van de verlating der Kerke voor eenen kleinen tijd gezegd is, en dan is de zin deze: „ Dat „ de Joodſche Moederkerk, in Gods eed, en zijn verbond

„ Dat

(*b*) Gen. 9: 11.

„ met NOACH, een onderpand had, dat zy, hoe zeer ook „ voor een oogenblik verlaten, niet geheel van God zou „ verstooten worden." — Te weten, in de wateren NOACHS, en den eed, welken God by die gelegenheid gedaen heeft, was iets, het welk dit alles tot een onderpand maekte, van het gene hier aen de Kerk beloovd wordt; het verbond met NOACH had zijn voorname uitzicht op de Kerk. Om CHRISTUS en zijns volks wil moest de waereld blijven; met dit uitzicht maekte God het verbond met NOACH, en bevestigde zijne belovte op de allerplechtigste wijs; derhalven was dit verbond een onderpand van de bewaring der Kerke, en door dit verbond, kon de Kerk verzekerd zijn van hare bestendige geduurzaemheid, in den afloop der eeuwen. — Dit verklaert de HEER, wanneer Hy 'er byvoegt: *alzoo heb Ik gezworen, dat Ik niet (meer) op u toornen, noch u schelden en zal.*

De inlasfching van het woordje (*meer*), is hier niet noodig. — *Niet toornen, noch schelden*, is te zeggen, niet toornen door te schelden, of by wijs van scheiding. De HEER belooft derhalven met één woord, wat ook de Kerk mogt overkomen, dat dit evenwel niet tot verdervens toe zou wezen, dat Hy haer niet volstrekt geheel en voor altoos verstooten zoude. — Dit had de HEER *gezworen* in het verbond met NOACH: dat verbond, verzegeld door den Regenboog, was een Sacramenteele eed, dat God zijn Kerk nimmer van de aerde verdelgen zoude; schoon 'er wel eens verdrukkingen en kastijdingen zouden plaets hebben, gelijk Gods eed aen NOACH gezworen, ook geene byzondere watervloeden uitsloot.

10. Want bergen, hoe onbeweeglyk vast zy ook staen mogen, sullen in den laetsten dag der waereld, by de groote verandering van hemel en aerde wijcken, ende dan zullen ook de heuvelen met alle onwankelbare vastigheden wanckelen: maer mijne goedertierenheyt en sal van u niet wijcken, maer zich altoos op de nadrukkelykste wijs openbaer maken, ende daerop kunt gy in alles veilig staet maken, deze belovte is in

mijn onveranderlyk verbond gegrondvest: want het verbont mijnes vredes, het verbond der verlossing, gegrond in de voldoening van den MESSIAS, door welke de vrede en verzoening verworven is; dit verbond, het welk reeds in het Paradijs opgericht, aen ABRAHAM nader bevestigd, en tot hier toe bewaerd is, en sal niet wanckelen, maer onveranderlyk de eeuwen verduuren, op dit alles kunt gy, wat 'er ook gebeuren moge, u volkomen verlaten: want alzoo seyt de waerachtige, de HEERE, uwe ontfermer.

Vs. 11-17. geschiedt eene nieuwe aenspraek aen de Kerk, en wel in denzelvden tijd, in welken zy tot hier toe is voorgekomen.

De HEER vertoont hier, A. tot welken aenzienlyken stand Hy de Kerk verheffen, en met welken luister Hy haer versieren zoude, vs. 11, 12. B. Voorts, hoe het gaen zou met hare kinderen, vs. 13. en C. eindelyk, welke eene zorg Hy bestendig voor haer dragen zou, om haer te beveiligen voor, en te verlossen uit alle vervolgingen van hare vyanden, vs. 14-17.

11. Gy verdruckte, door onweder voortgedrevene, ongetrooste: siet, ick sal uwe steenen gantsch cierlick leggen, ende ick sal u op Saphiren grontvesten.

12. Ende uwe glaesvensters sal ick crystallijnen maken, ende uwe poorten van robijnsteenen: ende uwe gantsche lantpale van aengename steenen.

In deze aenspraek, wordt de Kerk beschreven in haren ellendigen toestand, als *eene verdrukte, door onweder voortgedrevene, en ongetrooste.* Hier wordt wel in het gemeen geoogd op alle de ellenden, welke de Joodsche Moederkerk, geduurende den ganschen tijd van hare onvruchtbaerheid, waren overgekomen; maer evenwel meer byzonder, op haren toestand, even voor de vervulling der gedane belovten, met het begin van het Nieuwe Testament. — Toen was de Joodsche Kerk eene *verdrukte*,

ee-

eigenlyk eene *zwakke*, ten aenzien van haer klein getal, en *arm*, met opzicht tot haren lagen ſtand in de waereld. — Zy was *door onweder voortgedreven*, zoo ten aenzien van alle hare voorige onheilen, als byzonder die onder ANTIOCHUS EPIPHANES. — Zy was eene *ongetrooste*, voor zoo ver zy niemand had om haer te troosten.

Maer, de HEER doet haer deze merkwaerdige belovte: *Ziet*, let wel op deze heerlyke belovte, op deze heilrijke omwending! *Ik zal uwe ſteenen gansch ſierlyk leggen, en Ik zal u op Saphyren grondvesten, en uwe glasvensteren zal Ik Cristallijnen maken, en uwe poorten van robijnſteenen, en uwe gansche landpale van aengename ſteenen.*

Hier wordt blijkbaer gezinſpeeld, op het bouwen en verſieren van eene Stad; volgens de verklaring van den Apostel PAULUS, is hier de toeſpeling op de Stad Jeruſalem, Gal. 4: 26, 27. — Maer, zoo even is de Kerk by eene vruchtbare moeder met veele kinderen vergeleken; waerom wordt nu het zinnebeeld veranderd, en hoe komen eene vruchtbare Moeder en eene ſierlyke Stad by elkanderen te pas? — Eene moeder met een talrijk huisgezin, heeft een gebouw ter woonplaets noodig. Vs. 2. is daerom van eene tent geſproken; maer het huisgezin ſtond zoo groot te worden, dat de Tent in eene Stad zou veranderd worden. Ook is één zinneprent ſomtijds niet genoeg, om eene zaek, welke men van alle kanten vertoonen wil, in alle hare opzichten uitvoerig af te beelden. Voeg 'er by, dat het zeer gebruikelyk zy, om ſteden by vrouwen en moeders te vergelijken. Zie Kap. 23: 4.

De belovte omtrent de verſiering van deze zinbeeldige Stad, vertoont ons in het gemeen den zeer heerlyken ſtaet, tot welken de Christen Kerk zou verheven worden; welke heerlykheid wel den eenen tijd meer, en den anderen tijd minder, zou in het oog loopen; doch in de zaek eigen zijn aen alle tijden: 'er zijn dagen geweest, in welke de vervulling by uitnemendheid blijkbaer was, gelijk byzonder het begin geweest is en het einde zijn zal, van de dagen des Nieuwen Testaments.

ℵ. Vooraf dienen wy iets aen te merken, ter opheldering van den letterlyken zin:

α. *Ik zal uwe ſteenen gansch ſierlyk leggen.* — Men denke aen alle de *ſteenen*, welke tot de hier bedoelde Stad behooren. Het woord *gansch ſierlyk*, eigenlyk *Puch*, wordt ook door blanketſel vertaeld, 2 Kon. 9: 30 Jer. 4: 30. Dit blanketſel ſchijnt een mengſel geweest te zijn, van eene zwartachtige of donker hemelsblauwe couleur, geſchikt om de winkbrauwen te verſieren; in ons geval, zou derhalven een zwartachtig marmer bedoeld zijn. — Eigenlyk ſtaet 'er: *Ik doe uwe ſteenen rusten* IN *Puch*, en daerom ſchijnt de gewoone opvatting, de meest aennemelyke: *Ik zal uwe ſteenen in allerkostelykſten gijps leggen.*

β. *Ik zal u op Saphyren grondvesten.* — De *Saphyr* behoort onder de edele geſteenten, zijnde van eene hemelsblauwe couleur, doorſchijnende, en ſomtijds doorzaeid met kleine gouden ſtipkens, Job 38: 6. Het *grondvesten* derhalven *op Saphyren* geevt te kennen, dat de fundamenten, gelijk wy ſpreken, van de muuren en gebouwen der hier geteekende Stad, uit kostbare Saphyren beſtaen zouden.

γ. *Uwe glasvenſteren zal Ik cristallijnen maken.* — In plaets van *glasvenſteren*, hebben het de LXX Griekſche Overzetteren door *bolwerken* vertaeld; en dan zou 'er geſproken worden van ſchanſen met torens voorzien. In de daed, bolwerken ſchijnen hier ook beter te pas te komen, in de teekening van eene Stad, dan glasvenſteren, die tot byzondere huizen behooren. — Het woord door *cristallijnen* overgezet, is wederom duister: dit ſtaet vast, dat 'er edele geſteenten door verſtaen worden, de zin is derhalven deze: *Ik zal uwe bolwerken van edele en glinſterende ſteenen maken.*

δ. *En*, wordt 'er bygevoegd: *uwe poorten van robijnſteenen.* — Het is wederom twijffelachtig, welk ſoort van ſteenen hier bepaeldelyk bedoeld worden; men kan het grondwoord vertalen door *gloejende ſteenen*,

en dan zullen 'er poorten van karbonkel of vuurige ſteenen geteekend worden.

ε. *En*, is het eindelyk, *uwe ganſche landpale van aengename ſteenen.* — Onder den naem van *landpael*, ſchijnt hier de omtrek of ringmuur van de Stad verſtaen te moeten worden. Deze zou zijn *van aengename ſteenen*, eigenlyk ſteenen des welbehagens of der verlustiging, dat is zeer ſchoone ſteenen, welke van ieder een met vermaek beſchouwd worden.

II. Dan, het wijst zich van zelve, dat deze teekening zinbeeldig moet genomen worden. — Zulk eene heerlyke Stad nae de letter, is in de natuur niet te vinden, ja onmogelyk; alles teekent den ſtaet en de voorechten der Kerke van het Nieuwe Testament. — In het algemeen worden hier de uitſtekende hoedanigheden der Kerke van het Nieuwe Testament afgeteekend; en het is als of de HEER tot die Kerk zeide: ,, Ik zal u uitbreiden en bevestigen; Ik zal u van eene tente tot eene ,, zeer aenzienlyke Stad maken; Ik zal u verlichten ,, met de hemelſche gaven van kennis en wijsheid; Ik ,, zal u verrijken met de kostelyke ſchatten van mijne ,, gunst en zegeningen: zuiverheid van leer, reinheid ,, van zeden, en voorbeeldige Godzaligheid, zullen uwe ,, verſierſelen wezen: Ik zal u tot eene zeer aenzienlyke Maetſchappy maken, welke onbeweeglyk voortduuren, en over allen vyandelyken tegenſtand, luisterrijk zal zegepralen." — Wil men het meer in de byzonderheden:

α. *Ik zal uwe ſteenen gansch ſierlyk* of in gijps *leggen.* — De *ſteenen* kunnen de geloovigen afbeelden, 1 Petr. 2: 5. De *gijps* kan eene teekening zijn van CHRISTUS verdienſten; zoodat 'er door wordt aengeduid, hoe God de geloovigen als het ware zou vast leggen, in het kostbaer ſement van 's Middelaers verdienſten, en hen onderling verbinden door geloov en liefde.

β. De volgende uitſpraek: *Ik zal u op Saphyren grondvesten*, zou, met toeſpeling op de hemelsblauwe kleur

van den Saphyr, kunnen te kennen geven, dat de geloovige hunnen grondslag hebben in den hemel. — Anders kan men denken aen de leer der Apostelen en Propheten, waervan CHRISTUS de uiterste hoeksteen, en waerop de Kerk gebouwd is, Eph. 2: 20.

γ. Behoudt men, in de derde byzonderheid, onze vertaling: *Ik zal uwe glasvensteren cristallijnen maken*, dan kan men door de *glasvensteren* de Leeraers verstaen, of de redelyke vermogens der geloovigen, welke door Gods Geest, met eene zeer groote maet van licht zouden bestraeld worden. — Dan, wy nemen het liever voor bolwerken en torens: deze kunnen de opzieners en voorstanders der Kerke afbeelden, die zich in leer en wandel ongemeen sierlyk vertoonen zouden.

δ. *Uwe poorten zal Ik van gloejende steenen maken.* — De *poorten* kunnen ons henen wijzen naer de gaven van geloov en bekeering, door welke men in de Stad van God ingaet; deze zouden *gloejende* zijn, zich als door eenen aengenamen gloed van verre openbaer maken.

ε. *Ik zal den ganschen ringmuur van aengename steenen maken.* — Door den *ringmuur*, kan men het gansche lichaem der geloovigen verstaen: voor zoo ver elk derzelver, in zijnen onderscheidenen post en rang, aen de Kerk dienstbaer is: deze alle zouden in hunnen wandel eene zeer uitnemende schoonheid vertoonen.

13. Ende (c) alle uwe kinderen, alle de geloovigen uit Joden en Heidenen, die eene zeer groote menigte staen uit te maken, zullen uitnemende voorrechten genieten, schoon wel elk niet in denzelvden trap, zy sullen alle van den HEERE zelven geleert en onderwezen zijn, zy zullen, door middel eener duidelyke prediking van het Euangelie, gepaerd met de verlichtende genade van den Heiligen Geest, oordeelkundige bevattingen hebben

van

(c) Joh. 6: 45.

van Godlyke zaken, en op den weg der godzaligheid geleid worden; hoewel alle uwe kinderen in dezen opzichte niet even wijs zullen zijn, zal elk evenwel, nae evenredigheid van zijnen byzonderen ſtand, en onderſcheidene roeping, eene toereikende maet van Godlyk licht en geestelyk verſtand ontvangen, ende de inwendige vrede uwer kinderen, hunne blijdſchap en de gerustheid van hun gemoed, voortvloejende uit de genieting der Godlyke lievde, en gegrond in de verzoening van den Middelaer, ſal groot zijn, en tevens zal hunne uitwendige voorſpoed uitnemend zijn, daer de macht van hunne vyanden zal beteugeld en gefnuikt worden.

14. Ondertusſchen zullen u alle deze voorrechten, niet aenſtonds in den hoogſten trap te beurt vallen; gy zult eerst velerlei beproevingen moeten doorworſtelen, maer de HEER zal u onderſteunen en alle uwe zaken uitrichten. Gy ſult door gereechtigheyt beveſtigt worden, en dusdoende van eene beſtendige geduurzaemheid wezen: door *gerechtigheid* des wandels, door een voorbeeldig levensgedrag, zult gy uwe vyanden beſchaemd maken en voor CHRISTUS gewinnen; en door Gods rechtvaerdige oordeelen over uwe vyanden, zult gy veilig zijn: weeſt verre van verdruckinge, of *gy zult verre zijn van verdrukking*, want gy en ſult niet te vreeſen hebben; ende gy zult [*verre*] zijn van verſchrickinge of vermorsſeling: want ſy en ſal tot u niet naken.

Hier wordt geenszins beloovd, dat de Kerk geheel en al van tegenſpoed en vervolging zou bevrijd zijn: de kracht en oorſpronglyke woorden geevt eenvouwig te kennen, dat de Kerk, hoewel niet van alle, echter van eene verwoestende of vermorsſelende verſchrikking, zou bevrijd blijven, met dat gevolg, dat zy ten laetſten over alle hare vyanden volkomen zou zegepralen.

15. Siet, ſy ſullen ſich ſekerlick vergaderen, vyanden van allerlei ſoort zullen zich vereenigen, tot bloedige raedſlagen en ſchroomelyke vervolgingen, met werktuigen van geweld en eene vinnige woede, om, ware het mogelyk, den naem der Christenen uit te roejen; [*doch*] dit

hun woeden zal niet uyt my zijn: Ik zal het wel toelaten, en tot mijne einden bestuuren; maer het nimmer goedkeuren, 'er mijnen zegen geenszins toe verleenen, om hun geweld te begunstigen. Elk een vyand wie hy ook zijn mag, het zy meer, het zy min vermogende, die hem tegen u vergaderen sal, die sal om uwent wille, ten gevalle van u, tot uwe beveiliging, en uit hoofde van uwe betrekking tot my, vallen, overwonnen en gestraft worden.

16. Siet, ick hebbe den smit geschapen, die de kolen in 't vyer opblaest, ende die het instrument voortbrengt tot sijn werck: oock hebbe ick den verderver geschapen, om te vernielen.

Hier herinnert de HEER zijne opperheerschappy, zijn vermogend Albestuur, aen het welke ook alle vyanden der Kerke onderworpen zijn.

De HEER teekent hier eenen *smit* af in zijn werk. — Men kan aen eenen eigenlyken smit en zijne verrichtingen denken, voor zoo ver hy de voornaemste maker is van oorlogs- en foltertuig; maer zoo, dat onder het eene voorbeeld van den smit, alle andere werkmeesters van geweld en boosheid begrepen worden. — Dezen *smit, die de kolen in het vuur opblaest, en die het instrument voortbrengt tot zijn werk*, heeft God *geschapen*; dat is, hy hangt in al zijn werk van God af, en kan niet anders doen dan God hem toelaet. — *Ook*, wordt 'er bygevoegd, *heb Ik den verderver geschapen om te vernielen.* Verstaet men door den *verderver* den zoodanigen, die het instrument, door den smit toebereid ten kwade gebruikt, dan is de zin deze: dat de Kerk onder alle vervolgingen veilig zijn zoude naedien de maker en de gebruiker van de werktuigen des gewelds beide onder Gods bestuuring stonden.

Dan deze laetste woorden: *ook heb Ik den verderver geschapen om te vernielen*, schijnen eene nadrukkelyke tegenstelling te behelzen tegen het eerste lid van dit vers; zoodat 'er onder den naem van den *verderver*, zulke personen of zaken worden aengewezen, die den *smit* en zijn *instrument*, de vyanden der Kerke en hunne geweldige ondernemingen, *vernielen* zouden. — De Geest der Voorzegging wil derhalven te kennen geven, dat de HEER de vyanden zijner Kerke

wek-

tegen elkander gebruiken zoude; en den eenen vyand verwekken om den anderen te bedwingen en te verdelgen: of meer onbepaeld, dat God het verderv geschapen had, om daermede de vyanden zijner Kerke te bezoeken, en elk derzelver, het zy middelyk door tusschenkomst van andere vyanden, het zy meer onmiddelyk door verwoestende oordeelen, te vernielen.

17. Alle instrument dat tegen u bereydt wort, en sal niet gelucken, ende alle tonge [*die*] in 't gerichte tegen u opstaet, sult gy verdoemen: Dit is de erve der knechten des HEEREN, ende hare gerechtigheyt is uyt my, spreeckt de HEERE.

Door *alle instrument* en *alle tong* worden vyanden verstaen, die Gods volk geweldiger hand, of onder schijn van rechtspleging, zouden onderdrukken, en lasteraers, die hen door smaedheden vervolgen zouden. — *Alle instrument*, is de bemoedigende belovte, *dat tegen u bereid wordt, zal niet gelukken*; men zou het vertalen kunnen: *alle instrument zal tegen u bereid worden*, (*doch*) *het zal niet gelukken*, dat is, „ Hoe zeer „ allerlei soort van vyanden, 'er zich op mogen toeleggen „ om Gods volk te overweldigen, hunne pogingen zullen „ vruchteloos afloopen, de wapenen der vyanden zullen „ tegen hen zelven terug stooten." — *En*, wordt 'er bygevoegd: *alle tong die in het gerichte tegen u opstaet, zult gy verdoemen*, dat is, „ De lasteraers, die de Christenen „ voor de vierscharen zullen aenklagen, en zoeken hatelyk „ te maken, zullen beschaemd en van leugentael overtuigd „ worden; deels, door den godzaligen wandel der Christe„ nen; deels, door hunne vrymoedige belijdenissen; deels, „ door hunne standvastigheid in den marteldood; deels, „ door hunne verdedigschrivten."

Dit, dit alles namelyk, het welk in het voorige beloovd is, dit alles *is de erve* en het uitnemend voorrecht *der* geloovigen, die in nadruk *knechten des* HEEREN zijn, *en hunne gerechtigheid*, hun onbetwistbaer recht op deze ervenis, *is uit my*; het zelve zal Ik handhaven, Ik zal hen in het bezit van deze erve stellen, en hunne belangen ter harte nemen, *spreekt de* HEER.

HET LV. KAPITTEL.

IN dit Kapittel vinden wy eene zeer minzame uitnodiging, tot het geloovig aennemen en dadelyk genieten, van alle de voorheen gemelde heilgoederen. — Er is geen twijffel aen, en dit is uit het ganſche beloop van zaken allerblijkbaerst, dat de tijd die hier bedoeld wordt, de eerſte dagen zijn van het Euangelie der vervulling. — De Spreker is de HEER zelvs; zoo nochtans, dat hier de inhoud der heuglyke boodſchap worde voorgeſteld, welke de Apostelen en eerſte Dienaers van het Euangelie brengen zouden.

Wy onderſcheiden 'er in drie hoofdbyzonderheden.

I. Eene minzame uitnodiging aen zondaren, om het te weeg gebrachte heil van den MESSIAS aen te nemen, vs. 1-3.
II. Eene verdere uitbreiding van die nodiging, met eene nadere verklaring, hoe dezelve byzonder aen den Heidenen zou gedaen worden, vs. 4-7.
III. Eene beſchrijving van de gezegende uitwerkſelen dezer nodiging, vs. 8-13.

I. In het eerſte deel vinden wy, א. *de gemelde nodiging zelve, vs.* 1. ב. *Den aendrang daervan, vs.* 2, 3ª. ג. *Den grondſlag van die nodiging, vs.* 3ᵇ.

1. O (*a*) alle gy dorſtige, komt tot de wateren, ende gy die geen gelt en hebt, komt koopt ende etet, ja komt koopt ſonder gelt, ende ſonder prijs, wijn ende melck.

De Euangeliſche nodiging is ingericht, tot *dorstigen* en *die*

(*a*) Joh. 7: 37, 38.

die geen geld hebben. — Onder den naem van *dorstigen*, worden ook hongerigen begrepen. — Alle menfchen kunnen *dorstigen* genaemd worden, voor zoo ver zy alle nae de ziel gebrek lijden, en elk op zijne wijze de vervulling van dat gebrek zoeken: in het byzonder evenwel, past deze naem op de zoodanigen, die hun zielsgebrek by aenvang recht kennen, en weten dat zy arm, blind, jammerlyk en naekt zijn. — Even zoo zijn ook zy *die geen geld hebben*, in het gemeen alle menfchen, die van nature het ware heil derven; maer byzonder de zoodanigen, die hunne geestelyke armoede kennen en erkennen. — Ondertusfchen, moet het hier algemeen en zonder uitzondering genomen worden: want de genodigde worden vs. 2. befchreven als de zoodanigen, die *hun geld uitwegen voor het gene geen brood is, en hunnen arbeid voor het gene niet verzadigen kan*, dat is, die hun heil nog by zich zelven en in niets beteekenende ydelheden zoeken. Een zondaer, het is waer, ftelt geen het minfte belang in het Euangelie, voor dat hy zijn geestelyk gebrek voelt en erkent: dan, evenwel, zulk een belang ftellen is geenszins de grond, maer het uitwerkfel der nodiging. — Maer, hoe ver moet deze nodiging worden uitgeftrekt? Sommigen denken onbepaeld, beide aen Joden en Heidenen; fommigen bepalen het, of alleen tot de Joden, of alleen tot de Heidenen. Onzes erachtens, worden in de eerfte plaets de Joden bedoeld, gelijk uit vs. 3. nader blijken zal, maer ook vervolgens de Heidenen.

De goederen welke hier aengeboden worden, zijn *wateren, wijn en melk.* — Men kan het algemeen opvatten, voor alles wat tot onderhoud en verfterking van het geestelyk leven dienftig is: anders, kan men elk een zinbeeld afzonderlyk nemen, en door de *wateren*, de belovten des Euangeliums verftaen, byzonder van de vergeving der zonden; door de *melk*, de waerheden en voorfchrivten van het Euangelie, en door den *wijn*, de bewijzen van Gods lievde en de vertroosting van den Heiligen Geest.

De nodiging is, *komt, koopt, en eet.* — Het *komen* beftaet in het geloovig toevlucht nemen, tot de genade en de verdienften van den Middelaer; het *koopen* geevt te ken.

nen, het dadelyk aennemen van de gemelde heilgoederen; en het *eten* ziet op de werkelyke gebruikmaking en genieting van dezelve. — Het heet een koopen *zonder geld en zonder prijs*, omdat 'er van den kant des zondaers niets gevorderd wordt, het welk hem eenige verdienften zou geven, of eenig recht van aenfpraek bezorgen op de voorgeftelde heilgoederen: door koopen namelyk, ontvangt men een wettig recht op zekere goederen; even zoo ontvangt ook een zondaer, door het geloov, een wettig recht op alle de heilgoederen, welke de Middelaer verworven heeft: maer met dit alles, is het een koopen zonder geld en prijs, naedien het geloov niets verdienftelyks heeft, noch eenigen grond uitmaekt van waerdigheid; het recht, het welk wy door middel van het geloov op deze heilgoederen erlangen, is alleen gegrond in de verdienften van den Middelaer zelven. — De zin is derhalven kortelyk deze: „ Gy hebt, uit kracht „ der Godlyke nodiging in het Euangelie, recht om u de „ heilgoederen, door den Middelaer verworven, onbe„ fchroomd toe te eigenen, van uwen kant wordt niets ge„ vorderd, zy worden om niet gefchonken; maekt 'er zoo „ vrymoedig gebruik van als ooit iemand doen kan, die „ het een of het ander gekocht en daer voor den vollen „ prijs betaeld heeft. Het gene 'er te betalen was, heeft „ de Borg opgebracht."

2. Waerom weegt gylieden gelt uyt voor 't gene dat geen broot en is? hoe kunt gy zoo onbezonnen te werk gaen, dat gy geld geevt, voor het gene alleen den bedrieglyken fchijn van brood heeft? ende hoe dwaes handelt gy, dat gy de vruchten van uwen arbeyt befteedt voor 't gene dat niet verfadigen en kan? Hooret aendachtelick nae my, volgt mijnen lievderijken raed, ende etet het goede, ende laet uwe ziele in vettigheyt haer verluften.

Door *brood en het gene verzadigen kan*, wordt geestelyk brood verftaen het welk de ziel kan voeden, en derhalven in de zaek het zelvde, het welk vs. 1. onder de zinbeelden van *wateren*, *wijn*, en *melk* is voorgefteld; de heilgoederen namelyk, welke de Middelaer verworven heeft, en

by

by welke de ziel leven kan. — *Het gene geen brood is*, of gelijk 'er eigenlyk ſtaet, *niet brood*, *en het gene niet verzadigen kan*, vertoont ons alle ſchijngoederen, welke door de verblinde ſtervelingen als wezenlyke voorrechten begeerd worden, maer de ziel niet kunnen verzadigen; men denke meer byzonder aen aerdſche bezittingen en genoegens, als mede aen het uiterlyk waernemen van plichten en Godsdienst plechtigheden.

Het is het natuurlyk beſtaen van alle menſchen, voor de ſchijngoederen *geld en arbeid uit te wegen*, en zich aen deze dingen te vergapen: byzonder evenwel, worden hier de Joden bedoeld, ten tijde der eerſte prediking van het Euangelie, die grootelyks gehecht waren aen den ſchaduwdienst en menſchelyke inzettingen; zy matteden zich af met het nauwgezette waernemen van willekeurige plechtigheden, in vasten, bidden, aelmoesſen, en andere vermoejende inſtellingen. — Dit was in de daed, *geld uit te wegen voor het gene geen brood is*, *en arbeid voor het gene niet verzadigen kan*, en hieruit ziet men tevens, hoe zy die vs. 1. gezegd worden geen geld te hebben, hier voorkomen als *geld uitwegende*: want het was ſlechts ingebeeld geld en vruchtelooze arbeid.

Zy worden daerom aengemaend en opgewekt, om, met afzien van ingebeelde eigen gerechtigheid, de verworvene heilgoederen van den MESSIAS, door het geloov, om niet en vrymoedig aen te nemen. — In zoo ver moesten zy *naer Hem* en zijnen lievderaed *aendachtig* en eerbiedig *hooren*, dan zouden zy *het goede eten*, *en hunne ziel zou zich in vettigheid verlustigen.*

Het *goede te eten*, zegt alle de voorheen gemelde heilgoederen werkelyk te genieten. — Het *verlustigen van hunne ziel in vettigheid*, vertoont ons de geestelyke blijdſchap en inwendige vertroosting van den Heiligen Geest. — Dit zou het gezegend gevolg zijn van het geloov, en van hunne gehoorzaemheid aen MESSIAS lievderaed.

3. Neygt uw' oore, om mijne minzame vermaning op te volgen, ende komt door het geloov vrymoedig tot my, hoort en gehoorzaemt mijnen lievderaed, ende

uwe ziele sal leven en zich hartelyk verblijden: want ick sal met u een eeuwigh verbont maken, [*ende* (*b*) *u geven*] de gewisse weldadigheden Davids.

Ik zal met u een eeuwig verbond maken. — Dit *eeuwig verbond* is zekerlyk het verbond der genade, de voorstelling der belovten van genade en zaligheid; byzonder zoo als dit *verbond* zou plaets hebben onder het Nieuwe Testament, nadat het door den dood van den Middelaer bevestigd is. — Het heet een *eeuwig* verbond; niet alleen ten aenzien van Gods besluit, waerin het gegrond is, maer vooral met opzicht tot deszelvs bestendige geduurzaemheid, tot aen het einde der eeuwen. — Beloovt nu de HEER, in de eerste plaets aen de Joden, maer ook verder aen de Heidenen, dat hy *met hun* een *eeuwig verbond* zou *maken*, dan bedoelt hy niet zoo zeer de eerste voorstelling, maer ook en vooral de dadelyke uitvoering van dat verbond, zoodat de zin zy: „ Ik „ zal mijn verbond, en de goederen daerin besproken, over „ u brengen, en het zelve aen u, in eene nieuwe gedaente, „ en in eene overvloediger bedeeling der beloovde goede- „ ren, bevestigen, om het zelve onveranderlyk te doen stand „ houden, tot aen het einde der eeuwen."

En, wordt 'er bygevoegd: *Ik zal u geven de gewisse weldadigheden van David.* — DAVID had veele *weldaden* en belovten van God ontvangen, de hoofdbelovte vinden wy 2 Sam. 7: 12-14. In die belovte, lag ook de geboorte van den MESSIAS opgesloten, die aen Gods rechtehand zitten zou, Ps. 110: 1. deze weldadigheden worden nader uitgebreid, Ps. 89: 20-30. — Deze weldadigheden waren *gewisse*, die belovten waren onfeilbaer, DAVID heeft 'er ook geloovig in berust, 2 Sam. 7: 18. en 'er in volhard tot op zijnen dood toe, 2 Sam. 23: 4, 5. ook zag hy 'er, in den voorbeeldigen zin, de aenvanglyke vervulling van in zijnen Zoon SALOMO. — Nu is des HEEREN belovte deze: *Ik zal u geven de gewisse weldadigheden van David.* De inlassching, (*en u geven*) is hier niet noodig, men leeze zonder dezelve: *Ik zal met u een eeuwig verbond maken*, namelyk *de gewisse weldadigheden* van

(*b*) Hand. 13: 34.

van David. Te weten, de gemelde weldadigheden van DAVID, zijn, en de grond en de inhoud van het eeuwig verbond; de zin is derhalven deze: „ „Ik zal met u een eeu-
„ wig verbond maken, in gevolge de groote beloften welke aen
„ DAVID gedaen zijn; de inhoud van dat eeuwig verbond,
„ bestaet in die gewisse weldadigheden, welke Ik aen DAVID
„ beloovd, en met de weldadigheden aen zijn persoon geschon-
„ ken bedoeld heb." Trouwens, de weldaden aen den voorbeeldigen DAVID beloovd, zijn dezelvde welke in den tegenbeeldigen DAVID plaets hebben, en welke de MESSIAS in zijn geestelyk Koningrijk zou ontvangen en uitdeelen.

Voords, verdient het nog onze opmerking, dat 'er niet gesproken wordt van ABRAHAMS of JACOBS, maer van DAVIDS weldadigheden; de reden is deze: omdat DAVID de laetste en naeste persoon was, aen welken de geboorte van den MESSIAS, uit zijn huis, en de eeuwige heerschappy van dien grooten Koning, beloovd was. Voeg 'er by, dat DAVID een zeer luisterrijk voorbeeld van den MESSIAS geweest is.

Het verbond het welk hier bedoeld wordt, betrof niet alleen DAVID, en zijn groote tegenbeeld den MESSIAS; maer ook de Kerk over welke Hy heerschen zou: in gevolge daervan, zou de Kerk die weldadigheden in den persoon en de regeering van den MESSIAS ontvangen, en de gewisheid daervan ondervinden.

Vs. 4-7. wordt van de roeping der Heidenen gehandeld. — De grond van deze roeping, wordt vs. 4. voorgesteld, daerna wordt de wijs van die roeping verklaerd, vs. 5. — En eindelyk, de voorname inhoud daervan opgegeven, vs. 6, 7.

4. Siet, ick hebbe hem [*tot*] een getuyge der volcken gegeven, eenen Vorst, ende gebieder der volcken.

De persoon van welken hier gesproken wordt, is de MESSIAS; echter wordt Hy niet onmiddelyk bedoeld, maer aengemerkt als het luisterrijk tegenbeeld van DAVID. — De eigenlyke DAVID was een *getuige der volken*, hy had onge-

meen veel op met de getuigenisſen des HEEREN, met de getuigenisſen der waerheid, en maekte 'er zijn werk van om dezelve alomme te vermelden, vergel. Pſ. 51: 14, 15. 119: 43-46. Hy was een *Vorst*, die in het Richterambt verſtandig handelde, Pſ. 101. Hy was *een Gebieder der volken*, ook van overwonnen Natien, vergel. Pſ. 18: 44. — In dit alles, moet men eene levendige afbeelding opmerken van DAVIDS Zoon en Heer, den MESSIAS. „ Ziet, wil derhal-
„ ven de HEER zeggen, Ik heb DAVID tot eenen getuige
„ der volken gegeven, tot eenen Vorst en Gebieder der
„ volken, en daerin by voorſpelling vertoond, wat gy van
„ en in den tegenbeeldigen DAVID, den gezegenden MESSIAS,
„ in nog veel grooter nadruk, te wachten hebt."

Trouwens, de MESSIAS is in vollen nadruk *gegeven tot een getuige*, Hy beſchrijvt zich zelven als eenen waerachtigen getuige, Joh. 3: 11. 18: 37. Hy was een getuige van een onfeilbaer gezach, Openb. 3: 14. Hy getuigde zaken, welke van voor de tijden der eeuwen waren verzwegen geweest, Joh. 17: 6, 8, 26. Hy was een getuige *der volken*, niet alleen voor de Joden, maer ook voor de Heidenen, gelijk uit vs. 5. nader blijken zal. — De MESSIAS is gegeven *tot eenen Vorst*, die met Koninglyk gezach bekleed was, Hy is de Overſte van de Koningen der aerde, Openb. 1: 5. als mede tot eenen *Gebieder der volken*, naedien Hy, als de verhoogde Middelaer, de macht ontvangen heeft, om wetten te geven en over alle dingen te heerſchen in hemel en op aerde, Rom. 14: 10. Eph. 1: 20-22. — In alle deze betrekkingen was Hy *van God gegeven*, dat is, van den Vader verordend, beloovd, en in den tijd die hier verbeeldt wordt als verheerlykte Middelaer werkelyk daergeſteld.

5. Siet, gy ſult een volck roepen, dat gy niet en kendet, ende het volck dat u niet en kende, ſal tot u loopen; om des HEEREN uwes Godts wille, ende om des Heyligen Iſraëls wille, want hy heeft u verheerlickt.

Tot wien wordt hier de aenſpraek gericht? Sommigen denken aen den MESSIAS zelven; anderen aen de eerſte Christen Kerk uit de Joden, uit welker midden de Euange-

lie-

lie-gezanten zouden worden afgevaerdigd. — Wy voegen ons by de laetste: op deze wijs worden de spraekwendingen niet zonder noodzake vermenigvuldigd. Vs. 1-3. waren de Joden minzaam genodigd, om de aengebrachte heilgoederen van den MESSIAS, door het geloov vrymoedig aen te nemen; deze zelvde personen komen hier nu vervolgens voor, zoo als zy, na het gehoorzamen van deze roeping, ook anderen zouden opwekken om de voetstappen van hun geloov naer te wandelen; daerenboven, schijnt deze opvatting beter overeen te komen met de woorden van vs. 5. zelve, vooral met de laetste, *om des* HEEREN *uwes Gods wille, ende om des Heiligen Israëls wille, want Hy heeft u verheerlykt.*

Het is derhalven God de Vader, die tot de eerste Christen Kerk uit de Joden, byzonder tot de Gezanten van het Euangelie, zegt: „ *Gy zult* door de prediking van het Euan-
„ gelie, tot de gemeenschap der verworvene heilgoederen
„ van den MESSIAS, *een* vreemd *volk roepen dat gy* te voo-
„ ren *niet kendet*, Heidenen namelyk, met welke gy in den
„ Godsdienst voorheen geene de minste gemeenschap gehou-
„ den hebt, *en* dat wel met eenen zeer gezegenden uitslag:
„ want *het* Heidensche *volk dat u* voorheen *niet kende* en
„ met u geene de minste gemeenschap hield, *zal tot u*
„ *loopen*, en zich met yver by uwe gemeente voegen in
„ gehoorzaemheid des geloovs: dat alles zal u geschieden
„ *om des* HEEREN *uwes Gods wil*, dit zelve zal uit en door
„ God zijn; *en* het zal u geschieden *om des Heiligen Israëls*
„ *wil*, tot Gods eer: *want Hy heeft u verheerlykt*, of *omdat*
„ *Hy u verheerlyken zal*, omdat de HEER voorgenomen
„ heeft, u in dien dag by uitnemendheid te verheerlyken,
„ en zijne Kerk onder u te doen uitblinken als eene Stad
„ op eenen hoogen berg."

Maer, wat zal de inhoud zijn van die prediking, door welke de Heidenen staen geroepen te worden? Deze:

6. Soeckt den HEERE, terwijle hy te vinden is: roept hem aen, terwijle dat hy naeby is.

Volgens het voorheen beredeneerde houden wy de geloovige Joden, byzonder de eerste verkondigers van het Euan-

gelie, voor de Sprekers, die hunne roeping richten tot de Heidenen; zoodat de HEER in het verband met het voorige zeggen wilde: *Gy zult een volk roepen het welk gy niet kendet*, enz. zeggende: *Zoekt den* HEER, enz.

De HEER zou, in den hier bedoelden tijd, *te vinden zijn* als de Algenoegzame, als een genadig God en een gaern vergevend Vader, en dat zoo wel voor de Heidenen als voor de Joden; hier toe zou de HEER *naby zijn*, met zijn woord, met de bewijzen van zijne genade, en met de overtuigingen van zijnen Geest. Eertijds waren de Heidenen verre van God, maer nu zouden zy naby gebracht worden, vergel. Eph. 2: 13. — Zy moesten daerom den dag der zaligheid in acht nemen, en in dezen wel aengenamen tijd, den HEER *zoeken en aenroepen*, met gebeden, ſmeekingen, en geloovswerkzaemheden.

7. De godtlooſe verlate ſijnen boozen wegh, op welken hy tot dus ver zoo onbedachtzaem gewandeld heeft, en het verderv als in den mond geloopen, ende de ongerechtige man, eigenlyk, *de man der ongerechtigheid*, de overgegeven zondaer die in boosheid uitmunt, verlate hoe eer hoe beter ſijne heillooze gedachten: hy verandere van keus en genegenheden, ende hy bekeere ſich tot den HEERE, elk een zondaer bekeere zich, en legge zich uit het beginſel van het geloov toe, op de verbetering van zijne gedragingen: ſo ſal hy, die geenen lust heeft in den dood van den zondaer, hem ſijner ontfermen en hem alle zijne zonden genadig vergeven; ende elk een zondaer keere, langs den weg van het geloov, boetvaerdig weder tot onſen Godt, want hy bezit, nadat de MESSIAS de reinigmaking der zonden door zich zelven heeft te weeg gebracht, eenen rijkdom van barmhartigheid, en Hy vergeeft menigvuldelick.

Vs. 8-13.

Vs. 8-13. wordt de roeping der Heidenen bevestigd door een vertoog, deels van de gewisse zekerheid, vs. 8, 9. deels van de gezegende uitwerkselen, vs. 10-13.

Vs. 8, 9. wordt eene algemeene waerheid voorgesteld, zeer geschikt ter wechneming van eene heimelyke bedenking van het ongeloov, tegen de vervulling van de even gemelde voorzegging, omtrent de roeping der Heidenen. — De HEER zelvs is hier wederom de Spreker, die zijne tael richt tot de eerste Gezanten van het Euangelie des vredes.

8. Want mijne gedachten, voornemens en besluiten, zijn niet gelijk ulieder gedachten, overleggingen, voornemens en verwachtingen, ende uwe wegen handelingen en bedoelingen, zijn niet gelijk mijne wegen, handelingen, bestuuringen, en de uitvoering van mijne besluiten, spreeckt de HEERE. Er is een verbazend onderscheid, ja dikwijls eene aenmerkelyke strijdigheid, tusschen Gods handelingen en oogmerken, en tusschen die der menschen.

9. Want [*gelijck*] de hemelen hooger zijn als de aerde: alsoo zijn mijne wegen hooger als uwe wegen, ende mijne gedachten dan ulieder gedachten. De afstand tusschen de aerde en den hoogsten hemel, is verbazend groot, en gaet onze kwijnende bevattingen ver weg te boven; even zoo zijn ook Gods gedachten, wegen, voornemens, en handelingen boven die der menschen verheven: het verschil tusschen deze beide is onbegrijpelyk groot, en Gods voornemens en handelingen overtreffen die der menschen oneindig ver.

De herinnering van deze blijkbare waerheid, kwam hier ongemeen wel te pas in het verband van zaken. — Zy heeft haer opzicht tot de voorgaende belovte, vs. 4-7. en was recht geschikt om de bedenking op te losfen, hoe de Heiden ervgenamen worden zouden van die uitmuntende zegeningen: dit mogt vreemd en onbegrijpelyk schijnen in de oogen der menschen, maer voor den hoogen God was het niet te wonderlyk. — Hier wordt derhalven de zekerheid

der voorheen gedane belovten, omtrent het verwekken van dien Vorst en Gebieder der volken, als mede, de daermede gepaerd gaende roeping der Heidenen, tegen het bedenken van het vleesch verdeedigd.

Wijders wordt de gezegende uitwerking, welke de prediking van het Euangelie by de Heidenen hebben zou, levendig voorgedragen; en wel eerst onder het zinbeeld van de uitwerking des regens op het aerdrijk, vs. 10, 11.

10. Want gelijck de regen ende de ſneeuw van den hemel nederdaelt, ende derwaerts niet weder en keert, niet door de warmte in de gedaente van dampen wordt opgetrokken, voordat zy eene nuttige uitwerking op het groejend Rijk gedaen hebben; maer doorvochtigt de aerde, ende maeckt dat ſy voortbrenge ende uytſpruyte, ende zaet geve den zaeyer, ende broot den eter: Gelijk de regen en de ſneeuw in het natuurlyke, een gezegend middel is om de vruchtbaerheid der aerde, en den groei der planten te bevorderen:

11. Alſoo ſal mijn woort, het woord des Euangeliums, het welk onder de Heidenen ſtaet gepredikt te worden, dat uyt mijnen monde uytgaet en van eenen hemelſchen oorſprong is, [*oock*] voorſpoedig zijn om den geestelyken wasdom te bevorderen, 't en ſal niet ledigh tot my wederkeeren: de Gezanten van het Euangelie, zullen niet zonder vrucht en voordeel gedaen te hebben, tot my terug komen om rekenſchap van hunnen last te geven: maer, zy zullen gezegende uitwerkſelen van hunnen arbeid zien, het woord het welk zy onder de Heidenen ſtaen te prediken, ſal doen 't gene dat my behaegt, en aen het gewichtig einde, waertoe Ik het verordend en gezonden heb, volkomen beantwoorden, ende 't ſal voorſpoedigh zijn [*in*] 't gene waer toe ick het ſende. Het Euangelie der verzoening zal het hart der menſchen, even als de *regen* en de *ſneeuw* de aerde pleegt te doen, *week maken* en tot boetvaerdigheid bewegen. Het Euangelie zal het hart der menſchen doen *uitſpruiten*, en een geloov doen

voort-

voortbrengen, het welk zich in de kracht des geestelyken levens, en in eenen heiligen wandel, zal openbaer maken; het zal *zaed* en *brood* voortbrengen, vruchten dragen het geloov waerdig, tot eer van den hemelſchen Landman, tot blijdſchap dier geestelyke Akkerlieden, en tot voordeel der Kerke.

De ongemeene voorſpoed en zegen van de Euangelie-prediking onder de Heidenen, wordt vs. 12, 13. meer byzonder afgeteekend.

12. Want in blijtſchap, en als boodſchappers van de allerheuchlykſte tijding, ſult gylieden, Apostelen en eerſte Gezanten van het Euangelie der verzoening, uit Kanaan en het midden der ongeloovige Joden, die het woord van God verſtooten zullen, Hand. 13: 46. uyttrecken, ende met vrede voortgeleydt worden: gy zult ja wel eenen geweldigen tegenſtand ontmoeten, maer met dit alles, zeer gezegende vorderingen maken; ook zult gy met blijdſchap en toegenegenheid van de Heidenen ontvangen worden: de bergen ende heuvelen ſullen geſchal maken [*met*] vrolick geſangh, voor uw aengeſichte; ende (*c*) alle boomen des velts ſullen de handen t'ſamenklappen.

In het laetſte gedeelte van dit vers, wordt in de letter gezien op den weergalm van een zeer ſterk geluid, het welk de bergen terugkaetſen. — Men zou de ganſche zinneprent in het gemeen kunnen opvatten, als eene afbeelding van zeer groote vreugde, in het land der Heidenen. — Dan, de *bergen* en *heuvelen*, zijn zeer gewoone zinbeelden van volken, Koningrijken en Staten, de *bergen* kunnen machtige Koningrijken afbeelden, en de *heuvelen* mindere Staten, vergel. Kap. 2: 14. Men denke dus aen de inwooners der gewesten, landſchappen en ſteden van de Heidenen; en dan geevt de Geest der Godſpraek te kennen, dat de Heidenen van allerlei landſchappen, gewesten en Koningrij-

(*c*) 1 Chron 16: 33.

ken, de Euangelie-Gezanten met groote blijdschap ontvangen, de leer der verzoening gretig aennemen, en Gods naem daer over hartelyk loven zouden. In dezen zin, zouden *de bergen en de heuvelen geschal maken met vrolyk gezang.* — Er wordt bygevoegd: *alle boomen des velds zullen de handen zamen klappen.* Men denke, onder het zinnebeeld van *alle boomen des velds*, aen allerlei menschen, lieden van allerlei staet, rang en waerdigheid; deze zouden te *zamen in de handen klappen*, en zich hartelyk verblijden, dat zy met de prediking van het Euangelie der verzoening verwaerdigd waren. — Dezelvde zaek wordt derhalven onder een ander zinneprent voorgesteld.

13. De prediking van het Euangelie, zal eene blijkbare en gezegende verandering by de Heidenen te weeg brengen, en Gods naem deswegens eenen duurzamen roem ontvangen. Voor eenen doorn sal een denneboom opgaen; voor een distel sal een myrtenboom opgaen: ende 't sal den HEERE wesen tot eenen name, tot een eeuwigh teecken, [*dat*] niet uytgeroeyt en sal worden.

Onder de benamingen van eenen *doorn* en *distel*, worden lage, slechte, schadelyke en stekelige struikgewassen bedoeld; alleen met dit onderscheid, dat het eerste woord op rijziger gewassen, en het tweede op lagere struiken schijnt te zien. — In de plaets van deze geringe en schadelyke struikgewassen, zouden hooge en nuttige boomen opgaen, de *denneboom* en de *myrtenboom.* Door den *denneboom* kan men den cypresboom verstaen, zijnde van eene hooge, sierlyke en altoos groenende gedaente, en daerenboven van groote nutttigheid om allerlei gereedschappen te vervaerdigen, gelijk het hout daervan ook in den Tempelbouw gebruikt werd, 1 Kon. 5: 8. De *myrtenboom* heeft wel geene aenmerkelyke hoogte, maer evenwel eene altoos groenende bevallige gedaente, en eenen lievlyken geur; ook wordt 'er uit de bezien een aengenamen wijn geperst, en de boom zelvs levert olie op. — De Prophetische vertooning leert ons derhalven, dat de prediking van het Euangelie eene zeer aenmerkelyke omzetting, onder de Heidenen, zoude te weeg bren-

bergen. De woestijne van het Heidendom, zou in éénen zeer aengenamen hov des HEEREN veranderd worden; in plaets van godloze en schadelyke menschen, zouden 'er lieden opstaen, uitblinkende in kennis, geloov, en godzaligheid.

Deze gezegende uitwerkselen der Euangelie-prediking onder de Heidenen, zouden dienen ter verheerlyking van den hoogen God. — Het *zou den* HEER *wezen tot eenen naem;* Gods Volmaektheden zouden, in dit groote werk, luisterrijk openbaer worden, den HEEREN naem en roem zou deswegens met lov vermeld worden. — Dit zou niet slechts voor eenen korten tijd zijn; neen dit groote werk zou den HEER *wezen tot een eeuwig teeken*, tot een geduurzaem gedenkteeken van Gods uitnemende lievde, en van de kracht zijner heerschappyvoerende genade; tot een gedenkteeken *dat niet uitgeroeid zou worden*, by aenhoudendheid zou de HEER, tot aen den afloop der eeuwen, den roem ontvangen, wegens de gezegende uitwerkselen der Euangelie-prediking onder de Heidenen.

HET LVI. KAPITTEL.

NAdat de voorspoedige grondvesting der Euangelie-Kerk, onder Joden en Heidenen, was afgeteekend in het voorige Kapittel, gaet de Geest der Godspraek voort om den staet der Kerke te schetsen, geduurende den afloop der volgende eeuwen, Kap. 56-60.

Wy leggen hier tot eenen grondslag, en dit schijnt ons uit het gansche beloop van zaken allerduidelykst, dat de Prophetische redevoering welke Kap. 51: 17. begonnen is, in een onafgebroken verband doorloopt tot Kap. 60. — Nu hebben wy gezien, dat Kap. 55. de grondvesting der Euangelie-Kerk, onder Joden en Heidenen, beschreven worde, en het zal uit den inhoud van Kap. 60. allerblijkbaerst worden, dat aldaer die heerlyke staet der Kerke beschreven

worde, welken zy, volgens de overeenftemming van het Prophetisch woord, eens in het laetst der dagen vertoonen zal, nadat alle de vyanden van Gods volk zullen uitgeroeid wezen; gevolgelyk moeten de tusfchen beide inkomende Kapittelen, van 56 tot 59. verklaerd worden van de achtereen volgende merkwaerdige lotgevallen, welke de Kerk zouden bejegenen, van hare eerfte grondvesting af, tot haren gemelden luisterrijken ftaet in het laetfte der dagen.

In dit Kapittel 56. worden voornamelyk de twisten en verdeeldheden voorfpeld, welke in de Christen Kerk, al fpoedig na hare eerfte grondvesting, zouden plaets hebben. — De HEER zelvs wordt hier fprekende ingevoerd, zijne tael richtende tegen de Christenen der vroegfte eeuwen, met ernftige vermaning om den waren Godsdienst ongefchonden te bewaren, en om met verftand en billykheid omtrent de twisten en verdeeldheden te verkeeren. Na dit alles volgt eene belovte, omtrent eene groote toevoeging van Heidenen by de gemeenfchap der Kerke, en eene bedreiging van zware oordeelen, wegens het plichtverzuim van de Leeraren.

Wy vinden hier derhalven drie hoofddeelen.

I. Het eerfte is vermanende; en betreft vooral de gefchillen en verdeeldheden, welke al vroeg in de Christen Kerk ontftaen zouden, vs. 1-7.

II. Het tweede is beloovende; en behelst eene toezegging omtrent eene groote toevoeging der Heidenen, vs. 8.

III. Het derde is bedreigende; en vertoont het oordeel, het welk op het bederv onder de Opzieneren der Kerke volgen zoude, vs. 9-12.

1. Alfoo feyt de HEERE, tot de gevestigde gemeente der Christenen: Bewaert het recht, draegt toch zorg voor de bewaring van de zuiverheid der Euangelieleer, welke u als een dierbaer pand is toevertrouwd, ende doet gerechtigheyt, oeffent u in het betrachten van allerlei deugden: want mijn heyl is naeby om te komen, ende mijne gerechtigheyt, om geopenbaert te wor-

worden. De tijd nadert, dat Ik het Koningrijk van den MESSIAS, nog luisterrijker dan tot dus ver geschied is, openbaren zal; zoo door de bekeering van een aenmerkelyk getal der tot nog toe verblinde Heidenen, als door het uitoeffenen van geduchte oordeelen over de vyanden der Kerke.

Het *bewaren van het recht*, verklaren wy van de zuivere leer des Euangeliums, die de eenige regelmaet is, volgens welke men over den weg der zaligheid moet oordeelen: in dezen zin wordt het woord *recht* meermalen genomen, verg. Kap. 42: 4. 51: 4. Deze beteekenis vordert hier het verband van zaken, en het *bewaren* van de zuivere leer des Euangeliums was hoogst noodzakelyk, in eenen tijd op welken aenmerkelyke dwalingen, twisten en verdeeldheden, ontstaen waren. — Dit bewaren van de zuivere Euangelieleer, moest gepaerd gaen met het *doen van gerechtigheid*, en het beoeffenen van mannelyke Godsvrucht. — De drangreden is ontleend uit de nabyheid van Gods heil, en de aennaderende openbaring van Gods gerechtigheid: *want mijn heil is naby* enz. In de laetste woorden, kan de eerste openbaring van MESSIAS Koningrijk niet bedoeld zijn, noch ook deszelvs luisterrijke vertooning op het einde der eeuwen: de eerste was reeds geschied, en de tweede was nog al te ver afstaende. Wy worden derhalven gewezen, naer eene nog meer luisterrijke openbaring van MESSIAS Koningrijk, dan 'er tot dus ver had plaets gehad, welke blijken zou, zoo in den toevloed van nog onbekeerde Heidenen, tot de gemeenschap der Kerke, als in het beteugelen van de vyanden en vervolgeren der waerheid.

2. Welgeluckfaligh is de mensche, [*die*] sulcks doet, ende des menschen kint, [*dat*] de leer der waerheid zuiver bewaert, en zich vaste daer aen houdt: maer de belijdenis der zuivere leer moet tevens gepaerd gaen met eenen heiligen wandel, want zulk een belijder der waerheid is eerst een recht Christen, die tevens den Sabbath houdt, so dat hy dien niet en ontheyligt, ende die sijne hant bewaert van eenigh quaet te doen.

Hier wordt zekerlyk niet enkel de letterlyke *Sabbath* bedoeld; zou 'er alleen op het onderhouden van den letterlyken Sabbath worden aengedrongen, zonder een enkel woord te spreken van de meer verhevene plichten van geloov en lievde, welke van onvergelijkelyk meerder gewicht zijn, dan het onderhouden van den Sabbath, zelvs staende nog de oude huishouding? vergel. Marc. 2: 23-28. Voeg 'er by, dat het onderhouden van Sabbathen en andere Feestdagen, zonder geloov en lievde, Kap. 1: 13. veroordeeld is, als eene Gode gansch onaengename verrichting. — Wy moeten derhalven het *houden en niet ontheiligen van den Sabbath*, hier vooral in eenen geestelyken zin opvatten. — Te weten, de Sabbath diende ter gedachtenis, zoo van het scheppen der waereld, als van Israëls verlossing uit Egyptens dienstbaerheid, Exod. 20: 8-11. Deut. 5: 15. en tot eene voorbeeldige afteekening, hoe de rust van God, welke door de zonden verbroken was, door de voldoening van den Middelaer wederom zou hersteld, en door Gods volk met nadruk in den hemel genoten worden, Hebr. 1: 4. — Er wordt gevolgelyk, door iemand *die den Sabbath houdt en niet ontheiligt*, zulk een waer Christen bedoeld, die de werken der Schepping en der Voorzienigheid aendachtig overdenkt, zich met eerbied de weldaden herinnert, welke God aen het geestelyk Israël der Kerke bewezen heeft, byzonder omtrent de volmaekte verzoening van den Middelaer geloovig verkeert, van de booze werken der zonden rust, en zich voorbereidt tot den eeuwigen Sabbath in den hemel. — Met één woord, *den Sabbath te houden en niet te ontheiligen*, sluit den ganschen Euangelischen zoo openbaren als byzonderen Godsdienst in zich. — *Zijn hand te bewaren van eenig kwaed te doen*, geevt allerduidelykst te kennen, afstand te doen van alle ongerechtigheid.

Deze zaligspreking, by de voorheen gemelde vermaning gevoegd, vs. 1, 2. was zeer gepast nae de omstandigheden der tijden welke hier bedoeld worden. — Het was hoogst noodzakelyk, nauwkeurig te letten op de zuiverheid der leere, en voorbeeldig te zijn in eenen heiligen wandel, toen de leer der waerheid aenmerkelyk begon vervalscht te worden; vooral, toen 'er twisten en verdeeldheden ontstonden,

den, by voorbeeld over den tijd van het Paſcha, gelijk ook by de ſcheuringen van NOVATUS en NOVATIANUS.

3. Ende de vreemde, de Christenen uit de Heidenen oorſpronglyk, die hem tot den HEERE gevoegt, en den MESSIAS met een geloovig hart omhelsd heeft, en ſpreke niet by zich zelven en tot anderen, ſeggende, De HEERE heeft my gantſch en gaer van ſijnen volcke geſcheyden: ende de geſnedene en ſegge niet, Siet, ick ben een dorre boom.

Door den *vreemden*, hebben wy buiten allen twijffel de Heidenen te verſtaen, die zich by de gemeenſchap der Christen Kerk gevoegd, en den MESSIAS geloovig omhelsd hebben. De ſpreekwijs is ontleend van de Jodengenooten of aenkomelingen uit de Heidenen; de Jodengenooten der gerechtigheid, gelijk zy genoemd worden, waren Heidenen, die na het doen van openbare belijdenis des Joodſchen geloovs, en het ontvangen van het teeken der beſnijdenis, der gemeenſchap van de Joodſche Kerk werden ingelijvd; maer met dit alles, bleven zy van eenige voorrechten uitgeſloten, by voorbeeld van alle eerambten in den burgerſtaet en in het leger: in zoo ver bleven zy van *Gods volk geſcheiden.* — Maer iets dergelijks zou onder het Nieuwe Testament in het geheel geen plaets hebben: de *vreemde*, de aenkomelingen uit de Heidenen, die zich tot de gemeenſchap der Christen Kerk vervoegden, zouden geheel geene aenleiding hebben om te denken of te zeggen: *de* HEER *heeft my van zijn volk geſcheiden;* zy zouden in alle dezelvde rechten en voorrechten, met de Christenen uit de Joden gelijkelyk deelen.

Geſnedenen, het zy van de geboorte, het zy door kunstoeffening, het zy de mannelyke deelen by toeval verbrijzeld waren, vergel. Matth. 19: 12. mogten in de vergadering des HEEREN niet komen, noch eenig ambt bekleeden, Deut. 23: 1. — Vermids zulk een tot de voortteeling onbekwaem was, werd hy met verachting beſchouwd, vermids hy gelijk was aen *een dorren boom;* maer, onder het Nieuwe Testament moest een geſnedene

niet zeggen: ziet, ik ben een dorre boom. Het geevt in den zakelyken zin eenvouwig te kennen, dat 'er, ten aenzien der genade, geen onderſcheid van ſtaet of rang zou plaets hebben: alle Christenen wie zy wezen mogten, hoe veracht ook nae de waereld, zouden in dezelvde geestelyke voorrechten deelen.

4 Want alſoo ſeyt de HEERE van de geſnedene, en alle die in verachtelyke omſtandigheden nae de waereld verkeeren, die mijne Sabbathen houden, den Godsdienst van het Euangelie gezettelyk waernemen, ende verkieſen te doen 't gene daer ick luſt toe hebbe, ende vaſte houden aen de leer en wetten van mijn verbont, in het Euangelie geopenbaerd:

5. Ick ſal hen oock in mijn huys ende binnen mijne mueren een plaetſe ende eenen name geven, beter dan der ſonen, ende dan der dochteren: eenen eeuwigen name ſal ick een yeder van hen geven, die niet uytgeroeyt en ſal worden.

Wanneer de HEER van *zijn huis* ſpreekt, heeft Hy, in den letterlyken zin, het oog op den Tempel. — Gods *muuren*, zijn derhalven de muuren der voorhoven van den Tempel. Eene *plaets in Gods huis en binnen zijne muuren* te hebben, zegt eene bepaelde plaets in den Tempel te hebben; byzonder wordt 'er gezinſpeeld op de Priesteren en Levieten, die eene bepaelde plaets hadden in den Tempel, om te ſtaen en te dienen; aen deze plaets was ook een *naem* vastgehecht, zulk eene bepaelde plaets gav eenen naem van waerdigheid, eenen tytel en rang, aen de dienaren van het Heiligdom. — Die plaets en tytel, ging over op de *zoonen* der Priesteren en Levieten; en wanneer de zoons ontbraken, werd evenwel de naem en waerdigheid des vaders, eenigermate op de dochteren voortgeplant.

De Godſpraek geevt derhalven te kennen, dat Christenen van allerlei rangen zonder onderſcheid, ook van den laegſten ſtand nae de waereld, niet alleen in de algemeene voorrechten deelen zouden, maer zelvs verheven worden tot eerambten en verhevene bedieningen in de Kerk; ja zelvs zouden 'er uit den laegſten ſtand mannen voortkomen,

men, die zich, door hunne geleerdheid, Godsvrucht, en yver in het verdcedigen der zaek van het Christendom, eenen onsterfelyken roem verwerven zouden.

6. Ende de vreemde of Heidenen, die haer tot den HEERE voegen, om hem als geestelyke Priesters te dienen, ende om den name des HEEREN lief te hebben, die zich daerop toeleggen, om Hem uit een dankbaer hart blymoedig te gehoorzamen, en hem tot knechten te zijn: al die den Sabbath houdt, dat hy dien niet en ontheylige, ende die vaste aen mijn verbont houden, verg. vs. 2 en 4.

7. Die sal ick oock brengen tot mijnen heyligen bergh, ende ick salse verheugen in mijn bedehuys; hare brand-offers, ende hare slacht-offers sullen aengenaem wesen op mijnen altaer: want (*a*) mijn huys sal een bedehuys genoemt worden voor alle volckeren.

In den Prophetischen zin wordt hier te kennen gegeven, dat de bekeerde Heidenen zelvs tot de waerdigheid van geestelyke Priesteren zouden verheven worden, en God als de zoodanige geestelyke offeranden zouden toebrengen. — Dan, wat meer in het byzonder: de HEER zou de Heidenen, die zich oprechtelyk tot Hem bekeerd hadden, *brengen tot zijnen heiligen berg*, dat is, tot de gemeenschap zijner Kerke en tot het genot van hare voorrechten; de HEER zou *hen verheugen in zijn Bedehuis*, door hun eene onuitsprekelyke blijdschap te doen ondervinden, wanneer zy zich, in de Godsdienstige vergaderingen der Christenen, met heilige overdenkingen bezig hielden. — Hunne *slagtoffers* en *brandoffers*, zijn de gebeden en dankzeggingen der bekeerde Heidenen, met alle hunne Godsdienstige verrichtingen; deze zouden den HEER *aengenaem zijn op zijnen altaer*, de hooge God zou 'er, om des Middelaers wil, een welgevallen in hebben, vergel. Rom. 12: 1. — *Want*, voegt 'er de HEER by, *mijn Huis zal een Bedehuis genaemd worden voor alle volkeren*, dat is, de

(*a*) Matth. 21: 13. Marc. 11: 17. Luc. 19: 46.

geloovigen uit allerlei geslachten der Heidenen, zullen zich by de gemeenschap der Christelyke Kerk voegen, om my eendrachtig en in waerheid te dienen.

De laetste woorden, heeft de gezegende JESUS op den eigenlyk gezegden Tempel te Jerusalem toegepast, toen Hy de koopers en verkoopers uit denzelven verdreven had, Matth. 21: 12, 13. Marc. 2: 15. — Maer, onze Godlyke Leermeester wilde daer mede geenszins te kennen geven, dat déze Prophecy in het gemelde geval hare vervulling bekomen hebbe; Hy heeft deze plaets tot geen ander oogmerk aengehaeld, dan om eenvouwig aen te toonen, dat de Tempel tot geen ander oogmerk, dan tot den dienst van God, mogt gebruikt worden.

Vs. 8, wordt eene nieuwe en zeer aenzienlyke toevoeging van Heidenen, tot de gemeenschap der Kerke, beloovd.

8. De Heere HEERE, die de verdrevene Israëls vergadert, en veele Joden, die allerwegen verstrooid waren, tot de gemeenschap der Kerke gebracht heeft, spreeckt deze merkwaerdige belovte, welke onfeilbaer zeker zal vervuld worden, Ick sal tot hem, tot het Israël nae den geest, die den MESSIAS geloovig omhelsd hebben, nogh meer Heidenen vergaderen, nefsens die, die reeds tot hem vergadert zijn.

De HEER heeft, door zijnen Zoon en de prediking der Apostelen, veele *Joden* die in de *verstrooijing* waren, tot de gemeenschap der Euangelie-Kerk *vergaderd*, vergel. Matth. 9: 36. Joh. 10: 16. 1 Petr. 2: 25. — Tot dit Israël nae den geest, waren reeds in de vroegste tijden veele Heidenen *vergaderd*, voor zoo ver het Christendom zich verspreid heeft door het gansche Roomsche Rijk; vooral ten tijde van CONSTANTYN DEN GROOTEN, die den Euangelischen Godsdienst niet alleen by uitnemendheid begunstigd, maer ook zelvs omhelsd en tot den heerschenden Godsdienst gemaekt heeft. — By deze Heidenen die toen reeds vergaderd waren, zijn 'er vervolgens *nog meer vergaderd*, wanneer het Christendom zich wijd en zijd tot de

de verst afgelegene gewesten vespreid heeft, en 'er zich veele volken, byzonder in het Noorden, waer onder ook de inwooners van deze gewesten zijn, tot het Christendom bekeerd hebben.

Vs. 9-12. *wordt een geducht oordeel over de Kerk bedreigd, het welk op het bederv der zeden onder hare Opzieneren volgen zoude.*

9 Al gy gedierte des velts, komt om te eten, [*ja*] al gy gedierte in het wout.

De Kerk komt hier zinbeeldig voor als eene kudde schapen, welker Herders hare belangen geheel en al verwaerloosden, volgens vs. 10-12. Zy wordt hier afgeteekend, als eene prooi van het *wild gedierte des velds en in het woud.* — Door dit *wild gedierte*, worden, volgens het beloop van zaken, vyanden der Kerke bedoeld, en wel de zoodanigen die van eenen woesten aert waren; men denke byzonder aen die woeste en onbeschaevde volken, die in de naeste eeuwen na CONSTANTYN DEN GROOTEN, het Roomsche Keizerrijk, het welk toen in twee deelen gescheiden was, als een geweldige vloed overstroomd hebben; door de invallen van deze Barbaren, hebben de Christenen geweldig geleden, in zoo ver zijn 'er wilde dieren in de Kerk gevallen, *om te eten* en zich met den roov te mesten.

Trouwens, op dien zelvden tijd heerschte 'er een diep verval in de Kerk, en het schroomelyk bederv der zeden strekte zich hoe langs hoe verder uit, ook onder de hoogere en lagere Opzieneren der Kerke. Deze byzonderheid wordt vs. 10-12. voorspeld,

10. Hare wachters, de Opzieners der Kerke, zijn tot eene diepe zorgeloosheid en onkunde vervallen, ze zijn alle blint, sy en weten niet, sy alle zijn stomme honden, sy en kunnen niet bassen: sy zijn slaperigh, sy liggen neder, sy hebben het sluymeren lief.

De *wachters* of *zieners*, zijn hier de hoofden en bestuu-

rers der Kerke; die dus genaemd worden, omdat hun ambt vorderde, het belang der Christenen zorgvuldig in het oog te houden, en te waken voor al het gene der Kerke kan nadeelig zijn. — Maer, in plaets van dit waren zy *blind*; zy zagen niets, en waren geheel zorgeloos, gansch onachtzaem omtrent de belangen van het Christendom; by deze zorgelooze onachtzaemheid kwam de onkunde, zy *wisten niets*, en waren in zaken van den Godsdienst, in welke zy anderen onderwijzen moesten, zelve schandelyk onkundig; de zorgeloosheid en onkunde ging wijders gepaerd met lafhartige vadzigheid, zy waren als *stomme honden die niet bassen konden*, in plaets van het steeds toenemend bederv der zeden ernstig te bestraffen, en tegen de inkruipende dwalingen krachtig te waerschouwen, zagen zy dit alles met een onverschillig stilzwijgen lafhartig aen; zy gaven zich over aen eene schandelyke luiheid en ledigheid, zy waren *slaperig*, *lagen neder* en *hadden het sluimeren liev*.

In de daed, zoo is het ook geschied. — De voorrechten, met welke Keizer CONSTANTYN DE GROOTE, de Bisschoppen en de overige Opzieneren der Christen Kerk begunstigd had, hebben aenleiding gegeven tot een schandelyk misbruik: zeer velen gaven zich over tot een lui en wellustig leven; en dit baende den weg, dat de onkunde by de hoofden der Kerke hand over hand toenam, dat zy vadzig, zorgeloos, en geheel onachtzaem werden, omtrent de belangen der Kerke.

By dit alles kwam eene onverzadelyke gierigheid, en eene wellustige levenswijs welke geene palen kende.

11. Ende dese verachtelyke stomme honden, in welke de Opzieneren der Kerke ontaert zijn geworden, zijn sterck van begeerte naer goud en aerdsche schatten, sy en kunnen daervan niet versadigt worden, ja 't zijn herders die niet verstaen en kunnen: sy alle keeren sich nae haren wegh, om hunne vleeschelyke begeerlykheden te voldoen, elck-een nae sijn gewin, [*elck*] uyt sijn eynde.

Een *hond* is een vraetzuchtig dier; als zulke honden heb-

hebben zich zeer veele Opzieners der Kerke, in de zoo genaemde midden-eeuwen gedragen, vooral de Bisschoppen van Rome; elk beyverde zich om zijne eerzucht en vooral ook zijnen gouddorst te verzadigen. — De onkunde onder de geestelyken, nam nog al hand over hand toe. — *Zy keerden zich naer hunnen weg, elk een naer zijn gewin*, zy dachten nergens aen dan om hunne begeerlykheden, elk nae zijne byzondere geneigdheid, te voldoen, byzonder de eerzucht en geldgierigheid welke geene palen kenden. — *Elk uit zijn einde*, of *van het eene tot het ander einde*, alle van den hoogsten tot den laegsten, alle rangen van geestelyken, waren met de gemelde ondeugden besmet.

By alle de voorheen gemelde oudeugden, kwam nog de overdaed en brooddronkenheid, dit vinden wy vs. 12.

12 Komt herwaerts, [*seggen sy*,] ick sal wijn halen, ende wy sullen stercken dranck suypen: ende, De dagh van morgen sal zijn als dese, [*ja*] grooter, veel treffelicker. Wy zullen ons den eenen dag nog meer vermaken, in overdaed en wijdluftige vreugdebedrijven, dan den anderen.

Het verdient eenigzins opmerking, dat het laetste vers in de Griekfche vertaling der LXX. geheel ontbreke. Evenwel, wordt het by den Chaldeeuwschen Uitbreider, en in andere oude overzettingen, woordelyk gevonden.

HET LVII. KAPITTEL.

IN dit Kapittel wordt het algemeen bederv der zeden, het welk de Kerk al meer en meer besmetten zou, en gepaerd gaen met onderdrukking der rechtvaerdigen, omstandig afgeteekend.

I. Vs. 1, 2. wordt de algemeene zorgeloosheid beschreven, zoodat de rechtvaerdigen uit deze booze

tijden wierden wechgerukt, zonder dat 'er iemand opmerkte.

II. Wijders wordt de diep bedorvene Kerk rechtstreeks aengesproken, met een bestraffend verwijt over de steeds toenemende boosheid, vs. 3-11.

III. Vervolgens worden haer zeer geduchte oordeelen bedreigd, vs. 12, 13.

IV. Eindelyk worden de vroomen, die nog overgebleven waren, met troostrijke belovten bemoedigd, vs. 14-21.

I. Het eerste stuk vinden wy, vs. 1, 2.

1. De rechtveerdige komt omme, lieden die in deugd en Godsvrucht uitmunten, worden uit deze waereld en de algemeene besmetting vroegtijdig wechgerukt, ende daer is niemant die het ter herte neemt, of den weg van Gods bestuurende Voorzienigheid, in dezen opzichte, eerbiedig gadeslaet: ende (a) de weldadige lieden, allernuttigste leden van de menschelyke Maetschappy, worden uit dit leven wechgeraept, sonder dat 'er yemant op lett, dat de rechtveerdige wechgeraept wort voor het quaet, om voor te komen dat zy in de algemeene rampen zouden deelen.

2. Dusdoende wordt de rechtvaerdige boven alle rampen verheven. Hy sal ingaen [*in*] de vrede, in den stoorlozen gelukstaet van den hemel: sy, die in deugd en Godsvrucht hebben uitgeblonken, sullen rusten in hunne graven, als op hare slaepsteden, een yegelick die [*in*] sijn oprechtigheyt gewandelt heeft.

Dat de benaming van *rechtvaerdigen*, in het enkelvouwig geslacht, vs. 1. in eenen verzamelenden zin moet genomen worden voor het grootste deel der Godvruchtigen, blijkt allerduidelykst, omdat 'er aenstonds van *weldadige lieden* gesproken wordt. — Het *omkomen* en *wechgeraept worden*, ziet zekerlyk op eenen vroegtijdigen dood, die op eene buitengewoone wijs veroorzaekt wordt; misschien wordt

(*a*) Ps. 12: 2. Mich. 7: 2.

wordt 'er bepaeldelyk geoogd op den marteldood, die den oprechten door vervolgeren zou worden aengedaen. — Hoe het wezen moge, de weldadige lieden worden door den dood wechgeraept, uit deze booze waereld, *voor het kwaed*, opdat zy de rampen, met welke de algemeene boosheid ſtond geſtraft te worden, ontwijken mogten, vergel. 1 Kon. 14: 13. 2 Kon. 22: 20. Maer, deze beſtuuring der Godlyke Voorzienigheid wordt niet opgemerkt van de zorgelooze Christenen.

Deze voorzegging, is althans in het algemeen in zoo ver vervuld, dat vroome en deugdzame menſchen, in de midden-eeuwen, toen het bederv der zeden ten hoogſten toppunt geklommen was, zeer zonderling geworden waren en bykans geheel ontbraken. Voeg 'er by, dat de weinige getuigen der waerheid, die zich van tijd tot tijd opdeden, om voor de zuiverheid van leer en zeden uit te komen, geweldig vervolgd werden; vooral, toen men de grondſlagen begon te leggen van dat onmenſchelyk Gerichtshov, het welk onder den naem van *Inquiſitie* bekend is.

II. In het beſtraffend verwijt aen de diep bedorven Kerk, over de ſteeds toenemende boosheid, vinden wy de meest heerſchende ondeugden aengewezen, vs. 3-11.

Het algemeen bederv der zeden, en het vervolgen van de getuigen der waerheid, hadden aenleiding gegeven, dat de weinige oprechten uitgeroeid waren, of zich in eenzame plaetſen verſcholen hadden. — De diep bedorven Kerk wordt daerom voor Gods Richterſtoel gedaegd, om een beſtraffend verwijt over de meest heerſchende boosheden aen te hooren.

3. Doch naedert gylieden hier toe, ſtelt u voor mijnen Richterſtoel, zegt de HEER, gy kinderen der guychelerſſe: gy overſpeligh zaet, ende gy die hoererye bedrijft.

De kinders der guicheleresſe, zijn waerzeggers, lieden die op vogelgeſchrei en andere teekenen acht geven, om toekomſtige dingen te voorzeggen: in den geestelyken zin,

hebben wy te denken aen valſche leeraren, die allerlei dwalingen en vooral die het bygeloov voortplanten. — Even daer door waren zy een *overſpelig zaed*, en *bedreven hoerery*, voor zoo ver zy de ſchroomelykſte bygeloovigheden invoerden, en te weeg bragten dat die eer en hulde, welke God en CHRISTUS alleen toekomt, aen allerlei niets beteekenende dingen gegeven wierd. — Dat nu de dwaling en het bygeloov in de Kerk, geduurende de eeuwen der onwetendheid, ten hoogſten toppunt geklommen zy, is over bekend.

4. De weinige voorſtanders der waerheid, behandelt gy op de allerverachtelykſte wijs. Over wien maeckt gy u luſtigh? met wien drijvt gy den ſpot? over wien ſperret gy den mont wijt op, tot een teeken van verachting en verguizing? [*ende*] ſteeckt de tonge langh uyt? en zijt gy niet kinderen der overtredinge, een zaet der valſcheyt, en zelvs de uiterſte verachting waerdig?

Dit ziet op de mishandelingen en ſmaedheden, welke door de voorſtanders van het heerſchend bygeloov, den belijderen der waerheid werden aengedaen.

5. Gy zijt ſchuldig, niet alleen aen een beſpottelyk bygeloov, maer zelvs aen de grouwzaemſte afgodery. Die hittigh zijt in de eyckenboſſchen, onder allen groenen boom: ſlachtende de kinderen aen de beken, onder de hoecken der ſteenrotzen.

Het grootſte gros der leden van de diep bedorvene Kerk, worden beſchreven als *die hittig zijn in de eikenboſſchen*, of zich *verhitten met afgoden onder allen boom*, en overal daer zy gelegenheid hebben om afgodery te bedrijven: zy hadden eene heerſchende zucht, en eene ontembare neiging, tot allerlei ſoort van afgoderyen. In de daed, de afgodery is zoo ver gegaen, dat men de eer der aenbidding en der Godsdienſtige hulde, aen allerlei voorwerpen bewezen heeft. — *Het ſlagten der kinderen aen de beken*, of *in de dalen onder de holen der ſteenrotſen*, ziet in de letter op die grouwzame gewoonte, volgens welke de kinders aen den afgod Moloch werden opgeofferd. — Maer,

wat

wat zegt dit in den geestelyken zin, met betrekking op den diep vervallen Kerkstaet? Het wijst ons naer de grouwzame soorten van afgodery, welke het steeds toenemend bygeloov van tijd tot tijd ter Kerke heeft ingevoerd. Wil men het meer byzonderen, dan zou 'er geoogd worden op alle die onmenschelyke wreedheden, met welke de Inquisitiemeesters de ware kinderen der Kerke, die zich aen de zuivere leer hielden, vervolgd hebben.

6. Aen de gladde [*steenen*] der beken is uw deel, die, die zijn uw lot: oock stortet gy denselven dranck-offer uyt, gy offertse spijs-offer; soude ick my over dese dingen troosten laten?

De woorden *aen de gladde* (*steenen*) *der beken is uw deel, die, die zijn uw lot:* zijn zeer donker, en worden daerom verschillendlyk opgevat. — Sommigen meenen, dat hier de afgodery al verder wordt afgeteekend; en dat de zaek moet verklaerd worden uit de dwaesheid der Heidenen, die ook steenen als goden gediend, en afbeeldingen der gewaende godheden uit steen gemaekt hebben. — Dan, vermids het woord *steenen*, in het oorspronglyke niet gevonden wordt, en alleen door onze Overzetteren ter opheldering van den zin is ingevuld, vertalen het anderen: *in de gladdigheden des dals zal uw deel zijn, die, die zullen uw lot zijn*: en dan zal hier tusschen beide eene bedreiging inkomen, dat het lot en het deel der afgodendienaers wezen zoude in de gladdigheden des dals; dat zy als het ware in een diep en glibberig dal zouden worden nedergestoten, om geheel verpletterd te worden.

Het *uitstorten van drankoffer en het offeren van spijsoffer*, ziet op de afgodische plechtigheden, welke allengskens ter Kerke zijn ingevoerd, tot dat de toestel van beelden, feesten, waschkaerssen, en dergelijke, met welke de heiligen geëerd werden, alle verbeelding te boven gingen: men bouwde ook Tempelen tot eer der heiligen, en bracht hun de hulde toe van aenbidding, eedzwering, en geloov.

Zou ik my, vraegt de HEER, *over deze dingen troosten laten?* dat is, zou Ik over deze afgodery onverschillig

wezen en geene wraek nemen? De spreekwijs is ontleend van eenen man, die door het overspel van zijne Echtgenoote onverzoenbaer vertoornd is; en niets is 'er bekender dan dat de afgodery zeer gemeenzaem voorkomt, onder het zinneprent van echtbreuk.

7. Gy stelt uw minne-leger, als eene onbeschaemde overspeelster, op eenen hoogen ende verhevenen bergh: oock klimt gy derwaerts op, om slachtoffer te offeren aen de nietige afgoden.

Hier wordt de onbeschaemdheid der afgodendienaren afgeteekend, die zich daer aen schuldig maekten, niet in 't verborgene en in eenen afgelegen hoek, maer in het openbaer, op verheven plaetsen, voor het oog der geheele waereld.

8. Ende overal ontmoet men de voorwerpen van uwe verfoeilyke afgodery, achter de deure ende posten sett gy uw gedenckteecken en afgodsbeelden: want van my en mijnen dienst, op dezelvde versmadende wijs [*wijckende*,] als eene overspeelster haren man verlaet, ontdeckt gy [*u*] op eene zeer onbeschaemde wijs, gy maekt uwe neiging tot afgodery en geestelyk overspel, onbewimpeld openbaer, ende klimt onbeschroomd op het bedde van geestelyk overspel, gy maeckt uwen leger wijt, ende maeckt u [*een verbont met eenige*] uyt deselve, gy hebt haer leger en de belegering der afgodery lief [*in*] elcke plaetse [*die*] gy siet, en u geschikt voorkomt tot het plegen van afgodery.

Het is bekend, dat de afgodery ten laetsten onbeschaemd en overal gepleegd zy; zoodat men allerwegen beelden, gedenkteekenen, kapellen, en andere voorwerpen van afgodery aentrof, op de straten, op de openbare wegen, op de bergen, in het veld, en in de woestijnen.

9. Ende gy treckt met kostbare olie en welriekende balsemen, tot den gewaenden Koningh om hem hulde te doen, ende gy vermenigvuldigt uwe welrieckende salven: ende gy sendt uwe gesanten verre wech, om hem die zich tot Koning der Kerke heeft opgeworpen te vereeren, ende vernedert u voor

hem,

hem zoo diep het mogelyk is, en als tot der hellen toe.[h]

De *Koning* is hier zeer duidelyk de Roomsche Paus; die zich van tijd tot tijd, met eene trotschheid welke geen weerga kent, boven zijne mede Bisschoppen verheven heeft, tot dat hy zich ten laetsten voor den Stadhouder van CHRISTUS, en den Koning der Kerke hier op aerde, heeft uitgegeven, en als zoodanig eer en hulde aengenomen: menschen van allerlei rangen kwamen van alle kanten te Romen, om den gewaenden Koning hunnen eerbied te bewijzen; terwijl zy zich op het diepst en als het ware tot de hel toe vernederden, wanneer zy het zich tot eene eere rekenden, de voeten van dien zoo genaemden Koning en Kerkelyken Alleenheerscher te mogen kussen.

10. Gy zijt vermoeyt door uwe groote reyse, [*maer*] gy en segt niet, 't Is buyten hope: gy hebt het leven uwer hant gevonden, daerom en wort gy niet sieck.

Door deze *groote reize*, kan men alle die moeilyke en afmattende plechtigheden verstaen, welke in den Godsdienst waren ingevoerd; vooral de zoo genaemde bedevaerten, en allerbyzonderst die gevaerlyke tochten, om het zoogenaemde heilige land uit de handen der ongeloovigen te verlossen. — Door het een en het ander, waren de verblinde menschen, als door eene groote reis, ten eenemael afgemat; maer met dit alles, *zy zeiden niet, het is buiten hoop*, zy werden onder alle die afmattingen niet moedeloos, zy gingen even yverig voort in het waernemen van alle die niets beteekenende plechtigheden. — Zy hadden *het leven hunner hand gevonden*, zy hadden vermaek en genoegen in alle die vermoejenissen, omdat zy zich verbeeldeden daerdoor hun wezenlyk heil te bevorderen. — *Daerom werden zy niet ziek*, niet afgemat; zy bezweken niet onder den anderszins onverdraeglyken last der vermoejenissen, dewijl zy in hunne blindheid meenden Gode eenen dienst te doen; gelijk God voortgaet aen te wijzen in 't volgende vs.

11. Onder alle deze afwijkingen en afgoderyen, wilt gy evenwel de vertooning maken, dat gy dienaers zijt

van my den waren God. Maer voor wien hebt gy geschroomt ofte gevreest? want gy hebt gelogen, ende het zoo willen doen voortkomen, als of alle die afgoderyen en bygeloovigheden enkel ter mijner eere geschiedden. Ondertusschen, wat gy moogt voorgeven, gy en zijt niet mijner niet gedachtigh geweest, gy en hebt [*my*] op uw herte niet geleyt noch aen mijnen dienst gedacht: en is 't niet [*om dat*] ick swijge, ende dat van oudts af, is het niet omdat Ik de straf van uwe afgodery eeuwen lang heb uitgesteld, dat gy hardnekkig in uwe boosheid voortgaet? ende gy en vreest my niet, waerom dan de vertooning gemaekt van my te willen dienen?

In de daed, de voorstanders van het Roomsche bygeloov, zelvs toen het ten hoogsten top geklommen was, wilden evenwel nog den naem hebben van den waren God te dienen; en toen het Christendom dermate verbasterd was, dat 'er niets van het wezen ware overgebleven, wilden zy zich evenwel nog voor Christenen uitgeven.

Vs. 12, 13. *vinden wy daerop eene bedreiging van zeer geduchte oordeelen.*

12. Ick sal uwe gewaende gerechtigheyt, en die dingen welke gy tot gronden van uwe verdienstelykheid stelt, bekent maken, en doen blijken dat zy geene waerde hebben, ende ten opzichte van uwe wercken, op welke gy u met zoo veel roem verhoovaerdigt, zal Ik openbaer maken dat sy u geen nut doen en sullen, maer in tegendeel uw verderv berokkenen.

13. Gy zult aen zeer zware rampen worden blootgesteld. Wanneer gy dan uit uwe benauwdheid roepen sult, so laet die, die van u vergadert zijn tot krijgsbenden, u redden; doch ook in deze verwachting zult gy te leur gesteld worden, uwe krijgsbenden zullen u niet kunnen baten: want de wint salse alle wechvoeren, de ydelheyt, een enkel geblaes, een zeer zacht koeltje salse wechnemen: maer geheel anders zal het lot zijn van elk, die mijnen dienst onder het al-

algemeen bederv getrouwelyk blijvt aenkleven, (*b*) die op my betrouwt, die fal het aerdrijck erven, ende mijnen heyligen bergh erffelick befitten.

Zonder in byzonderheden te treden, wordt hier in het algemeen voorfpeld, dat alle middelen van geweld, van welke zich de Roomfche heerfchappy, omtrent den tijd der gezegende Kerkhervorming, bedienen zou om haer gezach ftaende te houden, geheel en al vruchteloos wezen zouden; en dat daerentegen de pogingen der oprechten, die de zuivering in leer en zeden, welke zoo hoogst noodzakelyk was, zochten door te dringen, blijkbaer zouden gezegend worden.

IV. Hierop volgt nu het vertroostend deel, in het welk de bemoedigende belovte, vs. 13^b. kortelyk voorgefteld, nader wordt uitgebreid, vs. 14-21.

14. Ende men fal feggen, ten tijde der gezegende Kerkhervorming zal 'er eene Godlyke ftem roepen: Verhoogt [*de bane*], verhoogt [*de bane*], bereydt den wegh: neemt den aenftoot uyt den wegh mijnes volcks.

De *weg* en *baen* vertoonen zinbeeldig de leer van het Euangelie, welke ons den rechten weg tot het hoogfte goed duidelyk aenwijst, vergel. Kap. 35: 8. — Dien weg te *verhoogen* en *te bereiden*, geevt te kennen, de leer van het Euangelie, welke fchroomelyk verbasterd en verduisterd was, in den oorfpronglyken glans te herftellen en van alle verbasteringen te zuiveren. — De *aenftoot wordt* in het letterlyke *uit den weg genomen*, wanneer men een oneffen pad, op het welk een wandelaer veelerlei hindernisfen ontmoet, gelijk en effen maekt. Dit wijst ons, in den Prophetifchen zin, eigenaertig naer het groote werk der Kerkhervorming; toen men zich beyverde, om de leer der waerheid van alle dwalingen, en de voorfchrivten van

(*b*) Pf. 34: 9. ende 37: 9.

den Godsdienst van alle inzettingen des bygeloovs, te zuiveren.

15. Dan zullen de oprechten, die met het heerschend bederv niet besmet zijn, de kennelykste blijken van Gods byzondere gunst ondervinden. Want alsoo seyt de hooge God, die, van wegens de oneindige voortreffelykheid van zijne natuur, hooger is dan alle de hoogen, ende de verhevene die de Koning der Koningen is, en een onbepaeld bewind voert over alle geschapene wezens, die in de eeuwigheyt woont en wiens Koningrijk nimmermeer zal eindigen, ende diens name heyligh is, vermids Hy eenen afkeer heeft van alle zedelyke verkeerdheid; Ick woone wel [*in*] de hoogte, ende [*in*] 't heylige, in den hemel heb Ik mijnen Throon, daer openbaer Ik by uitnemendheid, den schitterenden glans van mijne Majesteit en vlekkelooze Heiligheid: ende evenwel woon Ik tevens, by dien die eenes verbrijselden ende nederigen geestes is, met de proeven van mijne byzondere tegenwoordigheid en onderscheidene gunst. Elk der gener die my met een ootmoedig hart dient, en met afzien van alle vleeschelyke trotschheid, langs den weg van het geloov, boetvaerdig tot my wederkeert, zal mijne byzondere gunst en voorzorg ondervinden; op dat ick levendigh make, vertrooste en verblijde, den bedrukten geest der nederigen, ende op dat ick op dezelvde wijs levendigh make, vertrooste en verblijde, het treurig herte der verbrijselden.

Onder al het hoogstgaend bederv der Kerke, waren 'er evenwel nog *verbrijzelde en nedrige van geest*, die God in waren ootmoed nae het voorschrivt van het Euangelie geloovig dienden; men denke by voorbeeld aen den Waldensen en Boheemschen broederen. — De zulken heeft de HEER *levendig gemaekt* en verblijd, toen het aengenaem licht der gezegende Kerkhervorming begon op te gaen.

16. Want (*c*) ick en sal niet eeuwiglick twisten,

(*c*) Ps. 103: 3.

ten, en onophoudelyk voortgaen met het ſtraffen, noch ick en ſal niet gedueriglick verbolgen zijn: want de geeſt ſoude van voor mijn aengeſichte overſtelpt worden, ende de zielen (*d*) [*die*] ick gemaeckt hebbe.

De laetſte woorden zijn zeer duister. — De *geest* van eenen mensch wordt gezegd, *zich te bedekken* of *in een te rollen*, wanneer dezelve door droevheid overſtelpt is, en dermate als in de droevheid is ingewikkeld, dat hy zich niet weet op te beuren. — De HEER wil derhalven hoofdzakelyk dit zeggen: „ Ik zal my aen den boetvaerdigen „ in gunst en genade openbaren, en hen niet by aen„ houdendheid aen allerlei rampen laten blootgeſteld blij„ ven; dusdoende, zou de *geest des menſchen* die in oot„ moed wandelt, en *de zielen* welke Ik door mijne Al„ machtige genade, *gemaekt* en herſchapen heb, door „ droevheid geheel overſtelpt worden en troosteloos be„ zwijken."

17. De gezegende Kerkhervorming, zal een gewrocht zijn van mijne ontfermende goedheid: door het aenhoudend bygeloov en eene hardnekkige verbastering, was die zegen anderszins verbeurd, de Kerk was allerſchroomelykst bedorven. Ick was verbolgen over de ongerechtigheyt harer gierigheyt, daer de Opzieners niets anders dan hun gewin en eigenbelang bedoelden, vergel. Kap. 56: 11. ende ik ſloeghſe daerom met geduchte oordeelen; ick verbergde my, ende was verbolgen, Ik heb de Kerk en hare Opzieneren, de uitwerkſelen van mijne gramſchap gevoelig doen ondervinden, maer zy waren onverbeterlyk: evenwel gingen ſy afkeerigh henen in, en volharden op den boozen wegh hares verſtokten herten.

18. Dan met dit alles, zal Ik my over de diep bedorvene Kerk ontfermen. Ick ſie hare wegen, of *heb hare wegen gezien*, aendachtig gade geſlagen, en daer uit opgemerkt, dat velen uit onkunde en door de kracht der

(*d*) Hebr. 12: 9.

verleiding gedwaeld hebben, ende ick ſalſe geneſen, de verdorvene leer in de oorſpronglyke zuiverheid herſtellen: ende ick ſalſe by het licht van het zuiver Euangelie, en van mijnen Geest, op den weg der waerheid geleyden, ende hen vertrooſtingen wedergeven, namelick haren treurigen, die zich over het diep verval van leer en zeden bedroevd hebben.

19. Ick zal my, tot deze hervorming der Kerke, van gepaste middelen met eenen zeer gewenschten uitſlag bedienen, ſcheppe, of *ſcheppende* de vrucht der lippen: de prediking van het zuiver Euangelie, zal de *vrucht der lippen* zijn van de Leeraren, deze zullen de leer der waerheid met hunne lippen overvloedig prediken; dit verſchijnſel zal Ik de HEER *ſcheppen;* zoodat elk een oplettende zal erkennen moeten, dat dit mijn werk is, en dat Ik met mijne Almachtige genade krachtdadig medewerke. De Leeraers van het Euangelie, zullen den Vrede en de verzoening, welke de Middelaer heeft te weeg gebracht, met achterlating van alle vonden des bygeloovs, tot het hoofdonderwerp van hunne prediking ſtellen; 'er is vrede en verzoening te verkrijgen, voor allen die het heil van den MESSIAS, met verwerping van alle ydelheden, voor zich zelven geloovig aennemen: dit zullen zy openlyk en onvermoeid toeroepen, den genen die verre zijn, ende den genen die naeby zijn, het Euangelie des vredes zal allerwegen, wijd en zijd onder alle volken, zuiver gepredikt worden, ſeyt de HEERE, ende Ik zal my over de diep bedorvene Kerk ontfermen, en Ick ſalſe geneſen, en van het ſchroomelyk bederv uitzuiveren.

20. Doch zy, die zich in het bygeloov en boosheid blijven verharden, zullen geen deel hebben in dezen zegen; de godtlooſe die het gezuiverd Euangelie verſmaden, en in de dwalingen volharden, zijn als eene voortgedrevene zee: want die en kan niet ruſten, ende hare wateren werpen ſlijck ende modder op. Zy zullen geen rust hebben, door hunne ongeregelde hartstochten zullen zy rusteloos en geweldig geſlingerd wer-

worden ; de onſtuimige *zee* van hun rusteloos gemoed, zal geduurig *ſlijk* en *modder opwerpen*, voor zoo ver zy van tijd tot tijd nieuwe en ſchadelyke maetregelen zullen uitdenken: doch al wat zy by de hand nemen, om de dwaling en het bygeloov ſtaende te houden, zal niet gelukken, maer tot hun eigen verderv uitloopen.

21. (*e*) De godtlooſe, ſeyt mijn Godt, en hebben geenen vrede, en de voorſtanders van de dwaling en het bygeloov, zullen niet voorſpoedig zijn.

HET LVIII. KAPITTEL.

IN dit Kapittel, worden de Dienaers van den gezuiverden Godsdienst opgewekt, om de gebreken der Kerke, welke na de hervorming zullen plaets hebben, ernſtig te beſtraffen, en den volke aen te wijzen, hoedanig de eerdienst moet geſteld wezen, om God te behagen.

I. Vs. 1-5. vinden wy de opwekking aen de Leeraren, om de nog heerſchende gebreken te beſtraffen; en daerop volgt

II. Eene aenwijzing van den rechten en Gode behaeglyken eerdienst, vs. 6-14.

1. Roept uyt der volle kele en met eene harde ſtem, ten blijke dat het u ernst zy, en houdt uwe woorden niet in, wacht u van ſtil te zwijgen, verheft uwe ſtemme als eene baſuyne: ende verkondigt mijnen volcke hare overtredinge, ende den huyſe Jacobs hare ſonden.

De aenſpraek is hier blijkbaer tot de Leeraren, welker werk het is den menſchen hunne zonden, met overtuigende beſtraffingen, onder het oog te brengen. — Het verband der Prophetiſche redeneering, wijst ons naer die tijden welke onmiddelyk op de hervorming gevolgd zijn;

(*e*) Jeſ. 48: 22.

toen waren verscheiden aenmerkelyke gebreken ingeslopen, welke eene ernstige bestraffing vorderen, deze worden vs. 2-4. opgegeven.

2. Hoewel sy my dagelicks soecken, en den openbaren Godsdienst gezettelyk waernemen, ende eenen lust hebben aen de kennisse mijner wegen: zoodat zy 'er zich yverig op toeleggen om de leer van het Euangelie nauwkeurig te onderzoeken, onderscheidenlyk te verstaen, en zich uiterlyk lovwaerdig te gedragen: als een volck dat gerechtigheyt doet, ende het recht sijnes Godts niet en verlaet, en nergens meer op bedacht is dan om God in het openbaer te dienen, zoo zijn 'er tog nog veele en groote gebreken: hunne yver in den uitwendigen Godsdienst is zeer voorbeeldig; want geduurig vragen sy my nae de rechten der gerechtigheyt, en onderzoeken nauwkeurig wat Ik van hen vordere, sy hebben, dat moet men erkennen, eenen lust tot Godt te naederen: en zijn ongemeen gezet op den uitwendigen Godsdienst. Maer evenwel, kan Ik dit alles met de blijken mijner byzondere gunst en goedkeuring niet vereeren. Dit hebben zy ook opgemerkt, en klagen daer over:

3. [*Seggende*,] Waerom vasten wy, ende gy HEER en siet het niet aen met oogen van gunst en goedkeuring? [*waerom*] quellen wy onse ziele, door uiterlyke blijken van verootmoediging, ende gy en weet het niet? Gy geevt 'er even zoo weinig acht op, als of gy daervan geheel onkundig waert? — De reden daervan is deze: dat het hart geen deel heeft in de uiterlyke teekenen van Godsdienstigheid. Siet, ten dage wanneer gylieden vastet, en onder allen yver voor den Godsdienst, so vindet gy evenwel [*uwen*] lust, en neemt uwe gewoone vermaken onder alle de uiterlyke teekenen van verootmoediging, ende gy eyscht strengelick allen uwen arbeyt.

De laetste uitdrukking is wat donker. — De *arbeid*, zou de vruchten van den arbeid beteekenen kunnen, het geld en goed het welk iemand door den arbeid zijner han-

handen gewonnen heeft; en dan zal het *strengelyk eischen van dien arbeid*, een onbarmhartig gedrag omtrent onvermogende schuldenaren beteekenen. — Het oorspronglyk woord door *arbeid* vertaeld, zegt eigenlyk *smerten*; men zou het derhalven verstaen kunnen van den harden dienst, welke, zelvs op de plechtige vastendagen, van de knechten en maegden gevorderd werd. — Voor het naeste evenwel, schijnt de Propheet zich zelven in het volgende vs. 4. nader te verklaren, alwaer van twisten, gekijv, en vuistslagen gesproken wordt, zoodat *smerten* verongelijkingen en mishandelingen beteekene; en dan is de zin „ deze: Gy eischt gestrengelyk alle uwe smerten; alle de „ smertelyke verongelijkingen welke u worden aengedaen, „ vergeldt gy wraekzuchtig, in plaets van de beleedigingen „ u aengedaen, zachtmoedig te vergeven."

4. Siet, tot twist ende gekijf vastet gylieden, gy misbruikt uwe vastendagen tot twisten en kijven, ende om godtloosslick met de vuyst te slaen, om anderen die van u verschillen, niet alleen lievdeloos te veroordeelen, maer zelvs wredelyk te vervolgen: en vastet niet gelijck heden, het vasten het welk gy heden doet, is in het geheel niet geschikt om uwe stemme, om uwe gebeden en smeekingen, by God te doen hooren in der hoogte. Uw vasten is niet ingericht gelijk het behoort, dat gy daerop de Godlyke goedkeuring en verhooring zoudt kunnen inwachten.

5. (*a*) Soude het sulck een uitwendig vasten, zonder den innerlyken dienst van het hart zijn, dat ick verkiesen en met mijne onderscheidende goedkeuring vereeren soude, dat de mensche sijne ziele slechts eenen bepaelden dagh quelle? zich van spijs onthoude, en uiterlyke vertooning make van boetvaerdigheid? dat hy sijn hooft kromme gelijck een biese, ende eenen sack ende assche onder [*sich*] spreyde? soudt gy dat een vasten heeten, het welk Ik, die

(*a*) Zach. 7: 5.

het hart in mijnen dienst vordere, zou kunnen goedkeuren, ende eenen dagh den HEERE aengenaem?

Onmiddelyk na de gezegende Kerkhervorming, heerschten 'er aenmerkelyke gebreken, welke eene ernſtige beſtraffing vorderden. — Men *zocht* wel den HEER, en *had eenen lust aen de kennis zijner wegen*, men was yverig in het waernemen van den openbaren Godsdienst, men had lust in het onderzoek der waerheid, men maekte ook een groote vertooning van Godsvrucht in het uitwendige; maer, dit alles kon den Alwetenden niet behagen, omdat 'er het hart van velen geen deel in had. — Dit bleek uit het gedrag, men *eischte ſtrengelyk alle ſmerten*, en vergold de verongelijkingen, voor zoo ver de een den anderen begon te veroordeelen en te vervolgen. Er ontſtonden zeer ſpoedig *twist en gekijv*, onderlinge verdeeldheden in het ſtuk der leere: men vergenoegde zich niet met dwalingen van aenbelang, welke de Kerk beroerden, te beſtrijden; maer, men veroordeelde elkander lievdeloos, over geſchillen van zeer geringe aengelegenheid, zelvs kwam het tot *vuistſlagen*, mishandelingen en vervolgingen. — Het een en ander beroerde de Kerk, en maekte dat de uiterlyke zucht voor den Godsdienst den Allerhoogſten niet behagen konde.

Hierop volgt eene aenwijzing van den rechten en Gode behaeglyken eerdienst, vs. 6-14.

6. Is niet dit het vaſten en de eerdienst, dat ick verkieſe en met mijne hooge goedkeuring vereeren zal? Dat gy losmaeckt de knoopen der godtlooſheyt, dat gy ontdoet de banden des jocks; dat gy u ontſlaet van de zucht tot verborgene zonden, aen welke gy zoodanig verknocht zijt, als of gy aen dezelve geknoopt en gebonden waert; ende dat gy vry loslatet de verpletterde, en een einde maekt van alle vervolgingen, ende alle jock verſcheurt, en niemand langer zoekt te overheerſchen?

7. (*b*) Is 't niet een zeer aenmerkelyk deel van het vasten, dat Ik verkies, en van den waren Godsdienst, dat gy weldadigheid bewijst aen den behoevtigen? dat gy den hongerigen uw broot mededeylt? ende de arme verdrevene, die, om de belijdenis der waerheid, uit zijn Vaderland verjaegd wordt, in uw huys brengt om hem te herbergen en te verkwikken? als gy eenen naeckten ſiet, dat gy hem met kleederen deckt, ende dat gy u voor eenen ellendigen, die uw eigen vleeſch is, niet en verbergt, en hem uwe hulp niet ontzegt? Wanneer gy deze dingen betracht, zult gy de proeven van myne zegenende goedkeuring blijkbaer ondervinden.

8. Dan ſal uw licht voortbreken als de dageraet, ende uwe geneſinge ſal ſnellick uytſpruyten: ende uwe gerechtigheyt ſal voor uw aangeſichte henen gaen; [*ende*] de heerlickheyt des HEEREN ſal uw' achtertocht weſen.

Het *licht breekt* by den *dageraet door* en doet de duisternisſen verdwijnen. — Het *licht* is hier een bekend zinnebeeld van voorſpoed en zegen; 'er wordt derhalven een ſteeds toenemende voorſpoed beloovd, die alle rampen en onheilen zou doen ophouden. — De *genezing* is eene herſtelling, eene wechneming van alle onaengename en ſchadelyke omſtandigheden. Zulk eene genezing zou, in de Kerk, *ſnellyk uitſpruiten*, en zich ſpoedig allerduidelykst openbaer maeken. — *De gerechtigheid* der Kerke zou *voor haer aengezicht henen gaen*, voor zoo ver zy die zegeningen werkelyk erlangen zoude, welke zy, uit kracht der Godlyke belovten, zou kunnen vorderen. —. *De heerlykheid des* HEEREN, dat is Gods byzondere tegenwoordigheid, *zou hare achtertocht wezen*, en haer tegen alle kwaed krachtdadig beveiligen.

9. Dan zullen alle uwe gebeden en ſmeekingen gunſtig verhoord worden; *dan* ſult gy roepen, ende de HEERE

(*b*) Ezech. 18: 7, 16. Matth. 25: 35.

sal antwoorden, door de reine begeerten van uw hart te vervullen, gy sult, in uwe ernstige smeekingen, als het ware schreeuwen tot den HEER, ende hy sal met sprekende daden seggen, Siet [*hier*] ben ick, gereed tot uwe hulp; so gy uyt het midden van u wechdoet het jock van overheersching, het uytsteken des vingens, het smadelyk bejegenen van zulken die, in zaken van minder aenbelang, van u verschillen, ende het spreken der ongerechtigheyt, in lievdelooze veroordeelingen van uwe broederen.

10. Ende so gy uwe ziele opent voor den hongerigen, om hem, uit eene tederhartige lievde, van lichaems-onderhoud te verzorgen, ende dus doende de bedruckte ziele versadigt: dan sal uw licht in de duysternisse opgaan, ende uwe donckerheyt sal zijn als de middagh. Dan zullen alle de rampen, welke u drukken, met uitnemende zegeningen worden afgewisfeld.

11. Ende de HEERE sal u gedueriglick leyden, beschermen, en door zijn woord en Geest onderwijzen, in den weg welken gy te gaen hebt, ende hy sal uwe ziele versadigen in groote droogten, terwijl 'er geduchte oordeelen op de aerde zyn, en elders de hitte van Gods gramschap aen het blaken is, zult gy eenen grooten overvloed van uitnemende zegeningen genieten, ende de HEER zal uwe beenderen veerdigh maken: en zorg dragen dat de Leeraers en opzieners der Kerke, die als hare beenen en vastigheden zyn, wel toegerust wezen zullen. De staet der Kerke zal ongemeen bloeiende wezen, vruchtbaer in kennis, geloov, en Godsvrucht: ende gy sult in deze opzichten zijn als een gewatert hof, ende als een sprinck-ader der wateren, welckes wateren niet en ontbreken.

12. Ende die Leeraers, die uyt u [*voortkomen*], en tot de nog verblinde Heidenen staen gezonden te worden, sullen bouwen de oude verwoeste plaetsen; de fondamenten van geslachte tot geslachte

[*ver-*

[*verwoestet*] fult gy oprichten: ende gy fult met recht genaemt worden, Die de bressen toemuert, die de paden weder-opmaeckt, om te bewoonen.

De oude verwoeste plaetsen, of de verwoestingen der eeuwigheid, beteekenen zinbeeldig zulke Heidenen, die nog van de kennis des waren Godsdienst verstoken zijn, en zedert eeuwen in de woestheid verkeeren. Deze woeste plaetsen *zouden gebouwd*, en de nog woeste Heidenen, tot de gemeenschap der Kerke, bekeerd worden. Ja zoo ver *zouden de fondamenten van geslachte tot geslachte verwoest*, door de prediking van het Euangelie, in de bekeering der Heidenen, *worden opgericht.*

De bressen toe te muuren zegt hier, de Kerk, van de nog overgeblevene gebreken, te zuiveren. — *Da paden wederom op te maken, om te bewoonen*, beteekent, wegen die vervallen zijn, en daerdoor onbruikbaer geworden, op te maken, zoodat de bewooners der omliggende plaetsen, langs dezelve, gemakkelyk reizen kunnen. In het Geestelyke zegt het, alle gebreken, met alle niets beteekenende twisten, welke de Christenen van elkanderen verdeeld houden, uit de leer van den Godsdienst wech te nemen. — *Zy zouden genaemd worden, die de bressen toemuurt* enz. dat is, de Leeraers van het Euangelie, zouden zich dien eeretytel waerdig maken, en zich overeenkomstig denzelven gedragen.

13. Indien gy uwen voet van den Sabbath afkeert, en op denzelven rusten laet, zo gy u, op dien dag, van alle werk en bezigheden, onthoudt, en u wacht [*van*] te doen uwen lust, en uw vermaek te nemen, op mijnen heiligen dagh: ende [*indien*] gy in tegendeel den Sabbath noemt eene verlustinge, en het u een aengename verrichting is, den Sabbath te onderhouden, op dat de HEERE geheiligt, en op de rechte wijs gediend worde, die te eeren is: ende [*indien*] gy dien Sabbath eeret, en behoorlyk onderhoudt, u wachtende, dat gy uwe wegen niet en doet, uwe zondige begeerlyk-

heden niet opvolgt, [*noch*] uwen eygenen luſt niet en vindet, nochte een woort [*daer van*] en ſpreeckt: noch u eenig ydel woord laet ontvallen, het welk op den Sabbath niet betaemt.

De SABBATH te houden is hier wederom eene algemeene beſchrijving van den ganſchen Euangeliſchen Godsdienst, zoo openbaren als byzonderen; vergel. Kap. 56: 2.

14. Dan ſult gy u verluſten in den HEERE, u hartelyk verblijden, over de kennelyke proeven van zijne onderſcheidende gunst en lievde, ende ick, die het bewind voer over het gansch Geheel al, ſal u doen rijden op de hoogten der aerde: ende ick ſal u ſpijſigen met de erve uwes vaders Jacobs: alle deze zegeningen zult gy ontwijffelbaer zeker genieten, want de onfeilbare mont des HEEREN heeft [*het*] geſproken, en de Waerachtige zal zijne belovten niet onvervuld laten.

Ik zal u doen rijden op de hoogten der aerde. — Het zinnebeeld is ontleend van eenen zegepralenden overwinnaer, die, op eenen krijgswagen rijdende, zich de bergen, ſterkten, en vestingen onderwerpt. De *hoogten der aerde* vertoonen ons verhevene plaetſen, met de daerop geplaeste ſterkten, welke moeilyk zijn om te overweldigen, verg. Deut. 32: 13. — In het geestelyke geevt het te kennen, dat God zijne Kerk, over allen tegenſtand, luisterrijk zou doen zegenpralen, zoodat zy zich zelvs de machtigſte Koningrijken onderwepen zoude.

De ervenis van Jacob was, in den eigenlyken zin, het gezegend Kanaan, het welk zijnen nazaten, tot eene ervlyke bezitting, beloovd was. Nu was Kanaan eene afbeelding van den hemel, en deszelvs ervenis de bezitting van die zaligheden, welke, in den ſtaet der Volmaektheid, genoten worden. Dan, dewijl hier, van de Kerk op aerde, geſproken wordt, hebben wy te denken, aen eene uitnemende mate van geestelyke goederen, byzonder van vrede, blijdſchap, en vertroosting, voor zoover zy, in dezen onvolmaekten ſtaet, kunnen plaets hebben. — *Met de*

erve

erve van Vader Jacob gespijzigd te worden zegt derhalven, in den Prophetischen zin, eenen grooten overvloed te genieten van de zoo evengemelde heilgoederen.

Het een en ander zal vervuld worden, in het laetst der dagen.

HET LIX. KAPITTEL.

Hier werdt zoodanig een tijd afgebeeld, in welken de heilgoederen en uitnemende voorspoed der Kerke, in het laetste gedeelte van Kap. 58. voorspeld, nog ver te zoeken waren. — Dan, de Geest der voorzegging verklaert, dat men de schuld daervan geenszins op den HEER moest werpen, maer op de veelvuldige en schroomelyke gebreken, welke nog in de Kerk plaets hadden, en eene verberging van Gods aengezicht rechtvaerdig verdienden. — Wijders worden 'er zeer heerlyke belovten bygevoegd, omtrent den voorspoed der Kerke, in het laetst der dagen.

Twee zaken maken derhalven den hoofd inhoud van dit Kapittel uit.

I. Eene beschrijving van het diep verval, het welk in de Kerk heerschen, en oorzaek zijn zoude dat de beloovde voorspoed achter bleev, vs. 1-15.

II. Eene heuglyke toezegging van eenen zeer heerlyken bloeistaet, vs. 16-21.

I. *In het eerste deel vs.* 1-15, א. *Vertoond de Geest der voorzegging, dat de oorzaek van het achterblijven der beloovde verlossing moest gezogt worden, A. niet in God vs.* 1, *maar B. in de heerschende en hoogstgaende gebreken vs.* 2-8.

ב. *Daerna wordt deze zaek, door de leden der Kerke zelvs, ootmoedig en openhartig beleden vs.* 9.-15.

1. Siet, (*a*) de hant des HEEREN en is niet

(*a*) Num. 11: 23. Jes. 50: 2.

verkort, en zijne oneindige magt, welke aen geene wisselvalligheden is onderworpen, is geenzins verminderd, dat sy niet en soude konnen verlossen, noch den beloovden voorspoed schenken: ende sijn oore en is niet swaer en hard hoorende geworden, dat sy uwe klachten en smeekingen niet en soude konnen hooren. Het ontbreekt den Allerhoogsten, noch aen de macht, noch aen den wil, om u den beloovden voorspoed te kunnen en te willen schenken.

2. Maer de oorzaek der tegenwoordige onheilen is by u zelve te vinden, in het diep bederv van leer en zeden: want uwe ongerechtigheden, de schroomelyke gebreken, welke in de Kerk plaets hebben, maken een scheidinge tusschen ulieden, ende tusschen uwen Godt: ende uwe sonden verbergen het aengesichte van ulieden, zy maken dat de HEER u zijne gunstige tegenwoordigheid en hulp onttrekt, dat hy niet en hoort, en uwe smeekingen en klachten verhoort.

3. Want uwe handen zijn met bloet bevleckt, daer 'er allerlei geweld en wreedheden gepleegd worden, ende uwe vingeren met ongerechtigheyt en allerlei booze aenslagen: Uwe lippen spreken valscheyt, uwe tonge dichtet onrecht. Geweld, onrecht, leugens, bedrog en lasteringen, zijn heerschende misdaden geworden.

4. Daer en is bykans niemant die voor de gerechtigheyt roept, valsche beschuldigingen en lievdelooze aentijgingen nemen de overhand, ende niemant is 'er die voor de waerheyt in 't gerichte sich begeeft, en zich de zaek van eenen verdrukten onschuldigen aentrekt: de meesten geven zich over aen allerlei ondeugden, sy vertrouwen op ydelheyt, nemen de toevlucht tot list en bedrog, om hunne grouwzame oogmerken te bereiken, ende spreken leugen, (*b*) met moeyte zijn sy swanger, zy kwellen hunnen geest geduurig, met het bedenken van booze aenslagen; ende sy baren ongerech-

(*b*) Job. 15: 35. Ps. 7: 15.

rechtigheyt, al wat zy ter uitvoering brengen is misdadig.

5. Sy broeden basiliskus-eyeren uyt, ende sy weven spinnewebben: die van hare eyeren eet, moet sterven; ende als het in stucken gedruckt wort, daer berst een adder uyt.

Dit geheele voorstel is zinbeeldig. — De *Basiliscus* is een zeer schadelyk en vergivtig dier. De *eijeren* van zulken basiliscus vertoonen ons allerlei verdervelyke ontwerpen, en schadelyke voornemens; en deze *eijeren uit te broejen* geevt te kennen, alle middelen onvermoeid in het werk te stellen, om zulke verdervelyke ontwerpen ter uitvoering te brengen. Die *van deze eijeren eet*, die het voorwerp is der booze aenslagen, en zich met deze werkers der ongerechtigheid inlaet, *moet sterven*, en loopt in zijn verderv. *Als het* Basiliscus ei *in stukken gedrukt wordt, dan berst 'er een adder uit*, dat is, wanneer iemand zich tegen hunne grouwzame ontwerpen aenkant, en dezelve zoekt te verydelen, berokkent hy zich zelven den ondergang. — Het *weven van spinnewebben* vertoont ons de list en boosheid van de werken der ongerechtigheid; die allerlei bedriegelyke strikken spannen, om hunne naesten te verderven.

6. Hare webben en (*c*) deugen niet tot kleederen, de listen en lagen, welke zy bedenken en in het werk stellen, om hunne naesten te benadeelen, zullen hun geen voordeel aenbrengen, ende sy en sullen haerselven niet kunnen decken, bevoordeelen, en beveiligen, met hare wercken: hare werken zijn wercken der ongerechtigheyt, ende een maecksel des wrevels, een zamenweevsel van geweld en onderdrukking, is in hare handen.

7. (*d*) Hare voeten loopen tot het quade, ende sy haesten om onschuldigh bloet te vergieten: hare gedachten zijn gedachten der ongerechtigheyt, zy denken nergens anders aen, dan om hunne naesten te beschadigen, verstooringe ende verbrekinge

(*c*) Job. 8: 14, 15. (*d*) Spr. 1: 16. Rom. 3: 15.

is op hare banen, al hun doen komt op geweld en onderdrukking uit.

8. Den weg des vredes en kennen sy niet, zy weten van geen vrede, eendracht en onderlinge lievde, ende daer en is geen recht in hare gangen: hare paden maken sy verkeert voor haerselven, alle hunne handelingen en verrichtingen zijn enkel onrecht en verdrukking, al wie daer op gaet, en zich met hun vereenigt, die en kent den vrede by ondervinding niet, hy leevt in aenhoudende tweedracht, en de beschuldingen van een ongerust geweten volgen hem overal na.

9. Alle deze en dergelijke heerschende ondeugden, welke hand over hand zijn toegenomen, zijn de oorzaken, dat de beloovde voorspoed achterblijvt. Dit willen de overige oprechten, die nog overgebleven zijn, gaerne belijden. Daerom, zeggen zy, om dit schroomelyk bederv, het welk zoo algemeen geworden is, daerom is het recht, de voorspoed, welken wy uit kracht der Godlyke belovten, met recht verwachten konden, ware 'er zulk een grouwzaem bederv niet tusschen gekomen, nog verre van ons, ende de gerechtigheyt of verlossing en achterhaelt ons niet, zy komt nog niet opdagen: want wy wachten op het beloovde licht, van voorspoed en verlossing, maer siet daer is in tegendeel nog duysternisse van allerlei rampen en onheilen; wy wachten op eenen grooten glantz van zulken uitnemenden voorspoed, als nog nimmer te vooren vernomen is, [*maer*] wy wandelen daerentegen nog in akelige donckerheheden, 'er doet zich nog geene de minste schemering op van het licht der beloovde verlossing.

10. Wy tasten nae den wandt, gelijck de blinde; ende gelijck die geen oogen en hebben, tasten wy: wy weten, in het midden der onheilen, niet waer wy ons keeren en wenden zullen, wy zien geene de minste uitkomste: wy stooten ons omdat wy niet zien kunnen, in den middagh, als in de schemeringe; op dien tijd, op welken wy gedacht hadden, dat de zon van onzen voorspoed, ten hoogsten toppunte, zou geklom-

klommen wezen, verkeeren wy in de donkerheid van ellende, zonder dat 'er zich nog eenige schijn van uitkomst op doet: wy zijn in woeste plaetsen, in eenen treurigen en wanhopigen toestand, gelijk de doode, of *wy zijn in vettigheden*, op eenen tijd, in welken wy eenen overvloedigen voorspoed verwacht hadden, *gelijk de dooden.*

11. Wy brommen van angst, wy brullen en kermen alle gelijck als de beyren plegen te doen, ende wy kirren en zuchten doorgaens gelijk de duyven: wy wachten nae recht, nae den voorspoed, welken, wy uit kracht der Godlyke belovten, hadden kunnen vorderen, indien wy denzelven, door ons wangedrag, niet verbeurd hadden, maer daer en is nog geen schaduw van, wy wachten nae heyl en uitkomst, [*maer*] 't is nog verre van ons.

12. HEER! wy moeten uwen weg billyken, en erkennen dat gy met ons rechtvaerdig handelt. Want onse overtredingen zijn vele voor u, zy zijn van tijd tot tijd aengegroeid, ende onse sonden getuygen tegen ons, dat wy den beloovden voorspoed verbeurd hebben: want onse overtredingen zijn by ons, zy vergezellen ons overal, ende onse ongerechtigheden die kennen en erkennen wy.

13. Het wederspannig overtreden van uwe bevelen, ende 't liegen tegen den HEERE, voor zoo ver wy ongetrouw geworden zijn aen onze belovten en verplichtingen, ende het achterwaerts wijcken van onsen Godt, en van den weg, welken Hy ons heeft voorgeschreven, het verachten van zijne vermaningen: het spreken van onderdruckinge ende afval, de onderlinge overleggingen, om anderen te verdrukken en God te verlaten, het ontfangen of uitdenken, ende het dichten van valsche woorden uyt het herte; deze en andere grouwelen zijn van tijd tot tijd toegenomen, en hebben eindelyk de overhand gekregen.

14. Daerom is 't recht achterwaerts geweken, de beloovde voorspoed is uitgesteld, ende de gerechtigheyt of verlossing staet nog van verre: want de waerheyt

en rechtvaerdigheid wordt niet gehandhaevd, zy ſtruyckelt op de ſtrate en in het openbaer, omdat zy geene onderſteuning noch voorſtanders vindt, ende dat recht is en kander niet ingaen, het recht vindt noch ingang noch beſcherming.

15. Ja de waerheyt en rechtvaerdigheid ſtruikelt niet alleen, maer zy ontbreeckt 'er zelvs geheel en al, zy is onbekend geworden, ende wie van het booſe wijckt, ſtelt ſich tot eenen roof, tot een voorwerp van mishandeling: ende de HEERE ſagh het heerſchend bederv, met een heilig ongenoegen, ende het was quaet in ſijne reine oogen, dat 'er geen recht en was.

Wie van het booze wijkt, ſtelt zich tot eenen roov. — Onze Overzetters hebben, op den kant, nog eene andere vertaling aengeteekend, *hy maekt dat hy voor onwijs gehouden wordt.* — Geen van beide ſchijnt te voldoen. Het Hebreeuſche woord komt van eenen wortel, die ook te kennen geevt uit te trekken, zich wech te maken en te ontkomen. Dit levert eenen beteren zin, namelyk dezen: „ De waerheid ontbreekt, zy wordt vergeevsch gezocht; „ en de deugdzame man, die van het kwade af wijkt, heeft „ zich onttrokken."

II. *Dan hoe zeer de* HEER *zijn aengezicht rechtvaerdig verborgen had, Hy zou evenwel zijne Kerk niet geheel verlaten. Vs.* 16-21. *wordt haer eenen zeer heerlyken bloeiſtaet beloovd. Ten laetſten zal de* HEER *de zaek van zijn verdrukte volk ter harte nemen, en wraek oeffenen over hunne vyanden.*

De Kerk is in het voorige vertoond, als tot zulk een diep verval gekomen, dat zy op den rand ſtond van haren ondergang. Nae alle menſchelyke uitzichten, was 'er geene hoop op herſtelling meer overig. Eindige krachten ſchoten daertoe te kort. God moet daertoe zelvs, met zijn onbeperkt Alvermogen, tusſchen beide komen. — De Geest der Prophecy geevt daerom eene verhevene beſchrijving, van het gene de HEER, ten voordeele der diep be-

bedorvene Kerk, verrichten zoude, om haer tot eenen ongemeen glansrijken bloeistaet te verheffen. — Wy onderscheiden 'er in 4 hoofdbyzonderheden.

א. Eerst wordt de rechtvaerdige wraek beschreven, welke de HEER, van de vyanden der Kerke, nemen zoude, vs. 16-18.

ב. Daerna wordt de bekeering van vele Heidenen voorspeld, vs. 19.

ג. Wijders wordt de toevoeging der Joden, tot de gemeenschap der Kerke, beloovd, vs. 20. en

ד. Eindelyk wordt 'er verzekering gedaen, omtrent de altooosdurende bestendigheid der Kerke, tot aen het einde der eeuwen, vs. 21.

16. (e) Dewijle hy die aen de Kerke zijne altoosdurende voorzorg beloovd heeft, sagh en bemerkte dat 'er niemant en was, die zich hare zaek aentrok, en hare belangen ter harte nam, so ontsettede hy sich als het ware, en Hy was, om zoo te spreken, als verwonderd, om dat 'er geen voorbidder en was, die voor de beklagenswaerdige Kerk intrad: daerom bracht hem sijn allesvermogende arm heyl aen, en gebruikte eene onwederstaenbare kracht, om zijne Kerk, welke van alle hulp ontbloot was, te verlossen, ende sijne gerechtigheyt die ondersteunde hem, zijne geneigdheid om zijn recht te verdeedigen, spoorde den Allerhoogsten aen, om zijne Almacht, ter verlossing van de Kerk, aen te wenden.

17. Hy gedroeg zich, als een wel toegerust en dapper held, om zich van zijne vyanden te wreken. Want hy (f) trock gerechtigheyt aen als een pansier, ende den helm des heyls [*settede hy*] op sijn hooft: ende de kleederen der wrake trok hy aen [*tot*] kleedinge, ende hy de dede den yver aen als eenen mantel.

De *gerechtigheid* beteekent hier de geneigdheid van God,

(e) Jes. 63: 5. (f) Eph. 6: 17. 1 Thess. 5: 8.

om zijn recht, ter verlossing der Kerke, tegen zijne vyanden te verdeedigen. Een *pantsier* is een borstwapen, geschikt om het hart te beschermen. God nu wordt gezegd, *de gerechtigheid aen te trekken als een pantsier*, voor zoo ver Hy de gemelde gerechtigheid, in het handhaven der zake van zijne Kerk, openlyk en met blijkbare daden, vertoonen zoude. — De *helm* diende om het *voorhoofd* te beveiligen. God zette *den helm des heils* of der verlossing *op*, voor zoo ver Hy, in het verlossen der Kerke, allen tegenstand zou te leur stellen. — *De kleederen der wrake trok hy aen tot kleedinge*; dat is, God zou alle middelen by de hand nemen, welke geschikt waren en dienen konden, om zich van zijne vyanden te wreken. — De Veldheeren, ook in het Oosten, dragen eenen *mantel*, over hunne kleederen, doorgaends van eene purpere kleur. De HEER zou den *yver aendoen, als eenen mantel*; dat is, God zou zijn yverig en ernstig voornemen, om zich van zijne vyanden te wreken, en de Kerk te verlossen, met der daed allerduidelykst openbaer maken.

De gansche teekening dient derhalven daertoe, om ons te leeren, dat de HEER zich heldhaftig gedragen, en zijn onwederstaenbaer Alvermogen, in het verlossen zijner Kerke, allerduidelykst openbaren zoude.

18. Even nae de wercken, even daer nae sal hy zijnen vyanden rechtvaerdig vergelden, en hun de straf doen erlangen, welke zy verdiend hebben, evenredig naer het kwaed, het welk zy gedaen hebben; de geduchte uitwerkselen van zijne rechtvaerdige grimmigheyt zal Hy aen sijne wederpartijders, en eene rechtmatige vergeldinge zonder eenige verschooning zal hy aen sijne vyanden doen ondervinden: den bewooneren der eylanden en der zeekusten, die zijne Kerk het meest benadeeld hebben, sal hy den wel verdienden loon vergelden.

19. Dan sullen de nog verblinde Heidenen bekeerd worden. Dan zullen sy den name des HEEREN vreesen, en Hem oprechtelyk dienen, aen alle oorden der aerde. In het Westen van den nedergangh der zonne, zullen

de

de Heidenen den waren God, volgens het voorfchrivt van het Euangelie, dienen, ende zy zullen fijne heerli. heyt eerbiedigen van den opgangh der fonne: en en d. yk als de vyant fal komen gelijck een ftroom, fal de Geeft des HEEREN de baniere tegen hem oprichten.

By de laetfte woorden, moeten wy een weinig ftil ftaen.

Vs. 8. Is de wraek befchreven, welke de HEER over de vyanden en wederpartijders nemen zoude. Hoe kan hier dan al wederom van den *vyand*, en wel in het eenvouwig getal, gefproken worden? Hier wordt zekerlyk een bepaelde vyand, en wel een vyand by uitnemendheid, bedoeld, die de laetfte wezen zou van alle de wederpartijderen der Kerke. Hy is dezelve, die Openb. 20: 8. GOG en MAGOG genoemd wordt. — Deze vyand *zal komen, gelijk een ftroom*. Er wordt gezinfpeeld, op de overftrooming van eene rivier, wanneer zy buiten haren oevers treedt. Het geevt te kennen, dat die vyand zou aenrukken, met talrijke heirlegers, welke het ganfche land als overftroomen. — Een *banier* of veldteeken wordt opgericht, ten blijke dat de krijgsknechten geroepen worden, om de wapenen aen te gorden, en zich by een te voegen, om den vyand het hoofd te bieden. Nu wordt hier *de Geest des Heeren gezegd de banier op te richten*, voor zo ver Hy helden verwekt, en hun kracht geevt, om de zaek der Kerke, tegen hare vyanden, te verdeedigen. Het opwekken van den heldenmoed wordt meermalen, aen den *Geest des* HEEREN, toegefchreven Richt. 14: 6, 19. 1 Sam. 16 :16. enz. — De meening der Godfpraek is derhalven deze: „ Wanneer de HEER, van „ de vyanden der Kerke, zal wraek genomen hebben, zal „ 'er ten laetften nog een machtig vyand opftaen, die „ met talrijke heirlegers zal optrekken. Maer hy zal, door „ eene Godlyke kracht, wederftaen worden. De Geest „ des HEEREN zal kloeke helden verwekken, en hen in „ ftaet ftellen, om dien vyand te bedwingen."

20. Ende (*g*) daer fal een Verloffer tot Zion ko-

men, namelick voor of *tot* die (*h*) die haer bekeeren van de overtredinge in Jacob, ſpreeckt de HEERE.

In deze woorden wordt de algemeene bekeering der Joden voorſpeld. Dit blijkt allerduidelykst, uit de verklaring van den Apostel PAULUS, die deze Godſpraek aenhaelt, ten betooge van die heuchlyke gebeurtenis Rom. 11: 25, 26. — Ook wordt deze opvatting, door het ganſche beloop van zaken, bevestigd. Aan de eerſte komst van MESSIAS, aen de verſchijning van Gods Zoon in het vleesch, kan men hier zekerlyk niet denken. Vs. 19. is blijkbaer geſproken van de algemeene bekeering der Heidenen, welke immers de eerſte komst van den MESSIAS niet is voorafgegaen. Alles vloeit zeer natuurlyk, wanneer men vs. 19, van den ingang der volheid van de Heidenen, verklaert, en vs. 20. van de algemeene bekeering der Joden, welke daerop volgen zal, verg. Rom. 11: 25, 26.

Er zal een verlosſer tot Zion, dat is tot het Joodſche volk *komen.* De verheerlykte MESSIAS zal, met de kennelykſte blijken van zijne gunst, tot het Joodſche volk komen. — Maer wat zal het oogmerk en het vruchtgevolg van MESSIAS komst wezen? Dit word nader verklaerd, wanneer 'er wordt bygevoegd, *voor* of *tot de genen, die zich bekeeren van de overtredingen in Jacob.* Niet zoo te verſtaen, dat zy zich eerst bekeeren zouden, en dan de Verlosſer tot hun komen; maer zoo als Paulus, Rom. 11, de worden aenhaelt, de Verlosſer zelve zou komen *om de godloosheden van Jacob af te wenden*, om het Joodſche volk te brengen tot bekeering van dat hardnekkig ongeloov, het welk, ſedert zoo vele eeuwen, de *overtreding* en de hoofdzonde van hunne voorvaderen geweest was. — Ter bevestiging van onze groote gebeurtenis, wordt 'er bygevoegd, *ſpreekt de* HEER.

21. *Ende Ik*, dat is My aengaende, dit is mijn verbont en onherroepelyke belovte met haer, welke Ik, aen de verloste Kerk, ontwijffelbaer vervullen zal, en waerop zy zich ten allen tijde gerust zal kunnen verlaten,

ſeyt

(*g*) Rom. 11: 26. (*h*) Jeſ. 10: 21, 22.

ſeyt de HEERE, Ik zal eene gansch zeer overvloedige maet der gaven van mijnen Geest op u uitſtorten, en mijne woorden leggen in den mond der Leeraren, welke uit u zullen voortkomen. Deze uitnemende voorrechten zult gy, verloste Kerk, beſtendig genieten, tot aen de voleinding der eeuwen: want Mijn Geeſt, die op u is, ende mijne woorden die ick in uwen mont geleyt hebbe, die en ſullen van uwen monde niet wijcken, noch van den monde uwes zaets, noch van den monde des zaets uwes zaets, ſeyt de HEERE, van nu aen tot in eeuwigheyt toe.

Het geringe begin van het gene hier beloovd wordt, zag men in de eerſte dagen van het Euangelie; maer de volledige vervulling van deze merkwaerdige toezegging zal eerst, in vollen nadruk, plaets hebben in het laetst der dagen, verg. Zach. 12: 10. —

HET LX. KAPITTEL.

De heerlyke ſtaet der Kerke, in het laetst der dagen, die, met in het ingaen van de volheid der Heidenen, en de bekeering van gansch Israël, eenen aenvang nemen zal, Kap. 59: 19-21, wordt hier, onder de heerlykſte zinneprenten, nader en zeer omſtandig afgeteekend. — De voorrechten, welke hier beloovd worden, zijn zoo groot en veelvuldig, dat 'er geen tijdperk der Kerke kan worden aengewezen, in welke dezelve reeds zouden hebben plaets gahad. De inhoud zelvs derhalven wijst ons, naer dien luisterrijken ſtaet der Kerke, welke, volgens de overeenſtemming der Propheten, in het laetst der dagen, nog toekomende is. — Hier komt nog by, dat het verband van zaken dit ſtuk blijkbaer bevestige; daer wy reeds hebben aengetoond, dat de komst van den Verlosſer tot Zion Kap. 59: 20, niet van MESSIAS verſchijning in het vleesch kan ver-

klaerd, maer van de algemeene bekeering der Joden moet verſtaen worden.

De Geest der Godſpraek richt zijne aenſpraek, tot *de Stad des* HEEREN, *het Sion des heiligen Iſraëls* vs. 19, dat is tot de Kerk, in het laetst der dagen, wanneer zy dezen verhevenen eeretytel, in vollen nadruk, zou kunnen dragen. — De Prophetiſche vertooning is deze: De Kerk wordt hier verbeeld, zoo als zy, uit eenen zeer vernederden ſtaet, tot het toppunt van geluk zou worden opgeheeven. Zy komt hier voor, als eene bedrukte weduw, wegens de rampen, welke zy volgens Kap. 59: 1-15 ondergaen had; en opgewekt, om met blijdſchap te aenſchouwen den gansch zeer uitnemenden luister, met welken zy beſtraeld, en de onſchatbare voorrechten, met welke zy begunſtigd was; beſtaende in eenen overgrooten toevloed van Heidenen, die zich by hare gemeenſchap gevoegd hadden, in den yver van Koningen en Vorſten, die haer als om ſtrijd begunſtigden, in de vreedzaemheid van hare opzieneren, in de bevrijding van alle rampen en ellenden, en in de onafgebrokene beſtendigheid van alle deze voorrechten.

I. Eerst wordt deze heerlyke ſtaet der Kerke, in het algemeen voorgeſteld vs. 1-3. en

II. Daerna, in de byzonderheden, omſtandig afgeteekend vs. 4-22.

א. Ten opzichte van den overgrooten toevloed der Heidenen, die zich by de gemeenſchap der Kerke voegen zouden, vs. 4-9.

ב. Ten aenzien van machtige Koningen en Vorſten, die zich met haer vereenigen zouden, om God in waerheid te dienen, vs. 10-12.

ג. Met betrekking tot alle mogelyke voortreffelykheid, vs. 13.

ד. Zelvs zouden de vyanden, die de Kerk te vooren verdrukt hadden, zich aen haer onderwerpen, vs. 14-16.

ה. Hare Opzieners zouden in alle opzichten lov verdienen, vs. 17.

ו. Ein-

3. Eindelyk zouden de leden der Kerke, allen wenschbaren voorspoed onafgebroken genieten, vs. 18-22.

1. Gy geestelyk Sion, waerom blijvt gy zoo bedrukt nederzitten? De rampen welke u sedert eenigen tijd drukten, hebben nu een einde genomen; de gezegende dagen van eenen uitnemenden voorspoed, die nimmer te vooren gezien is, hebben nu eenen aenvang genomen. Maeckt u op, verhef u uit uwen treurigen staet, het is nu een tijd van blijdschap; wordet verlicht, toon een vrolyk gelaet, en verblijd u in het tegenwoordig heil, laet u door het licht van blijdschap bestralen: want uw licht komt, het glinsterend licht van uwen gelukstaet is opgegaen: ende de heerlickheyt des HEEREN gaet over u op, de HEER openbaert zich thans aen u op de kennelykste wijs, door de duidelykste proeven van zijne gunstrijke tegenwoordigheid.

2. Want siet, de duysternisse sal de aerde bedecken, ende de donckerheyt de volckeren: alle natien welke nog van uwe gemeenschap vervreemd zijn, zullen aen rampen en onheilen onderworpen worden: doch over u sal de HEERE zelvs, als een glansrijk licht, door zijne gunstrijke tegenwoordigheid opgaen, ende sijne heerlickheyt, zijne onmiddelyke bescherming, sal over u allerblijkbaerst gesien worden.

3. Ende de tot dus ver verblinde Heydenen sullen tot uwen lichte gaen, om de leer der waerheid, welke onder u als een glansrijk licht schijnen zal, geloovig te omhelzen, ende machtige Koningen zelvs zullen het van hun belang rekenen, tot den glantz te gaen, die in dezen opzichte u is opgegaen.

4. Welk eene aenmerkelyke verandering, welk een gezegend verschijnsel? Eene verbazende menigte der Heidenen, bekeeren zich van de afgoden om den levendigen God te dienen. Heft uwe oogen rontomme op, ende siet den toevloed der Heidenen tot uwe gemeenschap, met verwondering, blijdschap, en dankzegging, alle die zijn reeds vergadert, of *vergaderen zich*, sy

komen tot u om zich by uwe gemeenfchap te vervoegen: uwe fonen fullen van verre komen, ende uwe dochters fullen aen [*uwe*] zijde gevoeftert worden. Ver afgelegene Heidenen, die de einden der aerde bewoonen, zullen uwe kinders worden; en zy zullen van u *gedragen worden op de zijden*, voor zoo ver gy de bekeerde Heidenen, in hunne geestelyke zwakheid of lichamelyke nooden, lievderijk onderfteunen zult.

5. Dan fult gy 't met groote blijdfchap fien, dat uwe geestelyke kinders, in het aental van uwe leden, van dag tot dag blijkbaer vermeerderd worden ende t'famenvloeyen, of van vreugde *overvloejen*, ende uw herte fal van overgroote blijdfchap als vervaert zijn, ende verwijdet worden: want de menigte der zee fal tot u gekeert worden, het heyr der Heydenen fal tot u komen. De Heidenen die zich tot uwe gemeenfchap ftaen te vervoegen, zullen zoo menigvuldig wezen, dat zy by waterdroppels in de zee, en by ontelbare heirlegers, mogen vergeleken worden.

6. Een hoop wel beladene kemelen fal u bedecken, deze kemelen zullen zoo talrijk zijn dat zy uwe ftraten, gy geestelyk Jerufalem! als geheel bedekken zullen, de fnelle kemelen van Midian ende Epha, fy alle uyt Scheba fullen komen: gout ende wieroock fullenfe aenbrengen, ende fy fullen den overvloedigen lof des HEEREN boodfchappen.

7. Alle de fchapen van Kedar fullen tot u verfamelt worden, de rammen van Nebajoth fullen u dienen: fy fullen met welgevallen komen op mijnen altaer, ende ick fal het huys mijner heerlickheyt heerlick maken.

Het voorftel vs. 6, 7. is geheel zinbeeldig, en vordert wat nader opheldering.

De *kemelen* waren voornamelyk in gebruik by de Arabiers, en allermeest by die van *Midian en Hepha.* — De MIDIANIETEN waren nakomelingen van ABRAHAM uit KETU-

RA, en EPHA was de eerstgeboren zoon van MIDIAN, Gen. 25: 2, 4. 1 Chron. 1: 32, 33. — Men denke dan onder het zinbeeld van *kemelen, en ſnelle* of jonge *kemelen*, aen de Arabiers, byzonder aen de Midianieten en Hephiers, die aen de Oostzijde van den Arabiſchen zeeboezem woonden, Exod. 2: 16. — *Scheba*, was uit CHAM door CUS oorſpronglyk, Gen. 10: 6, 7. Nae hem was een zeker landſchap in het gelukkig Arabien benoemd, vergel. 1 Kon. 10: 1. Dit landſchap leverde veel *goud* op, als mede *wierook* en andere kostbaerheden, vergel. 1 Kon. 10: 2. Pſ. 72: 10, 15. — *Zy zullen*, wordt 'er bygevoegd, *den overvloedigen lov des* HEEREN *boodſchappen;* maer, hoe kan dit van de *kemelen* gezegd worden? In dezen overdrachtigen zin: dat de kemelen, rijk beladen met goud, wierook, en andere kostbaerheden, in groote menigte tot het geestelyk Jeruſalem der Kerke komende, openbare bewijzen zouden opleveren, hoe Gods lov, met hartelyke dankzegging voor zijne weldaden in de genade, door de Arabiers en Sabeers wierd opgeheven.

Kedar en *Nebajoth*, waren beide oorſpronglyk uit ISMAËL, Gen. 25: 13. 1 Chron. 1: 29. Hunne nazaten waren bewooners van het ſteenachtig Arabien, en zeer rijk in vee: hierom wordt 'er geſproken, van *ſchapen van Kedar en rammen van Nebajoth.* Deze ſchapen en rammen, die van de beste ſoort waren, Ezech. 27: 21. zouden de Kerk *dienen*, dat is, zy zouden zich als het ware voor des HEEREN altaer ſtellen, om tot brandoffers te worden opgeofferd; daerom volgt 'er aenſtonds, *zy zullen met welbehagen komen op mijnen altaer.* — Ook zou de HEER *het huis zijner heerlykheid heerlyk maken*, dat is, zijnen Tempel zeer heerlyk verſieren.

Deze Prophetiſche teekening, geevt in den zakelyken zin te kennen: dat de Oosterſche volken, van welke de rijke Arabiers en Sabeers, met de veerijke Kedarenen en Nebateers, ten voorbeelde genoemd worden, zich tot het geloov bekeeren zouden, en zich in groote menigte by de gemeenſchap der Kerke voegen; dat zy niets te dierbaer en te kostelyk zouden rekenen, om het ten dienſte

der Kerke, en tot voortplanting van den waren Godsdienst, blymoedig af te ſtaen, om de Leeraers te onderhouden, ſchoolen te vestigen, de armen te onderſteunen, en alle lovlyke inſtellingen ter bevordering van waerheid en deugd te onderſchragen. — Door deze en andere dergelijke omſtandigheden, zou de HEER den Tempel zijner Kerke, op de heerlykſte wijs verſieren.

8. Ziet eens, gy geestelyk Jeruſalem! welk een aental van vreemde en onbekende volken voegt zich by uwe gemeenſchap? Wie zijn deſe, [*die*] daer met zoo veel ſnelheid komen als gevlogen, en in zulk eene dikgedrongen menigte, als een op een gepakte wolcke? ende als duyven tot hare venſters?

Welk een volk wordt hier in het byzonder bedoeld? Het ſchijnt dat de geest der Voorzegging hier het oog hebbe op natien die in het Westen en aen den zeekant woonden, omdat 'er vs. 9. ter nadere verklaring geſproken wordt van de *eilanden*, en van *de ſchepen van Tharſis.* Deze zouden zich met groote hoopen, gelijk dikke wolken, by de gemeenſchap der Kerke voegen; en dat met zoo veel yver en ſnelheid, als met welke de duiven naer hare hokken plegen toe te vliegen.

9. Want de bewooners der eylanden en zeekusten ſullen my verwachten, en het Euangelie, als eene heuchlyke tijding naer welke zy ernſtig verlangd hebben, door het geloov, met eene blymoedige volvaerdigheid, gretig omhelzen, ende de ſchepen van Tharſis voor eerſt, of in den eerſten rang zullen zy geduurig heen en wedervaren, om uwe kinderen van verre te brengen. De bekeerde Heidenen, vooral uit die gene die de zeekusten bewoonen, zullen zich onvermoeid beyveren om andere natien tot het geloov te bewegen, en dusdoende, de verst afgelegene volken tot uwe kinderen te maken, haer ſilver ende haer gout zullen zy met haer aenvoeren: zy zullen niets te dierbaer en te kostelyk achten, om het ten dienſte der Kerke te vereeren, alles zullen zy veil hebben, tot bevordering der eere van den name des HEEREN uwes Godts, ende

tot verheerlyking van den Heyligen Israëls, dewijle hy u heerlick gemaeckt heeft, en versierd met eenen schitterenden luister.

10. Ende de vreemde sullen uwe mueren bouwen, o geestelyk Jerusalem! Wegens den grooten toevloed van nieuwe burgers, zullen uwe muuren geduurig moeten uitgezet worden; aen dit werk zullen de vreemdelingen met allen yver en vlijt arbeiden: uit de voorheen verblinde Heidenen, zullen wel toegeruste Leeraers voortkomen, die 'er zich met al hun vermogen onvermoeid op zullen toeleggen, om de uitbreiding der Kerke en den luister van den Godsdienst te bevorderen; dit zullen lieden doen, die voorheen van uw burgerschap geheel vervreemd waren, ende zelvs (a) hare Koningen sullen het zich tot eene eere rekenen, om u te dienen, en uwen bloeistaet op alle wijzen te bevorderen: al dit heil zal u, o geestelyk Jerusalem! geschonken worden, omdat de tijd van mijne rechtvaerdige gramschap voor altoos geëindigd is; want in mijne verbolgenheyt hebbe ick u voorheen wel gevoelig geslagen, maer in mijn welbehagen hebbe ick my nu in volle kracht over u ontfermt, vergel. Kap. 59: 1, 16.

11. Ende gy zult voor geen kwaed, hoe ook genaemd, te vreezen hebben, uwe poorten sullen steets open staen, gy zult niet noodig hebben om dezelve, uit vrees voor eenen vyandelyken inval, des nachts toe te sluiten; ook zal de onophoudelyke toevloed van Heidenen, en onder deze van machtige Vorsten, het noodzakelyk maken, dat de poorten zoo wel by nacht als by dag geduurig open blijven, sy en sullen des daegs nochte des nachts niet toegesloten worden: op dat men tot u inbrenge het heyr der Heydenen, ende hare Koningen [tot u] geleydet worden.

12. Alle Koningrijken der waereld zullen my, in dien tijd, door gehoorzaemheid des geloovs onderworpen wezen. Want het volck ende het Koninckrijcke,

(a Jes. 9: 23.

welcke zich by u en in uwe gemeenschap niet en sullen voegen, om u te dienen, en alles ter bevordering van uwen voorspoed toe te brengen, die sullen vergaen en van den aerdbodem verdelgd worden: ende die wederspannige volckeren, die zich in het ongeloov blijven verharden, sullen gantsch verwoest worden.

13. De heerlickheyt Libanons sal tot u komen, de denneboom, de beuken, ende de busboom te gelijcke: om te vercieren de plaetse mijnes binnensten heyligdoms, ende ick sal de plaetse van den voetbank mijner voeten heerlick maken.

De *heerlykheid van* het boomrijk *Libanon*, bestond in de cederen van de eerste soort; men denke dan aen de allerbeste cederen: by deze worden andere boomen gevoegd, welke mede tot timmerhout gebruikt worden. — Deze zouden tot Jerusalem *komen*, en zich als het ware vrywillig aenbieden, *om te versieren de plaets van Gods Heiligdom.* In den letterlyken zin, wordt zekerlyk het binnenste Heiligdom van den Tempel bedoeld. — *De plaets* van Gods *voeten*, of van den voetbank zijner voeten, was de Verbonds-Ark, boven welke de HEER zijnen Throon had, tusschen de vleugelen der Cherubs, vergel. 1 Chron. 28: 2. — De letterlyke zin komt derhalven hierop neder, dat het binnenste Heiligdom van den Tempel, en de Verbonds-Ark, op de kostbaerste wijs en ongemeen prachtig zouden versierd worden.

In den Prophetischen zin, zijn de cederen en andere opgenoemde boomen, eigenaertige zinbeelden van uitmuntende mannen, die in kundigheden, wijsheid, en andere gaven, boven het gros van het menschdom verheven zijn; en 'er wordt met één woord beloovd, dat deze uitstekende mannen, alle hunne gaven en vermogens yverig besteeden zouden, om den welvaert en den luister der Kerke te bevorderen.

14. Oock sullen sich, met den diepsten eerbied, buygende tot u komen de kinderen der gener die u onderdruckt hebben, ende alle die u gelastert hebben, sullen haer nederbuygen aen de planten

uwer voeten: ende sy sullen u noemen, de Stadt des HEEREN, het Zion des Heyligen Israëls.

Welk eene aenmerkelyke omzetting! De Kerk zou de kinderen van hare vyanden, met den diepsten eerbied tot haer zien komen. Die tegenstanders, die de Kerk gelasterd, gesmaed en vervolgd hadden, worden hier verbeeld, als reeds door Gods oordeelen verdelgd te zijn; maer de kinders van die hardnekkigen, zouden van eene gansch andere denkwijs worden: zy zouden zich by de gemeenschap der Kerke voegen, en wel met alle blijken van den diepsten eerbied; zy zouden openlyk erkennen, dat de Christen Kerk, met het hoogste recht en in den sterksten nadruk, den naem mogt dragen van *Stad des* HEEREN, en *Zion des Heiligen Israëls.*

15. In plaetse dat (*b*) gy voorheen verlaten ende gehaet zijt geweest, so dat niemant door [*u*] henen gingh, of zich aen u liet gelegen leggen; so sal ick u stellen tot eene eeuwige heerlickheyt, [*tot*] een vreugt van geslachte tot geslachte. Uwe staetsverwisseling zal zoo heerlyk wezen, dat 'er zich alle geslachten met blijdschap over verwonderen zullen, en uwen luister onafgebroken zal voortduuren, tot aen de voleinding der eeuwen.

16. Ende gy sult de melck der Heydenen suygen, ende gy sult de borsten der Koningen suygen: ende gy sult by blijkbare ondervinding weten, dat ick de HEERE ben, hooger dan alle de hoogen, (*c*) uw' Heylant en Uitredder, ende uw' Verlosser, de Machtige Jacobs, dien niets te wonderlyk is, en die aen JACOBS nageslacht zoo menigmael mijne macht betoond heb.

Gy zult de melk der Heidenen zuigen, en gy zult de borsten der Koningen zuigen. — Het gansche voorstel is zinbeeldig. Maer, hoe kan men aen *Koningen*, *melk* en *borsten* toeschrijven? — Het geschiedt in het geheimzinnig voorstel; omdat hier, onder de teekening van *melk*, zoodanige zaken bedoeld worden, welke meer aen Koningen dan aen Koninginnen eigen zijn: te weten, de *melk* vertoont hier

(*b*) Jes. 49: 19. ende 54: 1, 6, 7. (*c*) Jes. 43: 3.

alle pogingen, welke Koningen en Vorften zullen aenwenden, om de Kerk te voeden en te onderfteunen. De Christen Kerk, *zou de melk der Heidenen en de borften der Koningen zuigen;* dat is, machtige Koningen en Vorften uit de Heidenen, zouden al hun gezach, vermogen en rijkdom, met de uiterfte bereidwilligheid en als met eene moederlyke voorzorg befteden, om den bloei en den voorfpoed der Kerke, op alle wijzen te bevorderen.

17. Alles zal in de Kerk, eene gansch andere en veel heerlyker gedaente krijgen. Voor en in de plaets van koper fal ick gout brengen, ende voor yfer fal ick filver brengen, ende voor hout koper, ende voor fteenen yfer: ende fal uwe Opfienders vreedfaem maken, ende uwe Drijvers rechtveerdige.

In het eerfte lid wordt in het algemeen beloovd, dat alles in de Kerk een veel beter en luisterrijker gedaente erlangen zou; het gene nog gebrekkig was zou geheel volmaekt worden. — In den Prophetifchen zin, wordt hier meer byzonder geoogd op geestelyke gaven, byzonder van de Leeraren en Opzieneren der gemeente, gelijk blijkt uit de volgende woorden: *Ik zal uwe Opzieneren*, enz. Men denke dan aen de gaven van geloov en wijsheid, aen de kracht van zeggen en overtuigen, aen eene fchitterende heiligheid in den wandel; alle deze gaven zouden, in de Leeraren, hoe langs hoe meer uitfchitteren.

In het tweede lid, zijn de *Opzieners* de Herders en de Leeraers der gemeenten, de voorftanders van den Godsdienst. De *Drijvers*, zouden de Burgerlyke Overheden vertoonen kunnen vergel Kap. 3: 12. 14: 2. — De *Opzieners*, de Herders en de Leeraers, zouden *vreedzaem* zijn, zy zouden hun vreedzaem, zachtmoedig, nedrig, befcheiden, en lievderijk karakter in alle gevallen openbaer maken; de *Drijvers* en de burgerlyke Overheden, zouden in alle opzichten den roem van rechtvaerdigheid verdienen.

18. Gy zult eene zekere gerustheid genieten, van welke te vooren geen wederga heeft plaets gehad; geweld, onderdrukking, verongelijking, en alles wat de gerustheid zou kunnen verftooren, zal geheel onbekend zijn. Daer en

fal

ſal geen geweld meer gehoort worden in uwen lande, verſtooringe, noch verbrekinge in uwe lantpalen: maer wel verre daer van daen, uwe mueren ſult gy Heyl heeten, ende uwe poorten Lof.

De *muuren* van het geestelyk Jeruſalem, van de heerlyke Kerk in het laetst der dagen, zullen *heil* of *verloſſing* genaemd worden, voor zoo ver zy die binnen deze Stad zijn en tot de gemeenſchap der Kerke behooren, in eenen ſtaet van behoudenis en veiligheid verkeeren zullen; hare *poorten* zullen *lov heeten*, voor zoo ver de wachters op dezelve, in plaets van angstvallig rond te zien of 'er ook eenig onheil nadere, in eene blijde gerustheid des HEEREN lov zullen opzingen. — Met één woord, wil de Godſpraek te kennen geven, dat alle de leden der Kerke, door Gods onmiddelyke beſcherming, in eenen ſtaet van volkomene gerustheid leven zouden, zonder voor eenig gevaer beducht te wezen.

19. De ſonne en ſal u niet meer weſen tot een licht des daegs, ende tot eenen glantz en ſal u de mane des nachts niet lichten: maer de HEERE ſal u weſen tot een eeuwigh licht, ende uw' Godt tot uwe cierlickheyt.

Deze zelvde belovte, wordt de Kerk met gelijkluidende woorden gedaen, Openb. 21: 23. 22: 5. — De teekening is wederom geheel zinbeeldig, en geevt in het gemeen te kennen, dat de glans der Godlyke heerlykheid, en de openbaermaking daervan, zoo groot zal wezen, dat daerdoor het licht van zon en maen als verduisterd zal worden. — In het byzonder evenwel, is het licht een zinbeeld van onderwijs en kennis, in tegenſtelling van duisternis en onkunde. Zon en maen gaen van tijd tot tijd onder, en zijn aen taningen onderworpen; maer, het helder licht van kennis en onderwijs in den Godsdienst, zal in de heerlyke Kerk beſtendig zijn, en aen geene taningen of wisſelvalligheden meer onderworpen wezen. — De HEER zelvs *zal tot een eeuwig licht en tot ſierlykheid* wezen; de openbare onderwijzingen, zullen zoo overvloedig en overtuigende wezen, zy zullen zulke gezegende uitwerkſelen hebben, en de maet van

kennis zal zoo groot wezen, dat ieder een zal moeten erkennen, de Kerk wordt van God zelvs geleerd.

20. Uwe sonne en sal niet meer ondergaen, ende uwe mane en sal haer [*licht*] niet intrecken: want de HEERE sal u tot een eeuwigh licht wesen, ende de dagen uwer treuringe sullen een eynde nemen, of *hebben een einde genomen.*

Deze zelvde belovte, vinden wy ook Openb. 21: 23. 22: 5. — *De zon der Kerke zou niet ondergaen, en de maen haer licht niet intrekken;* het overvloedig en allerglansrijkst licht van onderwijs en kennis, zal bestendig en aen geene wisselvalligheden onderworpen zijn. — De HEER zou, door het onderwijs van zijnen Geest, *tot een eeuwig licht wezen.* — De *dagen van treuring*, van rampen en onheilen, en vooral van onkunde, dwaling en bygeloov, welke de Kerk weleer beleevd had, hadden nu voor altoos een einde genomen.

21. Alle de leden der Kerke zullen heilige menschen wezen. Ende uw volck sullen alle t'samen rechtveerdige zijn, welker harten het geloov gereinigd heeft. Niemand zal tot de gemeenschap der Kerke worden toegelaten, dan die de kennelykste blijken geevt van geloov en bekeering, sy sullen in eeuwigheyt de aerde erffelick besitten: sy sullen zijn een (*d*) spruyte mijner plantingen, (*e*) een werck mijner handen, op dat ick verheerlickt worde, vergel. Kap. 57: 13. Elk zal erkennen moeten, dat zy, door mijne heerschappyvoerende genade, bekeerd en geheiligd zijn, en my de eer geven van dit groote werk.

22. De kleynste sal tot duysent worden, ende de minste tot een machtig volck: Ick de HEERE sal sulcks tot sijner tijt snellick en onverwacht doen komen.

Door het diep verval der Kerke, waervan Kap. 59: 1-15. gesproken wordt, was het getal der oprechten zeer *klein* en gering geworden; maer nu zou dit kleine getal, tot eene ontelbare menigte aengroejen.

HET

(*d*) Matth. 15: 13. (*e*) Jes. 29: 23. ende 45: 11.

HET LXI. KAPITTEL.

MEt dit Kap. 61. begint eene nieuwe Prophetifche redevoering. — Hoe ver dezelve zich uitftrekke, zal in het vervolg nader blijken.

Naer den fprekenden perfoon behoeven wy niet lang te zoeken: in eene leerrede te Nazareth gehouden, heeft de gezegende JESUS uitdrukkelyk verklaerd, dat deze doorluchtige Godfpraek op Hem moet worden toegepast, en op het groote werk, het welk Hy als 's Vaders Afgezant hier op aerde verricht heeft, Luc. 4: 16-22.

In deze merkwaerdige redevoering van den MESSIAS, *onderfcheiden wy drie hoofdbyzonderheden.*

I. Eerst geevt de MESSIAS, eene zeer verhevene befchrijving van zijne zalving, en de hoogwichtige einden tot welke Hy door zijnen Vader gezonden was; eene befchrijving welke men, zonder eene blijkbare wanvoeglykheid, op geenen blooten mensch zou kunnen toepasfen, vs. 1-3.

II. Daerna worden de uitmuntende weldaden voorgedragen, welke de MESSIAS aen zijn geloovig volk, niet alleen uit de Joden, maer ook uit de Heidenen, fchenken zoude, vs. 4-9.

III. Endelyk wordt de Euangelie-Kerk fprekende ingevoerd, met blijde dankzegging juichende over het heil des HEEREN, vs. 10, 11.

In het eerfte deel, verbeelde men zich den MESSIAS als Spreker, en wel bepaeldelyk op dien tijd, toen Hy zijne openbare bediening onder het Joodfche volk aenvaerd had; toen Hy door JOHANNES gedoopt, en daer door plechtig als Leeraer was ingewijd: toen zag men het begin van zijn

Prophetisch werk, het welk Hy naderhand, geduurende zijn verblijv hier op aerde, zoo luisterrijk heeft voortgezet, verg. Luc. 4: 16-22.

1. (*a*) De Geest des Heeren HEEREN is op my, God mijn Vader, heeft de gaven van den Heiligen Geest, in eene gansch zeer overvloedige maet, op my uitgestort, om my nae mijne menschelyke natuur bekwaem te maken tot het gewichtig werk, het welk Ik thans gereed sta te aenvaerden, vergel. Kap. 11: 2. om dat de HEERE my gesalft en my van eeuwigheid tot mijne verhevene bediening verordend heeft, vergel. Spr. 8: 23. Deze mijne eeuwige zalving, en de overvloedige mededeeling van 's Geestes gaven, dient tot gansch zeer gewichtige einden, om een blijde boodschap en de heuchlyke tijding, dat Ik de beloovde Verlosser van zondaren ben, te brengen den sachtmoedigen, of *den armen*, aen menschen die ellendig, verdoemelyk, en van alles door de zonden beroovd zijn. God mijn Vader, heeft my tot dit groote werk niet alleen van eeuwigheid geschikt: maer hy heeft my ook als zijnen Afgezant, met de daed in de waereld gesonden en wel om te verbinden de gebrokene van herten, om boetvaerdige zondaren, die onder het gevoel van hunne doemschuld gebukt en gebogen gaen, te bemoedigen en te vertroosten door het Euangelie; deze vertroosting is een balsem voor de ziel, en olie in de wonden van het hart, byzonder ben Ik gezonden, om de geloovigen uit de Joden, die door een hijgend en uitgerekt verlangen naer mijne komst, vermoeid en afgemat waren; te verblijden met die aengename verzekering, dat Ik de beloovde Verlosser van zondaren ben. God mijn Vader heeft my gezonden, om den gevangenen vryheyt uyt te roepen, om den Joden die gebukt gingen onder de harde dienstbaerheid van MOSES wet, en het onverdraeglyk juk van willekeurige plechtigheden, te verkondigen dat deze dienstbaerheid geëindigd was, ende om dusdoende den gebondenen openinge der gevanckenisse aen te kondigen.

By

(*a*) Luc. 4: 17, 18, 19, 20.

By LUCAS ſtaet, Kap. 4: 19. *den blinden het gezicht.* — Wie zijn deze *blinden?* In het gemeen is dit de natuurlyke toeſtand van alle menſchen, Openb. 3: 17. Meer in het byzonder, denken ſommigen bepaeldelyk aen de Heidenen, die uit hoofde van hun bygeloov, en de diepſte onkunde in zaken van den Godsdienst, in den ſterkſten nadruk blinden genaemd worden, vergel. Kap. 42: 7. Dan, de MESSIAS komt hier voor in zijne openbare bediening, ſprekende tot de Joden; en in de daed, offchoon deze met het licht eener buitengewoone openbaring bevoorrecht waren, konden zy evenwel met het hoogſte recht blinden genaemd worden, voor zoo ver zy dit licht, door vleeſchelyke vooroordeelen, en valſche verklaringen der Wetgeleerden, op eene ſchroomelyke wijs verdonkerd hadden. — Nu, dezen *blinden* zou de MESSIAS *het gezicht* uitroepen, dat is, door woord en Geest tot de rechte kennis van den Godsdienst brengen, verg. Kap. 9: 1.

Maer, hoe komt LUCAS aen deze byzonderheid, van welke wy niets in den tekst vinden, immers volgens onze vertaling? — Hy heeft de Griekſche overzetting der LXX. gevolgd; en deze hebben de laetſte woorden van vs 1. alwaer de Onzen hebben, *den gebordenen opening van gevangenis*, overgebracht *den blinden het gezicht.* — In de daed, deze vertaling ſtemt beter overeen met het oorſpronglyke, dan die der Onzen Het woord door *gebondenen* overgezet, beteekent wel in het algemeen eenen gebondenen; maer ook meer bepaeldelyk eenen *blinden*, wiens oogen als het ware gebonden zijn: en het woord, door *opening van gevangenis* overgebracht, zegt allerlei ſoort van opening, ook de opening der oogen, de herſtelling van het gezicht aen eenen blinden, vergel. Pſ. 146: 8.

Wijders, zoo vervolgt de Godlyke Leeraer, ben Ik door God mijnen Vader in de waereld gezonden, en met de gaven van den Geest toegerust.

2. Om uyt te roepen het jaer van 't welbehagen des HEEREN, ende den dagh der wrake onſes Godts: om alle treurige te troosten.

Wat hebben wy door *het jaer van het welbehagen des* HEE-

AEN te verstaen? — LUCAS heeft wederom in naevolging der LXX. *het aengenaem jaer des* HEEREN. Wy worden door deze uitdrukking blijkbaer gewezen naer zulken tijd, in welken de verzoening met de daed zou zijn te weeg gebracht; dat is, naer den tijd van het Nieuwe Testament, wanneer de verzoening met God, als werkelyk verworven, aen zondaren zou worden voorgesteld, vergel. Kap. 49: 8. 2 Cor. 6: 2 — Deze tijd heet met het hoogste recht, *een jaer van het welbehagen des* HEEREN, dan zou de Allerhoogste God eene uitnemende proev geven van zijn welbehagen, en lievde tot de menschen, door het schenken van zijnen eigenen Zoon: dan zou het een dag van zaligheid zijn, voor zoo ver alle die heilgoederen, welke onder de oude huishouding slechts als toekomstig werden te gemoet gezien, als werkelyk daergesteld zouden geschonken worden; dan zouden alle verdrietige omstandigheden worden weggenomen, welke uit den aert der oude huishouding voortvloeiden. — Meer byzonder evenwel is het uit de benaming van een *jaer*, en de spreekwijs *uitroepen*, klaer genoeg dat hier gezinspeeld worde op het Jubeljaer, Lev. 25: 2. Dan geschiedde 'er eene algemeene verzoening van Israëls zonden, dan wierden alle burgerlyke schulden kwijt gescholden; tot een teeken, hoe de schulden der zonden, op den grooten Verzoeningsdag van het Nieuwe Testament, aen den geloovigen volkomen zouden worden kwijt gescholden: dan konde elk, die uit armoede zijne voorvaderlyke goederen verpand had, tot zijne bezitting wederkeeren; tot een afbeelding, hoe de geloovigen onder het Nieuwe Testament, in het bezit van die goederen zouden hersteld worden, welke zy door de zonden verbeurd en verlooren hadden: dan kregen de slaven hunne vryheid weder; het welk een levendig voorbeeld was van de verlossing der geloovigen, uit de dienstbaerheid van Satan en zonden.

Wordt hier nu met toespeling op het Jubeljaer gezegd, dat de MESSIAS *het jaer van 's* HEEREN *welbehagen zou uitroepen*: het geevt in den Prophetischen zin twee zaken te kennen. (1.) Dat de MESSIAS, eerst in eigen persoon, en daerna door zijne volgelingen, die heuchlyke blymaer aen den

den Joden openlyk zoude prediken; dat het tegenbeeldig Jubel aer, de heilvolle bedeeling van het Nieuwe Testament, eerlang eenen aenvang nemen zoude. (2) Dat Hy dit geestelyk Jubeljaer werkelyk zou daerftellen, door de verzoening der zonden, met zijnes zelvs offerande, te weeg te brengen.

Wanneer de MESSIAS vervolgens fpreekt, van *den dag der wrake onzes Gods*, is het, en uit het gansche beloop van zaken, en uit den nadruk der bewoordingen, klaer genoeg, dat wy hier gewezen worden naer dien tijd, wanneer de HEER van de hardnekkige Joden zou wraek nemen, en wel op zulk eene geduchte wijs als nimmer te vooren gefchied is; met één woord, naer den dag van Jerufalems verwoesting, vergel. Mal. 3: 2. 4: 1. — Dezen dag der wrake zou de MESSIAS *uitroepen*; Hy zou dit geduchte oordeel aen den hardnekkigen Joden bedreigen, om hen nog, ware het mogelyk, tot bekeering op te wekken.

Onder dit alles, zou de MESSIAS de *treurigen troosten*. Hy zou de boetvaerdige Joden, die hunne ziel kwelden over de hardnekkigheid van het grootfte gros hunner Natie, met woorden en met daden bemoedigen.

God mijn Vader, voegt 'er de MESSIAS by, heeft my gezalvd en gezonden.

3. Om den treurigen Zions, den boetvaerdigen uit het Joodfche volk die zich voor God verootmoedigen, te befchicken, dat hen gegeven worde cieraet voor affche, vreugden-olie voor treurigheyt, het gewaet des lofs voor eenen benaeuwden geeft: op dat fy genaemt worden eyckenboomen der gerechtigheyt, eene plantinge des HEEREN, op dat hy verheerlickt worde.

Het heilrijk goed, het welk de MESSIAS den treurigen van Zion befchikken en geven zou, wordt onder zinbeeldige benamingen voorgefteld, *cieraed voor asfche*, *vreugde-olie voor treurigheid*, *en het gewaed des lovs voor eenen benauwden geest*. — *Asch*, *treurigheid*, en *een benauwde geest* zijn drie benamingen, welke eenen akeligen ftaet van droevheid te kennen geven. Merk 'er in op, eene zeer eigenaertige op-

klimming: *treurigheid* zegt vry wat meer dan *asſche*, men zou asch op zijn hoofd kunnen ſtroojen, zonder waerlyk bedroevd te zijn; een *benauwde geest* beteekent nog vry wat meer dan enkele treurigheid. — *Cieraed*, *vreugde-olie*, en *het gewaed des lovs*, zijn drie zinbeeldige benamingen van eene ongmeene blijdſchap, welke zich, met blijkbare teekenen, naer buiten openbaer maekt. In het gemeen derhalven wordt hier den boetvaerdigen Joden eene zeer aengename Staetsverwisſeling beloovd, waerdoor hunne droevheid in blijdſchap, en hunne klaegliederen in reijen zouden veranderd worden. — Maer meer in het byzonder, het woord *cieraed* zegt bepaeldelyk een hoofdcierſel, verg. Ezech. 24: 17; men zou daerom de *asch* meer bepaeld kunnen nemen, voor de droevheid van iemand, die onder ſlaverny en dienstbaerheid gebukt gaet, verg. Jer. 6: 26. Klaegl. 3: 16. Het hoofd *cieraed* en de hoed is een bekend zinbeeld van vryheid. De verwisſeling derhalven van de *asch* met *cieraed*, kan ons doen denken, aen de verlosſing der geloovige Joden, uit de dienstbaerheid der wet. — *Vreugde-olie voor treurigheid* geevt te kennen, dat de geloovige Joden, die tot dus ver hadden zitten treuren, over het achterblijven van den MESSIAS, en de ſpaerzame bedeeling van Geestes gaven, nu eene overvloedige maet van vertroosting ontvangen zouden. — In de derde zinneprent, kan men den *benauwden geest* opvatten, als eene eigenaertige afteekening van de neerſlagtigheid, welke 'er heerschte onder de geloovige Joden, wegens den hoon en de mishandelingen van hunne boederen naer het vleesch; en het *gewaed des lovs*, als eene beſchrijving van de uitnemende blijdſchap, welke 'er, na de verwoesting van Jeruſalem, onder de oprechten zou plaets hebben, wanneer de Kerk zou in vryheid geſteld, en alom onder de Heidenen uitgebreid worden.

Opdat zy, wordt 'er bygevoegd, *genaemd worden eikenboomen der gerechtigheid*, *eene planting des* HEEREN, *opdat Hy verheerlykt worde*. — Hier worden zekerlyk dezelvde perſoonen bedoeld die, in het voorige, omſtandig beſchreven zijn, *de gebrokenen* namelyk *van harte*, en de *treurige van Zion*, dat is, die boetvaerdige zondaers, uit het Joodſche

volk

II. *Vs.* 4-9 *worden de uitnemende weldaden beschreven, welke de* MESSIAS, *aen zijn geloovig volk, beide uit Joden en Heidenen, schenken zou.* — א. *Eerst wordt de roeping en bekeering der Heidenen, in het gemeen voorgesteld vs.* 4, 5. *en daerna* ב. *met inlassing van eenige merkwaerdige byzonderheden, nader voorgedragen vs.* 6-9.

Niet alleen zouden blinde en afgodische Heidenen, tot de kennis van het Euangelie gebracht worden vs. 4, maer zelvs, uit deze Heidenen, zouden Leeraers van het Euangelie, en voorstanders van den Christelyken Godsdienst, voortkomen vs. 5.

4. Ende sy, de eerste Euangelie-boden, die uit de Joden staen voort te komen, sullen als geestelyke bouwlieden, onder de Heidenen, (*b*) de oude verwoeste plaetsen bouwen, de voorige verstooringen wederoprechten, ende de verwoeste steden vernieuwen die verstoort waren van geslachte tot geslachte.

De MESSIAS spreekt van verwoeste plaetsen, onder drie verschillende benamingen, *oude verwoeste plaetsen*, *voorige verstooringen*, *en verwoeste steden*, *welke verstoord waren van geslachte tot geslachte.* Alle deze uitdrukkingen teekenen ons zulk een ongelukkig land af, in het welk oudtijds veele wel gebouwde steden, en volrijke vlekken waren, maer daer nu niets anders gevonden wordt, dan puinhoopen, onbebouwde landstreken, en huilende wildernisfen. — Dit alles levert eene eigenaertige afteekening op van den zedelyken toestand der Heidenen, ten tijde der eerste prediking van het Euangelie, verg. Kap. 35: 6. — *Zy zullen*, zegt de MESSIAS, de *oude verwoeste plaetsen bouwen* enz. Het geevt in den Prophetischen zin te kennen, dat de Heidenen, door den dienst van het Euangelie, uit dien traenwaerdigen toestand van onkunde en godloos-

(*b*) Jes. 58: 12.

volk, die ten tijde der openbaring van den MESSIAS, de leer van dien Godlyken Verlosser met een geloovig hart zouden aennemen. — Dezen zouden eenen nieuwen eeretytel ontvangen, en *genaemd worden eikenboomen der gerechtigheid* enz.

De *eikenboomen* zijn hier zinbeelden van ver gevorderden in de genade, die sterk en gegrondvest zijn in het geloov. — *Eikenboomen der gerechtigheid* zijn, volgens den aert van het oorspronglyke, oprechte eikenboomen, die 'er niet slechts voor gehouden worden, maer die het zijn in de daed en in waerheid, uitmuntende eikenboomen, eikenboomen van de voortreffelykste soort. — Maer hoe zouden de geloovige Joden aen dezen geestelyken wasdom komen? Zy zouden denzelven van God ontvangen; daerom heeten zy *eene planting des* HEEREN. Het zinneprent is ongemeen rijk. Het leert ons, dat de beste pogingen, zonder den Godlyken zegen, ter bevordering van den geestelyken groei en wasdom, niet met al baten kunnen Matth. 15: 13, en dat 'er, by den verderen wasdom der geloovigen in de genade, eene geduurige zorg van God noodig zy. — De belovte geevt gevolglyk met één woord te kennen, dat de geloovige Joden, door Gods blijkbaren zegen, dermate zouden toenemen in het geestelyk leven, en versterkt worden in de genade, dat zy niet meer by tedere loten, maer by eikenboomen van de eerste soort, moeten vergeleken worden. — *God zou 'er door verheerlykt worden.* De Almachtige zou, in dit werk, zijne volmaektheden duidelyk openbaren, en 'er ook alleen de eer van hebben. — Dit alles zou het gezegend vruchtgevolg zijn der Euangelie prediking van den MESSIAS, onder de Joden. Ook is deze voorzegging, in alle de byzonderheden, zoo blijkbaer vervuld, dat het geen nader betoog noodig zal hebben.

loosheid, zouden verlost worden, en dat de HEER zich daertoe van Apostelen en predikers bedienen zoude, die Joden waren van oorsprong.

Hierop richt de MESSIAS vs. 5 zijne tael, tot de eerste Kerk uit de Joden; om haer te verzekeren, dat 'er, zelvs uit de Heidenen, Leeraers van het Euangelie stonden voort te komen, die de belangen van het Christendom aenmerkelyk zouden bevorderen.

5. Ende uytlanders, vreemdelingen die uit de Heidenen oorsprongelyk zijn, sullen staen, ende als uwe dienaers, ten uitersten bereidwillig zijn, om de Kerk met alle hunne vermogens te dienen. Zy zullen yverig, onvermoeid, en standvastig zijn, in het werk des HEEREN. Deze Leeraers, uit de bekeerde Heidenen, zullen als zorgvuldige herders, uwe kudden weyden, zy zullen uwe leden met de leer der waerheid voeden, voor afdwalingen beveiligen, en voor hun waken, tegen de wolven van verleidende dwaelgeesten: ende vreemde sullen uwe ackerlieden ende uwe wijngaerdeniers zijn. Leeraers uit de Heidenen oorsprongelyk, zullen het werk van geestelyke Akkerlieden omtrent de Kerk verrichten, niets onbeproevd laten, om den akker van het menschelyk hart te bearbeiden, 'er het zaed van Gods woord inwerpen, de jonge plantsoenen der geloovigen nat maken, de onnutte loten afsnijden, de zwakke ondersteunen, en onder dat alles den zegen en den wasdom al biddende van God verwachten.

Vs. 6-9. wendt de MESSIAS zijne aenspraek meer byzonder, tot de Apostelen; die ongemeen veel zouden toebrengen, tot het verlichten en bekeeren der Heidenen vs. 6. Wijders draegt de MESSIAS de weldaden voor, welke de Joden, uit het Euangelie, trekken zouden; zoo ten aenzien van zulken, die de leer des heils in de vroegste tijden hadden aengenomen vs. 7, 8[a], als met opzicht tot hun nageslacht, in den afloop der volgende eeuwen vs. 8[b], 9.

Dat de MESSIAS vs. 6 zijne tael richte, byzonder tot de Apostelen, schijnt ons uit het voorstel zelve duidelyk genoeg te blijken. Hy spreekt hier immers tot menschen, die eenen hoogeren rang bekleeden, en eenen grooteren zegen

op hunne pogingen hebben zouden, dan de akkerlieden en de wijngaerdeniers, of de gewoone dienaers van het Euangelie.

6 Doch gylieden, mijne Apostelen, ſult (c) Priesters des HEEREN heeten, uit de bekeerde Heidenen, zullen wel gewoone Euangelie-dienaers voortkomen, die het werk van herderen akkerlieden, en wijngaerdeniers, omtrent de Kerk verrichten zullen; maer gy, Apostelen, zult boven hen verheven zijn, zoo ten aenzien van uwen meerderen rang, als van den grooteren zegen, even als de Priesters, in het oude heiligdom, boven de gemeene Levieten verheven waren, men ſal u Dienaren onſes Godts noemen: *Men zal van u zeggen, o dienaers van onzen God!* gy zult den verhevenen eertijtel van Gods dienaers, in den ſterkſten nadruk, en by uitnemendheid dragen; gy zult onmiddelyk van My geroepen en gezonden, met den Geest der onfeilbaerheid begivtigd, met de gave van wonderen, en de macht om gewoone dienaren des woords aen te ſtellen, vereerd worden. Ook zult gy ongemeen voorſpoedig zijn in het bekeeren der Heidenen: want gy ſult het vermogen of *de ſterkſte* der Heydenen eeten, zeer vele Heidenſche volken zult gy tot gehoorzaemheid des geloovs brengen, en daer door aenleiding krijgen, om over alle hunne gaven en voorrechten vryelyk te beſchikken, en 'ër gebruik van te maken, ten meesten nutte der Kerke, verg. Rom. 15: 27. 2 Cor. 8: 4. 1 Cor. 3: 21, 22, ende in hare heerlickheyt, in de bekeering der Heidenen, en de ſchatten der genade welke zy ontvangen hebben, ſult gy u roemen met blijde dankzegging tot God.

Dat de MESSIAS vs. 7-9 van de Joden ſpreke, blijkt allerduidelykst, om dat zy vs. 9, van de Heidenen kennelyk onderſcheiden worden: en dat wy den tijd der vervulling te zoeken hebben, nadat de leer van het Euangelie eenen aenmerkelyken opgang gehad had onder de Heidenen, is allerblijkbaerst uit het ganſche verband vs. 4-6.

De Joden zouden eene zeer gezegende ſtaetsverwisſeling on-

(c) 1 Pet. 2: 5, 9. Openb. 1: 6. ende 5: 10. &c.

ondergaen, zoodrae zy het Euangelie omhelsden; alle de smaedheden en mishandelingen, welke zy voorheen van de Heidenen ondergaen hadden, zouden met eenen uitnemenden voorspoed, en eene ongestoorde blijdschap, worden afgewisseld. — Deze belovte wordt op zich zelve voorgesteld vs. 7, en daerna, in de byzonderheden, nader uitgebreid vs. 8, 9.

7 Voor uwe dobbele schaemte, ende schande, sullense juychen over haer deel: daerom sullen sy in haer lant erffelick 't dobbele besitten, sy sullen eeuwige vreugt hebben.

De eerste woorden zou men dus vertalen kunnen: *in de plaets van uwe dubbele schaemte, en in de plaets, dat zy* van de Joden *zongen, schande is hun deel.* Dan geevt de Godspraek in den Prophetischen zin te kennen, dat onder den dag van het Nieuwe Testament eens een tijd wezen zou, op welken de Joden, van en onder de volken, zoodanig zouden versmaed en mishandeld worden, dat hunne vyanden 'er roem op dragen zouden, dat de Joden tot eenen altoosdurende verachting verwezen waren. — En in de daed, zoo is het ook geschied. Zoodrae de Joden, na de verwoesting van Jerusalem, allerwegen verspreid waren, werden zy van alle de volken als verachtelyke bannelingen beschouwd en behandeld. De gevangene Joden werden door TITUS naer Rome gevoerd, en waren daer de voorwerpen der algemeene beschimping; de weinigen, welke die Veldheer, onder eene zware schatting, in Juda liet blijven, werden naderhand door Keizer DOMITIANUS geweldig vervolgd. NERVA behandelde hen zachter; maer een oproer, het welk zy op Cyprus aenrichtten, bewoog TRAJANUS om hen geheel te onder te brengen, en te verbieden, dat 'er ooit Jood voet op dat eiland zetten zou. Keizer HADRIANUS verbood hun de besnijdenis, en, by het oproer onder BARCOCHAB, werden zy door TINNIUS RUFUS, Veldheer van den laetstgemelden Keizer, erbarmelyk verslagen.

Daerom, wordt 'er bygevoegd *zullen zy in hun land ervelyk het dubbele bezitten.* — Volgens de opgegeven vertaling, is de zin deze: „ In de plaets van de ondraeglyke smaed-

„ heden, welke de Joden ondergaen hebben, zullen zy, „ *in hun land*, in het land der heidenen, *eene dubbele* en „ overvloedige *maet van zegeningen genieten.* Alle de „ zoodanigen, uit de verdrukte en mishandelde Joden, „ die de leer van het Euangelie geloovig aennemen, „ zullen van de bekeerde Heidenen, met alle lievde en „ hoogachting, als broeders beschouwd en behandeld wor„ den, en in hun land, onder het genot van allen voor„ spoed, veilig woonen."

Zy zullen eeuwige vreugd hebben, dat is: „ De geloovige „ Joden zullen zich hartelyk verblijden, over de rust, de „ hoogachting, de aengename verkeering, en andere „ voorrechten, welke zy genieten zullen, van en onder de „ Heidenen, die zich tot het Christendom bekeerd hebben. „ By dit alles zullen zy zich hartelyk verblijden, over hun„ nen genadestaet, en het deelgenootschap aen alle de schat„ ten van CHRISTUS."

8 Deze belovte, zegt God, zal ontwijffelbaer zeker vervuld worden. De gronden van zekerheid liggen in mijne lievde tot waerheid en ongeveinsde Godsvrucht, in mijnen afkeer van alle huichelary, en in mijne vergeldende rechtvaerdigheid: Want ick de HEERE hebbe het recht lief, Ik bemin de ware en ongeveinsde Godsvrucht, zoodat Ik niet kan nalaten alle gevoelens, woorden, en bedrijven van godzaligheid, met mijne hooge goedkeuring te vereeren, ick hate den roof in het brand-offer, Ik heb eenen innerlyken afkeer van alle geveinsdheid in den Godsdienst, ende ick sal geven, dat haer werck, eigenlyk hun *werkloon*, verg. Kap. 40: 10. 62: 11. in der waerheid sal zijn: Ik zal de zaken, in den weg van mijne Voorzienigheid, zoodanig bestuuren, dat hun *werkloon zeker* wezen zal. Voor alle de smaedheden en mishandelingen, welke de Joden voor hun ondergaen hebben, zal Ik hun, zoodrae zy het Euangelie geloovig aennemen, eenen bestendigen voorspoed, en eene uitnemende blijdschap, tot eenen genadigen arbeidsloon schenken, verg. Jer. 31: 16. Deze zegeningen zullen zich uitstrekken tot het laetste nageslacht; ende ick sal een eeuwigh verbont met haer maken.

ken. Ik zal mijne genade, en alle de goederen welke Ik verworven heb, ook aen hun nageslacht laten voorstellen en aenbieden; zoo veelen dezelve geloovig aennemen, zullen 'er werkelyk deel aen hebben; en ten dien einde, zal Ik mijne Almachtige genadekracht openbaren, aen allen die ten eeuwigen leven verordend zijn.

9. Zelvs zullen hunne nakomelingen, van wegen mijnen byzonderen zegen, zeer beroemd wezen. Ende haer zaet sal onder de Heydenen bekent worden, ende hare nakomelingen in het midden der volckeren: het nageslacht der Joden zal in volgende tijden, by hunne algemeene herstelling in het laetst der dagen, zeer geacht en beroemd wezen, by de andere Natien der waereld; 'er zal een naem van hen uitgaen onder de volken, de Heidenen zullen van hun spreken met hoogachting en verwondering. Trouwens alle die haer van naby sien sullen en behoorlyk gadeslaen, sullense kennen, als heilige menschen die van God zonderling begunstigd worden; elk die hen behoorlyk gadeslaet, zal erkennen moeten dat sy zijn een zaet dat de HEERE by uitnemendheid gesegent heeft.

II. *Vs.* 10, 11 *wordt de Kerk zelvs sprekende ingevoerd, met blijde dankzegging juichende over het heil des* HEEREN.
א. *Eerst verklaert de spreker, dat zijn gansche hart, met eene Geestelyke blijdschap, dermate vervuld ware, dat hy enkel vreugde was, vs.* 10ᵃ. ב. *Daerna wijst hy de gronden van deze blijdschap aen, vs.* 10ᵇ. ג. *Eindelyk worden de redenen van deze blijdschap nog meer byzonder ontwikkeld, vs.* 11.

Men verbeelde zich hier een lidmaet der Kerke te hooren spreken, een Christen die sterk is in het geloov; eenen Vader in de genade, wiens hart vervuld is met de geestelyke blijdschap, aen welke de waereld geene kennis heeft: doch hy zegt het uit naem der ganscher Kerke.

10. Ick ben seer vrolick, of *vrolyk zijnde ben ik vrolyk*, in door, en om den HEERE, ik ben zoo uiter-

maten zeer verheugd, dat ik my niet bedwingen kan, mijne blijdschap, met woorden en gebaerden, openbaer te maken. Maer het is geen aerdsche vreugde, welke de kinders dezer waereld hebben, over het aenwassen van eer en rijkdom, over de genieting der zonden, en der vermaken van dit leven. Het is eene uitnemende blijdschap, *in den* HEER. De gezegende MESSIAS, die de bron en oorzaek is van alle heil, is de grond van deze blijdschap; voor zoo ver ik, in geloovs vereeniging met hem, deel heb aen alle zijne schatten en gaven. Want mijne ziele verheugt haer in mijnen Godt, mijne vreugd is hartelyk; mijne gansche ziel is 'er mede vervuld. De grond van deze blijdschap is daerin gelegen, dat ik den algenoegzamen MESSIAS, tot mijnen God en Verlosser hebbe: want hy heeft my bekleedt met de kleederen des heyls, den mantel der gerechtigheyt heeft hy my omgedaen: gelijck een bruydegom sich met Priesterlicken cieraet verciert, ende als een bruyt haer verciert met hare gereetschap.

De *mantel* wordt hier, met de *kleederen*, zamen gevoegd, om eene volkomene toerusting van kleederen af te teekenen. Maer wat zijn hier, in het zinbeeldige, *de kleederen des heils, en de mantel der gerechtigheid?* Door *de kleederen des heils*, of *der zaligheid*, zou men de genade gaven van den Heiligen Geest verstaen kunnen, welke zich naer buiten, in eenen heiligen wandel, openbaer maken, en den Christen veraengenamen in de oogen van God en menschen: en dan zal *de mantel der gerechtigheid* de borgtochtelyke voldoening van den Middelaer beteekenen, die onze schulden voor Gods aengezicht bedekt. — De gansche uitspraek derhalven, *hy heeft my bekleed met de kleederen des heils en den mantel der gerechtigheid heeft hy my omgedaen*, zal met één woord, te kennen geven: „ de Godlyke MESSIAS heeft my het geloov geschonken, om zijne eeuwige gerechtigheid aen te nemen;
„ ook heeft Hy mijn hart en mijnen wandel, door de
„ genade van zijnen verworven Geest, krachtdadig geheiligd."

Gelijk een bruidegom zich met Priesterlyk cieraed verciert, en

eene

zette bruid haer verciert met haer gereedschap. — Deze gelijkenis dient tot geen ander einde, dan om de voorgestelde zaek nader op te helderen en te bevestigen. De Kerk wil 'er twee zaken mede te kennen geven: 1. Dat zy zoo uitnemend verheugd was, als een bruidegom en bruid, tén dage van het Huwelyksfeest, zich plegen te verblijden. 2. Dat zy, met de gemelde kleederen des heils, en den mantel der gerechtigheid, even zoo kostelyk vercierd was, als een bruidegom en eene bruid, die zich op de kostbaerste wijs hebben opgeschikt. — Voor het overige zegt *Priesterlyk cierad* zoo veel, als vorstelyk en uitnemend cieraed.

Wy leeren uit deze gelijkenis de volgende zaken: 1. Dat 'er eenmael een tijd komen zal, dat 'er in de Kerk van CHRISTUS, eene gansch zeer ongemeene blijdschap zal plaets hebben. 2. Dat 'er alsdan eene uitstekende heiligheid, en eene zonderlinge kracht van geloov, zal worden waergenomen. 3. Dat deze blijdschap en verciering algemeen zal wezen; want het is géen enkel persoon voor zich zelve, maer de gansche Kerk, die deze verklaring doet.

11. Want gelijck de aerde hare spruyte voortbrengt, ende gelijck een hof 't gene in hem gezaeyt is, doet uytspruyten: alsoo sal de Heere HEERE gerechtigheyt ende lof doen uytspruyten, voor alle de volckeren.

Het zinnebeeld is hier ontleend, van een zeer bekend verschijnsel, in het groeiend Rijk. — De *aerde* wordt van eenen *hov* onderscheiden. Men verbeelde zich daerom eene onbebouwde aerde, welke niet beploegd en bezaeid is. — Deze aerde *brengt hare spruiten voort*, uit zaden welke, langs verschillende wegen, in dien onbebouwden grond gekomen zijn. *Een hov* vertoont ons eene streek lands, die met arbeid en kunst is aengelegd, om 'er voordeelige vruchten van te trekken. Zulk een hov *doet het gene 'er in gezaeid is uitspruiten.* Het een en ander geschiedt wel volgens den gewoonen loop der natuur; maer evenwel, tot dien wasdom is de Godlyke zegen noodig. — *Alzoo*, zegt de spreker, *zal de* HEER *gerechtigheid en lov doen uitspruiten, voor alle de volkeren.* — Het woord *gerechtigheid* moet hier in éenen zede-

delyken zin genomen worden, voor eene nauw gezette uitoeffening van deugd en Godsvrucht: want de Borg gerechtigheid van den Middelaer, welke eenmael en volkomen is te weeg gebracht, kan niet gezegd worden te *zullen uitſpruiten.* Door den *lov* verſtaen wy dien roem, welken wy den Allerhoogſten God, met onze harten, monden, en wandel moeten toebrengen, Pſ. 106: 2.

De geheele gelijkenis leert ons derhalven: 1. Dat de hov van CHRISTUS ongemeen vruchtbaer wezen zou, in deugd en Godzaligheid. 2. Dat deze geestelyke vruchtbaerheid algemeen wezen zou, onder alle volken; even gelijk het een gewoon verſchijnſel is, dat de aerde allerwegen hare ſpruiten voortbrengt. 3. Dat deze geestelyke vruchtbaerheid, niet aen de onvermoeide pogingen der akkerlieden, de dienaren van het Euangelie, zou moeten worden toegeſchreven, maer alleen aen des HEEREN byzonderen zegen.

De vervulling van het gene vs. 10, 11. beloovd wordt, zoeken de Uitleggers over het algemeen in de eerſte dagen van het Christendom. — Het is waer, toen heerschte 'er eene ongemeene blijdſchap, en voorbeeldige Godsvrucht. Maer de nadruk der ſpreekwijzen ſchijnt ons te wijzen, naer den heerlyken ſtaet der Kerke, die nog toekomende is; te meer omdat dezelve elders, door gelijkluidende zinneprenten, wordt afgeteekend, Joel. 3: 17. Zach. 14: 20, 21. Openb. 21: 4.

HET LXII. KAPITTEL.

Het komt my vry duidelyk voor, dat de MESSIAS de Spreker zy, in dit Kapittel. — Hy ſpreekt vs. 1 van *Sion* en *Jeruſalem*, en daerna voert hy zijne tael regelrecht tot dat Sion en Jeruſalem vs. 2-12. Volgens deze opvatting, heeft men in het geheel niet noodig, om eenige verandering van ſpraekwending te veronderſtellen.

Maer wat hebben wy door *Sion* en *Jeruſalem* te verſtaen? —

ſtaen? — Aen het eigenlyk gezegde Sion en Jeruſalem kunnen wy niet denken. De beloovde zaken zijn van een al te verheven natuur, dan dat wy de vervulling by het oude Joodſche volk zouden kunnen zoeken. Voeg 'er by, dat de bekeering der Joden vs. 10 allerduidelykst voorſpeld worde. — Wy worden derhalven gewezen, naer de Kerk van het Nieuwe Testament. — By de eerſte beſchouwing van dit Kapittel, was ik niet vreemd van het begrip der genen, die meenen, dat het een vervolg zy der Prophetiſche leerrede, welke Kap. 61: 1. begonnen is; en, vermids 'er, onzes erachtens, Kap. 61: 10, 11. van den heerlyken ſtaet der Kerke in het laetst der dagen geſproken wordt, kwam het niet onaennemelyk voor, dat hier die toekomende bloeiſtaet der Kerke, in de byzonderheden, nader worde afgeteekend. — Maer by verdere overweging heb ik dit begrip moeten verlaten; vooral omdat die gezegende Kerkſtaet, met den ingang van de volheid der Heidenen, en daerop volgende bekeering der Joden, eenen aenvang nemen zal. Maer vs. 10 wordt de bekeering der Heidenen, of immers eene zeer aenmerkelyke toevoeging der volken by de gemeenſchap der Kerke, als nog toekomende voorgeſteld.

De gedachten der genen zijn ons daerom het waerſchijnlykst voorgekomen, die hier denken aen den ſtaet der Kerke, wanneer zy, na het doorſtaen van veele en geweldige vervolgingen, ten tijde van CONSTANTYN DEN GROOTEN, eenen ongemeenen voorſpoed genoten heeft. Immers alle de byzonderheden laten zich, uit deze onderſtelling, zeer wel verklaren, gelijk by de uitbreiding nader blyken zal.

I. Eerst verklaert de MESSIAS, dat Hy, ten goede der Kerke, zou bezig zijn, tot dat zy eenen gansch zeer luisterrijken trap van ſchitterende heerlykheid bereikt hadt, vs. 1.

II. Daerna wordt die heerlykheid der Kerke, in de voornaemſte byzonderheden, omſtandig afgeteekend, vs. 2-5.

III. Wijders worden de opzieners der Kerke ernstig opgewekt, om voor haer heil te waken; onder verzekering, dat hunne pogingen, door den Godlyken zegen, geenszins vruchteloos wezen zouden, vs. 6-9.

IV. Eindelyk wordt een belovte bygevoegd, omtrent eene nieuwe en zeer groote toevoeging van bekeerde Heidenen, by de gemeenschap der Kerke, vs. 10-12.

1. Om Zions wille, en om het heil der Kerke te bevorderen, zegt de verheerlykte MESSIAS, sal ick niet swijgen; maer, door mijne voorbidding en gunstige voorzorg, haren voorspoed blijkbaer vermeerderen; ende om Jerusalems wille, en sal ick niet stille zijn: het zy verre, dat Ik my de belangen der Euangelie Kerk niet zou aentrekken. Neen waerlyk! Ik zal niet rusten, en geene middelen, welke my mijne Oneindige Macht en Wijsheid aen de hand geevt, onbeproevd laten, tot dat hare gerechtigheyt, en die luisterrijke verlossing, welke zy, uit kracht van mijne belovten, met recht kan te gemoet zien, zoo luisterrijk voortkome, als een helder schitterende glantz, ende tot dat haer heyl en voorspoed zal zijn voortgekomen als een fackel die brandt.

Hier wordt een voorige bloeistaet ondersteld, doch die, sedert eenigen tijd, merklyk verdoovd was, en geworden als een flaüw licht: maer nu zou die bloeistaet gelijk zijn, aen eenen schitterenden glans, en eene helder brandende fakkel, zoo dat ieder aenstonds haren voorspoed zou opmerken. — Zoodanig was de toedracht der zaken, ten tijde van CONSTANTYN DEN GROOTEN. Toen de Kerk, door herhaalde en geweldige vervolgingen, eenen tijd lang in zeer donkere en treurige omstandigheden verkeerd had, kreeg zy eene zeer glansrijke en heerlyke gedaente; toen CONSTANSTYN de Christenen openlyk begunstigde, hunnen Godsdienst zelvs omhelsde, en denzelven tot den heerschenden maekte in het gansche Keizerrijk.

II. Deze heerlykheid der Kerke wordt, in ettelyke aenmerkelyke byzonderheden, nader afgeteekend, vs. 2 - 5. א. De Heidenen en hunne Vorsten zouden den luister der Kerke met eerbied aenschouwen, en zy zou eenen nieuwen naem ontvangen, vs. 2. ב. Zy zou, met Koninglyk cieraed, worden uitgedoscht, vs. 3. ג. De Algenoegzame God zelvs zou haer, door zijne byzondere gunst en voorzorg, beveiligen, vs. 4, 5.

2. Ende de Heidenen sullen uwe gerechtigheyt en luisterrijke verlossing met eerbied sien; ende alle Koningen, die voorheen gewoon waren u met een oog van verachting te beschouwen, zullen zich over uwe heerlickheyt en uwen uitnemenden bloeistaet verwonderen: ende gy sult met (*a*) eenen nieuwen name genoemt worden, welcken des HEEREN mont uytdruckelick noemen sal.

Wat wordt hier voor een *nieuwe naem* bedoeld? — Een nieuwe naem, is een nieuwe en luisterrijke eeretytel, welke zeer groote en te vooren onbekende voorrechten aenwijst, en daermede gepaerd gaet. Een naem beteekent zoodanige eigenschappen en voorrechten, welke in de kracht en in den nadruk van eenen naem liggen opgesloten. *Met eenen nieuwen naem genoemd te worden* zegt derhalven, nieuwe hoedanigheden en voorrechten van een uitnemend soort te erlangen. — Meer bepaeldelyk wordt hier de nieuwe naem van חפצי בה *mijn lust is aen haer* bedoeld die vs. 4 uitdrukkelyk genoemd wordt. — Het gansche voorstel geevt derhalven met één woord te kennen, dat het nu, in nadruk, en by uitnemendheid blijken zou, voor het oog der geheele waereld, dat de HEER een welgevallen had aen zijne Kerk, dat zy dierbaer was in Gods oogen, en dat de Allerhoogste hare belangen, met eene lievderijke voorzorg, ter harte nam. De

(*a*) Jes. 65: 15.

zaek had, sedert eenigen tijd, uit hoofde der geweldige vervolgingen, door de Roomsche Keizers aengerecht, twijffelachtig gescheenen. — Nu zou des HEEREN *mond dien nieuwen naem uitdrukkelyk noemen*; de God der waerheid zou deze belovte ontwijffelbaer vervullen, en de geheele waereld overtuigen, dat Hy een welgevallen had aen zijne Kerk.

3. Ende gy sult een cierlicke kroone zijn in de hant des HEEREN, ende een Koninckliche hoet in de hantpalm uwes Gods.

Een cierlyke kroon, of eene kroon van cierlykheid, wijst ons naer eene kroon, welke het cieraed en het eereteeken is van eenen Koning. In deze kroon stelt een Koning ongemeen veel belang, en verdedigt dezelve met al zijn vermogen. — Als zulk eene cierlyke kroon, en Koninglyke hoed, zou de Kerk zijn, *in de hand van den* HEER *haren God*. Het geevt in den Prophetischen zin te kennen, dat de HEER de Kerk met een oog van byzondere lievde beschouwen zou, als eene zaek, welke Hem ongemeen dierbaer is, in welke Hy een groot belang stelt, en voor welke Hy met zijn Alvermogen zorg draegt, dat deze Kroon Hem niet ontnomen zoude worden; met één woord, dat God de Kerk, door zijn Alvermogen, tegen de aenvallen van alle vyanden, bescherren zoude, met denzelvden yver, als een Koning zorgt voor het behoud van zijne kroon.

4. Tot u en sal niet meer geseyt worden, de Verlatene, ende tot uw lant en sal niet meer geseyt worden, het Verwoeste; maer gy sult genoemt worden, Mijn lust is aen haer, ende uw lant, het Getrouwde: want de HEERE heeft eenen lust aen u, ende uw lant sal getrouwt worden.

Nu zou tot de Kerk *niet meer gezegd worden, gy zijt de verlatene.* — De spreekwys is ontleend van het Huwelyk, van eene vrouw, welke door haren man verlaten wordt. God is zinbeeldig de man der Kerke, voor zoo ver Hy haer teder bemint, van al het noodige verzorgt, en onder

zijne

zijne gunſtige beſcherming neemt. — Dan ſedert eenigen tijd, was de Euangelie-Kerk als eene verlatene vrouw geweest; voor zoo ver de HEER had toegelaten, dat zy, door hare vyanden, wreedelyk vervolgd wierd. In deze opzichten ſcheen het als of de HEER haer verlaten had, en hare belangen niet meer ter herte nam: maer nu zouden den vervolgingen een einde nemen. Men zou geene aenleiding meer hebben, om de Kerk als eene Verlatene te beſchouwen; de HEER zou, door kennelyke proeven, openbaer maken, dat Hy voor haer lievderijk zorgen wilde.

Tot haer land zou niet meer gezegd worden, het verwoeste, dat is te zeggen, de Christenen zouden, in die landen in welke zy woonden, niet meer blootgeſteld zijn aen de woede, vervolgingen, en mishandelingen van hunne vyanden.

Zy zou genaemd worden: Mijn lust is aen haer. — De geheele waereld zou erkennen moeten, dat God een welbehagen had aen de Kerk, en dat Hy haer eene gansch zeer byzondere lievde toedroeg, vergel. vs. 12. — *Haer land* zou *het getrouwde* heten: dat is, de Christenen zouden, in de landen van het Roomſche Rijk, in welke zy woonden, zoo veel rust, vrede en voorſpoed genieten, dat ieder een zou moeten erkennen, de Allerhoogſte God zelvs is de man der Kerke, die haer onder zijne byzondere beſcherming heeft aengenomen: *want*, wordt 'er bygevoegd: *de* HEER *heeft eenen lust aen u, en uw land zal getrouwd worden.*

De laetſte byzonderheid wordt vervolgens nader verklaerd, wanneer de verheven Spreker dus vervolgt:

5. Want [*gelijck*] een jongelingh eene jonckvrouwe trouwt, haer door het huwelyk onder zijne macht brengt en tot zijn eigendom maekt, [*alſoo*] ſullen uwe kinderen u trouwen: ende [*gelijck*] de bruydegom vrolick is over de bruyt, [*alſoo*] ſal uw Godt over u vrolick zijn.

Wy ontmoeten hier twee eigenaertige gelijkenissen.

De eerste is ontleend van eenen jongeling, die door het huwelyk de heer en eigenaer wordt van de maegd, welke hy getrouwd heeft. — Maer, de toepassing van deze gelijkenissen op de Euangelie-Kerk, schijnt in den eersten opslag zeer vreemd; de Kerk, welke reeds veele kinders gebaerd had, vergel. Kap. 54: 1. wordt hier by eene *jongvrouw*, eigenlyk by eene *maegd* vergeleken, en hare *kinders* worden voorgesteld, als de mannen die *haer trouwen* zouden. — Ten aenzien van de eerste zwarigheid, antwoorden wy, dat de Kerk niet op zich zelve en volstrektelyk by eene maegd vergeleken worde. Het derde van vergelijking ligt alleenlyk in de tedere liefde, met welk een jongeling eene maegd trouwt, en in de zachtheid der heerschappy welke hy over haer voert, na de voltrekking van het huwelyk; de heerschappy, welke de nieuwe mannen der Kerke over haer voeren zouden, zou ongemeen zacht en aengenaem wezen. — Betreffende de andere zwarigheid, dat de Kerk *door hare* eigene *kinderen* zou *getrouwd worden*, heeft men op te merken, dat hier twee verschillende zinbeelden met elkander vermengd worden; die namelyk, van eene Stad en van eene Echtgenoot; te weten, de burgers en inwooners van eene Stad, welke in dezelve geboren zijn, worden gerekend die Stad tot hunne moeder te hebben, en hare kinders te wezen, vergel. Kap. 51: 18. De *kinders* nu van de Kerk als eene Stad aengemerkt, zijn de Christenen: deze hare kinders zouden haer *trouwen*, haer onder hunne macht en bescherming nemen, op soortgelijk eene wijs als een jongeling doet, wanneer hy een maegd trouwt. — De zinbeeldige teekening is derhalven zeer eigenaertig; en geevt te kennen, dat de Euangelie-Kerk door haer eigen kinderen zou beschermd worden, dat Koningen en Vorsten het Christen geloov omhelzen zouden, en de Kerk op een zeer zachte en aengename wijs bestuuren en beschermen.

De

De andere gelijkenis heeft minder zwarigheid: *Gelijk de Bruidegom vrolyk is over de Bruid, alzoo zal uw God over u vrolyk zijn.* Dit dient eenvouwig, om de grootheid en de hartelyke oprechtheid van deze blijdschap aen te wijzen: God zelvs zou zich als het ware, in dezen zin, hartelyk verblijden, over den voorspoed der Kerke, en haer met het uiterste genoegen doen zegepralen over hare vyanden.

III. Vs. 6-9. worden de Opzieners der Kerke aengemaend, om zorgvuldig voor haer heil te waken, onder verzekering van Gods blijkbaren zegen over hunne pogingen.

6. O geestelyk Jerusalem, gelukkige Euangelie-Kerk! ick de verhoogde Koning over Sion, hebbe getrouwe Opzieners, als zoo veele wachters op uwe mueren bestelt, om voor de zuiverheid van leer en zeden te waken, en alles van u af te weeren wat uwen bloeistaet zou kunnen benadeelen, die zullen hunnen plicht yverig en getrouw waernemen; zoodat zy gedueriglick al den dagh, ende al den nacht niet en sullen swijgen in het gebed; maer onophoudelyk met ernstige smeekingen by den Throon aenhouden, dat het u in alle opzichten mag welgaen: O gy Opzieners en Leeraers der Kerke, die des HEEREN doet gedencken, die des HEEREN roem en oneindige Volmaektheden, vooral in den weg der verzoening zoo luisterrijk geopenbaerd, in uwe leerredenen aen de gemeente voorstelt, en laet geen stilswijgen by ulieden wesen, gaet onvermoeid voort in uwe gebeden, voor het heil der Kerke.

7. Ende en swijgt niet stille voor hem, die Hoorer van het gebed is, en tot welken alle vleesch komen moet; doet door uwe gebeden, als het ware, geweld op den hemel, houd met uwe ernstige smeekingen onvermoeid aen, *geevt* God als het ware *geene rust*, tot dat hy, die het bestuur voert over alle dingen, den bloeistaet van zijne Kerk bevestige, ende tot dat hy het geestelyk Jerusalem stelle een lof op aerden, zooda.

alle inwooners der aerde, van de Kerk met lov en roem spreken zullen. Maekt 'er staet op, dat uwe pogingen geenszins vruchteloos wezen zullen, gy hebt Gods beëedigde belovten, tot eene bemoedigende verzekering van zijnen blijkbaren zegen.

8 De HEERE heeft gesworen by zijne Almacht, die als sijne rechterhant is, ende by zijn oneindig Alvermogen, den arm sijner sterckte, zeggende: Indien ick uw koorn meer sal geven [*tot*] spijse voor uwe vyanden, ende indien de vreemde sullen drincken uwen most daer aen gy gearbeydt hebt, zoo zal Ik de Almachtige God niet zijn!

9. Maer die het koorn insamelen sullen, die sullen 't eten, ende sy sullen den HEERE met blijde dankzegging prijsen: ende die den most persen en hem vergaderen sullen, die sullen hem drincken in de voorhoven mijnes heyligdoms.

Gods *rechtehand* en de *arm zijner sterkte*, zijn zeer bekende zinbeelden van zijn oneindig Alvermogen: de HEER die niemand heeft die meerder is, zweert derhalven by zijne Almacht. Hy verpandt, by manier van spreken, zijn Alvermogen onder de volgende belovten, en wanneer dezelve niet vervuld wierden, zou het blijken dat God niet Almachtig ware. — Soortgelijke eedzweeringen, dienen om de zwakheid en het ongeloov der menschen te hulp te komen, en de sterkste verzekeringen te geven, nopens het vervullen der Godlyke belovten.

Maer, wat behelsde deze beëedigde belovte van den Almachtigen God? *Indien Ik uw koorn meer zal geven*, enz. — *Koorn* en *most*, twee voorname zaken welke tot onderhoud van dit leven dienen, kunnen hier alle tijdelyke goederen afbeelden. De Christenen waren, in de voorige vervolgingen, menigmalen van hunne tijdelyke goederen beroovd; maer dergelijke beroovingen zouden nu geene plaets meer hebden, vermids alle vervolgingen, immers der Roomsche Keizeren, zouden ophouden: elk een Christen zou nu de vruchten van zijnen arbeid in rust en vrede genieten, en zijne tijdelyke goederen veilig bezitten. —

Wil

Wil men 'er den geestelyken zin mede insluiten, en door het koorn en most geestelyk voedsel verstaen, de middelen der genade; dan wordt 'er tevens beloovd, dat 'er eene zeer ruime overvloed van genademiddelen zou plaets hebben, en dat de openbare uitoeffening van den Godsdienst, niet meer door de vervolgeren zou verstoord worden.

Dit zou geschieden *in de voorhoven des* HEEREN: de spreekwijs is ontleend van de dank-offeren, en de vreugdemaeltijden welke by die gelegenheden gehouden werden, vergel. Deut. 27: 7. — Dit alles wijst ons naer de blijde gerustheid, en dankbare veiligheid der Kerke.

IV. Vs. 10-12. *vinden wy nog eene toezegging, omtrent eene groote toevoeging van Heidenen, by de gemeenschap der Kerke.*

In de Prophetische vertooning, komt God de Vader voor, als met eene groote stemme roepende tot de Opzieners en Leeraers der Kerke, om den weg te bereiden voor eene menigte van Heidenen, die zich by de gemeenschap der Kerke voegen zouden, en om daer toe alle beletselen uit den weg te ruimen; ook moest 'er eene banier worden opgestoken, deels om de Heidenen naer het geestelyk Jerusalem uit te lokken, deels om hun den gebaenden weg aen te wijzen. — In de daed, voor den tijd van CONSTANTYN DEN GROOTEN, was de weg tot de gemeenschap der Kerke zeer moejelyk geworden; 'er waren veele steenen des aenstoots, en aenmerkelyke hinderpalen op dien weg gekomen; hiertoe behoorden vooral de vervolgingen, welke veelen van de gemeenschap der Kerke hadden afgeschrikt en terug gehouden. Voeg 'er by, de verkoeling in den yver der Christenen om voor de zaek van het Euangelie uit te komen, de traegheid welke zich onder de Leeraren begon te openbaren, en andere dergelijke gebreken, welke eene hervorming hoogst noodzakelyk maekten.

Voorts hebben wy nog op te merken, dat de gebie-

dende wijs, hier voor den toekomenden tijd genomen wordt; het gene, ten aenzien eener groote toevoeging van Heidenen by de gemeenschap der Kerke, werkelyk gebeurren zoude, wordt hier, by wijs van een Godlyk bevel, aen de Opzieneren en Leeraren der Kerke voorgesteld; naedien zy zich nu yverig van hunnen plicht kwijten zouden, en gezegende werktuigen zijn in de hand der Voorzienigheid en der Genade, om veele Heidenen tot de gemeenschap der Kerke toe te voegen.

10. (*b*) Gaet door, gy Opzieners en Leeraers der Kerke! haest u als om strijd, gaet door met yver en vlijt, door de poorten naer buiten de geestelyke Stad, om ter verbetering der openbare wegen handen aen het werk te slaen, bereydt den wegh, maekt denzelven gereed tot den toevloed des volcks: verhoogt, verhoogt een effen en gemakkelyke bane, ruymt de steenen des aenstoots wech, steeckt een baniere om hooge tot de volckeren, om hen tot de gemeenschap der Kerke uit te lokken, en hun den weg derwaerds aen te wijzen.

Dit alles geevt in den Prophetischen zin te kennen, dat de Leeraers nu yverig de handen zouden aen het werk slaen, om de Kerk onder de Heidenen uit te breiden, en alle middelen in het werk stellen, welke daertoe onder den Godlyken zegen dienen konden: door de dwalingen uit de leer wech te nemen, allen aenstoot te doen ophouden, vooral de scheuringen en verdeeldheden, welke sedert eenigen tijd ontstaen waren; de misbruiken te verbeteren, en het Euangelie, door woord en wandel, in deszelvs ware en beminnelyke gedaente voor te stellen.

11. Siet, de HEERE heeft eene aengename stem en eene heuglyke boodschap doen hooren, welke zich verspreid heeft tot aen het eynde der aerde, en de verst afgelegene Heidenen; van dezen inhoud: Segget der dochter Zions, maekt de Kerke deze blijde tijding bekend, Siet de MESSIAS die uw heyl is komt;

de

(*b*) Jes. 40: 3. ende 57: 14.

de groote Verlosser maekt zich gereed om u uit alle uwe rampen te redden, en u eenen zeer luisterrijken bloeistaet te schenken: siet, zijne pogingen zullen niet te vergeevsch wezen, sijn loon is met hem, ende sijn arbeytsloon is voor sijn aengesichte, vergel. Kap. 40: 10.

12. Ende de bekeerde Heidenen, die zich in groote menigte by de gemeenschap der Kerke staen te voegen, zullen haer tot een wezenlyk sieraed verstrekken. Elk zal zich, over de heiligheid van hunnen wandel, met eerbied verwonderen; sy die hen naby leeren kennen, sullense noemen het heylige volck, de verloste des HEEREN: ende gy o geestelyk Sion! zult door deze toevoeging der Heidenen eenen roem verwerven, gy sult genoemt worden, de Gesochte, omdat God u als het ware wederom opgezocht heeft, en kennelyke blijken gegeven dat Hy voor u zorgt; gy zult met recht en in vollen nadruk genaemd worden, de Stadt die niet verlaten en is. Toen gy voorheen zoo geweldig vervolgd werd, scheen het dat God u vergeten had en uwe belangen niet ter harte nam; maer, nu zal het tegendeel openbaer worden, nu zal het blijken dat gy niets minder zijt dan eene verlatene Stad.

HET LXIII. KAPITTEL.

IN dit Kapittel ontmoeten wy twee hoofdzaken.

I. De afteekening van eenen uitmuntenden held, die van het verslaen zijner vyanden, als een zegepralend overwinnaer, terug keert, vs. 1-6.

II. Daerna worden de Joden sprekende ingevoerd, met blijde dankzegging de uitnemende weldaden vermeldende, welke de HEER, niet tegenstaende hunne weder-

ſpannigheid in voorige tijden, aen hun volk bewezen had, vs. 7-14. en tevens ernſtig ſmeekende, om uit de benauwende omſtandigheden, in welke zy thans verkeerden, gunſtig verlost te worden, vs. 15-19,

I. De afteekening van den zegepralenden overwinnaer, vinden wy vs. 1-6.

Dit ſtuk behelst naer ons inzien eene nieuwe Prophecy. — Er is wel, die het aenmerken als een vervolg van de voorgaende Prophetiſche leerrede, Kap. 62. Maer daer is de voorſpoedige ſtaet der Kerke, ten tijde van CONSTANTYN DEN GROOTEN beſchreven, daer hier dingen voorſpeld worden, welke nog eerst toekomende zijn, gelijk in het vervolg nader blijken zal.

De Uitleggers verſchillen over den perſoon, die hier ſpreekt, en de vraeg doet, *wie is deze, die van Edom komt* enz. Wy voor ons begrijpen het eenvouwig op deze wijs: dat de zegepralende Held, zoo als Hy hier wordt afgeteekend, in een gezicht aen onzen Propheet vertoond zy; dat hy daerop in verwondering by zich zelven zeide, *Wie is deze* enz. vs, 1ª. dat de Held antwoordde: *Ik ben het, die in gerechtigheid ſpreekt, die machtig ben te verlosſen* vs. 1ᵇ, dat de Propheet, op de nadere vraeg vs. 2, *Waerom zijt gy rood aen uw gewaed, en uwe kleederen als eenes die in de wijnpersſe treedt?* ten antwoord kreeg, *Ik heb de pers alleen getreden* enz. vs. 3-6. — Dit ſchijnt ons allereenvouwigst, en zeer natuurlyk.

De eerſte vraeg en het eerſte antwoord vinden wy vs. 1, en daeruit zal ons de hier bedoelde Held aenſtonds kenbaer worden.

1. Wie is deſe zegepralende Held, dien ik daer zie naderen? die van Edom komt met beſprenckelde kleederen, van Bozra? deſe, die verciert is in ſijn gewaet? die voorttreckt in ſijne groote kracht? Ick ben 't, antwoordde de Held zelvs, die in ge-

gerechtigheyt ſpreke, die machtig ben te verloſſen.

De Held kwam van *Edom* en *Bozra.* — *Edom*, beteekenende den rooden, was de naem van EZAU, den oudſten zoon van JACOB, omdat hy by zijne geboorte eene rosachtige couleur vertoonde, Gen. 25: 25. Deze naem is ervelyk overgegaen tot alle zijne nazaten: EZAU was de vader van EDOM, dat is van de Edomieten, Gen. 36: 3. door *Edom* derhalven hebben wy hier het land der Edomieten te verſtaen, Gen. 36: 16. — Onder alle de vaste ſteden van het land der Edomieten, was *Bozra* de voornaemſte, Gen. 36: 31, 33. Jer. 49: 13, 22. Verg. Kap. 34: 6.

Maer, moeten wy nu by het letterlyk en eigenlyk gezegde *Edom* en *Bozra* blijven? — JUDAS MACCABEUS, zegt GROTIUS, heeft het land der Edomieten verwoest, de hoofdſtad Bozra ingenomen, dezelve verbrand, en alle mannen die de wapenen dragen konden over den kling doen ſpringen, 1 Macc. 5: 28. JOSEPHUS *Antiq.* l. 12. c. 11, 12. en deze gebeurtenis zou hier in eene Prophetiſche vertooning worden afgebeeld. — Maer, 'er is geen twijffel aen, of de hier bedoelde Held is een Godlyk perſoon; Hy teekent zich als den genen, *die gerechtigheid ſpreekt en machtig is te verlosſen*, vs. 1. Hy had de pers *alleen* getreden, en *daer was niemand van de volken met Hem*; Hy ſpreekt van den *dag der wrake* en *het jaer zijner verlosten*, vs. 3. *Zijn arm had Hem heil beſchikt, en zijne grimmigheid had Hem onderſteund.* — Hier komt nog by, dat het BOSORA het welk JUDAS MACCABEUS, volgens JOSEPHUS, en den Schrijver van de Boeken der Maccabeeuwen, veroverd heeft, niet in Idumea, maer in Arabien gelegen ware.

Wy hebben hier derhalven aen een zinbeeldig *Edom* en *Bozra* te denken; en wel bepaeldelyk, onzes erachtens, aen de Roomſche Hierarchy. — De hier bedoelde Held is, gelijk wy gezien hebben, een Godlyk perſoon, en wel byzonder de MESSIAS; dit ſchijnt ons allerduidelykst te blijken uit de gelijkluidende plaets, Openb. 19: 11. alwaer de verheerlykte Middelaer onder ſoortgelijk een zinneprent

wordt voorgesteld; en het is in dat zelvde Boek der Openbaringen van JOHANNES zeer gewoon, dat de oude vyanden van Israël, als zinbeelden van de Roomsche Heerschappy worden voorgesteld, Openb. 11: 8. 14: 8. Ook is 'er geen twijffel aen, of hier wordt eene zeer merkwaerdige verlossing der Kerke van uitwendige vyanden beloovd. — Het oude begrip der gener, die hier aen den lijdenden Heiland gedacht hebben, laet zich ligtelyk wederleggen; daer de Held die hier wordt afgeteekend, niet als lijdende voorkomt, maer als zegepralende, over vyanden welke hy in zijne gramschap verslagen had.

De MESSIAS wordt wijders beschreven, als *versierd in zijn gewaed, en voorttrekkende in zijne groote kracht.* — Hy wordt den Propheet vertoond, als uitgedoscht met eenen kostbaren en prachtigen wapenrok, nae de gewoonte der Veldheeren; als *voorttrekkende in zijne groote kracht*, als een dapper krijgsheld, die groote stappen doet en statelyk voortgaet. — Hy *kwam van Edom en Bozra*, dat is, van Rome, alwaer Hy eene luisterrijke overwinning behaeld had, gelijk in het vervolg nader blijken zal.

Op de gemelde vraeg van den Propheet, antwoordt de MESSIAS zelve: *Ik ben het die in gerechtigheid spreek, die machtig ben te verlossen.* — De MESSIAS wordt gezegd, *in gerechtigheid te spreken*, voor zoo ver Hy met de daed betoont, door het straffen van zijne vyanden, dat Hy in nadruk rechtvaerdig zy; even in dien zelvden zin als het spreken in toorn, voor het uitoeffenen van rechtmatige gramschap genomen wordt, Ps. 2: 5. By het veroordeelen van de groote hoer, zouden de hemellingen uitroepen, dat Gods oordeelen waerachtig en rechtvaerdig zijn, Openb. 18: 6. 19: 2. — Door deze zelvde strafgerichten, zou het by uitnemendheid openbaer worden, dat de MESSIAS *machtig* zy, om zijn volk van het geweld hunner vyanden te *verlossen.*

Hierop volgt de tweede vraeg.

2. Waerom zijt gy (*a*) root aen uw gewaet? ende uwe kleederen als eenes die in de wijnperſſe treedt?

Het *gewaed* van den held was *rood*, zijn kostbare krijgsmantel was van alle kanten met roode vlekken bemorscht, zijne *kleederen* waren *als van eenen die in de wijnpersſen treedt.* De druiven werden oulings door menſchen getreden, om 'er den wijn uit te persſen, Neh. 13: 15. Job 24: 11. Dit maekte, dat de kleederen der gener die de wijnpersſen traden, met het nat der druiven beſpat waren; en vermids het vocht der druiven in Kanaan rood was, vertoonden die ſpatten overal roode vlekken. — De Krijgsmantel derhalven van den zegepralenden held, die aen den Propheet vertoond wordt, was overal met roode vlekken beſpat; zoodat zijne kleederen 'er eveneens uitzagen, als van iemand die de wijnpersſen getreden had. — Deze roode vlekken waren veroorzaekt, door het bloed van zijne verſlagene vyanden, het welk op zijne kleederen geſpat was. Openb. 19: 13. wordt de MESSIAS ook zoo vertoond met een kleed, het welk met bloed geverwd was.

Vs. 3-6, vinden wy het antwoord van den MESSIAS, *Hy blijvt in het zelvde zinnebeeld van eenen wijnperstreder.*

3. Ick hebbe de perſſe alleene getreden, ende daer en was niemant van de volckeren met my; ende Ik heb de druiven met geweld verbrijzeld, ick hebſe getreden in mijnen toorne, ende hebſe vertrapt in mijne grimmigheyt: ende haer kracht, het ſap of bloed der druiven, is geſpat en geſprengt op mijne kleederen, ende al mijn gewaet hebb' ick beſoetelt.

Het *treden van de pers*, vertoont ons zinbeeldig het ver-

(*a*) Openb. 19: 13.

delgen van MESSIAS vyanden, door geduchte ſtrafgerichten. In dien zin wordt die uitdrukking meermalen genomen, vergel. Klaegl. 1: 15. Op dezelvde wijs lezen wy Openb. 14: 19, 20. van den wijnpersbak des Godlyken toorns, en Openb. 19: 15. van dien wijnpersbak te treden. — Byzonder hebben wy te denken aen die vreesſelyke oordeelen, door welke de verheerlykte Koning zijner Kerke, het geestelyk Edom en Bozra verwoesten zal. — *Ik heb*, zegt de MESSIAS, *de pers alleen getreden, en daer was niemand van de volken met my.* Een overwinnaer onder de menſchen, behaelt de zegeprael door middel van krijgsknechten; maer de MESSIAS zal, in het vernielen van het geestelyk Bozra, de pers alleen treden en door niemand geholpen worden: dit wijst ons naer buitengewoone oordeelen, welke onmiddelyk van den hemel zullen worden uitgegoten. — De volgende woorden: *Ik heb ze getreden in mijnen toorn, en heb ze vertrapt in mijne grimmigheid*, beſchrijven ons de rechtmatige en lang getergde gramſchap, welke de MESSIAS by het vernielen van dat geestelyk Bozra zou openbaer maken. — Uit deze zinneprent nu van eenen wijnperstreder, verklaert de Middelaer den oorſprong van de roode vlekken op zijn gewaed; *hare kracht*, het bloed der druiven, *is* onder en door het treden *geſprengd op mijne kleederen, en al mijn gewaed heb Ik* dusdoende *bezoedeld.*

De reden van de ſchroomelyke verdelging dezer vyanden, vinden wy vs. 4-6.

4. Want (*b*) de dagh der wrake was in mijn herte: nadat Ik deze mijne vyanden lang gedragen had, nam mijne getergde langmoedigheid ten laetſten een einde; de dag was gekomen dat Ik my wraek verſchaffen moest; de dag was daer, welken Ik tot dat einde beraemd en vastgeſteld had: ende het jaer mijner verloſten was gekomen, de tijd was nu daer, om mijn volk, uit de geweldige han-

(*b*) Jeſ. 61: 2.

handen van die onderdrukkeren, die hun zoo veel leed hadden aengedaen, te verlossen.

5. (c) Ende op dien bepaelden tijd, heb Ik ook werkelyk wraek genomen van de geestelyke Edomieten, offchoon 'er niemand ware die my byſtand verleende: want ick wendde mijne oogen naer alle kanten, en ſagh ſcherp toe, ende daer en was niemant die my hielp, om de wijnpers van den toorn des Almachtigen te treden; ende ick ontſettede my, of Ik *was verwonderd* dat niemand my hielp, ende daer en was niemant die onderſteunde: daerom heeft mijn almachtige arm my heyl beſchickt, ende mijne grimmigheyt die heeft my onderſteunt, mijne gramſchap heeft my ſterkte bygezet, om mijne oordeelen met een verdubbelden yver uit te oeffenen.

6. Ende ick hebbe de volckeren, de inwooners van Edom en Bozra, even als druiven in den wijnpersbak, vertreden in mijnen toorn, ende ick hebſe dronccken gemaeckt of *geheel verbrijzeld* in mijne grimmigheyt: ende ick hebbe haer kracht ter aerde doen nederdalen. Ik heb hen op het diepst vernederd, zoodat al hun vermogen voor altoos geëindigd zy.

De Godſpraek zal, onzes erachtens, hare vervulling bekomen in de volkomene verdelging der Roomſche Heerſchappy.

II. Met vs. 7. begint eene nieuwe Prophetiſche redevoering, welke zich uitſtrekt tot Kap. 64: 12.

Hier wordt een zeker perſoon ſprekende ingevoerd, die

I. Eerst eene dankbare beſchrijving geevt van de uitnemende weldaden, welke de HEER oudtijds aen de Israëlieten, niet tegenſtaende hunne hardnekkigge ongehoorzaemheid, zoo blijkbaer bewezen had, vs. 7-14.

II. Daerop laet hy eene ernſtige ſmeekbede volgen, om

(c) Jeſ. 59: 16.

de verlossing van Israël uit de tegenwoordige gansch zeer benauwende omstandigheden, vs. 15-19.

III. Het overige dezer redevoering, zullen wy Kap. 64. ontmoeten.

Dat hier van Israël gesproken wordt, is uit het gansche beloop van zaken middagklaer. — Dit volk komt hier voor, als verkeerende in zeer benauwende omstandigheden; zoodat het gerommel van Gods ingewand, en van zijne barmhartigheden, zich tegen hen inhielden, vs. 15.

Maer, welk een tijd van rampen en ellenden wordt hier bedoeld? — Onzes erachtens, dat oordeel der verwerping en der verharding, onder het welk de Joodsche Natie, sedert de verwoesting van Jerusalem, tot op den huidigen dag blijvt zuchten. Alle de uitdrukkingen schijnen ons naer dat oordeel henen te wijzen: nimmer is het meer in nadruk bevestigd, dat het gerommel van Gods ingewand en van zijne barmhartigheden zich tegen dat volk inhield, vs. 15. De vraeg vs. 17. HEER *waerom doet Gy ons van uwe wegen dwalen, waerom verstokt Gy onze harten dat wy U niet vreezen?* ziet allerduidelykst op het langduurig oordeel van verblinding en verstokking, aen het welk de Joden, om het verwerpen van den MESSIAS, reeds zoo veele eeuwen zijn onderworpen geweest; sedert de verwoesting van Stad en Tempel, is het als of de HEER zijn oude volk geheel en voor altoos verlaten had.

Dan, wie is de Spreker? Hy komt hier in als een voorbidder voor de Joden, en als een lid van dat zelvde volk, hy sluit zich in zijne smeekingen voor Israël mede in: *Gy o* HEER! *zijt onze Vader, onze Verlosser van ouds af*, vs. 16. — Men verbeelde zich derhalven eenen geloovigen Jood, op dien tijd wanneer die heuglyke dagen naderen zullen, dat gansch Israël zal zalig worden. De Geest der Godspraek, vertoonde aen onzen Propheet, hoe 'er in het laetst der dagen, onder de Joden, een Geest der genade en der gebeden zal worden uitgezonden; zoodat deze en die ernstig zullen beginnen te smeeken, om de

ver-

verlossing van hun volk, uit dat langduurig oordeel der verwerping.

7. Ick sal de uitnemende blijken van de goedertierenheden des HEEREN, in de dagen van ouds zoo blijkbaer aen ons volk bewezen, eerbiedig en dankbaer vermelden, den veelvoudigen lof des HEEREN, den kennelyken luister van Gods Volmaektheden, aen ons volk zoo zonderling verheerlykt, zal ik openlyk roemen, nae alles dat de HEERE ons in zijne onderscheidene gunst, boven alle andere natien heeft bewesen; ende de groote goedigheyt aen den huyse Israëls, die hy haer in de dagen van onze vaderen zoo blijkbaer bewesen heeft, nae sijne barmhertigheden, ende nae de veelheyt sijner goedertierenheden.

8. Want hy seyde als het ware by zich zelven, en Hy bevestigde het met sprekende daden: Sy zijn immers mijn volck, de natie welke Ik tot het volk van mijn byzonder eigendom heb aengenomen. God kon met reden verwacht hebben, dat zy aen Hem gehoorzaemheid bewijzen zouden, zeggende: zy zijn kinderen [*die*] niet liegen en my nimmer ontrouw worden sullen: alsso en op dien grond is hy haer geworden tot eenen Heylant, en heeft hen verlost uit de wreede dienstbaerheid van Egypte, gelijk ook uit alle zwarigheden welke hen vervolgens zijn overgekomen.

God heeft by zich zelven gezegd en gedacht, dat de Israëlieten getrouwe en gehoorzame kinders wezen zouden; voor zoo ver men, redelyker wijs, een gehoorzaem en dankbaer gedrag zou verwacht hebben van eene natie, welke zoo by uitnemendheid en zeer zonderling begunstigd was.

8. Hoe teder was des HEEREN lievdezorg voor het volk van Israël! In alle hare benaeuwtheyt was hy als het ware benaeuwt, voor zoo ver Hy Israël eene tedere toegenegenheid toedroeg; zoodat Hy niet dulden konde, dat zy in angsten en benauwdheden blijven zouden: of, *in alle hunne benauwdheden was het niet benauwd*, de rampen welke Israël overkwamen, waren in de daed

gunstbewijzen, voor zoo ver zy dienden om hun wezenlyk geluk te bevorderen, ende de Engel fijnes aengefichtes heeftfe behouden, en van alles lievderijk verzorgd. Die Engel van 's HEEREN aengezicht was de geleidsman van Israël; (*d*) door fijne liefde, ende door fijne genade heeft hyfe verloft: zoo uit Egypte, als uit alle nooden en gevaren in welke zy vervolgens gekomen zijn: ende hy namfe op, ende hy droeghfe als in zijnen arm en op zijnen fchouder, alle de dagen van oudts, dat is in alle de voorige tijden, in de dagen van onze vroege voorvaderen.

Wie is hier *de Engel van 's* HEEREN *aengezicht*? Hier wordt een Godlyk perfoon bedoeld, die van den HEER zelven, als een *Engel* of Gezant van den Zender, onderfcheiden is. — Hy is een Godlyk perfoon: Hem worden ter dezer plaets Godlyke werken toegefchreven; Hy wordt gezegd, Israël *behouden te hebben*, *hen verlost te hebben door zijne lievde en goedheid*, enz. want niet alleen het behouden, maer ook de befchrijving van alle de volgende weldaden, moet niet tot den HEER, maer tot den *Engel van zijn aengezicht* gebracht worden. Dit blijkt allerduidelykst uit het ganfche voorftel; en byzonder omdat het betrekkelyk naemwoord HY, het welk in den oorfpronglyken tekst met nadruk wordt uitgedrukt, ons kennelyk henen wijst naer den Engel, van welken het laetst gefproken was, op deze wijs: *de Engel van Gods aengezicht heeft hen behouden, door zijne lievde en door zijne genade heeft* HY, te weten de laetstgemelde perfoon, de Engel van Gods aengezicht, *hen verlost*, enz. Hier komt nog by, dat MOSES uitdrukkelyk fpreekt van eenen Engel, die voor het aengezicht van Israël in de vuur- en wolkkolom henen trok, om hen te behoeden op den weg naer Kanaan, Exod. 14: 19. 23: 20. Aen dezen Engel fchrijvt MOSES toe, het gene aen geen gefchapen wezen kan worden toegeëigend: het is die zelvde Engel, die MOSES verfcheen in den brandenden Braembosch, Exod. 3: 2. aen welken hy den naem

JE-

(*d*) Deuter. 7: 7, 8, 9.

JEHOVAH en Godlyke Volmaektheden toeëigent, en welken hy zelvs als den waren God gediend heeft, Exod. 3: 4, 5, 14-16.

Men zegge niet, dat de gansche uitspraek niets anders te kennen geve, dan dat de HEER, in het verlossen en behouden van Israël, den dienst van Engelen gebruikt hebbe. — Waerlyk zulk eene uitlegging is zeer flauw en gedrongen. God bedient zich daerenboven doorgaends van Engelen, als werktuigen in zijne hand, in het bestuuren der waereld; waerom dan hier juist, met opzet, van eenen bepaelden Engel melding gemaekt? Behalven dat aen dezen Engel, zoodanige verrichtingen worden toegeschreven, welke aen geenen geschapenen Engel kunnen worden toegeëigend, gelijk wy reeds hebben aengemerkt.

Die Engel van 's HEEREN aengezicht, in wiens binnenste Gods naem is, wiens stem de Israëlieten moesten gehoorzamen, en die hunne overtredingen niet zou ongestraft laten Exod. 23: 20. is niemand anders dan Gods groote Zoon zelvs, die ook, aenstonds hierop, de arm van Gods Heerlykheid genaemd wordt, vs. 12.

10. (e) Maer onze ondankbare voorvaders hebben, aen de uitnemende weldaden van den hoogen God, en zijnen gezegenden Zoon, niet beantwoord, sy zijn al zeer spoedig wederspannigh geworden, ende sy hebben sijnen Heyligen Geest smerten aengedaen: daerom is hy, de laetstgemelde Godlyke persoon, de Heilige Geest, haer in eenen vyant verkeert, hy selfs heeft tegen haer gestreden.

Door den *Heiligen Geest*, die blijkbaer van den HEER, en van den Engel zijnes aengezichts, onderscheiden wordt, hebben wy zekerlyk den derden Persoon in het aenbiddelyk Opperwezen te verstaen. — De naem HY wordt hier wederom uitgedrukt, *Hy is hun in eenen vyand verkeerd.* De Heilige Geest is derhalven een persoon, van den HEER en den Engel zijnes aengezichts allerduidelykst onderschei-

(e) Numer. 14: 11. Psalm 78: 57. ende 95: 9, &c.

den. Hy is een Godlyk persoon: de Israëlieten waren tegen Hem, als hunnen gebiedenden HEER, *wederspannig geworden*, en daer door hadden zy HEM *smerten aengedaen*. — Men zegge niet, onder den naem van Heiligen Geest worden de Propheten bedoeld, die door eene Godlyke aenblazing gedreven werden: want de volgende uitspraken kunnen zekerlyk niet op de Propheten, of op eene Godlyke aenblazing, worden toegepast: Hy is *hun in eenen vyand verkeert*, *Hy zelvs heeft tegen hen gestreeden*; of zijn de Propheten de vyanden van Israël geworden? hebben zy tegen dat volk gestreeden?

Door hunne wederspannigheid, hebben de Israëlieten God den HEILIGEN GEEST *smerten aengedaen*. Het is eene overdrachtige manier van spreken, welke Gode betamelyk moet worden opgevat. Zy geevt te kennen, dat de Israëlieten zich de gramschap van den Heiligen Geest hebben waerdig gemaekt. Hun wangedrag was God den Heiligen Geest hoogst onaengenaem geweest, op soortgelijk eene wijs als een ondankbaer gedrag van eenen beweldadigden den weldoener kwelling veroorzaekt, verg. Ps. 78: 40. — Maer welk eene wederspannigheid wordt hier bedoeld? De Israëlieten zijn, geduurende den ganschen tijd der oude huishouding, wel by aenhoudenheid wederspannig geweest; maer nimmer hebben zy die wederspannigheid duidelyker openbaer gemaekt, dan in de eerste dagen der vervulling, wanneer zy den gezegenden JESUS verworpen, en den Heiligen Geest, sprekende door de Apostelen, hardnekkig wederstaen hebben, verg. Hand. 7: 51. Hier henen wijst ons de nadruk der spreekwijzen, en het geheele beloop van deze Godspraek.

Daerom zijn zy ook aen een allerschroomelykst oordeel onderworpen; daerom *is Hy*, te weten de Heilige Geest, *hun in eenen vyand verkeerd*, *Hy zelvs heeft*, als een vyand, *tegen hen gestreeden*. — Hier toe behoort het onttrekken van het onderwijs des Euangeliums, het oordeel der verblinding, aen het welk die wederspannige Natie, tot op dezen dag, onderworpen is. De HEILIGE GEEST heeft zijne hand van dat volk geheel afgetrokken, hen ten eene-

mael verlaten, en hen uitgeworpen in de buitenste duisternis Matth. 8: 12.

11. Nochtans dacht hy aen de dagen van oudts, aen Mose, [*ende*] sijn volck: Hoe zeer onze Voorvaders, onder den ouden dag, van tijd tot tijd wederspannig waren, de HEER dacht evenwel aen zijn volk. Hy verliet hen niet voor altoos. Hy dacht *aen de dagen van ouds*, toen Hy Israël tot het volk van zijn byzonder eigendom had aengenomen; Hy gedacht *aen Moses*, en de wonderen, door de hand van dien Godsman, ten behoeve van Israël gedaen; Hy gedacht aen de belovten, welke Hy *aen zijn volk* gedaen had: [*maer nu*] hebben wy reeds zoo vele eeuwen, onder een allerschroomelykst oordeel gezucht, zonder het minste blijk der Godlyke ontferming: waer is nu die Almachtige God, die oudtijds zoo vele en verbazende wonderen gedaen heeft, om onze Vaderen te verlossen? nu zien wy geene proeven van zijne gunst en almacht, ten behoeve van ons volk. Waer is hy nu, die onze Vaderen, dwars door de Roode Zee, heen geleid en diese dusdoende als uyt de zee opgebracht heeft, met en onder het geleide van MOSES en AARON, die de herders sijner kudde waren, welke Hy, als schapen, uit Egyptenland had uitgevoerd? waer is hy die sijnen Heiligen Geest in het midden van haer stelde?

De HEER *heeft zijnen* HEILIGEN GEEST, *in het midden van Israël gesteld*, voor zoo ver de Heilige Geest hun Leeraren beschikt, en Propheten verwekt heeft, in de personen van MOSES, AARON, MIRJAM, en de zeventig oudsten Num. 11: 17, als mede van ELDAD en MEDAD Num. 11: 26. — Nu is de HEILIGE GEEST, uit het midden van Israël, sedert het hardnekkig versmaden van het Euangelie, geheel en al geweken.

Waer is nu die Almachtige God, zullen daerom de Joden by hunne bekeering beginnen te zeggen:

12. Die den Engel zijnes aengezichts, den arm sijner heerlickheyt heeft doen gaen aen de rechterhant van Mose: voor zoo ver Gods groote Zoon zelvs de Heirvoerer was van Israël, de bestuurer van MOSE, en de

Almachtige beschermer van zijn volk, verg. Deut. 33: 27. Waer is nu die almachtige God, en waer zijn voor ons de proeven der gunst van Hem die onze Vaderen door de Roode Zee geleid heeft, en de wateren voor haerlieder aengesichten kloof, op dat hy sich eenen eeuwigen name maeckte? op dat alle geslachten zijn wonderdoend Alvermogen erkennen zouden?

13. Diese leydde door de afgronden, en op den bodem der Zee, als op eenen effenen weg: onze Vaders gingen 'er gemakkelyk en moedig door, even als een peert in de woestijne, dat is op een vlak veld, rustig henen treedt. Zy ontmoetten op dien wonderbaren weg geene de minste hindernissen, daerom (*f*) en struyckelden sy niet.

14. Gelijck een beest [*dat*] met veel gemak nederwaerds afgaet in de valleye, heeftse de Geest des HEEREN ruste gegeven, zoodat onze Voorvaders zeer gemakkelyk door de Roode Zee henen gingen: Alsoo hebt gy O HEER, in de dagen van ouds, uw volck geleydet, met alle mogelyke voorzorg en toegenegenheid, gelijk een herder zijne kudde doet, op dat gy u eenen heerlicken name soudet maken, en de roem van uwe wonderen zich allerwegen verspreiden zou onder de volken.

Hier op volgt nu eene ernstige smeekbede, om verlossing van Israël, uit de tegenwoordige zeer benauwde omstandigden, vs. 15-19.

15 (*g*) Siet toch, God van onze Vaderen! van den hemel af met oogen van ontferming, ende aenschouwt van uwe heylige, ende uwe heerlicke wooninge, met medelijden de geduchte rampen, welke wy reeds sedert zoo veele eeuwen ondergaen hebben: Gy hebt u reeds zoo lang omtrent ons gedragen als of Gy onzer geheel vergeten had: waer zijn de proeven van uw yver

(*f*) Psalm 105: 37. (*g*) Deut. 26: 15.

yver om uwe Volmaektheden openbaer te maken? ende waer zijn de blijken van uwe mogentheden, welke Gy, in de dagen onzer Vaderen, zoo kennelyk hebt ten toon gespreidt? waer is het gerommel uwes ingewants, ende uwer barmhertigheden? sy houden haer tegens my in, en het is als of Gy in het geheel geen medelijden hebt met ons volk. Ondertusschen kunnen wy nergens hulp zoeken dan by U alleen

16. Gy zijt doch onse Vader, Gy hebt oudtijds ons volk, tot uw byzonder eigendom, en onder uwe onmiddelyke bescherming aengenomen. Gy zijt onze Vader, die ons oudtijds verkregen, gemaekt, en bevestigd hebt, Deut. 32: 6. Van U alleen kunnen wy daerom hulp verwachten, want Abraham en weet van ons niet, ende Israël en kent ons niet: en zo deze onze beroemde Stamvaders naer het vleesch, al kennis hebben van onze treurige omstandigheden, zy kunnen evenwel voor ons niet zorgen, noch ons eenige verligting toebrengen: Gy, o HEERE, zijt onse Vader, in nadruk, onse Verlosser van oudts af, is uwe naem.

17. HEERE, waerom doet gy ons van uwe wegen dwalen? [*waerom*] verstockt gy ons herte, dat wy u niet en vreesen? keert weder om uwer knechten wille, de stammen uwes erfdeels.

De boetvaerdige Joden belijden hier hun *dwalen* en hunne *verstokking*. — Zy *dwaelden van* 's HEEREN *wegen*. Zy hadden gansch zeer verkeerde begrippen omtrent den Godsdiens. De hoofddwaling was deze, dat zy den gezegenden JESUS niet erkenden voor den beloovden MESSIAS. Uit deze hunne hoofddwaling vloeiden voort, het verwerpen van het Euangelie, de haet tegen het Christendom, lasteringen tegen den Euangelischen Godsdienst, twijffeling omtrent de Godspraken der Propheten, en eene verblinding in alles wat den Godsdienst betreft. — Hier kwam nog by, dat hunne *harten verstokt waren* zoodat zy geheel onbuigzaem waren, onvatbaer voor eenige zedelyke middelen

ter verbetering. — Uitdrukkingen recht gefchikt, om dien rampzaligen toeftand af te teekenen, in welken de Joodfche Natie nu, al meer dan zeventien eeuwen lang, vekeerd heeft.

Deze dwaling en verftokking fchrijven zy aen den Allerhoogften God, als de werkende oorzaek toe; *waerom* DOET GY *ons van uwe wegen dwalen? waerom* VERSTOKT GY *onze harten, dat wy U niet vreezen?* — Het zou zekerlyk met Gods Volmaktheden ftrijden, een volk in den eigenlyken zin en onmiddelyk te verblinden en te verharden: maer God laet de menfchen, die hunne oogen moedwillig voor het licht fluiten, en zich door hunne vooroordeelen laten verblinden, in hunne wegen wandelen. De verblinding en verharding der menfchen wordt Gode in zoo ver toegefchreven, als Hy dezelve niet verhindert, en hun zijne genade onthoudt, welke Hy hun niet verfchuldigd is; en voor al wanneer Hy hun, tot eene rechtvaerdige ftraf van het misbruik der zedelyke middelen, zijnen overtuigenden invloed onttrekt. Zie onze breedere aenteekening by Exod. 4: 21. — Dit is ook in 't byzonder het geval der Joodfche Natie, federt de flooping van hun Gemenebest door de Romeinen. Toen zy het Euangelie, in weerwil der meest overtuigende blijken van deszelvs waerheid en Godlyken oorfprong, fmadelyk verworpen hadden, heeft de HEER hen, in den gezegden zin, aen een rechtvaerdig oordeel der verblinding en der verftokking overgegeeven. — Met de vraeg derhalven, *waerom doet Gy ons van uwe wegen dwalen* enz. willen de boetvaerdige Joden geenszins te kennen geven, dat zy van de oorzaken der Godlyke oordeelen onkundig waren, of dat zy de rechtvaerdigheid van hunne ftraffen niet erkenden; maer dat de betrekking, welke de HEER tot hun volk had, nu fcheen te verbieden, om die fchroomelyke oordeelen nog langer te doen duuren. Het is als of zy zeiden:
„ HEER! waerom zuchten wy zoo lang, onder het fchroo-
„ melyk oordeel van verharding en verblinding? Zal deze
„ rampzalige toeftand van ons volk nog langer duuren?
„ Zult Gy U dan over ons nooit ontfermen? Is dit be-
„ ftaen

„ ſtaenbaer met den rijkdom uwer barmhartigheden, en
„ met de betrekking welke Gy op ons hebt? Gy zijt immers
„ onze Vader, en wy zijn het volk van uw byzonder eigen-
„ dom van ouds af."

Daerom voegen zy 'er by: *keer weder*, van uwen toorn namelyk, tot het uitoeffenen van barmhartigheid. Doe het *om uwer knechten wil*, om Abraham, Iſaac, en Jacob, aen welke Gy beloovd hebt, dat Gy de God van hun zaed zoudt zijn tot in eeuwigheid, om *de ſtammen uwes ervdeels*, omdat Gy de ſtammen van Israël tot uw ervdeel, en byzonder eigendom, hebt uitverkoren en aengenomen.

18. Uw heyligh volck en heeft [*het* ervdeel van Kanaan, het welk Gy onzen Vaderen zoo menigmael en plechtig beloovd hebt, *maer*] een weynigh tijds beſeten, in vergelijking van dien langen reeks van eeuwen, geduurende welken wy nu uit het zelve verbannen, en als ballingen over den ganſchen aerdbodem verſpreid zijn: onſe wederpartijders hebben (*h*) uw heyligdom vertreden, de Romeinen hebben Stad en Tempel verwoest, en 'er is voor als nog geene ſchijnbare aenleiding, om te hopen dat wy in ons Vaderland zullen herſteld worden.

19. Wy zijn geworden [*als die*], over welcke gy van oudts niet en hebt geheerſcht, ende die nae uwen name niet en zijn genoemt. Gy gedraegt U omtrent ons als of Gy op ons in het geheel geene betrekking haddet; onze rampzalige toeſtand is van dien aert, dat men 'er uit zou kunnen beſluiten, wanneer men niet dacht aen de dagen van ouds en de jaren onzer Vaderen, dat Gy ons nooit tot het volk van uw byzonder eigendom hadt aengenomen.

(*h*) Pſ. 74: 7.

HET LXIV. KAPITTEL.

Dit Kapittel hangt allerblijkbaerst te zamen met het voorgaende. — De boetvaerdige Joden vervolgen hier hunne ſmeekbede.

I. Eerst betuigen zy hunne hartelyke zucht, en ernſtige bede, om uit hunne treurige omſtandigheden verlost te worden; aengedrongen door de herinnering van Gods voorige weldaden, en van zijne gedane beloften, vs. 1-4.

II. Daerna billyken zy des HEEREN wegen, met hun volk gehouden, vs. 5-7.

III. Eindelyk bidden zy, om de afwending van Gods langduurige gramſchap; uit aenmerking, deels van hunne betrekking tot God, deels van den rampzaligen toeſtand, in welken zy geplaest waren, vs. 10-12.

1. Och dat gy de hemelen ſcheurdet, en in het openbaer te voorſchijn kwamt, om ons te verlosſen, en dat de geheele waereld zien mogt, dat Gy U onze zaek hadt aengetrokken, dat gy nederquaemt, met kennelyke en buitengewoone proeven van Uw Alvermogen, op ſoortgelijk eene wijs, als Gy in de dagen van ouds, ten behoeve van ons volk, zoo menigmael gedaen hebt, dat de bergen van uw aengeſichte vervloten; en dat alle hinderpalen van onze verlosſing mochten worden uit den weg geruimd.

De geheele vertooning is Prophetisch en verbloemd, om de kennelykſte gewrochten van het Godlyk Alvermogen, op de levendigſte wijs, af te teekenen. God wordt vertoond als een machtig Koning, die uit zijn Paleis te voorſchijn komt, met zulke luisterrijke teeken van Almacht en Majeſteit, byzonder van donder en blixem, dat de bergen be-

beven en zidderen. — De gelijkenis is blijkbaer ontleend van Gods luisterrijke verschijning op Sinai, verg. vs. 3. — De boetvaerdige Joden bidden derhalven, dat God, die oudtijds de hemelen gescheurd had, en met de luisterrijkste teekenen van zijne Majesteit op Sinai verschenen was, om Israël tot het volk van zijn byzonder eigendom aen te nemen, nu ook op soortgelijk eene wijs verschijnen wilde, om zijn oude volk, uit hunnen langduurigen en zeer benauwenden ellendestaet, voor het oog der geheele waereld gunstig te verlossen.

Wy schijnen uit deze Godspraek te mogen besluiten, dat de algemeene bekeering der Joden, in het laetst der dagen, met buitengewoone teekenen van Gods Almacht en Majesteit zal gepaerd gaen. — *Het wechvlieden der bergen voor Gods aengezicht*, kan ons wijzen, op het beteugelen van zulke Heidensche volken, die zich tegen de verlossing der Joden zullen aenkanten.

Dit zinnebeeld wordt vervolgens meer omstandig afgeteekend. — *Dat de bergen van uw aengezicht vervlooten*.

2. Gelijck een smeltvyer brandt, [*ende*] het vyer de wateren doet opbobbelen; of *gelijk een vuur de spaenders verteert*, en *met eene ruischende beweging opspringt*, dat Gy de meest geduchte uitwerkselen van uwe gramschap openbaer maekt, om uwen name uwe wederpartijders bekent te maken! om hun te doen ondervinden dat niemand U straffeloos kan dwarsboomen! laet [*alsoo*] de Heydenen, ziende de openbaring van uwe Almacht, om uw oude volk te verlossen, van uw aengesichte beeven. Laet uw Alvermogen op soortgelijk eene wijs blijken als oudtijds geschied is.

3. Doe gy by de Wetgeving op Sinai vreeslicke dingen dedet, [*die*] wy en onze Voorvaders, staende te trillen aen den voet van dien berg, niet en verwachten: Gy quaemt neder op den top van Horeb, met de meest geduchte teekenen van Uwe onmiddelyke tegenwoordigheid, van uw aengesichte vervloten en versmolten de bergen.

4. Immers wy verwachten, volgens Uwe belovten, dat Gy ter onzer verlossing niet min groote en verbazende dingen doen zult. Ja van oudts en heeft men 't (*a*) niet gehoort, noch met ooren vernomen, noch geen ooge en heeft 'et gesien, behalven gy, o Godt, [*wat*] de MESSIAS, hy welken onze Vaders, zoo veele eeuwen, te vergeevsch verwacht hebben, doen sal die op hem wacht.

Het gene van ouds niet gehoord, noch met de ooren vernomen, noch met het oog gezien is, beteekent zulk een zonderling en verbazend verschijnsel, het welk nimmer wederga gehad heeft. — Van dien aert is alles wat tot de Euangelische bedeeling behoort; de verschijning van Gods grooten Zoon in het nedrig vleesch, de verzoening van zondaren met God, door den dood van eenen gekruisten CHRISTUS, de opwekking van dien Middelaer, de spoedige uitbreiding van zijn Koningrijk, en het gene 'er meer toe betrekkelyk is. Dit alles was ongehoord, en regelrecht strijdig met de vleeschelyke wijsheid. Met het hoogste recht derhalven past PAULUS deze woorden toe, op de bedeeling van het Euangelie, waer over de grootste verstanden moesten verbaesd staen 1 Cor. 2: 9. — Ter dezer plaets evenwel wordt die zaligheid meer in het byzonder bedoeld, welke in de laetste dagen, tegen alle menschelyke uitzichten, aen het Joodsche volk zal geschonken worden. Deze merkwaerdige gebeurtenis is meermalen door de Propheten beloovd; maer behalven dat niemand dezelve, zonder Gods eigene Openbaring, had kunnen verwachten, zijn de omstandigheden, welke daermede zullen gepaerd gaen, nog in de schatten van Gods eeuwig Raedsbesluit opgesloten, en den Alwetenden alleen bekend. Daerom voegen 'er de bidders by, niemand weet het *behalven Gy, o God*.

Het gene Hy doen zal den genen die op hem wacht, vertoont ons het heil, het welk de MESSIAS schenkt aen den genen, die in Hem gelooven en Hem lievhebben 1 Cor. 2: 9. Dit werk der zaligheid heeft de MESSIAS reeds eeuwen lang ver-

(*a*) Ps. 31: 20. 1 Cor. 2: 9.

verricht, aen allen die ten eeuwigen leven verordend zijn; maer de boetvaerdige Joden betuigen hier te verwachten, dat dit heil, langs eenen weg van gansch zonderlinge omſtandigheden, nu ook aen hun volk zou geopenbaerd worden.

5. Ondertusſchen HEER! moeten wy uwen weg billyken, en erkennen dat Gy, in de geduchte ſtrafgerichten over ons volk, rechtvaerdig handelt. Gy ontmoet met kennelyke proeven van uwe gunst en zegenende goedkeuring, den vrolicken, ende die gerechtigheyt doet, dat is den zoodanigen die met blijdſchap gerechtigheid doet, en 'er zijn vermaek in ſtelt, om uwe Wet te gegehoorzamen; zoo handelt Gy in lievde met den genen, die uwer gedencken met eerbied en dankzegging, terwijl zy op uwe wegen wandelen. Maer Gy hebt rechtvaerdige redenen gehad, om met ons volk geheel anders te handelen: ſiet, gy waert verbolgen, om dat wy, door het ſmadelyk verwerpen van het Euangelie, op zulk eene ſchroomelyke wijs geſondigt hebben; in deſelve is de eeuwigheyt, dat is, Uwe gramſchap heeft nu reeds eenen langen tijd van veele eeuwen voortgeduurd, op dat wy behouden wierden. Dit laetſte vertalen wy liever, *en* nochtans *zijn wy behouden*; wy zijn nog niet geheel uitgeroeid, onder alle die onafgebrokene aeneenſchakeling van langduurige oordeelen, zijn wy nog overgebleven; en daerin moeten wy de blijkbare voorzorg van uwe Voorzienigheid, met dankzegging erkennen.

6. Doch wy alle zijn als een onreine, onze ganſche Natie is gelijk aen eenen melaetſchen. Als zoodanig een, dragen wy de teekenen van de Godlyke gramſchap, en worden wy van elk veracht. Wy verkeeren in de waereld als melaetſchen, van welke ieder een eenen afkeer heeft, ende alle onſe ingebeelde gerechtigheden zijn, in uwe heilige oogen, even zoo walgelyk als een wechwerpelick kleet, en het gene voor de grootſte onreinheid gehouden wordt. Wy beginnen nu onze dwaling te zien, in welke wy ſedert de tijden der Pharizeeuwen verkeerd hebben. Wy hebben ons, in onze

verblinding, eeuwen achter één verbeeld, dat onze oorsprong uit Abraham, de besnijdenis, de werken der lievde, en uitwendige plechtigheden, ons eenig recht van aenspraek op Uwe gunst geven konden; maer nu zien en belijden wy openlyk, dat alle deze gewaende gerechtigheden afschuwelyk en walglyk zijn, in de oogen van U, den eeuwigen Richter. Onze geheele Natie is gelijk aen eenen verdorden boom: ende (*b*) wy alle vallen af, als een bladt, ende onse misdaden voeren ons henen wech, als een wint. Wy zijn allerwegen, als afgevallene bladen, over den ganschen aerdbodem verspreid; en worden als zoodanig, zonder dat wy in staet zijn eenigen wederstand te bieden, ginds en herwaerds heen gedreven. Het hardnekkig ongeloov, die misdaed by uitnemendheid, is de bron van alle kwad; daer door worden wy van de eene zonde tot de andere, van de eene ellende tot de andere, als heen gedreven.

7. Ende daer en is bykans niemant, onder ons verdwaesde volk, die uwen name op de rechte wijs aenroept, met dien ernst en yver, met dat vertrouwen, gelijk het behoort. Niemand roept u geloovig aen, in den naem van den MESSIAS. Daer is, onder ons hardnekkig volk, bykans niemand die sich opweckt, dat hy u geloovig aengrijpe: 'er heerscht eene algemeene traegheid, een doodelyke zwakheid; niemand verheft zijn hart, om tot U, langs den weg van het geloov, met vrymoedigheid de toevlucht te nemen: want gy verbergt uw aengesichte voor ons; Gy onthoudt ons, en dat zeer rechtvaerdig, wy moeten en willen het gaerne belijden, den invloed van Uwe genade en vertroosting; wy zien geene de minste proeven van Uwe gunst en byzondere voorzorg voor ons volk; in tegendeel Gy achtervolgt ons overal, met uwe oordeelen, en met de schroomelykste blijken van uwe ontzachelyke gramschap, ende gy doet ons smelten en wech vlieten, door 't middel van onse ongerechtigheden. Wy zijn zonder beleid en stand-

(*b*) Ps. 90: 5, 6.

standvastigheid; wy verkeeren in eenen radeloozen toestand, wy weten nergens hulp, raed, en vertroosting te zoeken; onze harten zijn vervuld met angst, vrees en verschrikking.

8. Doch nu HEERE, ontferm U eens eindelyk over ons; laet uwe langduurige gramschap toch eenmael ophouden. Gy zijt immers onse Vader: Gy hebt immers onze Natie tot het volk van uw byzonder eigendom aengenomen, verg. Deut. 32: 6. wy zijn leem, ende gy zijt onse pottebacker, ende wy alle zijn uwer handen werck. Gy hebt oudtijds, nae uw vrymachtig en weldadig welbehagen, die gedaente aen onze Natie gegeven, door welke dezelve uitmuntte boven alle andere volken, op soortgelijk eene wijs, als een pottebakker het leem vormt, tot meer of min sierlyke vaten. In zoo ver zijn wy, in nadruk, het werk van Uwe handen: en zoudt Gy het zelve dan geheel en voor altoos laten varen? Hoe zou dit bestaen kunnen met de onderscheidende gunsten, voorheen zoo blijkbaer aen ons volk bewezen, en met de bemoedigende belovten, aen onze Vaderen gedaen?

9. HEERE, en weest niet soo seer en langduurig verbolgen, laet uwe geduchte gramschap, ten laetsten eens, een einde nemen, ende en (c) gedenckt niet eeuwiglick der ongerechtigheyt van ons hardnekkig ongeloov, om de smadelyke verwerping van het Euangelie altoos en zonder ophouden te straffen: siet ons toch eens aen met oogen van ontferming, aenschouwt doch met medelijden, de hoogstgaende rampen, onder welke wy reeds zoo veel eeuwen gezucht hebben, wy alle immers, zoo vele wy uit Vader Jacob zijn voortgesproo-ten zijn uw volck van ouds af.

10. Uwe heylige steden, die steden van Kanaan, dat heilig land, het welk Gy, tot eene woonplaets voor uw volk Israël, hadt afgezonderd, verg. Zach. 2: 18. zijn een woestijne geworden, en veranderd in eene woonplaets van het wild gedierte: Zion zelve, alwaer Gy eer-

(c) Ps. 79: 8.

tijds uw vuur en haerdſtede hadt, is een woeſtijne geworden, Jeruſalem die heerlyke Stad, weleer een cieraed der ganſche aerde, is reeds veele eeuwen een verwoeſtinge geweest.

11. Ons heyligh, ende ons heerlick Huys, de prachtige Tempel, daer in onſe vaders u loofden, is door de Romeinen met vyere verbrandt: ende alle onſe gewenſchte dingen, onze huizen, paleizen, lusthoven, en al wat onzen Vaderen aengenaem was, zijn, by de verbranding van Stad en Tempel door Titus Vespaſianus, tot woeſtheyt geworden.

12. HEERE, ſoudt gy u over deſe dingen inhouden? zoudt Gy dezen onzen deerniswaerdigen toeſtand langer, met onverſchillige oogen en zonder het minſte medelijden, kunnen aenſchouwen? ſoudt gy ſtille ſwijgen, ende ons ſoo ſeer bedrucken zonder ons ooit weder te herſtellen? Dit is onmogelyk.

HET LXV. KAPITTEL.

IN dit Kapittel vinden wy het Godlyk antwoord, op de voorheen gemelde ſmeekbede der boetvaerdige Joden; behelzende eene bemoedigende belovte van eene genadige verloſſing, en volkomene herſtelling.

Te weten, de Allerhoogſte God verklaert, dat Hy wel de hardnekkige Joden verworpen had, en de Heidenen in hunne plaets aengenomen, maer dat daeruit geenszins voort vloeide, dat zy geheel en voor altoos verworpen waren. Zy hadden den HEER, door hunne grouwelen, byzonder door het ſmadelyk verwerpen van het Euangelie, rechtvaerdige redenen gegeven, om hen op eene voorbeeldige en meer dan gewoone wijs te ſtraffen; maer ten laetſten zou Hy zich over zijne oude volk ontfermen, en daerna zou de Kerk met gansch zeer uitnemende voorrechten begivtigd worden.

Wy

Wy onderscheiden, in dit Godlyk antwoord, de volgende hoofdzaken.

I. Verdeedigt de HEER zijnen weg, in het verwerpen der Joden, en het aennemen der Heidenen in hunne plaets, vs. 1-7.

II. Daernae beloovt Hy de herstelling van zijn oude volk, nadat het zou gezuiverd zijn, vs. 8-15.

III. Eindelyk worden er zeer heuchlyke toezeggingen bygevoegd, van uitnemende zegeningen, met welke de Joodsche Kerk zou begivtigd worden, vs. 16-25.

1. Ik heb, zegt de HEER, in antwoord op de gemelde aendoenlyke smeekbede der boetvaerdige Joden, Ik heb wel het Joodsche volk verstooten, en de Heidenen in hunne plaets aengenomen, maer zy hebben 'er my rechtvaerdige redenen toe gegeven; zy hebben het aen hunne eigene hardnekkigheid te wijten. Ick ben daerentegen gevonden van die, die [*nae my*] niet en vraegden. De Heidenen hadden oudtijds geene de minste kennis van mijnen dienst, en van den weg der verzoening; zy hadden geene de minste begeerte, ook deden zy geene de minste pogimgen, om tot de kennis van mijnen waren dienst te komen, in zoo ver, dat zy naer my in het geheel niet vraegden: en evenwel ben Ik van hen gevonden, zy hebben deel gekregen aen mijne zalige gunst en gemeenschap, ick ben gevonden van en heb my zelven in gunst en lievde geopenbaerd aen de gene die my niet en sochten, aen Heidenen, die zich aen my en mijnen dienst in het geheel niet lieten gelegen liggen: tot het volck, dat nae mijnen name niet genoemt en was, tot Heidenen die oudtijds vervreemd waren van Israëls burgerschap, vreemdelingen van de verbonden der belovten, hebbe ick geseyt, Siet [*hier*] ben ick, siet [*hier*] ben ick. Ik heb my zelven, door het Euangelie, aen hun geopenbaerd, en velen bewrocht tot het waerachtig geloov.

Apostel PAULUS heeft deze Godspraek allerduidelykst verklaerd van de toebrenging der Heidenen, onder den dag van het Nieuwe Testament, Rom. 10: 20.

2. Gy hardnekkige Joden zijt dan verworpen, en de eertijds vervreemde Heidenen zijn in uwe plaets aengenomen; tot zulk eene handelwijs hebt gy my rechtvaerdige redenen gegeven door uwe wederspannigheid; Ik heb alle mogelyke middelen in het werk gesteld, welke zedelyker wijs geschikt waren, om u tot mijnen waren dienst te bewegen: maer tegen dit alles hebt gy u moedwillig verhard. Ick hebbe mijne handen uytgebreydt, en met u gehandeld gelijk een getrouw Leeraer pleegt te doen, die zijne toehoorers niet alleen door kracht van redenen, maer ook door zijne gebaerden, ten blijke van zijnen welmeenenden ernst, zoekt te bewegen om zijnen heilzamen raed op te volgen. Dit heb Ik gedaen den gantschen dagh, geduurende den geheelen tijd der oude huishouding, door mijne Propheten, en byzonder onder den dag der vervulling, door mijnen eigenen Zoon en zijne Apostelen; die u onophoudelyk en onvermoeid uit mijnen naem vermaend en gebeden hebben, om u met my te laten verzoenen; maer, alle deze pogingen waren te vergeevsch, zy waren ingericht tot een wederstrevigh volck: tot menschen van een onbuigzaem gemoed, die zich boosaertig tegen de heilzaemste vermaningen aenkanten, en in hunne onverbeterlyke hardnekkigheid voortgaen, tot menschen die wandelen op eenen wegh die niet goet en in tegendeel allerverdervelykst is, na sijne [*eygene*] gedachten, elk nae zijne vleeschelyke begeerlykheden en misleide verbeelding.

3. Een volck my gedueriglick tergende in mijn aengesichte: naedien zy hunne grouwelen, in het openbaer, zoo stout en onbeschaemd plegen, dat het scheen als of zy het 'er op gezet hadden, om mijne geduchte verbolgenheid en wraek uit te tarten; even gelijk een overspelig wijv, dat zich niet ontziet, om openlyk en in de tegenwoordigheid van haren man ontucht te plegen. Zy hebben zich in het openbaer, en zonder eenige

schaem-

schaemte, aen de grouwzaemste afgodery schuldig gemaekt: in hoven offerende, ende roockende op tichelsteenen.

4. Sittende by de graven, so vernachten sy by de gene die bewaert worden: etende swijnenvleesch; ende daer is sop van grouwelicke dingen in hare vaten.

De HEER verwijt de Joden, dat zy den grouwzaemsten afgodsdienst der Heidenen, in het openbaer hadden naegevolgd.

Offeranden te *offeren*, en reukwerk te *rooken* of aen te steken, waren de twee voornaemste plechtigheden van den Heidenschen afgodsdienst. — Dit hadden de Joden gedaen, in het openbaer op de meest God-tergende wijs, ten blijke dat zy de schaemte afgelegd hadden, en door alles heen waren: zy hadden die afgodery gepleegd *in hoven*, dat is, in lusthoven of kunstig aengelegde bosschen, die tot afgodery en vleeschelyke vermaken geschikt waren. Men denke aen de gewijde bosschen, die op eene zeer aengename wijs beplant, en voorzien waren met fonteinen en watervlieten; in hoedanige plaetsen doorgaends de schroomelykste afgoderyen en vuilste ontuchtigheden gepleegd werden. — Aen die zelvde grouwelen hadden zy zig ook schuldig gemaekt *op tichelsteenen*. Er schijnt geoogd te worden op den bygeloovigen eerdienst, welke aen het heir des hemels werd toegebracht op de daken der huizen, die by de Oosterlingen plat en dikwijls met tichelsteenen belegd waren; gelijk de Joden over dit soort van bygeloov meermalen bestraft wierden, Jer. 19: 13. 32: 29. Zeph. 1: 5. — Dan, niet alleen hadden zy, in het algemeen, de afgodery der blinde Heidenen nagevolgd, maer zy hadden zich ook daerin op de domste en schandelykste wijs gedragen. Dit wordt vs. 4. meer byzonder aengewezen.

Zy zaten by de graven. Dit ziet op de dooden- of schimmen-wichelary; waertoe de Heidenen gewoon waren te zitten, en zich op te houden by en in de graven, om met de dooden raed te plegen, die onderstelde worden

aldaer rond te zwerven. — *Zy vernachten by de genen die bewaerd worden*, of *in de ſpelonken ſen onderaerdſche holen*, in welke men gewoon was de dooden te begraven; zy hielden zich den ganſchen nacht by die gravſpelonken op, om van de onderaerdſche ſchimmen toekomende dingen te vernemen. — *Zy aten zwijnenvleesch.* Het zwijn wordt in verſcheidene offeranden der Heidenen gebruikt; by de Syriers althans, waren de offeranden van zwijnenvleesch zeer gewoon: hoe zeer het zwijn by de Joden onder de meest onreine dieren behoorde, hadden zy evenwel deze Heidenſche gewoonte naegevolgd, en op de offermaeltijden, ter eere van de afgoden, varkensvleesch gegeten. — Uit dien hoofde, *was 'er ſap van grouwelyke dingen in hunne vaten.* Men denke aen het ſop het welk in de potten was, waerin men het zwijnen vleesch gekookt had, om daer mede de gasten op de afgodiſche offermaeltijden te onthalen; dit ſop was van dingen welke in den ſterkſten nadruk onrein waren, en daerom grouwelyk in Gods oogen.

Het ſchijnt ons, en uit het ganſche beloop van zaken, en uit de onfeilbare verklaring van den Apostel, Rom. 9: 24-26. 10: 21. 11: 11-24. allerduidelykst, dat hier geſproken wordt van de hardnekkigheid der Joden, in de eerſte dagen van het Euangelie, om welke de HEER dat onbuigzaem volk verworpen heeft, en de Heidenen in hunne plaets aengenomen. — De grouwzame afgodery derhalven, welke hun vs. 3, 4. verweten wordt, moet hier zinbeeldig worden opgevat. De Propheet ſchildert de allerſchandelykſte verbastering in den Godsdienst af, op eene verbloemde wijs; byzonder heeft hy het oog op het ſmadelyk verwerpen van het Euangelie, en vooral op het ombrengen van den MESSIAS. Dit ſnoodſte van alle grouwelſtukken, dat het Joodſche volk het meest van alle beſmet, en geheel verfoeilyk gemaekt heeft in Gods oogen, ſtelt de Propheet voor, onder de overdrachtige afteekening van zoodanige verfoeilyke afgoderyen, welke het Joodſche volk het meest beſmetten konden: van ſoortgelijk een verbloemd voorſtel, bedient hy zich ook buiten allen

twijf-

twijffel, Kap. 66: 3, 4, 17. — Hy had 'er ook eene zeer voldoende reden toe, om namelyk zijn voorftel zoo veel mogelyk te fchikken naer de grouwelen, welke by het Joodfche volk van zijnen tijd in zwang waren, en nog meerder ftonden door te breken; te weten, om de afgodendienaers wegens hunnen verfoeilyken afval te befchamen.

Wil men het een weinig nader in de byzonderheden. — Het *offeren* en *rooken*, is eigenaertig bewaerheid in het vervolgen der Christenen; toen de Joden hunne handen met dat onfchuldig bloed bezoetelden, en zich verbeeldden, dat zy Gode daer door eenen aengenamen dienst deden. Zy *vernachten by de gravfpelonken*, voor zoo ver zy zeer veel prijs ftelden op de overleveringen der afgeftorvene vaderen, en dezelve verheften boven de Godlyke wet. Zy *aten zwijnenvleesch, en 'er was fop van grouwelyke dingen in hunne vaten*, voor zoo ver zy zich, onder eenen uiterlyken fchijn van Godsdienftigheid, aen de fnoodfte grouwelen fchuldig maekten.

Dit was vooral het beftaen der Pharizeeuwen, die daerom in hunne verfoeilyke geveinsdheid nader worden afgeteekend, vs. 5.

5. Die daer feggen, tot anderen, die zoo veel belang niet ftellen in uiterlyke vertooningen van eenen eigenwilligen Godsdienst: Houdt u tot ufelven, ik kan met u geen gemeenfchap hebben, ende en naeckt tot my niet, want ick ben heyliger dan gy: Defe huychelaers, welker hart een ftinkende modderpoel is van allerlei boosheid, zijn met alle hunne geveinsde vertooningen, My den Alwetenden, die 't hart aenziet, tot een walg, zy zijn een roock in mijn neufe, een vyer den gantfchen dagh brandende, zy hebben my by aenhoudendheid tot toorn getergd, even als de rook den neus aenprikkelt; zy hebben een vuur van hittige gramfchap by my doen ontbranden, het welk, fchoon lang door mijne verdraegzaemheid bedwongen, eindelyk eens in volle vlam zal uitbarften.

6. Siet het wangedrag van deze hardnekkige lieden, alle de grouwelen waer mede zy my zoo lang getergd

hebben, byzonder hunne geveinsdheid, en het smadelyk verwerpen van den MESSIAS en zijn Euangelie: ziet, dit alles is voor mijn aengesichte geschreven, en in het Gedenkboek van mijne Alwetendheid nauwkeurig opgeteekend: Ick en sal niet swijgen, noch zulk een tergend wangedrag ongestraft laten, maer ick sal hen nae hunne boosheid rechtvaerdig vergelden, ja in haren boesem sal ick vergelden. Ik zal hen overvloedig vergelden, gelijk iemand die de belooning, zonder maet, in den schoot van eenen anderen overvloedig uitstort.

7 Uwe ongerechtigheden, ende uwer vaderen ongerechtigheden, welke Ik zoo veel eeuwen lang in mijne taije verdraegzaemheid verschoond heb, zal Ik dan te gelijcke op eene geduchte wijs vergelden, en als het ware de rekening met het gansche volk volkomen sluiten, seyt de HEERE, die geroockt hebben op de bergen, ende my smaetheyt aengedaen hebben door hunne afgoderyen op de heuvelen, zoo in eenen eigenlyken als verbloemden zin: daerom sal ick haer voorigh werckloon in haren boesem wedertoemeten, en wegens het gansche wangedrag des geheelen volks, op eens en volkomen afrekenen.

Dit is blijkbaer vervuld in dat allerschroomelykst oordeel, het welk de HEER over de Joden door de Romeinen heeft uitgeoeffend; een oordeel zoo ontzachlyk, dat 'er de geheele waereld tot op dezen dag over verbaesd staet. Een oordeel, waerdoor de HEER, als het ware, met het gansche volk, na dat Hy het lang gedragen had, eindelyk geheel en volkomen heeft afgerekend.

8. Alsoo seyt de HEERE, 'er zal evenwel een overblijvsel zijn nae de verkiezing der genade: Gelijck wanneer men most in een bos druyven vindt, men seyt, En verderftse niet, want daer is een segen in: alsoo sal ick 't om mijner knechten wille doen, dat ickse niet alle en verderve.

Ten aenzien der letterlyke teekening, heb ik kortelyk op te merken, dat men zich eenen wijnstok verbeelden moet, die ondeugende dreiven heeft voortgebracht; zoo-

dat

dat de wijngaerdenier de druivtrosſen afſnijdt en ter zijde werpt, in beraed ſtaende om den wijnſtok geheel uit te roejen, opdat hy niet nutteloos de aerde beſla; maer, het wechgeworpene nog eens naziende, vindt de wijngaerdenier nog eene goede bos druiven, welke eenen zegen of goeden most bevatten: en daerom beſluit hy, niet alleen dien tros goede druiven te bewaren, maer ook dien wijngaerd niet geheel te verderven, en te beproeven of hy, door beſnoejing van de kwade ranken, nog niet weder zou kunnen te recht gebracht worden.

De HEER maekt zelvs de toepasſing van deze gelijkenis, *Alzoo zal Ik het om mijner knechten wil doen, dat Ik ze niet alle verderve.*

De *wijnſtok* vertoont ons het Joodſche volk, vergel. Kap. 5. Pſ. 80. en Jer. 2: 21. — God zelvs, de Planter en Opziener van dezen wijnſtok, bevond, wanneer Hy naer goede vruchten zocht, dat die wijnſtok ſtinkende druiven had voortgebracht; dat de natie jammerlyk verbasterd, dat het bederv algemeen geworden, en dat allerlei ſoort van boosheden doorgebroken was; zoo was het met het Joodſche volk gelegen, ten tijde van het gemelde oordeel door de Romeinen. — Evenwel werd 'er nog een tros druiven gevonden, waerin een zegen was; dit noemt PAULUS, het overblijvſel nae de verkiezing der genade, Rom. 11: 5. Hier heten zy *des* HEEREN *knechten:* men denke aen de weinige geloovigen onder de Joden, die in gehoorzaemheid des geloovs het Euangelie hadden aengenomen. — Om dezer wil, zou het Joodſche volk niet geheel worden uitgeroeid, die wijnſtok zou geweldig beſnoeid worden, om naderhand wederom uit te ſpruiten.

9. Ende ick ſal zaet uyt den, door de verwoeſting van Kerk- en Burgerſtaet, afgehouwen tronk van Jacob voortbrengen, het welk Ik, na den afloop van vele eeuwen, wederom in hun land planten zal, ende Ik zal uyt den afgeknotten tronk van Juda eenen erfbeſitter van mijne bergen doen voortkomen: de nakomelingen der diep vernederde Joden, nadat zy eeuwen lang als verachte ballingen, over den wijden aerdbodem zullen heb-

ben rondgezworven, zullen nog eens weder woonen in het bergachtig Kanaan, en ervbezitters zijn van dat land: ende mijne uytverkorene ſullen 't erffelick beſitten, ende mijne knechten ſullen aldaer onder het genot van allerlei zegeningen ongeſtoord woonen.

10. Ende zy zullen het geheele land Kanaan wederom bezitten, met alle deszelvs gezegende inkomſten, Saron ſal tot een ſchaepskoye worden, ende het dal Achors tot een runderleger, voor mijn volck dat my geſocht heeft.

Het geheele land Kanaan, wordt hier in deszelvs ganſche uitgeſtrektheid beſchreven, van het Westen tot het Oosten. *Saron* lag digt by Jericho, aen de Westelyke grenspalen, en *het dal Achor* had men ten Oosten van dat land. — Dit ganſche land nu, zal eens wederom, in het laetst der dagen, door de bekeerde Joden bewoond en bebouwd worden; de velden zullen wederom bedekt zijn met kudden van groot en klein vee, en de bekeerde Joden zullen hun Vaderland, in voorſpoed en onder het genot der Godlyke zegeningen, wederom bewoonen.

11. Maer een geheel ander lot zouden de hardnekkigen onder de Joden ondergaen; daerom zegt de Allerhoogſte God: gy verlaters des HEEREN, die van den waren God en Godsdienst ſchandelyk zijt afgeweken, en de toevlucht genomen hebt tot menſchelyke inzettingen, gy vergeters van den bergh mijner heyligheyt, die u omtrent de ware Kerk gedragen hebt, als omtrent eene vergadering van boosdoeneren, zonder op te merken, dat Ik in het midden van dezelve met mijnen Geest woonde, gy aenrichters eener tafel voor die bende, ende gy opvullers des drancks voor dat getal.

De laetſte woorden zijn zeer moeilyk. — In het gemeen geven zy te kennen, dat de Joden de drekgoden der Heidenen, niet alleen in het heimelyke hadden naegewandeld, maer zelvs in het openbaer; en dat zy hunnen yver betoond hadden, om den afgoden, tot in de minſte kleinigheden van den bygeloovigen eerdienst, hulde

te

te doen. — Meer in het byzonder, schijnen de Hebreeuwsche woorden, GAD en MENI, door *bende* en *getal* vertaeld, als eigene namen te moeten beschouwd worden; men denke aen twee afgoden, of wel aen eenen afgod, die met twee onderscheidene tytelen benoemd wordt. Sommigen denken aen de Zon en de Maen, anderen aen de Maen alleen, nog anderen, aen andere gesternten. — Voor ons is het genoeg op te merken, dat verscheiden volken de bygeloovige gewoonte hadden, om voor hunne gewaende godheden op zekere tijden groote maeltijden aen te richten, en beddekens te spreiden voor de zoogenaemde goden, om daerop aen te liggen; byzonder deed men dit voor de nieuwe Maen, om daerdoor een vruchtbaer gewas te verwerven. — Op zoodanig iets schijnt hier gezien te worden: de Propheet teekent derhalven het bygeloovig bestaen van zulke menschen, die in den hoogsten trap op den afgodsdienst verzot en daer aen verslaevd waren; en daerdoor schildert hy wederom de grouwzaemste verbastering in den Godsdienst op eene verbloemde wijs, even gelijk wy by vs. 3, 4. hebben aengemerkt.

Over deze boosheid, welke zich vooral in het verwerpen van het Euangelie, en het ombrengen van den MESSIAS, had openbaer gemaekt, bedreigt de HEER zijne geduchte oordeelen, wanneer Hy dus vervolgt:

12. Ick sal ulieden, tot eene rechtvaerdige straf van uwe hardnekkige onbekeerlykheid, tot slagtoffers maken van mijne ontzachlyke wraek. Ik zal u oock ten sweerde tellen, over u allen zal Ik het zwaerd doen komen; waer door gy alle even zoo zeker zult omkomen, als of Ik u ter verbanning geteld en opgeteekend had. Ik zal maken dat gy alle u ter slachtinge sult krommen; om, als met neergebogene halzen, den doodelyken slag te verwachten, even gelijk gy u voor de drekgoden hebt gekromd en neergebogen. Dit oordeel zal Ik, door de hand der Romeinen, over u uitoeffenen; voornamelyk om dat ick, door mijnen eigenen Zoon, en nader-

hand door zijne Apostelen, tot u hebbe geroepen om u toch te bekeeren, maer gy en hebt niet geantwoordt, en al den arbeid mijner lievde versmaed, om dat Ick door het Euangelie tot u gesproken hebbe, met minzame vermaning om toch te bedenken wat tot uwen vrede diende, maer gy en hebt niet gehoort, en in tegendeel uwe harten verstokt. Gy hebt tot mijnen Zoon niet willen komen op dat gy het eeuwig leven zoudt hebben, maer gy hebt gedaen dat quaet was in mijne oogen, ende hebt verkoren 't gene daer ick geenen lust aen en hebbe, en het gene gy wist dat my tot terging en verfoeijing was.

13. Daeerom seyt de Heere HEERE alsoo, Ik zal u in den allerrampzaligsten toestand nederstorten, Siet mijne knechten, de weinigen uit uw volk, die naer mijne stem hooren, en het Euangelie gehoorzaem zijn, sullen eten, en allerlei voorspoed met blijdschap genieten, doch gy lieden sult hongeren en aen alles gebrek hebben; siet, mijne knechten sullen drincken, doch gylieden sult dorsten: siet, mijne knechten sullen blijde zijn, doch gylieden sult beschaemt zijn:

14. Siet, mijne knechten sullen juychen van goeder herten, maer gylieden sult schreeuwen van weedom des herten, ende van verbrekinge des geests sult gy huylen.

De HEER spreeekt vs. 13, 14. geduurig met toespeling op de afgodische offermaeltijden, op welke men gewoon was zeer lustig en vrolyk te wezen. Het geevt te kennen, dat des HEEREN volk in alle opzichten voorspoedig en vrolyk wezen zou; terwijl de hardnekkige Joden, in den allerrampzaligsten toestand van ellende en droevheid verkeeren zouden: zelvs zouden zy *van weedom des harten* en *verbreking des geestes*, moeten *schreeuwen* en *huilen*. In hunne wanhopige omstandigheden, zouden zy de akeligste jammerkreeten aenheffen.

Dit is ook in nadruk zoo geschied, by het schroomelyk

lyk oordeel over de hardnekkige Joden, door de verwoesting van Stad en Tempel; toen de geloovigen veilig waren binnen het stedeken Pella.

15. Ende zoo ontzachlyk zal mijne wraek zijn, over u hardnekkige Joden, dat elk van u een afgrijzen hebben zal; terwijl mijne oprechte dienaers, eenen verhevenen eertytel ontvangen zullen: want gylieden sult uwen name mijnen uytverkorenen tot eene vervloeckinge laten: de gedachtenis van uw grouwzaem gedrag, en van de geduchte wraek welke Ik van u nemen zal, zal zoo afgrijzelyk wezen, dat men van ulieden, als van opgerichte teekenen der Godlyke wraek, een formulier van verwensching ontleenen zal: wanneer *mijne uitverkorenen* zullen genoodzaekt wezen, om iets met eenen plechtigen eed of vloekwensch te bevestigen, zullen zy zeggen: indien ik de waerheid niet spreek of mijn woord niet houd, zoo doe my God als Hy den hardnekkigen Joden gedaen heeft, toen Hy hen stelde tot slagtoffers en toonbeelden van zijne geduchte wraek, verg. Jer. 29: 22. ende de Heere HEERE sal ulieden, door het zwaerd der Romeinen, op eene jammerlyke wijs dooden, maer sijne knechten, de weinige uit uw volk die het geloov zullen gehoorzaem zijn, sal hy, of zal men met eenen anderen name, met den verhevenen eertytel van CHRISTENEN, of GEZEGENDEN DES HEEREN noemen: verg. vs. 23.

16. Evenwel zal gansch Israël nog eens bekeerd worden, en eenen uitnemenden voorspoed genieten in het land hunner vaderen: hunne gezegende omstandigheden zullen zoo kennelyk, en Gods getrouwe lievdezorg daerin zal zoo blijkbaer wezen, dat de HEER deswegens, als een God van trouw, ja als de alleen waerachtige God, allerwegen zal geroemd worden. So dat, wie sich segenen, wie eenigen zegen over zich zelven of anderen bidden en wenschen sal op aerden, of *in het land* Kanaan, die sal sich segenen en zich den zegen toebidden, in den naem van den Godt der waerheyt &

ende wie fweeren fal op aerden, die fal fweeren by den Godt der waerheyt, de gezegende vervulling van mijne toezeggingen zal zoo blijkbaer zijn, dat elk deswegen voor My, als voor den God der waerheid, het diepst ontzach betoonen zal, en begrijpen dat hy 'er een eindeloos belang by hebbe, om door My begunftigd te worden; om dat de voorige benaeuwtheden, in welke de Joden zoo veele eeuwen verkeerd hebben, volkomen fullen ophouden, en wegens den uitnemenden voorfpoed als geheel vergeten zijn, ende om datfe voor mijne oogen verborgen zijn, voor zoo ver Ik mijn volk daeruit zal verlost hebben.

Vs. 17-25. worden de uitnemende zegeningen nader befchreven, waer mede de HEER *de bekeerde en herftelde Joden, in het laetst der dagen, begunftigen zal.*

Hier wordt als eene gulden eeuw, met zeer verhevene trekken afgeteekend; en de fchildery is van dien aert, dat zy ons allerduidelykst wijze naer den heerlyken ftaet der Kerke in het laetst der dagen, byzonder met betrekking tot de bekeerde Joden. — Deze gelukftaet wordt vs. 17. in het algemeen befchreven, en daerna in ettelyke merkwaerdige byzonderheden nader afgeteekend, vs. 18-25.

17. Want fiet, ick fcheppe nieuwe hemelen, ende een nieuwe aerde: ende de voorige dingen en fullen niet [*meer*] gedacht worden, noch en fullen in het herte niet opkomen.

De nieuwe hemelen en de nieuwe aerde, behelzen eene zinbeeldige befchrijving van den heerlyken Kerkftaet, in het laetst der dagen, vergel. Kap. 66: 22. Openb. 21: 1. — De flooping van Kerk- en Burgerftaet, wordt meermalen uitgeteekend als eene beroering en verandering, in het zamenftel van hemel en aerde, vergel. Kap. 13: 10. 24: 23. 34: 4. Byzonder wordt de huishouding der Kerke in eenen verbloemden zin befchouwd, als eene geheimzinnige aerde, zie Kap. 51: 16. Openb. 6: 12. — Een *nieuwe hemel* derhal-

halven en *een nieuwe aerde*, vertoonen ons zinbeeldig den gezegenden ſtaet der Kerke, die volgens het beloop van deze Godſpraek, op de bekeering der Joden volgen zou. — Deze heuglyke omwending van zaken, heet eigenaertig *een ſcheppen van nieuwe hemelen en eene nieuwe aerde*, omdat daerin Gods Almachtige hand alleszins zal blijkbaer wezen: dit zou niet door kracht of geweld van vleeſchelyke middelen geſchieden, maer een blijkbaer uitwerkſel wezen der onmiddelyke tusſchenkomst van het Godlyk Alvermogen; het zou zijn als een leven uit den dooden, als een ſcheppen van iets nieuws, Kap. 43: 19. Jer. 31: 22.

Om deze reden, zouden de *voorige dingen*, dat is, de voorige benauwdheden en verdrukkingen, in welke de Joden zoo veele eeuwen verkeerd hadden, volgens vs. 16. *niet (meer) gedacht worden.* De tegenwoordige voorſpoed en de onuitſprekelyke blijdſchap, zou de akelige herinnering der voorige benauwdheden geheel verdrijven, zy zouden *niet meer in het hart opkomen*, om deswegens eene ſmertende en bedroevende nagedachtenis te verwekken, vergel. Joh. 16: 21.

18. Maer deze gezegende verandering, zal ſtrekken tot nut en vreugde van u, boetvaerdige Joden, die nu zoo zeer bedrukt zijt, weeſt gylieden daerom vrolick, ende verheugt u tot in der eeuwigheyt [*in*] 't gene dat ick ſcheppe, en door mijn Alvermogen te weeg breng. Die groote verandering, welke Ik voornemens ben, door mijn ſcheppend Alvermogen te weeg te brengen, zal ulieden eene duurzame ſtoffe van vreugde wezen, zoo groot dat gy ook daervan de uiterlyke blijken zult geven: want ſiet, en hoe onwaerſchijnlyk het ook volgens de uiterlyke omſtandigheden wezen moge, het zal evenwel zeker gebeuren, ick ſcheppe Jeruſalem eene verheuginge, ende haer volck eene vrolickheyt. Ik zal Jeruſalem op eene zeer heerlyke en luisterrijke wijs herſtellen, en haer volk overvloedige ſtoffe geven, tot eene beſtendige en ongeſtoorde blijdſchap.

19. Ende ick ſal my verheugen over Jeruſa-

lem, ende vrolick zijn over mijn volck: de bloeistaet van het herstelde Jerusalem. en de voorspoed van mijn bekeerde volk Israël, zal zoo groot zijn, dat Ik 'er my zelvs, nae de wijs der menschen gesproken, hartelyk over verblijden zal; Ik zal aen Jerusalem en het Joodsche volk, zoo veele en zulke uitnemende zegeningen schenken, dat Ik dien bloeistaet, als een werk mijner handen, dienende ter opluistering van mijne oneindige Volmaektheden, met eene berustende goedkeuring en een heilig welgevallen beschouwen zal. Het herstelde Jerusalem zal vol wezen van algemeene vreugde: ende in haer en sal niet meer gehoort worden de stemme der weeninge, noch de stemme des geschreeuws. Er zal geen geweld of onderdrukking, geen ramp of onheil meer plaets hebben; deugd en Godsvrucht, recht en gerechtigheid, zullen er in bloejen.

20. Van daer en sal niet meer wesen een suygelingh van [*weynigh*] dagen, noch een oudt man die sijne dagen niet en sal vervullen: want een jongelingh sal sterven hondert jaer oudt zijnde, maer een sondaer hondert jaer oudt zijnde, sal vervloeckt worden.

In den letterlyken zin, wordt hier eene algemeene langlevendheid beloovd. — „ *Van daer* of *Daer*, dat is, in het „ herstelde Gemeenebest der Joden, waervan het herbouwde „ Jerusalem wederom de hoofdstad zal wezen, *zal niet meer* „ *zijn een zuigeling van weinige dagen*, 'er zullen, uit Jeru- „ salem en het herstelde Gemeenebest der Joden, geene „ kinders voortkomen die vroegtijdig worden afgesneden, „ door zwaerd, honger, pestilentie of dergelijke oordee- „ len, welke dan geene plaets meer hebben zullen; ook *zal* „ *'er geen oud man meer zijn die zijne dagen niet zal vervul-* „ *len*, die niet komen zal tot die hoogte van jaren, welke „ sterke menschen door den Godlyken zegen bereiken kunnen, „ vergel. Zach. 8: 4. *Want een jongeling zal sterven.*" enz.

De twee laetste gezegden zijn zeer moeilyk, en worden daerom onderscheiden opgevat.

Een jongeling zal sterven honderd jaren oud zijnde. — Deze uitspraek schijnt, in den zakelyken zin, hierop uit te komen: „ De menschen zullen over het algemeen zoo „ vast, zoo sterk, zoo langlevende zijn, dat hy die „ in zijn honderdste jaer stervt, in kracht en sterkte, nog „ de gedaente van eenen jeugdigen mensch vertoonen zal."

Het andere gezegde, *maer een zondaer, honderd jaren oud zijnde, zal vervloekt worden,* geevt niet te kennen, dat voor elken mensch die tot zijn honderdste jaer onbekeerd blijvt, de deur der genade voor eeuwig zal worden toegesloten; deze zin komt met het verband in het geheel niet overeen. — De meening zou deze wezen kunnen: „ Is 'er on„ dertusschen een voornaem zondaer, welken God, om wijze „ redenen, vroeger dan nae gewoonte wil affnijden; die „ zal evenwel ten minsten zijn honderdste jaer bereiken, en „ dan nog om zijnen vroegtijdigen dood gerekend worden, „ door eenen Godlyken vloek en een byzonder strafgericht „ om te komen." — Anderen blijven by de eerste beteekenis van het Hebreeuwsche woord, door *zondaer* vertaeld; afkomende van eenen wortel die oorspronglyk *missen* beteekent, en dan is het als of de HEER zeide: „ Hy die het „ levensperk van honderd jaren *mist* en niet bereikt, zal „ gerekend worden door eenen Godlyken vloek vroegtijdig „ te zijn afgesneden." — Hoe het wezen moge, zoo veel is zeker, dat hier over het algemeen eene bewaring beloovd wordt, tegen het vroegtijdig afsterven der menschen, en alle zulke oordeelen, door welke het zelve zou kunnen veroorzaekt worden.

Er is, die deze uitdrukkingen in eenen verbloemden zin opvatten, van de uitnemende maet der kennis: zoodat jongelingen, ja zelvs zuigelingen, zoo veel doorzicht in zaken van den Godsdienst hebben zouden, als men anders nauwelyks van eenen honderdjarigen grijsaert verwachten kan. — Maer deze opvatting is zeer gedrongen, en komt in het geheel niet overeen met de nadere verklaring, welke de HEER zelve geevt, vs. 22. *de dagen mijnes volks zullen zijn, als de dagen eenes booms.*

21. Ende in hun Vaderland hersteld, zullen de bekeerde Joden eenen ongestoorden voorspoed genieten, sy sullen huysen bouwen ende dezelve met rust, genoegen en voorspoed bewoonen: ende sy sullen wijngaerden planten, ende derselver vrucht ongestoord en met blijdschap eten.

22. Sy en sullen niet bouwen, dat het een ander in hunne plaets of na hunnen dood bewoone, sy en sullen niet planten, dat het een ander in hunne plaets en na hunnen dood ete: want de levens-dagen mijnes volcks sullen zijn als de dagen eenes booms, zy zullen niet zijn als een ligt verwelkend blad, het welk ras afvalt; maer, hunne leevtijd zal zijn als die van eenen weeligen en sterken boom, die veele jaren oud wordt, ende mijne uytverkorene sullen zelvs het werck harer handen verslijten, zy zullen zoo lang leven dat zy de huizen welke zy bouwen, zullen zien vervallen van ouderdom.

23. Sy en sullen niet te vergeefs arbeyden, in eenige onderneming van welken aert ook; zy zullen ongemeen vruchtbaer zijn, en zeer voorspoedig in het voortplanten van hun geslacht; de vrouwen zullen niet kinderloos zijn, nochte baren ter verstooringe, noch kinderen voortbrengen voor den doodslager: want sy, de kinders namelyk van deze mijne uitverkorenen, zijn het zaet der gesegenden des HEEREN, op welke de zegen des HEEREN zichtbaer beklijven zal, ende zoodanig zal het ook gelegen wezen met hare nakomelingen, die met en na haer zonderling zullen gezegend worden.

24. Ende alle hare gebeden zullen gunstrijk verhoord worden: want het sal geschieden, wanneer eenige reine begeerten in hunne harten opkomen, dat dezelve dadelyk zullen vervuld worden, zelvs eer sy met woorden al biddende tot my roepen, so sal ick reeds op hunne verborgene zuchtingen antwoorden: en wanneer zy met woorden bidden, zullen zy reeds hunne begeerte erlangen

voor

voor dat zy hun gebed geëindigd hebben: terwijle dat ſy nogh ſpreken, ſo ſal ick hooren.

25. De wolf, die anders uit zijnen aert de natuurlyke vyand der ſchapen is, zal zoodanig getemd wezen, dat hy ende 't lam ſullen t'ſamen weyden, ende de verſcheurende leeuw, die anders menſchen en dieren verſlindt, ſal zijnen woesten aert geheel afleggen en ſtroo of groente eten, als een runt, zonder menſchen of beesten te beſchadigen, ende ſtof ſal de ſpijſe der ſlange zijn, zonder menſchen of beesten met zijn vergivtige beet te benadeelen. Het zal een tijd wezen van zoete rust en aengename vrede; geweld en onderdrukking, met alles wat de rust verſtooren kan, zal geheel onbekend wezen: 'er zullen geen boosdoenders gevonden worden die de zamenleving ontrusten; of immers zy zullen, door de gunſtige beſtelling der Voorzienigheid, zoodanig worden ingeteugeld dat zy geen nadeel kunnen toebrengen: ſy en ſullen althans geen quaet doen noch verderven op mijnen gantſchen heyligen bergh, ſeyt de HEERE. Er zal allerwegen een aengename rust en algemeene veiligheid heerſchen, onder de bekeerde en herſtelde Joden. Vergel. Kap. 11: 6-9.

HET LXVI. KAPITTEL.

DIt Kapittel is een vervolg van het onmiddelyk voorgaende.

De verwerping der hardnekkige Joden, onder den dag van het Nieuwe Testament, by de verwoeſting van Stad en Tempel door de Romeinen, welke in het gebed der boetvaerdige Joden, Kap. 63: 7 tot 64: 12. op eenen beklaeglyken toon geteekend is, werd Kap. 65. gebillykt, met byvoe-

ging echter van eene zeer heuglyke belovte, omtrent de wederaenneming van Israël in het laetst der dagen. — In dit laetste Kapittel nu, wordt die groote belovte tegen eene bedenking der vleeschelyke Joden verdeedigd, ter verdere bemoediging der oprechten.

Wy ontmoeten hier derhalven twee hoofdzaken.

I. De opruiming van eene vleeschelyke bedenking des ongeloovs, vs. 1-4.
II. Eene nadere bemoediging der boetvaerdige Joden, vs. 5-24.

I. De eerste hoofdzaek vinden wy vs. 1-4. de wechneming namelyk van zekere ongeloovige bedenking der vleeschelyke Joden, tegen de aenstaende verwerping van hun volk.

Die bedoelde bedenking was deze: Zo het Joodsche volk verworpen wordt, dan zal met deze hunne verwerping, de vernietiging van den Tempel, en van den plechtigen Tempeldienst, moeten gepaerd gaen; maer, zulk eene vernietiging van den Tempel en den Tempeldienst, is niet bestaenbaer met Gods belovten, volgens welke de HEER den Tempel verkozen heeft, tot de plaets van zijne bestendige inwooning, en van zijne rust in eeuwigheid. — Op deze bedenking antwoordt de HEER in dier voege, dat Hy den Joden onder het oog brenge, hoe de gemelde belovten alleenlyk betrekkelyk waren tot den tijd der oude huishouding, ter affchaduwing van de aenstaende verlossing; zoodat zy geen opzicht hadden tot de dagen van het Euangelie, wanneer het lichaem en het tegenbeeld der schaduwen zou gekomen zijn.

Dit autwoord is betrekkelyk, zoo tot den Tempel, vs. 1, 2, als tot den Tempeldienst, vs. 3, 4.

Met opzicht tot den Tempel, leert de HEER, dat Hy, onder

der den Euangeliedag, geenen eigenlyk gezegden Tempel, tot zijne bepaelde woonstede verkieze, vs. 1, 2.

1. Alsoo seyt de HEERE, (a) De hemel is mijn throon, ende de aerde is de voetbanck mijner voeten: waer soude dat huys zijn, dat gylieden my soudet bouwen? ende waer is de plaetse mijner ruste?

Wanneer de HEER zegt: *De hemel is mijn throon en de aerde is de voetbank mijner voeten*, is de toespeling allerduidelykst, op de Godlyke inwooning, onder Israël, in het oude heiligdom. Daer zat de HEER in het Heilige der heiligen, als op eenen throon, tusschen de vleugelen der Cherubs; en de Verbonds-ark maekte als het ware de voetbank van zijne voeten, verg. 1 Chron. 28: 2. Ps. 99: 1, 5. — In deze toespeling wil de HEER zeggen, dat die Godlyke inwooning in het oude heiligdom, met den dag der vervulling een einde genomen hebbe; dat Hy zijne meer byzondere tegenwoordigheid niet meer onder Israël vertoonde, maer nu zijne heerlykheid verspreide onder alle de volken.

Uit dit gestelde nu, vraegt de HEER: *waer zou dat huis zijn, het welk gylieden my zoudt bouwen? en waer is de plaets mijner ruste?* — Het is als of Hy zeide: „ Ik ben nu niet meer, „ op eene byzondere wijs, in den Tempel tegenwoordig; nu „ verspreidt zich de glans van mijne Majesteit allerwegen, „ door het gansch Heel-al: welk een huis zoudt gy lie- „ den my dan willen bouwen, tot de plaets van mijne rust en „ bestendige inwooning op de aerde? Dit was wel onder den „ ouden dag mijn welbehagen, ter afschaduwing der menschwor- „ ding van den MESSIAS; maer dit komt nu niet meer „ te pas, nu het lichaem en het tegenbeeld der schaduwen „ zelvs gekomen is.”

2. Want of *en* mijne almachtige hant heeft alle dese dingen welke tot den Tempel behoorden gemaeckt, op mijn bevel, en nae mijne bestelling, is 'er

(a) 1 Kon. 8: 27. 2 Chr. 6: 18. Hand. 7: 48, 49. ende 17: 24.

oudtijds zulk een waereldlyk heiligdom, een Tempel tot eene plaets van mijne rust gebouwd, om dat dit overeenkwam met den aert der oude huishouding; maer nu is de ſtaet der zaken geheel veranderd, ende alle deſe dingen zijn geweeſt, zy zijn voorby en afgeſchaft; zy zullen niet meer herſteld worden, ſpreeckt de HEERE: maer onder den dag der vervulling, kan Ik alleenlyk genoegen nemen in eenen geestelyken Tempel, op deſen ſal ick met oogen van gunst en welgevallen neder ſien, op den armen ende boetvaerdigen, op den verſlagenen van geeſte, verg. Pſ. 51: 19. Kap. 57: 15, en den verbrijzelden van harte, ende die voor mijn woort beeft, die vervuld is met eenen diepen eerbied, en een heilig ontzach voor het Euangelie, en volgens het zelve, het leven zoekt in den naem van den MESSIAS. By dezen zal Ik, als in eenen Geestelyken Tempel woonen.

Door *alle deze dingen*, van welke in het eerſte lid geſproken wordt, verſtaen ſommigen den hemel en de aerde, vs. 1 genoemd; en dan zou de HEER willen zeggen, dat Hy, die de almachtige Schepper was van het gansch Heel-al, niet binnen eenen eng beperkten Tempel kon beſloten worden, op ſoortgelijk een wijs als STEPHANUS en PAULUS redeneeren Hand. 7: 46-50. 17: 24. — Maer, volgens deze opvatting, zou de HEER eene reden by brengen, welke ook tegen het bouwen van den Tempel, door SALOMO en ZERUBBABEL, zou gegolden hebben. — Verkiest men evenwel de beteekenis van *alle dezen dingen* zoo ver uit te ſtrekken, dan zou men het beter in den volgenden zin nemen: „Zijn hemel en aerde, door mijne Almachtige hand voortgebracht, en tot hier toe gebleven; dan is My het gansch Heel-al even zoo nae, als eenig bepaeld gedeelte van de aerde: en dan kan het mijn voornemen niet zijn, voor altoos mijne woonplaets in Kanaan, en in den Tempel, te hebben."

Wy denken evenwel liever, dat *alle deze dingen*, zoo als wy het in de Uitbreiding hebben voorgeſteld, hier bepaeldelyk voor den Tempel genomen worden.

Ten aenzien van den plechtigen dienst, in den aerdſchen Tempel, verklaert de HEER vervolgens vs. 3, 4, dat deze Hem, onder den dag der vervulling, even zoo zeer mishaegde, als de ſnoodſte afgodery.

3. Wie eenen oſſe ſlacht, ſlaet eenen man; wanneer iemand my, onder den dag der vervulling, een rund ten brandoffer wilde offeren, zou het my even zoo onaengenaem zijn, al dat een heiden eenen mensch offert, om zijne gewaende goden te verzoenen; wie een lam offert, breeckt eenen hont den hals; wanneer iemand my, onder den dag der vervulling, een lam ten brandoffer offerde, zou die onderneming even zoo grouwzaem zijn, in mijne oogen, als dat een heiden zijnen zoogenaemden goden, hondenbloed offert; wie ſpijs-offer offert, onder den dag der vervulling, [*is* my even zoo walgchelyk *als* iemand *die*] ſwijnenbloet [*offert*]; wie wieroock brandt ten gedenck-offer, na dat het tegenbeeld van alle de ſchaduwachtige plechtigheden gekomen is, mishaegt my even zoo zeer, [*als*] die eenen afgodt ſegent, en met geſchenken vereert: Deſe, die onder den dag der vervulling, den afgeſchaften ſchaduwdienst blijven onderhouden, verkieſen in dezen opzichte, oock hare wegen, ende hare ziele heeft luſt aen hare verfoeyſelen, aen plechtigheden, van welke zy, na dat het heerlyk tegenbeeld gekomen is, eenen afkeer hebben moesten. Ook zullen zy de uitwerkſelen van mijn rechtmatig ongenoegen gevoelig ondervinden.

4. Ick ſal oock verkieſen [*den loon*] harer handelingen, Ik zal 'er mijn vermaek in ſtellen, hen op zulk eene wijs te ſtraffen, als de verdienſten van hunne handelingen vorderen zullen. Of Ik zal hunne *ſmerten* verkiezen, Ik zal hun de meest uitgezochte ſmerten aendoen, ende hare vreeſen ſal ick over haer doen komen, Ik zal hun zulke geduchte rampen toeſchikken, welke hen zullen doen vreezen en beven, (*b*) om dat ick hen, door het Euan-

(*b*) Spr. 1: 24. Jer. 7: 13.

gelie, hebbe geroepen, om met afzien van de afgeschafte plechtigheden, het leven te zoeken in den naem van den MESSIAS, ende niemant van de vleeschelyke Joden en antwoordde; zy hoorden niet naer mijne minzame raedgeving. De grootste rampen zullen hun overkomen, om dat ick tot hen door het Euangelie gesproken hebbe, ende sy niet en hoorden: maer zy verwierpen het Euangelie, zy bleven hun heil zoeken, in uiterlyke en uitgediende plechtigheden, en (c) deden daer door dat quaet is in mijne oogen, ende verkoren 't gene daer toe ick, om de gemelde redenen, langer geenen lust en hadde.

Men denkt hier, aen Gods ontzachlyk oordeel, over de Joden, door de Romeinen uitgeoeffend. — Dit was eene rechtvaerdige straf, over hun hardnekkig ongeloov, in het smadelyk verwerpen van het Euangelie; en dit verwerpen van het Euangelie was de bron van hunne verkleevdheid aen de schaduwachtige plechtigheden.

II. Na het oplossen van de gemelde bedenking, keert de HEER, *met zijne bemoedigende aenspraek, weder tot de boetvaerdige Joden, vs. 5-24.* א. *Het algemeene voorstel vinden wy vs. 5-9, en* ב. *de meer byzondere ontwikkeling vs. 10-24,*

5. Hoort des HEEREN woort, het welk Hy spreekt ter uwer bemoediging, met eerbied, en verlaet 'er u geloovig op, gy boetvaerdige Joden, die voor sijn woort beeft, en een geheiligd ontzach hebt voor het Euangelie: Uwe broeders nae het vleesch, die u om de belijdenis van het Euangelie haten, die u verre affonderen en met u geene gemeenschap hebben willen, om mijnes naems wille, seggen, (d) Dat de HEERE heerlick worde, en u zijne byzondere gunst bewijze: doch hy, die rechtvaerdig is, en den hoop zijner ellendigen

(c) Jes. 65: 12. (d) Jes. 5: 19.

gen niet vergeet, ſal verſchijnen tot ulieden vreugt, en uwe zaek blijkbaer handhaven, ſy daerentegen die zich in het ongeloov blijven verharden, ſullen beſchaemt en te ſchanden worden.

6. Daer ſal een ſtemme eenes grooten rumoers uit der ſtadt zijn, een ſtemme uyt den Tempel: de ſtemme des HEEREN, die ſijnen vyanden de verdienſte vergeldt.

Dit is zekerlyk eene beſchrijving van het gene, by de verwoesting van Jeruſalem door de Romeinen, zou voorvallen. Dan zou 'er een woest geroep der Romeinſche Krijgsbenden, als uitvoerers van de Godlyke wraek, plaets hebben. — Neemt men het, voor het gene 'er voor of by de belegering van Jeruſalem zou voorvallen, dan kan men denken, aen de ſtemme des rumoers, aen de verregaende verdeeldheden en partijſchappen, welke 'er by de Joden zouden plaets hebben, vooral door de woede van de zoogenaemde Zeloten. Deze ſtem des rumoers kan ook *de ſtem des* HEEREN genaemd worden, voor zoo ver God deze onlusten toeliet en beſtierde, om zijne wraek uit te oeffenen over het Joodſche volk. — Dan, voor het naest zouden wy denken, aen het vyandelyk rumoer der invallende en verwoestende heirbenden der Romeinen. Dit rumoer hiet *de ſtem des* HEEREN, om dat de Romeinſche Soldaten de uitvoerers waren van Gods geduchte wraek, over de hardnekkige Joden, om langs dezen weg aen dat wederſpanning volk *de verdienſten te vergelden.*

De uitkomst heeft allernauwkeurigst aen deze bedreiging beantwoord. — Volgens het verhael van JOSEPHUS, braken de Romeinſche Krijgsbenden, met een verſchrikkelyk rumoer, eerst door den buitenſten Noorder muur, die de nieuwe Stad verſterkte; vervolgens namen zy den tweeden muur in, vielen in de Benedenſtad, op Akra gebouwd; en vermeesterden daerna met zeer veel moeite, de burgt Antonia, den Tempel, en de ganſche Bovenſtad: met eene onbeſchrijvelyke woede, en een toomeloos geſchreeuw, doodende allen die zy vonden, zonder iemand te ſparen.

Hier by wordt nu eene zeer bemoedigende belovte gevoegd, aen den oprechten, die voor 's HEEREN *woord beevden, vs. 7-9.*

7. Eer ſy barensnoot hadde, heeft ſy gebaert: eer haer ſmerte overquam, ſo is ſy van een knechtken verloſt.

8. Wie heeft [*oyt*] ſulcks gehoort? wie heeft dergelijcke geſien? ſoude een lant kunnen geboren worden op eenen eenigen dagh? ſoude een volck kunnen geboren worden op eene eenige reyſe? maer Zion heeft ween gekregen, ende ſy heeft hare ſonen gebaert.

9. Soude ick de baermoeder opbreken, ende niet genereeren? ſeyt de HEERE: ſoude ick, die genereere, voortaen toeſluyten? ſeyt uwe Godt.

Aen wie wordt deze belovte gedaen? — Aen Zion, volgens vs. 8. Men denke aen de bekeerde Joden, die voor des HEEREN woord beevden; aen de eerſten Christen- of Moederkerk uit de Joden. Dit is blijkbaer, en uit de belovte zelve, en uit het ganſche beloop van zaken. — Aen deze Moederkerk wordt eene geestelyke vruchtbaerheid beloovd, eene verwekking van een talrijk zaed; dat het verlies van hare ongeloovige broederen nae het vleesch rijkelyk vergoeden zoude.

De geestelijke vruchtbaerheid der Joodſche Moederkerk wordt vs. 7 voorgeſteld: *eer zy barensnood had, heeft zy gebaerd, eer haer ſmerte overkwam, zoo is zy van een knechtken verlost.* — Het geestelyk *baren* vertoont ons dat voorrecht der Joodſche Moederkerk, dat zy een geestelyk zaed uit de Heidenen heeft voortgebracht. Zion nu had, op deze wijs gebaerd, en zy was van eene geestelyke vrucht verlost, *eer zy barensnood had, en eer haer ſmerte overkwam.* — Dit moet niet in den volſtrektſten zin worden opgevat, als of Zion, by de gemelde baring en verloſing, in het geheel geen barens-

:ensnood of smerten ondervonden had. De geestelyke baring der Joodsche Moederkerk, toen zy de eerste bekeerlingen uit de Heidenen te voorschijn bracht, ging wel degelyk gepaerd, met moeite, arbeid, tranen, gebeden, zuchtingen, strijd, lijden, en het ondergaen van velerlei vervolgingen. Welken aenmerkelyken en menigwerv geweldigen tegenstand ontmoeten niet de Apostels, en eerste Euangelie-predikers! Deze teekening moet dan bepaeldelyk, en in een zeker derde van vergelijking, verstaen worden; voor zoo ver daer door het spoedige van die geestelyke baring wordt aengewezen: zoo dat de Joodsche Moederkerk, zonder lang in barensnood te zitten, of het langduurig aenwenden van vruchtelooze pogingen, al aenstonds by de eerste Euangelie-prediking onder de Heidenen, eene gewenschte vrucht zien zoude. Trouwens allerwegen, daer de Apostelen predikten, werd zeer spoedig eene groote menigte van Heidenen bekeerd. — Nog eene byzonderheid ontmoeten wy in dit geestelyk baren. Zion was *van een knechtken verlost.* Door dit *knechtken* hebben wy de bekeerde Heidenen te verstaen, die door den dienst der eerste Euangelie-gezanten, den HEER zijn toegebracht. Deze heten hier eigenaertig een *knechtken;* om dat 'er onder hen mannen wezen zouden van aenzien, rang en geleerdheid.

Het wonderdadige van deze geestelyke baring wordt vs. 8 aengewezen: *Wie heeft ooit zulks gehoord? wie heeft dergelijke gezien? zoude een land kunnen gebooren worden op eenen dag? zoude een volk kunnen geboren worden, op eene eenige reize? maer Zion heeft ween gekregen, en zy heeft hare Zoonen gebaerd.* — Het gene nae de letter nooit gehoord of gezien is, heeft by deze geestelyke baring van Zion plaets gehad. Zoodra de Joodsche Moederkerk hare eerste ween gekregen had, zoodra de Apostelen, met de eerste Euangelie-prediking, in de landen der Heidenen gezonden waren, zagen zy aenstonds gezegende vruchten op hunne pogingen; zoo dat 'er eene menigte van Heidenen, die als een gansch land en volk uitmaekten,

door hunnen dienst den HEERE is toegevoegd. — PAULUS alleen had van Jerufalem af, en rondomme, tot Illyrium toe, het Euangelie van CHRISTUS vervuld, Rom. 15: 19. Indien nu die Apostel in het 4de jaer van Keizer CLAUDIUS, tot den dienst van het Euangelie is afgezonderd, en den briev aen den Romeinen gefchreven heeft in het 3de jaer van Keizer NERO, dan is die geestelyke vruchtbaerheid onder de Heidenen, binnen den omtrek van 13 jaren volbracht. Zie daer *een land en volk geboren*, als het ware op *eenen dag*, en *op eene eenige reize.*

Dit alles ondertusfchen was een gewrocht van Gods Almachtige genade, volgens vs. 9. *Zou Ik de baermoeder opbreken en niet genereeren? zegt de* HEER; *zou Ik die genereer, voortaen toefluiten? zegt uwe God.* — De zakelyke zin komt, by wijs van korte uitbreiding, hier op neder: „ *Zou Ik de* „ *baermoeder* van Zion *openen*, en mijne Euangelie-gezanten „ tot de Heidenen zenden, ter hunner bekeering, *en niet* „ *genereeren*, of liever *niet doen baren?* zou Ik mijne Aposte„ len te vergeevsch laten arbeiden onder de Heidenen? zegt de „ HEER! en *zou Ik die genereer*, of liever, *die heb doen ba*„ *ren*, zoo dat 'er aenvangelyk eenige weinige Heidenen „ bekeerd waren, *voortaen* de baermoeder *toefluiten*, zoo dat de „ bekeering der Heidenen geenen verderen voortgang zou „ hebben? *zegt uw God!* — Dit immers is onmogelyk."

Vs. 10-24 *worden de bekeerde heidenen opgewekt, om zich, in gemeenfchap met de Joodfche Kerk, te verheugen, over de uitnemende voorrechten, met welke zy begivtigd waren.*

10. Verblijdt u, gy bekeerde Heidenen, in gemeenfchap met de Joodfche Moederkerk, dat geestelyk Jerufalem, ende verheugt u over haer, alle hare liefhebbers: weeft vrolick over haer met vreugt, gy alle die over haer zijt treurigh geweeft.

De

De lievhebbers van Jerusalem zijn hier de bekeerde Heidenen, die geestelyke zoonen waren van de Joodsche Moederkerk, en haer eene hartelyke lievde toedroegen. Zy hadden daerom gevoelig deel genomen, in de treurige omstandigheden van het geestelyk Jerusalem. Zy waren *over haer treurig geweest*: Trouwens nadat de Joodsche Moederkerk de bekeerde Heidenen, door het Euangelie, geestelyk gebaerd had, was zy in treurige omstandigheden gekomen. Men denke aen alle die verdrukkingen, en vervolgingen, welke de eerste Euangelie-dienaers, op hunnen tocht onder de Heidenen, ondergaen hebben; vooral aen die treurige omstandigheden, in welke de Joodsche Moederkerk gekomen is, by de verwoesting van Stad en Tempel. Het is waer, de eerste geloovige Joden bleven van dit oordeel verschoond; maer het kon niet anders, dan hun gevoelig grieven, dat hunne maegschap nae het vleesch, op zulke eene zeer geduchte wijs, verstooten en verworpen wierd, verg. Rom. 9: 3. Wat wonder derhalven, dat de bekeerde Heidenen met en over hen treurden! — Maer nu moesten zy zich verheugen, over het geluk van het geestelyk Jerusalem, het welk, uit de voorgaende treurige omstandigheden, in het vervolg zou geboren worden. De redenen van deze blijdschap worden vervolgens opgegeven.

11. Op dat gy moget suygen, ende versadigt worden, liever als de oorzaek van gemelde blijdschap, *om dat gy zult zuigen en verzadigd worden* van de borsten harer vertroostingen: op dat gy moget uytsuygen, ende u verlusten, liever *om dat gy zult uitzuigen, ende u zult verlusten*, met den glantz harer heerlickheyt.

Jerusalem komt hier voor, als eene vrouw, welke een kind gebaerd heeft, en in staet is om het zelve te zoogen. — *Borsten van* Jerusalems *vertroosting* geven in de letter te kennen, borsten in welke de melk der vertroosting besloten is, om dezelve den zuigeling toe te dienen. Het leert ons, in den geestelyken zin, dat de Joodsche Moederkerk den bekeerden Heidenen eene overvloedige vertroosting zou toedienen. Men denke aen den overvloed der geestelyke en hemelsche zege-

ningen, welke der Joodsche Moederkerk waren ten deele gevallen. — De bekeerde Heidenen zouden *zuigen* en *verzadigd worden* van deze borsten der vertroosting: dat is, de eerste Euangelie-dienaers zouden de bekeerde Heidenen, op de minzaemste wijs, en met een tedere toegenegenheid opwekken, om van die gemelde zegeningen, ook voor zich zelven, een geloovig gebruik te maken.

Zy zouden *uitzuigen*, dat is, een geloovig en zeer ruim gebruik maken van den overvloed der geestelyke zegeningen, *en zich verlustigen met den glans* van Jerusalems *heerlykheid*, zich verblijden over de heerlyke voorrechten, met welke de Joodsche Moederkerk begunstigd was, en waervan zy mede deelgenooten geworden waren.

12. Want alsoo seyt de HEERE, Siet, en daerop kunt gy zeker staet maken, ick sal den vrede en allerlei heil en voorspoed, byzonder nae den geest, over haer uytstrecken, als een riviere, de Joodsche Moederkerk zal allerlei geestelyke zegeningen, in zulken grooten overvloed genieten, dat zy daermede als het ware geheel zal overstroomd worden, ende de heerlickheyt der Heydenen, de overvloed van hunne geestelyke zegeningen, zal zijn als een overloopende beke: dan sult gylieden op de gezegde wijs suygen, gy sult (*e*) op de zijden gedragen worden, ende op de knien seer vriendelick getroetelt worden. De Joodsche Moederkerk zal u, in alle opzichten, de kennelykste blijken van de tederste lievde doen ondervinden; even als eene tederhartige moeder, die hare kinderen dan eens op de zijden, of *in den schoot* draegt, dan eens op hare knien troetelt.

13. Als een dien sijne moeder, met alle tederheid, en op de vriendelykste wijs troostet, alsoo sal ick u troosten, in allen druk en in alle verdrietelykheden, welke u bejegenen mogen: ja gy sult te Jerusalem in gemeenschap met de Joodsche Moederkerk, getroost worden.

14. Ende gy sult [*het*] sien en ondervinden, ende uw

(*e*) Jes. 49: 22. ende 60: 4.

uw herte ſal vrolick zijn, ende uwe beenderen, de ſterkte van uwen geest, en de kracht der inwendige vertroosting ſullen groenen, als het tedere jonge en malſche gras: dan ſal de hant des HEEREN, zijne macht en trouw bekent worden aen ſijne knechten, des HEEREN knechten, alle geloovigen die Hem in waerheid dienen, zullen de kennelyke blijken van zijne macht en trouw eerbiedig en dankbaer opmerken, ende hy ſal ſijnen vyanden gram worden. Hy zal allen den genen die zich tegen de uitbreiding zijner Kerke aenkanten, zijne gramſchap openbaer maken, en gevoelig doen ondervinden.

15. Want ſiet, de HEERE ſal met vyer komen, Hy zal zich opmaken, om zijnen vyanden de geduchte blijken van zijne ontzachlyke gramſchap te doen ondervinden. De uitwerkſels van zijnen toorn zullen zijne vyanden, even als een vuur, geheel verteeren, ende ſijne wagenen zullen zijn als een wervelwint: de HEER zal zeer ſchielyk ten oordeel komen, even als de Krijgswagenen door ſnelle paerden plegen voort getrokken te worden, en als een ſchielyk opkomende wervelwind. Zoo ontzachlyk en gezwind zal des HEEREN toekomst wezen, om met grimmigheyt ſijnen toorn hier toe te wenden, of zijnen vyanden te *vergelden*, ende ſijne ſcheldinge, dat is zijn bedreigde ſtrafgericht, zal met vyervlammen en vernielende oordeelen gepaerd gaen.

16. Want met vyer, ende met ſijn ſweert, en allerlei werktuigen van vernieling, ſal de HEERE in 't recht treden, met alle vleeſch, met allerlei rangen van menſchen, die zich vyandig tegen Hem en zijne Kerk aenkanten: ende de verſlagene des HEEREN ſullen vermenigvuldigt zijn, en een zeer groot getal uitmaken.

17. Dit geducht oordeel zal eene rechtvaerdige ſtraf zijn der boosheid van hen Die haerſelven, met bygeloovige plechtigheden, den afgoden heyligen, ende haerſelven reinigen in de hoven en gewijde bosſchen, achter één afgod, en dat openlyk in 't midden [*derſelver*] gewijde bosſchen;

die swijnenvleesch eten, ende allerlei verfoeysel, het welk door de Wet voor onrein verklaerd is, ende zelvs veld-muysen, welke by de Arabiers voor lekkernijen gehouden worden: te samen sullen sy verteert worden, spreeckt de HEERE.

Welke eene treffende uitteekening van het gedrag der hardnekkige Joden, in de eerste dagen van het Euangelie! — Het is waer, zy hebben zich aen de misdaden, welke hier worden opgenoemd, niet in den letterlyken zin schuldig gemaekt: maer het verband van zaken noodzaekt ons deze misdaden, in eenen verbloemden zin, op te vatten. Zy worden afgeteekend met spreekwijzen, ontleend van den heidenschen afgodsdienst; omdat het verwerpen van den MESSIAS en het Euangelie, in Gods heilige oogen, niet minder grouwzaem was, dan de verfoejelykste afgodendienst.

Om deze misdaden zijn de hardnekkige Joden, op eene zeer geduchte wijs gestraft, by de verwoesting van Stad en Tempel, toen vuur en zwaerd de voornaemste werktuigen geweest zijn van de Godlyke wraek.

18. Hare wercken, ende hare gedachten, met alle hunne verborgene overleggingen om zich te behouden, hoe zullen die verydeld worden! Deze verwerping van het grootste gros der Joden zal den weg banen, tot de aenneming der Heidenen; het komt, zegt daerom de God der waerheid, dat ick vergaderen sal alle Heydenen ende tongen; ende sy sullen komen tot de gemeenschap der ware Kerk, ende sy sullen mijne heerlickheyt sien en erkennen, met eerbied en aenbidding, zoo als dezelve in het Euangelie, en in den weg der verzoening, allerduidelykst geopenbaerd is.

19. Ende ick sal een teecken aen haer setten, ende uyt hen die 't ontkomen sullen zijn, sal ick senden tot de Heydenen, [*nae*] Tharsis, Pul, ende Lud, de bogenschutters, [*nae*] Tubal ende Javan, tot de verre gelegene eylanden, die mijn geruchte niet gehoort, noch mijne heerlickheyt niet gesien en hebben: ende sy sullen

len

len mijne heerlickheyt onder de Heydenen verkondigen.

Er zou *een teeken gezet* worden aen die genen die *ontkomen* waren, en die door den HEER zelven *tot de Heidenen zouden gezonden worden.*

Door die genen die *het ontkomen zouden*, hebben wy de eerste Christenen uit de Joden te verstaen, die alle de vervolgingen van hunne ongeloovige broederen nae het vleesch ontkomen, en by de verwoesting van Jerusalem behouden zijn. — Aen dezen heeft de HEER *een teeken gezet:* men denke aen de buitengewoone gaven van den Heiligen Geest, vooral de gaev van wonderwerken; daer mede zijn niet alleen de Apostelen begivtigd, tot een onloochenbaer teeken van hunne Godlyke zending, vergel. Hebr. 2: 4. maer ook andere geloovigen uit de Joden, gelijk de Heer JESUS uitdrukkelyk beloovd had, Marc. 16: 17.

Deze bekeerde Joden zou de HEER, met de verkondiging van 't Euangelie, zenden tot de *Heidenen*, om hen tot de gemeenschap der Kerke te brengen, en van de afgoden tot den levendigen God. — Meer byzonder worden hier genoemd: *Tharsis*, *Pul* enz. — *Tharsis* is, gelijk wy meermalen gezegd hebben, Tartessus, eene oudtijds zeer vermaerde Stad, in het Westen van Spanje. *Pul*, schijnt eene Stad geweest te zijn, boven in Egypte. *Lud* schijnt in Ethiopien gelegen te hebben, alwaer de inwooners vermaerde *boogschutters* waren, vergel. Jer. 46: 9. *Tubal en Javan*, die uit *Japhet* oorspronglyk waren, Gen. 10: 2. vertoonen ons de inwooners van Griekenland en Pontus. By deze worden *de vergelegene eilanden* gevoegd; men denke aen de landen langs de Zeekust gelegen, in het Noorden van Europa, verre van Kanaan verwijderd.

Tot alle deze Heidenen, *die Gods gerucht niet gehoord en zijne heerlykheid niet gezien hadden*, dat is, die van het Euangelie, den weg der verzoening, en den waren Godsdienst nog diep onkundig waren, die in de woestheid en in de afgodery henen leevden, tot alle deze Heidenen zoude de HEER de dienaers van het Euangelie zenden, en zy zouden *Gods heerlykheid*, zoo als dezelve in het Euan-

gelie en den weg der verzoening allerduidelykst geopenbaerd was, *onder de Heidenen verkondigen.*

De vervulling van deze Godspraek is zoo blijkbaer, dat ik dezelve thans, als genoegzaem bekend, onderstellen mag.

20. Ende sy, de dienaers namelyk van het Euangelie, sullen alle uwe broeders uyt alle Heydenen, die door den band van geloov en lievde met u staen vereenigd te worden, den HEERE [*ten*] spijs-offer brengen, op peerden, ende op wagenen, ende op rosbaren, ende op muylen, ende op snelle loopers, nae mijnen heyligen bergh toe, [*nae*] Jerusalem, seyt de HEERE, gelijck als de kinderen Israëls het spijs-offer in een reyn vat brengen ten huyse des HEEREN.

De Heidenen die het Euangelie stonden te omhelzen, zouden de HEER *tot een spijsoffer gebracht worden* : dat is, zy zouden bewogen worden om zich aen den dienst van den waren God onverdeeld op te dragen, en de HEER zou met oogen van onderscheidende gunst op hen nederzien, vergel. Rom. 15: 16. Zy zouden gebracht worden *naer Gods heiligen berg toe, naer Jerusalem* : dat is, zy zouden zich voegen by de gemeenschap der ware Kerk; zy zouden, in de gezegde betrekking, als een spijsoffer naer het geestelyk Jerusalem gebracht worden, *gelijk* en op soortgelijk eene wijs, *als de kinderen Israëls het spijsoffer in een rein vat* plegen te *brengen ten huize des* HEEREN. — De Heidenen zouden naer Jerusalem gebracht worden, *op paerden, en op wagenen, en op rosbaren, en op muilen, en op snelle loopers.* Dit vertoont ons in de Prophetische teekening, den ongemeenen spoed, met welken deze bekeering der Heidenen zou bevorderd worden; als mede de vriendelyke en aengename wijs, op welke de Heidenen tot het geloov bewogen zijn.

21 Ende oock sal ick uyt deselve, uit het midden van die bekeerde Heidenen, eenige tot geestelyke Priesters, [*ende*] tot Leviten nemen, en tot dienaers van het Euangelie aenstellen, seyt de HEERE. Vergel. Kap. 61: 6.

22. Want

22. Want mijne Kerk zal van eene bestendige geduurzaemheid zijn, tot aen den afloop der eeuwen, gelijck als die (*f*) nieuwe hemel, ende die nieuwe aerde, die ick maken sal, voor mijn aengesichte sullen staen, spreeckt de HEERE, alsoo sal [*oock*] ulieder zaet, ende ulieder name staen.

De nieuwe hemel en nieuwe aerde, is de huishouding der Euangelie-Kerk, vooral zoo als ze zich eens in vollen luister, op het einde der eeuwen vertoonen zal, vergel. Kap. 65: 17. De nieuwe hemel en de nieuwe aerde, *zal voor Gods aengezicht staen:* dat is, de Euangeliebedeeling zal duurzaem en bestendig wezen, tot aen den afloop der eeuwen. Even nu op dezelvde wijs, zou *het zaed en de naem* der Leeraers uit de bekeerde Joden *staen*; hun *zaed* en *naem* zijn hunne geestelyke kinders, die geduurende de volgende eeuwen, door het Euangelie zouden geteeld worden. — Kortom, de Godspraek geevt met één woord te kennen, dat de Christen Kerk bestendig op aerde zou wezen, en dat het nooit aen ware geloovigen ontbreken zoude.

23. Ende ten laetsten zal 'er nog eens een tijd komen, dat alle de inwooners der aerde God in waerheid dienen zullen: want 't sal geschieden, dat van de eene nieuwe mane tot de andere, ende van den eenen Sabbath tot den anderen, alle vleesch komen sal om aen te bidden voor mijn aengesichte, seyt de HEERE.

De Prophetische teekening, geevt met één woord te kennen, dat de Christenen allerwegen, over den ganschen aerdbodem, op bepaelde tijden en plaetsen, gezettelyk en in het openbaer zouden zamenkomen, om God te dienen in Geest en in waerheid. — Meer byzonder wordt 'er gesproken van de *nieuwe manen*, omdat de bekeerde Heidenen God blymoedig danken zullen, voor het nieuw en heerlyk licht het welk hun is opgegaen; en van de *Sabbathen*, omdat zy zich verheugen zullen over de gees-

(*f*) Jes. 65: 17. 2 Petr. 3: 13. Openb. 21: 1.

telyke rust, welke door de zonden verstoord, en door de verlossing van den Middelaer wederom hersteld is.

24. Ende het uiteinde der genen, die zich in het ongeloov blijven verharden, zal allerrampzaligst wezen: want sy, die het licht der waerheid versmaden en zich in het ongeloov verharden, sullen henen uytgaen en buiten de gemeenschap der Kerke gesloten worden, ende sy sullen de doode lichamen der lieden sien, die tegen my door een hardnekkig ongeloov overtreden hebben: zy zullen die genen die door de oordeelen, door welke Ik de Kerk op het einde der eeuwen verlossen zal, verslagen zijn, met schrik en ontroering aenschouwen; die hardnekkigen, uit de gemeenschap der Kerke uitgesloten zijnde, zullen overblijven in eenen staet van de uiterste ellende: want (g) hare worm en sal niet sterven, ende haer vyer en sal niet uytgebluscht worden, ende sy sullen allen vleesche een afgrijsinge wesen.

In de laetste bedreiging is het zinneprent ontleend, deels van het dal der kinderen Hinnons, alwaer de afgodische Koningen een altoos brandend *vuur* onderhielden, om de kinderen aen den MOLOCH op te offeren; deels van doode lichamen, die door de *wormen* verteerd worden, vergel. Marc. 9: 44, 46, 48. — Deze teekening, ziet zekerlyk op den staet der eindelooze rampzaligheid, alwaer de pijningen nimmermeer zullen ophouden, vergel. 2 Thesf. 1: 8.

Zy zullen allen vleesche tot eene afgrijzing wezen: dat is, zy zullen uit de gemeenschap der heiligen worden uitgesloten, en als vervloekten naer den afgrond der eeuwige donkerheid verwezen worden, Matth. 25: 41, 46.

(g) Marc. 9: 44.

EINDE VAN HET DERTIENDE DEEL.